ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ
ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄ ΕΤΟΣ 9ο ΤΕΥΧΟΣ 27-28 ΠΡΕΒΕΖΑ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

700 ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΕΒΕΖΑ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ '93

Αφιέρωμα ..... Θ.ΚΑΤΩΓΙΑΝΝΗΣ, Μ.ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ, Λ.ΣΥΝΕΣΙΟΣ, Ν.ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ, ΣΠ.ΤΣΑΓΚΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, Κ.ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΙΩΑΝ.ΚΟΛΛΙΑΣ, Κ.ΤΣΑΪΜΟΥ, ΑΝΔΡ.ΚΑΡΖΗΣ, ΣΤΕΛ.ΜΑΦΡΕΔΑΣ, ΕΡ.ΖΗΚΙΔΟΥ, ΕΥΑΓΓ.ΑΥΔΙΚΟΣ, Γ.ΚΑΛΑΚΑΛΛΑΣ
Πολιτική Φιλοσοφία ..... ΜΙΧ.ΡΑΠΤΗΣ
Αρχαιολογία ..... ΑΠ.ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Ιστορία ..... Γ.ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ
Λαογραφία ..... ΕΥΑΓΓ.ΑΥΔΙΚΟΣ
Φιλολογία ..... Γ.ΛΑΔΟΓΙΑΝΝΗ, Γ.ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ, Μ.ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
Πεζογραφία ..... Γ.ΚΑΒΑΓΙΑΣ, Θ.ΜΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΣΠ.ΝΤΟΥΣΙΑΣ
Οδοιπορικό ..... ΒΑΣ.ΜΑΡΓΑΡΗΣ
Τέχνη ..... ΑΚΗΣ ΠΑΡΑΣΟΓΛΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πρεβεζάνικα ΧΡΟΝΙΚΑ

Περίοδος Β΄
Έτος 8ο, τεύχη 27-28
Ιανουάρ.-Δεκέμβριος 1992
Τιμή: 2000 δρχ.

Πρεβεζάνικα Χρονικά
Εξαμηνιαία περιοδική έκδοση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Πρέβεζας

Έδρα: Εθν.Αντίστασης & Θεοφάνη (γωνία)
Πρέβεζα 481 00
τηλ. (0682) 22375

Συντακτική Επιτροπή
Βαγγέλης Αυδίκος
Ευριπίδης Αφεντουλίδης
Βαγγέλης Κογιαντής
Σπύρος Λάμπρος
Θωμάς Μανόπουλος
Σπύρος Ντούσιας
Γιώργος Σακκάς
Κώστας Τζίμας

Επιμελητής έκδοσης
Βαγγέλης Αυδίκος

Καλλιτεχνική επιμέλεια
Βαγγέλης Κογιαντής

Διορθώσεις-σελιδοποίηση
Ευριπίδης Αφεντουλίδης

Εκτύπωση: Χ.Τσάγκης & Σία Ο.Ε., Χρ.Κοντού 70, τηλ. 24429, Πρέβεζα

Κεντρική διάθεση: Δημοτική Βιβλιοθήκη Πρέβεζας

Συνδρομές
Ετήσια: 2000 δρχ.
Φοιτητική: 1000 δρχ.
Οργανισμών: 7000 δρχ.

Εμβάσματα-επιταγές:
Σπύρος Λάμπρος, Δημοτική Βιβλιοθήκη Πρέβεζας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
ΑΦΙΕΡΩΜΑ	
ΘΕΜΗΣ ΚΑΤΩΓΙΑΝΝΗΣ, Ποιήματα	4
ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ, Πανηγυρικός	11
ΛΑΖΑΡΟΣ ΣΥΝΕΣΙΟΣ, Απελευθέρωση της Πρέβεζας	17
ΝΙΚΟΣ Δ.ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ, Έκθεση του Ταγματάρχη Δημ.Δούλη για τη μάχη της Νικοπόλεως	33
ΣΠΥΡΟΣ ΤΣΑΓΚΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, Ο απόστολος Παύλος και η εκκλησία της Νικοπόλεως	49
Κ.ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Η Συμπολιτεία του Ακρωτηρίου	65
ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΛ.ΚΟΛΛΙΑΣ, Ενορίες ζώσες και αγώνες κλήρου της πόλης Πρέβεζας επί Τουρκοκρατίας	79
Κ.Γ.ΤΣΑΪΜΟΥ, Το παιγνίδι των αστραγάλων (τα κότσια) στην Πρέβεζα στη σύγχρονη εποχή	99
ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΖΗΣ, Η Πρέβεζα	111
Σ.Θ.ΜΑΦΡΕΔΑΣ, Η Πρέβεζα στη νεοελληνική ποίηση	117
ΕΡΡΙΚΕΤΗ ΓΕΡΟΛΥΜΟΥ-ΖΗΚΙΔΟΥ, Ο Οδηγισμός στην Πρέβεζα	135
Ε.ΓΡ.ΑΥΔΙΚΟΣ (επιμέλεια), Το Ποδόσφαιρο της Πρέβεζας: φωτογραφική περιδιάβαση	143
Γ.ΚΑΛΑΚΑΛΛΑΣ, Αισθητική και παιδί	151
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ	
Μ.Ν.ΡΑΠΤΗΣ, Η Γνώση σαν η κύρια πηγή πλούτου και εξουσίας στις αρχές μιας νέας Ιστορικής Εποχής	158
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ	
ΑΠ.Σ.ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Το ψηφιδωτό δάπεδο του νότιου παστοφορίου της Βασιλικής Α΄ (Δουμετίου) της Νικόπολης, στα πλαίσια της Τέχνης των Πρώιμων Χριστιανικών Χρόνων	163
ΙΣΤΟΡΙΑ	
ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ, Το Συρράκο και η Πρέβεζα	177
ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ	
ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΓΡ.ΑΥΔΙΚΟΣ, Πέντε ηπειρώτικα παραμύθια	215
ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ	
ΓΕΩΡΓΙΑ ΛΑΔΟΓΙΑΝΝΗ, Νίκος Καββαδίας: ο ποιητής των γαλάζιων πόντων	237
ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ, Ομιλία κατά την αποκάλυψη της προτομής του Κ.Καρυωτάκη	245
Μ.Μ.ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ, Αρκάδιος Λευκός	249
ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ	
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΒΑΓΙΑΣ, Ο κ. Διευθυντής	259
ΘΩΜΑΣ ΜΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, Φονικό σε πάμπ	273
ΣΠΥΡΟΣ ΝΤΟΥΣΙΑΣ, Τα κριάρια	279
ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ	
ΒΑΣ.Κ.ΜΑΡΓΑΡΗΣ, Στην Κόνιτσα	289
ΤΕΧΝΗ	
ΑΚΗΣ ΠΑΡΑΣΟΓΛΟΥ, Ex libris: μικρή προσέγγιση σε μια άγνωστη τέχνη	299

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

της σύνταξης

Το παρόν τεύχος είναι διπλό και αφιερωματικό. Η Συντακτική Επιτροπή συμβάλλει με το δικό της τρόπο στον εορτασμό της διπλής επετείου για την πόλη, γενέθλιας και λυτρωτικής. Το 1992 ήταν αφιερωμένο στα **700 χρόνια από την ίδρυση της πόλης.** Το έτος (1292) συμβατικό και η πράξη συμβολική. Αποτυπώνεται, έστω και στο συμβολικό επίπεδο, η πορεία της πόλης στο χώρο και στο χρόνο. Η δεύτερη επέτειος αφορά τα **80 χρόνια από την απελευθέρωση της πόλης από τους Τούρκους (21.10.1912).** Και τα δυο χρονικά σημεία αποτελούν σημαντικά ορόσημα για την πόλη μας. Η μελέτη των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών γεγονότων, οι αλλαγές που έγιναν, τα πρόσωπα και οι κοινωνικοί θεσμοί που σφράγισαν την πόλη στην ιστορική της διαδρομή αποτελούν κληρονομιά για τους σημερινούς κατοίκους της. Μια κληρονομιά όμως που δεν είναι μόνο για το μουσείο. Η γνώση της είναι βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη της πόλης στις σημερινές συνθήκες. **Το μέλλον της Πρέβεζας συνδέεται και επηρεάζεται από την κατανόηση ή μη του παρελθόντος.**

Έτσι, το διπλό αφιερωματικό τεύχος είναι μια ελάχιστη συμβολή στη διαδικασία γνώσης και αυτογνωσίας. Δημοσιεύονται σχεδόν όλες οι ομιλίες που έγιναν στα πλαίσια των εκδηλώσεων. Παράλληλα, προστέθηκαν άρθρα και φωτογραφικά ντοκουμέντα από διάφορες όψεις της ζωής της πόλης. Υπογραμμίζουμε το φωτογραφικό ντοκουμέντο για το ποδόσφαιρο της Πρέβεζας. Είναι μια διεύρυνση της οπτικής του περιοδικού προς θέματα που, συνήθως, κινούνται στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής. Το τολμήσαμε και το οφείλουμε στο πλούσιο φωτογραφικό υλικό που έχει συγκεντρώσει ο συμπολίτης κ. Ελευθέριος Καρασαβόγλου. Τον ευχαριστούμε, όπως και όλους τους συνεργάτες αυτού του αφιερωματικού τεύχους.

Η Συντακτική Επιτροπή

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

700 ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΕΒΕΖΑ

80 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο Θέμης Κατωγιάννης γεννήθηκε στην Πρέβεζα το 1947. Υπηρετεί στη Μέση Εκπαίδευση ως φιλόλογος καθηγητής. Είναι η πρώτη του εμφάνιση στα Γράμματα, και προοιωνίζεται ένα ελπιδοφόρο μέλλον. Τα δημοσιευόμενα ποιήματα αποτελούν μέρος ενός μεγάλου σώματος αδημοσίευτων ποιημάτων. Επιλέχθηκαν με μοναδικό κριτήριο τη θεματική σχέση με το αφιέρωμα του περιοδικού στη διπλή επέτειο της Πρέβεζας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Θέμης Κατωγιάννης

Πρέβεζα

Μικρή κι όμορφη πόλη
με τις αθόρυβες σαϊτιές της Κλεοπάτρας
στην αγκαλιά των γαληνεμένων ματιών
και του σιωπηλού παράπονου,
που ημερεύεις στωικά την Πίνδο
ν' αγγίζει τα ευαίσθητα Επτάνησα
συμφιλιώνοντας τον ήχο του κλαρίνου
και τη γλυκειά λύπη της κιθάρας
πάνω σε ζωηρά είδωλα φεγγαριού,

μικρή κι όμορφη πόλη,
π' ακούς τις λεμονιές να τρίζουν
καθώς φουσκώνουν τ' άνθη τους
μες το λαμπρό σου ορίζοντα
και στη νοσταλγία του ψαρά,
που 'κανε αλησμόνητο ταξίδι
πάνω στην αλμυρή πλάτη του δελφινιού
ολόγυρα στη μικρή αισιόδοξη ενδοχώρα,

μικρή κι όμορφη πόλη,
πολιορκημένη από θάλασσα,
ανήμπορη να γίνεις νησί,
ανήμπορη να μείνεις στεριά,
πήλινη παιδική πόλη,
Πρέβεζα,
χλωρό δέρμα γης
απλωμένο απ' το στόμα του γλαρονιού
στα παράθυρα του Ιονίου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Απολογισμός

Δε μένει τίποτ' άλλο
απ' τα ξερόχορτα του ερωτευμένου σπουργίτη
στις βενετσιάνικες πολεμίστρες του Αμβρακικού
κοντά στις λεπτές κόκκινες παπαρούνες
και τις άγριες πράσινες φτέρες,
που πολεμάνε για τη ζωή
στις χαρακιές της λοξής πέτρας.
Δε μένει τίποτ' άλλο
απ' τα πατήματα του ερωτευμένου σπουργίτη
στις κορφές των πεύκων κοντά στα φύλλα του ευκάλυπτου,
που στροβιλίζονται σαν μπαλαρίνες
και πέφτουν πάνω στη σκουριά και στο σίδερο.
Δε μένει τίποτ' άλλο
απ' τα κορίτσια με τα μωβ ποδήλατα,
που πολεμάνε για τον έρωτα
ανάμεσα στις κόρνες των αυτοκινήτων
έχοντας την υπεροχή
του ακρωτηριασμένου αρχαίου νομίσματος
μπροστά σε μια χρυσή λίρα.
Δεν μένει τίποτ' άλλο
απ' τη σιωπή του βενετσιάνικου κανονιού
με τις σάπιες μπάλες
κι απ' την κόκκινη καρδιά σου,
αρνί του Πάσχα
δεμένο στο Ωδείο της Νικόπολης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο Αλάριχος και η σφαγή του καλοκαιριού

Η σπάθα του Αλάριχου
κόβει το ξανθό κεφάλι του καλοκαιριού
στην αυλή του μοναστηριού
με τα κυπαρίσσια και τα γεράκια
κάθε δεκαπενταύγουστο.
Ο μανδύας του το φθινόπωρο
κλείνει το στόμα της μικρής αυλής μας
και τ' άλογο του σκάβει τη γη
με τα βαρειά του πέταλα
βόσκοντας ανέμελο στον ελαιώνα
και στους φράχτες των περιβολιών
απ' το Τουρκοβούνι ως τον Παντοκράτορα.
Ο ιππέας ανεμίζει στο δισάκι του
το κεφάλι του καλοκαιριού
σπέρνοντας τη μοναξιά,
όπως σπέρνει ο γεωργός το στάρι.
Εμπρός παιδιά,
πάμε μέχρι τους Παξούς
τούτο το δεκαπενταύγουστο
να σβήσουμε τις βαρειές μολυβιές του φθινόπωρου,
εμπρός παιδιά,
τρέξτε στο Μονολίθι
τούτο το δεκαπενταύγουστο
να κλείσουμε τον Αλάριχο στη σπηλιά του!

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φώτα ομίχλης

Χάθηκαν όλοι τους με ανοιχτές ομπρέλες
πίσω από τον τσιμεντένιο τοίχο
προσποιούμενοι πως χαμογελούν
και κρατώντας διπλωμένα έντυπα,
τυπωμένα στο φως αλαζονικής ομίχλης
μέσα σε παρατάφρια οικόπεδα
που μυρίζουν θερμόμετρο
κι επίγεια αγωνία
στιγματισμένη από φιλιά
σειόμενων δοντιών,
απ' τη στηλιτευμένη γοητεία
του Ροκ Χάτσον
κι απ' τις γόνδολες,
που δε θ' αναστηθούν
γιατί κατάρρευσαν άφωνες
στις τυφλές όχθες
κάτω απ' τις κοιλιές των καλωδίων τηλεφώνου.

Χάθηκαν όλοι οι κλασικοί περιπατητές!

Χρειαζόμαστε ένα χέρι μακρύ,
να κρατάει μακριά το Άκπο
και να βαθαίνει τη θάλασσα
ακουμπώντας στο ρούζ του λιμενοβραχίονα!

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

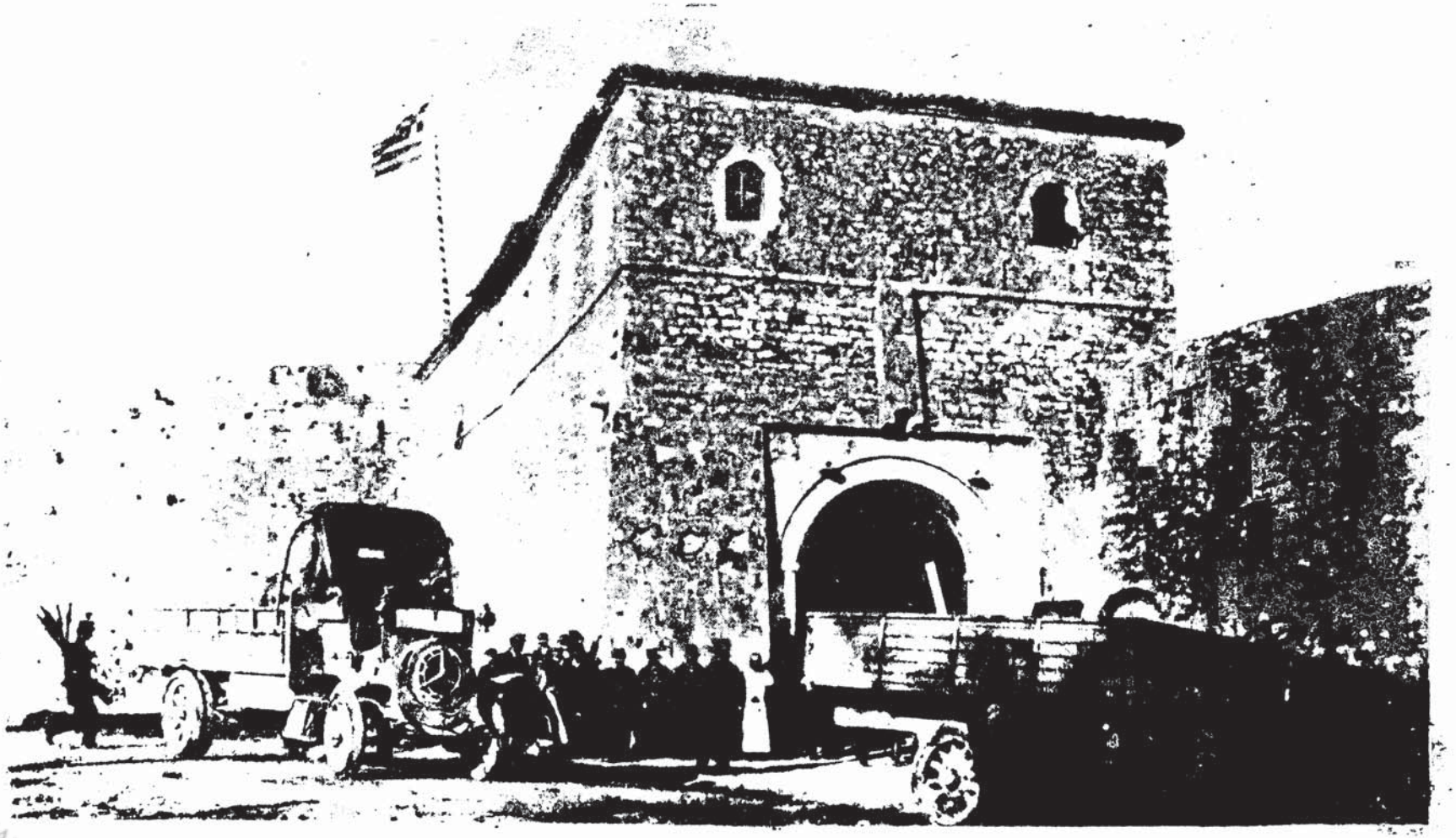
Ακτοπλοϊκό «Γλάρος»

Δεν είχες την ταλαντευόμενη χάρη
της λαξευμένης καρδιάς του πεύκου
να πλαγιάζει λάμποντας στη θάλασσα
με τ' αγκομαχητό των λαμνοκόπων
να σιγοβράζει ιδρωμένο μες τα ύφαλα,
δεν είχες την κομψότητα ακριβοθώρητου ιστιοφόρου,
που τα πειθαρχημένα του λικνίσματα
ανοίγουν δρόμους σιωπηλούς γλυκοχωλαίνοντας
στο ίσιο πείσμα των καταρτιών του,

είχες τη φλόγα των παιδιών και των ψαράδων
να καίει στους λόφους του δικού σου αγκομαχητού
και μιας δικής σου μισολιπόθυμης πόλης,
που σε περίμενε με το πουκάμισο ανοιχτό
μεσημεράκι στο χορό των ποδαράτων κοχυλιών,
όταν υμνολογώντας τα νερά πλησίαζες
φυλάγοντας το στήθος σου από το δόντι του τραχαλιού
πίσω απ' τα χελιδονόψαρα.

Έμποροι, ταξιδιώτες, χωροφύλακες και κατάδικοι,
την άγκυρα μας την έλιωσε κάποιο χυτήριο!
Εμείς δεν ήμασταν τίποτα παραπάνω
από παιδιά μ' ένα καντοπαντέλονο,
εμείς δεν είμαστε τίποτ' άλλο
παρά η διασκορπισμένη οπισθοφυλακή ανθρώπων
νοτιοανατολικά των Παξών!

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΑ ΚΥΡΙΕΥΘΕΝΤΑ ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΦΡΟΥΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

LES FORTS TURCS DE PREVEZA CONQUÉRÉ PAR LES GRECS

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πανηγυρικός (*)

του Μιχαήλ Κατσαούνη
συνταξιούχου εκπαιδευτικού

Εορτάζουμε σήμερα διπλή εορτή, τη γέννηση και την αναγέννηση της πατρίδος μας Πρέβεζας, δηλ. την ίδρυσή της, το βίο της και την απελευθέρωση της από τον τουρκικό ζυγό.

Επτακόσια χρόνια οριοθετούν την εμφάνισή της στην Ιστορία, την εξέλιξή της ως πολίσματος και τις ιστορικές της περιπέτειες.

Γενέθλιο έτος της αγαπημένης, μικρής, όμορφης πόλης θεωρείται το 1292 μ.Χ. Το έτος αυτό έγινε αποδεκτό από τη δημοτική μας αρχή, η οποία για πρώτη φορά, εφέτος, καθιέρωσε τον εορτασμό του.

Η 21η Οκτωβρίου 1912 πάλι είναι η λυτρωτική, η χαροποιός, η ευφρόσυνος ημέρα, το σήμα της νέας πορείας της πόλης μας στους ανοιχτούς και γαλάζιους ορίζοντες της ελευθέρας, ενδόξου και υπερηφάνου μητρός Ελλάδος.

Τα ανθρώπινα πολίσματα, μικρά ή μεγάλα, γεννώνται με τη συμβολή γεωπολιτικών αιτιών και ιστορικών συγκυριών. Άλλων η γέννησις κυοφορείται βραδέως και σταδιακώς και άλλων συντελείται αιφνιδίως και ταχέως, μέσα στο ιστορικόν γίγνεσθαι. Στην διαδρομή της ιστορίας υπήρξαν μικροί οικισμοί που σιγά σιγά ανδρώθηκαν σε πόλεις μεγάλες και θαυμαστές. Παράλληλα όμως ανεφύησαν πόλεις λαμπρές δια μιας, με τη θέληση ενός αυτοκράτορος ή στρατηγού, έπειτα από μια μεγάλη τους νίκη. Τέτοιες είναι οι Αλεξάνδρειες, οι Αντιόχειες, οι Νικοπόλεις.

Η Πρέβεζα δεν ανήκει σ' αυτές. Γεννήθηκε μικρή, φτωχή και ταπεινή έπειτα από την καταστροφή της Νικοπόλεως που άρχισε τον δέκατο και ολοκληρώθηκε στο τέλος του 11ου αιώνος. Οι επιθανάτιοι σπασμοί της Νικοπόλεως έγιναν ωδίνες τοκετού που έφεραν στο φως της ζωής την Πρέβεζα.

(*) Ομιλία που έγινε στη δοξολογία στο Μητροπολιτικό Ναό Αγίου Χαραλάμπους την 21-10-1992 για την επέτειο των 700 χρόνων από την ίδρυση της Πρέβεζας και 80 χρόνων από την απελευθέρωσή της από τον τουρκικό ζυγό.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αν, αργότερα, την ερειπωμένη Νικόπολη απεκάλεσαν Παλαιά Πρέβεζα, δίκαια, σήμερα, μπορούμε να αποκαλέσουμε την Πρέβεζα Νέα Νικόπολη.

Ο πρώτος οικιστικός πυρήνας που συγκροτήθηκε γύρω στο 1100 μ.Χ. από μερικούς κατατρεγμένους Νικοπολίτες και άλλους περιοίκους νοτιότερα, στην είσοδο του Αμβρακικού, έλαβε το όνομα Πρέβεζα.

Πολύ σύντομα η Πρέβεζα απετέλεσε μέρος του λαμπρού Δεσποτάτου της Ηπείρου που ιδρύθη ευθύς αμέσως μετά την άλωση την Κωνσταντινουπόλεως από τους Φράγκους το 1204.

Όμως το πιστοποιητικό γεννήσεως της Πρέβεζας βρίσκεται στους τελευταίους στίχους του χρονικού της Μορέως, μακρού ιστορικού ποιήματος του 14ου αιώνος. Εκεί συναντούμε για πρώτη φορά σε γραπτό κείμενο το όνομα της Πρέβεζας.

Το χρονικό μας πληροφορεί:

«Κάτεργα εξήντα ήλθασι, τα ένι των Γενουβίσων, στην Πρέβεζαν απόζεψαν, κουρσεύουν τα χωρία και ώρμησαν και έρχονταν ολόρθα εις την Άρταν».

Το ιστορικό γεγονός της επιδρομής των εξήντα γενουατικών πλοίων τοποθετείται από όλους τους ιστορικούς ερευνητάς το έτος 1292. Τα ξένα πλοία εναύλωσε και έστειλε εναντίον της Πρέβεζας και της Άρτας ο αυτοκράτωρ του Βυζαντίου Ανδρόνικος Β' Παλαιολόγος, ο οποίος διεξήγε τότε πολεμικές επιχειρήσεις στην Ανατολική Ελλάδα εναντίον του Δεσπότου της Ηπείρου Νικηφόρου Α' Αγγέλου Κομνηνού.

Έτσι η Πρέβεζα προβάλλει στη μεσαιωνική μας ιστορία με το θλιβερό αυτό «κούρσον» που υπέστη σε ένα εμφύλιο, θα λέγαμε, πόλεμο.

Το Δεσποτάτο της Ηπείρου δεν κατελύθη τότε από τον Ανδρόνικο. Συνέχισε μια περιπετειώδη πορεία δοκιμαζόμενο από επιδρομές Αλβανών, Σέρβων, Βουλγάρων, από επιβουλές γειτονικών Φράγκων και Λατίνων ηγεμόνων, από αντιπαραθέσεις προς το Βυζάντιο και από εσωτερικούς κλυδωνισμούς και διαιρέσεις. Την τύχη του ακολούθησε και η κοντινή προς την Άρτα Πρέβεζα.

Την 24 Μαρτίου 1449 οι Τούρκοι υπέταξαν την Άρτα και έσβησαν οριστικά την ύπαρξη του Δεσποτάτου. Έτσι, από τό έτος αυτό, αρχίζει και για την Πρέβεζα η μακρά και σκοτεινή περίοδος της Τουρκοκρατίας που έληξε, έπειτα από τη ροή 462 ετών δουλείας, την 21 Οκτωβρίου 1912.

Στο διάστημα αυτό παρεμβάλλονται, σε τρείς φάσεις, εκατόν είκοσι πέντε έτη ενετικής κυριαρχίας, που αποτελούν ελαφρότερο ζυγό και έδωσαν τη δυνατότητα στην Πρέβεζα να επικοινωνήση με τα Επτάνησα και την Ευρώπη.

Η θαλασσοκράτειρα Βενετία κατενόησε και εξετίμησε τη σπουδαιότητα της Πρέβεζας ως λιμένος και προμαχώνος στο δίκτυο των θαλασσίων γραμμών του εμπορίου της. Γι' αυτό επολέμησε πεισματικά να την καταλάβη και εδαπάνησε πολλά να την οχυρώση.

Η Πρέβεζα υπήρξε το μήλον της έριδος επί αιώνας μεταξύ Τούρκων και Ενετών, αλλά και μεταξύ Γάλλων και Αλή Πασά, εις το τέλος. Την κατακτητική αυτή επιμονή των κυρίων της επλήρωνε κάθε φορά με πολύ αίμα και καταστροφές. Γι' αυτό δεν πρέπει να λησμονούμε, οι νεώτεροι, ποτέ μερικές χρονολογίες που δηλώνουν τις συμφορές της αυτές και αποτελούν σταθμούς στην ιστορία της.

Είναι αλήθεια ότι από τις εναλλασσόμενες φάσεις τουρκικής και ενετικής κυριαρχίας, ηπιώτερη και ελαφρότερη υπήρξε η τελευταία Ενετική περίοδος που άρχισε το 1718 με την συνθήκη του Πασσάροβιτς και ετελείωσε το 1797 με την συνθήκη του Καμποφόρμιο.

Στην περίοδο αυτή των ογδόντα ε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τών Ενετικής παρουσίας, που είναι ίση με τα ογδόντα του ελευθέρου βίου της, η Πρέβεζα εγνώρισε ηρεμία και κάποια ευημερία Έγινε τόπος καταφυγής κλεφτών και αρματωλών, εγέννησε τον Οδυσσέα Ανδρούτσο και δέχθηκε το λυτρωτικό κήρυγμα του πάτερ-Κοσμά. Ο πληθυσμός της πυξήθη και έφθασε ίσως τις δέκα τέσσαρες χιλιάδες ψυχές.

Η έλευση των δημοκρατικών Γάλλων το 1797 εχαιρετίσθη με ενθουσιασμό και αναπέρωσε το φρόνημα των κατοίκων. Όμως κατέληξε το επόμενο έτος στο κορυφαίο, στο τραγικώτερο γεγονός της τοπικής μας ιστορίας, τον «χαλασμό της Πρέβεζας». Η 12 Οκτωβρίου 1798 είναι η ημέρα του Γολγοθά και της στσύρωσης της Πρέβεζας. Την ημέρα αυτή τα στίφη των Τουρκαλβανών του Αλή Πασά επέπεσαν κατά της Πρέβεζας, κατέσφαξαν τους τριακοσίους Γάλλους στρατιώτες και τους συμμαχητές τους Πρεβεζάνους, κατέλαβαν την πόλη και διέπραξαν κάθε είδος κακουργίας εις βάρος της. Από δέκα τέσσαρες χιλιάδες ψυχές που κατοικούσαν στην Πρέβεζα απόμειναν μόνο δύο χιλιάδες περίπου.

Γι' αυτό η δημοτική μούσα θρηνεί:

- Βάστα καϋμένη Πρέβεζα
τ' Αλή Πασά τ' ασκέρια.
- Τι να βαστήξω δεν μπορώ
και π να νταγιαντίσω,
Αλή Πασάς με πέτρωσε
με δεκαοχτώ χιλιάδες.

Η εικοσαετία περίπου, που εξουσίαζε ο Αλής την Πρέβεζα, μέχρι του θανάτου του, υπήρξε η σκληρότερη περίοδος δουλείας για την πόλη μας. Την αυτονομία που απέκτησε η Πρέβεζα (το 1800) από τον Ρώσο ναύαρχο Ουσακώφ και το σύμμαχό του Τούρκο ναύαρχο Καδήρ Πασά, μέσα στα πλαίσια της *Ανεξάρτητης Πολιτείας του Ακρωτηρίου ή Κοντινέντε*, σε τρία χρόνια την κατεπάτησε ο δόλιος Αλής. Οίκτο προκαλούν στον εθνικό μας ποιητή Αριστοτέλη Βαλαωρίτη τα παθήματα της Πρέβεζας:

Λαχτάριζεν η Πρέβεζα
στου Αλή Πασά τα νύχια
κι' ούτ' ένα δάκρυ δεν τολμά
να δώση του Γαβόρη.

Έπειτα από τόσες περιπέτειες και παθήματα δίκαια η Πρέβεζα διατελούσε σε έντονο επαναστατικό πυρετό καθ' όλον τον 19ον αιώνα.

Έγκριτοι Πρεβεζάνοι, υπήρξαν ιδρυτικά μέλη της Φιλικής Εταιρείας. Άλλοι έτρεξαν νοτιώτερα και επολέμησαν το 1821 στην Στερεά, την Πελοπόννησο και τα νησιά. Η πόλη συνέδραμε τους αγωνιζόμενους προσφέροντας υλική και ηθική βοήθεια.

Το 1848 από την Πρέβεζα υποκινείται επανάσταση της Νοτίου Αλβανίας κατά των Τούρκων.

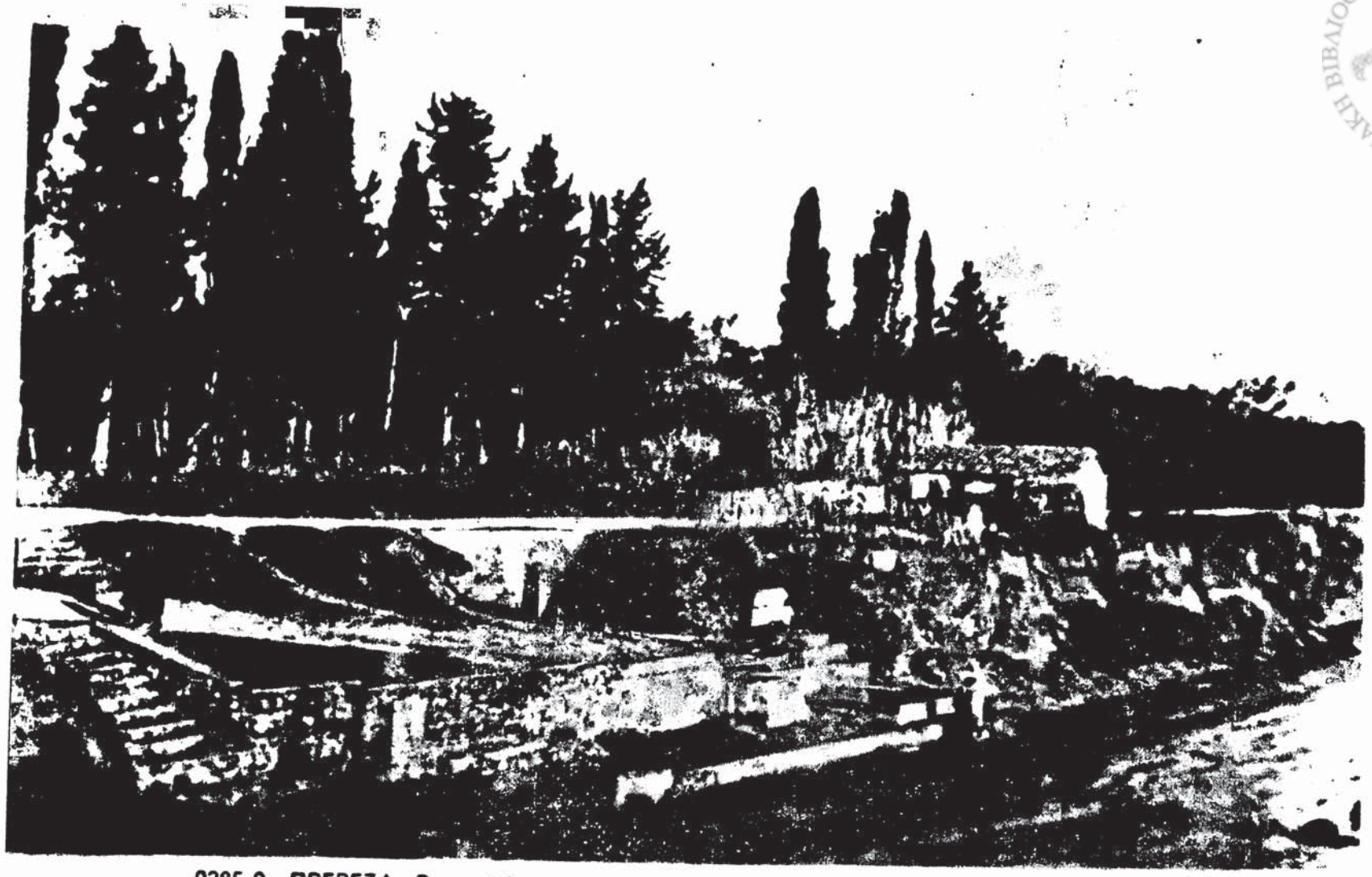
Το 1854 με τον Κριμαϊκό Πόλεμο, το 1878 με τον Ρωσοτουρκικό και το 1897 με τον Ελληνοτουρκικό οι οπλαρχηγοί της Πρέβεζας και των περιχώρων ύψωσαν επαναστατικά λάβαρα και συμπολέμησαν με τους αδερφούς Έλληνας που ήλθαν από τον νότο για να ελευθερώσουν την Ήπειρο.

Με την ανατολή του 20ού αιώνα ο πόθος για απελευθέρωση γιγαντώνεται, γίνεται καϋμός αβάσταχτος.

Οι Πρεβεζάνοι δακρύζουν όταν βλέπουν την Ελληνική σημαία να υψώνεται και να κυματίζη απέναντι στο ελεύθερο φρούριο του Ακτίου. Πότε, σκέπτονται, θα πετάξη να σκεπάση και αυτούς; Πότε θα έλθη του πάτερ-Κοσμά το ποθούμενον;

Ανυπόμονοι οργανώνονται σε κομιτάτο και μερικοί τολμηροί τρέχουν στο πλευρό των Μακεδονομάχων του Παύλου Μελά. Και επιτέλους την 5ην Οκτωβρίου 1912 ηχούν οι σάλπιγγες και τα πολεμικά εμβατήρια του εξορμήσαντος από την Άρτα ελευθερωτού Ελλη-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΑ

0285-9. ΠΡΕΒΕΖΑ. Βρυσούλα

PREVEZA. Vryssoula

Copyright by Φωτὸ - Νικάκη - Πρέβεζα

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΙΑΝΕΛΙΣΤΗΜΙΑΚΗ

νικού Στρατού. «*...Η ανατείλασα σήμερον ημέρα είναι μεγάλη διά το κράτος μας. Ο Θεός ας σκέπη να Ελληνικά όπλα, όπως πάντες επιτελέσωμεν το προς την πατρίδα καθήκον*», τονίζει μεταξύ άλλων ο αρχηγός του Στρατού Ηπείρου, αντιστράτηγος Σαπουντζάκης στην ημερήσια διαταγή του προς το στράτευμα. Λόγια που ηχούν ως αναστάσιμο αρχαγγελικό σάλπισμα στους υποδούλους.

Στιγμές ιερές, ανεπανάληπτες, συγκλονιστικές. Η μικρή ελεύθερη Ελλάδα, πανέτοιμη, μεταρσιωμένη, ενωμένη υπό την ηγεσία του μεγάλου Βενιζέλου ξεκινά να ελευθερώση την άλλη Ελλάδα, την υπόδουλη, την τυραννισμένη.

Ο στρατός εκπαιδευμένος, εξοπλισμένος, εμψυχωμένος, με αρχηγό τον στρατηλάτη διάδοχο Κωνσταντίνο ορμά θυελλώδης με τη λόγχη να διώξη τον εχθρό από τα άγια Ελληνικά χώματα που καταπατεί επί αιώνες.

Η προέλαση του στρατού μας και στα δύο μέτωπα είναι νικηφόρα και ραγδαία. Έτσι, σε λίγες ημέρες, στρατοπεδεύουν στα υψώματα της Νικοπόλεως τμήματα του ελευθερωτού στρατού, δύο τάγματα πεζικού και δύο πεδινές πυροβολαρχίες, συνολικής δυνάμεως χιλίων περίπου ανδρών. Ενισχύονται από τμήμα εθελοντών Κρητών του Κων/νου Μάνου και από τμήμα εντοπίων υπό τον καπετάν Ζαχαράκη. Αρχηγός του στρατού ο ταγματάρχης Παν. Σπηλιάδης. Ανθυπολοχαγός στα πυροβόλα ο Θεόδωρος Χαβίνης.

Ελληνικός στόλος υπό τον πλοίαρχον Ιωάν. Δαμιανόν παραπλέει τις πλησίον ακτές Ιονίου και Αμβρακικού, έτοιμος να ενισχύσει με τα πυρά του τις ενέργειες του στρατού μας. Και μέσα στα ερείπια της Νικοπόλεως οκτακόσιοι Τούρκοι στρατιώτες και τμήμα εθελοντών Τσάμηδων, οχυρωμένοι, αναμένουν την Ελληνική επίθεση. Τους υποστηρίζουν είκοσι πυροβόλα και τρία πολεμικά πλοία από την ακτή του Αμβρακικού.

Το πρωί της 20 Οκτωβρίου, ημέρα Σάββατο, εορτή του Αγίου Γερασίμου, εκδηλώνεται η ελληνική επίθεση. Οι εύστοχες βολές του πυροβολικού και του στόλου αχρηστεύουν τα εχθρικά πλοία και επιφέρουν την σιγή των Τουρκικών πυροβόλων. Ορμητικοί οι στρατιώτες μας ανατρέπουν τον εχθρό και τον αναγκάζουν σε άτακτη υποχώρηση με βαρειές απώλειες.

Στις 4 το απόγευμα η μάχη έχει κριθή. Ο εχθρός εντός της οχυρωμένης με τάφρο πόλης είναι πλέον αποκομμένος, καταδικασμένος.

Έπειτα από διαβουλεύσεις και πιέσεις των υποπροξένων Αγγλίας, Ρωσίας, Αυστρίας και των προκρίτων της πόλεως, ο Τούρκος διοικητής, κατανοών το μάταιον της συνεχίσεως του αγώνα, υπογράφει την παράδοση της πόλεως τα ξημερώματα της 21ης Οκτωβρίου.

Η είσοδος των νικητών την Κυριακή στις 2 μετά το μεσημέρι με επικεφαλής έφιππο τον ταγματάρχη Σπηλιάδη και η υποδοχή τους από τους κατοίκους έγινε κάτω από φρενιτώδη ενθουσιασμό και οριακή συναισθηματική μεταρσίωση.

Στις 4 το απόγευμα ήλθε στην πόλη και ο αντιστράτηγος Σαπουντζάκης. Αμέσως με τηλεγράφημα αναγγέλλει στον πρωθυπουργό την είσοδο του στρατού μας στην Πρέβεζα. Αρχίζει με τη φράση: «*Εθνική σημαία κυματίζει επί των επάλξεων του φρουρίου Πρεβέζης*». Αποτελεί το τηλεγράφημα αυτό το πιστοποιητικό της αναστάσεως της Πρέβεζας.

Το δέντρο της Ελευθερίας φυτεύτηκε ακλόνητο την ημέρα εκείνη. Το πότισε το άλικο αίμα 10 νεκρών στρατιωτών μας, 1 νεκρού εθελοντού, του

Κώστα Μπάλκου και 60 τραυματισμένων.

Επέρασαν από τότε ογδόντα ολόκληρα χρόνια. Η ελεύθερη πια Πρέβεζα, κάτω από τη στοργή της μεγάλης μάνας, εγνώρισε τα αγαθά της ελευθερίας, δίδοντας πάντα το «παρών» στους νέους αγώνες του Έθνους.

Σημείωσε σημαντική πρόοδο στα γράμματα στο εμπόριο, στη γεωργία, στη συγκοινωνία, στην οικονομική ζωή γενικά. Οικοδομεί σχολεία, νοσοκομεία, βιοτεχνίες, εργοστάσια. Έργα λιμενικά, εγγειοβελτιωτικά και άλλα άλλαξαν την όψη της και έδωσαν νέους, ταχείς ρυθμούς στη ζωή της.

Αυξήθηκε ο πληθυσμός της και άλλαξε η κοινωνική της δομή.

Δεν υπήρξε ποτέ πεισιθάνατος. Η Πρέβεζα ήταν πάντα μια λουλουδιασμένη πόλη, ευνοημένη πλουσιοπάροχα με άφθαστες φυσικές καλλονές.

Οι κάτοικοί της υπήρξαν φιλόξενοι και ευεργετικοί. Είχε πάντοτε ανοιχτή την αγκαλιά της προς όλους τους γείτονές της.

Κανείς δεν πρέπει να παρορά ή να υποβαθμίζει την σημασία της. Ό,τι διείδε ο Αύγουστος και εξετίμησαν οι Ενετοί για τον τόπο αυτό δεν πρέπει να διαφύγει από τους εκάστοτε Κυβερνήτας.

Καθήκον μας, να διαφυλάξωμε όποιο παραδοσιακό στοιχείο απέμεινε από τα περασμένα, να προστατεύσωμε τα φυσικά μας κάλλη και προ πάντων να κρατήσωμε στις ψυχές μας τη φλόγα των προγόνων μας.

Και κλείνουμε με μια παρατήρηση.

Η απελευθέρωση της Πρέβεζας δεν υπήρξε μεμονωμένο γεγονός. Ήταν ένα επεισόδιο στην απελευθέρωση όλης της Ηπείρου και της άλλης υπόδουλης Ελλάδος. Γι' αυτό, όταν το 1912-13 δεν πραγματοποιήθηκε η απελευθέρωση και της Βορείου Ηπείρου, το επόμενο έτος 1914, όταν οι Βορειοηπειρώτες πήραν μόνοι τους τα όπλα και κήρυξαν την αυτονομία τους, ο Εθνικός μας Ποιητής Κωστής Παλαμάς θα βροντοφωνάξη:

Στα χιμαριώτικα βουνά ροβόλα, τα τουφέκια
τ' άγρια συντροφεψέ τα
με της πατρίδος την ψυχή και με τ' αστροπελέκια,
την άγια γη χαιρέτα!

Και στηματίζει με οργή τους αδιάφορους!

Στους ξέγνοιαστους αλίμονο, τους πρέπει να είναι δούλοι,
στον άρπαγα τρομάρα!
Η Ελλάδα πού; Στην Ήπειρο, δόξα στο Κακοσούλι.
Νίκη σε σέ Χιμάρα!

Έτσι έβλεπε τότε η πνευματική ηγεσία τον αγώνα του έθνους.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στη λεγόμενη πολιτική του διαθήκη, ολίγον πριν αποθάνη, αποτιμώντας το έργο του και αξιολογώντας την εποποΐα του 1912-13, μεταξύ άλλων γράφει: «*Η Ελλάς υπήρξε πάντοτε μέγα Έθνος, αλλά ποτέ κράτος ισχυρώς συντεταγμένον. Τώρα που το αποκτήσαμε με τους απελευθερωτικούς αγώνας του 1912-13 έχομε καθήκον να το διαφυλάξωμε ως κόρην οφθαλμού, να το συντηρήσωμεν άθικτον, να το παραδώσωμε ακέραιον στα παιδιά μας. Είναι πολύ μεγαλύτερη η Ελλάς από ό,τι φαίνεται η Ελλάς του Έβρου, και πολύ μεγάλοι οι κίνδυνοι που την απειλούν. Προϋπόθεσις, βάσις, όρος απαραίτητος κάθε πολιτικής είναι να ενωθή ο ελληνικός λαός. Εθνικοί αγώνες και εσωτερικαί ανωμαλίαι είναι ασυμβίβαστοι*».

Επίκαιρη η φωνή του Παλαμά, προφητικές οι διαπιστώσεις του Βενιζέλου. Ας τις αφουγκραστούμε σήμερα όλοι μας για να ζήση η Ελλάδα μας, και μαζί η Πρέβεζα, όχι 80 αλλά χιλιάδες χρόνια Ελεύθερη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ (*)

του Λάζαρου Συνέσιου

Ηχήστε οι σάλπιγγες ... Καμπάνες βροντερές,
δονήστε σύγκορμη τη χώρα, πέρα ως πέρα ...
Βόγγα, Παιάνα! Οι σημαίες οι φοβερές
στης Λευτεριάς, ξεδιπλωθήτε τον αέρα!
Α.Σικελιανός

80 χρόνια πέρασαν από τη στιγμή που ο Πρεβεζάνος ραγιάς έγινε ελεύθερος Έλληνας πολίτης. 80 χρόνια, που την ημισέληνο αντικατέστησε ο σταυρός, στα χώματα της ιδιαίτερης πατρίδας μας της Πρέβεζας, - που παράλληλα γιορτάζει και τα 700χρονα από τότε που για πρώτη φορά γίνεται αναφορά του ονόματός της (το 1292, στο «Χρονικό του Μορέως»).

Αυτή τη διπλή επέτειο τιμώντας σήμερα, θα επιχειρήσουμε μια πολύ σύντομη αναδρομή στα γεγονότα και θ' ανατρέξουμε σ' εκείνες τις ανεπανάληπτες ώρες, τις μοναδικές, του Οκτωβρίου του 1912, όπως τις έζησαν οι συντοπίτες μας κι οι μαχητές μας, στιγμή προς στιγμή, όπως τις κατέγραψαν τότε, άμεσα κι απλά, ανατρέχοντας σε κείμενα της εποχής.

Με την αμυντική ελληνοβουλγαρική Συνθήκη Συμμαχίας που υπογράφηκε στις 16 Μαΐου 1912, καθορίζονταν πως τα δύο συμβαλλόμενα μέρη θα ασκούσαν την ηθική τους επιρροή προς τους ομοεθνείς της Τουρκίας «*ίνα συντελέσωμεν ειλικρινώς εις την συνύπαρξιν των στοιχείων των αποτελούντων τον πληθυσμόν της αυτοκρατορίας*» και θα παρείχαν την αμοιβαία υποστήριξή τους σε κάθε διάβημα προς την κατεύθυνση της Υψηλής Πύλης ή των Μεγάλων Δυνάμεων, ικανό να συντελέσει στην εξασφάλιση των δικαιωμάτων της βουλγαρικής ή της ελληνικής εθνότητας. Αν όμως «*το εν των δύο κρατών ήθελε υποστή επίθεσιν εκ μέρους της Τουρκίας, είτε επί του εδάφους του είτε δια συστηματικής προσβολής των δικαιωμάτων των α-*

(*) Ομιλία που έγινε με την ευκαιρία του εορτασμού των 700 χρόνων από την ίδρυση της Πρέβεζας και 80 χρόνων από την απελευθέρωσή της από τον τουρκικό ζυγό στις 21 Οκτωβρίου 1992 στη Θεοφάνειο Αίθουσα Τέχνης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πορρεόντων εκ των συνθηκών ή των θεμελιωδών αρχών του διεθνούς δικαίου, τα δύο Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη υποχρεούνται εις αμοιβαίαν συνδρομήν δι' όλων των ενόπλων αυτών δυνάμεων και υπόσχονται να συνάψουν ειρήνην μόνον ομού και εκ συμφώνου».

Είχε προηγηθεί αντίστοιχη σερβοβουλγαρική συνθήκη και λίγο αργότερα ακολούθησε όμοια μεταξύ Βουλγαρίας και Μαυροβουνίου. Η έστω και καθυστερημένα διαρροή των πρώτων πληροφοριών γύρω απ' το απόρρητο περιεχόμενο των Συμφωνιών αυτών προκάλεσε την ανησυχία και την αντίδραση των Μεγάλων Δυνάμεων. Αυτές, με κοινό διάβημά τους προς τις κυβερνήσεις των Αθηνών, του Βελιγραδίου, της Κετίγκης και της Σόφιας, στις 2 Σεπτεμβρίου, κατηγορηματικά δήλωσαν ότι δεν θα επέτρεπαν σε καμμιά περίπτωση - έστω και μετά από νικηφόρα έκβαση του πολέμου - τη μεταβολή του εδαφικού καθεστώτος στο βαλκανικό χώρο.

Όμως η απόφαση και των λαών και των κυβερνήσεων των χριστιανικών κρατών της Βαλκανικής Χερσονήσου για διεκδίκηση της αναγνώρισης των εθνικών τους δικαίων στο πεδίο της μάχης, ήταν αμετάκλητη. Στις 25 Σεπτεμβρίου 1912 το Μαυροβούνιο κήρυξε τον πόλεμο στην Τουρκία. Στις 30 του ίδιου μήνα, οι στην Κωνσταντινούπολη πρεσβευτές της Βουλγαρίας, της Ελλάδας και της Σερβίας, επέδωσαν στην τουρκική κυβέρνηση κοινή τελεσιγραφική διακοίνωση, με την οποία απαιτούσαν την άμεση ανάκληση της επιστρατεύσεως, την εισαγωγή ριζικών μεταρρυθμίσεων στο εσωτερικό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας - δηλ. επικύρωση της εθνικής αυτονομίας των εθνοτήτων, αναλογική εκπροσώπησή τους στο οθωμανικό κοινοβούλιο, υποχρέωση της Πύλης να μη μεταβάλει τον εθνολογικό χαρακτήρα των ευρωπαϊκών επαρχιών της αυτοκρατορίας με τον εποικισμό μουσουλμάνων από την Ασία, διορισμό χριστιανών σε δημόσια αξιώματα, αναγνώριση των χριστιανικών κοινοτήτων ως ισόβαθμων προς τις οθωμανικές, στρατολογία των χριστιανών σε συνδυασμό με στελέχωση του στρατού από χριστιανούς και αναστολή της στρατολογίας ώς την πλήρη εφαρμογή του μέτρου -, καθώς και επίβλεψη των μεταρρυθμίσεων από ειδικό συμβούλιο, με ίσο αριθμό χριστιανών και μουσουλμάνων και με τη συμμετοχή των πρεσβευτών των βαλκανικών χωρών και των Μεγάλων Δυνάμεων.

Φυσικά, η αντίδραση της Πύλης ήταν αρνητική. Η Διακοίνωση της 30ής Σεπτεμβρίου χαρακτηρίσθηκε ως «*θρασεία απόπειρα επεμβάσεως εις τας εσωτερικάς υποθέσεις της αυτοκρατορίας και αναξία απαντήσεως*». Οι διπλωματικοί αντιπρόσωποι των τριών βαλκανικών χωρών, αφού επέδωσαν, στις 4 Οκτωβρίου 1912, τη διακοίνωση για την κήρυξη του πολέμου, εγκατέλειψαν την Κωνσταντινούπολη.

Η κήρυξη αυτή του πολέμου εναντίον της Τουρκίας, έγινε δεκτή από την πανελλήνια κοινή γνώμη με ζωηρό ενθουσιασμό. Ο βασιλιάς Γεώργιος Α' με διάγγελμά του προς τον ελληνικό λαό, επιβεβαίωνε την απόφαση του Έθνους να διεκδικήσει στο πεδίο της μάχης την αναγνώριση των δικαίων του.

«*/.../ Αι ιεραί υποχρεώσεις προς την φιλτάτην πατρίδα, προς τους υποδούλους αδελφούς μας και προς την ανθρωπότητα, επιβάλλουσιν εις το κράτος, μετά την αποτυχίαν των ειρηνικών προσπαθειών του προς επίτευξιν και εξασφάλισιν των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των υπό τον Τουρκικόν ζυγόν Χριστιανών, όπως δια των όπλων θέση τέρμα εις την δυστυχίαν ήν ούτοι υφίστανται από αιώνων!*»

Η γενική επιστράτευση είχε αρχίσει τα μεσάνυχτα της 17ης Σεπτεμβρίου. Ο στρατός ξηράς κατανεμήθηκε σε δύο μεγάλες ομάδες: το στρατό Θεσσαλίας και το

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στρατό Ηπείρου. Ο στρατός Θεσσαλίας, με διοικητή τον αντιστράτηγο Διάδοχο Κωνσταντίνο, περιελάμβανε το Γενικό Στρατηγείο, μερικές μη μεραρχιακές μονάδες και τέσσερα τάγματα ευζώνων, ένα τάγμα εθνοφρουρών, την ανεξάρτητη ταξιαρχία ιππικού και άλλες βοηθητικές μονάδες, καθώς και επτά μεραρχίες από τρία συντάγματα πεζικού και ευζώνων - των τριών ταγμάτων -, μία ημιλαρχία ιππικού, μία ή δύο μοίρες πυροβολικού και ανάλογες βοηθητικές μονάδες η κάθε μία μεραρχία, δηλ. εξηντατρία τάγματα, οκτώ ίλες, επτά λόχους σκαπανέων, εβδομήντα πυροβόλα, ενενηνταέξι πεδινά και εικοσιτέσσερα ορειβατικά πυροβόλα, με παρατακτική δύναμη 80.000 ανδρών και συνολική 100.000. Επιπλέον, διέθετε τέσσερα αεροπλάνα τύπου Φάρμαν με καυητήρες δυνάμεως 50 ίππων.

Ο στρατός Ηπείρου, με διοικητή τον αντιστράτηγο Κωνσταντίνο Σαπουντζάκη, περιελάμβανε οκτώ τάγματα πεζικού και ευζώνων, μία ίλη ιππικού και εικοσιτέσσερα πυροβόλα, δηλ. τη δύναμη περίπου μιας μεραρχίας. Αργότερα, ενισχύθηκε με δύο από τα τρία τάγματα του συντάγματος Κρητών και τη λεγεώνα των Γαριβαλδινών. Η συνολική παρατακτική του δύναμη ήταν 10.000-13.000 άνδρες, στην πρώτη φάση του πολέμου.

Ο στρατός αυτός της Ηπείρου, συγκεντρώθηκε στην περιοχή Άρτας, όπου έδρευε το στρατηγείο του. Στην περιοχή αυτή, βρισκόταν μέσα σε οχυρά και μία τοπομαχική μοίρα, με δεκαοκτώ βαριά πυροβόλα των 105 και 155.

Ο Σαπουντζάκης έφθασε στην Άρτα στις 2 Οκτωβρίου, με διαταγές να τηρήσει αμυντική στάση και να καταλάβει μόνο τα υψώματα του Γριμπόβου, στη δυτική όχθη του Αράχθου - απ' όπου οι Τούρκοι το 1897 είχαν βομβαρδίσει την Άρτα -.

Οι Τούρκοι, διέθεταν για την υπεράσπιση της Ηπείρου την 23η ανεξάρτητη μεραρχία, με διοικητή τον Εσάτ πασά. Στους 2.602 άνδρες της, είχαν προστεθεί με την επιστράτευση 9.922 έφεδροι και 2.590 εθνοφρουροί, με αποτέλεσμα να σχηματισθεί και η 23η μεραρχία εφέδρων - «Ρεντίφ» - από 7.000 εφέδρους και εθνοφρουρούς, ενώ οι υπόλοιποι 5.500 έφεδροι συμπλήρωσαν την 23η μόνιμη - «Νιζάμ» - μεραρχία. Διέθεταν επίσης, μία ίλη ιππικού, ένα σύνταγμα πεδινού πυροβολικού - 24 πυροβόλα - και μία ορειβατική μοίρα - 8 πυροβόλα -.

Το μεσημέρι της 6ης Οκτωβρίου, απόσπασμα του στρατού Ηπείρου πέρασε το γεφύρι της Άρτας και κατέλαβε τα υψώματα του Γριμπόβου. Στις 12 Οκτωβρίου, το απόγευμα, οι ελληνικές δυνάμεις κατέλαβαν τη Φιλιππιάδα. Στις 19, συγκροτήθηκε απόσπασμα από ένα τάγμα πεζικού, τη μοίρα πεδινού πυροβολικού (την οποία διοικούσε ο υπίλαρχος Θεόδωρος Χαβίνης, ο μετέπειτα στρατηγός, βουλευτής Πρεβέζης και υπουργός), έναν ουλαμό ιππικού και τα σώματα προσκόπων-εθελοντών (στα οποία περιλαμβάνονταν και οι Πρεβεζάνοι επαναστάτες, με αρχηγούς τους Κ.Τζώρτζη και Δ.Γερογιάννη). Επικεφαλής του αποσπάσματος, ήταν ο ταγματάρχης Παναγιώτης Σπηλιάδης. Γράφει ο ίδιος, στη σχετική Έκθεση Πεπραγμένων, σχετικά με την επιχείρηση για την κατάληψη της Πρεβέζης:

«/.../ Άμα έφθασα εις την Μονήν των Αγίων Αποστόλων συνέταξα και εκοινοποίησα την κάτωθι διαταγήν της κατά Νικοπόλεως και Πρεβέζης ενεργείας του υπ' εμέ Μικτού Αποσπάσματος:

ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΙΚΤΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

Η εκκίνησις του Μικτού Αποσπάσματος εκ των θέσεων εις ας ευρίσκεται ήδη κατηυλισμένον κατά Σώματα, γενήσεται της πρωίαν της αύριον, κατά την ακόλουθον σειράν και τάξιν:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

21 Οκτωβρίου 1912: Μετά τη Δοξολογία

1ον. Το 3ον Τάγμα του 15ου Συντ/τος μετά των εις αυτό προσκεκολλημένων 7ου Λόχου του 2ου Τάγματος και των Ουλαμών Εμπέδων και φρουρών, θα εκκινήση εν τάξει πορείας την 5ην ώραν και 30' της πρωίας ακριβώς.

2ον. Το υπό τον Κον Μάνον Εθελοντικόν Σώμα των Κρητών θα εκκινήση την αυτήν ως άνω ώραν /.../.

3ον. Το υπό τον Οπλαρχηγόν Ζαχαράκην Εθελοντικόν Σώμα των Ηπειρωτών θα εκκινήση από το χωρίον Κανάλι εις το οποίον πρόκειται να διανυκτερεύση /.../

Εν Μονή Αγ. Αποστόλων τη 19η Οκτωβρίου 1912

Πλην της ανωτέρω διαταγής, είχον δώσει εν καιρώ και προφορικώς εις τους ηγήτορας των διαφόρων Σωμάτων αναλυτικωτέρας οδηγίας ως προς την εν τη μάχη τάξιν, την αποστολήν και τον τρόπον ενεργείας εκάστου. /.../.»

Σημειώνει ο Ιω.Μ.Ρέντζος, Πρεβεζάνος Δημογέροντας και μετέπειτα Δήμαρχος: *«Μην Οκτώβριος 1912. 12 Παρασκευή. Βροχή. Κατά τας πληροφορίας τας οποίας δίδει ο Ιατρός του Στρατιωτικού εκ Λούρου λέγει ότι σήμερον εις Γκρίμποβον και Στρεβήνα εγένετο φονικωτάτη μάχη και τα τουρκικά στρατεύματα εγκατέλειψαν τη Φιλιππιάδα. 17. Φόβος και τρόμος κατέχει πάντας τους κατοίκους, εις δε τους οθωμανούς ο πανικός είναι ριζωμένος. 18. (...) Μόλις δύσει ο ήλιος και πλησιάζει το φάσμα της νυκτός ο φόβος κορυφούται, μόλις δε έλθη η μία της νυκτός δεξιά και αριστερά είναι τα περίπολα και σφυρίζουν. 19. Παρακευή. Διάδωσις επικρατεί ότι αύριον θα αρχίση ο πόλεμος. Οι Τούρκοι είναι οχυρωμένοι εις τα υψώματα της Νικοπόλεως.»*

Πράγματι, στις 20 Οκτωβρίου, το Απόσπασμα έδωσε μάχη με την τουρκική φρουρά που είχε σχηματίσει γραμμή άμυνας πάνω στα υψώματα της αρχαίας Νικοπόλεως με προχωρημένα τμήματα στο ύψωμα Φλάμπουρα, στα βόρεια του αρχαιολογικού χώρου. Στο υψωματάκι όπου το εκκλησάκι του Άη Γιάννη του Ρηγανά - εκεί όπου και το Μνημείο σήμερα - έπεσε και ο Πρεβεζάνος εθελοντής Κωνσταντίνος Μπάλκος, πολεμώντας ηρωικά.

Συνεχίζει ο Σπηλιάδης, στην ίδια Έκθεση:

«Δυστυχώς ένεκα της αθλιότητος του καιρού, των Στρατευμάτων διελθόντων ολόκληρον την νύκτα υπό αδιάκοπον και ραγδαίαν βροχήν ήτις εξηκολούθησεν μέχρι της 8ης πρωϊνής, επήλθε βραδύτης κατά την εκκίνησιν της Φάλαγγος Πεζικού επί μίαν περίπου ώραν. Ενεκα της βραδύτητος αυτής η /.../ άφιξίς μας εγένετο μίαν ώραν βραδύτερον της υπολογισθείσης, ήτοι κατά την 7ην ώραν και 30' της πρωΐας οπότε /.../ ήτο αρκετόν το φως της ημέρας ώστε να γίνη καταφανής η κίνησίς μας /.../.

/.../ Πριν ή δε φθάση η φάλαγξ του Πεζικού (σ.σ. στις θέσεις του εχθρού) ήρξαντο τα εχθρικά Πυροβολεία του εναντίον ημών πυρός.-

Πλην τούτων και τα προκεχωρημένα Τμήματα των ανιχνευτών και της κεφαλής της εμπροσθοφυλακής ημών εδέχθησαν πυρά Πεζικού, εκ Τμημάτων εχθρικού Πεζικού άπινα είχον προκαταλάβη διά προωθήσεως τα ως προρρηθέντα υψώματα.-

Εις επίμετρον την ιδίαν στιγμήν άλλος απροσδόκητος εχθρός έδειξε την παρουσίαν του εκ του αριστερού μας, δηλαδή από της θαλάσσης, εξ εγκυτάτης δε αποστάσεως. Δύο δηλαδή εχθρικαί βενζινάκατοι /.../ ήρχισαν βάλλουσαι διά μικρού διαμετρήματος πυροβόλων /.../.»

Μία εύστοχη βολή ελληνικού πυροβόλου, βύθισε τη μία βενζινάκατο. Οι Τούρκοι, υποχώρησαν κάτω από την πίεση των Ελλήνων, από τα υψώματα της Νικόπο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λης.

Αναφέρει ο διοικητής του 9ου Λόχου Κοσμόπουλος: «/.../ *μετ' ολίγον το Πυροβολικόν μας λαβόν ευκαιρίαν ήρξατο να βάλλη κατ' αυτής (σ.σ. της βενζινάκατου) και κατά της ετέρας /.../ και την μεν πρώτην κατεβύθισε την δε ετέρα επυρπόλησε και περί ης λέγεται ότι εκάη υπό των Τούρκων αλλά το τοιούτον δεν φαίνεται να είναι αληθές. Καθ'ον χρόνον εστράφη προς μεσημβρίαν η πρώτη βενζινάκατος αναγκασθείσα ούτων υπό των πυρών μου, συνεχάρην την διμοιρίαν ταύτην ήν και προυκάλεσα να ζητωκραυγάση υπέρ του Εθνους. Το αίσθημα τούτο μεταδοθέν εις άπαν το Στράτευμα αντήχησε βοή ουρανομήκης εκ των ζητοκραυγών, και εκ της μέθης ταύτης εξήλθε της επιφυλακτίκοτητος, διότι μέχρι της στιγμής ταύτης δεν είχεν ανταληφθεί πού ακριβώς ευρίσκετο και τί συνέβαινε και είχε πάθει εκ ταραχής /.../.*»

Στα υψώματα όμως της Νικοπόλεως, οι Έλληνες επιχειρούσαν ν' ανατρέψουν την άμυνα των Τούρκων, δίνοντας μάχη εκ του συστάδην.

Σταχυολογούμε από τις σχετικές αναφορές:

- 12ος Λόχος: «*... διέταξα την 3ην διμοιρίαν και κατέλαβε θέσιν παρά την παραλίαν, με εντολήν να βάλλη διά ταχέος πυρός κατά της κανονιοφόρου. Αφ' ενός τα εύστοχα πυρά της διμοιρίας, αφ' ετέρου η έγκαιρος επέμβασις του πεδινού πυροβολικού, ηνάγκασαν την κανονιοφόρον να ανακρούση πρύμναν, ως εκ των βλαβών ας υπέστη και να φερθή προς τα οπίσω με μικράν ταχύτητα διευθυνομένη προς το ορμητήριον της, όπου και επυρπολήθη άμα τη εκεί αφίξει της. Ενώ ταύτα ελάμβανον χώραν, ο προς τα εμπρός αγών προήγετο και ο εχθρός εγκαταλείπων διαδοχικώς τας προκεχωρημένας θέσεις απεσύρετο όπισθεν των ερειπίων του αμφιθεάτρου της Νικοπόλεως*».

Σπυρίδων Βασίλης ή Παπάς (σημαιοφόρος του ανταρτικού Σώματος του Καπετάν Τζώρτζη ή Ζαχαράκη):

«*Κατά την εξόρμησιν αυτήν στρατού και ανταρτών τραυματίζεται σοβαρά από το σώμα του Καπετάν Τζώρτζη ο ανηψιός του Δημήτριος Παπαμιχαήλ εκ Καμαρίνης, αντάξιος υιός του ιερέως Παπαμιχαήλ του φονευθέντος κατά την μάχην του Ζαλόγγου και την καταστροφήν της Καμαρίνας /.../*».

- 9ος Λόχος: «*/.../ Σπεύσας προς τον κ.Ταγματάρχην συνήντησα τούτον ερχόμενον δρομέως και έφιππον πρός με και συγχρόνως διατάσσοντά με ως εξής: <Κε Κοσμόπουλε ο 10ος Λόχος εκόλλησε εκεί πέρα και δεν εννοεί να προχωρήση και εκτοπίση τον εχθρόν, πάρε τον Λόχον σου τάχιστα και πήγαινε να τον εκτοπίσης διά του κοιλώματος>. Μετά την Διαταγήν ταύτην ο Λόχος λαβών σημείον κατευθύνσεως προς ανατολάς εξήλθε με παράταξιν διμοιριών κατά τετράδας /.../. Αφού εξετόπισα τον αντίπαλον διαδοχικώς και διά της Λόγχης χρησιμοποιήσας ελάχιστα πυρά μόνον κατ' αυτού και διά της 3ης διμοιρίας περί τα 50 φυσίγγια, υπεχώρησεν ούτος τραπείς εις άτακτον φυγήν εις τα ερείπια φρουρίου Νικοπόλεως...*».

- 10ος Λόχος: «*... αντελήφθην όμως διστακτικότητα εις τας ψυχάς των στρατιωτών οφειλομένην και εις το απειροπόλεμον αυτών, αλλ' ιδία εις τα πυρά του πυροβολικού του αντιπάλου /.../. Αμέσως τότε έτρεξα προς τα εμπρός εγώ αυτός και εφώναξα μεγαλοφώνως, ακολουθήσατέ με στρατιώται, με ηκολούθησε δε η ανωτέρω διμοιρία /.../*»

- 11ος Λόχος: «*/.../ Αμφότεροι αι διμοιρίαι έλαβον προσωρινώς θέσιν οπίσω των χαλασμάτων των τειχών της Νικοπόλεως /.../. Προυχώρουν δι' αλμάτων αλλη-*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λούπερασπιζόμεναι και απειλούσαι το αριστερόν του εχθρού πλευρόν. Ούτω ε-φθάσαμεν εις απόστασιν 150 μέτρων από του εχθρού, οπότε ο κ. Ταγματάρχης Δούλης, όστις παρηκολούθη την προχώρησιν των διμοιριών εξωθών με το πιστόλιον ανάς χείρας τους διστάζοντας να προχωρήσωσιν άνδρας, διέταξε να επιτεθώμεν διά της λόγχης, τοθ' όπερ και εγένετο. Ο εχθρός ένεκα τούτου ηναγκάσθη να εγκαταλείψη τας θέσεις του και να τραπή εις φυγήν λαβών την προς την Πρέβεζαν άγουσαν».

- Ταγμ/ρχης Δημ. Δούλης: «/.../ *διέταξα να θέσωσι την λόγχην εφ' όπλου και αμέσως εν άλμα και αι δύο διμοιρίαι προς τα εμπρός φωνάζουσαι <εμπρός διά της λόγχης>. Το άλμα τούτο 200 περίπου μέτρων εξετελέσθη μετά παραδειγματικού θάρρους και γενναιότητος εκ μέρους όλων των ανδρών προπορευομένων πάντοτε των Αξιωματικών, η τολμηρά δε αύτη προχώρησις ήρκεσε να τρέψη εις άτακτον φυγήν τους ενώπιον ημών εχθρούς εκαταλείψαντας τα πυροβόλα. Εκ της θέσεως δε ταύτης κατεδιώξαμεν διά των πυρών τον αντίπαλον διότι δεν ηδυνάμεθα πλέον να προχωρήσωμεν κινδυνεύοντες από τα πυρά του πυροβολικού μας, το οποίον εξηκολούθη εισέτι να βάλλη μη αντιληφθέν την υποχώρησιν του αντιπάλου».*

Την ίδια μέρα, το φρούριο της Πρέβεζας βομβαρδίστηκε με 43 βολές από την ελληνική μοίρα του Ιονίου. Τα τουρκικά τορπιλλοβόλα «Αντάλια» και «Τοκάτ» βυθίστηκαν από τα πληρώματά τους για να μη καταληφθούν από τους Έλληνες. (Το «Αντάλια» ανελκύσθηκε μετά την απελευθέρωση της Πρέβεζας - στις 7 Νοεμβρίου η ανέλκυση - και εντάχθηκε στον ελληνικό στόλο με το όνομα «Νικόπολις» σε ανάμνηση της ομώνυμης μάχης της 20ής Οκτωβρίου 1912).

Στην έκθεση του Σπηλιάδη σημειώνεται:

«/.../ *Το θέαμα των βενζινακάτων τούτων επλήρωσε χαράς και θάρρους όλους τους άνδρας του Αποσπάσματος. Τα εχθρικά Πυροβολεία ων το πυρ ήτο δι' ημάς τελείως αβλαβές, /.../, ήρχισαν μικρόν κατά μικρόν να ελαττούσι την ζωηρότητα και έντασιν των πυρών των. Κατά την 10 και 30 μάλιστα ώραν π.μ., παμμεγίστη στήλη πυκνού και μαύρου καπνού μετά φλογών ανήρχετο προς τον ουρανόν. Ο καπνός ούτος εφαίνετο ότι εξήρχετο εκ του κεντρικού Πυροβολείου /.../. Εκάλεσα διά του Ιλάρχου Γαβριελάκη την Πυροβολαρχίαν Χαβίνη ήτις ανελθούσα εις το Πυροβολείον ετάχθη προς πυροβόλησιν την 4ην 1/2 μ.μ. Τότε διέταξα τον προρρηθέντα Πυροβολάρχην όπως κάμη έναρξιν βολής κατά της πόλεως συστήσας όπως αύτη ούσα λίαν βραδεία μη υπερβή τα τέσσαρα βλήματα κατά 20 λεπτά της ώρας. Υπέδειξα δε και τον στόχον εναντίον του οποίου ώφειλε να βάλη εξ αποστάσεως 4 χιλιομέτρων. /.../ Υπέδειξα δε τον ανωτέρω στόχον διότι μοι ήτο γνωστόν ότι πολύ πλησίον και πέριξ αυτού ευρίσκετο η Τουρκική συνοικία της πόλεως. Την παύσιν του βραδέος τούτου πυρός, όπερ δεν είχεν άλλον σκοπόν ή την ψυχολογικήν βίαν και την ηθικήν πίεσιν επί των Οθωμανών κατοίκων της πόλεως, της εν αυτή Φρουράς και των διαφόρων πολιτικών και Στρατιωτικών αρχών διέταξα περί την 6ην της εσπέρας /.../».*

Και πράγματι, οι βολές εκείνες του πυροβολικού - αφού πλέον είχε καμφθεί και η αντίσταση των εκτός της πόλεως τουκρικών στρατευμάτων - έφεραν το αποτέλεσμα που επιδίωξε ο Σπηλιάδης. Ο Δήμαρχος της πόλης Χαλήλ Εφέντης, οι πρόξενοι, ο Δεσπότης και άλλοι προύχοντες, έπεισαν τον Τούρκο Στρατιωτικό Διοικητή, Ταγματάρχη Μεχμέτ Ασάφ, τον οποίο ο Ηλίας Βασιλάς αναφέρει με το όνομα Ετέμ Βέης) ότι η περαιτέρω άμυνα ήταν μάταιη και θα έπρεπε να παραδώσει την

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ιωάννης Δ. Ρέντζος: Δημογέροντας (αζάς) το 1912, έλαβε μέρος στις διαπραγματεύσεις για την παράδοση της Πρέβεζας. Δήμαρχος αργότερα (1921-22 και 1929-33) (Συλλογή Λάζαρου Συνέσιου)

πόλη. Έτσι, τα μεσάνυχτα της 20ής Οκτωβρίου 1912, ολιγομελής ομάδα, από τον εκπρόσωπο του Τούρκου Διοικητή και τους Προξένους Αγγλίας, Αυστρίας και Ρωσίας, ξεκίνησε από την Πρέβεζα για να μεταφέρει στον αρχηγό του Ελληνικού Αποσπάσματος πρόταση παραδόσεως της πόλεως.

Πολύτιμο σχετικό στοιχείο αντλούμε από τις τέσσερις σελίδες του Ημερολογίου του Ιωάννη Δ. Ρέντζου, από 8 έως και 20 Οκτωβρίου 1912, όπου με λεπτομέρειες καταχωρούνται οι ιστορικές εκείνες στιγμές (δυστυχώς, οι επόμενες σελίδες έχουν χαθεί. Ασφαλώς θα περιείχαν εξίσου ενδιαφέροντα στοιχεία και για τα διαδραματισθέντα την επόμενη Κυριακή 21 Οκτωβρίου 1912. Ο Ιωάννης Δ. Ρέντζος ήταν Πρεβεζάνος έμπορος, δημογέροντας (αζάς) τότε (1912) και αργότερα Δήμαρχος (από 21. 12.1921 έως 19.12.1922 με διορισμό και εκλεγμένος από 30.8.1929 έως 27.2.1933, ημέρα που πέθανε). Το σπίτι του ήταν το διώροφο παραδοσιακό κτίριο - κτισμένο το 1898 - επί της οδού Χρ.Κοντού, αργότερα οικία Τσόλκα).

Γράφει λοιπόν: «/.../ *Το Σάββατον περί το μεσονύκτιον μου έκρουσαν την θύραν της οικίας μου /.../ μου είπαν ότι με ζητά ο Κουμαντάρης του Στρατού και ηρνήθην. Μετά εν τέταρτον της ώρας ήλθεν ο διευθυντής της αστυνομίας μετά δυνάμεως χωροφυλάκων και μου εζήτησαν να τον ακολουθήσω /.../ και μας οδήγησαν εις το λιμεναρχείον ένθα ήτο ο Στρατιωτικός διοικητής και το επιτελείον του καθώς και ο πολιτικός διοικητής και μερικοί υπάλληλοι υθωμανοί και οι αξιωματικοί από τα τούρκικα πλοία. Ήλθεν λοιπόν και ο Μητροπολίτης μας και ο κ. Τόλιας, ο κ. Γερογιάννης Ιατρός και ο κ. Παναγιώτης Κοντογκάννης. Ο Καδής ο Ημήναγας, ο Μούσλης ο λιμενάρχης και ο Δήμαρχος της πόλεως Χαλήλ εφένδης όστις εχρησίμευσεν ως Διερμηνεύς. Λαβών τον λόγον ο Στρατιωτικός Διοικητής μας είπε περίπου τα εξής. Οι εντάυθα πρόξενοι των Δυνάμεων Ρωσσίας, Αγγλίας, Αυστρίας μου έδωσαν έγγραφον εις το οποίον μου λέγουν ότι η περεταίρω άμυνα είναι όλως μάταια και επιζήμιος και ότι πρέπει να παραδώσω την πόλιν. Αλλά το Στρατιωτικόν μου καθήκον δεν μου επιτρέπει το τοιούτον, έστω και με έναν στρατιώτη και με έν φυγίγγιον εάν μείνω, και ζητώ την γνώμην σας.*

Τότε λοιπόν απαντήσαμεν ως εξής, ότι είναι άξιος συγχαρητηρίων δια την αυταπάρνησιν και την ανδρείαν την οποίαν έδειξαν τόσον αυτός και οι αξιωματικοί όσον και ο αυτοκρατορικός στρατός, αλλά επειδή /.../ και η τελευταία άμυνα θα αποβή ματαία, απέναντι της μεγάλης δυνάμεως την οποίαν έχει ο εχθρός, τον παρεκαλέσαμεν να φεισθή των αθώων πλασμάτων, των γυναικοπαίδων, της ζωής και της τιμής εν γένει του στρατού /.../ και να μη οδηγήση εις τον θάνατον αλλά να παραδώση την πόλιν. Και εις αυτό ευρέθημεν όλοι σύμφωνοι χριστιανοί και Τούρκοι και έγινε το σχετικόν έγγραφον και υπεγράφη παρά των παρευρεθέντων. Αυτός δε μας είπε να διαλυθώμεν και θα κάμη συμβούλιον με το Επιτελείον του και ό,τι αποφασίση το Επιτελείον θα μας το ανακοινώση δια της αστυνομίας /.../»

Γράφει ο Γεώργιος Σακκάς: «/.../ *Οι κάτοικοι της πόλεως επιμόνως ζητούν από τον στρατιωτικόν διοικητήν την παράδοσιν της πόλεως δια να αποφύγουν την καταστροφήν του αμάχου πληθυσμού. Ο στρατιωτικός διοικητής θέλη να αντιτάξη άμυναν αλλά ο Δήμαρχος Χαλήλ Μπέης έχει αντίθετον γνώμην και αντέδρασε σθεναρώς εις την γνώμην του φρουράρχου*».

Διαβάζουμε στην εφημερίδα «Αλεξάνδρεια» σε δημοσίευμά της σχετικό με τον «κ. Χαλίλ Χουλοσύ, τέως Δήμαρχον Πρεβέζης» : «/.../ *Ο κ. Χαλίλ Χουλοσύ είναι ο τόσον δρυμέως και αποφασιστικώς ομιλήσας προς τον Τούρκον γενικόν*

στρατιωτικόν διοικητήν της πόλεως προ της καταλήψεως ότε του υπεδείχθη χάριν της σωτηρίας των κατοίκων και της πόλεως να παραδόση την πόλιν εις τον Έλληνα στρατιωτικόν αρχηγόν και ο Τούρκος διοικητής είπεν: <Εγώ ως στρατιωτικός δεν μου επιτρέπεται να παραδόσω την πόλιν, προτιμώ να αυτοκτονήσω>. Ο δε Χαλίλ Χουλοσύ του υπέδειξε στοϊκότατα: <Όπλον και τόπον έχεις, πήγαινε και σκοτώσου. Εμείς δεν έχομεν άλλην διέξοδον ή να σώσωμεν την πόλιν δια της παραδόσεως εις τον Ελληνικόν Στρατόν και ένεκα της αισχράς ήττας ης υπαίτιος είσθε σεις και μόνον /.../»

Κι αξίζει να σταθούμε σ' ένα βιαστικά γραμμένο σημείωμα τη βραδιά εκείνη:

«Ευσταθία σου γράφω αυτά που με άκραν μυστικότητα μου ψυθηρίζει ο θείος σου Κωστής και σου στέλνω με την αδελφήν μου είναι κλεισμένοι μέσα να ειδοποιήσης όλες απόψε στο κελάρι με προσοχή, την Μαριάνθη την ειδοποίησα, ίσως αύριον ξημερωθώμεν ελεύθεροι. Επίσης να προσέχεται μη συμβή κανένα κακόν εις τας οθωμανίδας. Νυξ 20/10/1912 Σπύρος Τσάϊμος».

Μέσα στην αγωνία και την προσμονή της λευτεριάς - «ίσως αύριον ξημερωθώμεν ελεύθεροι»...-, ο αλτρουϊσμός: «επίσης να προσέχετε μη συμβή κανένα κακόν εις τας οθωμανίδας».

Διαβάζουμε στις Εκθέσεις των Αξιωματικών - Διοικητών των Μονάδων:

- Κοσμόπουλος, Δ/τής 9ου Λόχου:

« 2 1/2 π.μ. 21 Οκτωβρίου. Εξακουλούθησε καιρός καλός από της προηγούμενης, όστις και διαιτηρήθη καθ' όλην την παρούσαν. Μέχρι της ανωτέρω ώρας και από της προηγούμενης ο Λόχος ευρίσκετο εν Προφυλακή, οπότε την ιδίαν ώραν Οθωμανός Σαλπιγκτής και περί αυτόν έτεροι στρατιώται Οθωμανοί μετά φωνών ανήγγειλεν ημίν διά σαλπίσματος την παρουσίαν προσώπων δι'ειδικήν αποστολήν. Πλησιάσαντες εκείσε εδέχθειμεν πρώτον τον κήρυκα μετά λευκής σημαίας, είτα δε τους εν Πρεβέζη κ.κ. Προξένους Ρωσίας Δημήτριον Σκέφερην, Αυστρίας Μαντζόρε, Αγγλίας Καίσαρα Κονεμένον, και διερμηνέα Διοικητηρίου Πρεβέζης Μεχμέτ-Σαλαχεδίν, οίτινες εζήτησαν τον Διοικητήν του Στρατεύματος οπότε μετά τας δεούσας διατυπώσεις επετράπη υπ' αυτού του Διοικητού του αποσπάσματος η είσοδός των, οίτινες και διεπραγματεύθηκαν τα της παραδόσεως Πρεβέζης /.../»

- Δ. Νικάκης, Δ/τής 12ου Λόχου:

«/.../ Η μάχη εθεωρήθη λήξασα και ο υπ' εμέ λόχος διετάχθη να σχηματίση τας προφυλακάς, όπερ και έπραξε. Την επομένην ο αντίπαλος κατόπιν της ήττης ην επέστη, παρέδωσε την πόλιν άνευ όρων».

- Δημ. Δούλης, Ταγματάρχης-Δ/τής 3ου Τάγματος Πεζικού:

«/.../ Μετά την τοποθέτησιν των προφυλακών ήλθε και το πυροβολικόν το οποίον έβαλε κατά της Πρεβέζης προς εκφοβισμόν. Την 2 1/2 πρωϊνήν της επομένης κατόπιν των τυπικών αναγνωρίσεων προσήχθη ενώπιόν μου ο Καβάσης του Αυστριακού Προξενείου Πρεβέζης και όστις μοι ανηγγείλεν ότι οι κ.κ. Πρόξενοι Πρεβέζης ευρίσκοντο προ των προφυλακών μας και επιθυμούν να εισαχθώσι διότι είναι κομισταί των όρων παραδόσεως της πόλεως Πρεβέζης. Απέστειλα πάραυτα αξιωματικόν μετ' ενόπλου τμήματος και ωδήγησεν αυτούς εις την σκηνήν μου, ειδοποίησα δε αμέσως περί πάντων τούτων τον Ταγματάρχην Μηχανικού Υπαρχηγόν του Επιτελείου του Αρχηγείου κ. Σπηλιάδην, όστις ευρίσκετο όπισθεν των προφυλακών και αφίκετο μετά των κ.κ. Σαχτούρη και Καραπάνου εις την σκηνήν μου, όπου ήσαν οι Πρόξενοι και διεπραγματεύθησαν τα της παραδόσεως μεθ' ο απήλ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θον».

- Παναγ. Σπηλιάδης - Ταγματάρχης - Δ/τής του Αποσπάσματος:

«/.../ Αλλ' η λύσις του δράματος επήλθε ταχύτερον ακόμη αφ' όσον προσεδόκων, διότι την 3ην και 1/2 μετά το μεσονύκτιον αγρυπνών εισέτι ήκουσα μεμακρυσμένους ήχους σάλπιγγος, εκ της πόλεως προερχομένους.

Εννοήσας ότι κάτι έκτακτον συνέβαινεν εξήλθον εκ της σκηνής μου όπως εξετάσω και πληροφορηθώ. Δεν παρήλθον όμως ή λεπτά τινα της ώρας ότε έφιππος Αξιωματικός τρέχων από ρυτήρος εστάθη προς της σκηνής μου και εζήτει από τον Στρατιώτην φρουρόν να μοι ομιλήση. Ιστάμενος εκεί πλησίον τον ηρώτησα τι συνέβαινε. Αυτός δε αναγνωρίσας με μοι ανέφερεν ότι εξελθόντες προ ολίγης ώρας οι εν Πρεβέζη Πρόξενοι των Δυνάμεων ως και ο Αντιπρόσωπος του Τούρκου Διοικητού εζήτησαν να με είδωσιν αμέσως, και ότι ούτοι με αναμενούσιν είς τινα πλησίον των προφυλακών σκηνήν, εις την οποίαν ο Αξκωματικός ούτος έμελλε να με οδηγήση. Εζήτησα αμέσως τον ίππον μου και ανεχώρησα καλπάζων μετά του Υπαστυστού μου και των κ. Α.Καραπάνου και Α.Σαχτούρη τους οποίους παρακάλεσα όπως με ακολουθήσουν δια την συνταξιν μετά των Προξένων των σχετικών περί παραδόσεως εγγράφων και πρωτοκόλλων (διότι ουδόλως αμφέβαλλον ότι οι Πρόξενοι δεν με εζήτουν δι άλλο τι ή όπως συζητήσωμεν διά την παράδοσιν της πόλεως). Όντως ανέμενον εντός σκηνής προ ημισείας περίπου ώρας οι κ.κ. Δ. Σκέφερης, υποπρόξενος της Ρωσίας, Καίσαρ Κονεμένος υποπρόξενος της Αγγλίας, Jules Meichner de Meichsenan (Ιούλιος Μάϊσνερ), απόστρατος Ταγματάρχης, υποπρόξενος της Αυστροουγγαρίας και ο Μεχμέτ Σελιανιντίν Διερμηνεύς της Διοικήσεως της πόλεως, αντιπρόσωπος του Διοικητού αυτής. /.../»

Και η Σπηλιάδης σημειώνει, με την ακρίβεια και τη μεθοδικότητα που χαρακτηρίζει όλες του τις αναφορές, ότι οι Πρόξενοι του διηγήθηκαν τις συνεννοήσεις που έκαναν με τον Διοικητή και τις άλλες Στρατιωτικές και Πολιτικές Αρχές της Πρέβεζας, ότι δήλωσαν εγγράφως στον Τούρκο Διοικητή ότι είναι μάταιη κάθε περαιτέρω αιματοχυσία, και ότι η Φρουρά της Πρεβέζης *«εξετέλεσε το εαυτής καθήκον εφ' όσον ήτο ανθρωπίνως δυνατόν αμυνθείσα Ηρωϊκώς».*

Οι ενέργειες αυτές κατέληξαν στη συγκατάθεση των Τουρκικών Αρχών για την παράδοση - και αναφέρονται λεπτομερειακά οι όροι που έθεσε ο Ασάφ, τους οποίους ο Σπηδιάδης παραδέχθηκε κατ' αρχήν, επιφέροντας μερικές τροποποιήσεις, κυρίως ως προς την ώρα εισόδου των ελληνικών στρατιωτικών τμημάτων καθώς και των Ελλήνων εθελοντών.

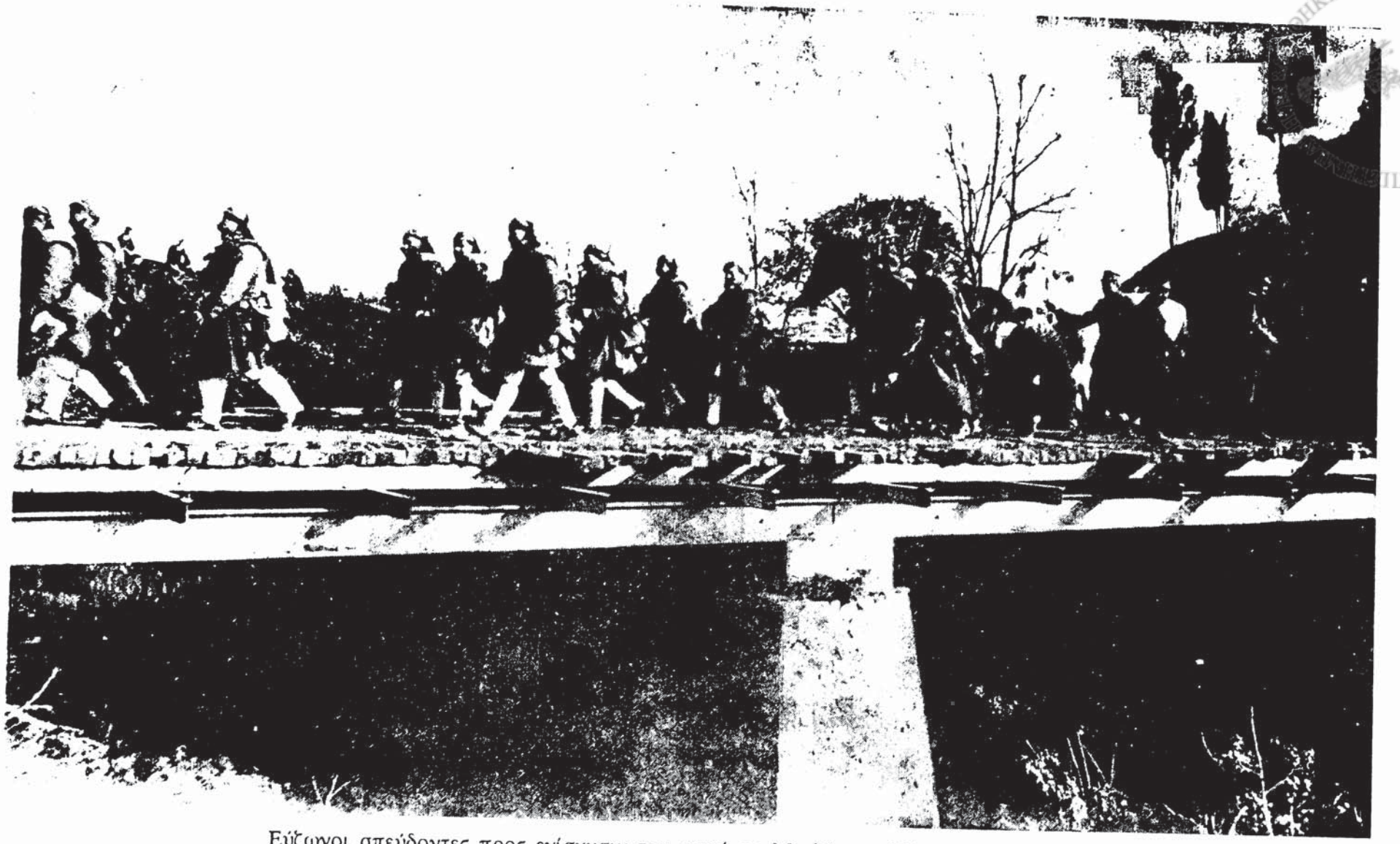
Έτσι, η Μάχη της Νικοπόλεως, στις 20 Οκτωβρίου 1912, - που άρχισε το πρωί στις 7:30' και περατώθηκε με τις τελευταίες βολές πυροβολικού *«περί την 6ην της εσπέρας», «ης αποτέλεσμα υπήρξεν η κατατρόπωσις του εχθρού και εν τη πόλει καταφυγή του»*, όπως αναφέρει ο Σπηλιάδης, κατέληξε στην παράδοση της Πρέβεζας, με σχετικά μικρές απώλειες.

Στην «Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913» αναφέρεται ότι:

«Οι ελληνικές απώλειες κατά την μάχη της Νικοπόλεως ανήλθαν σε 10 νεκρούς και 54 τραυματίες». Ο Σπηλιάδης αναφέρει ότι *«αι απώλειαι των Τούρκων ανήρχοντο εις 250 περίπου νεκρούς και τραυματίας. Αι ιδικαί μας δεν υπερέβησαν τους 10 νεκρούς και 60 τραυματίας».* Οι εκθέσεις των επιμέρους Δ/τών Λόχων αναφέρουν:

9ος Λόχος: *«Ο Λόχος έσχεν εν όλω κατά την μάχην της Νικοπόλεως Φονευ-*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εύζωνοι σπεύδοντες προς ενίσχυσιν του παρά το Μπιζάνιον Ελληνικού στρατού
(καρτ-ποστάλ της εποχής)

θέντας Στρατ. 1, Πληγωμένους Στρατ. 14, Πληγωμένους Αξιωμ. 1».

7ος Λόχος: «ως αποτέλεσμα δ' έσχομεν μόνον τον τραυματισμόν ενός στρατιώτου υπό βολίδος βληθέντος, ετέρας δ' απωλείας μηδέν».

10ος Λόχος: «Ο Λόχος κατά την μάχην ταύτην έσχεν (4) τέσσαρας στρατιώτας νεκρούς και είκοσιν ένα (21) τραυματίας».

11ος Λόχος: «εν όλω εκ των οπλιτών του λόχου εφονεύθη εις και ετραυματίσθηκαν 11».

12ος Λόχος: Δεν αναφέρει απώλειες.

Και ο Ταγματάρχης Δημ.Δούλης, Διοικητής του 3ου Τάγματος: «*έσχε δε (ο εχθρός) φονευθέντας περί τους 60 και πληγωθέντας περί τους 150 άνδρας ημείς δε καίτοι επιθέμενοι έσχομεν τας εξής απωλείας:*

Διμοιρία εθνοφρουρών		*οπλ.φονευθέντες*	*2*	*πληγωθέντες*	*3*
9ος Λόχος	*αξιωμ.πληγ. 1*	»	*1*	»	*14*
10ος	»	»	*2*	»	*18*
11ος	»	»	*1*	»	*11* »

(Από τις επιμέρους αναφορές Δ/τών Λόχων και Δ.Δούλη προκύπτουν κάποιες διαφορές - π.χ. ο 10ος Λόχος αναφέρει 4 νεκρούς και 21 τραυματίες ενώ για τον ίδιο λόχο ο Δούλης αναφέρει 2 νεκρούς και 18 τραυματίες - αλλά αυτά δικαιολογούνται ασφαλώς στις ώρες εκείνες της δράσης και της έντασης).

Ατυχώς, δεν αναφέρονται τα ονόματα των φονευθέντων στις εκθέσεις αυτές. Και στα Αρχεία του Γ.Ε.Σ. (Φάκελος VIII Μεραρχίας κ.λπ.) δεν υπάρχει καμιά άλλη σχετική πληροφορία. Στο δε δίτομο «Αγώνες και Νεκροί 1830-1930», όπου αναλυτικά και αλφαβητικά αναγράφονται τα ονόματα φονευθέντων ή καθ' οιονδήποτε τρόπο (ασθένεια κ.λπ.) απωλεσθέντων (μοναδικό αντίτυπο του οποίου βρήκαμε στη Δ/νση Ιστορίας Στρατού), αναγράφεται μόνον ο «Μπάλκος Κωνσταντίνος του Θεοδ. 21.12.1912, μάχη Νικοπόλεως», (1ος Τόμος, σελ. 96). Στον πρόλογο, σημειώνεται ότι ενδεχόμενες παραλείψεις ονομάτων είναι πιθανές, ελλείψει πληρέστερων στοιχείων.

Αφού λοιπόν ο Σπηλιάδης - για να επανέλθουμε στην παράδοση της Πρέβεζας - έκανε δεκτούς τους όρους παραδόσεως, «*μετά την παραδοχήν των τροποποιήσεων αυτών και την υπογραφήν του σχετικού Πρωτοκόλλου εκ μέρους των Προξένων και του Αντιπροσώπου της Διοικήσεως Πρεβέζης, ανεχώρησαν ούτοι δια την πόλιν*».

(Ο Σπηλιάδης κατηγορηματικά και σαφέστατα αναφέρεται - δύο φορές μάλιστα - στη σύνταξη και την υπογραφή «*των σχετικών περί παραδόσεως εγγράφων και πρωτοκόλλων*». Όμως, παρόλη με επιμονή αναζητήθηκαν, τόσο στα αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών όσο και στα Στρατιωτικά Αρχεία αλλά και τα Αρχεία του Δήμου Πρέβεζας, δεν έγινε δυνατό ν' ανευρεθούν).

Γράφει ο Ηλίας Βασιλάς για τις ώρες εκείνες: «*... στις 4:30, ξημέρωνε Κυριακή 21 του μηνός, έφθασαν έξω της πόλεως στο Χαλντούπι στο Ελληνικό στρατόπεδο οι εν Πρεβέζη Πρόξενοι της Αυστρίας Ζαχαρής, της Αγγλίας Καίσαρ Κονεμένος, της Ρωσσίας Σκέφερης, ο αρχιερεύς Ιωακείμ Βαλασιάδης, ο Τούρκος Δήμαρχος της πόλεως Χαλήλ εφέντης κι άλλοι επίσημοι, όπου έγινε επισήμως η παράδοση της πόλεως και της φρουράς στον ηγέτην του Ελληνικού στρατού ταγματάρχην Σπηλιάδην*».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σ' άλλο πάλι κείμενό του σημειώνει ο ίδιος (αφού αναφέρει ότι «*Πρόξενοι της Πρέβεζας στα 1912 ήσαν της Ρωσσίας ο Δημ. Σκέφερης, της Αγγλίας ο Καίσαρ Κονεμένος, της Αυστρίας ο Ζαχαρίας Μάϊσνερ, της Ιταλίας ο κόμης Σδριν και της Ελλάδος ο Αιννάλης*»: «*Κατά τας 3 μ.μ. της 21 Οκτωβρίου 1912 ο Αρχιερεύς της Πρέβεζας μακαρίτης Ιωακείμ Βαλασιάδης, συνοδευόμενος υπό των ιερέων της πόλεως, ενδεδυμένος την χρυσοποίκιλτη και βαρύτιμη αρχιερατικήν στολή του, έχοντας μαζί του τους προξένους και ακολουθούμενος από πλήθους ενθουσιώντος λαού, μετέβησαν εις θέσιν Χαλντούπι, όπου η έδρα του επιτελείου του Σπηλιάδη /.../ ο μητροπολίτης Ιωακείμ, κρατών εκ της δεξιάς χειρός τον Δήμαρχον Χαλήλ Εφέντην προσεφώνησε έτσι περίπου τον Σπηλιάδην: «Ἐνδοξε ταγματάρχα, σας παραδίδω την πόλιν /.../». Ο Σπηλιάδης έφιππος απήντησεν: «Εν ονόματι του σεπτού ημών Βασιλέως Γεωργίου του Α' και της σεπτής ημών Βασιλίσσης Ὀλγας εισβάλλω εις την πόλιν» /.../*».

Ο αντιστράτηγος Κων/νος Σαπουντζάκης από την Πρέβεζα, στις 21.10.1912, τηλεγραφεί στον πρωθυπουργό Ελευθ. Βενιζέλο: «*/.../ Σήμερον όμως προσήλθον εις το στρατόπεδον περί την τετάρτην και ημίσειαν προ μεσημβρίας οι εν Πρεβέζη Πρόξενοι της Αυστρίας, Ρωσσίας και Αγγλίας ακολουθούμενοι υπό του αντιπροσώπου του Διοικητού της πόλεως, γίνωσι δεκτοί οι ακόλουθοι όροι παραδόσεως /.../*»

Από τα στοιχεία που παρατέθηκαν, προκύπτει χωρίς καμιά αμφισβήτηση πως η παράδοση της Πρέβεζας και η υπογραφή του σχετικού πρωτοκόλλου, έγινε τα ξημερώματα της 21ης Οκτωβρίου 1912, στη Νικόπολη, και όχι στον οικίσκο του πάλαι ποτέ Λιμεναρχείου - όπου σήμερα το Δημαρχείο - όπου εντοιχισμένη μαρμάρινη πλάκα αναγράφει: «*Εδώ τα μεσάνυχτα της 20ής Οκτωβρίου 1912 οι Τούρκοι υπέγραψαν την παράδοσιν της Πρεβέζης εις τον Ελληνικόν Στρατόν*».

Εν τω μεταξύ, ενόψει αυτών των ευτυχών εξελίξεων, όλος ο λαός της Πρέβεζας είχε ξεσηκωθεί, χιλιάδες ελληνικές σημαίες ανέμιζαν στα μπαλκόνια και τα παράθυρα των σπιτιών, πλήθη είχαν ξεχυθεί σε προϋπάντηση των ελευθερωτών Ελλήνων στρατιωτών.

«*Η υποδοχή η οποία μας εγένετο εκ μέρους ολοκλήρου της πόλεως εξελθόντων των κατοίκων της εις μακράν των τειχών της πόλεως απόστασιν πανοικεί, πάσης εθνικότητος, γένους και θρησκεύματος, είναι ανωτέρα πάσης περιγραφής. Ο κλήρος με επικεφαλής τον Μητροπολίτην εν χρυσοστολίστω περιβολή, τα λάβαρα και εξαπέρυγα όλων των εκκλησιών και σωματείων, προσέδιδον εις την όλην εικόνα μίαν απερίγραπτον και συγκινητικωτάτην μορφήν*», γράφει ο Σπηλιάδης.

Και συνεχίζει: «*Μετά τας εκατέρωθεν απαραιτήτους προσφωνήσεις και την εκ μέρους μου δήλωσιν ότι κατελάμβανον την πόλιν επ' ονόματι του Βασιλέως της Ελλάδος κ.λπ. κατηυθύνθημεν εις την πόλιν. Αφήσας όμως μετ' ολίγον τα πλήθη όπως μεταβώσιν εις τους ναούς προς τέλεσιν Δοξολογίας επί τω ευτυχή γεγόνοτι μετέβην μετά δύο Λόχων Πεζικού εις το Διοικητήριον όπως παραλάβω τους αιχμαλώτους και όπως φροντίσω δια την διαπεραίωσίν των εις τα πλοία*».

Τα ελληνικά στρατεύματα, μπήκαν σε δύο φάσεις στην πόλη: στις 2 μ.μ. έφθασε «*πρώτη Φάλαγξ αποτελούμενη α) εκ τριών λόχων Πεζικού με επικεφαλής τον Διοικητήν του 3ου Τάγματος Ταγματάρχην Δούλην, β) εκ μιας Πεδινής Πυροβολαρχίας (Υπολοχαγός Χαβίνης) και γ) του Ουλαμού ιππικού (υπίλαρχος Γιαννόπουλος)*». Της φάλαγγας αυτής, προπορεύονταν σε μακρά απόσταση, συνοδευόμενος από τους αξιωματικούς Γαβριελάκη, Καραπάνο, Μάνο και Σαχτούρη, ο ίδιος ο

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σπηλιάδης.

Η δεύτερη φάλαγγα, μπήκε στην πόλη γύρω στις 4 1/2 το απόγευμα, με επικεφαλής τον Λοχαγό Ανάργυρο Πετροπουλάκη. Την αποτελούσαν 2 λόχοι Πεζικού, το Εθελοντικό Σώμα Κρητών, το Τμήμα Εμπέδων και Εθνοφρουρών, το Εθελοντικό Σώμα των Ηπειρωτών, η υπό τον υπολ/γό Μπούφη Πεδινή Πυροβολαρχία και τα λοιπά βοηθητικά σώματα (Χειρουργείο, Συζυγαρχία, Πυροβολικό και Εφοδιοπομπή).

Σπυρίδων Παπάς: «*/.../ Ο Καπετάν Ζαχαράκης μου λέγει να δώσω εις τον Λάμπη Μπουραζάνην /.../ που είναι Πρεβεζάνος /.../. Μπήκαμε στην Πρέβεζα και το βράδυ μείναμε στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου /.../*».

Στο προαύλιο του Διοικητηρίου (του σημερινού Δικαστικού Μεγάρου), προς την παραλία, «*ανέμενεν εν γραμμή ο Τουρκικός Στρατός με τους Αξιωματικούς των επικεφαλής, οίτινες εξαιρετικώς έφερον τα εαυτών ξίφη. Ο Λόχος* (σ.σ. είναι ο 9ος Λόχος, Δ/τής Κοσμόπουλος) *παρέλαβε αιχμαλώτους: Αξιωματικούς 58 - εν οις και τον Στρατιωτικόν Διοικητήν Ταγματάρχην Μεχμέτ Ασάφ - υπαξωμ. & στρατιώτας 583, ατάκτους Τσάμηδες 120. Επίσης οδηγήθηκαν υπό του Λόχου έκτινος πανδοχείου ένθα εκρύπτοντο και έτεροι Τσάμηδες 117, τον όλον 878. Άπαντες παρεδόθησαν υπό του Λόχου εις τον υπό τον κ.Πλοίαρχον Δαμιανόν ναυλοχούντα εκείσε Βασιλικόν Στόλον*».

Οι αιχμάλωτοι μεταφέρθηκαν με πλοία στη Λευκάδα και απ' εκεί στην Πάτρα και Πειραιά, καθώς και τα καταληφθέντα λάφυρα.

Θυμάται ο Ευκλείδης Τσακαλώτος: «*/.../ την νύκτα έπαυσαν εντελώς οι πυροβολισμοί. Εγώ ετοίμαζα την Ελληνική σημαία. /.../ Στις 2 το μεσημέρι μάθαμε ότι θα ήρχετο ο Ελληνικός Στρατός. Πράγματι ο Δεσπότης με τα ιερά άμφια, οι ιερείς και ο λαός βγήκαν από την κεντρική οδό να υποδεχθούν τους νικητές. /.../ Έγινε πανζουρλισμός. Οι φωνές <Ζήτω η Ελλάδα> δονούσαν την ατμόσφαιρα /.../*». Και συνεχίζει πιο κάτω: «*Ο καθηγητής φιλολογίας Χρήστος Κοντός εξεφώνησε το επόμενο έτος τον πρώτο πανηγυρικό της επετείου. Εγώ τότε* (σ.σ. ήταν Διευθυντής του ημιγυμνασίου Πρεβέζης) *την ίδια μέρα πήρα τους μαθητάς του ημιγυμνασίου και με τα πόδια, κρατώντας στεφάνους και την σημαία, επήγαμε στην Νικόπολη, στον Αη Γιάννη. Εκεί καταθέσαμε τους στεφάνους εις μνήμην των πεσόντων Ελευθερωτών και επιστρέψαμε πάλι με τα πόδια στην Πρέβεζα*».

Το ίδιο απόγευμα της 21ης Οκτωβρίου, έφθασε στην Πρέβεζα και ο Αρχηγός του Στρατού Ηπείρου Αντιστράτηγος Κων. Σαπουντζάκης, ο οποίος ανήγγειλε τηλεγραφικώς («*Πρέβεζα 21 Οκτωβρίου 1912 ώρα 4 μ.μ. Λείαν επείγον*») την κατάληψη της πόλεως: «*Πρωθυπουργόν Αθήνας. Εθνική σημαία κυματίζει επί επάλξεων του φρουρίου Πρεβέζης. Το υπό την διοίκησιν του επιτελούς του Ταγματάρχου Σπηλιάδου τμήμα στρατού μετά των υπό την διοίκησίν του εθελοντών Κρητών και Ηπειρωτών, αφού εξεπλήρωσε γενναίως το καθήκον του διεξαγαγόν εν Νικοπόλει αγώνα κατά του εχθρού, απεγνωσμένως και πεισμόνως αντιστάντος, εισήλθε σήμερον την 2αν ώρα μετά μεσημβρίαν εις την πόλιν, γενόμενος ενθουσιωδέστατα δεκτόν υπό των κατοίκων Πρεβέζης*».

Αποφύγαμε να κάνουμε περιγραφές φιλογογικές των ιστορικών εκείνων στιγμών της απελευθέρωσης της Πρέβεζας, και προτιμήσαμε να δώσουμε την ατμόσφαιρα και τα γεγονότα, όπως προκύπτουν από τα επίσημα έγγραφα της εποχής, που λιτά και δραματικά αποτυπώνουν τη Μεγάλη Στιγμή, το πέρασμα από τη σκλαβιά στη Λευτεριά.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ο ταγματάρχης (τότε) Δημήτριος Δούλης, ο οποίος επικεφαλής τάγματος στρατού κατέλαβε την Πρέβεζα, στις 21 Οκτωβρίου 1912

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

'Εκθεση του Ταγματάρχη Δημ.Δούλη για τη μάχη της Νικοπόλεως

Νίκου Δ. Καράμπελα

Με την ευκαιρία του εορτασμού των 80 χρόνων από την απελευθέρωση της Πρέβεζας και των 700 χρόνων από την πρώτη σαφή αναφορά του ονόματος «Πρέβεζα» στο χρονικό του Μορέως, δημοσιεύθηκαν στο βιβλίο μου «Η Απελευθέρωση της Πρέβεζας - 21 Οκτωβρίου 1912», τμήματα ανέκδοτων έως τότε εκθέσεων και αναφορών αξιωματικών που έλαβαν μέρος στη μάχη της Νικοπόλεως την 20ή Οκτωβρίου 1912. Οι χειρόγραφες αυτές εκθέσεις-αναφορές υπάρχουν στα αρχεία της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού του Γενικού Επιτελείου Στρατού (ΔΙΣ/ΓΕΣ).

Αντίγραφά τους υπάρχουν στο Ιστορικό Αρχείο της Πρέβεζας, οδός Καραμάνη 1, μετά από προσωπική προσπάθεια της τ. διευθύντριάς του κ. Ελένης Λ. Συνεσίου.

Παρουσιάζω στα Πρεβεζάνικα Χρονικά τις σπουδαιότερες από αυτές τις ανέκδοτες εκθέσεις-αναφορές με κύριο σκοπό τη διάσωσή τους και γνωστοποίησή τους στο ευρύτερο κοινό. Η προσπάθειά μου ήταν μεγάλη στο να αναπαραχθούν τα κείμενα όπως ακριβώς ήταν στα χειρόγραφα, όσο αυτό ήταν δυνατόν, αλλά δυστυχώς κατέστη αδύνατη η χρήση τόνων και πνευμάτων.

Αρχίζω τη σειρά αυτών των εκθέσεων-αναφορών με αυτή του ταγματάρχη του πεζικού κ. Δημητρίου Δούλη, αφού πρώτα αναφέρω λίγα γι' αυτόν.

Ο Δημήτριος Δούλης [*] γεννήθηκε το 1865 στην Χειμάρρα της Βορείου Ηπείρου. Πήρε μέρος στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 και τον βαλκανικό πόλεμο του 1912-13. Ήταν επικεφαλής του 3ου τάγματος πεζικού στη μάχη της Νικοπόλεως την 20ή Οκτωβρίου 1912, που κατέληξε στην απελευθέρωση της Πρέβεζας την επόμενη μέρα. Το 1914 διετέλεσε υπουργός των στρατιωτικών της προσωρινής κυβερνήσεως της Αυτονόμου Ηπείρου υπό τον κ. Γεώργιο Χρηστάκη Ζωγράφο, και αρχηγός του Βορειοηπειρωτικού στρατού. Έλαβε μέρος στο συνέδριο της Κέρκυρας όπου ρυθμίστηκε η τύχη των Βορειοηπειρωτών Ελλήνων. Απεστρατεύθη την 2α Μαΐου 1915 με τον βαθμό του συνταγματάρχη και απεβίωσε στην Αθήνα το 1928.

[*] Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Εγκυκλοπαίδεια, τόμος Γ, σελ. 155.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Έκθεσις της δράσεως του 3ου τάγματος του 15ου εφεδρικού πεζικού συντάγματος κατά την μάχην της Νικοπόλεως την 20ήν Οκτωβρίου 1912

Την 8:20 εσπερινήν ώραν της 15ης Οκτωβρίου ε.ε. καταυλιζόμενος εις χωρίον Παντάνασσα μετά των λόχων του τάγματός μου 9ου και 10ου και δύο (2) διμοιριών του 11ου καθ' όσον αι δύο άλλαι του λόχου είχον διατεθή ως στήριγμα της πυροβολαρχίας λοχαγού κ. Λέστου, ο δε 12ος λόχος προς ενίσχυσιν των λόχων του τάγματος ταγματάρχου κ. Γκιταράκου, οίτινες είχον καταλάβη τα υψώματα αγίου Γεωργίου, έλαβον παρά του διοικητού του συντάγματός μου αντισυνταγματάρχου κ. Πολυμενάκου την εξής διαταγήν :

«*Μετά μιας διλοχίας σας και ουλαμού ορειβατικής πυροβολαρχίας αναχωρήσατε πάραυτα εις Φιλιππιάδα και εκεί θέλετε λάβει τας διαταγάς του υπαρχηγού του αρχηγείου περί μεταβάσεως εις στενά Λούρου, γεφύρας Καλογήρου και Λελόβου προς απώθησιν των ερχομένων εκ Πρεβέζης ανταρτών.*

Ως επιτελής ο του 2ου τάγματος έφεδρος ανθυπολοχαγός Χοϊδάς»

Αμέσως ανεχώρησα μετά των λόχων 9ου και 10ου, τον δε ουλαμόν του πυροβολικού συνώδευσε μία διμοιρία του 11ου λόχου, διότι κατά την στιγμήν ταύτην δεν ήτο έτοιμος και μετά πορείαν μιας περίπου ώρας αφικόμην εις Φιλιππιάδα, όπου εύρον τον ταγματάρχην του μηχανικού κ. Σπηλιάδην όστις με ανέμενεν εκεί και εξηκολουθήσαμεν την πορείαν προς γέφυραν Λούρου Καλογήρου ένθα φθάσαντες μετά μίαν και ημίσειαν περίπου ώραν, ο μεν ταγματάρχης κ. Σπηλιάδης ανεχώρησεν επιστρέψας εις Φιλιππιάδα με την πληροφορίαν ότι την 6ην πρωινήν της επομένης θα επιστρέψη ίνα συνεχίσωμεν την πορείαν προς χωρίον Λούρον, εγώ δε διέταξα τον 7ον λόχον του συντάγματος όστις ευρίσκετο εκεί και όστις ετάσετο υπό τας διαταγάς μου, να προχωρήση και εγκαταστήση προφυλακάς ασφαλείς, τους δε λόχους μου 9ον και 10ον να καταυλισθώσι δεξιόθεν της οδού 200 περίπου μέτρα μακράν της γεφύρας Λούρου. Τον 7ον λόχον ετοποθέτησα ο ίδιος εις καταλλήλους θέσεις προς επιτήρησιν της οδού Πρεβέζης Φιλιππιάδος. Ο ουλαμός του ορειβατικού πυροβολικού μετά διμοιρίας στηρίγματος αυτού έμεινε τη διαταγή του κ. Σπηλιάδου εις Φιλιππιάδα.

Την 6ην πρωινήν της επομένης ημέρας, ήλθεν εις γέφυραν Λούρου Καλογήρου και ο ταγματάρχης κ. Σπηλιάδης. Ούτος, οι υπό την διοίκησίν μου λόχοι και το πυροβολικόν εν τάξει πορείας εγγύς του εχθρού εβαδίσαμεν προς το χωρίον Λούρος, όπου εφθάσαμεν μετά δίωρον περίπου πορείαν και κατηυλίσθημεν καταλαβόντες την Ν.Δ. παρυφήν του χωρίου Λούρου προς την έξοδον αυτού, εκεί ετοποθέτησα προφυλακάς τον ένα λόχον, οι λοιποί κατηυλίσθησαν. Ο ουλαμός του πυροβολικού μετά του στηρίγματός του έμεινε προ της εισόδου του χωρίου τούτου.

Την πρωίαν της 17ης η διμοιρία του 11ου λόχου ήτις ηκολούθησε το πυροβολικόν ως στήριγμα αυτού, ανεχώρησε κατόπιν διαταγής του διοικητού του συντάγματός μου αντισυνταγματάρχου κ. Πολυμενάκου εχούσης ούτω :

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Σφελένικον 16 Οκτωβρίου 1912.

Προς τον κ. Δούλην ταγματάρχην.

Διατάξατε την διμοιρίαν του 11ου λόχου υπό ανθυπολοχαγόν Ξύδην η οποία ηκολούθησε χθές εσπέρας τον ουλαμόν πυροβολικού ως στήριγμα ν' αναχωρήση δια Σφελένικον και ενωθή μετά του λόχου της, αντικαθιστώντες αυτήν εκ της διλοχίας σας ή του αυτόθι παραμένοντος 7ου λόχου μας.»

Την ημέραν ταύτην έλαβον διαταγήν έχουσαν ούτω:

«Αρχηγείον Στρατού Ηπείρου.

Προς τον ταγματάρχην κ. Δούλην.

Κατά διαταγήν του κ. αρχηγού θέτω υπό τας διαταγάς σας το αφιχθέν χθές το εσπέρας απόσπασμα εξ εκατόν (100) ανδρών και δύο (2) ανθυπολοχαγών Λάζαρη και Λάκα.

Εν Λούρω τη 17η Οκτωβρίου 1912.

Ο υπαρχηγός του επιτελείου Π. Σπηλιάδης»

Τους άνδρας τούτους παρουσιασθέντας κατά την ανωτέρω ημέραν διέταξα να εκγυμνάζωσιν οι ηγήτορες αυτών ανθυπολοχαγοί όπως γυμνάζονται και οι άνδρες των λόχων, οίτινες έμενον υπό τας διαταγάς μου εν Λούρω και να καταυλίσωσιν όπου και οι λοιποί άνδρες.

Την 3ην πρωινήν της 19ης του αυτού μηνός ήλθον εις Λούρον και οι λόχοι 11ος και 12ος του τάγματός μου και δύο πεδιναί πυροβολαρχίαι, του ουλαμού ορειβατικού πυροβολικού επιστρέψαντος. Ούτω η ταχθείσα υπό τας διαταγάς μου δύναμις αποτελείτο εκ των τεσσάρων (4) λόχων του τάγματός μου, του 7ου λόχου του αυτού συντάγματος και 100 ανδρών (50 εθνοφρουρών οπλισμένων με όπλα Γκρα και 50 εφέδρων με όπλα Μούλιχερ). Την ημέραν ταύτην εξεδόθη η εξής διαταγή:

«Διαταγή του αρχηγού του μικτού αποσπάσματος προς το μικτόν απόσπασμα Πρεβέζης.

α. Σήμερον 3ην και 1/2 ώραν μετά μεσημβρίαν ακριβώς θέλει αναχωρήσει διευθυνόμενον προς Πρέβεζαν, εν τάξει πορείας, το 3ο τάγμα του 15ου συντάγματος πεζικού μετά των εις αυτό προσκεκολλημένων 7ου λόχου του αυτού συντάγματος και του ουλαμού των εμπέδων και των εθνοφρουρών. Η δύναμις αύτη θέλει διανυκτερεύση λαμβάνουσα τ' αναγκαία μέτρα ασφαλείας εις την έμπροσθεν και νοτίως της μονής των αγίων Αποστόλων λοφοσειράν, εις απόστασιν από της άνω μονής 2 χιλιομέτρων περίπου και παρά την κυρίαν αμαξιτήν οδόν.

β. Το υπό τον οπλαρχηγόν Μάνον σώμα των Κρητών, αναχωρούν εντεύθεν την 4ην μ.μ. θέλει διανυκτερεύση εις το αυτό ύψος με το πεζικόν στράτευμα και παρά την παλαιάν οδόν την κειμένην δυτικώς της κυρίας οδού.

γ. Το εις αγίους Αποστόλους ευρισκόμενον σώμα υπό τους οπλαρχηγούς Ζαχαράκην και Γερογιάννην εκκινούν την 4ην και 1/2 μ.μ. εκ των παρά τοις αγίοις Αποστόλοις θέσεών του θέλει προχωρήσει με τάξιν πορείας μέχρι της θέσεως Κανάλι, ήτις εκ των προτέρων θέλει εξερευνηθή και αναγνωρισθή παρά του ουλαμού του ιππικού. Εις το σώμα τούτο προσκολλώ από σήμερον τον ανθυπολοχαγόν Χοϊδάν προς πληρεστέρας οδηγίας και προς σύνδεσμόν μου μετά του σώματος τούτου.

δ. Αι δύο πυροβολαρχίαι του πεδινού πυροβολικού εκκινούσαι εντεύθεν την 4ην ώραν και 1/4 μ.μ. θέλουσι διανυκτερεύση παρά την μονήν των αγίων Αποστόλων και δυτικώς ταύτης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

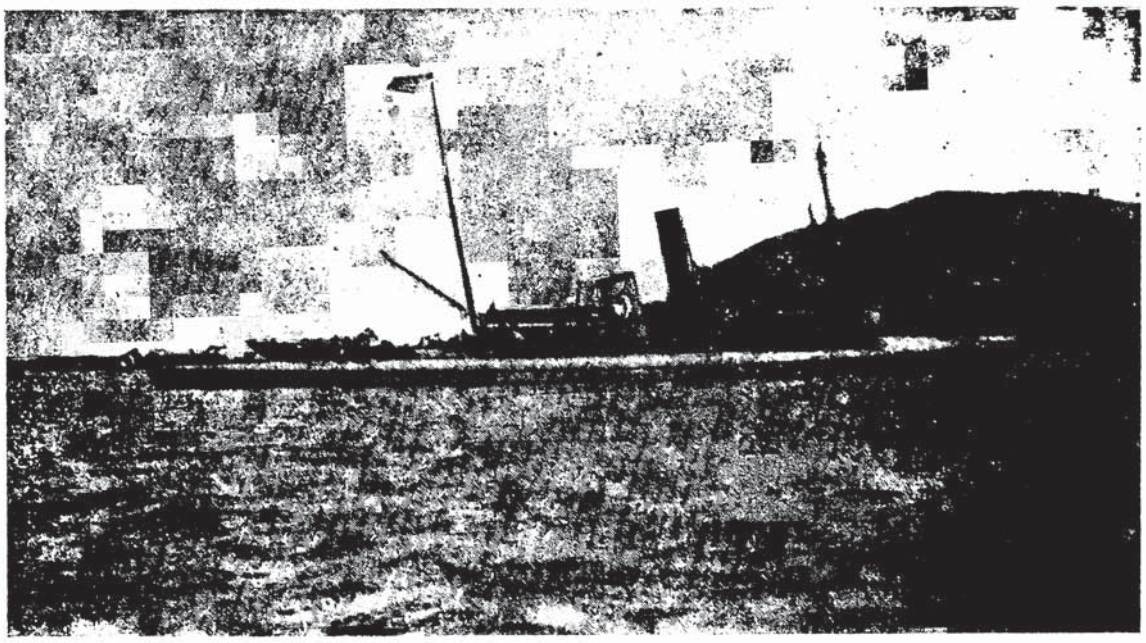
ε. Ο ουλαμός του ιππικού θα διανυκτερεύση όπισθεν των πυροβολαρχιών.

στ. Το χειρουργείον αναχωρούν την 4ην και 1/2 μ.μ. ώραν θέλει διανυκτερεύση παρά την μονήν των αγίων Αποστόλων και ανατολικώς της κυρίας οδού Πρεβέζης.

ζ. Η συζυγαρχία των πυρομαχικών θέλει αναχωρήσει εντεύθεν την 5ην πρωϊνήν ώραν θέλει δε σταματήσει παρά την κυρίαν οδόν Πρεβέζης εις το μέσον της από χωρίου Φλάμπουρον μέχρις αγίων Αποστόλων αποστάσεως ήτοι περί το 11ον περίπου χιλιόμετρον από το χωρίον Λούρος.

η. Η εφοδιοπομπή θέλει παραμείνη μέχρις νεωτέρας διαταγής παρά την μονήν των αγίων Αποστόλων και όπισθεν του ιππικού.

Εν χωρίω Λούρω τη 19η Οκτωβρίου 1912.
Ο αρχηγός του μικτού αποσπάσματος.
Παν. Σπηλιάδης. »

Ελληνο-τουρκικός πόλεμος 1912: Το εν Πρεβέζη συλληφθέν Τουρκικόν πολεμικόν "Αττάλεια", μετωνομασθέν "Νικόπολις" (καρτ-ποστάλ της εποχής)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ενώ δε είχον διατάξει τα της τάξεως πορείας ειδοποίησα ότι αναβάλλεται η αναχώρησίς μας διότι το σώμα του κ. Μάνου εξ ανταρτών Κρητών παρεξετράπη εις βαθμόν όπου ο ταγματάρχης Σπηλιάδης, εγώ και ο διοικητής του πυροβολικού απεφασίσαμεν, ίνα υπό τοιούτους όρους σταματήσωμεν πάσαν επιχείρησιν και αναφέρωμεν εις το Αρχηγείον, ευτυχώς ο αρχηγός των ανταρτών Κρητών κ. Μάνος υπεσχέθη ότι δεν θα δοθή εις το μέλλον η ελαχίστη αφορμή και ούτω διέταξα εκ νέου τα υπό τας διαταγάς μου τμήματα όπως ώσιν έτοιμα προς αναχώρησιν και την 3ην και 45 λεπτά εσπερινήν ώραν εν τάξει πορείας εβαδίσαμεν και διενυκτερεύσαμεν λαβόντες τα μέτρα ασφαλείας εις την έμπροσθεν και νοτίως της μονής αγίων Αποστόλων λοφοσειράν και εις απόστασιν από της μονής 2 χιλιομέτρων περίπου και παρά την κυρίαν αμαξιτήν οδόν (9ος λόχος εις προφυλακάς).

Περί την 8ην εσπερινήν ώραν της ανωτέρω ημέρας έλαβον την εξής διαταγήν:

« *Διαταγή προς το μικτόν σώμα στρατού Πρεβέζης.*

Η εκκίνησις του μικτού αποσπάσματος προς Νικόπολιν γεννήσεται την πρωίαν της αύριον κατά την ακόλουθον σειράν και τάξιν:

α. Το 3ο τάγμα του 15ου συντάγματος μετά των εις αυτό προσκεκολλημένων 7ου λόχου του 2ου τάγματος και του ουλαμού των εμπέδων και των εθνοφρουρών θέλει εκκινήσει εν τάξει πορείας την πέμπτην ώραν και ημίσειαν (5 1/2) της πρωίας.

β. Το υπό τον αρχηγόν κ. Μάνον εθελοντικόν σώμα των Κρητών θέλει εκκινήσει την αυτήν περίπου ώραν και ακολουθήσει την οδόν την οποίαν ηκολούθησε και κατά την σημερινήν του πορείαν. Προ της εκκινήσεώς του θέλει αναμείνη τον ουλαμόν του ιππικού όστις θα προπορευθή του εθελοντικού σώματος προς ανίχνευσιν του πρόσθεν εδάφους. Τμήμα επίσης του ουλαμού τούτου ακολουθούν την κυρίαν οδόν προπορευθήσεται του τάγματος πεζικού διά την αυτήν ανίχνευσιν.

γ. Το εθελοντικόν σώμα των Ζαχαράκη και Γερογιάννη το ευρισκόμενον εις Κανάλι, θέλει εκκινήσει άμα τη εις το ύψος του αφίξει των άνω δύο σωμάτων. Όπως αντιληφθή δε τούτο, δέον ν' αφήση και εις κατάλληλα μέρη κοινωνούς οίτινες θέλουσι τω ειδοποιήσει εγκαίρως.

δ. Αι δύο πεδιναί πυροβολαρχίαι θα εκκινήσωσι την πέμπτην ώραν και ημίσειαν (05:30) της πρωίας, θέλουσι δε άμα πλησιάσωσι την ουράν της φάλαγγος του πεζικού ακολουθήσει τούτο και θέλουσι εν καιρώ κάμπουσαι δεξιά καταλάβει θέσεις προς πυροβόλησιν επί του υψώματος Φλάμπουρου. Το πεζικόν θέλει λάβει τας διατάξεις του προς μάχην ευθύς ως ειδοποιηθή παρά των ανιχνευτών του περί της εμφανίσεως του εχθρού. Οπωσδήποτε το τε πεζικόν και το σώμα των Κρητών και το των ανταρτών θέλουσιν αναμείνει την έκβασιν της πάλης του πυροβολικού δια την περαιτέρω ενέργειάν του. Κατά την διάρκειαν της πάλης ταύτης ουδεμία προχώρισις δέον να γίνη άνευ ειδικής προς τούτο ειδοποιήσεως. Άμα τη ενάρξει της πάλης το ιππικόν της ανιχνεύσεως θέλει συγκεντρωθή πλησίον μου. Η θέσις του διοικητού του αποσπάσματος έσεται όπισθεν και μεταξύ των εφεδρειών του σώματος των Κρητών και του τάγματος του πεζικού.

ε. Το χειρουργείον θέλει ακολουθήσει το πυροβολικόν εκκινούν την 6ην ώραν παρά τέταρτον θέλει δε παραμείνει όπισθεν και εις κατάλληλον θέσιν προς έγκαιρον συνδρομήν δια τους τυχόν τραυματίας.

στ. Η συνυγαρχία των πυρομαχικών θέλει παραμείνει όπισθεν του υψώματος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φλάμπουρον και εις απόστασιν από τούτου τεσσάρων (4) χιλιομέτρων.

2. Η εφοδιοπομπή θα παραμείνη μέχρι νεωτέρας διαταγής εις την μονήν των αγίων Αποστόλων.

Εν Μονή αγίων Αποστόλων 19 Οκτωβρίου 1912.
Ο Διοικητής του μικτού αποσπάσματος Πρεβέζης.
Π. Σπηλιάδης »

Προς εκτέλεσιν δε της ανωτέρω διαταγής εξέδωκα την 8:20 εσπερινήν την εξής διαταγήν κινήσεως του τάγματος και λοιπών τμημάτων:

« *Αγιοι Απόστολοι. Νοτίως 2 χιλιόμετρα. 19 Οκτωβρίου 1912.*

Ωρα 8:20 εσπερινή.

Διαταγή κινήσεως.

1ον. Το τάγμα θα εκκινήση αύριον την πέμπτην και ημίσειαν (05:30) πρωινήν προς Νικόπολιν.

2ον. Την εμπροσθοφυλακήν θ' αποτελέση ο 10ος λόχος λοχαγού Φιλιππουπούλου όστις θα εκκινήσει την 05:20 πρωινήν.

3ον. Η κεφαλή της φάλαγγος θ' απέχη περί τα 500 μέτρα.

4ον. Οι λόχοι κατά την εξής τάξιν. 11ος λοχαγού Πετροπουλάκη, 12ος υπολοχαγού Νικάκη, 7ος υπολοχαγού Αντωναρόπουλου, τμήμα εμπέδων και 9ος λόχος υπολοχαγού Κοσμόπουλου και εις 400 μέτρα όπισθεν τούτων τα μεταγωγικά μάχης κατά σειράν των λόχων υπό την οδηγίαν του αξιωματικού των μεταγωγικών μάχης εφέδρου ανθυπολοχαγού Μαυρομμάτη και το υγιεινομικόν τμήμα υπό τον έφεδρον ανθυπίατρον Φράγκον. Τα μεταγωγικά σώματα εφέδρου ανθυπολοχαγού Μαλάκου θ' αναχωρήσωσι την 07:30 πρωινήν. »

Εκοινοποιήθη και υπέγραψαν ότι έλαβον γνώσιν οι ηγήτορες των διαφόρων τμημάτων.

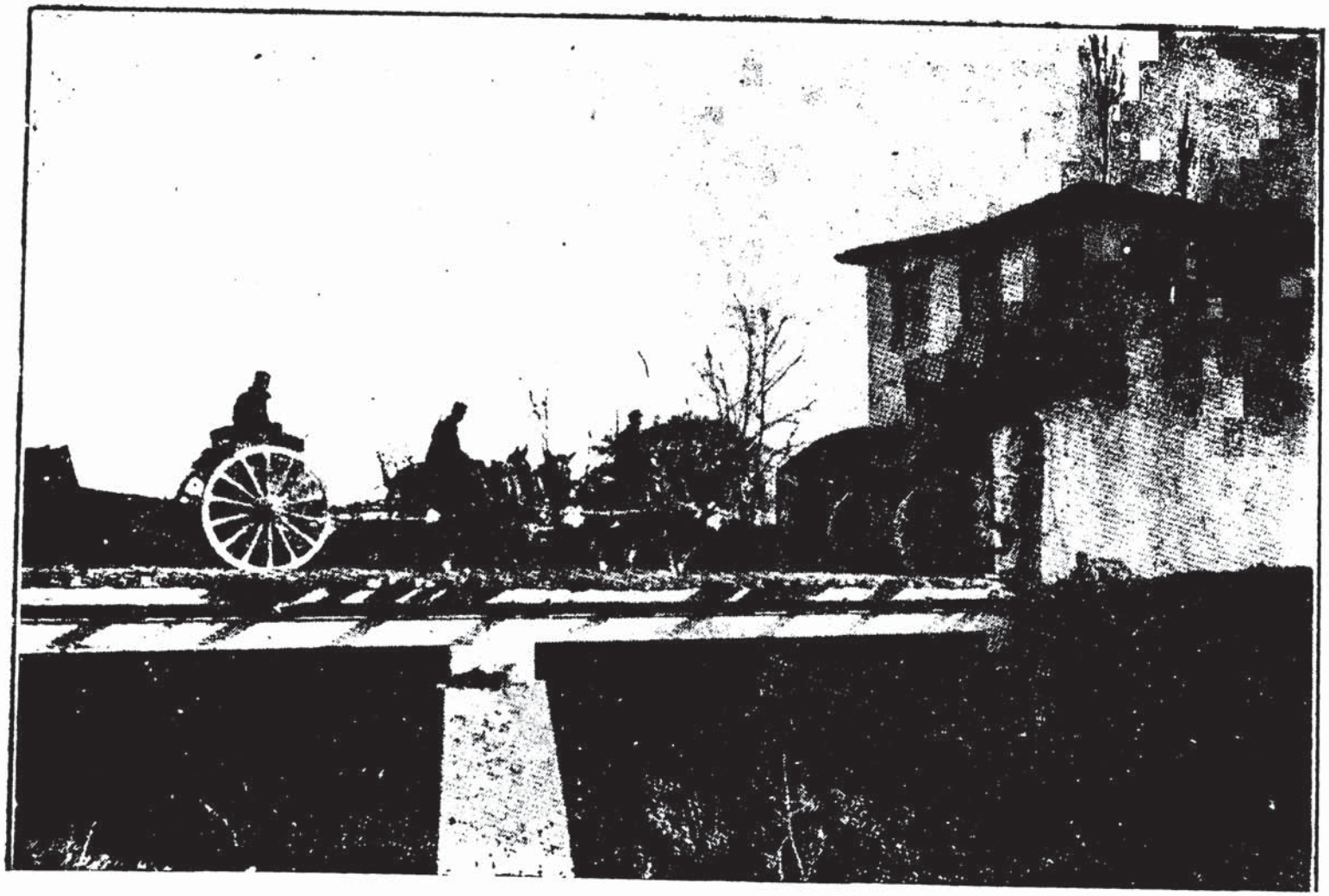
Συμφώνως τη διαταγή ταύτη ήρξατο η πορεία του τάγματος προς Νικόπολιν. Κατά την έναρξιν της πορείας οι άνδρες του λόχου της εμπροσθοφυλακής (10ος λόχος) δεν έδιδον την προσοχήν εκείνην την οποίαν ώφειλαν βαδίζοντες προς ανακάλυψιν του εχθρού, αφού και τα πράγματά των, κλινοσκεπάσματα, αντίσκηνα, μπόγους εκ διαφόρων ειδών, δεν είχον συσκευάσει αλλ' έφερον υπό την μασχάλην ή επ' ώμου ατάκτως και ημπόδιζαν αυτούς από του να χρησιμοποιήσωσι τα όπλα των ελευθέρως. Την αταξίαν ταύτην ήρον αμέσως δια αυστηρών παρατηρήσεών μου προς αυτούς τούτους τους άνδρας και βαθμοφόρους.

Τμήμα ιππέων εξ ενός λοχίου και πέντε στρατιωτών είχε διαταχθεί να προπορεύηται της εμπροσθοφυλακής μου. Δυστυχώς η ομάς αυτή δεν περιεβάλλετο υπό θάρρους ψυχικού και δεν προσέφερεν ουδεμίαν υπηρεσίαν, τουναντίον εάν δεν εβάδιζον προ των ανιχνευτών μου η περίπολος αύτη θα μετέδιδε προς εμέ πληροφορίας ανακριβείς περί των θέσεων και της δυνάμεως του αντιπάλου, αφού με μίαν και μόνον βολήν του αντιπάλου (δηλαδή εν μόνον φυσίγγιον), όστις κατείχεν υψώματα 600 μέτρα περίπου εντεύθεν του παλαιού θεάτρου της Νικοπόλεως, ετράπη εις φυγήν, εδέησε δε κατόπιν οικτρών παρατηρήσεων και της παρουσίας μου να σταματήσωσι την άτακτον φυγήν των. Διαταχθέντες δε να προχωρήσωσι και υπακούοντες εις την διαταγήν ταύτην εκ φόβου εβάδισαν περί τα 10 μόλις βήματα, αλλά πυροβοληθέντες εκ του αυτού μέρους (εκ των Τούρκων) δια δύο το όλον φυ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σιγγίων έφυγον καταληφθέντες υπό τρόμου. Τότε επέστρεψα και διέταξα τον επί κεφαλής της ομάδος των ανιχνευτών ανθυπολοχαγόν Κωνσταντινίδην να βαδίση και καταλάβη το προ αυτού ύψωμα, δείξας αυτώ ακριβώς την θέσιν του αντιπάλου και δώσας ωρισμένην διαταγήν να καταλάβη την υποδειχθείσαν αυτώ θέσιν και να φροντίση να εκτοπίση εκείθεν τον αντίπαλον δια της διμοιρίας του. Είτα προχωρήσας συνήντησα τον διοικητήν του λόχου της εμπροσθοφυλακής λοχαγόν Φιλιππόπουλον προς τον οποίον έδωκα τας αυτάς προς τον ανθυπολοχαγόν Κωνσταντινίδην οδηγίας και διαταγάς με την προσθήκην προς αμφοτέρους τούτους ότι οφείλουσι να εκτοπίσωσι τον αντίπαλον και καταστήσωσι την πορείαν των λοιπών υπ' εμέ τμημάτων απρόσκοπτην, αφού ο προορισμός της εμπροσθοφυλακής είνε να προλειάνη την πορείαν του κυρίου σώματος, μεθ' ο ειδοποίησα και τα λοιπά τμήματα περί της εμφανίσεως του αντιπάλου και περί των διαταγών μου προς τον λόχον της εμπροσθοφυλακής. Κατά την στιγμήν ταύτην το εχθρικόν πυροβολικόν μας έβαλεν εκ της Νικοπόλεως και οι λόχοι εκαλύφθησαν εισελθόντες εις τας κοιλάδας οίπνες υπήρχον δεξιόθεν της οδού και ανέμενον νέας διαταγάς μου. Κατόπιν τούτων μετέβην εις το ύψωμα το οποίον τη διαταγή μου είχε καταλάβη ο λόχος της εμπροσθοφυλακής όπου μετά μεγάλης μου λύπης παρετήρησα ότι ο λόχος ούτος είχε πλέον κολλήση εις την θέσιν ταύτην και δεν είχε σκοπόν να εκτελέση ούτε εν και μόνον βήμα προς τα εμπρός. Και πάλιν τον λοχαγόν τούτον διέταξα να προχωρήση και να εκδιώξη τον αντίπαλον εκ της θέσεώς του δια να προχωρήσωσι και τα άλλα τμήματα διότι δεν αρμόζει μικρόν τμήμα του εχθρού (30 το πολύ άνδρες κατείχον την θέσιν ταύτην) να παρακωλύση την πορείαν ολοκλήρου σώματος. Δυστυχώς και μετά την διαταγήν μου ταύτην ο λόχος ούτος ούτε βήμα έκαμε προς τα εμπρός, μόνον εξώδευεν αφειδώς τα φυσίγγιά του εκ μεγάλης αποστάσεως 700 περίπου μέτρων και χωρίς να βλέπη τον αντίπαλον, αλλά μόνον κατά την αντίληψίν των, προερχομένην εξ ελλείψεως θάρρους και αποφασιστικότητος, ότι η προχώρησις αυτών καθίστατο αδύνατος, τότε επέστρεψα ίνα αναθέσω εις άλλον λόχον την εκτόπισιν του αντιπάλου εκ των θέσεών του. Κατά το διάστημα τούτο είχε παρουσιασθή τουρκική βενζινάκατος και έβαλε κατά των ανδρών των όπισθεν τμημάτων ανεπιτυχώς και ήτις ετράπη εις φυγήν, καταδιωχθείσα δια των πυρών των τμημάτων τούτων. Επιστρέψας εκάλεσα τον ανθυπολοχαγόν Κοσμόπουλον, διοικητήν του 9ου λόχου μου, ίνα μετά του λόχου του ακολουθών υποδειχθείσαν παρ' εμού κεκαλυμμένην όδευσιν βάλλη κατά του αντιπάλου όστις κατέχει θέσιν προ του 10ου λόχου και εξαναγκάση αυτόν εις την εγκατάλειψιν των θέσεών του αφού ο 10ος λόχος εκόλλησεν εις την θέσιν του, φοβούμενος τριάκοντα το πολύ άνδρας, οίπνες κατείχον την θέσιν ταύτην. Ο υπολοχαγός ούτος απήλθεν αμέσως μετά του λόχου του και καταλαβών τας υποδειχθείσας παρ' εμού θέσεις και μετ' αποφασιστικότητος κατώρθωσε διά των πυρών αυτού κατά του αριστερού πλευρού του αντιπάλου και εξ αποστάσεως 400 περίπου μέτρων να εξαναγκάση τον αντίπαλον να εγκαταλείψη την θέσιν ταύτην και να καταλάβη ετέραν, οπότε και ο 10ος λόχος εκινήθη εκ της θέσεώς του προς τα εμπρός και διά του λόχου τούτου υπό την άμεσον διοίκησίν μου κατά μέτωπον, και του λόχου του Κοσμόπουλου κατά πλευράν, εξηναγκάσαμεν τον αντίπαλον να εγκαταλίπη τας θέσεις του επί των υψωμάτων την μίαν κατόπιν της άλλης, χωρίς να δίδηται αυτώ χρόνος προς ανασύνταξιν μέχρις ότου εγκατέλειψεν όλα τα υψώματα τα κείμενα προς βορράν του θεάτρου Νικοπόλεως τραπείς εις φυγήν και διελθών την κοιλάδα ήτις ευρίσκεται μεταξύ θεάτρου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Πυροβολικόν διερχόμενον την γέφυραν Πρεβέζης
(καρτ-ποστάλ της εποχής)

ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ

Νικοπόλεως και πρώτων ερειπίων φρουράς Νικοπόλεως, εβλήθη κατ' επανάληψιν εξ αποστάσεων μικρών, μέχρι 1200 περίπου μέτρων. Κατά την φυγήν ταύτην υπέστη αρκετάς απωλείας, η δύναμις δε αυτού ήτις είχε τοποθετηθή εις τα προ του θεάτρου της Νικοπόλεως υψώματα δεν υπερέβαινε τους 250. Μετά την φυγήν ταύτην ο μεν 9ος λόχος εξηκολούθη την πορείαν του προς δεξιά ο δε 10ος λόχος τη διαταγή μου προς την κοιλάδα, αλλά δυστυχώς καίτοι ο αντίπαλος είχε τραπή εις φυγήν η πορεία του λόχου ήτο βραδυτάτη. Ενώ δε ευρισκόμην εις το 4ο ύψωμα το οποίον κατείχον και εξεδιώχθησαν οι αντίπαλοι παρετήρησα εν τμήμα ημέτερον κεκρυμμένον εντός μιας κοιλάδος όπισθέν μου και εις 100 περίπου μέτρα. Μετέβην αμέσως και διέταξα τον επί κεφαλής του τμήματος τούτου ανθυπολοχαγόν Τριπόδην να προχωρήση και εδέησε, τόσον ο ανθυπολοχαγός ούτος, όσον και οι άνδρες αυτού κατεχόμενοι υπό φόβου να μετακινηθώσι κατόπιν απειλών μου, μάλιστα δια του πιστολίου μου προς εκφοβισμόν. Επίσης ολίγον υψηλότερον του τμήματος τούτου ευρίσκετο και άλλο τμήμα κεκρυμμένον υπό τον ανθυπολοχαγόν Παπαμιχαλόπουλον και το τμήμα τούτο μετεκίνησα προς τα εμπρός, απειλήσας τον τε αξιωματικόν και τους άνδρας πυροβολήσας επανειλημμένως κατ' αυτών δια του περιστρόφου μου. Παρετήρησα επίσης ότι εις την οδόν είχον καταλάβη θέσιν και δύο διμοιρίαι του 11ου λόχου υπό τους ανθυπολοχαγούς Κόπαρην και Ξύδην, αλλ' επειδή ευρίσκοντο εκ μεγάλην από του εχθρού απόστασιν πλέον των 1200 μέτρων και επειδή διά της οδού θα ηκολούθουν πλευρικήν πορείαν κατά την οποίαν θα υφίσταντο απωλείας, καίτοι η απόστασις μεγάλη, ... , διέταξα τους ανθυπολοχαγούς τούτους να ακολουθήσωσι την χαράδραν κατ' άνδρα δια να μη γίνη αντιληπτή η μετακίνησις αυτών και να ανέλθωσιν εις τα υψώματα και εκείθεν να ακολουθήσωσι την πορείαν των προχωρημένων τμημάτων. Αι διμοιρίαι αύται οδηγούμεναι καλώς παρά των αξιωματικών των οίτινες έδειξαν γενναιότητα και αυταπάρνησιν διά του παραδείγματός των μετεκινήθησαν άριστα καταλαβούσαι νέας θέσεις. Τουναντίον αι διμοιρίαι των ανθυπολοχαγών Τριπόδη και Παπαμιχαλοπούλου μετακινήθησαν εκ νέου εκ των θέσεών των τη διαταγή μου, αλλ' είχον χάση το θάρρος των τόσον οι αξιωματικοί όσον και οι άνδρες και μόνον από τον φόβον μου, ο οποίος εξηναγκάσθην ως εκ της διαγωγής των να πυροβολήσω και πάλιν κατ' επανάληψιν κατ' αυτών, διότι αι δια των φωνών μου απειλαί δεν επέδρουν, καίτοι ουδένα κίνδυνον διέτρεχον εκ των πυρών του αντιπάλου, όστις έβαλεν εξ αποστάσεως 1400 μέτρων περίπου και αφού προ αυτών επί της αμαξιτής οδού ευρισκόμην εμαυτός χωρίς ουδόλως να ενοχληθώ από τα πυρά του αντιπάλου.

Μετά ταύτα ανήλθον εις το ύψωμα του θεάτρου Νικοπόλεως, όπου παρετήρησα ότι όπισθεν τούτου έμενε κεκρυμμένον τμήμα τι, κατήλθον και αμέσως έκαμα προς το τμήμα τούτο οικτράς παρατηρήσεις δια την διαγωγήν του μένοντος επί τοσούτον χρόνον κεκρυμμένον και διέταξα τον αξιωματικόν του τμήματος τούτου ανθυπολοχαγόν Κωνσταντινίδην, να εξέλθη και να καταλάβη θέσιν δεξιά του θεάτρου, όπου υπήρχεν άριστον πρόχωμα έναντι του εχθρού, όστις κατείχε τα πρώτα ερείπια του φρουρίου Νικοπόλεως και έβαλλε καθ' ημών εξ αποστάσεως 800 περίπου μέτρων. Το τμήμα τούτο καταφοβισμένον μετεκινήθη κατόπιν απειλών μου. Εκεί δια της σφυρίκτρας μου και των φωνών μου προσεκάλουν και τα άλλα τμήματα άπινα ερχόμενα διηυθύνοντο παρ' εμού εις το πρόχωμα επί του οποίου είχε τοποθετηθή ο ανθυπολοχαγός Κωνσταντινίδης. Τέλος ήλθον μετά τμήματος ανδρών ο λοχαγός Φιλιππόπουλος και ανθυπολοχαγός Παπαμιχαλόπουλος, οίτινες διαταχθέντες παρ' ε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μού κατέλαβον την υποδειχθείσαν αυτοίς θέσιν. Αφού δε εις την θέσιν ταύτην συνεκεντρώθη όλος ο 10ος λόχος και τρεις μόνον Κρήτες, οίτινες είχον έλθει κατά την στιγμήν ταύτην του τελευταίου τμήματος, διέταξα τον ανθυπολοχαγόν Κωνσταντινίδην, όστις προηγείτο εις την παράταξιν να καταλάβη νέαν θέσιν επί της κοιλάδος πλέον, προ του μετώπου προς τον εχθρόν, υποστηριζόμενος κατά το άλμα τούτο παρά των λοιπών διμοιριών, αίτινες κατείχον το πρόχωμα. Οι άντρες της διμοιρίας ταύτης συνεσπειρώθησαν κατά την προχώρησιν εκ φόβου καίτοι κατ' επανάληψιν διέταξα αυτάς να έχωσι διαστήματα μεταξύ των δια να μη υφίστανται απωλείας. Εις την νέαν ταύτην θέσιν ωδηγήθησαν αλληλοδιαδόχως και αλληλοϋπερασπιζόμεναι και αι λοιπαί διμοιρίαι του λόχου τούτου και από της θέσεως ταύτης εις ετέραν προς τα εμπρός και ούτω από θέσεως εις θέσιν κατορθόθη να φοβηθή ο εχθρός και να εγκαταλείψη τας πρώτας αυτού θέσεις επί των πρώτων ερειπίων του φρουρίου Νικοπόλεως και λίαν οχυράς. Κατά το τελευταίον προς τα εμπρός άλμα ήλθον και οι τρεις Κρήτες και ο αρχηγός των κ. Μάνος, όστις τότε είχε κατέλθει εκ των υψωμάτων. Κατά την προχώρησιν ταύτην εχθρική σφαίρα ετρίπησεν την περισκελίδα του κ. Μάνου και όστις ανηγέρθη παρά του λοχαγού Φιλιππουπόλου ευρισκομένου πλησίον του. Κατελήφθησαν αμέσως αι θέσεις του αντιπάλου όστις είχεν υποχωρήσει εις ετέρας τοιαύτας εκ των οποίων δεν επροξένει εις ημάς ουδεμίαν ζημίαν. Εκεί οι άνδες ανεπαύθησαν επί είκοσι λεπτά της ώρας. Κατά το διάστημα τούτο ήλθαν πλέον και άλλοι Κρήτες κατερχόμενοι ασφαλείς εκ των υψωμάτων τα οποία προ πολλού εξαναγκασθέντες παρά των ανδρών του 10ου και 9ου λόχου εγκατέλειψεν ο εχθρός. Μετά την ανάπαυσιν ταύτην διέταξα τον λοχαγόν Φιλιππόπουλον μετά του λόχου του να καταλάβη τας προ ημών θέσεις όπισθεν των ερειπίων του φρουρίου Νικοπόλεως ευρισκομένας, πλέον εις το αυτό ύψος μετά του αντιπάλου και προς βορράν αυτού και εις απόστασιν 600 μέτρων. Μετέβη εις την θέσιν ταύτην ο λόχος του αλλ' ουχί μετά προθυμίας αλλ' υπείκων εις την απειλήν μου, υποχρεωθείς να παραμένω εκεί και δια των απειλών μου να αποστείλω και τον τελευταίον στρατιώτην εις την θέσιν εις την οποίαν ήταν ο λόχος, αφήσας εις τους τρεις τραυματίας του λόχου τούτου, οίτινες ευρίσκοντο εκεί ελαφρώς τραυματισμένοι, μόνον έναν στρατιώτην, ενώ είχον μείνει περί τους 15. Κατά το διάστημα τούτο διέταξα και μερικούς των Κρητών οίτινες ευρίσκοντο εκεί να προχωρίσωσιν εις την νέαν μας θέσιν, αλλά δυστυχώς τινές μόνον εκ τούτων επροχώρησαν εις τας νέας θέσεις μας, οι περισσότεροι έμειναν κεκρυμμένοι και εν πλήρει ασφαλεία όπισθεν των χαλασμάτων.

Εις την νέαν ταύτην θέσιν ο 10ος λόχος ενήργησε τον ανεφοδιασμόν των ανδρών του εις φυσίγγια, αλλ' ενώ δεν υπήρχε φόβος από τα πυρά του εχθρού, διότι ούτος ευρίσκετο αρκετά μακράν, 700 περίπου μέτρα, οι δε άνδρες ήσαν όπισθεν των χαλασμάτων του φρουρίου, ουχ' ήττον είχον καταληφθή υπό φόβου και είχον κολλήσει με το έδαφος. Τούτο αντιληφθείς διέταξα τον ανθυπολοχαγόν Κωνσταντινίδην, όστις διένειμε τα φυσίγγια να εγερθούν οι άνδρες και να λάβωσι μόνοι των τα φυσίγγια και ταχέως, αφού ουδένα κίνδυνον διατρέχουσιν από τα πυρά του εχθρού. Τέλος εγένετο ανεφοδιασμός του λόχου τούτου οπότε και διέταξα τον λοχαγόν αυτού να κινηθή ο λόχος προς τα εμπρός και να βάλλη τον εχθρόν κατά μέτωπον και να φροντίση να τον πλησιάση και να τον εκτοπίση εκ των θέσεων ας κατέχει. Προς τ' αριστερά του λόχου τούτου ήσαν και τινες Κρήτες κατέχοντες θέσεις και χρησιμοποιούντες προς τα εμπρός, όπως και οι άνδρες του 10ου λόχου, τα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

υπάρχοντα διαδοχικά χαλάσματα του φρουρίου Νικοπόλεως. Κατά το διάστημα τούτο δια της σφυρίκτρας μου εκάλουν και τους άλλους λόχους και ουδαμού έβλεπον αυτούς καθ' όλην την κοιλάδα την μεταξύ των ερειπίων του φρουρίου Νικοπόλεως, όπου ευρισκόμην, και των προς βορράν του θεάτρου Νικοπόλεως υψωμάτων. Μετά παρέλευσιν όμως δέκα λεπτών της ώρας ήρχοντο δια της κοιλάδος δύο τμήματα τα οποία φθάσαντα πλησίον μου, διέταξα να σταματήσουν και να αναπαυθούν εκεί επί τινα χρόνον και αφού αναπαυθούν να προχωρήσουν, μετέβην και διέταξα και πάλιν τον 10ον λόχον να προχωρή και επιστρέψας διέταξα τους επί κεφαλής των τμημάτων, άτινα είχον μείνει όπως αναπαυθώσιν, ανθυπολοχαγούς Κόπταρην και Ξύδην με τας διμοιρίας των, αμφοτέρους του 11ου λόχου, να καταλάβουν θέσιν προς δεξιά του 10ου λόχου. Η διαταγή μου αύτη εξετελέσθη ταχέως. Εκ της θέσεως ταύτης διέταξα τον ανθυπολοχαγόν Ξύδην να στείλη έναν υπαξιωματικόν και τοποθετηθή εις την κοιλάδα εις θέσιν την οποίαν υπέδειξα αυτώ και να φροντίση εκεί να μεταβούν όλοι οι άνδρες, διότι είχον αποφασίσει εκ της νέας ταύτης θέσεως να ενεργήσω της πλευρικήν μου επίθεσιν.

Πράγματι η διμοιρία αύτη κατέλαβε την νέαν ταύτην θέσιν καθώς και η διμοιρία του ανθυπολοχαγού Κόπταρη ετάχθη αριστερόθεν αυτής συμφώνως τη διαταγή μου, εν ώ δε οι άνδρες των διμοιριών τούτων ωδηγούντο εις την υποδειχθείσαν αυτοίς θέσιν, είχεν έλθη και ο υπολοχαγός Κοσμόπουλος με τον λόχον του και προς τον οποίον κατέστησα γνωστήν την κατάστασιν και τας αποφάσεις μου δια την πλευρικήν κίνησιν, αυτόν δε διέταξα να προχωρήση και να ενισχύση τον προ αυτού εις απόστασιν 200 περίπου μέτρων ευρισκόμενον 10ον λόχον και μαχόμενον προς τον εχθρόν όστις υποχωρεί προς τα πυροβολεία αυτού.

Αφείσας τον λόχον τούτον μετέβην εις τας εν τη κοιλάδι διμοιρίας του 11ου λόχου υπό τους ανθυπολοχαγούς Κόπταρην και Ξύδην και διέταξα να θέσωσι την λόγχην εφ' όπλου και αμέσως εν άλμα και αι δύο διμοιρίαι προς τα εμπρός φωνάζουσαι «*εμπρός δια της λόγχης*». Το άλμα τούτο 200 περίπου μέτρων εξετελέσθη μετά παραδειγματικού θάρρους και γενναιότητος εκ μέρους όλων των ανδρών, προπορευομένων πάντοτε των αξιωματικών, η τολμηρά δε αύτη προχώρησις ήρκεσε να τρέψη εις άτακτον φυγήν τον ενώπιον ημών εχθρόν και τον εις το πυροβολείον του τοιούτον εγκαταλείψαντα και τα πυροβόλα. Εκ της θέσεως ταύτης κατεδιώξαμεν τον αντίπαλον, διότι δεν ηδυνάμεθα πλέον να προχωρήσωμεν κινδυνεύοντες από τα πυρά του πυροβολικού μας το οποίον εξηκολούθη εισέτι να βάλλη. Οι φεύγοντες ηκολούθησαν την αμαξιτήν οδόν την άγουσαν εις Πρέβεζαν και διερχόμενοι προ του μετώπου ημών εβάλλοντο δια πυρών εξ αποστάσεως 300 έως 400 μέτρων. Μετά την φυγήν ταύτην των Τούρκων διέταξα την σύνταξιν των διαφόρων τμημάτων μεταξύ πυροβολείων τουρκικών και ελαιώνος, τον ανθυπολοχαγόν δε Ξύδην να εισέλθη εις τον ελαιώνα και καταδιώξη εάν τυχόν υπήρχε πλησίον εκεί εχθρός.

Μετά την σύνταξιν του τάγματος τοποθέτησα δεξιόθεν και αριστερόθεν της αμαξιτής οδού τους λόχους 9ον και 12ον ως προφυλακάς με την εντολήν να καταλάβουσιν μέγα μέτωπον ώστε να επιβλέπεται όλος ο ελαιών και να στέλλωσι περιπολίας εις το εσωτερικόν του ελαιώνος προς μεγαλυτέραν ασφάλειαν. Μετά την τοποθέτησιν των προφυλακών ήλθε και το πυροβολικόν το οποίον έβαλε κατά της Πρεβέζης προς εκφοβισμόν, την δε 2αν και ήμισυ πρωινήν της επομένης προσήχθη ενώπιόν μου ο Καβάσης (= φρουρός, σωματοφύλακας) του Αυστριακού προξε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Καταρράκται ἐν Ζαρίστῃ (Ἠπείρου).

Cataractes de Zarista (Epire).

νείου Πρεβέζης και όστις μοι ανήγγειλεν ότι οι κ.κ. πρόξενοι Πρεβέζης ευρίσκοντο προ των προφυλακών μας και επιθυμούν να εισαχθώσι, διότι είνε κομισταί των όρων παραδόσεως της πόλεως Πρεβέζης. Απέστειλα πάραυτα αξιωματικόν μετ' ενόπλου τμήματος και οδήγησα αυτούς εις την σκηνήν μου, ειδοποίησα δε αμέσως περί πάντων τούτων τον ταγματάρχην του μηχανικού υπαρχηγόν του επιτελείου του αρχηγείου κ. Σπηλιάδην, όστις ευρίσκετο όπισθεν των προφυλακών και αφίκετο μετά των κ.κ. Σαχτούρη και Καραπάνου εις την σκηνήν μου, όπου ήσαν οι πρόξενοι και διεπραγματεύθησαν τα της παραδόσεως. Την 12:45 της ημέρας ταύτης ανεχωρήσαμεν εκ του καταυλισμού μετά των λόχων 9ου, 10ου και 12ου και της πυροβολαρχίας του Αναγνωσταρά και αφικόμεθα εις Πρέβεζαν την 2αν ώραν μ.μ. όπου αμέσως διετάχθη ο 9ος λόχος και εβάδισε προς τα εμπρός, εισελθών δε εις την αυλήν του Διοκητηρίου Πρεβέζης περιέβαλε τους εντός της αυλής ταύτης αιχμαλώτους και ήρξατο αμέσως η επιβίβασις αυτών εις τα προς τον σκοπόν τούτον πλοία. Μετά δύο ώρας ως συνεφωνήθη ήλθον εις Πρέβεζαν υπό την οδηγίαν του λοχαγού κ. Πετροπουλάκη διαταχθέντος προς τούτο ο λόχος του, ο 7ος τοιούτος, τα δύο τμήματα εθνοφρουρών (100 άνδρες), η πυροβολαρχία Μπούφη, το σώμα των Κρητών του κ. Μάνου και το τοιούτον Ηπειρωτών, εις εμέ δε ανετέθησαν τα καθήκοντα του Φρουράρχου της πόλεως συνεπεία διαταγής του κ. αρχηγού της Ηπείρου αφικομένου εις Πρέβεζαν ολίγον μετά την είσοδόν μας.

Ο 12ος λόχος έλαβε μέρος κατά την τελευταίαν φάσιν ήτοι καθ' ον χρόνον ενηργείτο η πλευρική τελική επίθεσις διότι μέχρι της ώρας ταύτης δεν ευρίσκετο πλησίον μου. Επίσης αι υπό τον λοχαγόν Πετροπουλάκην δύο αυτού διμοιρίαι έβαλλον κατά του αντιπάλου, όταν ούτος πλέον εξετοπίσθη εκ των διαφόρων αυτού προκεχωρημένων θέσεων, και ευρίσκετο εις τα πυροβολεία, και εκ των θέσεων του θεάτρου Νικοπόλεως εις μεγάλας αποστάσεις. Ο 7ος λόχος έμενε στήριγμα του πυροβολικού. Η διμοιρία των εθνοφρουρών υπό τον ανθυπολοχαγόν Λάζαρην απετέλει μέρος του 10ου λόχου. Η διμοιρία του εμπέδου τμήματος υπό τον ανθυπολοχαγόν Λάκαν έμενε παρά τω 7ω λόχω.

Η δύναμις του εχθρού ήτις κατείχε τας διαφόρους θέσεις κατά την μάχην ταύτην ήτο 600 περίπου ανδρών τακτικού στρατού και 300 ατάκτων, έσχε δε φονευθέντας περί τους 60 και πληγωθέντας περί τους 150 άνδρας, ημείς δε καίτοι επιτεθέμενοι είχομεν τας εξής απωλείας:

1. Τμήμα εθνοφρουρών	φονευμένοι	2	πληγωμένοι	3
2. 9ος λόχος	φονευμένοι	1	πληγωμένοι	15
3. 10ος λόχος	φονευμένοι	2	πληγωμένοι	18
4. 11ος λόχος	φονευμένοι	1	πληγωμένοι	11
5. 7ος λόχος			πληγωμένοι	1
Το όλον	φονευμένοι	6	πληγωμένοι	48

Η διαφορά αύτη αφού μάλιστα είμεθα επιτεθέμενοι προήλθε διότι αι εκάστοτε θέσεις του εχθρού εγένοντο προς ημάς γνωσταί εκ του καπνού των όπλων Μαρτίνι με τα οποία ήσαν οι πλείστοι τούτων ωπλισμένοι χωροφύλακες και άτακτοι, ενώ τουναντίον αι εκάστοτε θέσεις μας άγνωστοι ως εκ της ακάπνου πυρίτιδος.

Επιβιβασθέντες αιχμάλωτοι αξιωματικοί	58
Επιβιβασθέντες αιχμάλωτοι οπλίται	583
Άτακτοι Τσάμηδες	237

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Την μεθεπομένην ημέραν 23 Οκτωβρίου ώραν 7ην πρωϊνήν μετά των λόχων 7ου, 10ου και 12ου και των δύο πυροβολαρχιών ανεχώρησα δια Σφελένικον (Δρυόφυτο) των ετέρων λόχων μου 9ου και 11ου παραμεινάντων εις Πρέβεζαν συμφώνως τη προφορική διαταγή του ταγματάρχου κ. Σπηλιάδου Κ.Δ. του αρχηγείου, όπου το σύνταγμά μου, και διενυκτερεύσαμεν, αι πυροβολαρχίαι εξηκολούθησαν την πορείαν των λαβούσαι διαταγήν να μεταβώσιν εις Στρεβίναν (Καμπή). Φθάσας δε εις Φιλιππιάδα έλαβον την εξής διαταγήν:

«*Άρτα 24.10.1912. Αριθ. 1808.*

Εντέλλομαι όπως μετά της διλοχίας σας και 7ου λόχου του συντάγματός σας θέλετε μεταβή εις Τσαγκαρόπουλον όπου θέλετε λάβει περαιτέρω διαταγάς.

Αρχηγείον Στρατού Ηπείρου. Κ.Δ. Σπηλιάδης».

Την επομένην 25ην Οκτωβρίου ώραν 6ην πρωινήν υπό βροχήν ραγδαίαν και διαρκή αναχωρήσαντες εφθάσαμεν εις χωρίον Τσαγκαρόπουλον την 3ην μ.μ. και διενυκτερεύσαμεν εν καταυλισμώ και όπου παρουσιάσθην προς τον εκεί ευρισκόμενον διοικητήν του συντάγματός μου κ. Πολυμενάκον.

Ευρισκόμενος εις Τσαγκαρόπουλον έλαβον την εξής διαταγήν:

« *Φρούριον Πέντε Πηγάδια 28.10.1912 ώρα 1:30 εσπέρα.*

Αναχωρήσατε μετά της διλοχίας σας δια Φρούριον Πέντε Πηγαδίων. Λάβετε μεθ' ημών σημαίαν συντάγματος και δημοιρίας πολυβόλων. Ειδοποιήσατε ταγματάρχην Γκιταράκον, ίνα παραμείνη αυτόθι προς ασφάλειαν μετά πυροβολαρχίας Λέστου προς επιτήρησιν της οδού μέχρι νεωτέρας διαταγής. Ειδοποιήσατε λόχον Κοσμοπούλου άμα ως φθάση αυτόθι ν' αναχωρήση δι' ενταύθα. Μαζί σας θέλει ακολουθήσει και ο λόχος των Κρητών.

Πολυμενάκος - Συνανώτης. »

Αντίγραφον της διαταγής ταύτης απέστηλον προς τον ταγματάρχην κ. Γκιταράκον και αμέσως ανεχώρησα φθάσας εις Πέντε Πηγάδια, μόλις δε έφθασα εκεί έλαβον διαταγήν να διατάξω ένα λόχον μου εκ των δύο τοιούτων ν' αναχωρήση αμέσως εις Ζύρισταν προς ενίσχυσιν του υπολοχαγού Μπότσαρη και τοιούτον ώρισα τον 10ον λόχον όστις ανεχώρησε μεθ' ημίσειαν περίπου ώραν διότι είχε στήσει τα αντίσκηνα αυτού και είχεν επέλθει το σκότος.

Την πρωίαν της επομένης έλαβον σημείωσιν παρά του κ. υπασπιστού του συντάγματος όπως μεταβώ επειγόντως προς συνάντησιν του κ. διοικητού του συντάγματος ευρισκομένου ολίγον προ της θέσεως όπου διενυκτερεύσαμεν, αμέσως μετέβην, και όστις μοι είπεν ανάγκη να μεταβήτε και καταλάβητε τα υψώματα Μπουράτσης μετά παρόντων λόχων του τάγματός μου, λόχων του 1ου τάγματος του συντάγματός μου, λόχων του συντάγματος Κρητών και ορειβατικής πυροβολαρχίας λοχαγού κ. Πετμεζά και προς τον οποίον απήντησα προθύμως και ευχαρίστως και αμέσως ανεχώρησα όπως συντάξω εκεί τους λόχους, σχετικώς δε προς την αποστολήν μου ταύτην έλαβα την εξής διαταγήν:

« *Πέντε Πηγάδια 29 Οκτωβρίου 1912 ώρα 8η πρωϊνή.*

Ταγματάρχην κ. Δούλην.

Μετά έξ (6) λόχων του συντάγματος και εκείνων των Κρητών, της πυροβολαρχίας Πετμεζά και των δημοιριών των πυροβόλων θέλετε μεταβή και καταλάβη θέσεις εις το ύψωμα Μπουράτσης και επιτηρεί τας προς Ιωάννινα αγούσας οδούς Φι-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

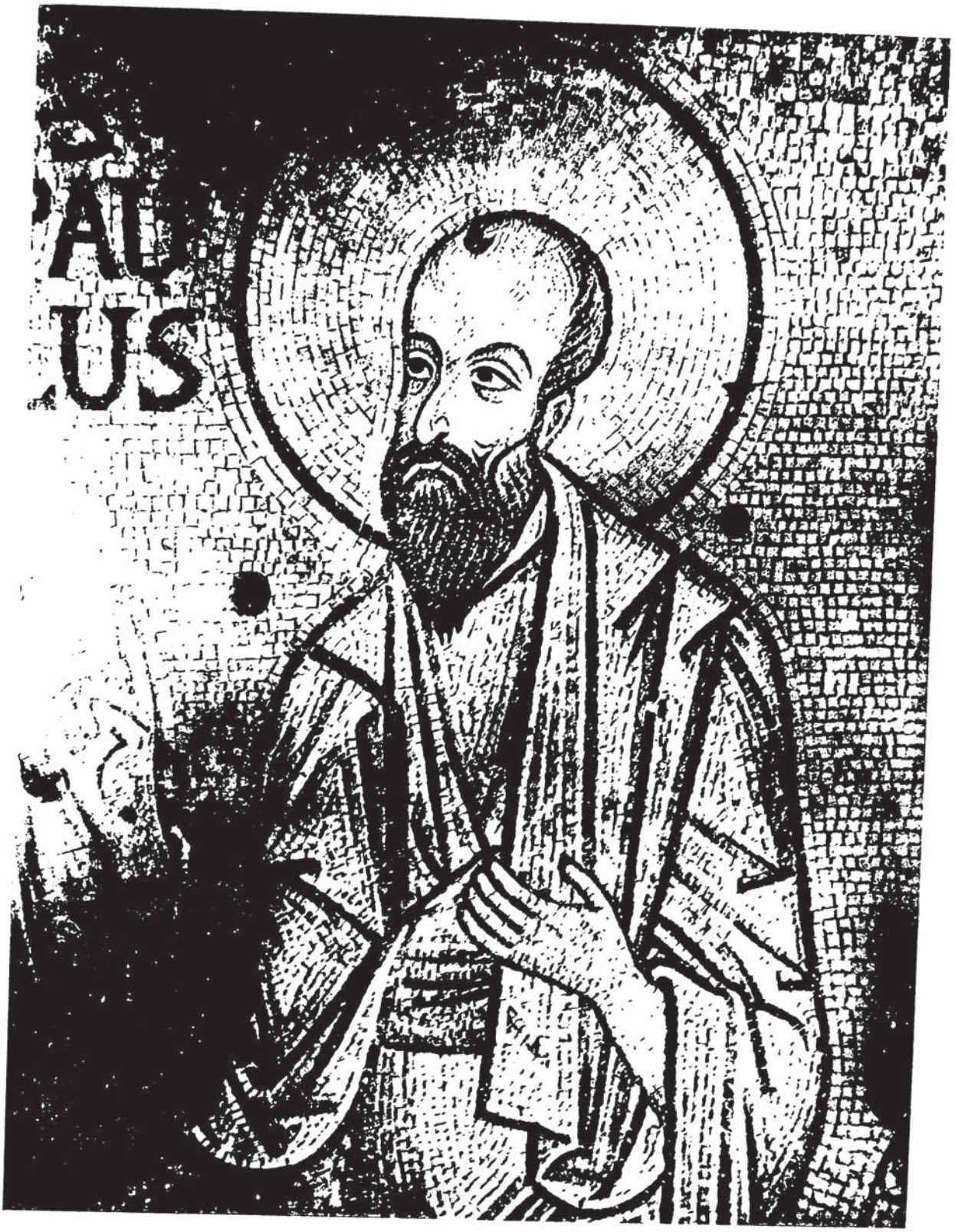
λιπτιάδος και Πέντε Πηγαδίων. Όπισθέν σας εις Τέροβον θέλει παραμείνει διλοχία πεζικού υπό τον λοχαγόν Κανταράτον. Αποστείλετέ μοι σύνδεσμον όστις να γνωρίζη το μέρος που ευρίσκεσθε».

Μετά της δυνάμεως ταύτης ορίσας ως εμπροσθοφυλακήν τον 12ον λόχον του υπολοχαγού Νικάκη, κοινοποιήσας εις αυτόν την ανωτέρω διαταγήν και το δρομολόγιον πορείας, μόλις δε διήλθομεν το φρούριον Πέντε Πηγάδια και κατήλθομεν την κοιλάδα Βαρλάμι-Σκλίβανη εβλήθημεν παρά του πυροβολικού του εχθρού, όστις κατείχε θέσεις εις τας νοτιοανατολικάς κλιτείς του όρους Πιστά, οπότε ο μεν λόχος της εμπροσθοφυλακής εξηκολούθησε την προς τα πρόσω πορείαν, ο επικεφαλής (λόχος) της φάλαγγος, 12ος Κρητών, τη διαταγή μου ηκολούθησε κεκαλυμμένην όδευσιν προς τας ανατολικάς κλιτύας των δυτικώς αυτού υψωμάτων και με την εντολήν όπως ευρίσκεται πάντοτε εν επαφή προς τον λόχον της εμπροσθοφυλακής, οι λοιποί λόχοι επίσης διετάχθησαν ν' ακολουθήσουσι κεκαλυμμένην όδευσιν ακολουθούντες τας δυτικάς κλιτύας των δυτικώς αυτών υψωμάτων προς χωρίον Βαρλάμι. Το εχθρικόν πυροβολικόν κατά το διάστημα τούτο έβαλλεν άνευ αποτελέσματος. Η πορεία του λόχου της εμπροσθοφυλακής εξηκολούθη απρόσκοπτος ουχί όμως και του λόχου 12ου των Κρητών υπό τον λοχαγόν Παπανικολάου και όστις χωρίς να βλέπει ουδαμού εχθρόν, εφαντάζετο τοιούτον και διαρκώς οι άνδρες του λόχου τούτου εφώναζον προς εμέ και προς τον ελευθέρως βαδίζοντα λόχον της εμπροσθοφυλακής ότι «*μη προχωρήτε διότι είνε Τούρκοι*». Προς τον λόχον τούτον διαρκώς μετεβίβαζον διαταγήν να προχωρή και να μη φαντάζηται Τούρκους. Τέλος εισήλθον εις το χωριόν Βαρλάμι, ετοποθέτησα τον λόχον της εμπροσθοφυλακής, υπολοχαγού Νικάκη, εις την βορειοανατολικήν παρυφήν του χωρίου τούτου διατάξας άμα τον σαλπιγκτήν του αυτού λόχου να ηχή προχωρητικώς, εδέησε δε μετά παρέλευσιν μιας ώρας περίπου ο 12ος λόχος των Κρητών όστις είχεν εντολήν να παρακολουθή τας κινήσεις του λόχου του υπολοχαγού Νικάκη, να εξακολουθήση την πορείαν του και να φθάση εις το χωρίον Βαρλάμι και τον οποίον ετοποθέτησα εις την βορειοδυτικήν παρυφήν του χωρίου τούτου, θέσεις καταλλήλους και λίαν δεσποζούσας τας οποίας μέχρι σήμερον κατέχομεν. Κατόπιν ανήλθον εις το ύψωμα του χωρίου Βαρλάμι όπου ανεζήτησα τους άλλους λόχους οι οποίοι έμενον εις το χωρίον Τέροβον, εκ τούτων τον 10ον λόχον του Κρητικού συντάγματος ετοποθέτησα εις το προς βορράν ύψωμα της Μπουράτσης, τους δε λοιπούς λόχους διέταξα να μεταβώσιν εις Βαρλάμι, τη δε πυροβολαρχίαν να μείνη προσωρινώς, διότι είχεν επέλθει περίπου το σκότος, εις τα νοτιοδυτικώς του Βαρλάμι υψώματα και από τον λοχαγόν της οποίας έμαθον ότι η πυροβολαρχία και οι λοιποί λόχοι περιεπλανήθησαν εκ της διαδόσεως ότι Τούρκοι κατέχουσι το χωρίον Βαρλάμι. Η πυροβολαρχία την επομένην ετοποθετήθη εις το προς βορράν του Βαρλάμι ύψωμα και εις θέσιν εκ της οποίας βάλλει ευχερώς τας προ των προφυλακών μας θέσεις του αντιπάλου.

Τας θέσεις ταύτας εξακολουθούμεν κατέχοντες κατά τρόπον παρέχοντα πλήρη ασφάλειαν.

Εν Βαρλάμι τη 18η Νοεμβρίου 1912.
Δημήτριος Δούλης
ταγματάρχης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο απόστολος Παύλος κηρύττων - λεπτομέρεια από μωσαϊκό του 12ου αιώνα
(Capella Palatina, Παλέρμο, Σικελία)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ (*)

του Σπύρου Τσαγκαρόπουλου
συνταξιούχου εκπαιδευτικού

Είναι αξιέπαινη η πρωτοβουλία του Δήμου να τιμήσει και να προβάλει την Πρέβεζα με το εορταστικό δίδυμο «700 ΧΡΟΝΙΑ ΥΠΑΡΞΗΣ - 80 ΧΡΟΝΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ».

Πέρα από την ευφρόσυνη ατμόσφαιρα του πανηγυρισμού δίνει την ευκαιρία να προσέξουμε κάτι από την τοπική μας ιστορία, παλαιά και νεότερη, κάτι που μπορεί να συμβάλει στην αυτογνωσία μας. Και είναι γνωστό, ότι τόσο σε προσωπικό, όσο και σε συλλογικό επίπεδο ο βαθμός αυτογνωσίας είναι δείκτης ωριμότητας.

Με όλο τον κίνδυνο να φανώ ρομαντικός θα έλεγα ακόμη ότι μας προδιαθέτει σε προσδοκίες και οραματισμούς, πράγματα δηλ. ξεχασμένα κάτω από το θαμπό πέπλο μιας πεζής και ανέμπνευστης καθημερινότητας.

Α'. Μολονότι δεν εμπίπτει στα πλαίσια των ιστορικών περιόδων, στις οποίες αναφέρονται τα αντικείμενα των εορταστικών εκδηλώσεων, η οργανωτική επιτροπή έκρινε σκόπιμη μιαν ιδιαίτερη αναφορά στη βαρυσήμαντη για την ιστορία μας σχέση του Αποστόλου Παύλου με τη Νικόπολη. Η εκκλησία βέβαια μνημονεύει το γεγονός, εορτάζει πανηγυρικά το Μεγάλο Απόστολο των Εθνών και τον τιμά εγκωμιαστικά. Η Ιερά Μητρόπολις Νικοπόλεως-Πρεβέζης που σεμνύνεται για την προέλευση και τη συνέχειά της με την εκκλησία που ίδρυσε ο Απόστολος, συμβάλλει στη συντήρηση της μνήμης, τη μελέτη, την έρευνα, προς μεγάλη πνευματική και εθνική ωφέλεια.

Το καλοκαίρι του 1951 γιορτάστηκαν στην Ελλάδα τα 1900 χρόνια από τον ερ-

(*) Ομιλία που έγινε στα πλαίσια των εορταστικών εκδηλώσεων για τα 700 χρόνια ύπαρξης και 80 χρόνια ελευθερίας της Πρέβεζας, στις 4-10-92 και διανθίστηκε με μουσική από τη Βυζαντινή Χορωδία του Πνευματικού Κέντρου της Μητρόπολης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χομό του Αποστόλου Παύλου στη χώρα μας. Έγινε τότε ειδικός εορτασμός στη Νικόπολη με προσέλευση αντιπροσωπειών των ορθοδόξων εκκλησιών και με συμμετοχή προσωπικοτήτων του πολιτικού και πνευματικού χώρου.

Αλλά και πάντοτε, πέρα από την ενασχόληση και την έρευνα ειδικών επιστημόνων, φιλίστορες λόγιοι της περιοχής και του ευρύτερου ηπειρωτικού χώρου (όπως ο γυμνασιάρχης Φώτης Οικονόμου), καθώς επίσης φιλόπονοι κληρικοί (μνημονεύω τον γνωστό μας, άλλοτε ιεροκήρυκα της Μητροπόλεως και πολυγραφότατο π. Φιλάρετο Βιτάλη) με δημοσιεύσεις και αξιόλογα πονήματα έκαμαν γνωστά σημαντικά στοιχεία από τη ζωή και τη δράση της εκκλησίας της Νικοπόλεως σε παλιότερες εποχές. Εδώ θα ήθελα να υπενθυμίσω τη συμβολή του Μητροπολίτη μας Κυρίου Μελετίου στο Α΄ Διεθνές Συμπόσιο για τη Νικόπολη, που έγινε το 1984 στην Καστροσυκιά με πρωτοβουλία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων σε συνεργασία με το Δήμο Πρέβεζας.

Φυσικά το ενδιαφέρον παραμένει αδιάπτωτο, το θέμα δεν εξαντλείται, ούτε όμως και το χρέος εξοφλείται. Γιατί είναι μεγάλη η ευλογία και η τιμή για την περιοχή μας να συνδέεται με τον Απόστολο Παύλο, τον πρώτο μετά τον Ένα, στη θεμελίωση της Εκκλησίας. Ακόμη λόγοι τοπικού γοήτρου και εθνικής φιλοτιμίας επιβάλλουν να προβάλλουμε και να αξιοποιούμε τούτο το προνόμιο, μάλιστα στη σημερινή ευαίσθητη συγκυρία, που η Ορθοδοξία καλείται να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στην Ευρώπη και στα Βαλκάνια ειδικότερα.

Για μια έγκυρη και εμπεριστατωμένη παρουσίαση του θέματος, που έχει τίτλο «Ο Απόστολος Παύλος και η Εκκλησία της Νικοπόλεως» ο σημερινός ομιλητής δεν είναι ο πλέον αρμόδιος. Ούτε ιστορικός είναι ούτε θεολόγος. Ερασιτέχνης της ανάγνωσης με περιορισμένα εφόδια, ανέλαβε αυτή την ομιλία. Με το δικαίωμα ή - αν θέλετε - την υποχρέωση του απλού πολίτη να συμμετέχει κατά δύναμη στις συλλογικές δραστηριότητες. Εννοείται με δέος προς τη δυσκολοκυνήγητη αλήθεια και προς το ακροατήριο. Τώρα αν μέσα στα κίνητρα του τολμήματος μερικοί από τους ακροατές συμπεριλάβετε και το θάρρος της άγνοιας, τί να γίνει; ... μπορεί να έχετε και δίκιο.

Μέχρι τώρα δεν υπάρχει άμεση, ευθεία απόδειξη για την άφιξη, την παραμονή και τη δραστηριότητα του Παύλου στη Νικόπολη. Δεν έχουμε αυτούσια αρχαιολογικά ευρήματα, τεκμήρια επιστημονικά, αδιάσειστα υλικά πειστήρια. Λείπουν και οι διασταυρωμένες θετικές μαρτυρίες στην εξωεκκλησιαστική βιβλιογραφία. Δεχόμαστε βέβαια με αισθήματα ιερότητος και τιμής την υπόδειξη του σημείου - κοντά στη Μονή Λιθαρίου - όπου κατά την παράδοση εδίδαξε ο Παύλος.

Ωστόσο υπάρχουν οι έμμεσες αποδείξεις με το ίδιο αναμφισβήτητο κύρος. Είναι τα λογικά συμπεράσματα από το συνδυασμό χωρίων την Καινής Διαθήκης, οι αναφορές στο βιβλίο των Πράξεων και τις Επιστολές, πηγές υψίστης αξιοπιστίας και ευρύτατης αποδοχής.

Είναι γνωστή η σχετική περικοπή από την επιστολή του Τίτου:

«Όταν πέμψω Αρτεμόν προς σε ή Τυχικόν, σπούδασον ελθείν προς με εις Νικόπολιν. Εκεί γάρ κέκρικα παραχειμάσαι.» (Τιτ. Γ΄ 12).

Φαίνεται, ο Τίτος δεν ήταν μόνιμος επίσκοπος στην Κρήτη, αλλά απεσταλμένος του Παύλου με συγκεκριμένη αποστολή. Μετά την άφιξη του αντικαταστάτη του έπρεπε να αναχωρήσει αμέσως να συναντήσει τον Παύλο. Τον είχε αφήσει στην Κρήτη από την αρχή της τέταρτης, τελευταίας περιοδείας του ο Απόστολος, όπως

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

άφησε και τον Τιμόθεο στην Έφεσο. Πρέπει να είχε πια συμπληρωθεί ο τελευταίος κύκλος επισκέψεων των εκκλησιών της ανατολής. Από την Κρήτη, ο Παύλος πέρασε στην Κόρινθο, πήγε στη Μίλητο, ανέβηκε στην Τρωάδα, διαπεραιώθηκε στη Μακεδονία. Το φθινόπωρο του έτους 66 μ.Χ. (κατά μιαν άλλη παλαιότερη εκδοχή το 63 μ.Χ.) κατευθύνεται στη Νικόπολη με μικρή ομάδα συνεργατών, ανάμεσα στους οποίους ήταν ίσως και ο Λουκάς. (Να σημειώσουμε ότι ο ευαγγελιστής Λουκάς, που συνέγραψε και το βιβλίο Πράξεων των Αποστόλων, συνόδεψε σε πολλά ταξίδια του τον Παύλο και κατέγραψε με ακρίβεια και παραστατικότητα σημαντικά γεγονότα).

Από ποιο μέρος έστειλε ο Παύλος την επιστολή προς τον Τίτο δεν ξέρομε. Μάλλον όχι από τη Νικόπολη. Το αμφισβητεί η λέξη «εκεί». Στην αντίθετη περίπτωση, αν δηλ. την έστειλε από την Νικόπολη, θα έλεγε «εδώ γαρ κέκρικα παραχειμάσαι».

Με τα πρώτα χρόνια της εξάπλωσης του Χριστιανισμού στη γνωστή τότε οικουμένη, ο λόγος του Ευαγγελίου ακούστηκε και στην Ιλλυρία, δηλ. Βόρειο Αλβανία και Δαλματία. Στην προς Ρωμαίους επιστολή του ο Παύλος, θέλοντας να τονίσει ότι ο λόγος του Θεού διαδόθηκε με την υπερφυσική δύναμη του Αγίου Πνεύματος, συνοδευόμενη από πολλά και καταπληκτικά θαύματα, το μνημονεύει καθαρά. Περιόδευσε - λέει - από τα Ιεροσόλυμα σε όλα τα γύρω μέρη και έφθασε μέχρι το Ιλλυρικό, όπου εκήρυξε με πληρότητα και ακρίβεια το Ευαγγέλιο. «*Ώστε με από Ιερουσαλήμ και κύκλω μέχρι του Ιλλυρικού πεπληρωκέναι το Ευαγγέλιον του Χριστού.*» (Ρωμ. ΙΕ' 19). Καυχιέται μάλιστα ότι επισκέπτεται εθνικούς και ειδωλολάτρες σε μέρη όπου δεν έχει αναφερθεί το άγιο όνομα του Κυρίου από άλλους αποστόλους ή χριστιανούς, γιατί δεν θέλει να χτίζει σε ξένα θεμέλια ούτε να υπεισέρχεται σε δικαιοδοσίες άλλων.

Τί πιο πιθανόν, επιστρέφοντας από εκεί, δηλ. από το Ιλλυρικό, γνωστό από την τρίτη περιοδεία (53-58 μ.Χ.) να ίδρυσε την εκκλησία στη Νικόπολη της Ηπείρου; Εδώ, που έπειτα από δέκα χρόνια, όπως είδαμε παραπάνω, αποφάσιζε να περάσει το χειμώνα, τον τελευταίο του πια. Αφού την άνοιξη του 67 μ.Χ. κατευθύνεται προς τη Ρώμη, τέρμα μιας μεγαλειώδους αγωνιστικής πορείας και τόπο μαρτυρίου. Τον περίμενε μια μεγάλη δίκη, ως δήθεν αναμεμειγμένον έμμεσα στην υπόθεση εμπρησμού της Ρώμης. Προβλέπει την έκβαση, αλλά παραμένει νηφάλιος. «*Εγώ γάρ ήδη σπένδομαι και ο καιρός της εμής αναλύσεως εφέστηκε*», γράφει προς τον Τιμόθεο (Β' Τιμ. Δ', 6-7) λίγον καιρό πριν από την θανατική καταδίκη του, με την οποία έκλεισε η δίκη.

Εν τω μεταξύ ήρθε να τον συναντήσει και το Τίτος. Πού ακριβώς συναντήθηκαν δεν είναι γνωστό. Στη Νικόπολη ή στη Ρώμη; Επίσης πού συνελήφθη ο Παύλος; Η άποψη ότι η σύλληψή του έγινε στη Νικόπολη δεν έχει επιβεβαιωθεί. Πάντως είναι γεγονός ότι αμέσως μετά έστειλε τον Τίτο στην Ιλλυρία-Δαλματία, μέρη ασφαλώς γνωστά από πριν. Στη Β' επιστολή προς τον Τιμόθεο διαβάζουμε τη δραματική έκκληση του Αποστόλου που κρύβει κι ένα ανθρώπινο παράπονο: «*Σπούδασον ελθείν προς με ταχέως. Δημάς γάρ με εγκατέλιπεν αγαπήσας τον νυν αιώνα και επορεύθη εις Θεσσαλονίκην. Κρήσκης εις Γαλατίαν, Τίτος εις Δαλματίαν. Λουκάς εστι μόνος μετ' εμού.*» (Β' Τιμ. Δ' 9-11). Εξυπακούεται ότι η Δαλματία του ήταν γνωστή. Συνήθως ο Παύλος επισκέπτεται μια περιοχή, ιδρύει εκκλησία, ορίζει αντιπρόσωπό του και όταν παραστεί ανάγκη την επισκέπτεται πάλι.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ηχεί κάπως παράδοξα που δεν συμφωνούν όλοι οι ερμηνευτές στη γεωγραφική τοποθέτηση της Νικοπόλεως. Υπήρξαν και άλλες πόλεις φορείς του ίδιου ονόματος, στις οποίες είχαν εκχωρηθεί μικρές ή μεγάλες πιθανότητες να είναι η κάθε μια τους η αναφερόμενη στις επιστολές. Αναφέρονται η «Νικόπολις προς Νέστον» κοντά στον ποταμό, όπου είναι σήμερα το βουλγαρικό Νευροκόπιο και η «Νικόπολις προς Ίστρον», δηλ. το Δούναβη, στην Κάτω Μοισία της Θράκης. Πρέπει όμως να αποκλειστούν, αφού και οι δύο ιδρύθηκαν σε μεταγενέστερη περίοδο από τον αυτοκράτορα Τραϊανό (98-117 μ.Χ.). Για άλλους λόγους πρέπει να αποκλειστούν: η Νικόπολις της Αιγύπτου που ιδρύθηκε επίσης από τον Αύγουστο (24 π.Χ.) έξι χρόνια μετά την ηπειρωτική «αδελφή» της καθώς και η Νικόπολις στα νοτιοδυτικά της Μικρής Αρμενίας που έκτισε ο Πομπήιος το 66 μ.Χ. μετά τη νίκη του επί του Μιθριδάτη του ΣΤ' (είναι η πόλη όπου εμαρτύρησαν 45 χριστιανοί στρατιώτες της δωδέκατης ρωμαϊκής λεγεώνας που τη μνήμη τους τιμούμε στις 10 Ιουλίου). Η θέση και των δύο και η απόστασή τους από τον άξονα δραστηριότητας του Αποστόλου τους στερούν κάθε πιθανότητα. Ομώνυμη πόλη υπήρχε στο ανατολικό άκρο της Κιλικίας, που ίδρυσε ο Μέγας Αλέξανδρος μετά τη μάχη στην Ισσό. Λόγω θέσεως και κλίματος όμως, θα ήταν ο πλέον ακατάλληλος τόπος για παραχείμαση. Τέλος για λόγους χρονολογίας αποκλείεται και η Νικόπολις της Παλαιστίνης.

Όλες οι πιθανότητες συγκεντρώνονται στην Νικόπολη της Ηπείρου, σημαντική εκείνη την εποχή, όπως την περιγράφουν Έλληνες και Ρωμαίοι γεωγράφοι και ιστορικοί. Είναι απίθανο, γράφοντας ο Παύλος στον Τίτο να τον συναντήσει στη Νικόπολη, να εννοούσε άλλη πόλη. Έπρεπε να την προσδιορίσει σαφώς. Διαφορετικά ο Τίτος θα μετέβαινε στη Νικόπολη της Ηπείρου, αφού αυτή ήταν πιο γνωστή και είχε σχέση με τις δραστηριότητες του Αποστόλου. Μεταξύ των παλαιοτέρων αυτή την άποψη υποστηρίζει και ο άγιος Ιερώνυμος (340-420 μ.Χ.), επιφανής και πολυγραφότατος πατέρας, δαλματός την καταγωγή, γνωστός του Γρηγορίου του Ναζιανζηνού και του Γρηγορίου Νύσσης.

Δεν ήταν λοιπόν τυχαία και περιστασιακή η επιθυμία του Παύλου να παραχειμάσει στη Νικόπολη. Βέβαια δεν τον τραβούσαν κατά κύριο λόγο το ήπιο κλίμα και οι φυσικές καλλονές των ακτών του Ιονίου. Ο ακαταπόνητος οδοιπόρος, απόντος στις δυσκολίες και τους κινδύνους, που παραμόνευαν σε κάθε του βήμα, επειγόταν να ολοκληρώσει το τιτάνιο έργο του. Αξιοποιούσε την κάθε στιγμή «εξαγοραζόμενος τον καιρό». Ποτέ δεν επιζήτησε τη σωματική ανάπαυση. Είναι γνωστό ότι ακόμη και στη φυλακή εργαζόταν ο ίδιος χειρωνακτικά, ασκώντας την πατροπαράδοτη τέχνη του ως σκηνοποιός, προκειμένου να εξοικονομεί τα προς το ζείν και να μη γίνεται βάρος των άλλων. «*Ουδέ δωρεάν άρτον εφάγομεν παρά τινος, πλην εν κόπω και μόχθω, νύκτα και ημέραν εργαζόμενοι προς το μη επιβαρήσαι τινα ημών*» γράφει προς τους Θεσσαλονικείς (Θεσ. Β', Γ' 8-9). Με τη σημερινή ορολογία θα λέγαμε δεν είχε καιρό για ταξίδια αναψυχής και τουρισμό. Το «παραχειμάσαι» έχει την έννοια της αναμονής του κατάλληλου χρόνου για συνέχιση της περιοδείας, που ασφαλώς απαιτούσε επίμοχθη προετοιμασία.

Τα χρόνια εκείνα, η Νικόπολη είχε πια αναδειχθεί σε σπουδαίο εμπορικό, συγκοινωνιακό και πολιτιστικό κέντρο, σταθμός για τα ταξίδια προς τη Ρώμη και τη δυτική Ευρώπη. Ασφαλώς ήταν το κατάλληλο ορμητήριο για ιεραποστολική δραστηριότητα και εξορμήσεις προς το βορρά, περιοχή που λόγω θέσεως συμμετείχε ενεργά στη ζωή της αυτοκρατορίας. Η Εγνατία οδός, κύρια οδική αρτηρία του ρωμαϊ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

κού κράτους, άρχιζε από το Δυρράχιο και δια μέσου της Ηπείρου, Μακεδονίας και Θράκης κατέληγε στο Βυζάντιο. Πολύ λογικό, ότι ο Παύλος δεν θα παρέλειπε ένα ακμαίο ελληνικό κέντρο, που απέκτησε γρήγορα τα γνωρίσματα και τη σημασία της Αθήνας, της Κορίνθου, των Φιλίππων, πόλεις τις οποίες επισκέφτηκε ο Απόστολος.

Β'. Προκειμένου να κατανοηθεί πληρέστερα η σημασία της Νικοπόλεως την εποχή εκείνη και μετέπειτα ως χώρου, μέσα στον οποίο ρίζωσε, αναδείχθηκε και διέλαμψε η εκκλησία της, αξίζει να θυμίσουμε με συντομία το ιστορικό της ίδρυσης και τη φυσιογνωμία του ιδρυτή.

Σε ανάμνηση της νίκης του - και όχι μόνο της νίκης του - κατά του Αντωνίου και της Κλεοπάτρας ο Οκταβιανός ίδρυσε το 30 π.Χ. την πόλη, στον τόπο όπου στρατοπεύδευσε πριν από τη μάχη του Ακτίου (2 Σεπτεμβρίου 31 π.Χ.), η έκβαση της οποίας σφράγισε για πάντα την τύχη της Ευρώπης.

Γνωστό το όνομά του: Οκτάβιος (63 π.Χ. - 14 μ.Χ.). Θεωρείται ο επίσημος ιδρυτής της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και έμεινε στην ιστορία ως Αύγουστος, δηλ. σεβαστός. Το κοσμοϊστορικό του μέγεθος οφείλεται στην επιτυχία του να επιβάλει νέα τάξη και να εδραιώσει την ειρήνη για πολλά χρόνια. Συγγενής μεγάλων ανδρών της Ρώμης, του Πομπήιου και του Ιουλίου Καίσαρα, έλαβε στρατιωτική εκπαίδευση και πολιτική μόρφωση. Στην Απολλωνία, φημισμένο πολιτιστικό κέντρο της Ηπείρου, διδάχθηκε τη ρητορική από το φιλόσοφο Απολλόδωρο. Εκεί πληροφορήθηκε τη δολοφονία του θείου του Ιουλίου Καίσαρα, ο οποίος του κληροδότησε το όνομα και την περιουσία του.

Η Ρώμη βρισκόταν διηρημένη και πολιτικά ασταθής. Οι αντίπαλοι του Καίσαρα ζητούσαν δημοκρατία. Ο Μάρκος Αντώνιος, ικανός στρατηγός, διεκδικούσε την κυριαρχία. Άρχισε ο ανταγωνισμός Οκταβιανού και Αντωνίου. Με αξιοθαύμαστη επιμονή, πονηριά και διπλωματία ο πρώτος, εκμεταλλευόμενος τη μνήμη του Καίσαρα, αλλά και την εύνοια επιφανών ανδρών, όπως του Κικέρωνα, εξασφάλισε την προστασία της Συγκλήτου. Ο Αντώνιος αναγκάστηκε να υποχωρήσει και να φύγει από τη Ρώμη.

Άναψε μια εμφύλια διαμάχη, με πολιτικά εγκλήματα, με διαστήματα βραχύβιας συνεργασίας και συγκυριαρχίας, ώσπου το 44 μ.Χ. οι δύο αντίπαλοι μοιράστηκαν τον κόσμο. Σφαίρα επιρροής του Αντωνίου η Ανατολή, του Οκταβίου η Δύση.

Με τις επιτυχίες του, που έφεραν την ειρήνευση των θαλασσών και την εξάλειψη της πειρατείας, ο Οκτάβιος αύξαινε το γόητρό του. Ο Αντώνιος, νικημένος από τους Πάρθους, αιχμάλωτος των θελγήτρων της Κλεοπάτρας, αποχαυνωμένος από την ηδυπαθή ζωή της αιγυπτιακής αυλής, διέτρεχε την τροχιά της παρακμής.

Οι αλληλοκατηγορίες των δύο ανταγωνιστών προβλημάτιζαν τη Σύγκλητο, η οποία τελικά καθήρεσε τον Αντώνιο από την Τριανδρία και κήρυξε τον πόλεμο κατά της Κλεοπάτρας. Η κρίσιμη σύγκρουση έγινε έξω από το Άκτιο, που είχε εκλέξει ως βάση ο Αντώνιος. Ο αντίπαλός του, που ήρθε από την Ιταλία με το δικό του στόλο, στρατοπέδευσε στην απέναντι ηπειρωτική ακτή του Ιονίου. Η νίκη του Οκτάβιου υπήρξε σαρωτική. Αμέσως έγινε κύριος του απέραντου κράτους, εθωράκισε την εξουσία του, έδωσε χρηστές ελπίδες στο λαό για δικαιοσύνη, πρόνοια και ελευθερίες.

Ανάμεσα στα πρώτα και σημαντικά έργα του Οκταβιανού Αυγούστου συγκαταλέ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γεται και η Νικόπολη. Η ίδρυσή της σ' αυτή τη θέση δεν σήμαινε απλώς τη θεμελίωση ενός μνημείου νίκης. Η θέση της, στη στενή λωρίδα ξηράς μεταξύ Ιονίου και Αμβρακικού, με τρία λιμάνια, ευνόησε τη γρήγορη ανάπτυξή της.

Ο εποικισμός της νεοσύστατης πόλης ολοκληρώθηκε με την αναγκαστική μετεγκατάσταση του πληθυσμού της ευρύτερης περιοχής. Η Ήπειρος και η Ακαρνανία δεν υπήρξαν ποτέ πολυάνθρωπες. Πολύ περισσότερο τότε, έπειτα από εξοντωτικούς πολέμους. Εδώ ας θυμηθούμε την ερήμωση της Ηπείρου πριν από 135 χρόνια από το Ρωμαίο στρατηγό Αιμίλιο Παύλο, το νικητή του τελευταίου Μακεδόνα βασιλιά Περσέα στην μάχη της Πύνδας (168 π.Χ.). Εβδομήντα πόλεις κατέσκαψε και εκατόν πενήντα χιλιάδες κατοίκους εξανδραπόδισε. Ήταν η άγρια εκδίκηση της Ρώμης, γιατί στην πλειονότητά τους οι Ηπειρώτες είχαν ταχθεί με το μέρος του Περσέα. Ήταν ίσως και τα παλιά απωθημένα της κατά του Πύρρου. Χρειάστηκε λοιπόν να απογυμνωθούν αρκετές πόλεις. Από τις γειτονικές Κασσώπη και Αμβρακία μέχρι το Στράτο της Ακαρνανίας και την Πλευρώνα της Αιτωλίας.

Ο Αύγουστος εστόλισε τη Νικόπολη με επιβλητικά κτίρια, έργα μνημειακά, ναούς, θέατρο, στάδιο, ωδείο. Λέγεται ότι στη διακόσμηση συνέβαλε και ο Ηρώδης ο Μέγας, που μετά τη μάχη του Ακτίου επέτυχε την εύνοια του νικητή εξασφαλίζοντας μάλιστα για τον εαυτό του και το έθνος του διάφορα προνόμια. Αξιόλογα ήταν και τα τεχνικά έργα, το τείχος, οι λιμενικές εγκαταστάσεις, τα λουτρά, το υδραγωγείο. Το τελευταίο, εκμεταλλευόμενο τις ίδιες πηγές που χρησιμοποιούμε σήμερα, εντυπωσιάζει με το μέγεθος και την τεχνική του αρτιότητα.

Ενενήντα χρόνια ζωής είχε συμπληρώσει η πόλη όταν την επισκεπτόταν ο απόστολος Παύλος. Πολυάνθρωπη ελληνική μεγαλούπολη, ευημερούσα. Εμπορικότατη, διέμεναν σ' αυτήν πολλοί Ιουδαίοι, προς τους οποίους, κατά τη συνήθειά του, θα απευθυνόταν πρώτα ο Παύλος. Κέντρο των ελληνικών γραμμάτων και τεχνών κινούσε το ενδιαφέρον πολλών πλούσιων νέων της Ρώμης που ήθελαν μια γεύση ελληνικής παιδείας. Στα γραφικά της παράλια Ρωμαίοι της αριστοκρατίας και βετεράνοι του στρατού έκτιζαν πολυτελείς επαύλεις. Οι χαρακτηρισμοί της ως ιερής και ασύλου, η ισχυρή εκπροσώπησή της στη Δελφική Αμφικτυονία, η ύπαρξη νομισματοκοπείου και το προνόμιο να είναι η έδρα επαρχιακής διοικήσεως επιμαρτυρούν την ιδιαίτερη σημασία της.

Η Ρώμη ήταν η αδιαφιλονίκητη κυρίαρχος του κόσμου. «Pater orbis» (πατέρας της οικουμένης) ονομάζονταν ο Αύγουστος, που όταν το έτος 29 π.Χ. ανεκήρυξε τη γενική ειρήνη, πήρε τον τίτλο του «σωτήρα των λαών». Χάρη σ' αυτή την ειρηνική περίοδο οι απόστολοι δεν εμποδίστηκαν στο ιεραποστολικό τους έργο από πολεμικές ταραχές και περιοριστικά στρατιωτικά μέτρα. Την περίοδο εκείνη μέχρι και τον τρίτο αιώνα η Νικόπολη γνώρισε μεγάλη ακμή. Λέγεται ότι ο πληθυσμός της έφθασε τις 300 χιλιάδες κατοίκους.

Λίγα χρόνια μετά τον Παύλο τη Νικόπολη επέλεξε να ιδρύσει τη Σχολή του ο στωικός φιλόσοφος Επίκτητος (50-138 μ.Χ.). Απελεύθερος εκ Φρυγίας διέμενε στη Ρώμη, αλλά με την απέλαση των φιλοσόφων επί Δομιτιανού κατέφυγε στη Νικόπολη, όπου εδίδαξε επί πολλά χρόνια. Βέβαια ανάμεσα στη στωική ιδεολογία και τη χριστιανική διδασκαλία υπάρχει τεράστια διαφορά. Η μια είναι ανθρωποκεντρική, η άλλη χριστοκεντρική. Οι στωικοί διδάσκουν ότι ο άνθρωπος είναι αυτάρκης και τέλειος, εφ' όσον ζει σύμφωνα με τον ορθό λόγο και τη φύση. Δεν τίθεται θέμα απολύτρωσης. Η ηθική τους όμως περιέχει και θετικά στοιχεία. Τη διακρίνει θρη-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ

σκευτικό πνεύμα, δέχεται την ελευθερία και την ευθύνη, συνιστά την αυτοκυριαρχία προς τα πάθη, προτρέπει στην ανεξαρτησία από τα εγκόσμια αγαθά.

Μαθητής του Επικτήτου στη Νικόπολη εχρημάτισε (112-116 μ.Χ.) και ο γνωστός μας απο το σχολείο Αρριανός. Από τις σημειώσεις των ακροάσεων του φιλοσόφου έγραψε τα περίφημα βιβλία των «Διατριβών» και το πασίγνωστο «Εγχειρίδιον», ένα είδος παγκοσμίου σαβουάρ-βιβρ.

Μέσα στη θαυμαστή συγκυρία που συνθέτουν η διάδοση της ελληνικής γλώσσας και η ενότητα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, η διδασκαλία των στωικών συνέβαλε και αυτή στην ιδεολογική προετοιμασία της ανθρωπότητας, προκειμένου να δεχθεί την εξ αποκαλύψεως αλήθεια.

Είναι παράξενο, αλλ' όχι ανεξήγητο, το γεγονός ότι τους τρεις πρώτους χριστιανικούς αιώνες, περίοδο ακμής της Νικοπόλεως, δεν υπάρχουν στοιχεία για τη ζωή και τη δράση της εκκλησίας της. Όμως δεν πρόκειται περί κενού χάσματος. Ισχύει για ολόκληρη την Εκκλησία. Είναι η εποχή των διωγμών. Η ζωή των χριστιανών εκτυλίσσεται στο περιθώριο της κοινωνίας. Η ιστορία των πρώτων αιώνων του χριστιανισμού βρίσκεται ολόκληρη στις κατακόμβες.

Φυσικά υπήρχε εκκλησία και μάλιστα ηρωική. Γνωρίζουμε ότι κατά τους διωγμούς η Ήπειρος έχει να επιδείξει πλήθος μαρτύρων. Αναφέρουμε τον Άστιον, ο οποίος εμαρτύρησε το έτος 98, την Ευανθία και τον υιό της Ελευθέριο, επίσκοπο Αυλώνος που εμαρτύρησαν επί Αδριανού (120 μ.Χ.), τους μάρτυρες Δάνακτα, Θερίνον και Δονάτον στο Βουθρωτό, που εμαρτύρησαν το έτος 250 επί Δεκίου. Σύμφωνα με παλαιότατη παράδοση, ο ίδιος ο Παύλος εγκατέστησε πρώτον επίσκοπον Δυρραχίου κάποιον ονόματι Καίσαρα, ενώ οι μαθητές του Παύλου Ιάσων και Σωσίπατρος μετέφεραν το χριστιανισμό στην Κέρκυρα το έτος 42 μ.Χ.

Γ. Οι ποικίλες ιστορικές αναφορές στην εκκλησία της Νικοπόλεως, το ανεπτυγμένο επισκοπικό σύστημα διοικήσεως, η παρουσία επιφανών ιεραρχών από τις αρχές του τέταρτου αιώνα, η ζωντάνια της στην πρώτη βυζαντινή περίοδο, δεν μπορεί να ξεπήδησαν από το κενό! Προϋποθέτουν ανθρώπινη υποδομή, βάσεις υλικές και θεσμικές, οργάνωση, εμπειρία και μέσα. Από αυτή την αφετηρία ξεκινάει μια παράδοση ανθεκτική, ικανή να συντηρεί τη σπίθα και να πυροδοτεί δημιουργικές εξάρσεις ακόμη και μέσα στους σκληρούς ανέμους χαλεπών καιρών.

Οι πρώτες ιστορικά βεβαιωμένες χριστιανικές κοινότητες της Ηπείρου είναι οι επισκοπές της Παλαιάς Ηπείρου, με πρώτη της Νικοπόλεως. Η Παλαιά Ήπειρος ταυτίζεται σχεδόν με την Ήπειρο, όπως τη γνωρίζουμε από τους αρχαίους χρόνους ως γεωγραφική και πολιτική ενότητα. Αρχίζει από τα Κεραύνια όρη, δηλ. από τον κόλπο της Αυλώνας και φθάνει μέχρι τον Αμβρακικό. Ανατολικά τα όρια συμπίπτουν με την κορυφογραμμή της Πίνδου και προς δυσμάς περιλαμβάνει τα νησιά Κέρκυρα, Λευκάδα και Ιθάκη. Η διοικητική δικαιοδοσία της, ως βυζαντινό θέμα Νικοπόλεως, εκτεινόταν αργότερα μέχρι τις εκβολές του Αχελώου.

Προς βορράν της Παλαιάς Ηπείρου με το όνομα Νέα Ήπειρος από την εποχή του Διοκλητιανού εκτείνεται η υπόλοιπη Ήπειρος ώς στην πόλη Λίσσο, το αλβανικό χωριό Αλέσιο στο Δρίνο, με ανατολικά σύνορα τη Μακεδονία. Περιελάμβανε μεταξύ άλλων τις πόλεις Απολλωνία, Αυλώνα, Λιχνιδό (Αχρίδα) και το Δυρράχιο, την αρχαία κορινθιακή αποικία Επίδαμνο, έδρα του διοικητή κατ' αντιστοιχία προς τη Νικόπολη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Μέχρι του Μεγάλου Κωνσταντίνου οι επισκοπές Παλαιάς Ηπείρου υπάγονταν εκκλησιαστικώς στη μητρόπολη Κορίνθου, που υπήρξε ένα από τα πρώτα κέντρα χριστιανισμού στην Ελλάδα. Από του Μ.Κωνσταντίνου οι επισκοπές αυτές περιήλθαν στην επισκοπή Νικοπόλεως με ανώτερο πνευματικόν ποιμένα τον βικάριο, δηλ. τον τοποτηρητή της αποστολικής έδρας της Ρώμης, αρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης και φυσικά υπό την εποπτεία του Πάπα, δηλ. του πατριάρχη Ρώμης.

Η Βαλκανική μεταξύ Γ΄ και Η΄ αιώνα αποτελούσε μια εκκλησιαστική διοίκηση, που λεγόταν Ιλλυρικό ή Εξαρχία του Ιλλυρικού, με πρωτεύουσα τη Θεσσαλονίκη. Η εξαρχία του Ιλλυρικού είναι η επισημότερη εκκλησιαστική αρχή μετά τα πέντε πατριαρχεία (Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Αντιοχείας, Αλεξανδρείας και Ιεροσολύμων). Ο Θεσσαλονίκης στις τρίτη, τέταρτη και πέμπτη Οικουμενικές Συνόδους ακολουθεί πάντοτε μετά τους πέντε πατριάρχες. Στην τάξη των ιεραρχών του Ιλλυρικού ο Νικοπόλεως Παλαιάς Ηπείρου ήταν τρίτος, αμέσως μετά τον Θεσσαλονίκης και τον Κορίνθου. Παρά ταύτα κατά την τρίτη και τέταρτη σύνοδο και τη συνεχόμενη περίοδο 451-519 μ.Χ. ο Νικοπόλεως ευρίσκεται στο επίκεντρο της εκκλησιαστικής ζωής περισσότερο από τον Θεσσαλονίκης και τον Κορίνθου. Π.χ. στη σύνοδο της Χαλκηδόνας (451 μ.Χ.) ενώ είναι παρών ο τοποτηρητής του Θεσσαλονίκης και αυτοπροσώπως ο Κορίνθου, ηγείται των επισκόπων ολοκλήρου του Ιλλυρικού ο επίσκοπος Νικοπόλεως άγιος Αττικός. Είναι κάτι σαν εξουσιοδοτημένος ομιλητής, εκφραστής των θεολογικών τους απόψεων. Προφανώς λόγω της βαθειάς θεολογικής του κατάρτισης. Το ίδιο γίνεται φανερό στις περιπτώσεις των αγίων Δονάτου, Ιωάννου και Αλκίσονος.

Από το έτος 732 με απόφαση του αυτοκράτορα Λέοντα Γ΄, του Ισαύρου, η Παλαιά Ήπειρος αποσπάστηκε από την κηδεμονία της Ρώμης και αποτέλεσε με τη λοιπή Ελλάδα τμήμα του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Από τότε και οριστικά η επισκοπή Νικοπόλεως φέρει τον τίτλο μητρόπολης.

Η πνευματική δικαιοδοσία του Νικοπόλεως Παλαιάς Ηπείρου, ο απόηχος της οποίας διατηρείται στη «φήμη» του εκάστοτε μητροπολίτη μας ως «υπερτίμου» και εξάρχου Παλαιάς Ηπείρου, διαφαίνεται και στον περίφημο συνέκδημο του Ιεροκλέους. Πρόκειται για επίσημο βιβλίο των αρχών του 6ου αιώνα, ένα είδος πολιτικής και οικονομικής γεωγραφίας του βυζαντινού κράτους, που διασώζει ενδιαφέροντα ιστορικά στοιχεία. Εκεί αναγράφεται: «Δωδεκάτη επαρχία Παλαιάς Ηπείρου, υπό ηγεμόνα. Πόλεις δώδεκα. Μητρόπολις: Νικόπολις, Δωδώνη, Εύροια, Άκτιον, Αδριανούπολις, Άππων, Φοινίκη, Αγχίασμος, Βουθρωτίς, Φωτική, Κέρκυρα νήσος, Ιθάκη νήσος». Η διαίρεση αυτή του βυζαντινού θέματος Νικοπόλεως διατηρήθηκε, έστω και ψιλώ ονόματι, μέχρι τη Φραγκοκρατία.

Τα χρόνια του Δεσποτάτου της Ηπείρου το κέντρο βάρους μετατοπίζεται στην Άρτα, που πλέον υπερέχει έναντι των άλλων γειτονικών πόλεων.

Οκτώ επισκοπές υπήρχαν τότε στην εκτεταμένη περιφέρεια Παλαιάς Ηπείρου. Οι επίσκοποί τους είχαν κανονική εξάρτηση από τον Νικοπόλεως. Οι τέσσερις επισκοπές βρίσκονταν στην επαρχία Χαονίας: Αγχιάσμου (σήμερα Αγ. Σαράντα), Φοινίκης (Β.Α. των Αγ. Σαράντα, κοντά στο χωρίο Φοινίκη, όπου κατά την αρχαιότητα ήκμασε και ευημερούσε η ομώνυμη πόλη), Βουθρωτού (Β.Α. της Κέρκυρας), Αδριανουπόλεως (σημερινής Δρυϊνουπόλεως), Κέρκυρας, Δωδώνης, Φωτικής (κοντά στην Παραμυθιά) και Ευροίας (στη γειτονική μας Θεσπρωτία). Η παλιότερη πόλη Εύροια βρισκόταν στην πεδιάδα Φαναρίου, προς τη Γλυκή. Η νεότερη πιστεύεται

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

όπ βρισκόταν κοντά στο σημερινό Καστρί. Τη μετατόπισε για λόγους ασφαλείας ο Ιουστινιανός, σε μια προσπάθεια να προστατεύσει τον πληθυσμό από τους Γότθους. Επισκεύασε παλαιά τείχη, οχύρωσε επίκαιρες θέσεις, ανανέωσε ολόκληρες πόλεις. Στην εποχή του - αν όχι και λίγο παλαιότερα, επί Θεοδοσίου - ανάγονται και τα βυζαντινά τείχη της Νικόπολης.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι οι περισσότεροι από τους επισκόπους Παλαιάς Ηπείρου διακρίθηκαν σε κρίσιμους για την Ορθοδοξία αγώνες, πήραν μέρος σε οικουμενικές συνόδους, φέρουν τη σφραγίδα της αγιότητας, είναι θεοφόροι πατέρες της Εκκλησίας, που τους εορτάζει πανηγυρικά και τιμά ως αγίους.

Αρχαιότατη, επιβλητική προσωπικότητα που διαφύλαξε η ηπειρωτική παράδοση, υπήρξε ο άγιος και θαυματουργός Δονάτος, διακεκριμένος επίσκοπος Ευροίας, προστάτης-άγιος της Θεσπρωτίας. Έζησε στα χρόνια του Θεοδοσίου του Μεγάλου (379-391 μ.Χ.) και πήρε μέρος στη Β' Οικουμενική σύνοδο. Μεταξύ πολλών θαυμάτων του η παράδοση αναφέρει την εξόντωση τέρατος που ελυμαίνετο την περιοχή. Μάλλον έχει μεταφορική σημασία αυτή η δοξασία. Η περιοχή της Ευροίας καλυπτόταν από την Αχερουσία, όπου η σήψη των καλαμιών και υδρόβιων φυτών ανέδιδε φρικτή δυσοσμία, ώστε να μην πλησιάζουν ούτε τα πουλιά. Η αποξήρανση των ελών και η εξυγίανση του περιβάλλοντος με την φροντίδα του δραστήριου επισκόπου αποδόθηκε από τη λαϊκή ευλαβή φαντασία σε θαύμα (γεγονός που δεν απέχει πολύ από το θαύμα, αν λάβουμε υπ' όψη τις τότε συνθήκες).

Άλλοι αξιομνημόνευτοι επίσκοποι είναι: Ο Κερκύρας *Απολλόδωρος*, που υπογράφει στα πρακτικά της Α' Οικουμενικής Συνόδου (325 μ.Χ.) και *Σωτήριχος* που μετέσχε στην Δ' Οικουμενική Σύνοδο της Χαλκηδόνας, το 451 μ.Χ. Ο Φωτικής *Διάδοχος*, εξαίρετος συγγραφέας που διακρίθηκε στην οργάνωση του μοναχικού βίου, συνέβαλε στην καταπολέμηση των αιρέσεων και την ανάπτυξη της μουσικής και ασκητικής θεολογίας. Οι επίσκοποι *Κλαδαίος* της Αγχιάσμου, *Περεγρίνος* της Φοινίκης, *Ευστόχιος* της Αδριανουπόλεως, *Δωρόθεος* και *Φιλόθεος* της Δωδώνης έλαβαν μέρος στις τέσσερις πρώτες οικουμενικές συνόδους.

Όμως παρέλκει η παράθεση άλλων ονομάτων. Ας επανέλθουμε στην πρεσβυγενή, την προεξάρχουσα επισκοπή της Νικοπόλεως.

Η διαίρεση της αυτοκρατορίας και η απώλεια της Δύσεως συνέτειναν στην υποβάθμιση της οικονομικής και γεωπολιτικής σημασίας της Νικόπολης. Από κοσμοπολίτικο κέντρο μετατρέπεται σε επαρχιακό, που με την πάροδο του χρόνου φθίνει. Άλλωστε ολόκληρος ο ελλαδικός χώρος κατά τη βυζαντινή εποχή διαδραματίζει δευτερεύοντα, επαρχιακό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινωνίας και την επεξεργασία των δομών της αυτοκρατορίας. Οι δραστηριότητες αυτές εγγράφονται αποκλειστικά στο ενεργητικό της βυζαντινής πρωτεύουσας και του μικρασιατικού κόσμου.

Η γειτνίαση με τη θάλασσα - πηγή πλούτου και άμεσος ζωτικός χώρος τους πρώτους αιώνες, σε συνδυασμό με την έλλειψη φυσικής οχύρωσης και την ανεπάρκεια των τειχών - αποδεικνύεται τώρα καταστροφική για την πορεία της πόλης. Πρώτη συνέπεια: η πληθυσμιακή συρρίκνωση. Η ανάγκη αποτελεσματικής άμυνας απέναντι στις βαρβαρικές επιδρομές επέβαλε τον περιορισμό της πόλης από τις αρχές του τέταρτου αιώνα. Ωστόσο η παρουσία μιας σειράς βασιλικών με ψηφιδωτά μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας μαρτυρούν τη σπουδαιότητα και την ευημερία της αυτή την εποχή. Βέβαια στη βυζαντινή πόλη ξεπερνιέται η ελληνορωμαϊκή μνημειακότητα. Η πόλη όμως ως σύμβολο της κοινωνίας της με την επιβλητική παρουσία των

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ναών της βεβαιώνει την κυρίαρχη θρησκευτική της λειτουργία και αντικατοπτρίζει την υλική απεικόνιση των χριστιανικών βιωμάτων στην αρχιτεκτονική και την απαράμιλλη τέχνη των ψηφιδωτών.

Τη χριστιανική εποχή αλλάζει και ο συσχετισμός των παραγόντων της εξουσίας. Ένας νέος θεσμός έχει εμφανιστεί, ο επίσκοπος, καθώς γίνεται θεματοφύλακας των λαϊκών ελευθεριών και επόπτης των αρχόντων. Υπάρχει διάταγμα του Ιουστινιανού (535 μ.Χ.) προς τους επισκόπους και πατριάρχες, όπου μεταξύ των άλλων εντέλλεται: «*εί τι παραβαίνοιτο παρά των αρχόντων εις ημάς μηνύειν*».

Τη σημαντική παρουσία τους στη Νικόπολη μαρτυρούν η μνεία των ονομάτων στις επιγραφές και η δυναμική συμμετοχή των επισκόπων της στα θρησκευτικά ζητήματα.

Ο κατάλογος των επισκόπων της, όπως και των άλλων επισκόπων, δεν είναι πλήρης. Από επιγραφές σε μάρμαρα και ψηφιδωτά, υπογραφές σε πρακτικά οικουμενικών ή τοπικών συνόδων ή από σφραγίδες γνωρίζουμε ότι αρχιεράτευσαν στη Νικόπολη επιφανείς ιεράρχες.

Κατά τη διάρκεια τεσσάρων αιώνων (από τις αρχές του τέταρτου ώς τις αρχές του δέκατου) η εκκλησία της εκπροσωπείται από διαπρεπείς ποιμενάρχες. Γνωστοί είναι δεκαοχτώ, από τους οποίους μνημονεύουμε μερικούς: Τον από Κερκύρας άγιον Ηλιόδωρον, που το 342 πήρε μέρος στη σύνοδο της Σερδικής (σημερινή Σόφια). Τον άγιον Δονάτον (431), που δεν ταυτίζεται όμως με τον επίσκοπο Ευροίας που αναφέραμε παραπάνω. Το άγιον Αττικόν, που τον είδαμε σαν εκφραστή όλων των επισκόπων του Ιλλυρικού στη σύνοδο της Χαλκηδόνας. Τον Αλκίσονα, που κατά τα έτη 480-516 ήταν ο σθεναρότερος αγωνιστής της ορθόδοξης πίστης. Ο ζήλος και η αποφασιστικότητά του στον αγώνα του για την ένωση των αντιμαχόμενων τότε ορθοδόξων και την καταπολέμηση της αιρέσεως τον οδήγησαν στο μαρτύριο. Απέθανε σαν μάρτυρας και ομολογητής στις φυλακές Κωνσταντινουπόλεως. Η εκκλησία μας τον έχει ανακηρύξει άγιον.

Ιδιαίτερης μνείας εκ μέρους των αρχαιολόγων έτυχαν ο Αλκίσων και οι Δουμέτιοι Α΄ και Β΄ χάρη στα περίλαμπρα μνημειακά έργα τους, τις γνωστές φερώνυμες και μοναδικές παλαιοχριστιανικές βασιλικές. Του Αλκίσονος είναι μεγάλη πεντάκλινη βασιλική, διαστάσεων 75Χ48 μέτρων, χρονολογούμενη στις αρχές του 5ου αιώνα. Από την κεντρική της θέση συμπεραίνουμε ότι ήταν ο μητροπολιτικός ναός. Των Δουμετίων η βασιλική είναι ελληνιστική, τρίκλιτη, διαστάσεων 55Χ35 μέτρων. Ήταν αφιερωμένη στον Άγιο Δημήτριο και ανήκει στον 6ο αιώνα. Να σημειώνουμε ότι της ίδιας περίπου εποχής ανακαλύφθηκαν και άλλες τέσσερις βασιλικές, αλλά χωρίς επιγραφές, γι΄ αυτό και αγνοούμε τους κτίτορες.

Στην Ζ΄ και τελευταία Οικουμενική Σύνοδο που συνεκάλεσε στη Νίκαια η αυτοκράτειρα Ειρήνη, βλέπουμε να συμμετέχει και ο Νικοπόλεως Αναστάσιος (787).

Τελευταίος μητροπολίτης μέχρι την καταστροφή της από τους Βουλγάρους, το έτος 929, αναφέρεται ο Δανιήλ, ο μετέπειτα μητροπολίτης Αγκύρας. Υπήρξε συνεργάτης του Ιερού Φωτίου σε μια προσπάθεια να διασωθεί η Ορθοδοξία και να απαλλαγεί από τις παπικές κακοδοξίες.

Συνοψίζοντας τα στοιχεία και τις πληροφορίες που αναφέρονται στους «πρωτοβυζαντινούς χρόνους» από του Μ.Κωνσταντίνου μέχρι το 650 μ.Χ. περίπου και στους «μεσοβυζαντινούς χρόνους» μέχρι δηλ. το 1071 (μάχη του Μαντζικέρτ) μπορούμε να κάνουμε κάποιες διαπιστώσεις:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

* Οι λαμπροί και επιβλητικοί χριστιανικοι ναοί,
* Η ανάδειξη επιφανών και αγίων επισκόπων,
* Η τιμητική σειρά του Νικοπόλεως Παλαιάς Ηπείρου στην τάξη των ιεραρχών του Ιλλυρικού για μεγάλο χρονικό διάστημα,
* Το κύρος και η πνευματική δικαιοδοσία του στις άλλες επισκοπές.

Όλα αυτά οδηγούν αβίαστα σε ένα συμπέρασμα: Η Νικόπολη ήταν τότε κέντρο βαθειάς καλλιέργειας των θεολογικών γραμμάτων, της θεολογίας. Θεολογίας μάλιστα συνυφασμένης με την εκκλησιαστική ζωή, τη λατρεία, την κοινωνική μέριμνα, την προάσπιση των λαϊκών συμφερόντων.

Δ'. Δυστυχώς κατά αναπόδραστο φυσικό νόμο τα ανθρώπινα έργα υπόκεινται στον καταλύτη και πανδαμάτορα χρόνο. Καθόλου παράδοξο. «Ο ουρανός και η γή παρελεύσονται...» Το ξέρομε.

Είναι αρκετή μια χιλιετία να χωρίσει τη γέννηση, την ακμή, τις διακυμάνσεις και το τέλος μιας πολιτείας. Σεισμοί, αλλεπάλληλες βαρβαρικές επιδρομές, πολιτικές αναστατώσεις την οδήγησαν σε οικονομικό μαρασμό, εγκατάλειψη, αμαύρωσαν τη δόξα και έσβησαν τη λάμψη της. Το έτος 929 σήμανε το τέλος, αφού οι κρατικές αρχές λίγο πρίν την εγκατέλειψαν, για να οχυρωθούν στο δυσπρόσιτο φρούριο της Φωτικής και να εγκατασταθούν έπειτα στη Ναύπακτο. Την ίδια πορεία ακολούθησε αργότερα η έδρα της μητρόπολης και ο μητροπολίτης πήρε τον τίτλο «ο Ναυπάκτου Νικοπόλεως», που είχε στη δικαιοδοσία του και τις επισκοπές Παλαιάς Ηπείρου. Αμέσως μετά την καταστροφή της πόλεως υπό των Βουλγάρων συστήθηκε η επισκοπή Κοζύλης, σημαντικής τότε πολίχνης στην περιοχή Λάμαρης για την περισυλλογή των «σπαραγμάτων της Νικοπόλεως, αλλά και σαν στήριγμα των χριστιανών της περιοχής που χειμάζονταν σκληρά. Εκεί μεταφέρθηκε η εκκλησιαστική έδρα, που υπήχθη στον αρχιεπίσκοπο Αχρίδος, ώσπου λίγο αργότερα συγχωνεύθηκε με τη μητρόπολη Ναυπάκτου. Επί Φραγκοκρατίας μετέπειτα ενώθηκε με την επισκοπή Ρωγών και ο επίσκοπός της έφερε τον τίτλον «ο Κοζύλης και Ρωγών». Κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας υπήρχε, έστω και κατ' όνομα, η επισκοπή αυτή. Γνωστός της επίσκοπος ο Ιωσήφ, που βρήκε το θάνατο κατά την έξοδο του Μεσολογγίου (12 Αυγούστου 1826). Περίπου την ίδια εποχή ιδρύθηκαν και άλλες επισκοπές, όπως της Άρτας και της Βελλάς.

Το 1294 οι Ιταλοί απέσπασαν από τους Βυζαντινούς τη Ναύπακτο, από την επικράτεια της οποίας αποχωρίστηκε η Παλαιά Ήπειρος και τη θέση του μητροπολίτη Ναυπάκτου κατέλαβε ο Ιωαννίνων. Το 1367 ο Ναυπάκτων Ματθαίος διώχτηκε από τους Λατίνους και μετακίνησε την έδρα του στην Άρτα, οπότε δημιουργήθηκε η Μητρόπολη Ναυπάκτου και Άρτης. Ο ποιμενάρχης της «εφημίζετο» «υπέρτιμος και έξαρχος Νικοπόλεως και πάσης Αιτωλίας». Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι και η σημερινή περιφέρεια Νικοπόλεως βρισκόταν μέσα στα διοικητικά του όρια. Βέβαια η Πρέβεζα τότε ήταν ακόμη ένας ασήμαντος οικισμός.

Ακολουθεί η μακραίωνη τουρκική κυριαρχία. Δεν υπάρχουν οι αιρέσεις, οι βάνδαλοι και οι γότθοι, δεν υπάρχουν ο βουλγαρικές απειλές, ούτε οι σταυροφόροι. Υπάρχει όμως η καταδυνάστευση των χριστιανών της Ηπείρου, με τον πρόσθετο κίνδυνο του εξισλαμισμού. Μεγάλο βάρος για την αποτροπή της σοβαρής απειλής κατά του γένους επωμίστηκε η εκκλησία. Αγώνες αίματος και θυσιών. Χρειαζόταν τόλμη και σύνεση, λεπτοί χειρισμοί για να μην προκαλείται η εκδικητική

μανία του δυνάστη.

Για την ανακοπή του κύματος ομαδικού εξισλαμισμού των χριστιανών της Ηπείρου αγωνίστηκε με ιεραποστολικό ζήλο ο ιεροκήρυκας Κοσμάς ο Αιτωλός (1714-1779), οι γονείς του οποίου κατάγονταν από την Ήπειρο. Συγκατελέγεται μεταξύ των διδασκάλων του γένους και η μνήμη του τιμάται σε όλη την Ήπειρο, στα Ιωάννινα, την Κόνιτσα, τις Παπαδάτες Πρεβέζης, όπου έστειλε και επιστολή, και φυσικά στην Πρέβεζα, όπου προς τιμήν του υπάρχει νεόδμητος ναός, επί του οποίου υψώνεται ο νέος, περικαλλής ναός του Αγίου Κωνσταντίνου.

Από τις αρχές του 16ου αιώνα η εκκλησία της Νικοπόλεως εντάσσεται στη δικαιοδοσία του «Ναυπάκτου-Άρτης» μέχρι της ελληνικής επαναστάσεως. Μόνο την πενταετία 1808-1813 με αξίωση του Αλή-Πασά συνενώθηκε με τη Μητρόπολη Ιωαννίνων, αλλ' απέκτησε πάλι την αυτοτέλειά της.

Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας (1829) η Ναύπακτος και Ακαρνανία απετέλεσαν ξεχωριστή μητρόπολη, ενώ το υπόδουλο ακόμη τμήμα Άρτας και Πρέβεζας παρέμεινε υπό την εξάρτηση του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Φθάνουμε έτσι στο 1881. Με την προσάρτηση Θεσσαλίας και Άρτας στο ελεύθερο ελληνικό κράτος διαιρέθηκε αναγκαστικά η περιοχή Άρτας-Πρέβεζας με διαχωριστική γραμμή τον Άραχθο. Επειδή όμως το δυτικό τμήμα, το και μεγαλύτερο, παρέμενε υπό τουρκική κυριαρχία, η Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου με εισήγηση του πατριάρχη Ιωακείμ του Γ' προέβη στην ανασύσταση της Μητροπόλεως Νικοπόλεως. Και όπως αναγράφεται στην απόφαση: «*με έδραν την Πρέβεζαν, τίτλον δε τον της πάλαι ποτέ διαλαμψάσης επισκοπής Νικοπόλεως της Ηπείρου και επάγει όπ αύτη εστιν, ως πληροφορείται και η των πλείστων χριστιανών επιθυμία...*».

Τερματίζονται έτσι περιπέτειες αιώνων, μετακινήσεις έδρας, μετατοπίσεις κέντρων βάρους, αναπροσαρμογές τίτλων, αγώνες και αγωνίες σε χρόνους χαλεπούς και δυσχείμερους. Χωρίς ποτέ να υποσταλεί το τιμημένο λάβαρο της Ορθοδοξίας.

Παράλληλα δικαιώνεται και η Πρέβεζα με την αναγόρευσή της σε μόνιμη και οριστική έδρα της ιστορικής μητρόπολης. Φυσικά το άξιζε, όχι απλώς για λόγους χωροταξίας, αλλά γιατί ως πόλη είχε πλέον αναδειχθεί στην τουρκοκρατούμενη ακόμη ηπειρωτική χώρα. Κέντρο εμπορικό, ναυτιλιακό, ήταν γνωστή και στην Ευρώπη. Την εμψύχωνε πολιτισμένη και ευαίσθητη κοινωνία, που τη χαρακτήριζε ένα κοινοτικό φιλοπροοδευτικό πνεύμα, με αναπτυγμένο ενοριακό σύστημα. Μια περιοχή που είχε αναδείξει καθ' όλο το μήκος του 19ου αιώνα, προσωπικότητες στα μέτωπα των εθνικών και κοινωνικών αγώνων.

Στη φιλόξενη αίθουσα υποδοχής της μητροπόλεως βλέπουμε ανηρτημένες τις εικόνες των αοιδίμων ιεραρχών της Ιεράς Μητροπόλεως Νικοπόλεως-Πρεβέζης από την ανασύστασή της και εξής. Ένας από αυτούς, ο Ιωακείμ Βαλασιάδης, είχε την αγαθή τύχη να συμβάλει προσωπικά στη συνθήκη για την ομαλή παράδοση της πόλεως και επικεφαλής των προκρίτων και του λαού να υποδεχθεί τον απελευθερωτή ελληνικό στρατό, πριν από 80 ακριβώς χρόνια (21 Οκτωβρίου 1912).

Αυτά τα 80 χρόνια εθνικής ελευθερίας για την πόλη μας εορτάζουμε εφέτος με ιδιαίτερη έμφαση, παράλληλα με τα 700 χρόνια ύπαρξης ως αστικού οικισμού σ' αυτήν εδώ την προνομιούχο εσχατιά της Παλαιάς Ηπείρου.

Βέβαια η εμφάνιση της Πρέβεζας αρκετές δεκαετίες μετά την ολοσχερή έκλειψη της Νικόπολης δεν πρέπει να συνδεθεί με την προϋπαρξη της τελευταίας, αφού η ίδρυσή της ανταποκρίνεται σε νέες ανάγκες που δημιουργήθηκαν αυτή την εποχή,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δηλ. τέλη του 13ου αιώνα. Δεν χτίστηκε στα ερείπια της ελληνορωμαϊκής πόλης, όπως χτίστηκαν η Τροία, η Αθήνα, η Κόρινθος και τόσες άλλες. Είχαν παύσει προ πολλού να ισχύουν οι λόγοι της εποχής του Οκταβιανού-Αυγούστου. Τα παλαιά της πλεονεκτήματα έχασαν την αξία τους, μάλιστα κατά καιρούς λειτούργησαν ως μοιραία μειονεκτήματα.

Σήμερα η ορατή σχέση της αρχαίας Νικόπολης με την Πρέβεζα περιορίζεται στη γεωγραφική γειτνίαση και τα διάσπαρτα στον κοινό χώρο κατάλοιπα από τον απέραντο και κατά μεγάλο μέρος ανεξερεύνητο ερειπώνα. Θα μπορούσαμε όμως να πούμε ότι η πόλη μας μαζί με τις τρεις μικρές παρανικοπόλειες κοινότητες είναι de facto κληρονόμος. Ενδιαφέρεται, όσο επιτρέπουν οι δυνατότητες, για τα μνημεία και το χώρο, επιδεικνύει τις βασιλικές με τα περίφημα ψηφιδωτά, χρησιμοποιεί για καλλιτεχνικές εκδηλώσεις το καλά διατηρημένο και με θαυμάσια ακουστική αρχαίο ωδείο. Με ντεκόρ τα βυζαντινά τείχη, που με την αρμονία, τη ρυθμική εναλλαγή πύργων και πυλών και τη μεικτή τοιχοδομία χαρακτηρίζουν αισθητικά την περιοχή, ο τόπος μας συντηρεί τους μεσαιωνικούς θρύλους και ανασαίνει τον αέρα μιας παλιάς αρχοντιάς.

Υπάρχει όμως και η αόρατη πλευρά της συγγένειας, που κατοχυρώνει πνευματικά δικαιώματα, αλλά προσγράφει και ευθύνες. Υπάρχει ο νοητός αγωγός, η μυστική θρυαλλίδα που διαπερνά τους αιώνες από τον καιρό του Απόστολου Παύλου μέχρι σήμερα. Ριζωμένος αυτός ο τόπος στην κοσμοπολίτικη ελληνιστική πολιτεία, μεταμορφώνεται σε βυζαντινό πνευματικό κέντρο, που ακτινοβολεί σαν προμαχώνας της ορθόδοξης πίστης και μέσα στην πιο σκληρή καταδρομή της ιστορίας τροφοδοτεί μια σεβάσμια εκκλησιαστική παράδοση, πάντοτε ζωντανή και δρώσα. Μια παράδοση αγωνιστική, που εμπνέει και ενθαρρύνει τη σημερινή τοπική εκκλησία σε έργο αθόρυβο, αλλά σημαντικό, με απήχηση και έξω από τα συμβατικά όριά της.

Ο τόπος μας γειτονεύει με περιοχές, στις οποίες εξελίσσονται γεγονότα κοσμοϊστορικής σημασίας, πολιτικά και πνευματικά. Η Ορθοδοξία, κοινό στοιχείο των λαών του πάλαι ποτέ «Ανατολικού Ιλλυρικού» καλείται να αγωνιστεί μέσα σ' έναν κόσμο αδιάφορο έως εχθρικό γι' αυτήν. Η Ελλαδική Εκκλησία καλείται να παίξει τον πρωταγωνιστικό ρόλο της.

Κατά μίαν ευοίωνη σύμπτωση με απόφαση του Οικουμενικού Πατριάρχη τοποθετήθηκε τώρα αρχιεπίσκοπος Τιράνων ο εκ Πρεβέζης Αναστάσιος Γιαννουλάτος, με εκκλησιαστική δικαιοδοσία σε ολόκληρη την ορθοδοξία της Αλβανίας.

Τελειώνοντας δεν θα διακινδυνεύσω προβλέψεις ούτε θα διατυπώσω κοινότοπες ευχές. Περιορίζομαι στον απυρόβλητο ποιητικό χώρο της προσδοκίας και του οραματισμού, που υπαινίχτηκα στον πρόλογο αυτής της ομιλίας.

Αλλά πριν εγκαταλείψω το βήμα θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου: προς το Σεβασμιώτατο για τις χρήσιμες υποδείξεις του. Προς τον πρωτοπρεσβύτερο π. Δημήτριο Μπόκο και τα εκλεκτά μέλη της βυζαντινής χορωδίας του που εκοπίασαν για την επιτυχία της σημερινής εκδήλωσης. Προς όλους εσάς που υπομείνατε αγογγύστως μια κουραστική ξενάγηση σε τόπους και χρόνους μακρινούς, έξω από τα σημερινά προβλήματά σας. Ίσως εδώ να υπάρχει κάποιο κέρδος, γιατί αρκετά μας έχουν ζώσει τα φίδια και οι φωτιές...

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

1) Καινή Διαθήκη (Πράξεις των Αποστόλων - Επιστολές Παύλου)
2) Μεγάλη Ελληνική εγκυκλοπαίδεια.
3) Νεώτερον Εγκυκλοπ. Λεξικόν «Ηλίου»
4) Λ.Φιλιππίδου: Ιστορία της εποχής της Καινής Διαθήκης (Αθήναι, 1958)
5) Joseph Holzner: Ο Παύλος (Μετάφραση Ιερ. Κοτσώνη, Αθήναι 1953)
6) Cl. Tresmontant: Παύλος (Μετάφραση Τιμ. Κοντομέρκου, Αθήναι 1972)
7) Νικόπολις Α' (Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου για τη Νικόπολη, Πρέβεζα 1987)
8) Φιλαρ. Βιτάλη: (Μητρόπολις και μητροπολίται της Νικοπόλεως Ηπείρου (Αθήναι 1972).
9) Φωτίου Γ. Οικονόμου: Η εκκλησία της Ηπείρου (Αθήναι, 1982)
10) Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τομ. ΣΤ', Ζ', Η' (Εκδοτική Αθηνών)
11) Γ. Γαλίτη: Η προς Τίτον επιστολή του Παύλου (Θεσ/νίκη 1985)
12) Ηπειρωτικά Χρονικά, τομ. 23 (Ιωάννινα, 1981)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ β'
ΕΤΟΣ 6ο
ΤΕΥΧΟΣ 24
ΠΡΕΒΕΖΑ

Κοινωνιολογία: Σ. ΔΑΜΙΑΝΑ
Κοσ Ιστορια: Γ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ,
Κ ΚΑΡΑΝΑΤΣΗΣ Λαογραφια:
Β. ΑΥΔΙΚΟΣ, Δ. ΡΑΠΤΗΣ Τοπικη
Ιστορια: Θ. ΑΚΡΙΔΑΣ, Γ. ΜΟΥΣΤΑ
ΚΗΣ Ταξειδιωτικα: Ι. ΒΑΓΚΝΕΡ
Ιδιωτικο αρχειο Νικου ΚΑ
ΡΑΜΠΕΛΑ Περιβαλλον: Α. ΣΤΑ
ΜΑΤΗ, Θ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, Δ. ΠΑΒΕΛΗΣ
Β. ΔΕΥΤΕΡΑΙΟΣ Πεζογραφια:
Φ. ΜΠΑΟΣ, Θ. ΜΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, Σ ΝΤΟΥ
ΣΙΑΣ, Ζ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ Ποιηση: Π.
ΔΟΝΟΣ Εικαστικα: Α. ΠΑΠΑΔΗ
ΜΗΤΡΙΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

Ιούλιος - Δεκέμβριος 1990

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΥ

του Κ. Παπαγεωργίου
πρώην Δ/ντή Νομαρχίας Πρεβέζης

Κατά τον Νέστωρα Γεωργίτσην: «*Παρά την είσοδον του Αμβρακικού κόλπου και παρά το Ιόνιον πέλαγος, εκεί ένθα υπέρ γυναικός επαίχθη η τύχη του κόσμου και έψαλε το κύκνειον άσμα η ψυχορραγούσα Ρωμαϊκή Δημοκρατία, παρά το αλίπεδο της Κασσωπαίας και αντίκρυ του Ακτίου, πλησίον δε της προς απομνημόνευσιν της νίκης πόλεως του Αυγούστου από της κτίσεως της οποίας άρχεται η ακτιακή χρονολογία κείται η Πρέβεζα, εν ζωγραφική θέσει αναπαριστώση την Βασιλεύουσαν εν μικρογραφία. Παρά το Άκτιον η Χρυσούπολις, παρά το Ψαθάκι το Πέραν μετά των προαστίων του Βοσπόρου, παρά την Μαργαρώνα, επίνειον ποτέ της Νικοπόλεως, ο Κεράτιος κόλπος, παρά την Πρέβεζαν δε η κορωνίς των πόλεων, το μυθολογικόν Σταμπούλ.*

Η Πρέβεζα, εξ αλιέων και άλλων ανεστίων των πέριξ οικισθείσα κατά πρώτον, μετά την υπό των βαρβαρικών ορ-δών τελευταίαν εν Ηπείρω επιδρομήν (1304) μ.Χ. και την υπ' αυτής καταστροφήν της Νικοπόλεως, πολλάς υπέστη τας περιπετείας της τύχης και εν βραχεί χρόνω ήλλαξε πολλούς τους δεσπότας. Κατακτηθείσα το πρώτον δια των Νορμανδών υπό της Ενετίας - δούσης αυτής, ως πιθανολογείται, και το όνομα - υπετάγη ακολούθως εις τους Τούρκους, ναυαρχούντος του Χαϊρεδίν Βαρβαρόσσα, Γάλλου την καταγωγήν. Μετ' ου πολύ όμως ο ανδρείος Μοροζίνης κατέλαβε πάλιν αυτήν, αλλά και πάλι η Ενετία βιασθείσα εξεχώρησε εις τους Οθωμανούς, ανέκτησε δε αυτήν και την Πάργαν και το Βουθρωτόν και την Βόνιτσαν διά της συνθήκης του Πασάροβιτς, και διεφύλαξε μέχρι της υπό του Βοναπάρτου καταλύσεως της Ενετικής Δημοκρατίας, οπότε η Πρέβεζα και αι λοιπαί εν Ηπείρω Ενετικαί κτήσεις περιήλθον εις τους Γάλλους διά της συνθήκης του Καμποφόρμιο και απετέλεσαν μέρος αναπόσπαστον της Δημοκρατίας των Ιονίων νήσων.

Έν έτος παρέμειναν οι Γάλλοι διότι την 27 Οκτωβρίου 1798 προσβληθέντες

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εξακόσιοι αυτοί υπό ένδεκα χιλιάδων Αλβανών οδηγουμένων αυτοπροσώπως υπ' αυτού του Φαλάριδος της Ηπείρου, κατακρεουργήθησαν άπαντες, μετά ηρωικήν αντίστασιν, η δε πόλις της Πρέβεζας, διότι το Βουθρωτόν είχε καταληφθεί πρότερον, περιήλθεν εις τον Αλή Πασάν».

Ερευνώντας την οργάνωση των Ελληνικών πόλεων της τέως **Κοντινέντε**, ήτοι Βουθρωτού, Πάργας, Πρεβέζης και Βονίτσης και τον συνασπισμό των ανωτέρω πόλεων τον ακμάσαντα κατά τας αρχάς του 19ου αιώνα (1800-1807) εις την Ήπειρον, με την υποδειγματική οργάνωση της ενώσεως αυτών ως **Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου**, διαπιστώνουμε ότι αποτελεί λαμπράν σελίδα εις την ιστορία του Νεωτέρου Ελληνικού Δημοσίου Δικαίου με διάκριση και των τριών εξουσιών, Διοικητική οργάνωση την οποία δεν είχαν τα Ιόνια νησιά τον καιρό της Βενετοκρατίας και με δικαίωμα να συνάπτουν ακόμη και συνθήκας.

Προνόμια τα οποία ανεγνωρίσθησαν από τον Σουλτάνο ο οποίος εδεσμεύθη από την συνθήκη της 21 Μαρτίου του 1800, προνόμια τα οποία καθόριζαν και την έκταση της Αυτοδιοικήσεως, πολίτευμα το οποίο την τότε εποχή είχαν η Ραγούζα και οι Ηγεμονίες της Βλαχίας και Μολδαβίας.

Ένα κράτος ελεύθερο μέσα στο κράτος του Αλή Πασά, μια αυτόνομη πολιτεία εις την οποία λειτουργούσαν και οι τρεις εξουσίες χωρίς καμιά διάκριση.

Η Πρέβεζα, η Πάργα, η Βόνιτσα και το Βουθρωτό από της συνθήκης του Πασάροβιτς το 1718, περιήλθαν εις την κατοχή των Ενετών και ακολουθούσαν την τύχη των ενετοκρατούμενων Ιονίων νήσων μέχρι της συνθήκης της 17 Οκτωβρίου 1797 του Καμποφόρμιο μεταξύ Βενετίας και Γάλλων υπό τον Ναπολέοντα, οπότε περιήλθον εις την κατοχήν των Γάλλων Δημοκρατικών.

Το 1798 ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων επέδραμεν κατά των πόλεων αυτών (πλην Πάργας) και εκυρίευσεν αυτάς. Το 1799 τα Ιόνια νησιά και η Πάργα κατελήφθησαν από τους Ρωσοτούρκους υπό τον Ουσάκωφ και Κατήρμπεην, οι οποίοι προκειμένου να ρυθμίσουν την τύχη των Ιονίων νήσων προέβαλαν το θέμα της τύχης των πιο πάνω Ηπειρωτικών πόλεων, οι οποίες πάντα ήσαν ενωμένες και ακολουθούσαν την τύχη των Ιονίων νήσων και τούτο διότι κατά την γνώμη των αντιπροσώπων της Ιονίου Γερουσίας θ' απετέλουν δαπανηρόν κτίσμα για την αναδυομένην δημοκρατίαν της Επανήσου Πολιτείας και τούτο είχε κατά τον Π.Χιώτην ως συνέπειαν να ξεσπάσουν εις την Κέρκυραν λεηλασίες και πυρπολήσεις οικιών εις βάρος των αντιπροσώπων της Ιονίου Γερουσίας των εντεταλμένων για την συζήτηση των όρων και υπογραφή συμφωνίας, που τους όρισε το από 9 Οκτωβρίου 1799 διάταγμα της Ιονίου Γερουσίας, εις τους οποίους συμμετείχε και ως εκπρόσωπος των ανωτέρω Ηπειρωτικών πόλεων ο Ενετός Ευγενής Λευκάδιος γαμπρός Άγγελος Όριος ο οποίος και απέφυγε - δεν εδέχθη - ουδόλως τ' αποφασισθέντα.

Προ πάσης ενεργείας οι αντιπρόσωποι των Ιονίων νήσων υπέβαλαν δύο υπομνήματα εις τον Ρεΐz Εφένδην, πρωθυπουργόν τότε της Τουρκίας, δια των οποίων εζήτουν (α) την άμεσον εκκένωσιν Πρεβέζης, Βονίτσης και Βουθρωτού από τις δυνάμεις του Αλή Πασά και (β) αποζημίωσιν διά τας φθοράς των οποίων αιτία ήτο ο Αλή Πασάς, ο οποίος διά της ενεργείας του αυτής ζημίωσε τας τρείς Ηπειρωτικάς πόλεις. Πριν όμως υποβληθούν τα υπομνήματά των είχαν αρχίσει οι μεταξύ Ρωσίας και Υψηλής Πύλης διαπραγματεύσεις, οι οποίες ως άξονα είχαν:

(α) Οι Ιόνιοι νήσοι μετά των Ηπειρωτικών πόλεων ν' αποτελέσουν ηγεμονίαν, της οποίας την εγγύηση ανελάμβανον οι Ρωσοτούρκοι.

(β) Να παραχωρηθούν εις άλλο κράτος, ήτοι δύναμιν δευτέρας τάξεως.

(γ) Να τεθώσι υπό την προστασία της Υψηλής Πύλης διοικούμενοι με πολίτευμα αριστοκρατικόν, ως της Ραγούζης ή των ηγεμονιών Βλαχίας κ.λπ.

Και είναι αληθές ότι η Υψηλή Πύλη επέμεινεν εις το ν' αποτελέσουν οι πόλεις αυτές πολίτευμα ανάλογο των ηγεμονιών της Μολδοβλαχίας, η δε Ρωσία αξίωνε ν' απαρτίσουν αριστοκρατικήν πολιτείαν Βυζαντινού τύπου.

Είναι επίσης γεγονός ότι και η Ρωσία και η Τουρκία εγνώριζαν το επαναστατικό των ιδεών των κατοίκων και πολύ περισσότερον διότι για λίγο χρονικό διάστημα εκυβερνήθησαν από τους Γάλλους Δημοκρατικούς οι οποίοι επηρέασαν την ιδεολογίαν των με τα επαναστατικά κηρύγματα της προσφάτου τότε Γαλλικής Επαναστάσεως του 1789.

Διό και οι Τούρκοι υπεστήριζαν ότι ρέπουν εις τας ταραχάς και η ηγεμονία τους αρμόζει, οι δε Ρώσοι αντέφερον ότι λαός Ευρωπαϊκός δεν είναι πρεπούμενο ν' ανεχθεί να διοικείται από ηγεμόνα με τας κεφαλικάς ποινάς ως οι της Μολδαβίας και Βλαχίας. Άποψη σωστή από τους Ρώσους, οι οποίοι κυβερνούσαν με το κνούτο. Τέλος με την συνθήκη η οποία υπεγράφη εις την Κωνσταντινούπολι μεταξύ Ρώσων και Τούρκων την 21 Μαρτίου 1800 επεκράτησε σύστημα το οποίο εξυπηρετούσε και τους Ρώσους και τους Τούρκους.

Κατ' αυτό οι Ιόνιοι νήσοι απετέλεσαν πολιτείαν φόρου υποτελή εις τον Σουλτάνον (στα χαρτιά βέβαια), οι δε Ηπειρωτικές πόλεις εκχωρούνταν εις την Τουρκίαν ως Ιμλιάκι Χουμαγιούν (δηλαδή προνομιούχες κτήσεις) εις τον Σουλτάνον, του οποίου η κυριαρχία επ' αυτών ησκείτο από Βοεβόδα.

Η συνθήκη της 21 Μαρτίου 1800 απετελείτο από 10 άρθρα. Τα άρθρα 1-7 αναφέρονταν εις τα Ιόνια νησιά, τα οποία και απετέλεσαν την Δημοκρατίαν των Ιονίων νήσων και τα υπόλοιπα καθόριζαν την έκταση των προνομίων των Ηπειρωτικών πόλεων και το Φιρμάνιον της 21 Απριλίου 1800, το οποίον επεκύρωνε την συνθήκην και όριζε πώς θα εκτελεσθεί αυτή. Το άρθρο 8 (VIII) της συνθήκης κατά ελευθέραν μετάφραση έχει ως εξής:

«*Οι θέσεις της Πρέβεζας, Πάργας, Βόνιτσας και Βουθρωτού του βρίσκονται πάνω στην Ήπειρο και είναι αποχωρισμένες από την Βενετίαν και είναι παρακείμενες στην Αλβανία θα προσαρτηθούν με τις κτήσεις των, εις το κράτος της Υψηλής Πύλης και θα της ανήκουν εις το μέλλον.*

Όμως όλοι οι κάτοικοι αυτής της χώρας, διακηρύττουν χωρίς εξαιρέσεις τη Χριστιανική Θρησκεία, τα προνόμια που αναφέρονται στη θρησκεία, τη διοίκηση και τη δικαιοσύνη που ισχύουν στην ηγεμονία της Μολδαβίας και Βλαχίας, όπου βασιλεύει επίσης η Χριστιανική Θρησκεία, θα διαφυλαχθούν από τους κατοίκους της ιδίας χώρας. Κατά τον ίδιο τρόπο οι συνήθειες που αναφέρονται εις τις αστικές και ποινικές διαδικασίες, στη φύση των ιδιοκτησιών και στην τάξη των κληρονομικών διαδόχων δεν θα αλλάξουν. Θα συνεχίσει να είναι απαγορευμένο μέρος για τους Μουσουλμάνους να έχουν ιδιοκτησία σ' αυτή τη χώρα, σύμφωνα μ' αυτό που τηρείται στις ηγεμονίες της Μολδαβίας και Βλαχίας. Αλλά όπως αυτές οι χώρες ανήκουν στην ολοκληρωτική κατοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, υπάρχει δικαίωμα να εγκατασταθεί διοικητής που θα πρέπει οπωσδήποτε να είναι μουσουλμάνος.

Και όπως ένας μεγάλος αριθμός υ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ππκόων του κράτους της Επτανήσου κατέχουν ιδιοκτησίες στη χώρα αυτή, η Υψηλή Πύλη υπόσχεται από αυτή την στιγμή να ορίσει το βαθμό του προκριμένου διοικητή, τη φύση και τα δικαιώματα των καθηκόντων του, όπως και την έδρα του».

Η συνθήκη της 21 Μαρτίου 1800 κανονίζει την ίδια στιγμή την τύχη των μικρών αυτών πόλεων που βρίσκονται στην ακτή του Ηπειρωτικού χώρου κατά μήκος των ακτών του Ιονίου πελάγους που άλλοτε ήσαν κτήσεις των Βενετσάνων σε συνθήκες που σιγουρεύουν την εξουσία την Υψηλής Πύλης και σε βαθμό λογικό ελευθερίες στην διοίκηση των τοπικών υποθέσεων όσον αφορά το θρήσκευμα και την απονομή δικαιοσύνης χωρίς ν' αλλάξουν οι συνθήκες σχετικά με την πολιτική και ποινική δικονομία κ.λπ.

Για τα περαιτέρω άρθρα της συνθήκης της 21 Μαρτίου 1800 και μάλιστα για τα δύο τελευταία άρθρα, τα οποία κι αυτά αναφέρονται εις την αυτόνομον πολιτείαν, ο Σαλαπάντας εις το δοκίμιον περί Πάργας (σελ.133-135) γράφει:

«*Την 21 Μαρτίου 1800 εις Κωνσταντινούπολι μεταξύ Ρώσων και Τούρκων συνεφωνήθη συνθήκη, δια της οποίας η Επτάνησος διεκηρύχθη Δημοκρατική Πολιτεία και περαιτέρω ότι εις τας πρώην Ενετικάς κτήσεις επί του παραλιακού χώρου, αναγνωρίζεται αυτόνομος πολιτεία: Οι πόλεις Πρέβεζα, Πάργα, Βόνιτσα και Βουθρωτόν, κείμεναι εις την Ήπειρον και πρώην ανήκουσαι εις την Ενετικήν Δημοκρατίαν, θέλουσι του λοιπού αποτελέσει μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και θα ανήκουν αποκλειστικώς εις αυτήν, με όλας ομού τας εξαρτήσεις αυτών.*

Επειδή γειτνιάζουσι με την Αλβανίαν, οι δε κάτοικοι των πόλεων και περιοχών αυτών, όσοι πρεσβεύουν τον Χριστιανισμόν, θέλουσι διατηρήσει μηδενός εξαιρουμένου τ' αυτά προνόμια τα αναφερόμενα εις την θρησκευτικήν λατρείαν και εις την απονομήν της δικαιοσύνης, όσα επικρατούσι προνόμια εις τας ηγεμονίας της Μολδαβίας και Βλαχίας, εις ας λατρεύεται η Χριστιανική θρησκεία.

Επίσης δεν θα υποκύψουν εις ουδεμίαν μεταβολή αι συνήθειαι των κατοίκων, αι αναφερόμεναι εις την πολιτικήν και ποινικήν δικονομίαν και αφορώσι τας ιδιοκτησίας και την τάξη των κληρονομικών διαδόχων, ο εστί οι κάτοικοι θέλουσι κυβερνάσθαι δια εγχωρίων νόμων και επιτοπίων αρχών, θέλει εξακολουθήσει και του λοιπού η απαγόρευση όπως οι Οθωμανοί γίνονται ιδιοκτήτες εν τη δικαιοδοσία των ειρημένων χωρών ή όπως εγκατασταθώσι εις τας ανωτέρω πόλεις, ως κάτοικοι, ή όπως εν αυταίς τα της θρησκείας των. Ισχύει εις τας πόλεις αυτάς ό,τι ισχύει εις τας ηγεμονίας.

Επειδή η Υψηλή Πύλη δεσπόζει εις τας πόλεις αυτάς, έχει το δικαίωμα να διορίζει διοικητήν Οθωμανόν την θρησκείαν, όστις θέλει συλλέγει των εις τρίτον άρθρον ορισθησομένων φόρων.

Επειδή η Υψηλή Πύλη υπόσχεται ίνα διατηρήσει ό,τι αφορά την θρησκευτικήν λατρείαν των υπηκόων κατοίκων των ειρημένων πόλεων, δίδει το δικαίωμα εις αυτάς να επισκευάζουν τας εκκλησίας, οικοδομούσι νέας και σημαίνουν κώδωνας των εκκλησιών ανεπηρέαστα.

Σύμφωνα με τα γενναίως και ευεργετικά προς τους κατοίκους αισθήματα της Υψηλής Πύλης και εξαιρέτως ένεκα της επιθυμίας αυτής όπως ευχαριστήσει και ενημερώσει τους ειρημένους Ραγιάδες, οι οποίοι το πρώτον υποτάσσονται εις την Υψηλήν Πύλην, αύτη δεν θέλει επιβάλει εις αυτούς τους κατοικούντας εις Πρέβεζα, Πάργα, Βόνιτσα και Βουθρωτό και τας εξαρτήσεις αυτών ει

μη μετρίω τα του φόρου δηλ. τον φόρον εκείνον τον οποίον έδιδον και εις την Ενετικήν Δημοκρατίαν απαλλασσόμενοι για δύο συνεχή χρόνια από οιαδήποτε φορολογία για να μπορέσουν να επανορθώσουν τις ζημιές που έπαθαν κατά το διάστημα της Γαλλικής και Αλληπασαδικής κατοχής».

Πλήρης αυτονομία παρεχωρήθη για την προστασία των συμφερόντων των πολιτών της Επανήσου πολιτείας στις πιο πάνω πόλεις. Η Υψηλή Πύλη ανελάμβανε την υποχρέωση να συνεννοείται με την Κυβέρνηση της Δημοκρατίας της Επτανήσου, για να ορίσει μέσα στην συντομότερη προθεσμία τη θέση αυτού του υπαλλήλου και να κανονίσει τη φύση και εξουσία, δηλαδή τις δικαιοδοσίες του όπως επίσης και τον χώρο της έδρας του.

Το Φιρμάνιον της 21 Απριλίου 1800 επεκύρωνε την συνθήκην, όριζε τα κατά την εκτέλεση της συνθήκης, τον Βοεβόδα και την έδρα αυτού. Το Φιρμάνι εν μεταφράσει έχει ως κατωτέρω:

Φιρμάνιον Αυτοκρατορικόν

« Το κλέος των Προκρίτων, ο εκ των της υψηλής μου πόρτας Καπουτσιμπασίδων, ήδη δε Βοεβόδας διωρισμένος εις τα παρακατιόντως ρηθησόμενα Βασιλικά ημέτερα κτήματα Αβδουλάχμπεης, αυξηθείη το κλέος σου.

Φθάνοντος του ημετέρου Βασιλικού ορισμού γνωστόν έστω ότι, τα ελέει Θεού, το γε νυν έχον, κυριευθέντα και ελευθερωθέντα από τας χείρας των Φραντσέζων επάνω εις την ξηράν τέσσαρα μέρη, Πρέβεζα, Βόνιτσα, Πάργα και Βουθρωτόν με όλην την περιοχήν. Επειδή από σήμερον περιήλθον εις την κυριότητα του υψηλού μου Δεβλετίου και προσετέθησαν και ενώθησαν εις την προφυλαγμένην Βασιλικήν μου επικρατείαν, διά τούτο διορίσθη και Βοεδόδας πληρεξούσιος από μέρους του Βασιλικού μου Ιράτι Τσεντιού δια να εξουσιάση και να εξοικονομίση αυτούς τους νεοκτήτους τόπους μου, οίτινες ήδη ενώθησαν εις τα βασιλικά μου κτήματα.

Μόλον τούτο από τους ρηθέντας τέσσαρας τόπους η περιοχή της Πρεβέζης με το να ήτον απ' αρχής ένος τόπος κατοικημένος από δώδεκα χιλιάδες ψυχάς και εξ αιτίας του πολέμου και ανακατωμάτων με το να έφυγον οι κάτοικοι και διεσκορπίσθησαν εις τα πέριξ εδώ και εκεί, και οι άλλοι τόποι ομοίως με το να ηνωχλήθησαν οπωσούν και αυτοί, δια να ανακαλεσθή η αρχαία ευνομία και ειρήνη εις αυτά τα ρηθέντα μέρη ούσης αναγκαίας της φυλάξεως και περιθάλψεως τόσον προς εκείνους όπου το γε νυν έχον ευρίσκονται κατοικούντες, όσον και προς όσους διεσκορπίσθησαν εις τα πέριξ και τώρα μέλλουν να έλθωσι και να αποκατασταθούν καθ' ένος εις τον τόπον του, η Βασιλεία μου κατά την έμφυτον ευμένειαν και έλεος και ιδίωμα όπου έχει εις το να περιθάλπη τους υποκειμένους της Ραγιάδας, και μάλιστα τοιούτων μερών όπου νεωστί εμβήκαν εις την Βασιλικήν εξουσίαν, με το να κρίνωμεν αναγκαία την περίθαλψη προς τους κατοίκους αυτών των ρηθέντων τεσσάρων τόπων και την φύλαξιν από κάθε αδικίαν και από την πλέον παραμικρά ενόχλησιν, και με το να είναι Αυτοκρατορική θέλησίς μου δια να είναι αυτοί οι τόποι υπό την βασιλικήν μου σκιάν και φύλαξιν, καθώς και τα υπόλοιπα μέρη της πεφυλαγμένης υψηλής επικρατείας μου δια τούτο από της ογδόης του μηνός Ζιλκαδέ του 1214 έτους, οι Ραγιάδες αυτών των ειρημένων τεσσάρων τόπων θέλει έχουν ασυδοσίαν παντελή δια δύο ολοκλήρους χρόνους και μέχρι της συμπληρώσεως αυτών των δύο χρόνων δεν έχει

να γίνη καμμία απαίτησις δια καμμιάς λογής δόσιμον εκτός της δεκάτης Δογάνας και Βιβαρίων, όπου αυτά δεν είναι συνήθεια να εμβαίνουν εις ασυδοσίαν, και εις καιρόν όπου αυτά τα τρία εισοδήματα πρέπει να παρθούν δια να γίνη εις αυτούς τους Ραγιάδας ένα ξεχωριστόν μου έλεος και δια να επαυξηνθή προς παρηγορίαν των η βασιλική μου χάρις τοις εχαρίσθη και το εισόδημα κατ' έτος της δεκάτης εις αυτούς τους δύο χρόνους της ασυδοσίας των και μόνον το εισόδημα των Βιβαρίων και της Δογάνας έχει να συνάξη ο ρηθείς Βοεβόδας από πρώτης (1ης) Μαρτίου του 1214 έτους και απ' ό,τι ήτο συνηθισμένον να λαμβάνηται από την Δογάναν και Βιβάρια, ο ρηθείς Βοεβόδας μηδέ οβολόν να μη ημπορή να πάρη περισσότερον. Οι κάτοικοι αυτών των τεσσάρων τόπων με το να είναι κατά την θρησκείαν Χριστιανοί, θέλουν έχει ελευθέραν την ενέργειαν εις όλα τα της πίστεώς των, ομοίως και εις τα έθιμα και νόμους και κρίσεις των ό,τι λογής έως τώρα έφθασαν να είναι συνηθισμένοι, ούτω και εις το εξής απαραλλάκτως δια να ενεργώνται είναι βασιλική μου άδεια και θέλησις δια την ανακαίνισιν και διόρθωσιν των παλαιών εκκλησιών των και δι' οικοδομήν νέων εκκλησιών, και δια το βάρεμα των καμπανών και δια κάθε τι άλλο συνηθισμένον εις την θρησκείαν των να μη έχουν καμμιάς λογής εμπόδιον ή ενόχλησιν, και διά να μην ημπορή διά τοιαύτην πρόφασιν, ο ρηθείς Βοεβόδας να λάβη μήτε οβολόν αλλ' ούτε άλλον τινα να αφήση να τους πάρη τίποτε.

Και καθώς εις τα άλλα μέρη της πεφυλαγμένης μου βασιλικής επικρατείας όπου οι κάτοικοι είναι όλοι Χριστιανοί, με το να μη είναι πρέπον να κατοικούν και Τούρκοι με τας φαμελίας των, ούτω και εις αυτούς τους ρηθέντας τέσσαρας τόπους Τούρκοι να μην ημπορούν να κατοικούν με φαμελίας και να γίνωνται εντόπιοι.

Από τους κατοίκους της Ρεμπούμπλικας των Επτανήσων υποτελούς της βασιλείας μου όσοι έφθασαν να έχουν υποστατικά εις αυτούς τους ρηθέντας τέσσαρας τόπους, με το να είναι πάντη απηγορευμένον δια να τα πωλήση εις κανένα ξένον δηλαδή άλλης επικρατείας άνθρωπον, με το να ξενιτεύωνται με τούτον τον τρόπον οι κάτοικοι, δια τούτο αν τις λάβη χρείαν δια να πωλήση κανένα του Μούλκι να το πωλή με τιμήν όπου αξίζει ή προς τους κατοίκους αυτών των τεσσάρων τόπων, ή προς τους κατοίκους των Επτανήσων της υποτελούς της βασιλείας μου Ρεπούμπλικας και όχι εις κανέναν άλλον ξένης επικρατείας άνθρωπον, γενομένης περί τούτου πάντοτε προσοχής. Αι κάθε είδους αγωγαί και κληρονομικαί διαφοραί ομοίως και περί υποστατικών, να θεωρώνται φιλοδικαίως κατά τους παλαιούς των νόμους και αρχαίας συνηθείας των. Και αν ακολουθήση διαφορά κανενός Τούρκου με Ραγιά αυτών των τεσσάρων τόπων, να τους διακρίνη κατά το δίκαιον ο Βοεβόδας, και αν συμβή όπου να μην ημπορέση να τους ξεχωρίση, να τους διορίζη εις τον Καδήν όπου ήθελε τύχη πλησιέστερος να θεωρήται η διαφορά των καθώς είναι το δίκαιον. Και τέλος πάντων δια να είναι οι ρηθέντες Ραγιάδες κατά πάντα τρόπον εις περίθαλψιν και φύλαξιν με το να έγινε χρεία να διορισθή εξεπίτηδες ένας πληρεξούσιος Βοεβόδας εσύ ο ρηθείς Καπουτσίμπασης ο μεταξύ των ομοίων σου άξιος και επιτήδειος με το να εκλεχθής από μέρους του βασιλικού μου Ιράτι Τσεντισού και διορισθής εξουσιαστής εις αυτά τα νέα μου βασιλικά κτήματα των ειρημένων τεσσάρων τόπων με τα περιξ αυτών θέλεις δώσει την διόρθωσιν αυτών και την αποκατάστασιν των κατοίκων εις τα ίδια των,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

φροντίζων και δια την κατά πάντα τρόπον περίθαλψίν των και διαφύλαξίν των, ότι τούτο είναι διορισμένον και εξεδικασμένον εις εσέ.

Και κατά το εκδοθέν βασιλικό μου Χάτι Χουμαγιούν επάνω εις την αναφοράν που ομοί επρόσφερεν ο νύν μέγας ερτάρης των Βασιλικών μου Ιράτι Τσενταπού το κλέος των ομοίων του Χατσή Ιμπραήμ εφέντης, σύπνος η δόξα είη διαιωνίζουσα, εξεδόθη και ο παρών μου υψηλός ορισμός περιεκτικός των όσων ανήκουν εις το Μεμουριέτι σου, κι εδόθη εις χείρας σου.

Όθεν κατά την επιστασίαν σου φθάνων συν Θεώ εις αυτά τα μέρη εσύ, να καθήσης εις την Πρέβεζαν, και στην Βόνιτσα, Πάργα και Βουθρωτόν να διορίσης πιστούς σου ανθρώπους, και αν ίσως από τα πέριξ τίποτε κακοποιοί ήθελον ενοχλή αυτά τα μέρη, δια να τους εμποδίσης από του να ενοχλούν, να εκλέξης εμπιστευμένους ανθρώπους, όσους καταλάβεις ότι εξαρκούν εις το να φυλάγουν αυτούς από τας επιδρομάς των κακών και αυτούς να μετακειρισθής εις το χουσμέτι σου και συ ο ίδιος κάποτε κατά την χρείαν να περιέρχησαι και μόνος σου αυτούς τους τόπους και να προσέχης και να φυλάγης τους εγκατοίκους από κάθε λογής ενόχλησιν.

Οι ρηθέντες Ραγιάδες δια να μη ενοχληθούν κατ' ουδένα τρόπον εις όλα τα συνηθισμένα της θρησκείας των να έχης εις τούτον άκραν προσοχήν και αι περιπίπτουσαι κρίσεις, υποθέσεις και διαφοραί αναμεταξύ των να θεωρώνται με το μέσον των εκλεχθησομένων τιμίων προεστώτων κατά τους παλαιούς νόμους, και κανόνας και συνήθειας των, και εις τούτο να έχεις επιμέλειαν.

Επειδή το γε νύν έχον, ως ανωτέρω είρηται, τους έγινεν ασυδοσία δια δύο ολόκληρους χρόνους, αρχίζοντας απ' τον Μάρτιο του 1214 έτους, και δεν έχει να τους ζητηθή μήτε δέκατον, μήτε καμμιάς άλλης λογής δόσιμον, συ μόνον τα Βιβάρια και Δογάναν να εξουσιάζης, και αυτά με εκείνον τον ίδιον τρόπον όπου εσυνηθίσθη από μιας αρχής, και να μην ημπορής ούτε οβολόν περισσότερον από το συνηθισμένον. Τόσον δια Δογάναν όσο και από τα Βιβάρια: αλλά να μένουν και τα δύο αυτά καθώς ευρέθησαν από μιας αρχής. Και εις το ολόκληρον αυτό διάστημα των δύο χρόνων της ασυδοσίας να προσέχης να μην τους ενοχλήσης με κανένα είδος δοσίματος αλλά ούτε δεκατίαν να μην τους ζητήσης κατά τον τρόπον, ότι όσα μέρη είναι μούλκια μου βασιλικά είναι συνηθισμένον από μιας αρχής να είναι σερπέσικα και ελεύθερα, και οι Βεζυράδες και Πασάδες και Μουσελίμηδες και Βοϊβοδάδες και κάθε λογής εξουσιασταί να μη ημπορούν να ανακατώνωνται και να ενοχλούν με το να είναι τούτο εν από τα συνηθισμένα άρθρα των προνομίων όπου έχουν οι τοιούτοι τόποι, όσοι από τους Βεζυράδες και Πασσάδες και λοιπούς εξουσιαστάς γειτνιάζουν εις τους τοιούτους τόπους όπου είναι βασιλικά μου Ιμλιάκια εναντίον του ρηθέντος άρθρου να μη ημπορούν να ανακατωθούν ούτε εις τα σύνορα ούτε εις το να ενοχλούν κατ' ουδένα τρόπον τους Ραγιάδες, και μάλιστα και αυτά τα τέσσαρα μέρη όπου είναι νέα μου κτήματα, να είναι μακράν από του να ενοχλήσουν και να βλάψουν τίποτε.

Και συ ο Βοεβόδας δι' όποιον γράψεις και μας φανερώσεις πως είναι ευχαριστημένος ομοίως και δι' όποιον κάμεις αγωγήν θέλει γίνεται μουσααδές εις τα γραφόμενά σου με το να συμβάλη τούτο εις την ησυχίαν και διόρθωσιν αυτών των τόπων. Και εναντίον τούτων όποιος ήθελε τολμήση και καυνηθή να προξενήση καμμιάς λογής ενόχλησιν και μας γενή γνωστόν από μέ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρους σου, και χωρίς έλεος θέλει παιδευθή με κεφαλικήν τιμωρίαν. Και πρώτον να πασχίζης με γράμματά σου τους τοιούτους όπου ενοχλούν, και όταν δεν υπακούουν και δεν τραβούν χέρι όπου να πειράζουν, τότε όποιοι και αν είναι οι τοιούτοι να μας τους φανερώνης με το όνομά των, και κατά πάντα τρόπον να προσέχης τους κατοίκους αυτών των τόπων από τας ορμάς των κακοποιών και να τους φυλάγης και αν κανένας από αυτούς τους κακοποιούς ήθελε καταφύγη εις κανένα από τα νησιά της ειρημένης Ρεμπούμπλικας υποτελούς της κραταιάς βασιλείας μου δια να φυλαχθή εκεί και να γλυτώση την ζωήν του, ενώ είναι ανάγκη οι τοιούτοι να παιδεύωνται για παράδειγμα των άλλων, να γράφης προς την ρηθείσαν Ρεμπούμπλικαν να τον ζητής και να τον πέρνης.

Τέλος πάντων, να επιμεληθής δια να ελκύσης τους Ραγιάδες όπου είναι σκορπισμένοι και να τους φέρης εις τους τόπους των προσέχων δια να είναι φυλαγμένοι και να ζουν με άνεσιν, όπου εντός ολίγου να κατοικηθώσιν οι ρηθέντες τόποι και να ευτυχήσουν και εις τούτο να επιμεληθής και να καταβάλης κάθε προθυμίαν σου.

Και εναντίον της ιεράς μου προσταγής για να μη ήθελε γίνη κανένα κίνημα, εξεδόθη ο παρών υψηλός μου Ορισμός, και επρόσταξα όπου φθάνων με αυτήν την ιεράν μου απόφασιν κατά ταύτα τα γεγραμμένα κεφάλαια, και κατά την περίληψιν του υψηλού μου Ορισμού να είναι όλα τα κινήματά σου, έτσι να ηξεύρης δίδων πίστιν εις το ιερό μου σημείον. »

Με το πιο πάνω φιρμάνι αντιπρόσωπος του Σουλτάνου ως αρχηγός τρόπον τινά της εκτελεστικής εξουσίας ο οποίος καμμία συμμετοχή δεν είχε εις την λειτουργίαν της Συμπολιτείας, πέρα του ότι επεκύρωνε τις αποφάσεις της πολιτικής εξουσίας, επέβλεπε εις την είσπραξη των φόρων και ήτο τρόπον τινά ο άμεσος συντονιστής και μεσολαβητής εις τα εκάστοτε θέματα τα οποία ενέκυπταν από την Διοίκηση της Συμπολιτείας και της Υψηλής Πύλης, διορίσθη ο Αβδουλάχ Βέης ο οποίος έφερε τον τίτλο Ενδοξώτατος Μέγας Ιμπροχώρ (Αυλάρχης) Καπουτσίμπασης (Αρχιτελώνης) Σαλαχώρας και Βοεβόδας των Ιμλιάκι Χαμαγιουνίν (προνομιούχο κτήμα) Πρεβέζης, Βόνιτσας, Πάργας και Βουθρωτού.

Έδρα αυτού ήτο το Μιχαλίτσι, χωρίον πλησίον της Πρεβέζης εκτός των εδαφικών ορίων αυτής και μέσα στην επικράτεια του Αλή Πασά. Ο Αβδουλάχ Βέης κατέστησε και εις την Πάργαν μόνον τοποτηρητήν τον Αλή Αγά Βυζάντιον, εις τας διαταγάς του οποίου οι Πάργιοι έθεσαν και απόσπασμα συγκείμενον εκ συμπολιτών των και το οποίο συγκροτούσε την Φρουράν του φρουρίου των.

Όταν το 1803 μετά την άλωση του Σουλίου από τον Αλή Πασά, ο Αλή Πασάς για να εκδικηθεί τους καταφυγόντας εις Πάργαν Σουλιώτες, αλλά και τους Παργινούς, ζήτησε από τον Αβδουλάχ Βέην όπως του επιτρέψει να εισβάλει μετά του στρατού του εις την Πάργαν. Ο αγαθός εκείνος άνδρας, ο Αβδουλάχ Βέης γνωρίζων τις προθέσεις και τις σκέψεις του Αλή Πασά τον απέτρεψε μη επιτρέψας σ' αυτόν την εισβολήν. Έτσι διατηρήθηκε το άσυλο της Πάργας για τους εξουθενωμένους από τις κακουχίες και τον πόλεμο Σουλιώτες τον Δεκέμβριο του 1803 και απετράπη η περαιτέρω καταστροφή των. Δέχθηκε μόνον καθ' υπαγόρευσίν των τυπικά να στείλει εις του Παργίους την κατωτέρω επιστολήν, όπως την διασώζει ο Σαλαπάντας στην Ιστορία της Πάργας. Άτονη και χλιαρή για ν' αποφύγει τις οχλήσεις του Σατράπη:

Από τον Αβδουλάχ Βέην εφέντην διοικητήν της Πάργας, Πρεβέζης, Βόνιτσας και Βουθρωτού κ.λπ.
Πρός Τους ευγενεστάτους προεστώτας και λοιπούς κατοίκους Πάργας

Το χρέος παντός καλού διοικητού είναι να διατηρήσει και να προστατεύσει τους υπηκόους του και ούτοι χρεωστούν να υπακούουν εις τας διαταγάς του και τότε μένουν ευχαριστημένα και τα δύο μέρη.

Εγώ από το μέρος που εξεπλήρωσα το χρέος μου, αλλά εσείς δεν εξετελέσατε το δικόν σας και παραγνωρίσατε τας πατρικάς μου συμβουλάς θέλοντας με τον τρόπο τούτο τον αφανισμόν της πατρίδος σας.

Και άλλην φοράν σας έγραψα ότι αν δεν θέλετε το κρίμα τόσων αθώων συμπολιτών σας αποδιώξητε εκ της πατρίδος σας τους Σουλιώτες διότι είναι φερμανλήδες από το Υψηλότατο Δουβλέτι και να στείλετε εδώ εις εμένα δύο τρεις προύχοντες να ομολογήσουν στοματικά.

Αν και τώρα αμελήσετε τας διαταγάς μου και συμβουλάς μου, εγώ δεν ανακατόνουμε εις ότι κακόν θέλει συμβή εις την πατρίδα σας έστω προς είδησην.

Πρέβεζα 13 Μαρτίου 1804
Αβδουλάχ Βέης κ.λπ.

Ανάλογο γράμμα με την αυτήν ημερομηνίαν έστειλαν στους Παργίους και οι Προεστοί της Πρέβεζας.

Αλλά επειδή για τους Παργίους ο αγώνας για την ελευθερία είχε γίνει βίωμά των, πάντα επαγρυπνούσαν και εδυσπίστουν κατά πάσης διαταγής ή ενέργειας του εχθρού των. Άλλωστε ήσαν δικτυωμένοι και διέθεταν διπλωματικότητα και σχετικές πληροφορίες και για τις πιο κρύφιες ακόμη σκέψεις και του Αβδουλάχ Βέη, αλλά και του Αλή Πασά, ο οποίος επ' ουδενί ηδύνατο να επιτρέψει την εισβολή του Αλή Πασά εις την Πάργαν διότι και οι δύο κυβερνήσεις της Ρωσίας και της Τουρκίας ανεγνώριζαν και εγγυώντο την αυτονομίαν των πόλεων της Παραλίου Ηπείρου, οσμίζοντο δε οι Παργινοί κάθε κίνδυνον από οπουδήποτε και να προήρχετο γι' αυτό άλλωστε διετήρησαν και την ελευθερίαν των 400 χρόνια και δι' αυτό ουδέ καν τυπικώς ή τυπικήν απάντησιν έδωσαν εις τα δύο άνωθεν γράμματα, πράγμα το οποίο ο Αλή Πασάς το χαρακτήρισε και πάλι ως αποστασίαν και ζήτησε από τον Αβδουλάχ Βέη και πάλι την άδεια να καταλάβει στρατιωτικώς την Πάργαν, αλλά και πάλι ο αγαθός Αβδουλάχ, γνωρίζων τις σκέψεις και προθέσεις του Αλή δεν συνήνεσεν και η Πάργα εσώθη.

Ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων επεφύλαξεν για τον Αβδουλάχ οικτρόν τέλος, ως εν συνεχεία αναφέρεται.

Ο Σαλαπάντας στην «Ιστορία της Πάργας» (Αθήνα 1861 σελ. 135) αναφέρει και για σύνταγμα το οποίο κατηρτίσθη εις την Κωνσταντινούπολιν μεταξύ του Δ/τού της Συμπολιτείας και του Ανδρέα Γονέμη αντιπροσώπου (ινβιάτου) της Επτανήσου Δημοκρατίας.

Το σχετικό χωρίο του Σαλαπάντα έχει ως εξής: «*Συνεπεία των ειρημένων παραχωρήσεων και διατάξεων συνετάχθη από τον Αβδουλάχ Βέην διορισθέντος υπό της πύλης διοικητού των ειρημένων πόλεων και του υπό του Ανδρέα Γονέμη επιτετραμένου της Επτανησιακής Δημοκρατίας εν Κων/πόλει σύνταγμα κανονίζον την εσωτερικήν διοίκησην των εν Ηπείρω Δημοκρατικών πόλεων*». Το αυτό αναφέρει και ο Γάλλος Δουβάλ εις το εις Παρίσι εκδοθέν το 1850 έργο του «Τα προ και μετά την παραχώρησιν της Πάργας», σελίς 71.

Τα υπό του Σαλαπάντα αναφερόμενα έχουν βάσεις και δεν είναι φανταστικά.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κατά τον Αριστ.Βρεκόζην ουδείς άλλος συγγραφέας εκτός του Σαλαπάντα αναφέρει, αφού είναι γεγονός ότι ο μόνος που αναφέρει για την Συμπολιτεία κάπως εκτενώς είναι μόνο ο Σαλαπάντας ενώ ο Π.Αραβαντινός ακροθιγώς γράφει περί της συμπολιτείας και μας παρέχει πολύ ολίγα, ελάχιστα στοιχεία.

Κατά τον Αρ.Βρεκόζην το πιθανώτερο είναι ότι το σύνταγμα για το οποίο ομιλεί ο Σαλαπάντας, πιθανώτερον να είναι το από 10-5-1801 Χάτι Σιερίφ, το οποίο εξεδόθη κατόπιν διαπραγματεύσεων του Αβδουλάχ Βέη, του Τούρκου Δ/τή των πόλεων της Συμπολιτείας, και του Ανδρέα Γονέμη, αντιπροσώπου της Ιονίου Ρεπούμπλικας σύμφωνα με το άρθ. 8 της συνθήκης της 21 Μαρτίου 1800 και αφορά τις αρμοδιότητες του Αβδουλάχ Βέη όσον αφορά τις αρμοδιοτητές του για τα κτήματα τα ευρισκόμενα επί των εδαφών των πόλεων της Συμπολιτείας και τα οποία ανήκαν εις πολίτες της Ιονίου Ρεμπούμπλικας.

Το θέμα αυτό θίγει και ο Ν.Γεωργίτσης χωρίς να το καθορίζει σαφώς για τι ομιλεί ότι «το Χάτι Σιερίφ της 10 Μαΐου του 1801 επικυρεί τα προνόμια τα οποία την 25 Δεκεμβρίου 1800 είχαν συζητηθεί προκαταρκτικώς στην Κωνσταντινούπολι μεταξύ του Αβδουλάχ και του αντιπροσώπου της Ιονίου Πολιτείας.

Πλήρης σύγχυσις γι' αυτά τα προνόμια περί των οποίων η πιθανολογουμένη συνθήκη. Και πράγματι είχε συναφθεί τέτοια συνθήκη. Γιατί κατά την δεκαετίαν του 1950 ο ιστορικός Σπυρ. Ασδραχάς ανεκάλυψε εις το ιστορικό αρχείο Λευκάδος αντίγραφο αποσπάσματος της συνθήκης αυτής της 25 Δεκεμβρίου 1800 το οποίο περιέχει την εισαγωγή εις το άρθρο αυτό και τις υπογραφές των συμβαλλομένων.

Πιθανόν γι' αυτό να γράφει ο Σαλαπάντας και ο Γάλλος Δουβάλ.

Το άρθρο αυτό ρυθμίζει τις διαφορές μεταξύ των υπηκόων της Ιονίου Ρεπούμπλικας και των κατοίκων των τριών πόλεων Πρέβεζας, Βόνιτσας και Πάργας. Οι αντίδικοι αυτοί, κατά το άρθρο 4 δύνανται να ασκήσουν έφεση εις το δικαστήριο της επικλήσεως δηλ. το εφετείο, εφ' όσον η διαφορά της αντιδικίας υπερβαίνει το 50 γρόσια εις οιανδήποτε των τριών πόλεων.

Το άρθρο 4 έχει ούτω:

«Εις τας διαφοράς μεταξύ των υπηκόων της Επτανήσου Ρεμπούμπλικας και των τριών Πρέβεζας, Πάργας και Βόνιτσας, να μπορούν αμοιβαίως τα μέρη να απελάρουν τας αποφάσεις όπου υπερβαίνουν την ποσότητα των 50 γροσίων εις το Κριτήριον της Απελατσιόνας (επικλήσεως-Εφετείο) των άλλων δύο τόπων και αυτό να γίνεται και εις τας διαφοράς όπου αποβλέπουσι εις υποστατικά μεταξύ των νησιωτών και της στεριάς να κρίνωνται και αποφασίζονται εις τον τόπο όπου ευρίσκονται τα υποστατικά, έχοντας ο παραπονούμενος το δικαίωμα να απελάρει εις τους άλλους δύο τόπους.

1800 Δεκεμβρίου 25 Πρέβεζα
Τόπος υπογραφής
και σφραγίδας
του Αβδουλάχ Βέη εφέντη
Ανδρέας Γονέμης, Ινβιάτος (αντιπρόσωπος) των Επτανήσων
Ιωάννης Κεχράς Πρόεδρος Πρεβέζης
Μόσχος Κούρτας » »
Νικόλαος Ρέντζος » »
Αλεξ. Βαλεντίνης » »
Ιωάν. Γενοβέλης » »
Νικ. Χαλκιόπουλος » Βόνιτσας
Αλέξης Μέντζης » »
Πετρ. Τσιγαρίδης » »
Θοδ. Μπαρμπαλής » »
Γεωρ. Βασιλάς » Πάργας
Παναγ. Δεσύλας » »
Ιωάν. Δεσύλας » » ».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το πλήρες κείμενο δεν βρίσκεται στο ιστορικό αρχείο Λευκάδος. Θα ήτο ένα επί πλέον στοιχείο όσο αφορά την αυτονομία των πόλεων αυτών που να δύνανται ακόμη να διαπραγματεύωνται και συνθήκες. Πιθανόν στοιχεία ή αυτό να βρεθεί στην συνεχιζόμενη έρευνα στο εντοπισθέν αρχείο της Συμπολιτείας το οποίο φυλάσσεται επιμελώς στην Μητρόπολι Πρεβέζης.

Η μορφή του εσωτερικού πολιτεύματος των πόλεων αυτών απετελεί Συμπολιτείαν γιατί όπως προκύπτει από το ανωτέρω άρθρον κάθε πόλις είχε ορισμένο αριθμό συνδίκων, που αποτελούσαν το κογκλάβιο αυτών, το οποίο απαρτίζετο από πέντε συνδίκους (προέδρους) για την Πρέβεζα, 4 για την Βόνιτσα και 3 για την Πάργα. Τα δικαστήρια της, όπως πιο κάτω, εκτός αν με την συνεχιζόμενη έρευνα ήθελε προκύψει κάτι άλλο. Η διαφορά: ο αρχηγός της εκτελεστικής εξουσίας δεν εξελέγετο απ' αυτές αλλά η εξουσία του Σουλτάνου, η κυριαρχία αυτού ησκείτο από τον βοεβόδα αντιπρόσωπό του, ο οποίος κατά το φιρμάνι της 21 Απριλίου 1800 επέβλεπε την τάξη, επεκύρωνε τις αποφάσεις και ήτο υπεύθυνος για την είσπραξη των φόρων. Ως προελέχθη, το Αρχείο της Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου διεσώθη και κατεγράφη κατά τα έτη 1956-1957 από τον Πρωτοσύγγελον και Ιεροκήρυκα της Μητροπόλεως Πρεβέζης κ. Φιλάρετον Βιτάλην, ο οποίος καίτοι πολυγραφότατος ιστοριοδίφης της Πρεβέζης, εν τούτοις εις το έργο του καμιά μνεία δεν κάμει περί της Συμπολιτείας ενώ είχε και χρόνο και πείρα και πολύ περισσότερον διότι αυτό είναι προσιτόν εις κάθε ερευνητήν αφού είναι γραμμένο στην Ελληνική γλώσσα.

Το Αρχείο αυτό για να μελετηθεί πρέπει να παραδοθεί στην Δημοτική Βιβλιοθήκη της Πρεβέζης εις την οποία δικαιωματικά ανήκει γιατί δεν αφορά εκκλησιαστικά θέματα, η οποία και αναγνωστήριο και μελετητήριο διαθέτει αλλά και φωτοαντιγραφικό μηχάνημα, πράγματα τα οποία η Ιερά Μητρόπολις Πρεβέζης δεν διαθέτει ελλείψει χώρου, και όχι στο τοπικό Ιστορικό Αρχείο της Πρεβέζης, Υπηρεσία νεοσυσταθείσα διότι, εκτός του ότι είναι μόνιμα κλειστό, δεν διαθέτει χώρο για μελέτη.

Προσέτι δε, θα πρέπει η Δημοτική Βιβλιοθήκη της Πρεβέζης, να γνωστοποιήσει την υπ' αυτής κατοχήν του αρχείου εις τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, τις βιβλιοθήκες Εθνικήν και Βουλής, των πανεπιστημίων της χώρας και εις τα Ιστορικά Αρχεία Κερκύρας, Λευκάδος, Ζακύνθου, Κεφαλληνίας και Κυθήρων.

Όσον αφορά το υπό του κ. Ασδραχά εντοπισθέν εις το Ιστορικόν Αρχείον Λευκάδος (αντίγραφον) απόσπασμα της συνθήκης της υπογραφείσης εις την Πρέβεζαν την 25 Δεκεμβρίου 1800 μεταξύ αντιπροσώπων της Συμπολιτείας και του Ινβιάτου (αντιπροσώπου) των Επανήσων, μια εξήγηση υπάρχει:

Οι Βενετσάνοι τηρούσαν Αρχείο. Τα διάφορα έγγραφα εκδιδόμενα εις διπλούν, το ένα ευρίσκετο εις το Αρχείο του τόπου (πόλεως) εκδόσεώς του και το άλλο στα Γενικά Αρχεία της Βενετίας ή και αντιθέτως όπου ήταν και η έδρα της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας του Αδρία και των Δόγηδων.

Υπήρχε η συνήθεια μετά τους Βενετσάνους έγγραφα πνά να κατατίθενται εις το Ιστορικό Αρχείο. Υπάρχει πιθανότητα να ευρεθή η πιο πάνω συνθήκη και στο Ιστορικό Αρχείο της Ιονίου Γερουσίας στην Κέρκυρα. Αλλά εκεί είναι όχι μόνο δύσκολο αλλά αδύνατο να ευρεθή γιατί ο Νομάρχης Κερκύρας το έκλεισε και τούτο γιατί τον επιστήμονα και μοναδικό σ' αυτό υπάλληλο τον απέσπασε στην Νομαρχία για να επικυρώνει π.χ. τις αποφάσεις των προ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

έδρων που αφορούν μεταβολές στο Δημοτολόγιο, εργασία την οποία μπορεί να κάμει και ο κλητήρας της Νομαρχίας. Τέλος πάντων, Νομάρχης είναι αυτός και το παίζει όπως θέλει. Τί μπορούμε να κάνουμε;

Το ότι οι τρείς αυτές Ηπειρωτικές πόλεις απετέλουν Συμπολιτείαν συνάγεται:

(α) Από το απόσπασμα της συνθήκης, την οποία υπογράφουν οι αντιπρόσωποι των τριών πόλεων. Πέντε για την Πρέβεζα, τέσσαρες για την Βόνιτσα και τρεις για την Πάργα.

(β) Από την δικαστική συνδρομή, που μπορούσε ο κάθε πολίτης της Επτανήσου Ρεπούμπλικας ν' απελάρει (εφεσιβάλει) την απόφαση εις το Κριτήριον της Απελατσιόνας (Εφετείο) οιασδήποτε άλλης πόλεως και

(γ) Από την επιστολή των προεστών της Πρεβέζης προς την Πάργαν για τους καταφυγόντας εις αυτήν τον Δεκέμβριο του 1803 Σουλιώτες και για τους οποίους ο Αλής ήθελε να καταλάβει στρατιωτικώς την Πάργα.

Εν πάση περιπτώσει το Αρχείο πρέπει να μελετηθή και το ευχάριστο είναι ότι είναι γραμμένο εις την Ελληνική γλώσσα, σε αντίθεση με το της Κοντινέντε, εάν εσώζετο, γιατί ήτο γραμμένο εις την Ιταλική.

Από την πρόχειρη μελέτη μέρους αυτού διεπίστωσα ότι:

Λειτουργούσαν δύο βαθμοί Συμβουλίων: Το Ειδικόν το οποίο είχε κάθε πόλις και το Γενικόν, η Γερουσία τρόπον τινά, το οποίο απετέλουν οι αντιπρόσωποι και των τριών πόλεων, με πρόεδρον προφανώς τον Βοεβόδαν Αβδουλάχ Βένην.

Το Ειδικόν Συμβούλιον είχε καθήκον ως αντιπρόσωπος του λαού να εφορεύει επί της εν γένει διοικήσεως με αγορανομικά και οικονομικής φύσεως και διοικήσεως καθήκοντα και εξέλεγε όλας τας αρχάς οικονομικάς, διοικητικάς και δικαστικάς της πόλεως και της Δημοτικής Αστυνομίας και διακρίνομεν:

1) τους προβλεπτάς της υγείας

2) τους εκτιμητάς ή προβλεπτάς των τροφίμων και ποτών ή ζυγιστάς

3) τους προβλεπτάς των οδών και εκτιμητάς των ζημιών εις τους αγρούς

4) τους προβλεπτάς οι οποίοι επέβλεπαν και ήλεγχαν τους υπαλλήλους των δικαστηρίων

5) τον γραμματέα της πόλεως.

Τέλος δε το εκτελεστικόν όργανο των Συμβουλίων ήταν οι πρόεδροι: πέντε, τέσσερις και τρείς.

Το Γενικόν Συμβούλιον απετελείτο εξ αντιπροσώπων πόλεων και καθήκον είχε να επιτηρεί την ακριβή εκτέλεση των νόμων τους οποίους ψήφιζε ή και επεκύρωνε τις των πόλεων. Να διαχειρίζεται τας προσόδους του Γενικού Ταμείου και τέλος είχε την επιμέλειαν της τάξεως και όριζε τους αντιπροσώπους της Συμπολιτείας παρά τη Υψηλή Πύλη.

Η συνθήκη του 1800 πλην της ελευθερίας ρύθμιζε και το εσωτερικόν πολίτευμα και έθετε διατάξεις που αφορούσαν φορολογικάς προνομίας, την άσκηση του τοπικού δικαίου, την ελευθερία της λατρείας και άλλα.

Όσον αφορά τα φορολογικά προνόμια:

(α) Επί δύο συνεχή έτη εδίδετο πλήρης ατέλεια.

(β) Επανέφερε το προ του 1797 επί Βενετσιάνων σύστημα πληρωμής της φορολογίας. Το φιρμάνι όμως την πλήρη ατέλεια την οποία η συνθήκη καθόριζε για μια διετία την μετέτρεψε εις μερικήν διότι ο Βοεβόδας για λογαριασμό του Σουλτάνου θα εισέπραττε την αναλογίαν από την Δογάναν.

Ως προς την οργάνωση των δικαστηρίων προκύπτουν τα εξής:

Τα δικαστήρια διεκρίνοντο εις πρω-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

τοβάθμια και δευτεροβάθμια.

Τα Πρωτοβάθμια ήσαν:

1) Το δικαστήριο της υγείας (τρείς δικαστές)

2) Το Δικανικόν Κριτήριον της πρώτης απαιτήσεως, αποτελούμενον εκ τριών τακτικών δικαστών και δύο αναπληρωματικών. Αυτό δίκαζε διαφοράς πολιτικού περιεχομένου και

3) Το Εγκληματικόν δικαστήριον της πρώτης αναφοράς, συγκείμενον εκ τριών δικαστών και ήσκει και ανακριτικά καθήκοντα.

Τα Δευτεροβάθμια ήσαν:

Το Δικανικόν και Εγκληματικόν ή Δικαστήριον της Επικλήσεως συγκείμενον εκ πέντε δικαστών και εδίκαζε κατ' έγκλησιν.

Πλήν των ανωτέρω άλλοι κώδικες (βιβλία) διαλαμβάνουν Διοικητικά και άλλα θέματα όπως προσταγών επιστολάρια της ευγενεστάτης προεδρίας Πρεβέζης, βιβλία ψηφοφορίας, βιβλία αποφάσεων και άλλα του κριτηρίου της εκκλησίας.

Πραγματικός θησαυρός για κάθε μελετητή της Ιστορίας της Συμπολιτείας.

Συνάγεται ότι τα προνόμια τα οποία παρεχωρήθησαν με την συνθήκη και το φιρμάνι απέβλεπαν εις την ανασυγκρότηση των Ηπειρωτικών πόλεων, οι οποίες δεινοπάθησαν και από τους Γάλλους Δημοκρατικούς αλλά και από τον Αλή Πασά ο οποίος πλήν της Πάργας εξηφάνισε αυτάς.

Έκδηλος είναι και η εντολή του Σουλτάνου προς τον εκπρόσωπον του Βοεβόδα Αβδουλάχ Βέη όπως μεριμνήσει για την εκ νέου εγκατάσταση των κατοίκων της Πρεβέζης και των άλλων πόλεων εις τον τόπον των και ίνα η γη των κατοίκων, καθιέρωσε τον θεσμόν της υποχρεωτικής προτιμήσεως του κυρίου του κτήματος, ο οποίος πριν εκποιήση αυτό αναλάβει προς τούτο χρείαν να το πωλεί με τιμήν που του αξίζει και πάντα προς κάτοικον των τεσσάρων πόλεων ή Επτανήσιον πολίτην της Επτανήσου Ρεπούμπλικας.

Για τους Τούρκους ίσχυε η απαγόρευση αγοράς ή κατοχής εις τας περιοχάς των ως άνω τεσσάρων πόλεων κτήματος και διανομής των.

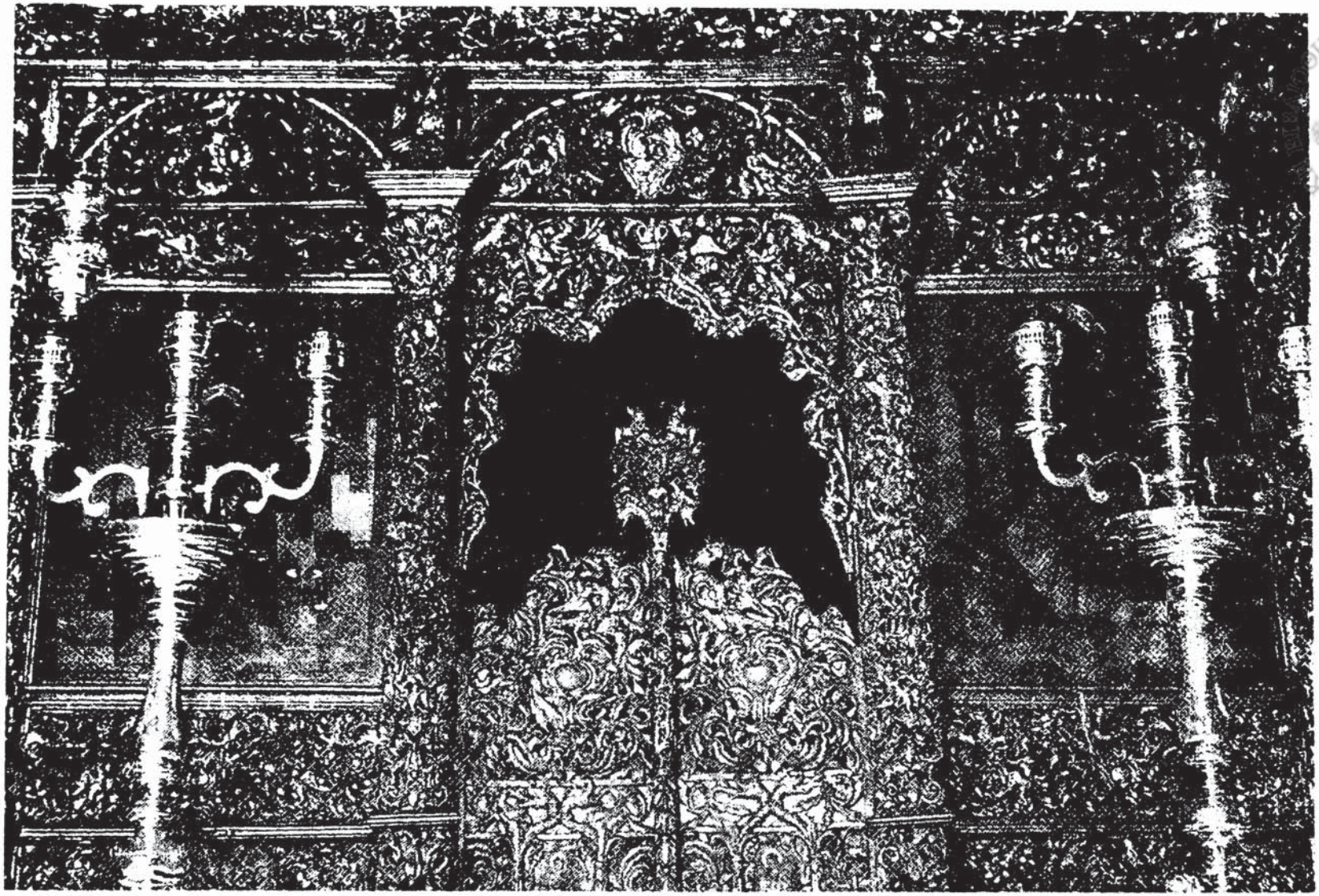
Από τους κώδικες (αριθ. βιβλίων 35, 36 και 44) αποφάσεων του Δικανικού Βήματος Πρεβέζης - προσταγών και ευγενούς Δικανικού Κριτηρίου Πρεβέζης προκύπτει ότι η Πολιτεία της Πρεβέζης λειτουργούσε και πέραν του 1806, χρονολογία κατά την οποία φέρεται ότι ο Αλή Πασάς κατέλαβε τις πόλεις της Συμπολιτείας (πλην της Πάργας) και διέλυσε αυτήν.

Κατά τον Αραβαντινόν (Χρονολογία της Ηπείρου, τόμος β', σελίς 202) η Συμπολιτεία κράτησε μέχρι το έτος 1807, οπότε ο Αλή Πασάς επέτυχε την ανάκλησιν του Αβδουλάχ Βέη και την έκδοσιν Σουλτανικής διαταγής για να καταλάβει στρατιωτικώς τις αυτόνομες αυτές πόλεις.

Η Πάργα και πάλι κατώρθωσε ν' αποφύγει την κατάληψή της από το στρατό του Αλή Πασά διότι την 7 Ιουλίου 1807 με την συνθήκη του Τιλσίτ μεταξύ Ρωσίας και Γαλλίας η Επτάνησος Πολίτεια ετέθη υπό Γαλλικήν προστασία και κατελήφθη από τους Γάλλους Αυτοκρατορικούς - αποχωρησάντων των Ρώσων - πράγμα το οποίο οι Πάργιοι εξεμεταλλεύθησαν ζητήσαντες την προστασίαν των Γάλλων Αυτοκρατορικών την οποίαν και επέτυχον.

Η τύχη του Αβδουλάχ Βέη ήτο οικτρή. Εδηλητηριάσθη από άνθρωπον του Αλή Πασά ενώ διευθύνετο καθ' οδόν επιστρέφων εις την Κωνσταντινούπολιν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το Τέμπλο του Αγίου Χαραλάμπους

ΕΝΟΡΙΕΣ ΖΩΣΕΣ ΚΑΙ ΑΓΩΝΕΣ ΚΛΗΡΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

του Ιερέα Ιωάννη Αλ. Κόλλια

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ: Από το Δήμο Πρέβεζας στα πλαίσια των επετειακών λαμπρών εορτασμών «των 700 χρόνων ύπαρξης και των 80 χρόνων ελευθερίας της πόλης Πρέβεζας», μας έγινε παράκληση να γράψουμε μελέτη για τις Ιστορικές Ενορίες πόλης Πρέβεζας και τους Ήρωες Ιερείς στους αγώνες της Εθνεγερσίας.

Αλλ' ομολογουμένως εδημιούργησε άμα και βαθείας σκέψεις, αλλά και δυσχέρειες πολλές. Τούτο, γιατί, ανεξερεύνητον υπάρχει από απόψεως Ιστορικής και Εκκλησιαστικής μελέτης. Δυστυχώς δεν ευρέθη ακόμη ο κατάλληλος άνθρωπος για να συγγράψει και εκδόσει μια πλήρη, συστηματική, αυθεντική, ιστορία της πόλης Πρέβεζας.

Επί Τουρκοκρατίας η πόλις Πρέβεζα διοικείτο Εκκλησιαστικώς με τον τίτλο Πρωτοπαπά. Δεν είχε Αρχιερέα και διοικείτο τότε από την Μητρόπολη της Άρτας. Η Μητρόπολη Πρέβεζας ιδρύθηκε το 1881. Περιελάμβανε 110 Ενορίες, 15 Ιερές Μονές και 115 Ιερείς.

Η πόλις, τότε, της Πρέβεζας είχε 11 Ενορίες. Κατά την Τουρκοκρατία όλοι όσοι υπηρετούσαν στους Ιερούς Ναούς αυτής εκλέγονταν από τους Ενορίτες. Συνήρχοντο δηλαδή η εκάστη Ενορία και εξέλεγε ιερείς, διακόνους, ψάλτες, νεωκόρους και όλους εκείνους που υπηρετούσαν στους Ιερούς Ναούς.

Ο Κλήρος της πόλης Πρέβεζας δίδαξε και καλλιέργησε την πίστη και την αγάπη προς την Εκκλησία και την Πατρίδα. Αντιμετώπιζε τον φοβερό κίνδυνο της αλλαξοθρησκείας και εξισλαμισμού.

Η αληθινή θρησκευτικότης καλλιεργούμενη από τους ευσεβείς Ιερείς και τη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας, συνετέλεσε στην Ελπίδα και την γλυκειά προσδοκία των Πρεβεζάνων χριστιανών περί της Εθνεγερσίας και Ελευθερίας.

Παρά ταύτα, απ' όσα έχουμε υπόψη ή από αρχειακά και σύγχρονα ιστορικά βεβαιούμεθα, θα επιχειρήσουμε - όσο είναι σ' εμάς εφικτό - να καταδείξουμε γενικά, για τις Ενορίες, τη ζωή και τον αγώνα του Κλήρου της πόλης Πρέβεζας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΝΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΠΟΛΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

Η πόλη Πρέβεζα στους χρόνους της Τουρκοκρατίας είχε 11 Ενορίες. Σήμερα υπάρχουν μόνο επτά 7.

Πόθος μου παλιός ήταν να διασώσω την τοπική Ιστορία, τόσο των Ναών όσο και των Ναϊδρίων, της Μητροπολιτικής περιοχής Νικοπόλεως και Πρεβέζης. Για να γίνουν γνωστά η ανέγερση και αρχιτεκτονική των Ιερών Ναών, αν υπάρχουν τοιχογραφίες ή φορητές εικόνες, ξυλόγλυπτα τέμπλα, έργα τέχνης, χειρόγραφα, κώδικες ή βιβλία και κτήματα. Εδώ στη συνέχεια, με ιστορικά στοιχεία - από το προσωπικό μου αρχείο - θα περιγράψω σύντομα τις Ενορίες της πόλης Πρέβεζας.

1. Η Ενορία Αγίου Χαραλάμπους

Βρίσκεται στο κέντρο της πόλης και ακριβώς γύρω από το Βενετσάνικο ωρολόγιο. Κατά τον Σεραφείμ Ξενόπουλο, το 1884 είχε 1 Ιερέα και 80 οικογένειες (*Ιστορία Άρτης-Πρεβέζης 1884*, σελ. 254).

Ο ιερός ναός του Αγίου Χαραλάμπους, Μητροπολιτικός, χτίσθηκε στα 1715, πάνω στη θέση αρχαίου ναού. Είναι θαυμάσιος, καλλιτεχνικός. Πέτρινος με θολωτές πόρτες και παράθυρα. Στα 1757 χτίσθηκαν το καμπαναριό και η εξώπορτα, με τις ωραίες πέτρινες γλάστρες πάνω της.

Δίπλα, στη νοτιοανατολική πόρτα του ναού, υπάρχει από το 1885 ο τάφος του Μητροπολίτου Πρέβεζας Αμβροσίου Κωνσταντινίδου. Ήταν Ιεράρχης ικανός, με δραστηριότητα Εκκλησιαστική και Εθνική. Με δικά του χρήματα, φρόντισε και έκτισε το 1883 λαμπρό μητροπολιτικό μέγαρο.

Η Εκκλησία της Ενορίας είναι μονόκλιτη Βασιλική με θολωτή οροφή και ξύλινη στέγη με βυζαντινά κεραμίδια. Εσωτερικά, έχει μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας ξυλόγλυπτα: Τέμπλο με κουφοειδές σκάλισμα, άμβωνα, αρχιερατικό θρόνο, που τοποθετήθηκαν στα 1827 από την τότε Εκκλησιαστική Επιτροπή Σκέφερη, Αγόρου και Μπόρου, καθώς γράφει η επιγραφή στο τέμπλο.

Επίσης, υπάρχουν διάφορες φορητές εικόνες. Η μεγάλη ξυλόγλυπτη εικόνα «Ιδού ο Άνθρωπος» και ο καλλιτεχνικός χειροκέντητος επιτάφιος. Παράλληλα, υπάρχουν μερικές τοιχογραφίες στον κύριο ναό, με επτανησιακή επίδραση και η πλατυτέρα βυζαντινή στην κόγχη του Ιερού.

Αξιόλογα είναι τα παλιά μπρούτζινα μανουάλια, οι ωραίοι πολυέλαιοι, τ' αργυρά θυμιατά, τ' αργυρά κι επίχρυσα δισκοπότηρα και καλυμμένα Ευαγγέλια, διάφορα βιβλία και η αργυρογλυπτική λειψανοθήκη του Αγίου Χαραλάμπους.

Στην ενορία αυτή ανήκει και το παρεκκλήσι του Αγίου Σπυρίδωνος. Ο ναΐσκος αυτός βρίσκεται στη δυτική ακτή στο Βαθύ Μαργαρώνας. Χτίσθηκε κατά το 1675 και ανεκαινίσθη το 1735 από τον προβλεπτή Πέτρο Κορνάρο, καθώς γράφει η παλιά πλάκα πάνω από την πόρτα. Καταστράφηκε από τον Ιταλικό βομβαρδισμό το 1941 και εκτίσθη το 1958 από θέμελα.

Η Ενορία του Αγίου Χαραλάμπους είχε τότε ιδιοκτησία 11 τεμάχια χωράφια με 416 ελαιόδεντρα, 4 μαγαζιά, 1 σπίτι και δύο από 1/6 μερίδιο. (*Κτηματική Μητροπόλεως 1909*, αριθ. κωδ. 87, σελ. 34-37).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο μητροπολιτικός ναός του αγίου Χαραλάμπους

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

2. Η Ενορία Αγίου Νικολάου

Αυτή βρίσκεται στη νοτιοδυτική συνοικία της πόλης, δίπλα από τον «Στρατώνα Παλαιοσάραγα» του Αλή Πασά. Επί Τουρκοκρατίας, είχε 2 Ιερείς και 170 οικογένειες (Σεραφείμ Ξενόπουλου, *Ιστορία Άρτης-Πρεβέζης*, 1884, σελ. 252). Η Εκκλησία είναι μονόκλιτη Βασιλική. Χτίσθηκε πάνω σε αρχαίο Ναΐδριο. Κατά τον Σεραφείμ Ξενόπουλο, χτίσθηκε μετά το 1530 και επισκευάσθηκε το 1875 ως μαρτυρεί ενθύμιση στο *Μηνιαίο Ιουνίου* (εκδ. Δημ. Θεοδοσίου 1761, σελ. 3).

Εσωτερικώς ήταν ολάκερη τοιχογραφημένη, μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας. Ξυλόγλυπτο τέμπλο και Δεσποτικό και φορητές εικόνες. Από το δάπεδο του πρώτου αρχαίου ναού υπάρχει στην αυλή στρογγυλή ογκώδης πέτρα με ανάγλυφο μεγάλο δικέφαλο αετό. Στη Βορειοδυτική πλευρά, δίπλα στην πόρτα του ναού, υπάρχει από το 1910, ο τάφος του Μητροπολίτου Πρέβεζας Ναθαναήλ. Ο Ναθαναήλ διεκρίθη για τη μεγάλη του εκκλησιαστική και εθνική δράση. Άφησε στη διαθήκη του 400 εικοσόφραγκα για την ανέγερση σχολής στην Πρέβεζα.

Η Ενορία αυτή, είχε έξω από την πόλη ένα παρεκκλήσι, του Αγίου Πνεύματος ή της Φανερωμένης, που ιδρύθηκε από την οικογένεια Λεκατσά και χρησιμοποιήθηκε ως μοναστήρι από τον Μοναχό Νικηφόρο. Μετά το θάνατό του περιήλθε στην κατοχή της οικογένειας Λεκατσά από την Ιθάκη. Αυτή το παρεχώρησε το 1845 με χρηματική αποζημίωση στο ναό του Αγίου Νικολάου Πρέβεζας.

Επίσης είχε τότε 37 στρέμματα χωράφια, 17 τεμάχια με 1113 ελαιόδεντρα, 1 ελαιοτριβείο, 1 φούρνο ψωμιού, 2 μαγαζιά, 6 σπίτια και 1 αποθήκη. (*Κτηματική Μητροπόλεως 1909*, αριθ. κωδ. 87, σελ. 48-52).

3. Η Ενορία Αγίων Κων/νου και Ελένης

Αυτή βρίσκεται απέναντι από το «Γενί-Τζαμί» της πόλης. Είχε έναν Ιερέα και 70 οικογένειες, κατά τον Σεραφείμ Ξενόπουλο (*Ιστορία Άρτης-Πρεβέζης*, 1884, σελ. 252). Χτίσθηκε το 1742 από τον Χριστόδουλο Θερμογιάννη, που ήλθε από την Κέρκυρα στην Πρέβεζα την εποχή της Ενετοκρατίας, και στη συνέχεια παραχωρήθηκε στους Ενορίτες. Ήταν μονόκλιτη Βασιλική με ξυλόγλυπτο τέμπλο και Αρχιερατικό Θρόνο. Δίπλα στη νότια πλευρά ήταν το πέτρινο καμπαναριό.

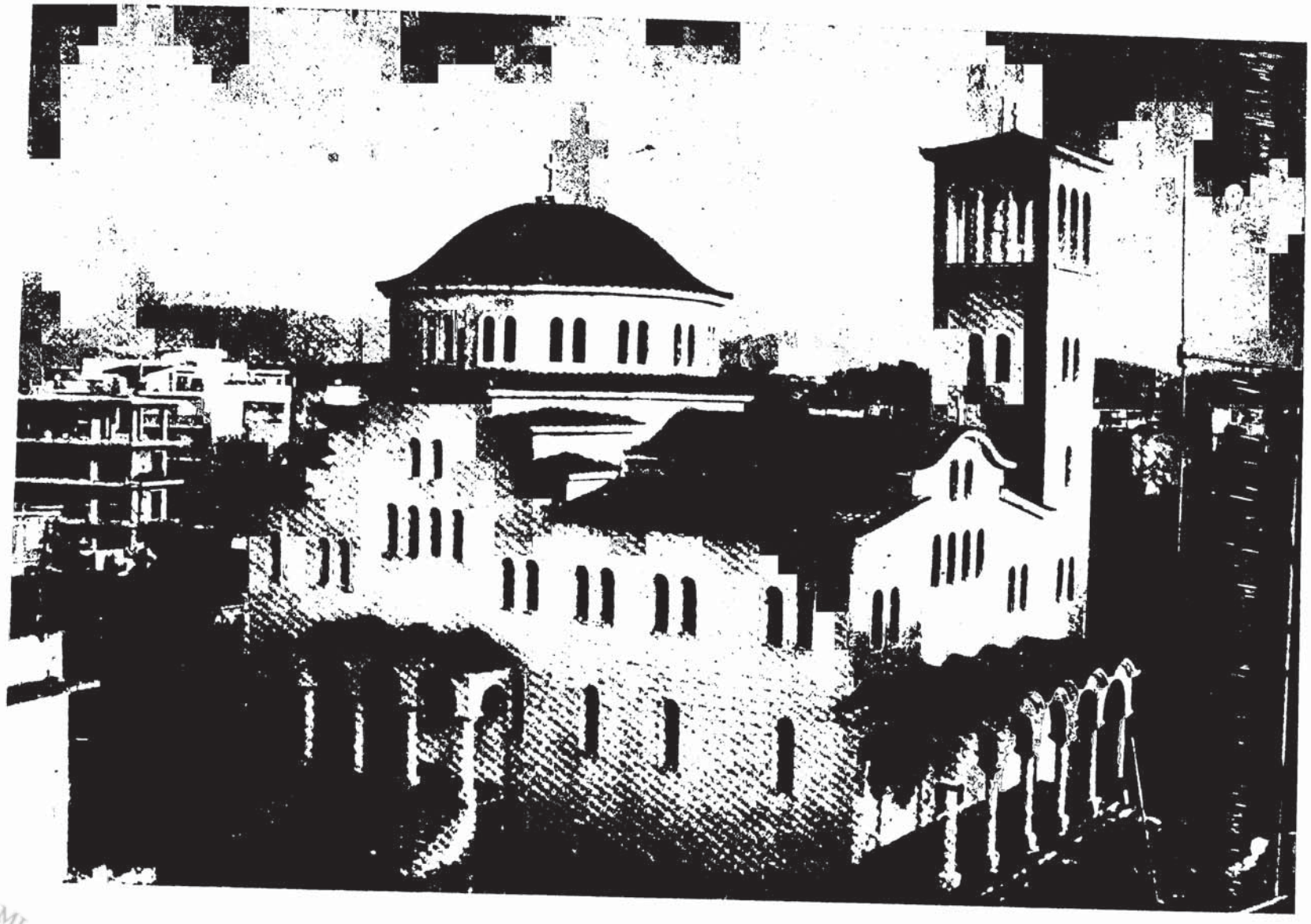
Κατά το 1852 ανακαινίσθηκε επιστασία των αδελφών Μαμμάτη και προστασία του, τότε, στην Πρέβεζα προξένου της Αγγλίας Σιονέϋ Σμιθ Σάντερς, καθώς έλεγε η επιγραφή πάνω από την πόρτα της βόρειας πλευράς της Εκκλησιάς. Τα εγκαίνια τελέσθηκαν το 1856.

Μέσα στο περίβολο αυτής δίδαξε και ίδρυσε σχολή το 1779 ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός. Είχε τεμάχιο υποκάμισο του Ιερομάρτυρος Κοσμά και αργότερα λειψανοθήκη Αγίων. Αργυρά κανδήλια και δισκοπότηρα, επίχρυσα και αργυρά Ευαγγέλια.

Η ενορία αυτή, έχει από το 1922 ως παρεκκλήσι την Αγία Παρασκευή, στη θέση «Ομέρ Πασά», κατά τον Σεραφείμ Ξενόπουλο. Επίσης, είχε κατά το κτηματολόγιο της Ιεράς Μητροπόλεως, 5 μαγαζιά, 9 σπίτια και 10 τεμάχια χωράφια με 743 ελαιόδεντρα. (*Κτηματική Μητροπόλεως 1909*, αριθ. κωδ. 87, σελ. 52).

Ο νέος μεγαλοπρεπής Βυζαντινός Ιερός Ναός εθεμελιώθη την 21 Μαΐου 1987 και αποπερατώθη το 1992, κατασκευασμένος ολάκερος από μπετό. Έχει μήκος 30 και πλάτος 12 μέτρα. Ο τρούλος έχει ύψος 21 μέτρα και το Κωδωνοστάσιο ύψος 23 μέτρα. Είναι τρίκλιτος χωρητικότητος 1.000 ατόμων μαζί με το γυναικωνίτη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο προσφάτως ανεγερθείς ιερός ναός αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

4. Η Ενορία Αγίου Δημητρίου

Η παλιά Εκκλησία βρισκόταν στην παραθαλάσσια θέση της Αγοράς. Ανοικοδομήθη από θεμέλια, με δαπάνη των ευσεβών Ενοριτών. Ήταν μικρή μονόκλιτη Βασιλική. Είχε έναν Ιερέα και ως 40 οικογένειες. (Σεραφείμ Ξενόπουλου, *Ιστορία Άρτης-Πρεβέζης*, 1884, σελ. 253).

Ο ναός, βομβαρδίσθηκε από τους Ιταλούς το 1941 και ιδρύθηκε στη θέση αυτή το 1955 η αίθουσα διαλέξεων, Κατηχητικών Σχολείων και Βιβλιοθήκης της Ιεράς Μητροπόλεώς μας.

Είχε επί Τουρκοκρατίας 5 μαγαζιά, 2 ελαιοτριβεία, 4 τεμάχια χωράφια με 380 ελαιόδεντρα, 7 στρέμματα χωράφια, 1 κήπο και 3 σπίτια από 1/2 μερίδιο. (*Κτηματική Μητροπόλεως 1909*, αριθ. κωδ. 87, σελ. 40-42). Η εκκλησία αυτή από το 1922, συγχωνεύτηκε με την Ενορία Αγ. Ιωάννου του Χρυσοστόμου.

5. Η Ενορία Αγίου Ιωάννη Χρυσοστόμου

Αυτή βρίσκεται στη μέση της πόλης, στη παλιά θέση «Γεφυρόπουλου», απέναντι από το Ο.Τ.Ε. Χτίσθηκε από θεμέλια το 1718 και καταστράφηκε με τον «χαλασμό της Πρέβεζας» το 1798. Ανεγέρθη, κατά το 1822 από τον Λευκάδιο Ιερέα Παναγιώτη Τζουράκη ο οποίος τον ελάμπρυνε με αρχαιότατα ιερά σκεύη, άμφια και εικόνες. Μεταξύ αυτών ήταν ο αργυροϋφαντος «αήρ» των τιμίων δώρων, φτιαγμένος το 1578, ως μαρτυρούσε η επιγραφή.

Προ του θανάτου του ο Ιερέας Παναγιώτης Τζουράκης παρεχώρησε με διαθήκη στην ενορία τον Ναό του. Ο αείμνηστος ιερέας απέθανε το 1836 και ετάφη εκεί. Η ενορία τότε, είχε έναν Ιερέα και 50 οικογένειες. (Σεραφείμ Ξενόπουλος Βυζάντιος, *Ιστορία Άρτης-Πρεβέζης*, 1884, σελ. 253).

Επίσης, είχε 5 τεμάχια χωράφια με 187 ελαιόδεντρα. (*Κτηματική Μητροπόλεως 1909*, αριθ. κωδ. 87, σελ. 45).

Κατεστράφη και πάλι ο Ιερός Ναός από τον βομβαρδισμό το 1941, και ανεγέρθη βυζαντινός το 1971. Στη συνέχεια τοποθετήθηκε ξυλόγλυπτο τέμπλο και ο ναός τοιχογραφήθηκε σχεδόν ολάκερος.

6. Η Ενορία Αγίου Αθανασίου

Αυτή, βρίσκεται στη συνοικία τότε, του Μεχμέτ, είχε έναν Ιερέα και 60 οικογένειες. (Σεραφείμ Ξενόπουλος, *Ιστορία Άρτης-Πρεβέζης*, 1884, σελ. 255). Υπάρχει αρχαία Εκκλησία μονόκλιτος Βασιλική, που ανεγέρθη από την οικογένεια Ιερέα Ιωάννου Γεωργούση το 1750. Ολόκληρος ο εσωτερικός ναός καλύπτεται με τοιχογραφίες, εξαιρετικής τέχνης του 1780. Οι περί τις κεφαλές των αγίων στέφανοι είναι όλοι ανάγλυφοι από γύψο και χρυσωμένοι. Στη νοτιανατολική πλευρά, στην αυλή, το ωραίο κωδωνοστάσιο...

Έχει ένα Ναΐδριο στη θέση «Μαργαρώνα» τιμώμενο επ' ονόματι των Γενεθλίων της Θεοτόκου. Ανεγέρθη επί Ενετοκρατίας από την οικογένεια Ξηρακιώτη. Κοντά στο Ναό τούτο, ασκήτευε ο Μοναχός Μαργαρώνης.

Οι απόγονοι του Ξηρακιώτη, παρεχώρησαν αργότερα το παρεκκλήσι με χρηματική αμοιβή στον ιερό ναό του Αγίου Αθανασίου στην Πρέβεζα. Είχε τότε η Ενορία 1 μαγαζί, 5 τεμάχια χωράφια με 243 ελαιόδεντρα και 59 στρέμματα σε χωράφια. (*Κτηματική Μητροπόλεως 1909*, αριθ. κωδ. 87, σελ. 42-44).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο ιερός ναός αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

7. Η Ενορία Αγίας Παρασκευής

Αυτή βρισκόταν στη συνοικία, τότε, «Ομέρ Πασά» δυτικά της αγοράς. Ο Ναός ανηγέρθη το 1780 από την οικογένεια Σεργιάννη και παρεχωρήθη αργότερα στην οικογένεια Γαβανόζη και στη συνέχεια απ' αυτή στην Ενορία του συνοικισμού, με χρηματική αμοιβή. Είχε τότε, 1 Ιερέα από την οικογένεια Γαβανόζη και 40 οικογένειες. (Σεραφείμ Ξενόπουλου, *Ιστορία Άρτης-Πρεβέζης*, 1884, σελ. 255). Επίσης είχε τότε 5 τεμάχια χωράφια με 97 ελαιόδεντρα και 3 σπιτάκια. (*Κτηματική Μητροπόλεως 1909*, αριθ. κωδ. 87, σελ. 46-47).

Η Ενορία αυτή συγχωνεύθηκε και ο ναός από το 1922 αποτελεί παρεκκλήσι της Ενορίας Αγίου Κων/νου και Ελένης της πόλης Πρέβεζας.

Ο ναός ανηγέρθη πρόσφατα από τον Κωνσταντίνο Σταθόπουλο και τους ευσεβείς χριστιανούς της πόλης, το 1982. Είναι τρίκλιτος βυζαντινός μετά τρούλου. Έχει τοιχογραφηθεί σχεδόν ολάκερος. Είναι «προσκυνηματικός» ο νέος ναός και ανήκει στην Ιερά Μητρόπολη Πρέβεζας.

8. Η Ενορία Αγίου Βασιλείου

Αυτή βρίσκεται στην παλαιά συνοικία «Προύσα». Χτίστηκε πάνω σε αρχαίο ναΐδριο, από την οικογένεια Δεβάρη. Παρεχωρήθη στους ενορίτες προς κοινή χρήση από τον Ιερέα Βασίλειο Δεβάρη, με χρηματική αποζημίωση. Είχε τότε 1 Ιερέα και 50 οικογένειες. (Σεραφείμ Ξενόπουλου, *Ιστορία Άρτης-Πρεβέζης*, 1884, σελ. 253). Ως ιδιοκτησία, είχε τότε 2 τεμάχια χωράφια, με 133 ελαιόδεντρα, 1 σπίτι και 1 οικόπεδο. (*Κτηματική Μητροπόλεως 1909*, αριθ. κωδ. 87, σελ. 45-46). Κατά το 1880, ο ετοιμόρροπος ιερός Ναός, επισκευάσθηκε, εστερεώθηκε και εκαλλωπίσθηκε. Σ' αυτόν το ναό ο Αλέξ. Φιλαδελφεύς βρήκε ωραιότατες βυζαντινές εικόνες, του ΙΑ'

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μέχρι ΙΕ· αιώνος!.. Ερειπωμένος και πάλι, ανηγέρθη από θεμελίων το 1960-65 μεγαλοπρεπής τρίκλιτος ναός χωρίς τρούλο. Τοποθετήθηκε μαρμαρόγλυπτο τέμπλο και τοιχογραφήθηκε σχεδόν ολάκερη. Έχει ένα παρεκκλήσι, του Προφήτη Ηλία.

Ο ιερός ναός αγίου Βασιλείου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

9. Η Ενορία Προφήτου Ηλία

Αυτή βρισκόνταν στη παλαιά συνοικία «Καφενέδες» δυτικά της πόλης. Η Εκκλησία χτίστηκε κατά το 1717-1797 από την οικογένεια Παπα-Στάμου. Αργότερα παρεχωρήθη στους ενορίτες και εχρησίμευσε ως νεκροταφείο. (Σεραφείμ Ξενόπουλου, *Ιστορία Άρτης-Πρεβέζης*, 1884 σελ. 254). Είχε τότε ο Ιερός Ναός ιδιοκτησία 5 τεμάχια χωράφια με 97 ελαιόδεντρα και 3 σπιτάκια. (*Κτηματική Μητροπόλεως 1909*, αριθ. κωδ. 87, σελ. 46-47). Σήμερα κτίσθηκε και αποπερατώθηκε νέος Βυζαντινός μετά τρούλου Ιερός Ναός, ολάκερος από μπετό. Είναι παρεκκλήσι του ενοριακού ναού Αγίου Βασιλείου πόλης Πρέβεζας.

10. Η Ενορία Κοίμησης της Θεοτόκου

Αυτή βρίσκεται στη συνοικία της «Αγοράς». Η ενοριακή Εκκλησία είναι δίπλα στη Δημοτική Βιβλιοθήκη. Ανηγέρθη από θεμέλια το 1873 από την οικογένεια Ζαλογγίτη. Παρεχωρήθη αργότερα στους ενορίτες παρά του ιδίου Ιερέως. Είχε 1 Ιερέα και 50 οικογένειες. (Σεραφείμ Ξενοπούλου, *Ιστορία Άρτης-Πρεβέζης*, 1884, σελ. 254). Είχε τότε, κτηματική περιουσία 3 τεμάχια χωράφια με 97 ελαιόδεντρα, 1 μαγαζί και 2 σπίτια. (*Κτηματική Μητροπόλεως 1909*, αριθ. κωδ. 87, σελ. 47-48).

Εσωτερικά ο ναός έχει ξυλόγλυπτο τέμπλο και Αρχιερατικό θρόνο. Αξιόλογες φορητές εικόνες και τοιχογραφίες. Ο ναός της άλλοτε Ενορίας Αγίων Αποστόλων - που καταργήθηκε το 1922 - αποτελεί σήμερα παρεκκλήσι της Ενορίας Κοίμησης της Θεοτόκου. Επίσης, το Ναΐδριο του Αγίου Αποστόλου Ανδρέου, βορειοανατολικά της Π.Α.Υ.Π., είναι της ενορίας Κοίμησης της Θεοτόκου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

11. Η Ενορία Αγίων Αποστόλων

Αυτή βρίσκεται στην συνοικία «Τσαβαλοχώρι» κτήμα τότε, των οικογενειών των Ιερέων Φούσκαρη και Ιωάννη Πρωτοπαπά. Παρεχωρήθη στους ενορίτες με χρηματική αμοιβή κατά το 1839 προς κοινή χρήση. (Σεραφείμ Ξενοπούλου, *Ιστορία Άρτης-Πρεβέζης*, 1884, σελ. 255). Είχε στην ιδιοκτησία της 6 τεμάχια χωράφια με 297 ελαιόδεντρα και 1 σπίτι. Ο Ναός βομβαρδίσθηκε το 1941 και ανηγέρθη στην ίδια θέση παρεκκλήσι που ανήκει σήμερα στην ενορία Κοίμησης της Θεοτόκου. Για τα κτήματα βλέπε: *Κτηματική Μητροπόλεως 1909*, αριθ. κωδ. 87, σελ. 44-45.

ΖΩΣΕΣ ΕΝΟΡΙΕΣ ΠΟΛΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

1. Η Ενορία γενικά ιστορικώς

Η Ενορία αποτελεί το κύτταρο της Εκκλησίας, αλλά και τη σμικρογραφία της Εκκλησίας. Όπως το κύτταρο είναι η θεμελιώδης μονάδα του όλου οργανισμού του σώματος, έτσι και η Ενορία αποτελεί το θεμελιακό στοιχείο του θεοσύστατου οργανισμού της Εκκλησίας.

Η Ενορία, όμως, αποτελεί και σμικρογραφία του συνόλου της Εκκλησίας, γιατί σ' αυτήν επιτελείται «εν σμικρώ» ό,τι επιτελείται στο πλήρωμα της Εκκλησίας. Επίσης η Ενορία αποτελεί ιερό δεσμό, ο οποίος θεσμοθετήθηκε όντως με θείο φωτισμό μέσα στην ανέλιξη των χρόνων και των εποχών, για την αποδοτικότερη λειτουργία της Εκκλησίας. Αυτή την εξέλιξη της Ενορίας μέσα στην Ιστορία, ιδιαίτερα στους χρόνους της Τουρκοκρατίας, θα προσπαθήσω να περιγράψω σύντομα.

2. Η Οργάνωση της Ενορίας

Γενικά στους χρόνους της Τουρκοκρατίας, από το δεύτερο ήμισυ του ΙΕ' αιώνος μέχρι τις αρχές του ΙΖ' αιώνος, στη συνείδηση του πληρώματος της Εκκλησίας Πρέβεζας άρχισε να διαπλάσσεται η έννοια της ενορίας ως θεσμού ή συστήματος διοικήσεως της Εκκλησίας, ως βασικής μονάδος Οργανώσεως της Εκκλησιαστικής Ζωής. Αυτό συνέβη για δύο λόγους, ένα τυπικό και ένα ουσιαστικό.

Τυπικός λόγος: η Ενορία ήταν η εδαφική περιοχή της Εκκλησιαστικής περιφέρειας στην οποία υπήρχε ένας *Ναός* και ένας *Ιερέας* που λειτουργούσε σ' αυτόν.

Ουσιαστικός λόγος: η Ενορία προσέλαβε πολιτική έννοια, γιατί απετέλεσε μονάδα οργανώσεως της πολιτικής ζωής των ραγιάδων, παράλληλα με την οργάνωση της εκκλησιαστικής ζωής τους.

3. Η Διοίκηση της Ενορίας

Κυρίως οι λόγοι, οι οποίοι συνετέλεσαν, από το δεύτερο ήμισυ του ΙΕ' αιώνος μέχρι τις αρχές του ΙΖ' αιώνος, ν' αρχίσει στη συνείδηση του πληρώματος της Εκκλησίας Πρέβεζας να διαπλάσσεται η έννοια της Ενορίας ως θεσμού ή συστήματος διοικήσεως της Εκκλησίας και μάλιστα ως βασικής μονάδος οργανώσεως της εκκλησιαστικής ζωής των μελών της, ήσαν:

α. Το ποικιλόμορφο εκκλησιαστικό καθεστώς που ίσχυε στις τουρκοκρατούμενες πόλεις της δικαιοδοσίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Γιατί οι ραγιάδες, πιεζόμενοι απο τους κατακτητές, αλλά και από τις εκκλησιαστικές οικονομικές επιβαρύνσεις, συσπειρώθηκαν υπό τη σκέπη της τοπικής Εκκλησίας σε ομάδες, αναπτύσσοντας ανάλογες διαπροσωπικές και κοινοτικές μεταξύ τους σχέσεις.

β. Η συνοίκηση με αλλοθρήσκους ή ετεροδόξους ή σχισματικούς ή οποία ανάγκασε τους υποδούλους Πρεβεζάνους να συσπειρώνονται σε κάποια περιοχή ή συ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νοικία, που έπαιρνε το όνομά της από το ναό που υπήρχε σ' αυτήν.

γ. Το ιστορικό γεγονός της εκκοσμικεύσεως της Εκκλησίας που διεμόρφωσε νέο Εκκλησιαστικό ήθος. Όχι μόνον οι λαϊκοί συμμετείχαν ως δημογέροντες, πρωτομάστορες ή Εκκλησιαστικοί Επίτροποι στη διοίκηση και διαχείριση των της τοπικής μας Εκκλησίας, αλλά και η Εκκλησιαστική Οργάνωση συνδέθηκε με τις λατρευτικές, πολιτιστικές, και οικονομικές ανάγκες των υποδούλων. Ή αλλιώς, *ταυτίστηκε η κοινωνική και η θρησκευτική ζωή των υποδούλων Πρεβεζάνων.*

δ. Η ενεργός συμμετοχή των λαϊκών όχι μόνο στη διοίκηση των ενοριακών ναών και τη διαχείριση της περιουσίας τους, αλλά και στην ίδρυσή τους προς εξυπηρέτηση των λατρευτικών τους αναγκών, αποτελεί την ειδοποιό διαφορά που χαρακτηρίζει αυτή καθ' αυτή την έννοια της Ενορίας ως της τοπικής μας Εκκλησίας, σαν βασικής μονάδας Οργανώσεως της Εκκλησιαστικής ζωής των μελών της.

Ο θεσμός της Ενορίας προέκυψε από την ιστορική πραγματικότητα και αναγκαιότητα. Γι' αυτό και οι Εκκλησιαστικές αρχές, αν και κατ' αρχάς με ανοχή, αργότερα όμως - άγνωστο πότε - εισήγαγαν στις δεήσεις της εκτενούς την προσθήκη «*υπέρ των ενοριτών, επιτρόπων, συνδρομητών του αγίου ναού τούτου*» (Φυλλάδα Θ. Λειτουργίας).

4. Ο θεσμός της Ενορίας

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όπως με την αυτονομία τους οι Πρεβεζάνοι κατόρθωσαν όχι μόνο να επιβιώσουν, αλλά και να αναζωπυρωθούν πολιτικώς και οικονομικώς, έτσι και με το θεσμό της Ενορίας κατόρθωσαν να διατηρήσουν αλώβητη την Ορθόδοξη πίστη τους.

Το χαρακτηριστικό γνώρισμα που χαρακτηρίζει αυτό καθ' αυτό το πραγματικό γεγονός της Ενορίας είναι η ενεργός συμμετοχή των λαϊκών Πρεβεζάνων ως δημογερόντων, πρωτομαστόρων ή Εκκλησιαστικών Επιτρόπων τόσο στα της διοικήσεως των Ενοριακών ναών και διαχειρίσεως της περιουσίας τους, όσο και στην ίδρυση των Ναών, για τη θεραπεία των λατρευτικών αναγκών αυτών των ιδίων.

Βέβαια αυτή την εκκοσμίκευση της Εκκλησίας που προήλθε από την ιστορική αναγκαιότητα, δηλαδή το τότε ισχύον Εκκλησιαστικό καθεστώς, και είχε ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση νέου Εκκλησιαστικού ήθους, την ανέχθηκαν μεν οι Εκκλησιαστικές αρχές, αλλά κανένα νομοθετικό όργανο του κλίματος του Οικουμενικού Πατριαρχείου δεν ασχολήθηκε συστηματικά για την οργάνωση και διοίκηση των Ενοριών κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Οι ναοί τότε δεν αποτελούσαν μόνο τόπο λατρείας, αλλά και χώρο συναθροίσεως των Ενοριτών προς συζήτηση και επίλυση διαφόρων προβλημάτων. Ο κάθε ναός διοικούνταν αφ' ενός από τους Εκκλησιαστικούς Επιτρόπους και τον Ιερατικό Προϊστάμενο, και αφ' ετέρου από τα υπερκείμενα εκκλησιαστικά όργανα, τον κατά τόπο αρχιερέα και το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Οι Ιερείς έπρεπε να έχουν όχι μόνο τις προϋποθέσεις που όριζαν οι Κανόνες, αλλά και τη συγκατάθεση των δημογερόντων, μερικών εγκρίτων πολιτών και των Εκκλησιαστικών Επιτρόπων.

Απαραίτητος, βέβαια, όρος διατηρήσεως της θέσεώς τους ήσαν η καταβολή των δικαιωμάτων υπέρ του αρχιερέως και του Πατριάρχου. Εξ' αιτίας του ισχύοντος τότε Εκκλησιαστικού καθεστώτος οι υποχρεώσεις των Ενοριών ήταν πολλές και δυσβάστακτες. Εν τούτοις, με τις συντεχνίες τους οι Ενορίτες ενίσχυαν κτηματικώς και οικονομικώς τους Ενοριακούς ναούς - καθώς περιγράψαμε σε κάθε ενορία παραπάνω - και το επιτελούμενο φιλανθρωπικό τους έργο!..

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

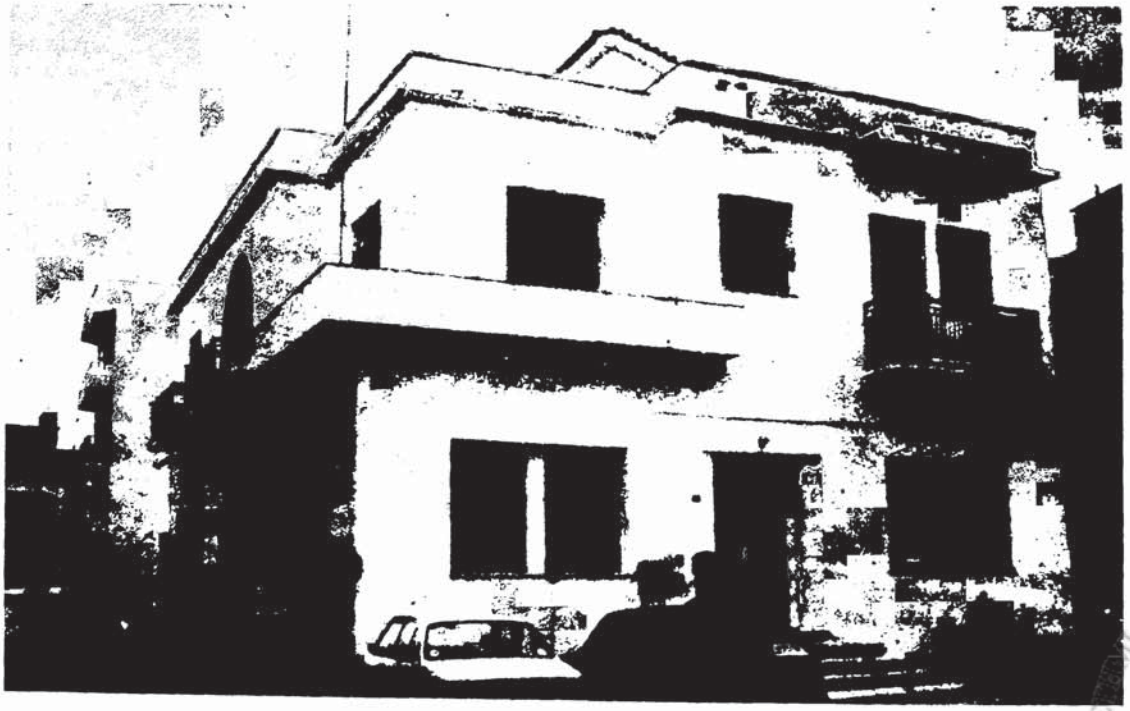
5. Η Φιλανθρωπία της Ενορίας

Η κάθε Ενορία είχε τον Εφημέριο, τον Ιεροψάλτη, τον Επίτροπο, το νεωκόρο ή γυναίκα. Αυτή κατοικούσε μέσα σ' ένα κελί, σκούπιζε το Ναό, άναβε τις κανδήλες και έκανε τις λοιπές εργασίες στην Εκκλησία και τον περίβολό της. Ο περίβολος του Ναού, χρησιμοποιούνταν για την ψυχαγωγία των ενοριτών και τα πανηγύρια τους, για τους Γάμους και τις χαρές των μελών της Εκκλησίας...

Όλοι οι Ναοί είχαν περίβολο. Μέσα σ' αυτόν είχαν κελιά, μικρά σπιτάκια. Στα κελιά, κάθονταν φτωχοί, που δεν είχαν σπίτια και δυστυχούσαν. Επήγαιναν εκεί και εκάθονταν και οι Ενορίτες τους μεταχειρίζονταν, τόσο τους άνδρες αυτούς καθώς και τις γυναίκες, στις έξω και μέσα δουλειές των και εζούσαν.

Στους αδύνατους και γέροντες μαζί με τον Εφημέριο κι ο κάθε ενορίτης τους έστελνε ό,τι προαιρείτο. Ψωμί, λάδι, ελιές, φαγί, ξύλα και λοιπά. Τις γυναίκες αυτές οι ενορίτισσες τις έπαιρναν σε θελήματα και άλλες δουλειές. Να γνέθουν νήματα μάλλινα, μετάξια και υφάσματα πανιών και κάθε άλλη δουλειά, μέσα κι έξω, στα σπίτια. Τον καιρό του Ελαιώνος να μαζεύουν ελιές στο αγρόκτημα, σκάλο στα χωράφια και λοιπές δουλειές. Και ζούσαν οι φτωχοί ακτήμονες νέοι, γέροι, γριές, δίχως να πηγαίνει κανένας να διακονεύει...

Ήταν και μια συνήθεια στην πόλη της Πρέβεζας. Κάθε ενορίας οι Ιερείς και οι Άρχοντες, Προεστοί και Επίτροποι, την παραμονή των Χριστουγέννων και την Ανάσταση του Χριστού διόριζαν δυο νοικοκυραίους και έναν Κληρικό και τους έδιναν την άδεια να περιέλθουν τα συνάφια και όλη την πόλη, να συνάζουν ό,τι προαιρείται ο καθένας, ομοίως και από τους επιτρόπους των Εκκλησιών, να δίνουν κάτι από τα συναγμένα της Εκκλησίας. Και με αυτά τα συναγμένα αγόραζαν παπούτσια, μαντήλια για τις γυναίκες, φέσια για τους άνδρες, διάφορα τρόφιμα και από λίγα χρήματα. Και τα μοίραζαν στους κατοικούντες στα κελιά των ναών και στους φτωχούς Ενορίτες...

Πρέβεζα: Το κτίριο της Μητρόπολης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

6. Οι Ιεροψάλτες της Ενορίας

Επί Τουρκοκρατίας, οι ψάλτες της πόλης Πρέβεζας, προέρχονται από την τοπική Εκκλησία, από τα μοναστήρια, από τα αναλόγια των ψαλτάδων. Που υπηρέτησαν τα ψαλτικά αναλόγια και ανάλωσαν την ζωή τους υμνολογώντας «εσπέρα και πρωΐ και μεσημβρία» και ο λάρυγγάς τους βράχνιασε πολλές φορές ψέλνοντας το Θεό και τους αγίους. Ήταν άνθρωποι που πρέπει να γίνουν γνωστοί, γιατί και τα ονόματά τους καλά δεν γνωρίζουμε, σε μας τους Νέους Πρεβεζάνους και να αποδοθεί η πρέπουσα τιμή και ευγνωμοσύνη, στα μέλη της Ιεροψαλτικής, που διακόνησαν και επάνδρωσαν τα Αναλόγια των Ιερών Ναών της πόλης Πρέβεζας επί Τουρκοκρατίας. Γνωστοί Βυζαντινοί Μουσουργοί ψαλτάδες, που περισυνέλεξα τα ονόματά τους από επιγραφές σε Εκκλησιαστικά βιβλία των Ενοριών πόλης Πρέβεζας, είναι οι παρακάτω: Παπάς Δημήτριος, Παπακώστας Χρήστος, Μαλτέζος Ανδρέας, Μαλτέζος Αναστάσιος, Αρταβάνης Άγγελος, Δρόσος Αριστείδης, Καναβησάς Δημήτριος, Λεβέντης Βασίλειος, Πεπόνης Θωμάς, Ρέντζος Ευστράτιος, Ρέντζος Ελευθέριος, Τσαντούλας Γεράσιμος, Τσούμας Θωμάς, Τόλιας Ιωάννης, Χατζάρας Μιχαήλ και άλλοι άγνωστοι. Οι πιο πολλοί από αυτούς υπήρξαν και μελουργοί.

Επίσης μερικοί, όπως πληροφορήθηκα από σεβαστούς γέρους Ιερείς και λαϊκούς Πρεβεζάνους, είχαν υπομονή και επιμονή, μετέδιδαν στους μαθητευόμενους Ιεροψάλτες, ό,τι είχαν συλλέξει, ως εργατική μέλισσα, οι ίδιοι από τη συνεχή μελέτη των κλασικών μουσικών κειμένων. Στη τεχνική των ήχων είχαν τα κλειδιά, για να ανοίγουν έμπροσθεν των διδασκομένων κατά την εκτέλεση των μαθημάτων τις λεπτότατες αποχρώσεις αυτών.

Ο Ιεροψάλτης Παπακώστας Χρήστος, έγραψε ότι: «*η ψαλτική τέχνη είναι μία αδιάλειπτος προσευχή δι' αυτό, όταν ψάλλει κανείς να προσεύχεται με κατάνυξιν και προσευχήν, ώστε οι πιστοί να μεταρσιώνονται και να δέχονται την θείαν μέθεξιν*» (*Παρακλητική*, εκδ. Δημ. Θεοδοσίου 1778, σελ. 2).

Η τοπική παράδοση λέει ότι μερικοί Ιεροψάλτες ήταν άριστοι, πραγματικοί άρχοντες στα ιερά στασίδια, φωνές χειμαρρώδεις, στεντόρειες, ευλύγιστες - βάθος, ύψος και πλάτος - επλήρουν τις ψυχές των πιστών, ως η πρωϊνή δροσιά τα πρόσωπα, όταν έψαλλαν στους Ναούς της Πόλης Πρέβεζας.

Η καλλιτεχνική τους ευαισθησία δεν ήταν επιδερμικού χαρακτήρος, αλλά τον ψυχικόν των κόσμο επυρπόλει ο θείος σπινθήρας. Είχαν κατανοήσει ότι η ψαλτική τέχνη ολοκληρώνεται, όταν κινείται στην θεία πνευματική σφαίρα. Ήταν ταπεινοί, γιατί εγνώριζαν από πείρα ότι οι Ιεροψάλται πρέπει να εντρυφούν και μα μελετούν μέρα και νύχτα τα κλασικά κείμενα. Όταν έψαλλαν μετέφεραν τη Θεολογία στις ψυχές των πιστών, που σκιρτούσαν από αγαλλίαση. Η ορθοφωνία των, το ήθος και το ύφος ήτο κάτι άλλο...

Ο Εφημέριος του Αγίου Χαραλάμπους τότε, Σπύρος Κύργος γράφει: «Τί να ενθυμηθεί κανείς από τας εκτελέσεις των μαθημάτων των Ιεροψαλτών! Τα Δοξαστικά, τας Δοξολογίας, τα Χερουβικά, Άξιον Εστίν και λοιπά. Δοσμένοι ολοκληρωτικά στην Θεία Τέχνη, επίστευαν ότι έκαμαν Ιεραποστολή». (*Παρακλητική*, εκδ. Δημ. Θεοδοσίου, 1778, σελ. 3).

Η Εκκλησιαστική Βυζαντινή Μουσική, παρά τις δοκιμασίες του λαού της πόλης μας, τα λαμπρά και υπέροχα θεία τροπάρια της ψαλτικής τέχνης παραδίδονται από γενεά σε γενεά χωρίς διακοπή, επί Τουρκοκρατίας και μετά την απελευθέρωση της πόλης Πρέβεζας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΥ ΠΟΛΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

1. Ο Ιερέας μέσα στην Ενορία

Ο Ιερέας μέσα στην Ενορία, σ' αυτό το κύτταρο του Εκκλησιαστικού οργανισμού, αποτελεί τον πυρήνα, γύρω από τον οποίο κινείται η όλη ενοριακή ζωή. Ο ιερέας αποτελεί τον υπεύθυνο ηγέτη οργανωτή, εμπνευστή και καθοδηγητή της Ενορίας. Είναι ένας μικρός επίσκοπος αλλά και ο θείω δικαίω υπεύθυνος έναντι του Επισκόπου, υπό τας διαταγάς και την εποπτεία του οποίου ενεργεί.

Η Εκκλησία του εμπιστεύθηκε το βαρύ έργο της διαποιμάνσεως των ενοριτών. Και το έργο αυτό πρέπει να γίνεται «εν κόπω και μόχθω», με πόνο και δάκρυ πολύ. Με τη διαποίμανση και την υπευθυνότητα εκείνη που φθάνει μέχρις αυτοθυσίας. Τέτοιοι ήταν οι Πρεβεζάνοι Εφημέριοι ... Κληρικοί και Μοναχοί!

2. Στα χέρια του Ιερέα η Παιδεία

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, στον Ιερό Κλήρο της πόλης Πρέβεζας ήταν άρρηκτα ενωμένη η Ορθόδοξη πίστη και η Πατριωτική. Η παιδεία βρισκόταν στα χέρια του Ιερέα. Επίσημα κι ανεπίσημα, φανερά και κρυφά σχολειά κρατούσαν αναμμένο το λυχνάρι της Πρεβεζάνικης Παιδείας, με τη φροντίδα του Ιερού Κλήρου. Το ταπεινό αυτό λυχνάρι έμεινε αναμμένο, με πίστη και ελπίδα, στα πιο δύσκολα χρόνια της σκλαβιάς. Ποιμενάρχες και Παπάδες μιλούν στην πόλη και τα χωριά, γράφουν νύχτα μέρα!.. Την ορθή διδασκαλία και διαφώτιση του ποιμνίου βλέπουμε ιδιαίτερα σε ορισμένους Κληρικούς, που αφιέρωσαν τον εαυτό τους στην ίδρυση σχολείων και δωρεάν τη διδασκαλία!.. Οι Πρεβεζάνοι παπάδες ιερουργούν ταυτόχρονα στο ναό του Κυρίου και στο ναό της Παιδείας. Τα ιερά βιβλία, το «Ψαλτήρι» και το «Οκτωήχι» γίνονται τα όπλα στα χέρια των παπάδων για να πολεμήσουν την αμορφωσιά. Τα Πρεβεζάνικα Ενοριακά, κρυφά και φανερά σχολειά κράτησαν σ' όλο το διάστημα της Τουρκοκρατίας αναμμένη τη λαμπάδα των Ελληνικών γραμμάτων. Εδώ μπορούμε ν' αποθαυμάσουμε αυτά τα ιερά κέντρα της Παιδείας των χρόνων της σκλαβιάς. Τα εκπαιδευτήρια, που έγιναν πνευματικές κυψέλες, καλλιέργησαν τα γράμματα, ανέδειξαν δασκάλους και συγγραφείς και θεμελίωσαν την Παιδεία της πόλης και της περιοχής Πρέβεζας.

Η δίψα που φούντωνε στην ψυχή του σκλαβωμένου Πρεβεζάνικου παιδιού για μόρφωση ήταν μεγάλη. Πήγαιναν να μάθουν γράμματα «πολύ προ της ίδρυσης της Σχολής του Πάτερ Κοσμά», καθώς γράφει ο παπα-Σπύρος Κύργος του Αγίου Χαραλάμπους, (*Μηναίο Μαρτίου*, εκδ. Δημ. Θεοδοσίου, 1761, σελ. 3).

Για να φοιτήσουν τα παιδιά στα «κρυφά σχολειά» ξεκινούσαν νύχτα, με το θαμπό φως του φεγγαριού, κρυφά από τα μάτια του Τυράννου. Η κάθε μάνα τα κατευόδωνε με την ευχή του Χριστού και της Παναγίας. Η καρδιά των έτρεμε. Υπήρχε φόβος να μην τα ξαναδούν. Μα προτιμούσαν να διακινδυνεύσουν τη ζωή των παιδιών των παρά να τ' αφήσουν αγράμματα, άθρησκα και κατά συνέπεια εύκολη λεία των κατακτητών Τούρκων. Σε κάθε βήμα τους έξω αντίκρυζαν τον τρόμο. Τρόμαζαν καθώς γράφει ο παπα-Σπύρος Κύργος, «από φόβο μήπως τ' αρπάξουν, μήπως σκοτώσουν τους γονείς τους, μήπως απειλήσουν την ηθική ακεραιότητα της μάνας και της αδελφής» (*Μη-ναίο Μαρτίου*, εκδ. Δημ. Θεοδοσίου, 1761, σελ. 3).

Ιεροδάσκαλοι γνωστοί είναι: οι Ιερομόναχοι Σαμουήλ Καλός και Βενέδικτος, οι Ιερείς: Παναγιώτης Μπατσούλης, Βασίλειος Δεβάκης, Παναγιώτης Τζουράκης, Σπυ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρίδων Κύργιος κ.α. Απ' αυτούς μερικοί δίδαξαν στη Δημόσια Σχολή «Θεοφάνειο» της Πόλης. (Σεραφείμ Ξενόπουλου, *Ιστορία Άρτης-Πρεβέζης*, 1884, σελ. 252-253).

Οι παπα-δάσκαλοι των ενοριών συμβόλιζαν στα χρόνια της Τουρκοκρατίας την αντοχή της Ορθοδοξίας και της Πατρίδας εναντίον των άπιστων κατακτητών. Η ηθική προσωπικότητά τους, η ακεραιότητα στο χαρακτήρα, στην αποστολή τους, ανέδειξαν τους παπα-δασκάλους ηγετικές κοινωνικές φυσιογνωμίες!..

Αυτές οι μορφές των παπα-δασκάλων Πρεβεζάνων ζωντανεύουν στη μνήμη μας. Τους χρωστάμε τόσα πολλά! Μέσ' στην ψυχή μας διαβάζει κανείς τη διδαχή τους! Αυτοί ήταν οι υποθηκοφύλακες της Πρέβεζας, που καταδιωγμένη κι αλυσοδεμένη βρίσκει καταφυγή στη θολωτή Εκκλησία!.. Αυτοί ήταν οι πνευματικοί κι εθνικοί φάροι που με τα «Κρυφά Σχολειά» έδιναν και στους άλλους το κουράγιο να πιστεύουν, πως όλα δεν χάθηκαν και πως το «ποθούμενον» δεν θ' αργήσει να γίνει πραγματικότητα. Τα τριμμένα ράσα, των παπα-δασκάλων Πρεβεζάνων έγιναν σύμβολα και προσφορά στην Παιδεία και την Ελευθερία του Γένους!..

3. Αγώνες Κλήρου Πόλης Πρέβεζας

Στους τέσσερις αιώνες της Τούρκικης σκλαβιάς, ο Πρεβεζάνικος Κλήρος στάθηκε ο ακρογωνιαίος λίθος, που στήριξε την Ορθόδοξη πίστη και Εκκλησία και παράλληλα το Ελληνικό Έθνος. Γνώρισε διώξεις και μαρτύρια, αλλά έμεινε άκαμπτος στο υπέρτατο χρέος.

Οι αγώνες και τα έργα των Πρεβεζάνων Κληρικών λογίων, έγιναν οι λίμες που έφθειραν λίγο λίγο τις αλυσίδες της δουλοσύνης.

Ο Ιερός Κλήρος οδήγησε τον Πρεβεζάνικο λαό από την πίκρα και το σκοτάδι της ραγιαδοσύνης κατευθείαν στην αιθρία και το άστραμα του ... Εικοσιένα! Αιώνες κι αιώνες τροφοδοτεί με την ανόθευτη πνευματική τροφή και υφαίνει την αρετή, που σαν φτάσει η άγια ώρα θα γίνει το φλάμπουρο της Λευτεριάς, η μεγάλη πράξη της θυσίας!

Στις μεγάλες και σκληρές εθνικές μας ημέρες οι κληρικοί στέκονταν με πόνο και στοργή πατρική κοντά στον Πρεβεζάνικο σκλαβωμένο λαό, φύλακες του Έθνους του, ενσαρκωτές της Πίστεώς του και ποιμένες της Πρεβεζάνικης, της Ελληνικής Ελευθερίας!..

Ποιμενάρχες και παπάδες, τρέχουν, μέρα νύχτα, στην πόλη και την ύπαιθρο της Πρέβεζας, μιλούν και συμβουλεύουν. Μέσα στην πίστη τη θρησκευτική αρχίζουν να περιλαμβάνουν και τη πίστη την πατριωτική. Γίνονται οι εθνικοί Απόστολοι της «Φιλικής Εταιρείας»!

Τότε, ο πρωτεργάτης παπα-Σπύρος Κύργιος μυήθηκε στη «Φιλική Εταιρεία» και στη συνέχεια μύησε πολλούς κληρικούς και προκρίτους της πόλης Πρέβεζας. Η εθνική αυτή δράση του παπα-Σπύρου, όταν έγινε γνωστή στους Τούρκους, προκάλεσε την οργή των εναντίον του.

Αυτός όμως, εργάσθηκε ανυποχώρητα για τα εθνικά συμφέροντα και απομάκρυνε πολλές φορές τους κινδύνους που κρεμόντουσαν πάνω από το ποίμνιό του. Αυτός στην πόλη και την επαρχία τους ευλόγησε τα όπλα, τα όπλα του δίκαιου αγώνα τους. Αυτός ενεθάρρυνε τους αγωνιστές με το κήρυγμά του, στήριξε το ηθικό τους και φρόντισε για την οικονομική τους ενίσχυση.

Εντύπωση προξενεί και η δραστηριότητα, κυρίως των τολμηρών και θαρραλέων κληρικών της πόλης Πρέβεζας, που μετέβαιναν στις φυλακές στα «Παλιοσάραγα» του Αλή Πασά, στη Βάση, να παρηγορήσουν και μοιράσουν τρόφιμα στους φυλα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κισμένους. Μαζί με τα φαγητά μετέδιδαν πληροφορίες και έπαιρναν ειδήσεις χρήσιμες για τον Μητροπολίτη και τους δημογέροντες...

Οι παπάδες, επίσης, της πόλης Πρέβεζας, κατά εντολή του Μητροπολίτη τότε, έπαιρναν απόρρητες επιστολές και τις μετέφεραν μέσα στα καλυμμαύκια τους, απέναντι στο Ελληνικό Άκτιο. Στην επιστροφή έπαιρναν από τους Έλληνες αξιωματικούς απαντητικές επιστολές και πληροφορίες για τον Μητροπολίτη τους. Είναι χαρακτηριστικές οι διηγήσεις και σήμερα με το έργο του Ιερού Κλήρου σ' όλο τον Εθνικό Αγώνα της Πρέβεζας.

Με τόλμη και αποφασιστικότητα έλαβαν μέρος ανυποψίαστοι κληρικοί για την μεταφορά όπλων τα οποία έφερναν από το Άκτιο στην Κυανή Ακτή ψαρόβαρκες καλυμμένα με δίχτυα. Οι παπάδες της πόλης ξεκινούσαν νύχτα, μόνο το θαμπό φως του φεγγαριού φώτιζε το δρόμο τους. Μέσ' από τα περιβόλια, κρυφά από τα μάτια του τυράννου και κάτω από τα τριμμένα ράσα τους, χωρίς φόβο τ' αποθήκευαν στα υπόγεια του Μητροπολιτικού Μεγάρου... Προκινδυνεύοντες υπέρ του Έθνους μας!.. Στη συνέχεια χύνανε τα όπλα και τα τοποθετούσανε μέσα σε ξύλινα κιβώτια και πάνω απ' αυτά τοποθετούσαν κεριά για τα ύποπτα μάτια των Τούρκων. Εν τω μεταξύ έρχονταν καλόγεροι με ζώα, τα φόρτωναν και τα μετέφεραν στα Μοναστήρια: Αγίου Δημητρίου Ζαλόγγου και Προφήτη Ηλία Ηλιοβουνίου. Εκεί διανέμονταν στους οπλαρχηγούς και αυτοί στη συνέχεια στις εθνικές ομάδες τους.

Η θρησκευτική ζωή των Πρεβεζάνων με επίκεντρο την Ενορία παρέμεινε η μόνη οργανωμένη ζωή, που κράτησε τα ζώπυρα της Πίστεως και του Έθνους και του έδωσε τα φτερά για την αντίσταση - καθώς θα δούμε στη συνέχεια - κατά του Τούρκου κατακτητή...

4. Οι θυσίες κλήρου πόλης Πρέβεζας

Μπροστάρης ο Πρεβεζάνος Κληρικός Σπύρος Κύργιος, κατά τα χρόνια 1910-12 κατετάγη στα Εθνικά κομιτάτα, ως οπλαρχηγός για την αποτίναξη του Τουρκικού ζυγού. Έφθασε με τους αντάρτες του μέχρι τη Μακεδονία και τη Βόρειο Ήπειρο. Επέστρεψε όταν τα ελληνικά στρατεύματα από την Άρτα κινήθηκαν προς απελευθέρωση της ιδιαιτέρας του Πατρίδας - Πρέβεζας. Έλαβε μέρος στη μάχη της Αρχαίας Νικόπολης, την 20ή Οκτωβρίου 1912, μαζί με τους συμπατριώτες του Γιώργο Καστάνη και Κώστα Μπάλκο...

Εκεί ο παπα-Σπύρος Κύργιος, με θάρρος περιέρχονταν τους προμαχώνες και ενθάρρυνε όλο το στρατόπεδο με τη θεία ελπίδα και δύναμη του Τιμίου Σταυρού λέγοντας: «Να έχετε θάρρος και να στηρίζεστε στον προστάτη των αδυνάτων, τον Παντοδύναμο Θεό και Σωτήρα μας Ιησού Χριστόν...» (*Παρακλητική*, εκδ. Δημ. Θεοδοσίου 1778, σελ. 3).

Μετά τη μάχη που έγινε στα υψώματα της Νικόπολης από το πρωΐ του Σαββάτου ώς το απόγευμα της 20ής Οκτωβρίου 1912, και το βομβαρδισμό, από την πυροβολαρχία του Θεοδώρου Χαβίνη, της πόλης, αποφασίστηκε η παράδοσή της από τους Τούρκους...

Τα μεσάνυχτα της 20ης προς 21η, στο τότε Λιμεναρχείο - εκεί όπου σήμερα το Δημαρχείο -, έγινε σύσκεψη, στην οποία οι πρόκριτοι - χριστιανοί και Τούρκοι -, ο Μητροπολίτης Ιωακείμ, ο Δήμαρχος Χαλήλ Εφένδης, οι Πρόξενοι Αγγλίας και Αυστροουγγαρίας και ο Δήμαρχος Πρέβεζας Σκέφερης, έπεισαν τον Τούρκο στρατιωτικό διοικητή Ταγματάρχη Μεχμέτ Ασάφ να μην προβάλει άλλη άμυνα και να παραδώσει την πόλη Πρέβεζα...

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τότε, εξουσιοδοτήθηκαν οι τρεις πρόξενοι, οι οποίοι συνοδευόμενοι και από τον εκπρόσωπο του στρατιωτικού διοικητή, διερμηνέα Σελιανιντίν, πήγαν στη Νικόπολη, όπου στις τρεις η ώρα τα ξημερώματα - ανέτειλλε η 21η Οκτωβρίου 1912, ημέρα Κυριακή - υπέβαλαν τους όρους παραδόσεως, που πρότεινε ο Μεχμέτ Ασάφ στον Έλληνα διοικητή του Αποσπάσματος, Ταγματάρχη Παναγιώτη Σπηλιάδη...

Ο Μητροπολίτης τότε Ιωακείμ Βαλασιάδης μετά του Ιερού Κλήρου, φέροντες τις λαμπρές των στολές, μετ' εξαπερύγων και φανών, μαζί με όλο το Ελληνοχριστιανικό ποίμνιο υπεδέχθη πανηγυρικώς με σημαίες και κωδωνοκρουσίες τους ελευθερωτάς, τελέσας επίσημη Δοξολογία, στο Μητροπολιτικό Ιερό Ναό του Αγίου Χαραλάμπους!..

5. Εθνομάρτυρες Κληρικοί Πρέβεζας

Ο Πρεβεζάνος οπλαρχηγός παπα-Σπύρος Κύργιος, είναι ο τελευταίος ηρωϊκός κληρικός, που έλαβε μέρος στους Εθνικούς Αγώνες, της Απελευθέρωσης της Πρέβεζας!.. Γενικά, ο Ιερός Κλήρος της Πρέβεζας υπήρξε ο οδηγός του σκλαβωμένου λαού και το στήριγμά του. Προεκινδύνευσε του λαού, συντηρούσε τη σπίθα της λευτεριάς. Όλοι μαζί συνέβαλαν στη διάρκεια του μεγάλου αγώνα!

Ήταν μπροστάρηδες, γενναίοι και ήρωες αξεπέραστοι. Ο Κλήρος, ως επικεφαλής της εθνικής μας αντιστάσεως, στην οποία συμμετείχαν μια σειρά ολόκληρη νεομάρτυρες, ποτίζοντας το εθνικό δένδρο, αναδείχθηκε αντάξιος των περιστάσεων και άξιος της ευγνωμοσύνης και της αγάπης όλων μας!

Οι θυσίες του Ιερού Κλήρου Πρέβεζας, είναι πάρα πολλές. Πολλά θύματα στο βωμό της πίστεως και της Πατρίδας έχει να επιδείξει η τοπική Εκκλησία της Πρέβεζας δεκάδες, γνωστούς και αγνώστους κληρικούς. Γνωστοί είναι οι εξής:

Το 1803 ο Ιερομόναχος Ιωσήφ Γκινάκας ηγούμενος της Μονής Ζαλόγγου, το 1826 ο Επίσκοπος Ρωγών Ιωσήφ, το 1826 ο Αρχιμανδρίτης Γεράσιμος ο Ζαλογγίτης, το 1830 ο Ιερομόναχος Ανανίας, ηγούμενος Μονής Ζαλόγγου, το 1835 ο Ιερομόναχος Αγάπιος, ηγούμενος της Μονής Προφήτη Ηλία, το 1897 ο Ιερέας Μιχαήλ Παπαγεωργίου, Εφημέριος Καμαρίνας Πρέβεζας.

Η αιματηρή όμως θυσία των, που συνετέλεσε τόσο πολύ στη διαφύλαξη των εθνικών μας πνευματικών θησαυρών, δεν είναι όσο θα έπρεπε γνωστή στους πολλούς. Δεν έχουν δημοσιευθεί λεπτομέρειες στις θυσίες τους και ο λαός της Πρέβεζας δεν γνωρίζει όσο πρέπει τον αγώνα των Ηρώων εκείνων Κληρικών!..

Γνωστοί και άγνωστοι Πρεβεζάνοι κληρικοί, «με ματωμένα ράσα», ένοπλοι μάχονταν στο πλευρό των πατριωτών. Και έδωσαν τη ζωή τους για την απελευθέρωση από τον Τουρκικό ζυγό. Αυτός ο ηρωϊκός Κλήρος μας, διδάσκει πάντοτε στις επερχόμενες γενεές το χρέος, την αυτοθυσία και τον πατριωτισμό!

ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ: Είναι δυνατόν να λησμονηθούν οι ηρωϊκοί εκείνοι ρασοφόροι, κληρικοί και Μοναχοί, Πρεβεζάνοι, οι οποίοι και ενόπλως έδρασαν στις μάχες των σκλαβωμένων πατριωτών μας;.. Προσφέροντας μια σειρά ολόκληρη από νεομάρτυρες, ποτίζοντας το εθνικό δένδρο, αναδείχθηκαν άξιοι των περιστάσεων!..

Τελικά, το συμπέρασμα από την αναδρομή που τόσο σύντομα επιχειρήσαμε να περιγράψουμε στο τρίτο κεφάλαιο είναι ένα: ότι δεν υπήρξε Κληρικός οιουδήποτε βαθμού, που να μη συμμετείχε με τον α' ή β' τρόπο, με υλική ενίσχυση ή προσωπική συμμετοχή στον απελευθερωτικό Αγώνα της Πρέβεζας!...

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο οπλαρχηγός ιερέας Σπύρος Κύργιος μαζί με τον Γεώργιο Καστάνη

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 25

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ β' ΕΤΟΣ 7ο ΤΕΥΧΟΣ 25 ΠΡΕΒΕΖΑ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΚΟΜΙΚΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ ΙΟΥΝΙΟΣ '91

Κομικς ---------- Μ. Γ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ , Γ. ΜΠΑΖΙΝΑΣ , ΣΤΑΘΗΣ
Ιστορια ---------- Μ. ΝΤΕΛΙΑΜΠΑΣΙ , Γ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ
Ντοκουμεντο ---------- Ν. ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ
Λαογραφια ---------- Β. ΑΥΔΙΚΟΣ , Χ. ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ , Β. ΜΑΡΓΑΡΗΣ
Φιλολογια ---------- Μ. Μ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ , Ε . ΚΑΨΩΜΕΝΟΣ, Ι. ΤΡΙΑΝΤΟΥ
Πεζογραφια ---------- Φ. ΜΠΑΟΣ , Θ. ΜΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
Ποιηση ---------- Π. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ , Θ. ΚΟΥΓΚΟΥΛΟΣ
Περιβαλλον ---------- Ε. ΜΑΤΣΙΓΚΟΥ , Κ. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ
Αρχιτεκτονικη ---------- Κ. ΠΑΡΑΘΥΡΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το παιγνίδι των αστραγάλων («τα κότσια») στην Πρέβεζα στη σύγχρονη εποχή (*)

Δρ. Κ. Γ. Τσάϊμου
Αρχαιολόγος
Λέκτωρ Ε. Μ. Πολυτεχνείου

Στα πλαίσια των πολιτιστικών εκδηλώσεων πού οργανώνει ο Δήμος για την ύπαρξη και απελευθέρωση της Πρέβεζας θα ήθελα να συμβάλω και εγώ παρουσιάζοντας όχι ένα σχετικό ιστορικό θέμα, όπως συνηθίζεται, αλλά ένα θέμα που έχει σχέση με την καθημερινή ζωή της μικρής κοινωνίας της Πρέβεζας.

Συγκεκριμένα με τις απλές χαρές των παιδιών και είναι αυτό το θέμα το παιγνίδι των αστραγάλων, το γνωστό ως κότσια. Ένα παιγνίδι το οποίο παρ' όλο που ήταν από τα αγαπημένα παιγνίδια των παιδιών, έχει τελείως εξαφανιστεί Ένα παιγνίδι πού, όπως θα αποδείξουμε, έχει τις ρίζες του στην αρχαία εποχή.

Η ομιλία αυτή έχει σκοπό να δείξει πώς παιζόταν στην Πρέβεζα μέχρι πριν λίγα χρόνια το παιγνίδι των αστραγάλων, «τα κότσια», και να παρουσιάσει μερικά ενδιαφέροντα συμπεράσματα.

Η Ιστορία της Ελλάδας έχει μια συνέχεια που φαίνεται όχι μόνο στον πολιτισμό, στα γεγονότα, στη γλώσσα και στη θρησκεία, αλλά και σε κάτι άλλο το οποίο είναι χαρακτηριστικό: στα παιγνίδια των παιδιών.

Και το παιγνίδι των παιδιών στην αρχαία Ελλάδα και στη Ρώμη, το πιο αγαπητό ήταν αναμφισβήτητα οι «αστράγαλοι», τα σημερινά *κότσια*. Το παιγνίδι αυτό διατηρήθηκε ανά τους αιώνες στην Ελλάδα μέχρι το τέλος του 2ου παγκοσμίου πολέμου και έχει ιδαίτερα ενδιαφέρον να παραβάλει κανείς τί διατηρήθηκε ακριβώς από την αρχαία εποχή μέχρι σήμερα.

Οι «αστράγαλοι» είναι ένα από τα πολλά παιγνίδια πού έπαιζαν οι Έλληνες από τα πανάρχαια χρόνια. Ήταν αγαπητό παιγνίδι, όπως μας πληροφορούν τα αρ-

(*) Ομιλία που έγινε στη Θεοφάνειο Αίθουσα Τέχνης στις 17-10-1992 στα πλαίσια των εκδηλώσεων για τα 700 χρόνια από την ίδρυση και 80 χρόνια από την απελευθέρωση της Πρέβεζας από τον τουρκικό ζυγό.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χαία κείμενα, τα παλιά ευρήματα από ανασκαφές και οι παραστάσεις σε διάφορα έργα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ανεύρεση 25.000 περίπου αστραγάλων σε σπήλαιο στον Παρνασσό από το Γάλλο αρχαιολόγο καθηγητή Amandry.

Οι αστράγαλοι μελετήθηκαν λεπτομερώς.

Στην Νικόπολη σε παιδικό τάφο, που ανέσκαψε η κ. Βοκοτοπούλου το 1970 στο Μπούφι, βρέθηκαν, όπως ήταν φυσικό, αστράγαλοι.

Αστράγαλος ονομάζεται το μικρό κόκκαλο που βρίσκεται στην κατώτερη κλείδωση των πίσω ποδιών των θηλαστικών ζώων. Στη νεότερη Ελλάδα ονομάζεται «κότσι». Το κόκκαλο αυτό έχει σχήμα κυβοειδές (σχ. 1).

Σχ. 1 και σχ. 2: Ο αστράγαλος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Από τις έξι πλευρές οι τέσσερες είναι σχεδόν επίπεδες, ενώ οι δύο άλλες είναι κυρτές. Έτσι ο αστράγαλος όταν ρίχνεται στο έδαφος μόνο στις τέσσερες επίπεδες πλευρές μπορεί να σταθεί. Κατά κάποιο τρόπο είναι ένα «ζάρι» με τέσσερες μόνο πλευρές που διακρίνονται από το διαφορετικό τους σχήμα.

Οι ονομασίες των πλευρών κατά την αρχαιότητα όπως και οι σύγχρονες ονομασίες στην Πρέβεζα δίνονται στον παρακάτω πίνακα:

Αρίθμηση πλευράς κατά την αρχαιότητα	Αρχαία ονομασία	Σύγχρονη ονομασία στην Πρέβεζα
1	ΧΙΟΣ, ΚΥΩΝ	ΚΙΣΣΩ
2	χωρίς ονομασία	χωρίς ονομασία
3	ΥΠΤΙΟΝ	ΛΑΚΚΑ
4	ΠΡΑΝΕΣ	ΖΑΦΤΡΑ
5	χωρίς ονομασία	χωρίς ονομασία
6	ΚΩΟΣ, ΕΞΙΤΗΣ	ΜΑΡΩ

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι ονομασίες αυτές αλλάζουν πολύ από περιοχή σε περιοχή της Ελλάδας. Στα σχήματα 1 και 2 δίνονται τα αντίστοιχα δεδομένα.

Την ονομασία διάφορων παιγνιδιών με τους αστραγάλους στην αρχαιότητα αναφέρουν και οι λεξικογράφοι Πολυδεύκης, Ησύχιος και ο σχολιαστής Ευστάθιος.

Βρίσκουμε τις ονομασίες: «Τρόπα», «Πεντάλιθα», «Εις ώμιλλαν», «Αρτιάζειν».

Τα τρία πρώτα ήταν παιγνίδια δεξιοτεχνίας και διασκέδασης και τα παίζανε τα παιδιά. Το «αρτιάζειν» ήταν το παιγνίδι «μονά-ζυγά» δηλ. τυχερό παιγνίδι. Υπήρχαν και άλλα παιγνίδια τυχερά με τα κότσια στον τύπο του παιγνιδιού των ζαριών (βλ. βιβλιογραφία).

Το παιγνίδι *τα κότσια* παιζόταν σε πολλά μέρη της Ελλάδας και της Μικράς Ασίας αλλά εξαφανίστηκε τις τελευταίες δεκαετίες. Με το παιγνίδι αυτό στη νέα Ελλάδα ασχολήθηκαν οι Ι.Κακριδής, Δ.Λουκόπουλος, Η Βασιλάς (βλ. βιβλιογραφία). Στην ανακοίνωση αυτή δίνουμε όλα τα στοιχεία που μπορέσαμε να συγκεντρώσουμε για το παιχνίδι *τα κότσια*, όπως παιζόταν στην Πρέβεζα στη σύγχρονη εποχή.

Το παιχνίδι των αστραγάλων στην Πρέβεζα άρχισε να παρακμάζει κατά το 1925 όταν ήρθαν οι πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία και έφεραν το παιγνίδι των βώλων, που ήταν στην αρχή από πηλό και κατόπιν από πολύχρωμο γυαλί. *Τα κότσια* εγκαταλείφθηκαν μετά το 2ο παγκόσμιο πόλεμο.

Οι πηγές για το σύγχρονο παιχνίδι στην Πρέβεζα είναι προφορικές από παλιούς Πρεβεζάνους.

Αναφέρω τα ονόματα των Πρεβεζάνων που με βοήθησαν στην έρευνα αυτή. Είναι οι Καρτεζίνης Δημ., Κάσκαρης Κωνστ., Κίκερης Χριστόφορος, Φωνταράς Ντίνος, Μπανός Βασίλης. Στην έρευνα αυτή κατά πολύ συνέβαλε και ο αείμνηστος Κωνσταντίνος Κονοφάγος με τις πληροφορίες και τις περιγραφές που μου έδινε για τα διάφορα παιχνίδια που έπαιζε με τα κότσια όταν ήταν παιδί στην Πρέβεζα.

Στην Πρέβεζα παίζονταν τα εξής παιχνίδια: τα «Πιπεράκια», η «Τρόμπα'τς», οι

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

«Πεντεμάρες» και οι **«Σάρες»**. Τα παιχνίδια αυτά παίζονταν από αγόρια και δεν υπήρχε κέρδος σε χρήμα. Το κέρδος ήταν τα κερδισμένα κότσια του αντιπάλου που τα έβαζαν σε υφασματένια σακκουλάκια, πράγμα που θυμίζει αυτό που βλέπουμε σε αρχαίο ανάγλυφο (σχ. 3).

Σχ. 3

Από τις παιδικές αναμνήσεις που έχω από το παιχνίδι με τα κότσια μπορώ να συμπεράνω ότι οι μητέρες δεν ήταν ιδιαίτερα ευχαριστημένες που τα παιδιά τους το έπαιζαν. Και αυτό γιατί τα κότσια τα θεωρούσαν παιχνίδι ανθυγιεινό.

Τα Πιπεράκια

Ήταν το μόνο παιχνίδι που δεν απαιτούσε δεξιοτεχνία. Παιζόταν από δυο αγόρια. Κάθε παίχτης έβαζε ένα αριθμό από κότσια π.χ. δέκα και ο αντίπαλος άλλα τόσα. Ο πρώτος παίχτης έπαιρνε από τα κότσια π.χ. πέντε στη χούφτα του και τα έριχνε στο έδαφος. Όσα «ήταν Λάκκα» τα έπαιρνε ο παίχτης. Όσα ήταν «Ζάφτρα» ήταν του αντιπάλου. Όσα ήταν «Κίσσω» ή «Μάρω» έπρεπε να ξαναπαιχτούν.

Η Τρόμπα'τς

Το παιγνίδι αυτό έχει μεγάλη σημασία γιατί όπως θα αποδείξουμε είναι το παιγνίδι πού στην αρχαιότητα αναφέρεται με την ίδια ονομασία: η «Τρόπα». Διατηρήθηκε δηλ. η ονομασία του παιγνιδιού επί χιλιετηρίδες στην περιοχή της Πρέβεζας.

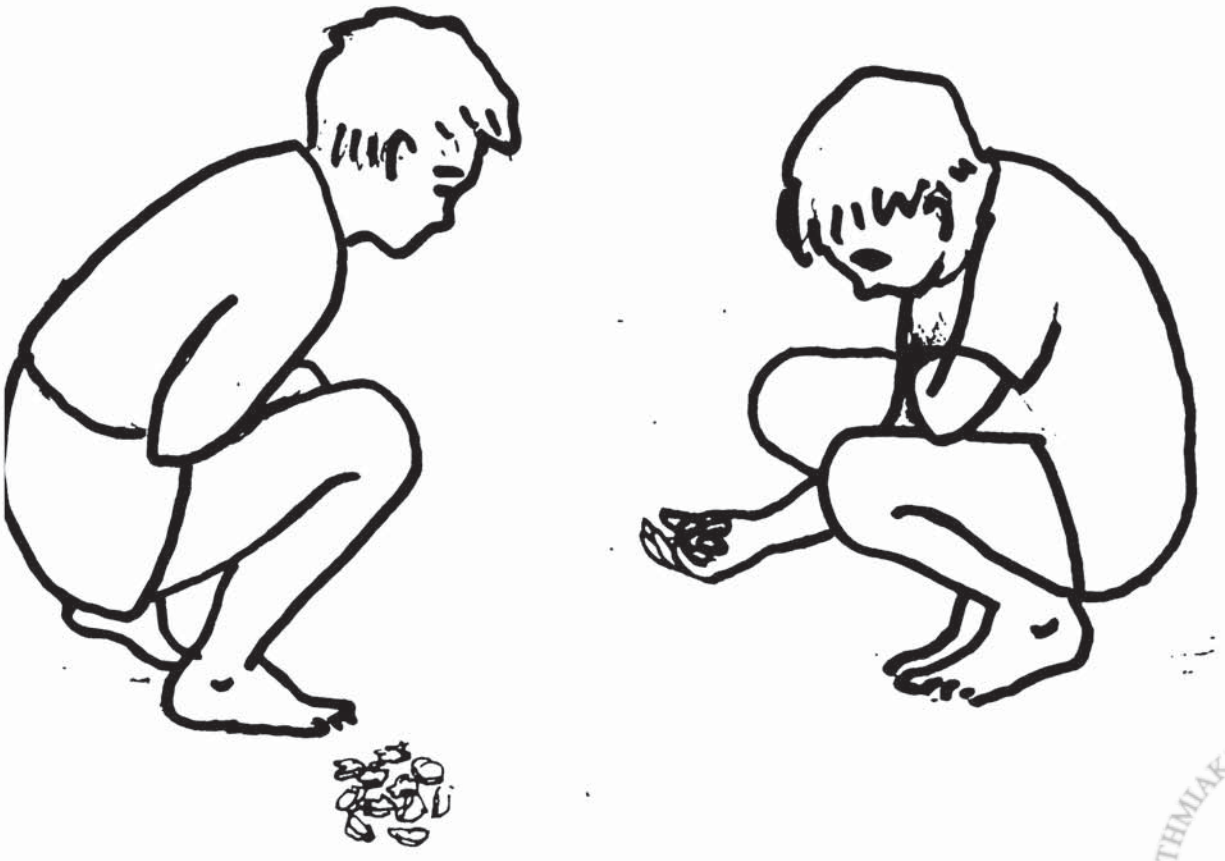
Στο λεξικό του Ησύχιου (5ος αιώνας μ.Χ.) βρίσκουμε: «Τρόπα: είδος παιδιάς, καθ' ήν στρέφουσι τους αστραγάλους εις το έτερον μέρος».

Ας δούμε πώς παιζόταν η Τρόμπα'τς στην Πρέβεζα: Το παιγνίδι παιζόταν από δυο παιδιά και κάθε ένα έβαζε ένα αριθμό από κότσια, π.χ. από 10 κότσια. Κανο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

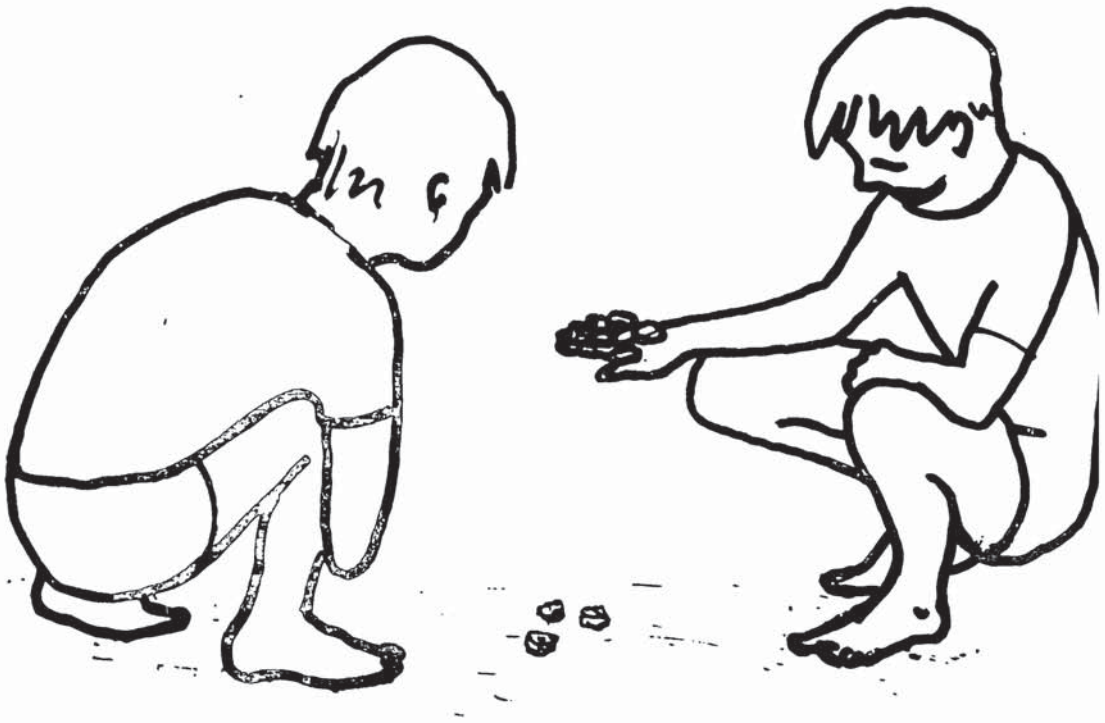
νιζόταν με την τύχη ποιός θα αρχίσει πρώτος Ο πρώτος παίχτης έπαιρνε στη χούφτα του π.χ. 6 κότσια, τα πετούσε στον αέρα σε μικρό ύψος και προσπαθούσε απλώνοντας την παλάμη του να κρατήσει στη ράχη του χεριού όσο το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό από κότσια (σχ. 4-5). Ας πούμε ότι στη ράχη έμεναν τρία και άλλα τρία έπεφταν στο έδαφος. Προσπαθούσε τότε να ρίξει κάτω ένα-ένα τα τρία κότσια που είχε στη ράχη με σκοπούς που θα γίνουν αντιληπτοί από τον κανονισμό του παιγνιδιού. Όταν τελείωνε το παιγνίδι και όλα τα κότσια ήταν πια στο έδαφος, ο παίχτης κέρδιζε όσα ήταν «Λάκκα», ο δε αντίπαλος έπαιρνε όσα ήταν «Ζάφτρα». Όταν λοιπόν ο παίχτης έριχνε ένα-ένα τα κότσια που είχε στη ράχη του χεριού του με τέχνη, προσπαθούσε να τα ρίξει «Μάρω» ή να κτυπήσει κανένα κότσι που είχε σταθεί «Κίσσω». Πολλές φορές προσπαθούσε κτυπώντας ένα κότσι που ήταν κάτω να το «στρέψει» να σταθεί «Μάρω». Το παιγνίδι αυτό, όπως φαίνεται, απαιτούσε ιδιαίτερη τέχνη. Από την περιγραφή του παιγνιδιού μπορούμε να πούμε ότι πρόκειται για το παιγνίδι που αναφέρει ο Ησύχιος με το ίδιο όνομα. «Στρέφουσι τους αστραγάλους» αποδίδει ή τη μορφή των αστραγάλων σε διάφορες θέσεις ή και τη στροφή της παλάμης. Υπάρχει εξ άλλου μια περίφημη παράσταση αυτού του παιγνιδιού πάνω σε μάρμαρο στο μουσείο της Νεάπολης (σχ. 6)

Οφείλουμε να τονίσουμε ότι αυτό το παιγνίδι όπως το περιγράψαμε ονομαζόταν στην εποχή του Πολυδεύκη (2ος αι. π.Χ.) «Πεντάλιθα» και όχι «Τρόπα». Η ονομασία «τρόπα» κατά τα κλασικά χρόνια ήταν άλλο παιγνίδι και μόνο αργότερα ύστερα από τα ελληνιστικά χρόνια ήταν το παιγνίδι που αναφέρει ο Ησύχιος και σώθηκε μέχρι τώρα, ιδιαίτερα στην Πρέβεζα, με την ίδια ονομασία.

Σχ. 4: Το παιγνίδι «Τρόμπα'τς». Πρώτη φάση

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

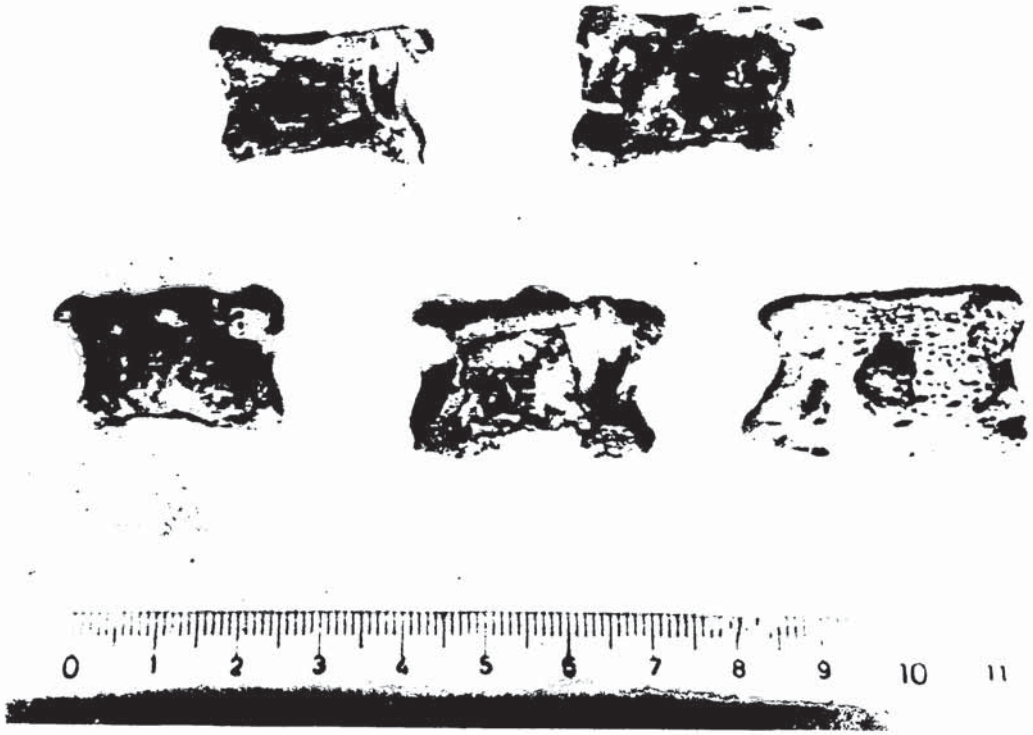
Σχ. 5: Το παιγνίδι «Τρόμπα'τς». Δεύτερη φάση

Σχ. 6: Παράσταση σε μάρμαρο στο Μουσείο της Νεάπολης: Το παιγνίδι «Τρόπα»

Οι Πεντεμάρες

Το παιγνίδι αυτό θα το περιγράψουμε με πολλές λεπτομέρειες. Πιστεύουμε ότι στα κύρια στοιχεία του παιζόταν πολύ στην αρχαιότητα, παρόλο που δεν υπάρχουν αρχαία κείμενα ή παραστάσεις που να το αποδεικνύουν. Υπάρχει γι' αυτό ένα σημαντικό πειστήριο: ότι βρέθηκαν πολλοί αστράγαλοι που έχουν μέσα τους μολύβι. Επίσης αστράγαλοι που έχουν οπές για να δεχτούν μολύβι και που είναι λειασμένοι σε ορισμένες πλευρές π.χ. ο καθηγητής Amandry στους 23.000 αστραγάλους που βρήκε: οι 36 είχαν μολύβι (σχ. 7), οι 2.900 είχαν οπές από τρυπάνια και οι 472 ήταν πολύ λειασμένοι. Οι αρχαιολόγοι διερωτήθηκαν τί σκοπό είχαν οι αστράγαλοι με μολύβι καθώς και οι λειασμένοι (βλ. άρθρο Amandry).

Σχ. 7: Κότσια με μολύβι που βρέθηκαν σε σπήλαιο στον Παρνασσό

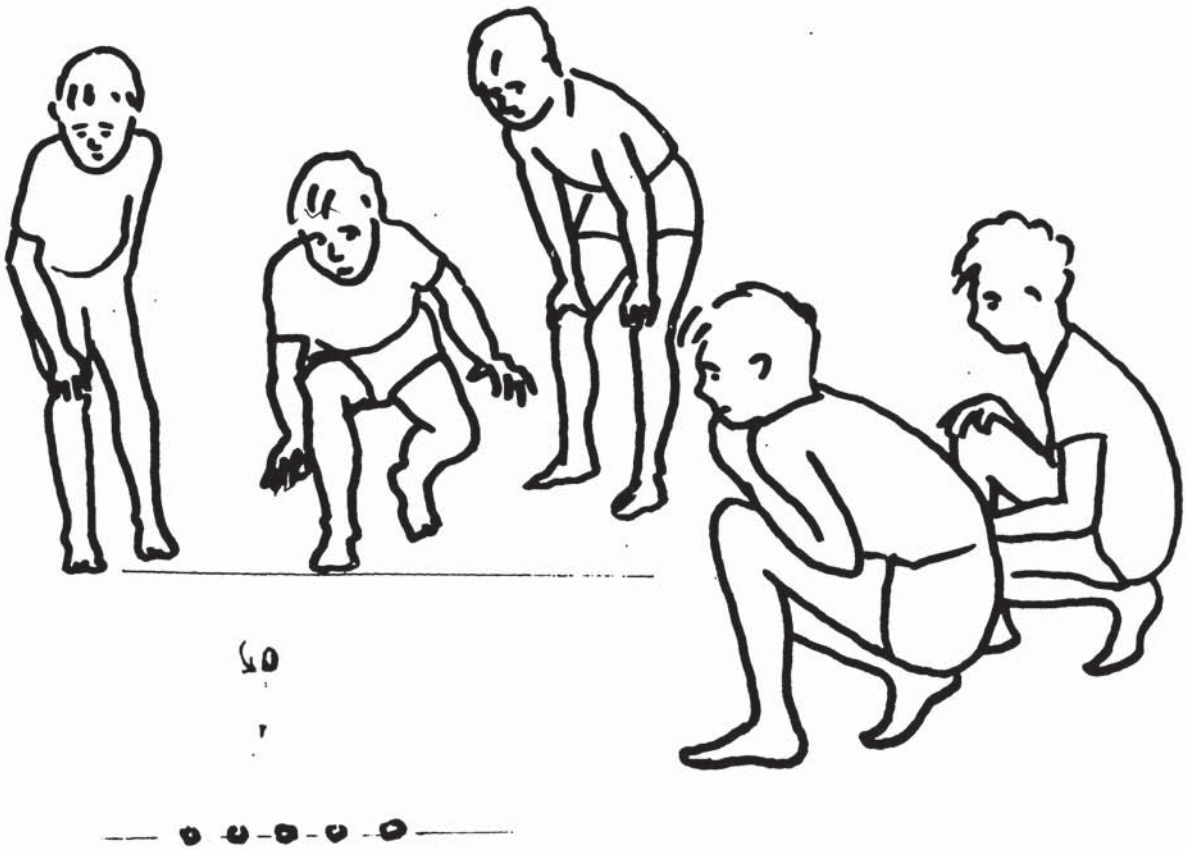
Διαβάζοντας παρακάτω την περιγραφή του σύγχρονου παιγνιδιού οι απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα είναι ολοφάνερες δηλ. ότι το μολύβι είχε σκοπό να κάνει τον αστράγαλο πιο βαρύ και έτσι ένα καλύτερο βλήμα σε ένα παιγνίδι όπου με αυτό το βλήμα κτυπούσε κότσια.

Το παιγνίδι παιζόταν με 4-6 παιδιά. Κάθε παιδί είχε ένα κότσι που το χρησιμοποιούσε σαν βλήμα και ονομαζόταν «κριτσιμάδι» ή «λίλι» ή «στουρνίδι». Κάθε παίχτης έδινε ένα κοινό κότσι. Όλα τα κότσια στηνόνταν στη σειρά σε μια γραμμή σε απόσταση το ένα από το άλλο δυο σχεδόν κότσια και σε θέση «Μάρω».

Υπήρχε μια άλλη γραμμή σε απόσταση 4-5 μέτρα από όπου τα παιδιά με τη σειρά τους έριχναν το «κριτσιμάδι» για να κτυπήσουν τα στημένα κότσια. Το έδαφος έπρεπε να είναι επίπεδο ή καλύτερα πλακόστρωτο. Η σειρά παιξίματος καθοριζόταν με την τύχη ή διαφορετικά.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Άρχιζε το παιγνίδι. Κάθε παιδί έριχνε το «κριτσιμάδι» από τη γραμμή από ό-που γινόταν η βολή. Η προτεραιότητα καθορίζονταν από τη σχετική απόσταση του «κριτσιμαδιού» από τη γραμμή βολής. Ο πρώτος παίχτης έριχνε το «κριτσιμάδι» του από τη γραμμή βολής προς τα στημένα κότσια (Σχ. 8).

Σχ. 8: Το παιγνίδι «οι Πεντεμάρες». Ο παίχτης πετάει το «κριτσιμάδι» του για να κτυπήσει τα στημένα κότσια.

Το παιγνίδι απαιτούσε μεγάλη δεξιοτεχνία γιατί το «κριτσιμάδι» που έριχνε το παιδί και σερνόταν στο έδαφος έπρεπε συγχρόνως να έχει αποκτήσει μια περιστροφική κίνηση που την έδινε το παιδί με τα δυο του δάκτυλα (Σχ. 9). Αυτή η περιστροφική κίνηση ήταν που έδινε την κύρια κρούση στο στημένο κότσι και το πέταγε μακριά. Εάν το «κριτσιμάδι» που πετούσε το παιδί κτυπούσε και απομάκρυνε ένα από τα στημένα κότσια σε απόσταση μεγαλύτερη από πέντε πόδια τότε ο παίχτης έπαιρνε όλα τα κότσια που ήταν στημένα και το παιγνίδι ξανάρχιζε.

Το «κριτσιμάδι» ήταν βέβαια μεγάλης σημασίας για το κάθε παιδί. Το λείαιναν τρίβοντας τη «Λάκκα» για να είναι επίπεδο. Έτσι προχωρούσε εύκολα στο έδαφος στριφογυρίζοντας. Κάθε παιδί είχε και ένα άλλο «κριτσιμάδι» που είχε μέσα του χυμένο μολύβι για να είναι βαρύ. Πολλές φορές τα παιδιά συμφωνούσαν από την αρχή να παίξουν με τέτοιο «κριτσιμάδι με μολύβι».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σχ. 9: Το παιδί πετάει το «κριτσιμάδι» του για να κτυπήσει τα στημένα κότσια και του δίνει μια περιστροφική κίνηση που είναι απαραίτητη για αποτελεσματική κρούση.

Ας επισημάνουμε μερικές λεπτομέρειες του παιγνιδιού που μας οδηγούν σε σπουδαία συμπεράσματα:

Κάθε παίχτης πριν ρίξει το «κριτσιμάδι» του έπρεπε να πει μια φράση που τα παιδιά δεν ήξεραν τη σημασία της. Ο κανονισμός προέβλεπε ότι αν κάποιος παίχτης ξεχνούσε να την πεί έχανε τη σειρά του. Η φράση ήταν η εξής: «Μαραπέκι σκώμματα, Κίσσω βόηθος». Συχνά πάλι ο αντίπαλος έλεγε τη φράση «Ζόφος» τη στιγμή που ο παίχτης έριχνε το «κριτσιμάδι» προς τα στημένα κότσια.

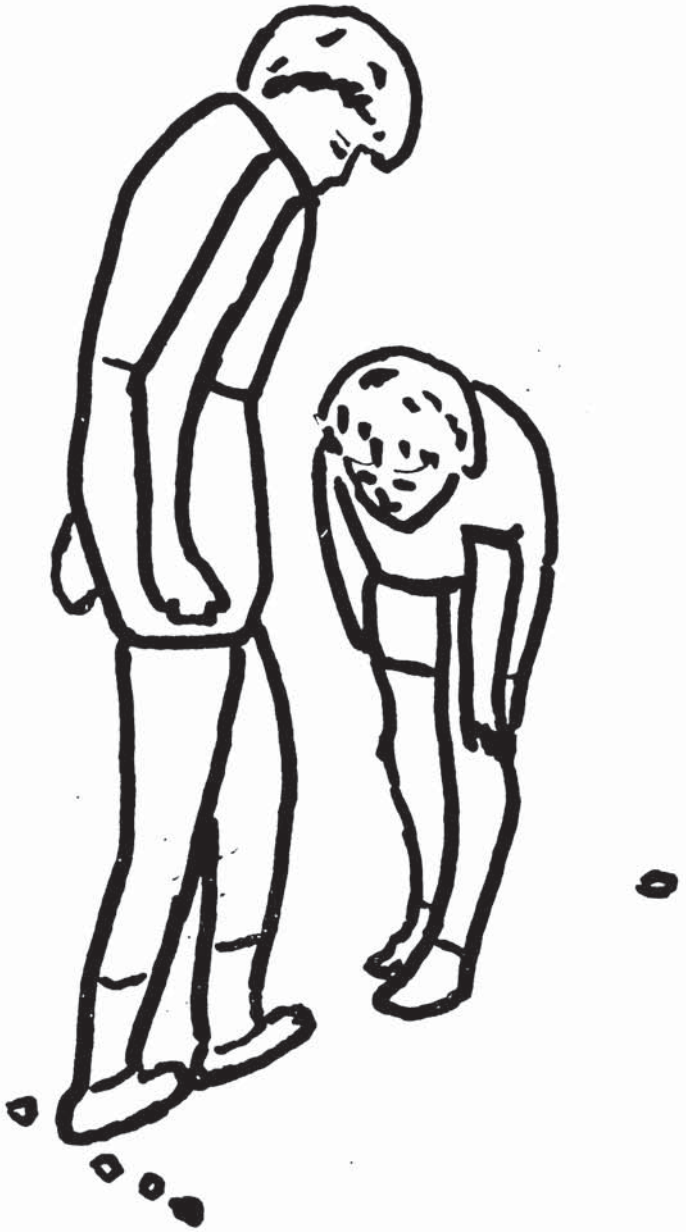
Ας δούμε τι σήμαινε η λέξη σκώμματα: Η μέτρηση της απόστασης που μετακινήθηκε το κτυπημένο κότσι γινόταν από τον αντίπαλο. Έβαζε το ένα παπούτσι κατόπιν του άλλου για να πιστοποιηθεί αν η απόσταση ήταν μεγαλύτερη από πέντε πόδια (Σχ. 10). Αν στη μέτρηση το παιδί άφηνε κενό ανάμεσα στα δυο παπούτσια ο παίχτης φώναζε ότι «κάνει σκώμματα». Η αρχαία αυτή λέξη σκώμματα, δηλ. εδώ με την έννοια ζαβολιές, υπήρχε στο λεξιλόγιο των παιδιών χωρίς να ξέρουν τη σημασία της. Η άλλη φράση «Όποιος αμποδάει τα παίρνει» σημαίνει: αν από λάθος ή επίτηδες κάποιος εμπόδιζε το κτυπημένο κότσι να πάει μακρυά, ο παίκτης έπαιρνε όλα τα κότσια.

Η λέξη «Ζόφος» που έλεγε ο αντίπαλος είχε την έννοια κατάρας να μην πετύχει ο παίχτης. Πρόκειται και εδώ για αρχαία λέξη που σήμαινε σκότος του Άδη.

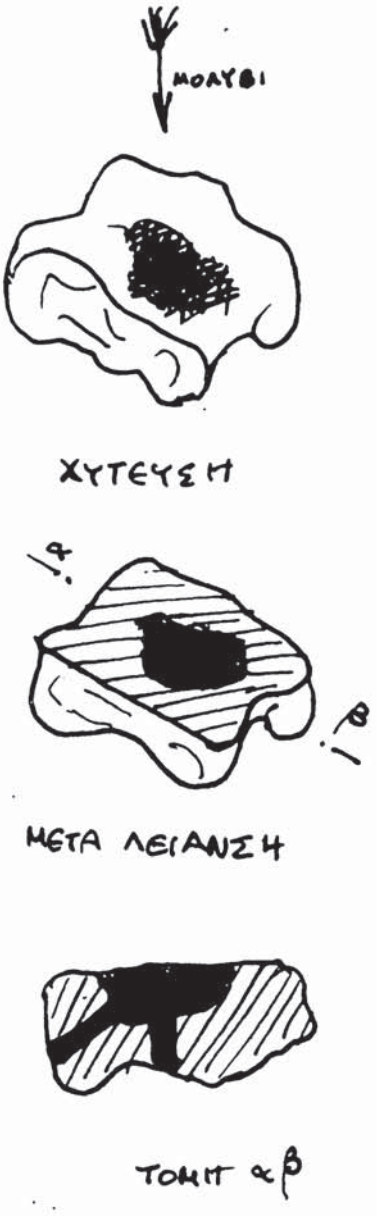
Βλέπουμε ότι οι λέξεις *σκώμματα* και *ζόφος* που είναι αρχαίες λέξεις δείχνουν επίσης ότι το παιγνίδι είχε αρχαία προέλευση.

Το παιγνίδι αυτό είχε δύσκολη τεχνική στον τρόπο βολής γιατί έπρεπε να έχει περιστροφική κίνηση το «κριτσιμάδι». Αυτό απαιτούσε αρκετή εξάσκηση.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σχ. 10: Το αντίπαλο παιδί μετράει την απόσταση που βρίσκεται το κτυπημένο κότσι για να πιστοποιηθεί αν είναι μεγαλύτερη από 5 πόδια

Σχ 11: Πως χύνεται το μολύβι στο «κριτσιμάδι» και πως λειαίνεται αυτό στην «πλευρά της Λάκκας».

Το παιγνίδι γινόταν ευκολότερο όταν το «κριτσιμάδι» ήταν βαρύ από μολύβι. Τα παιδιά έφτιαχναν «κριτσιμάδι με μολύβι» προσθέτοντας λυωμένο μολύβι στην κοιλότητα της «Λάκκας». Κάνανε πρώτα μικρές οπές μέσα στο κότσι με τρυπάνι ώστε το μολύβι όταν στερεοποιούνταν να μη μπορεί να φύγει (σχ. 11).

Όταν το λείαιναν το «κριτσιμάδι» στη «Λάκκα», πάνω σε σκληρή πλάκα λειαινόταν μαζί με το κότσι και το μολύβι και έτσι η επιφάνεια της «Λάκκας» ήταν όλη επίπεδη. Τις περισσότερες φορές τα παιδιά παίζανε με «κριτσιμάδι» χωρίς μολύβι γιατί το παιγνίδι απαιτούσε τότε περισσότερη τεχνική. Θεωρούνταν πάντως απαράδεκτο να παίξει κάποιος με «κριτσιμάδι» που είχε μέσα κρυφό μολύβι. όταν είχε συμφωνηθεί με «κριτσιμάδι χωρίς μολύβι».

Οι Σάρες

Το παιγνίδι αυτό είναι ακριβώς το ίδιο με τις «Πεντεμάρες» με τη μόνη διαφορά ότι το κότσι της βολής, το «κριτσιμάδι», ήταν μεγάλο κότσι από κριάρι ή γίδα και ότι είχε πάντοτε μολύβι. Το ονόμαζαν «Σάρα».

Η «Σάρα» λειαινόταν πολύ από τη μεριά της «Λάκκας» αλλά συχνά και από τη μεριά της «Ζάφτρας». Και γινόταν έτσι σαν μια ισόπαχη πλάκα. Ο λόγος ήταν ότι το κέντρο βάρους πήγαινε χαμηλότερα και σαν βλήμα που σέρνεται πάνω στο έδαφος είχε μεγαλύτερη ευστάθεια και αποτελεσματικότητα. Τα κότσια με μεγάλη λείανση και με οπές από τρυπάνι που βρέθηκαν σε ανασκαφές είναι ακριβώς «Σάρες». Από όσα ειπώθηκαν μπορούμε να βγάλουμε τα εξής συμπέρασμα:

1) Από τα αρχαία παιγνίδια των αστραγάλων σώθηκε στην Πρέβεζα σχεδόν το ίδιο η «Τρόπα» και μάλιστα με το όνομά της: «Τρόμπα'τς».

2) Το παιγνίδι των αστραγάλων οι «Πεντεμάρες» που παιζόταν στην Πρέβεζα και με τα κότσια με μολύβι επιτρέπει να βρούμε μια ερμηνεία των ευρημάτων από αστραγάλους με μολύβι π.χ. στους παιδικούς τάφους.

Υποθέτουμε ότι οι αρχαίοι έπαιζαν περίπου το ίδιο παιγνίδι όπως τις «Πεντεμάρες» για το οποίο όμως δεν έχουν βρεθεί ακόμη περιγραφές ή παραστάσεις.

Η μελέτη του αρχαίου παιγνιδιού των αστραγάλων στην αρχαιότητα και του παιγνιδιού όπως παιζόταν από τα παιδιά στην Πρέβεζα αποδεικνύει χαρακτηριστικά ότι στην Πρέβεζα το παιγνίδι διατηρήθηκε με μικρές παραλλαγές καλύτερα από άλλα μέρη της Ελλάδας. Είναι φανερό ότι τόσο καλή διατήρηση του αρχαίου παιγνιδιού στην Πρέβεζα οφείλεται στο ότι η Πρέβεζα είναι συνέχεια της αρχαίας μεγάλης ελληνορωμαϊκής πόλης Νικόπολης, η οποία καταστράφηκε στα τέλη του 10ου αιώνα μ.Χ. απο επιδρομή βαρβάρων.

Κυρίες και κύριοι

Σας ευχαριστώ πολύ για την προσοχή που δείξατε στην ανάπτυξη αυτού του θέματος και ελπίζω οι νεότεροι να πήραν μια εικόνα του παιγνιδού αυτού που χάθηκε μέσα στο πέρασμα του χρόνου και οι παλαιότεροι να συγκινήθηκαν αναπολώντας παιδικές στιγμές όταν έπαιζαν «κότσια», ένα πανάρχαιο παιγνίδι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΠΗΓΕΣ

Απολλώνιος ο Ρόδιος III,117, Loeb.

Αριστοτέλης, *Φυσικά Προβλήματα* XVI, 913a,3, 915b, 12: Των περί τα Ζώα Ιστορικών II, 499b, 25, Loeb.

Αριστοφάνης, *Πλούτος*, 816, Loeb.

Ευστάθιος, *Commentarii ad Homeri*, 1289, 56, 58, 61, 63, Lipsiae MCMXXIX.

Ησύχιος, *Οι λέξεις αρτιάζειν, τρόπα, ώμιλλα*, Lugbuni Batavorum MDCCLXVI.

Ομηρος, *Ιλιάδα* Ψ, 88,Loeb.

Παυσανίας, Ηλιακά, II, XXIV: *Αχαϊκά*, XXV,10: *Φωκικά*, XXX,2, Loeb.

Πλούταρχος, *Αλκιβιάδης*, II, Loeb.

Πολυδεύκης, *Ονομαστικόν* IX, 99-103, 126, Lipsiae MCMXXXI.

Β. ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Amandry P., *Antre Corycien*: BCH (1971) 773: BCH 96 (1972) 909.

Amandry P., *Os et coguilles*: BCH Sup. IX (1984) 374-378.

Βασιλιάς Η., *Πώς παίξαμε τα κότσια*: Ηπειρ. Εστία 18 (1969) 457-459.

Becq de Fouquieres L., *Les jeux des anciens*, Paris 1869, 325-356.

Blinkenderg Chr., *Lindos* I (1931) Πιν. 749-750 n 3234-3235.

Boessneck J., *Die Tierknochenfunde aus dem Kabirenheiligstum bei Theben*, München 1973, 9-10 Πιν. I-II.

Βοκοτοπούλου Ι., AD 26 (1971) Β Χρονικά 335.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Βουλοδήμου Χ., *Δοκίμιον περί του ιδιωτικού βίου των αρχαίων Ελλήνων*, Τομ. Β, Αθήνα 1903, 102-106.

Broneer O., *Investigation at Corinth 1946-47*: Hesp. 16 (1947) 241 Πιν. LXI, 20.

Clara Rhodos 3 (1929) 164, 214, 254, 218: 4 (1931) 113, 175, 275: 6-7 (1932-33) 57: 8 (1936) Σελ. 182.

Collezioni del Museo Nationale di Napoli, Roma 1986, 172-173 n 357.

Conophagos C., *Le Laurium Antique*, Athenes 1980, 358.

Deonna W., *Delos* XVIII (1938), 332 B 1297, 334 B 5656.

De Franciscis Alfonso, *Il Museo Nazionale di Napoli* 1963, 71 Πιν. XXV.

Hampe R., *Tönemer Phormiskos aus Metapont*: AA (1976) 192-202.

Hampe R., *Die Stelle aus Pharsalos im Louvre*, Berlin 1951.

Higgins R.A., *Greek terracottas*, London 1967, Πιν. 61A.

Johansen K.F., *The Attic grave reliefs*, Copenhagen 1951.

Καχριδής Ι., Ελληνικά παιγνίδια: *Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος*, Αθήνα 1925, 169-171.

Klein A., *Child life in Greek art*, New York MCMXXXII, 17-18.

Κουρουνιώτης Κ., *Εξ Αττικής:* ΑΕ (1913), 187.

Κωνσταντίνου Ι., *Περιοχή «Ανατολικού Νεκροταφείου»*: ΑΔ 19 (1964) Β2 Χρονικά 218-211.

Kurtz D., - Boardman J., *Greek burial customs*, London 1971, 208.

Lacroix L., *Les reproductions de statues sur les monnaies grecques*, Paris 1949, 183 υποσ. 6: 210.

Λαμπρινουδάκης Β., *Η ανασκαφή στο ιερό του Απόλλωνος Μαλεάτα Πρασά*: ΠΑΕ 1976 (1978) 209 Πιν. 148β.

Lehmann K. - Spittle D., *Samothrace*, IV 2, 113-114.

Liddel-Scott, λ. ζόφος, σκώμμα.

Λουκόπουλος Δ., *Ποία παιγνίδια παίζουν τα Ελληνόπουλα. Περιγραφές ελληνικών παιγνιδιών απ' όλα τα μέρη της Ελλάδας*, Αθήναι 1926.

Maiuri Bianca, *Museo Nazionale di Napoli*, 1957.

McDonald A.William, *Excavations at Nichoria in Messenia 1972-73*: Hesp (1975) 89.

Mielsch Haroldn, *Zur Deutung und Datierung der Knöchnelspielerinnen des Alexandros*: RM 86 (1979).

Πανταζή Δ., *Λεξικόν της Ελληνικής Αρχαιολογίας*, 1860, λ. αστράγαλος.

Παρλαμά Λ., *Καύσεις στο κλασικό νεκροταφείο της Ακάνθου*: ΑΑΑ (1978) 24-25 εικ. 36.

Papaoikonomou Yannis, *L' énfant aux astragales*: BCH 105 (1981) 255-263.

Πασπαλιώτης Κ.Γ., *Λόγος περί των παρά τοις αρχαίοις 'Ελλησι παιδικών παιγνίων*, 1854, 17-20.

Perachora II (1962) 447, Α 376, 186.

Picard Ch., *Manuel d' Archelogie grecque*, IV, 1338-1339.

Πλάτων Ν., *Κρητικά Χρονικά* 11 (1957) 337: 12 (1958) 465-466.

Pottier E., *Fouilles dans la Nécropole de Myrina*: BCH 10 (1886) 212-215.

Pottier E. - Reinach S., *La nécropole de Myrina*, 1887, 100, 217, 591.

Real Encyclopädie 2, 2, l. αστράγαλος.

Robinson D.M., *Olynthus* X (1941) 502 υποσ. 70.

Young R.S., *The 1961 campaign at Gortion*: AJA 66 (1962) 154.

Χαιριτωνίδης Σεραφείμ, *Ανασκαφή κλασικών τάφων παρά την πλατείαν Συντάγματος*: ΑΕ (1958) 44.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η ΠΡΕΒΕΖΑ (*)

του Ανδρέα Καρζή

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΕΒΕΖΑ (1870-1880)

Η πόλη της Πρέβεζας, με τον ελαιώνα και τα δυο τζαμιά της, έδειχνε μια όψη κάπως γραφική και γινόταν πιο ωραίος ο γραφικός αυτός πίνακας έχοντας φόντο τον Αμβρακικό με την Πούντα (Άκπο) στο βάθος και τα μικρά και μεγάλα πλεούμενα που στέκονταν αραγμένα στην ακτή (παρά τα εμπορικά καταστήματα). Τα σπίτια στην πόλη θα πρέπει να υπολογίζονταν στα 1.000 περίπου. Τα περισσότερα από αυτά ήταν μονόροφα, ενώ υπήρχαν και λίγα διόροφα.

Τα δυο τζαμιά, εκ των οποίων το ένα βρισκόταν βόρεια της πόλης, χτίστηκαν από τον Αλή Πασά χρησιμοποιώντας υλικό που έφερε από τη Νικόπολη. Ξεχώριζε καμαρωτός και ο πύργος του Ρολογιού που έδειχνε τις ώρες στα τούρκικα. Πάνω σ' αυτό τον πύργο υπάρχει μια πλάκα εντοιχισμένη που φέρει τη λέξη «Νικοπόλεως», κι αυτή φερμένη από τη Νικόπολη. Δυτικά της πόλης υπήρχε χάνδακας (τάπια) ρηχός και ακάλυπτος, όπου σ' αυτόν έπεφταν οι ακαθαρσίες από τα σπίτια καθώς και τα υπολείμματα από τα λιτρουβιά (πάνω απο 25 είχε η πόλη), προσφέροντας στους κατοίκους της μια βαριά και αφόρητη μυρωδιά. Η τάπια είχε τρεις γέφυρες και τρεις πόρτες, της Βρυσούλας, τ' Αη-Λιός (στάδιο) και τη μεσηνιά (μεσαία) που ήταν και η είσοδος στην πόλη. Την έκτισε ο Αλής την πρώτη δεκαετία του 1.800. Στη θέση Βρυσούλα ήταν το πυροβολείο (Πευκάκια).

Οι κάτοικοι υπολογίζονταν στις 5.000-5.500. Οι 1.000 απ' αυτούς ήταν οθωμανοί και οι υπόλοιποι χριστιανοί ορθόδοξοι-καθολικοί καθώς και ένας μικρός αριθμός περίπου 250-300 εβραίοι, έμποροι οι περισσότεροι.

Η Πρέβεζα είχε δυο σχολεία αρρένων και θηλέων (ελληνικά), δυο τούρκικα αρρένων, ενώ οι τουρκοπούλες επισκέπτονταν το ελληνικό θηλέων. Τα ελληνικά

(*) Αποσπάσματα από βιβλίο του συγγραφέα που θα κυκλοφορήσει προσεχώς.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σχολεία συντηρούνταν από κληροδοτήματα του Αναστασίου Θεοφάνους και άλλων ευεργετών Πρεβεζάνων (ελληνορθόδοξων).

Υπήρχαν επίσης εργοστάσια σαπουνιού (3), αλευρόμυλοι (4), πολλά καταστήματα (220), τελωνείο, καθώς και προξενεία ή υποπροξενεία όπως αυτά της Ελλάδας, Ρωσίας, Αυστροουγγαρίας, Γαλλίας και Ιταλίας.

Ήταν η Πρέβεζα ένα σημαντικό διαμετακομιστικό εμπορικό κέντρο αφού ήταν το μοναδικό επίνειο για την αγορά της Ηπείρου, τόσο στον εσωτερικό χώρο όσο και στον ευρωπαϊκό για τις εισαγοεξαγωγές της όλης περιφέρειας. Από το 1852 και μετά η αυστροουγγρική ατμοπλοϊκή εταιρία Lloyd τοποθέτησε δυο σημαδούρες που έδειχναν την είσοδο στο λιμάνι και από τότε καταργήθηκε η βάρκα-πιλότος που χρησιμοποιούνταν ώς τότε για την ασφαλή είσοδο στο λιμάνι.

Υπάγονταν στη διακαιοδοσία του βαλή των Γιαννίνων. Έδρευε σ' αυτή μουτασερίφης που είχε στη δικαιοδοσία του την Πρέβεζα, την Πάργα και το Μαργαρίτι (Θεσπρωτίας). Εκκλησιαστικά υπάγονταν στην Άρτα, της οποίας ο επίσκοπος έφερε τον τίτλο «Άρτης και Πρεβέζης». Η πόλη είχε δώδεκα εκκλησίες (ορθόδοξες), μια καθολική και δυο τζαμιά.

Η πόλη συγκοινωνούσε δια μέσου των τριών (3) πυλών που φρουρούνταν πάντοτε και από ξύλινες και άκομψες γέφυρες. Έβλεπε κανείς και 6 φρούρια-κάστρα. Τα πέντε από αυτά βρίσκονταν μέσα στην πόλη, το άλλο, το έκτο, βρισκόταν εκτός τάπιας. Ήταν όμως κι αυτό χτισμένο στην ακτή του Παντοκράτορα και προστάτευε την είσοδο του κόλπου.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΠΡΕΒΕΖΑ ΕΠΙ ΑΛΗ-ΠΑΣΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΤΡΙΕΤΙΑ 1812-1814

Ερευνώντας ορισμένα βιβλία που διασώθηκαν (χρονικά), γραμμένα από ξένους περιηγητές κ.ά. που έζησαν από κοντά τα γεγονότα της εποχής εκείνης, συγκέντρωσα διάφορες πληροφορίες άγνωστες ίσως στους περισσότερους από εμάς και που αναφέρονται στα δεινά της τουρκοκρατούμενης επί Αλή Πασά Πρέβεζας. Αρχίζω πρώτα με τον Άγγλο περιηγητή-γιατρό, Χένρυ Χόλλαντ, που φτάνει στην Πρέβεζα στις 27 Οκτωβρίου 1812, προερχόμενος από την Αγία Μαύρα (Λευκάδα).

«*Από τη θάλασσα ξεχώριζε το σεράϊ του Αλή, με τις προεξέχουσες στέγες του, τα αραδιαστά ομοιόμορφα παράθυρα, τα ζωγραφισμένα εξωτερικά και την άρρυθμη μεγαλοπρέπεια της αρχιτεκτονικής του*». Εδώ κατέλυσε στο σπίτι του υποπρόξενου της Αγγλίας. Είδε να κατασκευάζεται ο καινούργιος δρόμος Πρέβεζα-Σαλαώρα-Άρτα, που είχε για εργολάβο κάποιον Κεφαλλονίτη.

Ένα χρόνο πριν από την επίσκεψη του Χόλλαντ, είχε προηγηθεί ένα φοβερό ανθρωπομάζωμα, όπου ο Αλή Πασάς έστειλε στην Πρέβεζα 10.000 εργάτες.

Στις 20 Φεβρουαρίου 1813, τελειώνοντας το ταξίδι του στην Ελλάδα, φτάνει και πάλι στην Πρέβεζα προερχόμενος από τα Γιάννινα, όπως είχε υποσχεθεί στον Αλή. Εκείνες τις μέρες ο Αλής βρισκόταν στην Πρέβεζα. Ήταν ευκαιρία. Ο Αλής συνοδευόταν από τους υπουργούς του, τους αξιωματούχους του και τους γιατρούς του (Σακελλάριο, Μεταξά και Βάγια). Πολλοί Πρεβεζάνοι είχαν συλληφθεί και ριχτεί στα γιαννιώτικα μπουντρούμια για να πληρώσουν τους φόρους που τους είχε επιβάλει ο Αλής.

Μια άλλη πάλι φορά και μετά από ένα δεύτερο ταξίδι του στα Γιάννινα, φτάνοντας στην Πρέβεζα, σκέφτηκε να επισκεφτεί την αρχαία Νικόπολη, όπου ο Αλής ενεργούσε ανασκαφές στα ερείπια, με την ελπίδα να ανακαλύψει θησαυρούς. Βρήκε το βεζύρη καθισμένο πάνω σε βελούδινο μαξιλάρι μπροστά σ' ένα λάκκο. Τον περιτριγύριζαν γραμματικοί και παληκάρια. Ο Αλής τότε παρακάλεσε τον Άγγλο γιατρό να του υποδείξει τα κατάλληλα σημεία για τη διενέργεια ανασκαφών.

Ο Χόλλαντ ύστερα από ένα γύρο που έκανε στα ερείπια συντροφιά με τον Λουκά Βάγια και με δυο στρατιώτες μίλησε στον Αλή σχετικά με τη γνώμη του. Ύστερα ο Αλής μπήκε στην καρότσα και γύρισε στην Πρέβεζα. Μερικοί σωματοφύλακες ακολουθούσαν καβάλα στ' άλογα και οι υπόλοιποι φρουροί που ήταν μεγάλος αριθμός, έτρεχαν πλάϊ στην καρότσα.

Ένας άλλος Άγγλος, διπλωμάτης αυτός, ο Ουΐλιαμ Τέρνερ, που υπηρετούσε στην πρεσβεία της Κωσταντινούπολης, ταξίδεψε το καλοκαίρι του 1813 με αποστολή στα Γιάννινα, κομιστής εγγράφων και οδηγιών στον πρόξενο της Αγγλίας, Φορέστι. Στις 24 Αυγούστου φτάνει στην Πρέβεζα. Είδε να κατασκευάζουν νέα οχυρωματικά έργα. Τάφρος 9 μ. πλάτος και τείχος με ντάπιες γύρω από την πόλη. Στα έργα αυτά δούλευαν καταναγκαστικά Έλληνες, κάτω από αυστηρή επιτήρηση για να μη δραπετεύσουν. Έξω από την πόλη, σε απόσταση τριών μιλίων, μέσα σ' έναν ελαιώνα ζούσαν πολλές εξαθλιωμένες οικογένειες έχοντας στέγη τα φυλλώματα των δέντρων. Αργότερα θα επισκεφτεί το καινούργιο σεράι του Αλή που χτιζόταν στην Πρέβεζα. Μονάχα τρεις αίθουσες είχαν ολοκληρωθεί. Ήταν πολύ μεγάλες, πλούσια διακοσμημένες, χρυσοποίκιλτες και με ταβάνια στολισμένα με διάφορα πολυτελέστατα επιχρίσματα. Κάθε μέρα ένας αριθμός Ελλήνων και μια μέρα τη βδομάδα όλοι οι κάτοικοι δούλευαν καταναγκαστικά στο σεράι με μοναδική αμοιβή μια οκά ψωμί.

Για να γεμίσει τα θησαυροφυλάκιά του ο Αλής, κατέφευγε στις πιο σατανικές μεθόδους. Μέσα στις πολλές, ξεχώριζε κι αυτή που διαδραματίστηκε στην Πρέβεζα και που με λεπτομέρεια τη διαβάζουμε στο βιβλίο του Τέρπιους Τ.Γ. Κεν Τρικ, «Τα Ιόνια νησιά... Τελωνεία κ.λπ.», Λονδίνο (1822).

Το 1814 ένας Άγγλος έμπορας έφερε στην Πρέβεζα φορτίο 2.000 σπαθιών για πούλημα. Ήταν εμπόρευμα περιζήτητο στην επικράτεια του Αλή. Το έμαθε ο βεζύρης και αξίωσε από τον έμπορα τα ποσοστά του: δυο τάληρα το σπαθί, αλλιώς θα τον φάει το μαύρο φίδι. Ο έμπορας απάντησε πως δεν γίνεται, γιατί ο ίδιος πουλάει δυο τάληρα το ένα. Στέλνει αμέσως ο βεζύρης ένα αρβανίτικο μπουλούκι στην Πρέβεζα, φορτώνει τα σπαθιά και τα πουλάει στα χωριά με τη μία τέσσερα τάληρα το ένα. Κρατάει ο Αλής τα δυο και δίνει στον Εγγλέζο τα άλλα δυο. Καλή δουλειά. Κέρδισε στο άψε σβήσε 4.000 τάληρα.

Ένα άλλο δραματικό περιστατικό από τις δοκιμασίες των ξεριζωμένων Πρεβεζάνων μας αφηγείται ο Πουκεβίλ:

« Είδα μια μητέρα, μαραμένη από τον πόνο, να έρχεται από τα βάθη της Ηπείρου στην Πρέβεζα μαζί με τον άνδρα της σκυμμένο από τα γεράτα, για να ξεθάψουν τα κόκκαλα του παιδιού τους και να τ' αποθέσουν στο νεκροταφείο του χωριού, ώστε να βρεθούν πλάι στα δικά τους όταν κι αυτοί πεθάνουν. Είδα να σταματούν οι φορατζήδες στο φυλάκιο του τελωνείου αυτό το αξιοσέβαστο ζευγάρι και να του ζητούν δασμό για το δισάκι με τα κόκκαλα.

Ένας Έλληνας (ανάξιος να λέγεται χριστιανός), Τσαρλαμπάς τ' όνομά του, φο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρατζής του πασά (ίσως ο ίδιος ο πασάς να καταδίκαζε αυτή την ιεροσυλία), ρωτάει ειρωνικά τους χωριάτες:

- Τί κουβαλάτε σ' αυτό το σακκί;

- Τα κόκκαλα του παιδιού μας που πέθανε εδώ δουλεύοντας στην αγγαρεία.

- Να πληρώσετε τα «ντογάνα».

- Να πληρώσω για τα κόκκαλα του παιδιού μου; λέει η μάνα. Μα δεν έχω τίποτα άλλο από τα δακρυά μου.

- Δάκρυα! Δάκρυα! Τί να τα κάνω τα δάκρυα; Εγώ θέλω 40 πάστρα.

- Ποτέ δεν πάσαμε στα χέρια μας τόσα λεφτά.

- Θα τα δώσετε;

- Ε, λοιπόν, λέει ο πατέρας, βγάζοντας από το σακκί το κρανίο του παιδιού του. Πάρτο μπόγια. Να ο φόρος σου ! Πάρτο και σκοτωσέ με!

Ο κόσμος που παρακολουθούσε τη σκηνή ανάγκασε τον αναίσχυντο Τσαρλαμπά να αποταβηχτεί. Η μάνα πήρε κλαίγοντας το κρανίο, φορτώθηκε το σακκί κι απομακρύνθηκε κρατώντας από το χέρι τον ετοιμόρροπο άντρα της. Πήραν το δρόμο της Νικόπολης. Μα εκεί τους ξανασταμάτησαν οι φορατζήδες. Δεν τους άφησα να περάσουν πριν τους χαρατσώσουν με δέκα πιάστρα. Ήταν όλο το βιός τους. Η πένα πέφτει από τα χέρια μου. »

Κατά την εκτέλεση των οχυρωματικών έργων στην Πρέβεζα ο Αλής είχε μεταφέρει χιλιάδες 'Ελληνες από μακρινές περιοχές. Εξ αιτίας των βάρβαρων συνθηκών εργασίας, των στερήσεων και των επιδημιών, χάθηκαν πολλοί.

ΛΙΓΟ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ (1912 - 1913)

Από το μεσημέρι της 5 Οκτωβρίου 1912 άρχισε ο πόλεμος. Ο αρχηγός του στρατού της Ηπείρου αντ/γος Σαπουντζάκης Κ. γνωστοποιούσε στο στρατό, τη μεγάλη απόφαση μ' αυτά τα λόγια:

« *Από της μεσημβρίας της σήμερον το στράτευμα τίθεται εις εμπόλεμον κατάστασιν απέναντι δια το Κράτος μας. Ο Θεός ας σκέπη τα Ελληνικά όπλα, όπως πάντες εκτελέσωμεν το προς την Πατρίδα καθήκον...* »

Κ. ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ, Άρτα 5-10-12

Την ημέρα εκείνη 5-10-12, τα τμήματά μας έδιωξαν αμέσως τον εχθρό από τη γέφυρα του ποταμού Αράχθου και άρχισαν να προελαύνουν καταλαμβάνοντας και το Ιμαρέτ όπου και εγκαταστάθηκαν στο λόφο του (το στρατηγείο).

Αυτή ήταν και η αρχή του πολέμου που παρότι κρατούσε σε αγωνία όχι μόνο τα στρατεύματά μας, αλλά και ολόκληρο το Ελληνικό Έθνος, αφού προβλέπονταν σκληρές μάχες, η κυβέρνηση προσπαθούσε με κάθε τρόπο να ενισχύσει τα στρατεύματα αυτά στην Ήπειρο και με δύναμη 10.000 αντρών προερχόμενη από την Κρήτη. Έτσι βλέπουμε μερικές ημέρες αργότερα μια αξιόλογη δύναμη Ελληνικού στρατού στις περιοχές:

	Αξιωματικοί	Όπλα	Σπαθιά	Πολυβόλα	Ελαφ.Πυρ/κό
Φιλιππιάδα	235	7771	125	4	24
Πρέβεζα	273	9881	122	8	24
Ανώγειο	253	10232	123	14	24
Πέντε Πηγάδια	286	10542	145	14	24

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στο μεταξύ φτάνει στην Πρέβεζα η ΙΙ Μεραρχία μόνο με τέσσερα τάγματα. Η Δ΄ Μεραρχία στέλνει ορισμένα τμήματα στην Αετοράχη. Απόσπασμα του Ηπίτη και το τάγμα του Ματζούλη έφτασαν στην Φιλιππιάδα. Στην Πρέβεζα φτάνει η ΣΤ΄ Μεραρχία. Τέσσερα πυροβόλα των 15 εκ. από την Άρτα μεταφέρονται στην Κανέτα. Τέλος φτάνει στην Πρέβεζα προερχόμενο από τη Χίο μικτό απόσπασμα.

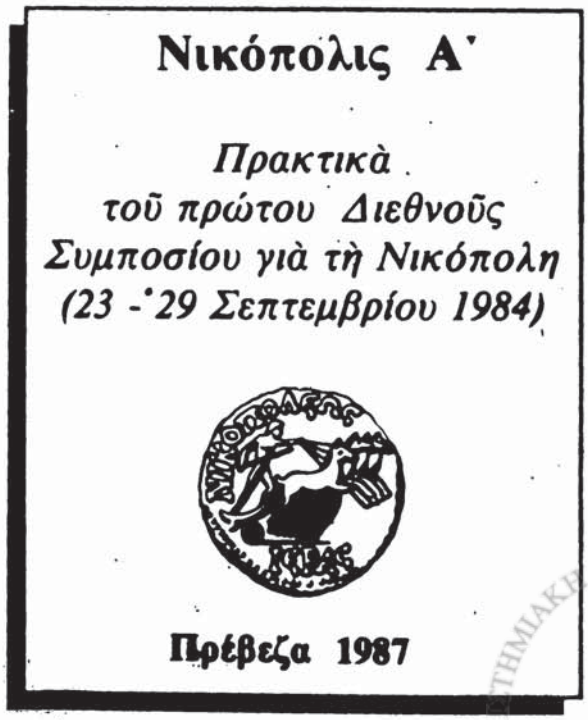
Ερχόμαστε στη 12η του Οκτώβρη του 1912. Οι ελπίδες των Τούρκων για να καταλάβουν την Άρτα κατέρρευσαν πολύ γρήγορα. Αντί της καταλήψεώς της, εγκαταλείπουν μετά από επταήμερο αγώνα τη Φιλιππιάδα. Έτσι την ίδια κιόλας μέρα καταλαμβάνεται η Φιλιππιάδα.

Με την κατάληψη της Φιλιππιάδας στο δρόμο Ιωαννίνων-Πρεβέζης, ολόκληρη η περιοχή προς το νότο, δηλαδή της Πρέβεζας και η Πρέβεζα θεωρούνταν πλέον ελληνική. Οι Έλληνες απερίσπαστοι θα στρέφονταν κατά το βορρά. Οι συνεχόμενες θριαμβευτικές επιτυχίες του στρατού ενίσχυσαν την αισιοδοξία της κυβέρνησης. Και ενώ από στιγμή σε στιγμή πλησίαζε η κατάληψη της Πρέβεζας, ο πρωθυπουργός Βενιζέλος, τηλεγραφεί στον Σαπουντζάκη:

« *Με το ακμαίον ηθικό ημετέρου στρατού και το συντετριμμένο ηθικόν του εχθρού, η κυβέρνησις νομίζει ότι επιβάλλεται να μεταβάλει τας δοθείσας διαταγάς και ν΄ αναθέσει υμίν όπως επιτεθείτε κατά του εν Ηπείρω Τουρκικού στρατού και καθαρίσετε απ΄ αυτού την Ελληνικωτάτην ταύτην επαρχίαν.*

Αθήναι 19-10-12 »

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η Πρέβεζα στη νεοελληνική ποίηση

του Στέλιου Θ. Μαφρέδα

Η Πρέβεζα μπήκε στο χώρο της νεοελληνικής ποίησης,[1] συμπτωματικά. Χωρίς νάναι η πηγή έμπνευσης κάποιου ποιητή κι ούτε το σημείο αναφοράς κάποιου άλλου, στέκεται, στο χώρο αυτό, σε θέση περίοπτη και ζηλευτή. Και τούτο βέβαια το οφείλει στον Καρυωτάκη. Δίχως ν' αποτελεί γι' αυτόν κάτι το σημαντικό, συνδέθηκε άρρηκτα μαζί του αφού είναι ο τόπος που ο ποιητής έζησε τον τελευταίο μήνα της ταραγμένης του ζωής και το χώμα που δέχτηκε τ' άψυχο κορμί του. Το ένα αποτελεί το συμπλήρωμα του άλλου. Δεσμός στρεβλός μα δυνατός υπάρχει μεταξύ τους. Σχέση αμφίδρομη και αλληλένδετη. Όταν αναφέρεσαι στον Καρυωτάκη, συνειρμικά οδηγείσαι στην Πρέβεζα. Κι αν πάλι μιλάς γι' αυτήν, μοιραία σκέφτεσαι τον ποιητή.

«*Ο τόπος που δέθηκε με τον θάνατό του παίρνει ιδιαίτερη αίγλη. Η Πρέβεζα, για όσους φυσικά ξέρουν, φέρνει αμέσως στο νου τον ποιητή του Μιχαλιού. Τ' όνομα του Καρυωτάκη φέρνει αμέσως στο νου την Πρέβεζα. Την καταθλιπτική. Την μονότονη. Που περίμενες "κάποιος να πεθάνει από απδία"...*», λέει ο Άγγελος Βογασάρης.[2] Η πόλη - χωρίς νάναι αυτή η αιτία και η αφορμή - έδωσε την ευκαιρία στον ποιητή ν' αποδείξει με τον αυτοχειριασμό του, την ειλικρίνεια του έργου του. Κι αυτός με το θάνατό του της επιδαψίλευσε τιμές πρωτόγνωρες, που με άλλες

1 Με τον όρο νεοελληνική ποίηση, εννοούμε την ποίηση που άρχισε να γράφεται και να δημοσιεύεται απ' τα 1930 και μετά. Χρονική αφετηρία της μπορούμε να θεωρήσουμε την έκδοση της «Στροφής» του Σεφέρη (1931). βλ. Λίνου Πολίτη: *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* (σελ. 280 κ.ε.) και Ανδρέα Καραντώνη: *Γύρω από την σύγχρονη Ελληνική ποίηση*, σελ. 271 κ.ε.

2 Άγγελος Βογάσαρης: *Ένας άνθρωπος, μια ζωή, ένας θάνατος, Κώστας Καρυωτάκης*, σελ. 19 (εκδόσεις Βάκων 1969)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

συνθήκες δεν θα τις γνώριζε ποτέ. «*...Γιατί, πάει πια, από τα 1928 και πέρα, η Πρέβεζα δέθηκε με τ' όνομα του Καρυωτάκη, στα γράμματά μας, κι αφορμή όχι μονάχα ο σκοτωμός του, μα και το ποίημα κείνο το φημισμένο, που σχεδόν μου θυμίζει την κατάρα και τ' ανάθεμα που ξεστόμισε για την Πίζα ο Ντάντε...*», γράφει ο Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος.[3]

Κι αναλογίζομαι πολλές φορές. Ποιά θα ήταν η σχέση της πόλης μας με την ποίηση, αν δεν τύχαινε να περάσει από εδώ ο Καρυωτάκης; Τί είχε να επιδείξει μέχρι τότε και για ποιόν να υπερηφανευτεί ο τόπος τούτος; Αρνητικός; σχεδόν ο απολογισμός.

Σύγχρονη του Καρυωτάκη υπήρξε η ποιήτρια Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου (1898-1977). Γεννήθηκε στην Πρέβεζα, μα γρήγορα διέρρηξε τους δεσμούς της με την πόλη. Συνδέθηκε με τη Λευκάδα, την αγάπησε, την τραγούδησε. Κι υιοθετήθηκε απ' αυτή. Η προτομή της, που στέκει στην κεντρική πλατεία της, μαρτυρά τους εκατέρωθεν δεσμούς.

Κι ο Κονεμένος που έζησε πριν απ' αυτή, στέκεται απόμακρος και τούτος από τη γενέτειρά του. Σε τόπους άλλους, πιο προκομένους και κοσμοπολίτικους προτίμησε να ζήσει. Θέση στη γραμματεία μας, η Πρέβεζα δεν πήρε απ' αυτόν.

Αρνητικός σίγουρα ο απολογισμός.

Ο Καρυωτάκης λοιπόν, είναι η βάση που πάνω της χτίστηκε η σχέση της Πρέβεζας με τη νεοελληνική ποίηση. Η αυτοκτονία του συντάραξε τους λογοτεχνικούς κύκλους της Αθήνας. Η είδηση του θανάτου του έγινε δεκτή με θλίψη και στοχασμό. Όχι γιατί ήταν απρόσμενος και ξαφνικός, μα γιατί με την αυτοχειρία του αποδείκνυε την ειλικρίνεια που υπήρχε στο έργο του. Αυτή την ειλικρίνεια την αποζητούσε ο κριτικός εκείνος που έγραφε: «*Αν τα τραγούδια του έχουν ειλικρίνεια, γιατί δεν αυτοκτονεί;*»[4]

Ο Π.Χάρης, ο Τέλλος Άγρας, ο Κλέων Παράσχος, στις νεκρολογίες τους εκθειάζουν και πάλι το έργο του.[5] Ποιητές εμπνέονται από την πράξη του και γράφουν ποιήματα για το χαμό του: ο Φώτος Γιοφύλης (το ποίημά του «Καρυωτάκης», στην ποιητική του συλλογή «Η τελευταία ώρα του σονέτου», Αθήνα 1928), ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος (ομότιτλο ποίημα με το προηγούμενο, περιοδ. Ν. Εστία, τεύχος της 15.8.1928), ο Γιώργος Κοτζιούλας (το ποίημα «Ελεγείο στον Καρυωτάκη» που υπάρχει στη συλλογή του «Εφήμερα», Αθήνα 1928).

Και μέσα σ' αυτή τη συγκίνηση, το όνομα της Πρέβεζας ακούγεται και συζητιέται για πρώτη φορά στους λογοτεχνικούς κύκλους. Όχι με διάθεση ειρωνείας κι ούτε καταδικαστικά, αλλά με κάποια συμπάθεια ίσως. «*...Αλλά και δεν μπορώ πάλι να πιστέψω ότι ένας άνθρωπος και μάλιστα σαν τον Καρυωτάκη που ήξερε την σχετικότητα των πραγμάτων, και που είχε την δύναμη να υπομένει πολύ χειρότερα α-πό μεταθέσεις και υπουργικές καταδιώξεις, και από πείσμα εν ανάγκη, ήταν δυνατόν ν' αυτοκτονήσει, μόνο και μόνο γιατί θάμεινε λίγο καιρό στην Πρέβεζα. Αν όχι τίποτε άλλο, μπορούσε να δημιουργήσει μερικές νέες συνήθειες, που θα τον*

3 Ι.Μ.Παναγιωτόπουλος: Η Πρέβεζα του Καρυωτάκη, περ. Νέα Εστία, τόμος 48/1950, σελ. 1277

4 Άγγελος Βογάσαρης, ο.π. σελ. 73

5 περ. Νέα Εστία, τεύχος 16-40/15-8-1928, σελ. 726 κ.ε. και τεύχος 17-41 / 19-9-1928, σελ. 778 κ.ε.

συμφιλίωναν, αν δεν του την έκαμναν ολότελα ανεκτή, με την μικρή πληκτική πόλη...», υποστήριζε ο Κλέων Παράσχος αμέσως μετά την αυτοκτονία του.[6]

Η αρνητική εικόνα για την πόλη θα καλλιεργηθεί αργότερα, στα 1930, όταν θα δημοσιευτούν στη Νέα Εστία (τεύχος 88 *Ι* 15.8.1930) το ποίημα του Καρυωτάκη «Πρέβεζα» και αποσπάσματα των επιστολών του από την πόλη, προς τη Μαρία Πολυδούρη και τον εξάδερφό του Θ. Καρυωτάκη:

ΠΡΕΒΕΖΑ

Θάνατος είναι οι κάργες που χτυπούνται
στους μαύρους τοίχους και στα κεραμίδια
θάνατος οι γυναίκες που αγαπούνται
καθώς να καθαρίζουνε κρεμμύδια.

Θάνατος οι λεροί, ασήμαντοι δρόμοι
με τα λαμπρά, μεγάλα ονόματά τους,
ο ελαιώνας, γύρω η θάλασσα, κι ακόμη
ο ήλιος, θάνατος μέσα στους θανάτους.

Θάνατος ο αστυνόμος που διπλώνει,
για να ζυγίσει, μια «ελλιπή» μερίδα,
θάνατος τα ζουμπούλια στο μπαλκόνι
κι ο δάσκαλος με την εφημερίδα.

Βάσις, Φρουρά, Εξηκονταρχία Πρεβέζης.
Την Κυριακή θ' ακούσουμε την μπάντα.
Επήρα ένα βιβλιάριο Τραπέζης,
πρώτη κατάθεσις δραχμαί τριάντα.

Περπατώντας αργά στην προκυμαία,
«υπάρχω;» λες, κι ύστερα δεν υπάρχεις!
Φτάνει το πλοίο. Υψωμένη σημαία.
Ίσως έρχεται ο κύριος Νομάρχης.

Αν τουλάχιστον, μέσα στους ανθρώπους
αυτούς, ένας επέθαινε από αηδία...
Σιωπηλοί, θλιμμένοι, με σεμνούς τρόπους
θα διασκεδάζαμε όλοι στην κηδεία.

«... Η *Πρέβεζα είναι ένα άσχημο χωριό»*, γράφει στην επιστολή του προς τη Μαρία Πολυδούρη. *«Χτισμένη σ' ένα επίπεδο χαμηλότερο από τη θάλασσα, θαρρείς πως κρύβεται από ντροπή για τα χάλια της. Τα σπίτια, τουρκόσπιτα του χειρίστου είδους, άρχισαν να έχουν αρχαιολογική αξία. Ξεπεπούνται εδώ κι εκεί, καθένα όπου τόσπειρε ο νοικοκύρης του, ώστε οι δρόμοι που σχηματίζονται εν τω μεταξύ κατά σύμπτωσιν, να μη ξέρεις πούθε αρχίζουν και που οδηγούν. Κανένας άλλως τε δεν είναι μακρύτερος από 50 μέτρα, και όλοι έχουν τενεκεδένιες πινακί-*

6 Περιοδικό *Νέα Εστία*, τεύχος 17-41 / 1-9-1928, σελ. 778 κ.ε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δες με μεγαλειώδη ονόματα, οδός Γεωργίου Α', οδός Μεγ. Αλεξάνδρου κλ. κλ. Όσο για τους κατοίκους, ε, αυτοί είναι ξάδερφοι του μπάρμπα Γιώργου ελιές, ψιλιές, καλιές...»

Και απευθυνόμενος στον Θ.Καρυωτάκη αναγγέλει: «*...Σπάζω το κεφάλι μου για να βρω το τρίτο νέο της Πρεβέζης, αλλά ξέρεις, τελευταίως η κίνησις της μεγαλοπόλεως έχει οπωσδήποτε κοπάσει. Μόνο, τώρα και κάμποσες μέρες, έχουμε μουσική στο καφενείο της παραλίας, από δύο όργανα, δηλ. ένα σαντούρι και το φωνητικόν όργανον ενός Σμυρνιού. Γραφικώτατο κοινόν κάθεται στις καρέκλες ροφώντας απολαυστικά τσιτσιμπίρα. Γύρω ένα τείχος τσαμπατζήδων. Και μέσα στις βάρκες γλυκύται παρθένοι, κόραι αλιέων, ύστατοι φορείς του ρομαντισμού, λικνίζονται παθητικώτατα υπό τους κλαυθηρισμούς των αμανέδων...*»

Τη δημοσίευση των παραπάνω, θα ακολουθήσει θύελλα συζητήσεων και μέσα απ' αυτές θα καλλιεργηθεί ο μύθος ότι η πόλη είναι αυτή που σκότωσε τον ποιητή, για να φτάσουμε στην ακρότητα να ισχυριστεί κάποιος πως ο Καρυωτάκης αυτοκτόνησε επειδή «*τον μεταθέσανε στην Πρέβεζα, στην θλιβερώτερη επαρχία του θλιβερώτερου τόπου του κόσμου!!!*»[7]

Τούτα όλα βέβαια γρήγορα θα αναιρεθούν. Έγκυροι κριτικοί και μελετητές του έργου του Καρυωτάκη, θα προσδιορίσουν επακριβώς τους λόγους που τον οδήγησαν στο απονενοημένο διάβημά του, και η χαμένη τιμή της πόλης θ' αποκατασταθεί.[8] «*... Η αυτοκτονία στην Πρέβεζα είναι μια σύμπτωση. Μια απλή σύμπτωση και τίποτε άλλο*», θα γράψει, χωρίς ν' αφήνει περιθώρια για παραπέρα συζήτηση, ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος,[9] από τους εγκυρότερους και σοβαρότερους μελετητές του έργου του.

Η Πρέβεζα πάντως, έτσι ή αλλιώς, δημιούργησε σχέσεις με την ποίηση, και γίνεται σημείο αντιλεγόμενο. Αρκετοί στους μετέπειτα χρόνους ασχολούνται μαζί της, πολλών το ενδιαφέρον κεντρίζει, και για όλους στέκει σαν πρόκληση: είναι η πόλη της παρακμής, όπου οι άνθρωποι πεθαίνουν από ανδία, ή είναι ο χώρος που βρίσκει την καλύτερή της έκφραση η αισιοδοξία και η χαρά;

* * *

Μετά τον Καρυωτάκη, ο πρώτος που θ' ασχοληθεί με την Πρέβεζα είναι ο ποιητής Φώτος Γιοφύλης. Αυτός παρουσίασε για πρώτη φορά στο πλατύ αναγνωστικό κοινό της Αθήνας τον Καρυωτάκη, δημοσιεύοντας στο περιοδικό «Ελλάδα» στο φύλλο της 31.10.1913 το ποίημά του «Σονέττο». Ανάμεσα στους δυο ποιητές υπήρχε αλληλοεκτίμηση κι αγάπη. Όμως, έχοντας γνωρίσει κι αυτός την Πρέβεζα, την ίδια περίπου εποχή με τον αυτόχειρα, δεν έστερξε στην πικρόχολη σάτιρά του γι' αυτήν και γράφει το Σεπτέμβριο του 1930, ένα μήνα μετά την πρώτη δημοσίευση της «Πρέβεζας» του Καρυωτάκη, τη δική του «Πρέβεζα», ως «απάντηση στην ψυχή του Καρυωτάκη»:

7 Βάσος Βαρίκας: *Κ.Βάρναλης- Κ.Καρυωτάκης*, σελ. 130-31, Β' έκδοση, Πλέθρον 1978

8 Για το θέμα κατατοπιστικές είναι οι μελέτες: Τίμου Μαλάνου *Ένας ηγησιακός, συμβολή στη μελέτη του Καρυωτάκη*, Αλεξάνδρεια 1938, Β.Βαρίκα: *Κ.Βάρναλης - Κ.Καρυωτάκης*, Πλέθρον 1978, Ι.Μ.Παναγιωτόπουλου: *Τα πρόσωπα και τα κείμενα, τόμος Ε'* Αθήνα 1949, Αγγ. Βογάσαρη: *Ένας άνθρωπος, μια ζωή, ένας θάνατος: Κ.Καρυωτάκης*, Αθήνα 1969

9 Ι.Μ.Παναγιωτόπουλος: *Η Πρέβεζα του Καρυωτάκη*, ό.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΡΕΒΕΖΑ

Φως και χαρά χεροπασμένα πάνε
σαν το γυαλό σπιτάκια από σεντέφι
μια δύση ασπροροδάτη χαιρετάνε
κι η πολιτεία κοκέτικα μας γνέφει.

Κι απάνω από μι'αθόρυβη κιόλο ίσια
ζήση, πηδάνε χαρωπά και βγαίνουν
φοινικιές, μιναρέδες, κυπαρίσσια
και τη μονοτονία σοφά γλυκαίνουν.

Κι όταν χαζεύουμε μες στα δρομάκια
και στο γυαλό τραβάμε ναργιλέδες,
κι έπειτα στη Βρυσούλα τραγουδάκια
γροικάμε κοριτσιώνε κι αμανέδες.

Κι όταν μες στον απέραντο ελαιώνα
σε κορμιά δράκου η φύση γαληνεύει,
κι όταν 'ποκάτου η θάλασσα σ' αγώνα
βρίσκεται, μια χαρά μας συντροφεύει.

Γιατί, να τους μισούμε τους ανθρώπους
πούναι καλοί και βολετοί, ούτε κλέβουν,
κι έχουν απλούς, χαρούμενους τους τρόπους;
Κι οι κάργιες την ψυχή γιατί στενεύουν;

Στη χαρωπή από μέσα πολιτεία,
που απόξω της φαντάζει σεντεφένια,
θα σε καλούσα νάρτεις με ηρεμία,
τώρα Ποιητή, που σούλειψε κάθε έννοια.

Θ' αντίκρυζες στην ίδια περιοχή
γλυκά τα όσα είδες τόσο πικραμένα.
Μα η στενοχωρημένη σου ψυχή
γυαλιά φορούσε τότε καπνισμένα.

(Φ. Γιοφύλη: *Το τάραγμα του νερού*, Αθήνα 1930)

Όσο κι αν ετούτη η «Πρέβεζα» φαντάζει κάπως απλοϊκή κι αδύναμη να σταθεί στο ίδιο ύψος με το ομότιτλο ποίημα του Καρυωτάκη και να διασκεδάσει έντονα τις εντυπώσεις που αυτό δημιούργησε, δεν παύει νάναι ένα τραγούδι κολακευτικό για την πόλη και τους κατοίκους της που τόσο άδικα οικτείρησε ο Καρυωτάκης. Νάναι η θέαση του ιδίου πράγματος, υπό διαφορετικές συνθήκες, από άλλον άνθρωπο, με άλλη ιδιοσυγκρασία κι άλλα προβλήματα κι αναζητήσεις, που οπωσδήποτε κάποια επιχειρήματα δίνει σ' όσους πεισματικά υπερασπίζονται τις καλλονές της πόλης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ο ποιητής Πάνος Μ.Παναγιωτούνης, ήρθε στην Πρέβεζα στα 1965, απεσταλμένος της Στέγης Γραμμάτων και Τεχνών του Υπουργείου Παιδείας και μίλησε για τη ζωή και το έργο της Μαρίας Πολυδούρη. Από την επίσκεψη και την παραμονή του αυτή στην πόλη εμπνεύστηκε τα 32 ποιήματα της συλλογής του «Πρέβεζα» που κυκλοφόρησε στα 1968 και που είναι το «λυρικό οδοιπορικό μιας ψυχής στον μύθο της Πρέβεζας» καθώς δηλώνει ο υπότιτλός της.[10] Αξίζει να σημειωθεί πως ο ποιητής δεν συνδέεται με κάποιαν ιδιαίτερη σχέση με την πόλη. Σχέση καταγωγής ή, εν πάσει περιπτώσει, με κάποιον άλλον δεσμό που θα μπορούσε να φορτίσει συναισθηματικά την αντίληψή του γι' αυτήν. Στο βιβλίο του αυτό ο Παναγιωτούνης προσπαθεί να διερευνήσει, όπως άλλωστε το προσδιορίζει και στον υπότιτλο, το μύθο της Πρέβεζας, δηλ. το μύθο της πόλης που σκότωσε τον ποιητή.

Ερχόμενος στην Πρέβεζα, είναι επηρεασμένος από το αρνητικό κλίμα που είχε δημιουργηθεί από τη «σκιά του εγχάρακτου από πένθη ποιητή», κι από όσα οικτρά είχαν ειπωθεί για την πόλη μετά το θάνατό του. Όμως η επήρειά του αυτή θα παραμεριστεί ευθύς ως βιώσει την πόλη. Ευχάριστες εκπλήξεις κι εμπειρίες απρόσμενες του επιφυλάσσει η εδώ παραμονή του. Διαπιστώνει ότι η Πρέβεζα είναι ένα γαλήνιο και χαρωπό μέρος. Η ζωή κυριαρχεί εδώ και ο θάνατος αποπέμπεται. Καταλαβαίνει πως τίποτε απ' όσα είχαν καταμαρτυρήσει για τον τόπο και τους ανθρώπους του δεν στέκει. Δεν είναι αληθινό. Τα εντελώς αντίθετα βλέπει, τα ενάντια αφουγκράζεται και ζει:

> Θητεύω στα χρώματα και στα πουλιά
> θητεύω στα ρόδα, στους ευκάλυπτους και
> στην οδύνη. Στο στήθος μου πληγή κι αγάπη
> πλούτος ανθών, στο μέτωπο το χέρι των
> κακών μαντατοφόρων. Πάλλευκοι αστερίες
> εξ άλλου προσηλυτίζουν την ημέρα
> στη θάλασσα, τα σύγνεφα μαγνητίζουν στο νοτιά,
> θητεύω στην Πρέβεζα κάτω απ' τη
> μοναχική σκιά του εγχάρακτου από πένθη ποιητή
> (Θητεία)

Κι απ' αυτή τη θητεία βγαίνει το αναφωνητό:

> Νάσαι στην Πρέβεζα
> κρατώντας το σφυγμό των δέντρων
> καθώς οι ευκάλυπτοι ψηλαφούν
> τη θάλασσα και τα γλαροπούλια
> υμνωδούν τους θρυμματισμένους βράχους
> ώ, νάσαι στη θεσπέσια Πρέβεζα.
> (Νάσαι στη θεσπέσια Πρέβεζα)

και η πρόσκληση:

> Τα λάμποντα μοναχικά πρωϊνά
> μοιάζει ξαφνικά να γεννιέσαι
> μέσα απ' το γυάλινο ενυδρείο
> του γαλάζιου, ενώ αλέκτορες
> αγγίζουν τα κοχύλια του ζέφυρου,

10 Περισσότερα για το βιβλίο αυτό, στην παρουσίασή του από τον Σ.Θ.Μαφρέδα, στο περιοδικό *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, τεύχος 8

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

περιστέρες περιδιαβάζουν τα έγχρωμα
κεραμίδια. Τα χέρια σου εκστατικά
κλαριά ακουμπούν το ρίγος των φυκιών.
Αμμόκρινοι εμβαπτίζουν με άρωμα
την ημέρα.
Αξιώσου και συ την Πρέβεζα
σιμά στο αίμα, τη σιωπή και τους κήπους.
(αυτοκρατορική εξάρτηση πρωϊνού θριάμβου)

Εύλογα λοιπόν αναρωτιέται:

Τις κάργιες δεν τις συναντήσαμε εδώ
ίσως κρώζαν μέσα στο μυαλό σου...
(Ευωδιά)

Όμως ο Παναγιωτούνης δεν στέκεται στα όσα βλέπει. Προχωρεί πιο βαθειά, γιατί νοιώθει την Πρέβεζα σαν ιδέα, σαν πρόκληση στην καθημερινότητα και στην πεζότητα, σαν επανάσταση στη χαμοζωή:

Ονομάτισε τα πάθη πάθη μας
στης γοργόνας το κορμί και στην
μνήμη, σκάλισε το εκμαγείο της
άρνησης στης χαμοζωής την πόρτα.
Η Πρέβεζα μια γαλάζια σημαία
ματωμένη του όχι...
(Γαλάζια σημαία)

Κι αλλού

Η Πρέβεζα δεν τελειώνει
δεν είναι μια πόλη ή ένα όνομα
είναι ένας πυροβολισμός στης καθημερινής
τα στήθεια, ένα μαχαίρι που
ακουμπά τα σπλάγχα μας
για να εκχέουν φως και στάχτη
(Μαχαίρι)

Γενικά θα λέγαμε πως οι ποιητική αυτή συλλογή, η μοναδική που είναι εμπνευσμένη και αφιερωμένη στην Πρέβεζα, είναι ένα εξαίσιο υμνολόγημα της πόλης, που ξεχειλίζει από λυρική διάθεση κι αγάπη γι' αυτήν.

Ο ποιητής Κώστας Μόντης, είναι από τους κορυφαίους σύγχρονους Κύπριους ποιητές, που παράλληλα ζει και δραστηριοποιείται και στην Ελλάδα. Η ποίησή του αντιπροσωπεύει αυτό που οφείλει «να προσθέσει ο κυπριακός χώρος από την ιδιάζουσα ιστορική, πολιτισμική και γλωσσική σκοπιά του, στο σώμα της νεοελληνικής λογοτεχνίας». Με άλλα λόγια είναι ο πρεσβευτής της σύγχρονης κυπριακής ποίησης στη νεοελληνική, αν την τελευταία τη θεωρήσουμε σαν ένα ευρύτερο ποιητικό σύνολο στο οποίο συμμετέχουν οι όπου γης Έλληνες ποιητές.

Η σχέση του Μόντη με τον Καρυωτάκη είναι τέτοια που φτάνει στα όρια «του λανθάνοντος ή υπόγειου ανταγωνισμού», ενώ ο ίδιος δηλώνει απροκάλυπτα: «*Ναι έχω μέσα μου πολύν Καρυωτάκη. Πάρα πολύν. Με επηρέασε περισσότερο απ' όλους*».[11] Συνέπεια αυτής της σχέσης είναι και η αναφορά του Κ. Μόντη στην Πρέ-

11 Ανακοίνωση του Μιχάλη Πιερή στο επιστημονικό συμπόσιο για τον Κ.Γ.Καρυωτάκη, που έγινε στην Πρέβεζα μεταξύ 11-14 Σεπτεμβρίου 1986. Σχετικά και στο περιοδικό «Η Λέξη», τεύχος 79-80, Νοέμβρης - Δεκέμβρης 1988, σελ. 940 κ.ε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βεζα. Τη συναντάμε σε δυο περιπτώσεις. Την πρώτη στο ακόλουθο ποίημα της συλλογής: «Τραγούδια της Ταπεινής Ζωής» (1954):

ΟΙ ΓΡΑΜΜΕΣ

Ολόγυρα συγκλίνουν οι γραμμές.
Κλωστές αράχνης αποπνικτικές οι δρόμοι,
τα τούρκικα σοκκάκια τα στενά.
Δεν θα μπορέσουν, βέβαια, να σε σώσουν
της Νομικής οι τόμοι,
η πλούσια διαλεχτή σου βιβλιοθήκη
που όσο κι αν δε σου χάρισε τη νίκη
ακόμα την προσέχεις σαν παιδάκι
μήπως και μπει κάνα σαράκι.
Από τις στέγες, τις γωνιές,
προβάλλουν οι γραμμές
πυκνές, πολλές, αμέτρητες,
ευθείες, καμπύλες, τεθλασμένες,
όσων ειδών ποτές δεν είδες,
όσες δεν ήξεραν οι Ευκλείδες,
όλες τους, στο σκοπό τους ενωμένες
κι υπάκουες σε μιαν αόρατη αράχνη
που νιώθεις να σιμώνει και ν' αδράχνει
κυριαρχική, συντριπτική.
Από τη λαιμαργία αλλοιθωρισμένα
τα κόκκινα της μάτια καρφωμένα
απάνω σου.
Ξέρεις οριστικά
πως δεν θα της ξεφύγεις
μα τόχεις συνηθίσει πια.
Κι είναι προς πίστη σου ασφαλώς
αυτή η γοργή προσαρμογή
γιατί ήταν τόσο ξαφνικό
που είχες ξυπνήσει κι είχες βρει
μετά από τέτοια προοπτική
τον «εύελπιν» εαυτό σου Καρυωτάκη.
Μονάχα που πικραίνεσαι λιγάκι
γιατί και στους χειρότερους καιρούς
ούτ' υποπεύθηκε ποτέ η φαντασία σου
πως θα σου γίνονταν μια μέρα
Πρέβεζα ανήλεη η Λευκωσία σου.

Και τη δεύτερη, πολλά χρόνια αργότερα, στη συλλογή του «Ως εν κατακλείδι» (1984), όπου ουσιαστικά προεκτείνεται το αίσθημα που μεταδίδουν οι τελευταίοι στίχοι του παραπάνω ποιήματος και συμπυκνώνεται σε δυο στίχους:

Μια τόση δα μικρούλα απελπισία
και να την Πρέβεζα τη Λευκωσία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το ίδιο αίσθημα για τη σχετικότητα των μεγεθών των πόλεων και την αιτία της μοναξιάς και της ανίας που δέρνει τους ανθρώπους των, αποπνέει και το ποίημα «Νέα Υόρκη» του Αλέκου Λιδωρίκη που υπήρξε μια από τις πιο αξιόλογες φυσιογνωμίες του λογοτεχνικού, θεατρικού και δημοσιογραφικού κόσμου. Ο Λιδωρίκης εξέδωσε μόνο μια ποιητική συλλογή, την «Κραυγή σε 24 τόνους» (1983), τούτο όμως καθόλου δεν του αποστερεί τον τίτλο του ποιητή. Ας δούμε το ποίημα:

ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ

- Αχ! Καρυωτάκη, να 'ξερες κι η Νέα Υόρκη ακόμη
πόσο είναι μια Πρέβεζα παθητική, στυγνή
σαν της «υλιστικής ζωής» σε παραλύουν οι νόμοι
κι η αλήθεια ολοτρίγυρα σε τυραννάει, γυμνή...

Ανία όσην τα μάτια σου θωράνε
πανάπειρη χλιδή και πολυτέλεια
ανία κι οι γυναίκες που φοράνε
φουστάνια ακριβά και στην εντέλεια...

Ανία κι οι γιγάντιοι ουρανοξύστες
κι όσες θα δεις με «χάππυ-εντ» ταινίες
οι ράφτες τους, τα μαγαζιά τους, οι μοδίστες
κι οι «μπίζνες»... - ανία μέσα στις ανίες...

Ανία και ο πλούτος των πλουσίων
ανία και των φτωχών τα πορτοφόλια
τα λαμπερά αυτοκίνητα των περιουσίων
και των γκάνγκστερ τα αυτόματα πιστόλια...

Ανία τα ωραιότατα μουτράκια
με τη στερεότυπή τους γοητεία
μύτη και στόμα - κέρινα κουκλάκια
που παίρνουν τη ζωή σχεδόν στ' αστεία.

Το ποίημα παραπέμπει ευθέως στην «Πρέβεζα» του Καρυωτάκη. Και αναιρεί, πολύ επιτυχημένα νομίζουμε, τα όσα απαισιόδοξα και απελπισμένα κατέγραψε για την πόλη μας ο ποιητής.

Ο Γιάννης Δάλλας, γνωστότατος φιλόλογος, δοκιμιογράφος, μελετητής της ποίησής μας και ποιητής ο ίδιος, κατάγεται από τη Φιλιππιάδα και γράφει για την Πρέβεζα:

Μη μου ρίχνεις το γάντι σου
Θάνατε
Ας μη ξεκλωνίσει
η κουφοξυλιά με την κάργια της
που τη βάφτισες Πρέβεζα
να μείνει πάντα εκεί το πουλί

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

να σκάβει τη γη και να βρίσκει
σπειρί σπειρί τη ζωή
και κάτω απ' τους σωρούς των άσπρων χαρτιών
ένα ένα τα μαύρα ποθούμενα.
Απ' τη συλλογή «Ισολογισμοί Β'» (1986)

Οι συνειρμοί είναι αυθόρμητοι. Θάνατος, κάργια, Πρέβεζα, Καρυωτάκης. Μόνο που ο ποιητής εναντιώνεται στο θάνατο, δεν τον επιζητεί, και εντοπίζει την πηγή της ζωής που μπορεί να προέλθει από το μαυροπούλι του Καρυωτάκη. Για τον τελευταίο, αλλά και τη σαφή διάσταση των απόψεων που υπάρχει μεταξύ τους για τη ζωή, το θάνατο, την Πρέβεζα, αξίζει να παραθέσουμε τους παρακάτω στίχους από τη συλλογή του «Ισολογισμοί»:

Αμβρακικέ ήρθε ο καιρός οι δυο να σμίξομε
γεροκροκόδειλε που αφρίζει το μουσούδι σου
κι ύστερα σέρνεσαι με ιριδισμούς στα ελιόδεντρα
τι ήθελε αυτός ο μισθωτός που χτες ξεβράστηκε
πρωί πρωί τι θέλει ο υποχόνδριος;
Εγώ κρατώ γι' άλλον τις σφαίρες της φωνής μου
και ξέρω πού να τις φυτέψω.

Την ίδια αντίθεση προς τον Καρυωτάκη τη συναντάμε διατυπωμένη και στο παρακάτω ποίημα που δημοσιεύτηκε στη Νέα Εστία (τεύχος 1153/15.7.1975) με την υπογραφή Μ.Καβάγια και με τον τίτλο «Πρέβεζα». Είναι ευδιάκριτη εδώ η διάθεση του ποιητή ν' αντιδικήσει με τον Καρυωτάκη, όχι για όσα έγραψε για την πόλη κι έτσι να την υπερασπιστεί, αλλά για ό,τι αυτός εξέφρασε με το έργο του και τη στάση του απέναντι στη ζωή: την απαισιοδοξία, την εγκατάλειψη, τον αναχωρητισμό...

ΠΡΕΒΕΖΑ

Και όμως, κύριε Καρυωτάκη,
ζούμε παρ' όλη την ανία
κι αυτοκτονούμε στη γενιά μας
μονάχα στα Πολυτεχνεία.
Από απλδία, ναι, πεθαίνουν
και μάλιστ' αυτοπυρπολούνται.
Πόσοι και πόσοι Αλλιέντε,
και πόσοι Πάολι Νερούνται.

Α! όχι, κύριε Καρυωτάκη,
ο θάνατος δεν είναι κάργες
ούτε αστυνόμος ούτε δρόμοι
ούτε οι σημαίες κι οι Νομάρχες.
Θάνατος είναι τα παιδάκια
με τη σκελετωμένη όψη.
Θάνατος είν' η Χιροσίμα,
Πνομπένχ, Βιετνάμ και η Καμπότζη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η ιδέα που έχει ο Ανδρέας Κερένης για την Πρέβεζα δεν διαφέρει και πολύ απ' αυτήν του Καρυωτάκη. Σαφέστατα επηρεασμένος απ' αυτόν, νιώθει μιαν ιδιαίτερη αποστροφή για την πόλη, χωρίς να μπορούμε μέσα απ' τα γραφτά του να διακριβώσουμε τις αιτίες αυτών των αισθημάτων του. Στη συλλογή του «Ακροάματα» (1979), που αξίζει ν' αναφερθεί πως την εξέδωσε στην Πρέβεζα, γράφει σ' ένα άτιτλο ποίημά του γι' αυτήν:

Εδώ σε τούτη την πόλη
του ποιητή που αυτοχειρίστηκε
χρόνια πολλά μετά από τη φήμη του
οι ίδιοι έρωτες τα ίδια μίση
το ίδιο μεγαλείο των απλών
και η έπαρση των αμφικεφάλων
τα ίδια κορίτσια με τις αναίμακτες ποδιές
και οι έφηβοι που εγκυμονούν τον αντρισμό τους
οδυνηρότερα απ' τη μάνα που τους γέννησε.

Δυο απ' τους μεγαλύτερους υπερρεαλιστές ποιητές, ο Ανδρέας Εμπειρίκος και ο Νίκος Εγγονόπουλος, ασχολήθηκαν με την Πρέβεζα.

Για τον πρώτο η Πρέβεζα προσωποποιεί ορισμένες νοσηρές καταστάσεις και λειτουργεί σε κάποιο ιδεατό αφηρημένο χώρο. Δεν είναι η Πρέβεζα, η τωρινή πόλη αλλά ό,τι εξανάγκασε τον Καρυωτάκη στην αυτοκτονία. Το κείμενο που ακολουθεί γράφτηκε το 1964 και ευρίσκεται στη συλλογή «Οκτάνα» (1980):

ΟΤΑΝ ΟΙ ΕΥΚΑΛΥΠΤΟΙ ΘΡΟΪΖΟΥΝ ΣΤΙΣ ΑΛΛΕΕΣ

Μνημόσυνο σε μαύρο μείζον με βαθυπράσινους κισσούς
για έναν άνθρωπο που εις την Πρέβεζαν εχάθη

« Όσοι καμιά φορά από την Πρέβεζα περνάτε και στην υγρή κουφόβραση στα καφενεία κάθεσθε να πήτε έναν καφέ, ή ένα γλυκό του κουταλιού να φάτε, βαπόρι περιμένοντας ή κάποιο λεωφορείο, ακούοντας βοήν φωνών και συζητήσεων, ήχους ζαριών και επικλήσεις αυτών που σκύβουν επάνω από τα τάβλια, την μοίρα μάταια προσπαθώντας με τέχνη να παραμερίσουν, τα πούλια ζωηρά χτυπώντας, φιλώντας στις χούφτες των τα ζάρια, κουνώντας τα με δύναμιν και τέλος φωνάζοντας, καθώς τα ρίχνουν με ζέσιν ελπιζόντων: "Ντόρτια!... Δυάρες!... Εξάρες!...", όσοι, λέγω, σε αυτά τα καφενεία κάθεσθε, στη ζέστη του καλοκαιριού, την ώρα που φέρνετε στα χείλη σας το δροσερό ποτήρι, ή, μέσα στο ψύχος του χειμώνος τον αχνιστόν καφέ, προσμένοντας κάποιαν υπουργικήν απόφασιν, ή κάποιο κέλευσμα ανεξιχνίαστον της Μοίρας, όσοι στα καφενεία της Πρεβέζης κάθεσθε, προσμένοντας τις οίδε τι - μην τον ξεχνάτε.

Σε όλους τους τέτοιους καφενέδες - Πρεβέζης, Αθηνών, Πατρών - πάντα η ψυχή του θα πλανάται, όπως και εις τα στυγνά γραφεία τόσων νομαρχιών και υπουργείων, όπου ο ποιητής σε όλον του τον βίον, τις μέρες του έν μέσω τρομερά α-νίας μετρούσε σαν κομπολόϊ' βαρετό, αυτός που έσφυζε εν τούτοις - ώ, ειρωνεία - από θεσπέσια οράματα, για πράγματα που ο κόσμος ο πολύς, ο κόσμος ο κοντόφθαλμος ή και ο χυδαίος, χίμαιρες ή ουτοπία τα ονομάζει...

Λόγια μή πήτε που να ισοδυναμούν με ψόγον ή με καταδίκην, διά τον νέον αυτόν που εις την Πρέβεζαν εχάθη, διότι η Πρέβεζα, όπου και αν βρίσκεσθε, πά-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ντα κοντά σας θάναι. Και πάντα θα σας φοβερίζη, με καταχνιές, κουφόβρασι, με σπίτια που καταρρέουν, με τοίχους λεπρούς, με σκύλους ισχνούς και ψωραλέους, με ανθρώπους και κώνωπας ανωφελείς, με ελονοσίαν, με φυματίωσιν, με αιμοπτύσεις και με φρικτήν αβάσταχτην ανίαν, με κάτι σαν πώσιν λαιμητόμου σε νεκρικήν σιγήν, με κάτι σαν να εκσπερματίζης δίχως να έχης οργασμόν, με κάτι σαν περμαγκανάτ ή στύψι στον αέρα, με κάτι σαν άγονες γραμμές και αναμονές, με φράσεις ως οι ακόλουθες: "Ο κύριος Νομάρχης έρχεται... Δεν έρχεται... Ο κύριος Νομάρχης με το λαντώ του καταφθάνει!..." και με βαθειά, βαρειά μελαγχολία, καρδιοσπαράχτρα θλίψη, που φθάνει ώς τους ουρανούς, πένθιμου καπνού τολύπη, πότε αργά, πότε γοργά, σαν σιγανού ή γρήγορου θανάτου λύπη, την ώρα που της καρδιάς, εν ακαρεί, ή με ανεπαισθήτως φθίνοντα βραδύ ρυθμό, σβήνουν για πάντα οι κτύποι...

Μη τον ξεχνάτε λοιπόν τον νέον αυτόν, το κάθετον τούτο λάβαρον της θλίψεως και του θανάτου, τον νέον αυτόν που εις τας ακτάς του Αμβρακικού απέπτη, τον άσπρον άγγελον με τα κατάμαυρα πτερά μη τον ξεχνάτε, και, ακόμη, να τον αγαπάτε. Ήτο μεγάλος ποιητής ο νέος αυτός και ευγενής. Το λέγω και θα το ξαναπώ πολλάκις, είναι μεγάλος ποιητής ο Κώστας Καρυωτάκης. »

Αντίθετα ο Νίκος Εγγονόπουλος, με το παρακάτω ποίημά του από τη συλλογή «Στην κοιλάδα με τους ροδώνες» (1978), ανέλαβε την αποκατάσταση της Πρέβεζας:

ΚΛΕΑΡΕΤΗ ΔΙΠΛΑ-ΜΑΛΑΜΟΥ

... Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου
και δίπλα σ' αυτήν τ' όνομά μου
Κ.Καρυωτάκης

όταν με πάη ο καπετάν Ηρακλής
με το καράβι του
στην Πρέβεζα

η πόρτα η σκοτεινή του κάστρου
που οδηγάει απ' το λιμάνι
στον κεντρικό το δρόμο
με το ρολόϊ και τον πύργο
το σμάρι το πολύχρωμο
οι γύφτισσες

οι φούρνοι που λαμπροφωτίζουνε
στα βαθειά
των σκοτεινών μαγειρείων
και τα χρυσά καρβέλια ορθά σειρές στημένα
στα μακρυά πάταρα
στις χαμηλές προθήκες

κι όλο τριαντάφυλλα
τριαντάφυλλα παντού
στα περιβόλια

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αναρριχώμενα στους φράχτες
φουντωτά στις γλάστρες
στα κατώφλια

;που είναι οι κουρούνες
που είδε ο ποιητής;
εδώ πρωτόειδε το φως
ο νεαρός Ηρακλής

- μιας κι άρχισα με τον Ηρακλή -
το υπερήφανο λιοντάρι
της ελευθεριάς
ο Μουτσανάς

(ο Οδυσσεύς Ανδρούτσος)

Στη συλλογή του αυτή ο Εγγονόπουλος δεν κάνει τίποτε άλλο παρά να συνομιλεί με «*νεκρούς (και ζώντες) ομότεχνους και συνοδίτες ή και αντίτεχνους και ανταγωνιστές ποιητές*».

Συνομιλεί με τον Ανδρέα Εμπειρίκο, τον Ανδρέα Μπρετόν, τον Τριστάνο Τζαρά αλλά και με τον Κων/νο Καβάφη και τον Καρυωτάκη. Απέναντι στην «Πρέβεζα» του τελευταίου αντιτάσσει το παραπάνω ποίημά του. Γιατί όπως σημειώνει ο Ανδρέας Μπελεζίνης:

«*...ένα ποίημα "διαβρωτικό" ή και επικίνδυνο από κάποια άλλη μεριά, μόνο μ' ένα ισοδύναμο ποίημα αντιπροπείται*». Και σαν τέτοιο ισοδύναμο ποίημα προς την «Πρέβεζα» θεωρεί ο κριτικός αυτός, το ποίημα που διαβάσαμε πριν λίγο...

«*...Φιλόδοξο και λίαν έντεχνο είναι το ποίημα που αντιτάσσει στην "Πρέβεζα" του Καρυωτάκη*», λέει ο Μπελεζίνης. Επιθέτει τίτλο Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου και υπότιτλο παράθεμα στίχους του Καρυωτάκη από τη «Σταδιοδρομία». Καμμιά ερμηνευτική ταχυδακτυλουργία δεν μπορεί να εξουδετερώσει την εντύπωση του αναγνώστη ότι ο αυτοσαρκασμός του Καρυωτάκη λειτουργεί εδώ ονειδιστικά για τον Ποιητή της «Σταδιοδρομίας» και της «Πρέβεζας». Όση βία κι αν ασκήσουμε στον τίτλο, το μότο και το σώμα του ποιήματος, δεν θα ακονίσουμε παρά αιχμές κατά του Κ. Γ.Καρυωτάκη... Ο Ν. Εγγονόπουλος υπομειώνοντας με τον τίτλο και τον υπότιτλο παράθεμα το όνομα του Καρυωτάκη (που αναγράφεται με κεφαλαία κάτω από το μότο) θέλει να εξορκίσει ένα σύμβολο και ν' αποκαταστήσει την Πρέβεζα: όχι χώρος ανίας και θανάτου, αλλά θριάμβου της ζωής, της άνοιξης και της ελευθερίας. Στην Πρέβεζα δεν γεννήθηκε μόνο η Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου ούτε έγραψε (και έπραξε) ο Καρυωτάκης μόνο, το ομώνυμο ποίημα, γεννήθηκε εκεί και κάποιος άλλος: το περήφανο λιοντάρι/ της ελευθεράς/ ο Μουτσανάς/ (ο Οδυσσεύς Ανδρούτσος)/. «Η μορφή η αυστηρή και υπέροχη του Δυσσέα, όπως τον έγραφε ο στρατηγός Μακρυγιάννης, ανακαλείται εδώ για να στηρίζει την αποκατάσταση της Πρέβεζας» σημειώνει συμπερασματικά ο Μπελεζίνης[12]... Αποκατάσταση, προσθέτουμε εμείς, που ούτως ή άλλως επετεύχθη από το γεγονός και μόνον ότι ο Εγγονόπουλος συνέθεσε το ποίημά του αυτό για την Πρέβεζα.

12 Ανδρέα Μπελεξίνη: Ένας διάλογος με ομότεχνους και αντίτεχνους, περιοδικό Διαβάζω, τεύχος 21/1979, σελ. 70 κ.ε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κοινό γνώρισμα των παραπάνω ποιητών, είναι πως στα ποιήματά τους γίνεται πάντοτε αναφορά στον Καρυωτάκη. Τα όσα έγραψε αυτός για την πόλη, στέκονται το ερέθισμα και η αρχή για τα δικά τους γραφτά. Και παρακολουθήσαμε στις πιο πολλές περιπτώσεις, να σημειώνεται μια έντονη αντιπαράθεση για το τί είναι και τί εκφράζει η πόλη αυτή. Θετικός ο απολογισμός για την Πρέβεζα. Και δίκαιος, αν λάβουμε υπ' όψη μας ότι από τους παραπάνω ποιητές, σχεδόν κανείς τους δεν έχει κάποιο δεσμό μαζί της. Ας δούμε όμως πώς την είδαν και την τραγούδησαν την πόλη, κάποιοι άλλοι ποιητές. Κοινό γνώρισμά τους, η απουσία αναφοράς στον Καρυωτάκη και οι δε-σμοί που τους ενώνουν με την Πρέβεζα.

Ο Βορειοπειρώτης ποιητής Τάκης Τσιάκος, πέρασε τα παιδικά του χρόνια στην Πάργα, όπου ο πατέρας του άσκησε το επάγγελμα του γιατρού. Τραγούδησε τις ομορφιές της Ηπείρου με μια απλή και ανυπόκριτη λυρική διάθεση, δείγμα της ψυχικής του ευπάθειας. Στην «Ηπειρωτική Εστία» (τεύχος 35/1955) δημοσίευσε το παρακάτω ποίημά του για την Πρέβεζα, μικρό δείγμα της άδολης αγάπης του για τις ομορφιές της:

ΠΡΕΒΕΖΑ

Νάχει βουλιάξει εκεί καταμεσίς
τού κόρφου σου τ' ολόγιομο φεγγάρι
σ' ένα βυθό... μα τί βυθό, μάτι!...
Κι η Μαργαρώνα σου - χάρες μου εσείς -
παραμυθένιαν όψη νάχει πάρει.

Να ραίνουν οι σγουρές κορφές κι οι κλώνοι
σμαράγδια, τη ζέστη της γης, σε μια
βροχή απ' αστέρια. Το βαθύ Ωσσανά, σα
προσευχή σιωπής να σε κυκλώνει
- μια προσευχή που λεν τα γιασεμιά
σ' ενός Αυγούστου την ανάσα.

Και να σου βρίσκει η μέρα, εκεί στης δρόσου
της αυγινής, κρουστάλλι τ' όνειρό σου.
Γαλάζιο φως ολόγυρα και χάμου.
Στον κόρφο, ήλιος ροδίς, πορτοκαλίς.
Μα εσύ, και πάλι - ω! Θεέ μου να καλείς
για νέο ξενύχτι, Πρέβεζά μου.

Ένας άλλος ποιητής, ο Γιαννιώτης Γιώργος Βρέλλης, στο ποίημά του: «Της Πρέβεζας το λιμάνι» (Γιαννιώτικα Σονέτα), εκφράζεται μέσα από ένα λυρικό ξέσπασμα, όπου πλήθος από εικόνες εναλλάσσονται ταχύτατα και μαγεύουν τον αναγνώστη, με ανυπόκριτο θαυμασμό για την πόλη και για το λιμάνι της. Ας τον απολαύσουμε:

ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ

Γαλαζόχρωμο μάτι της γης, το λιμάνι,
η καρδιά σου Πρέβεζα που πάντα χτυπά!
Λατρευτής σου σ' αυτό και σ' αυτό το σεργιάνι
της τυράγνιας, της λύπης τις σκέψεις σκορπά.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Με μεθούν ομορφιές σου στη γλαυκή σου πλάνη
ζεστός ο λογισμός τα μυστικά τρυπά,
με φωτοδιάβαση εκειό το πυροφάνι
υδάτινες φωτιές με κύματα χτυπά.

Με μαγεύεις! Σκιρτάω, σκλαβώνεις το βλέμμα
γλυκομιλείς Αμβρακικέ και μου γελάς
Ηπείρου μας εσύ, το ζαφειρένιο στέμμα.

Πάντα σε νοσταλγώ με κρύφια τη λαχτάρα,
να ζω με την αγάπη σου, να μου μιλάς
σ' ώρα γαληνεμού και σε θυμών αντάρα.

Η Άννα Παπασάββα-Ντούσια, γνωστή Πρεβεζάνα ποιήτρια, δεν χρειάζεται ιδιαίτερες συστάσεις. Στο έργο της, ποικίλουν τα θέματα με τα οποία καταπάνεται, και λογικό και επόμενο είναι να ασχολείται και με την πόλη της. Το παρακάτω ποίημα, περιέχεται στην συλλογή της «Ορθοί στη θύελλα» (Αθήνα 1976):

ΠΡΕΒΕΖΑ

Στεριάς και πελάου γιορτάσι
δίχως πολιτισμού φκιασίδι
Πρέβεζα, απέραντο λιοστάσι
τ' αφρόλουστό σου ακροθαλάσσι
έχεις μοναδικό στολίδι.

Με τη σεμνή σου εργατιά
τους τίμιους σου ξωμάχους,
με τα φλογάτα νιάτα του «Πρωτιά»
με τους θυμόσοφους της ζήσης απομάχους
και των ψαράδων σου τη λεβεντιά.

Χαμογελάει λιόχαρη η Λιόσα,
γνέφει όλο χάρη η Μαργαρώνα,
σε λούζει ολόδροσο το Ιόνιο
κι ο φλοίσβος του σαν θείο αρμόνιο
σε νανουρίζει στον αιώνα.

Κάθε τριανταφυλλιά σου αυγή
και μενεξένιο δείλι,
μοιάζει - μέσα στης πλάσης τη σιγή -
με μυρωμένο αναθαμό σ' ερωτευμένα χείλη
καθώς αγγίζει τη ζεστή σου γη.

Κι όποια ψυχή τρικυμισμένη
γαλήνη αποζητάει και λήθη,
βρίσκει αγκαλιά να την προσμένει
τη χαραυγή η Φανερωμένη,
το λιόγερμα το Μονολίθι.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Όσα του πελάου κύματα
τόσα τ' αγέρα χάδια,
σβήνουν τα χνάρια από τα βήματα
της λύπης, απ' το χάραμα ώς τα μαβιά τα βράδια,
ξυπνώντας της χαράς μηνύματα.

Ένας άλλος συμπατριώτης μας ποιητής, ο Πελοπίδας Δόνος, στη συλλογή του «Ερήμην Έστω» (Αθήνα 1985) γράφει για την Πρέβεζα το απιλοφόρητο ποίημα:

Δε μ' ενδιαφέρει να προφέρω Ανδαλουσία
ή νήσους Καναρίους
την αίσθηση «τ' ωραίου και τ'αληθινού»
έχασα από καιρό
(και έκανα καλά)

Πρέβεζα προφέρω
και δίχως τύψεις ερωτεύομαι
διάσπαρτες αλατοφαγωμένες πέτρες
μακάριος πτωχός
μπρος στους ογκόλιθους σαλεύω
του κοιμισμένου λιμανιού.

Ας τελειώσουμε την περιήγησή μας αυτή στον χώρο της ποίησης, όπου σε πολλές μεριές συναντήσαμε την Πρέβεζα, με ένα ποίημα ενός άλλου Πρεβεζάνου ποιητή, του Πάνου Δ.Αποστολίδη, από τη συλλογή του «Νυκτοδρομία» (Αθήνα 1985). Ο ποιητής ζει και δραστηριοποιείται στην Αθήνα, και το ποίημά του αυτό αποπνέει εκείνη τη νοσταλγία που κατέχει όλους όσους βρίσκονται μακρυά από την Πρέβεζα, και μαρτυράει τον έρωτα που έχουν όλοι τους γι' αυτή:

ΤΡΕΙΣ ΦΙΛΟΙ

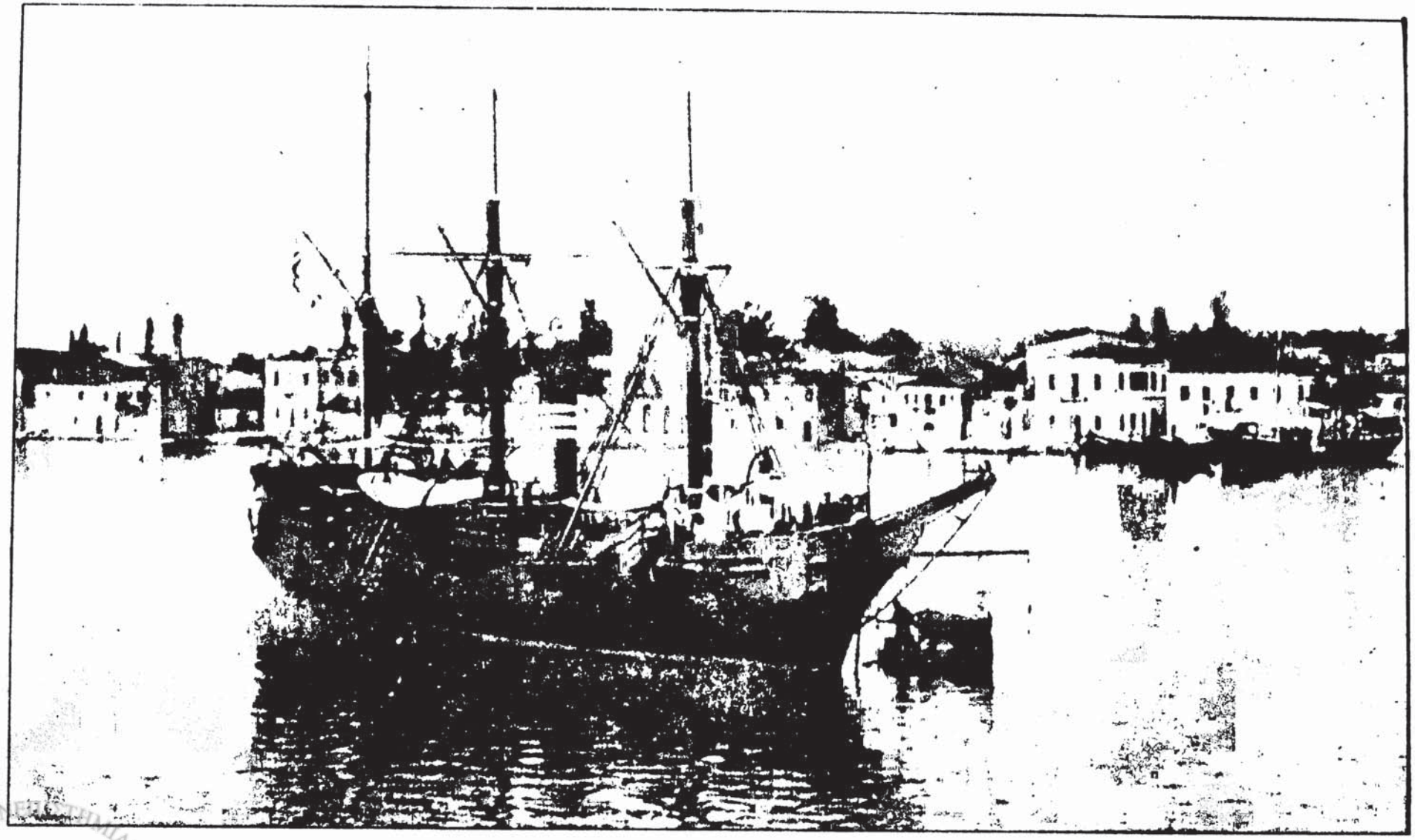
στους Δ.Παπαδήμα-Μ.Κίκερη

Τρεις φίλοι, τρεις συνομήλικοι πατριώτες
μια νύχτα την Αθήνα
πίναμε ούζο απ' την Πρέβεζα
πεσκέσι το 'χαν στείλει στον έναν επροχτές.
Στο πρώτο ούζο νιώσαμε τη θάλασσα στα χείλη
στο τρίτο χαιρετίσαμε παλιούς γνωστούς
στο πέμπτο βάλαμε και άλλους φίλους στο τραπέζι
πίναμε στην υγεία τους, μαθαίναμε τα νέα.
Όσο περνούσ' η ώρα μεγάλωνε η συντροφιά
- γρήγορα που αδειάζαν τα ποτήρια -
και πριν τις δώδεκα όλα είχαν γίνει Πρέβεζα.

Πριν χωριστούμε περπατήσαμε αγκαλιασμένοι στο λιμάνι
είπαμε τα παλιά τραγούδια
και πήγαμε για ύπνο.
Εγώ κοιμήθηκα στο πατρικό στην κάμαρα της Παναγιάς
με το καντήλι πάνω απ' το κεφάλι μου.

Και τα όνειρα απόψε θέλουν το κρεβάτι τους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αύγουστος 1943: Από την πρώτη εκδρομή της 1ης Ομάδας Οδηγών Πρεβέζης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο ΟΔΗΓΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΕΒΕΖΑ

Ερρικέτης Γερολύμου-Ζηκίδου

Ο Οδηγισμός είναι μια παγκόσμια κίνηση νεότητας με εκατομμύρια μέλη σ' όλο τον κόσμο. Μια κίνηση που δίνει την ευκαιρία στα νέα κορίτσια να ολοκληρωθούν σαν άτομα και σαν μέλη της κοινωνίας, να ζήσουν μέσα σε αυτοδιοικούμενες ομάδες και ν' αξιοποιήσουν τον ελεύθερο χρόνο τους δημιουργικά.

Η ιστορία του στην Πρέβεζα ξεκινά το 1945, μετά την απελευθέρωση. Προπολεμικά υπήρχε σε μεγάλες πόλεις μόνο αλλά διαλύθηκε από τη δικτατορία Μεταξά.

Ο αείμνηστος Στράτος Μπακογιώργος, καθηγητής Μαθηματικών στο Γυμνάσιό μας (πρόσκοπος παλιός ο ίδιος), με ένα κάλεσμά του μαζεύει γύρω του πλήθος νέα κορίτσια. Παιδιά όλες, έβγαιναν από τη δίνη του πολέμου και της κατοχής διψασμένα για ζωή. Στερημένα, φοβισμένα, βρίσκουν σ' αυτή την ομάδα τη χαρά, το τραγούδι, τη φιλία, το παιχνίδι.

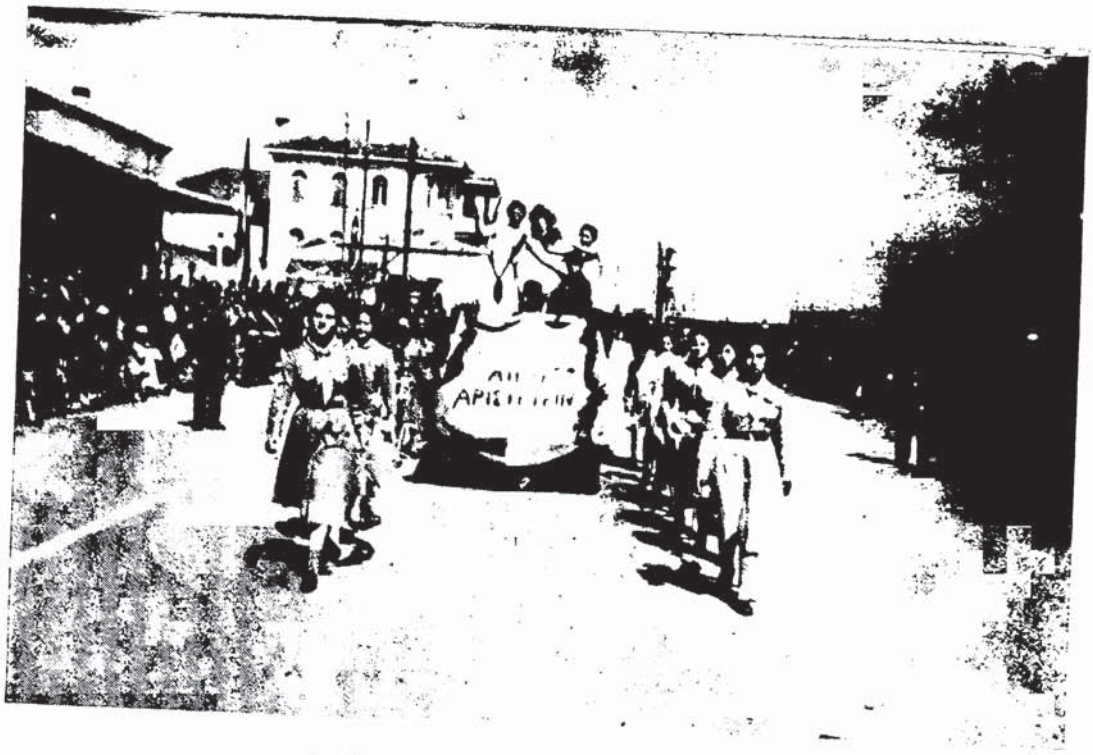
Πρώτη Τοπική Έφορος του Τμήματος η αξέχαστή μας Μαρίκα Δόνου. Δραστήρια, αγαπητή, φιλική, κοντά μας πάντα και παντού.

Πρώτη Αρχηγός της Ομάδας η Μαρίνα Τσακαλώτου, κόρη του αείμνηστου Γυμνασιάρχη μας Ευκλείδη Τσακαλώτου, που μ' ενθουσιασμό μας μιλούσε για την ιδέα του Προσκοπισμού, που και ο ίδιος είχε ζήσει.

Καλοκαίρι του 1945, η πρώτη μας εκδρομή στη Μαργαρώνα: Σακκίδιο, καζάνι, καραβάνες, περπάτημα (φυσικά!) και πολύ τραγούδι στο δρόμο. Στην πλαγιά πίσω απ' την εκκλησιά (τώρα εκεί βρίσκεται το ξενοδοχείο) και η πρώτη μας εμπειρία στη φύση, με τη μαγειρική, την υπευθυνότητα, τη συλλογική εργασία.

Η Ομάδα μεγαλώνει συνέχεια. Οι στολές μας γίνονται από τσουβάλια ζάχαρης του Στρατού, βαμμένα χακί! Εδώ κι εκεί, πάνω μας, φαίνονταν αριθμοί ή γράμματα, μα ποιός έδινε σημασία!

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Από παρέλαση της 25ης Μαρτίου

Μετά την παρέλαση της 25ης Μαρτίου 1953

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η 28η Οκτωβρίου μας βρήκε όλες να καμαρώνουμε με τις στολές, τα γαλάζια μαντήλια και το χρυσό τριφύλλι. Η παρέλαση και η κατάθεση στεφανιών μας γεμίζει ρίγη από συγκίνηση. Νοιώθουμε το κάθε τι βαθειά μέσα μας! Είναι όλα τόσο νωπά!

Σε λίγο διάστημα αποκτούμε στέγη: Ένα στρατιωτικό στέγαστρο (τωλ), τοποθετημένο σε κάποιο οικόπεδο κοντά στον Άγιο Νικόλαο, γίνεται το δεύτερο σπίτι μας. Με ελάχιστα μέσα, με πολύ κέφι και αρκετή δουλειά το στολίζουμε και το νοικοκυρεύουμε.

Οι δραστηριότητες εκείνης της εποχής πάρα πολλές και ποικίλες:

* Με τα έσοδα από την πρώτη μας θεατρική παράσταση στον κινηματογράφο ΑΚΤΑΙΟΝ αγοράζεται ακτινολογικό μηχάνημα για το Νοσοκομείο (που τότε λειτουργούσε υποτυπωδώς).

* Από τα κάλαντα γίνονται δέματα με τρόφιμα και άλλα είδη και μοιράζονται σε σπίτια απόρων. Νύχτα, κρυφά και ανώνυμα.

* Επισκέψεις σε στρατιωτικά φυλάκια με δέματα και με πρόγραμμα ψυχαγωγίας.

Μα η πατρίδα μας υποφέρει και αιμορραγεί. Ζει' και πάλι μέσα στη φρίκη του αλληλοσπαραγμού. Το στρατιωτικό νοσοκομείο (ήταν δίπλα από τη σημερινή ΟΑΣΗ, στο σπίτι του γιατρού Τσαούσογλου) γεμίζει καθημερινά με τραυματίες. Το προσωπικό ελάχιστο, οι ανάγκες πολλές. Πρώτες κι εκεί οι οδηγοί να βρισκόμαστε στο πλευρό των τραυματιών για να κάνουμε ό,τι ήταν δυνατό με τις μικρές μας δυνάμεις και τις ελάχιστες γνώσεις μας.

Γι' αυτή μας την προσφορά γίνεται πρόταση από το Διοικητή του Α' Σώμα-

Μαργαρώνα 13-7-1952: Γενέθλια ομάδας Οδηγών

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

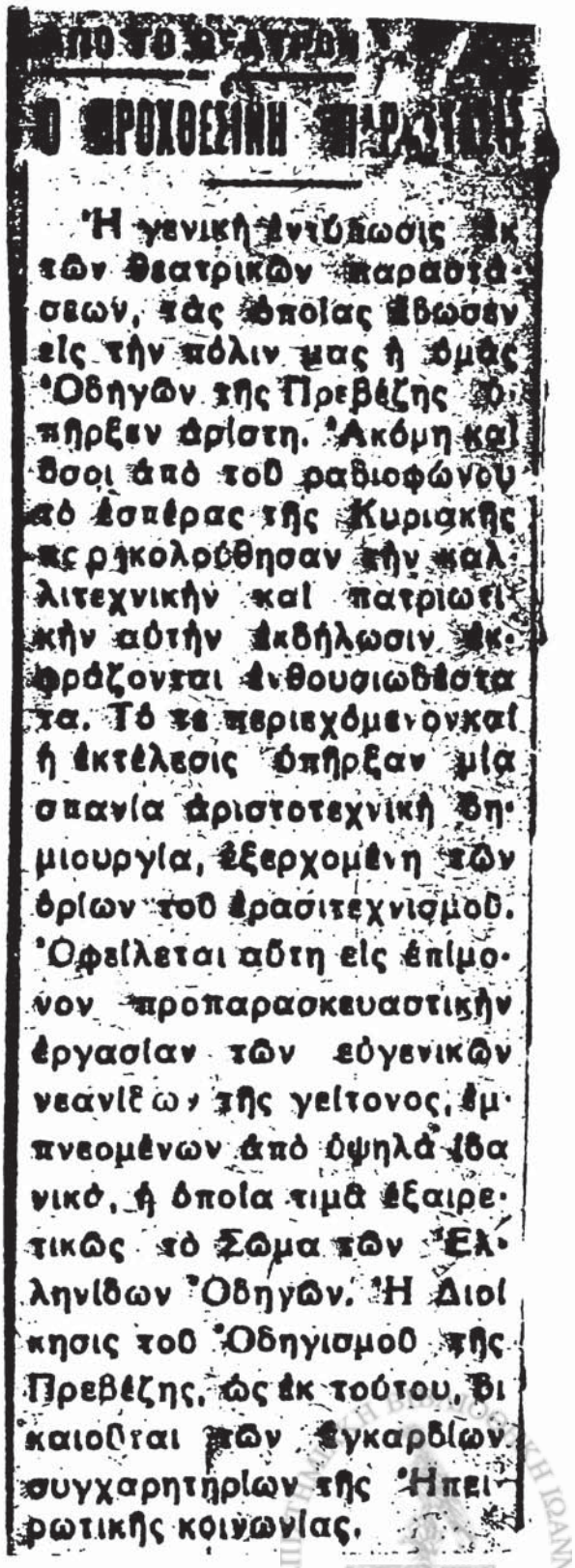
τος Στρατού στρατηγό Θρασύβουλο Τσακαλώτο να απονεμηθεί Μετάλλιο Εξαιρέτων Πράξεων σε αρκετές από τις Οδηγούς. Δεν αναφέρω τα ονόματα γιατί φοβούμαι ότι κάποια θα μου έχει διαφύγει. Τί σημασία έχει άλλωστε!

Αυτή την εποχή, μια τραγική μέρα δεν πρόκειται ποτέ να φύγει από τη μνήμη μας: Δυο στρατιωτικά φορτηγά (Τζένης) ξεκινούν με Προσκόπους και Οδηγούς να επισκεφθούν στρατιωτικό φυλάκιο στη γέφυρα του Ζήτα (ήταν στο δρόμο των Ιωαννίνων, λίγο πριν από το Εμίν-Αγά, τώρα δεν υπάρχει πια). Στην επιστροφή το απογευματάκι, το αυτοκίνητο με τους Προσκόπους σε μια στροφή ξεφεύγει από το δρόμο, αναποδογυρίζει και όλα τα παιδιά πνάζονται έξω. Σπιμές τραγικές! Βγαίνουν και οι Οδηγοί, προσπαθούν να βοηθήσουν, μα πώς! Πανικός, κλάματα, απελπισία! Οι τραυματίες μεταφέρονται το βράδυ στο νοσοκομείο στην Πρέβεζα. Θρήνος στην πόλη. Απολογισμός του δυστυχήματος: Δυο παληκάρια, ο Τέλης Βασώνης και ο Βαγγέλης Νάτσης είναι νεκροί. Ένας τρίτος, ο Βαγγέλης Κουτρούμπας, έχει χάσει το ένα του πόδι! Είναι μια τόσο θλιβερή σελίδα μέσα στις πολλές όμορφες σελίδες της οδηγικής μας ζωής.

Αλλά όπως γίνεται πάντα, ιδιαίτερα στους νέους, η ζωή συνεχίζεται και έρχονται καλύτερες μέρες για όλους.

Το Τοπικό μας Τμήμα είχε πάντα μια ξεχωριστή αγάπη για το θέατρο. Ίσως γιατί μας έλειπε τότε πολύ. Κάθε χρόνο ανεβάζαμε και μια θεατρική παράσταση, μπορώ να πω αξιώσεων.

Μια από τις παραστάσεις είχε εξαιρετική επιτυχία. Τα σκηνικά είχε φτιάξει ο Λέανδρος Σπαρτιώτης, ναυτοπρόσκοπος. Στη μουσική μας συνόδευε ο μουσικός Λευτέρης Παγγές. Η παράσταση αυτή μεταφέρθηκε στα Γιάννενα, Φεβρουάριο μήνα, μέσα στην παγωνιά. Η κριτική της (από την εφημερίδα «Ηπειρωτικός Αγών») είναι πιο κάτω:

Από το θέατρο

Η προχθεσινή παράστασις

Η γενική εντύπωσις εκ των θεατρικών παραστάσεων, τας οποίας έδωσεν εις την πόλιν μας η όμας Οδηγών της Πρεβέζης, υπήρξεν άριστη. Ακόμη και όσοι από του ραδιοφώνου απ' εσπέρας της Κυριακής παρηκολούθησαν την καλλιτεχνικήν και πατριωτικήν αυτήν εκδήλωσιν, εκφράζονται ενθουσιωδέστατα. Το τε περιεχόμενον και η εκτέλεσις υπήρξαν μία σπανία αριστοτεχνική δημιουργία, εξερχομένη των ορίων του ερασιτεχνισμού. Οφείλεται αύτη εις επίμονον προπαρασκευαστικήν εργασίαν των ευγενικών νεανίδων της γειτονος, εμπνεομένων από υψηλά ιδανικά, η οποία τιμά εξαιρετικώς το Σώμα των Ελληνίδων Οδηγών. Η Διοίκησις του Οδηγισμού της Πρεβέζης, ως εκ τούτου, δικαιούται των εγκαρδίων συγχαρητηρίων της Ηπειρωτικής κοινωνίας.

Άλλη μια θαυμάσια θεατρική παράσταση, ήταν το έργο που γράφτηκε από τον Σπύρο Δήμα για τη Βόρειο Ήπειρο. Μας συνόδεψε στο πιάνο ο ίδιος, στα σημεία που χρειάστηκε μουσική υπόκρουση. Όλες δίνονταν για κάποιο σκοπό και η αίθουσα του ΑΚΤΑΙΟΝ ασφυκτιούσε.

Μια τρίτη μας παράσταση μεταφέρθηκε στην Άρτα. Την είχε παρακολουθήσει και ο τότε Μητροπολίτης Άρτας Σεραφείμ, ο σημερινός Αρχιεπίσκοπος της Εκκλησίας της Ελλάδας.

Άλλες δραστηριότητες του Τμήματος ήταν:

* Μπαζάρ με χειροτεχνήματα δικά μας (τα αμπαζούρ είχαν γίνει ανάρπαστα)

* Βάπτιση κοριτσιού στη Νέα Σινώπη, οικογένειας πολυτέκνου

* Δενδροφυτεύσεις

* Δημιουργία ανθόκηπου Βρυσούλας (δυστυχώς καταστράφηκε)

* Οργάνωση Ομάδας Οδηγών στη Φιλιππιάδα

* Οργάνωση Χοροεσπερίδων με διακόσμηση πάντοτε της αίθουσας από τις Οδηγούς και πάντα με πρωτότυπες ιδέες.

Ώσπου μια καινούργια τραγωδία πλήττει την πατρίδα μας: Οι σεισμοί στα Επτάνησα!

Πρώτες και πάλι οι Οδηγοί στρωνόμαστε στη δουλειά: Στην Εστία κάθε απόγευμα δουλεύουμε πυρετωδώς. Φτιάχνουμε κουρελούδες, συγκεντρώνουμε ρουχισμό και είδη νοικοκυριού, ετοιμάζουμε όσο πιο πολλά δέματα μπορούμε και με τη βοήθεια της Μητρόπολης τα στέλνουμε στα νησιά μας.

Από τη θεατρική παράσταση στα Γιάννενα, το 1951

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φυσικά σε όλο αυτό το πρόγραμμα της δουλειάς, υπήρχε και χώρος για ψυχαγωγία: Οι εκδρομές μας θα μας μείνουν αξέχαστες.

Στοιβαγμένες πάντα στις καρότσες των φορτηγών του στρατού, να ξεφωνίζουμε και να χοροπηδούμε σε κάθε λακκούβα (οι δρόμοι κάθε άλλο παρά ασφαλτοστρωμένοι ήταν τότε). Τα μαλλιά μας κάτασπρα απ' τη σκόνη αλλά εμείς τρισευτυχισμένες να τραγουδάμε ασταμάτητα.

Επισκεφθήκαμε πολλές πόλεις και συναντήσαμε άλλες ομάδες:

Άρτα - Γιάννενα - Κέρκυρα - Ιθάκη - Ζάκυνθο.

Με λίγα μέσα, απλά και λιτά όσο γίνεται, περνούσαμε μέρες μοναδικές. Κοιμώμαστε σε σχολεία, μαγειρεύαμε στην αυλή σε καζάνι και στρώμα μας ήταν μια κουβέρτα. Πού να βρούμε τότε υπνόσακκους...

Η μαγειρική μας (!) ήταν πάντα αφορμή για πειράγματα και υλικό για ανέκδοτα. Όμως η ζεστασιά της ψυχής, η αδελφοσύνη, η φιλία, αποτέλεσαν κεφάλαια πολύτιμα για όλη μας τη ζωή. Παντού μας περίμεναν φίλες. Παντού πρόσωπα γελαστά και πρόθυμα. Και το τραγούδι μας ανέβαινε ψηλά, σκόρπιζε στον αέρα, φέρνοντας το μήνυμα της Οδηγικής Ιδέας σε κάθε γωνιά της Γης, σε παιδιά άσπρα-μαύρα-κίτρινα.

«... Και σ' όλο τον κόσμο
μας σκέπτονται φίλοι
Ω! Γεια Χαρά ...»

Και η σκυτάλη δόθηκε κάποτε σε καινούργιες γενιές που θα έχουν να μιλήσουν για τις δικές τους εμπειρίες και το δικό τους έργο.

Κέρκυρα, καλοκαίρι 1950

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Επίσκεψη στρατιωτικής μονάδας στη Φιλιππιάδα
με την Τοπική Έφορο κ. Μαρίκα Δόνου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1930 Γυμνάσιο (ριγέ φανέλες): Ρουσσάς, Κώστας Κολοβός, Τομαράς, Νίκος Ζέρβας, Βασίλης Παλιάτσος, Βαγγέλης Τζούρος, Δημήτρ.Παπαγιάννης, ... , Κωτσάκης, ... Πρόσκοποι: ..... , Ιωάν.Αθανασιάδης, Κων.Κονοφάγος, Στέλ.Αυγερινός, Νίκ.Τσαντούλας, Νίκ.Αφεντουλίδης, Κων.Θεοχάρης, Παν.Ζάγκας, Κων.Αφεντουλίδης, Ανδρ.Ζέρβας

1937 ..... , Λευτέρ.Κωστούλας, ... , Θόδωρ.Μυζίκος, Ιωάν.Ντίλιος, Φανούρ.Κατηφόρης, Περ.Κοντοθανάσης, Βασ.Τσαντούλας, ... , Σπύρ.Πατρινός, Σίμος, Χρ.Χρυσώτης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΟ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ: ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΣΗ

Ίσως θα φανεί παράξενη σε μερικούς αναγνώστες του περιοδικού η αναφορά στο ποδόσφαιρο. Για μας είναι μια φυσιολογική κίνηση. Γιορτάζουμε τη διπλή επέτειο της πόλης μας και είναι επόμενο να δικαιούται το μερίδιό του στην ιστορία της Πρέβεζας και ο αθλητισμός. Αρχίζουμε από το ποδόσφαιρο. Η επιλογή είναι τυχαία, σε σχέση βέβαια με τον κλασικό αθλητισμό, που έχει κι αυτός τη δική του παρουσία στην Πρέβεζα.

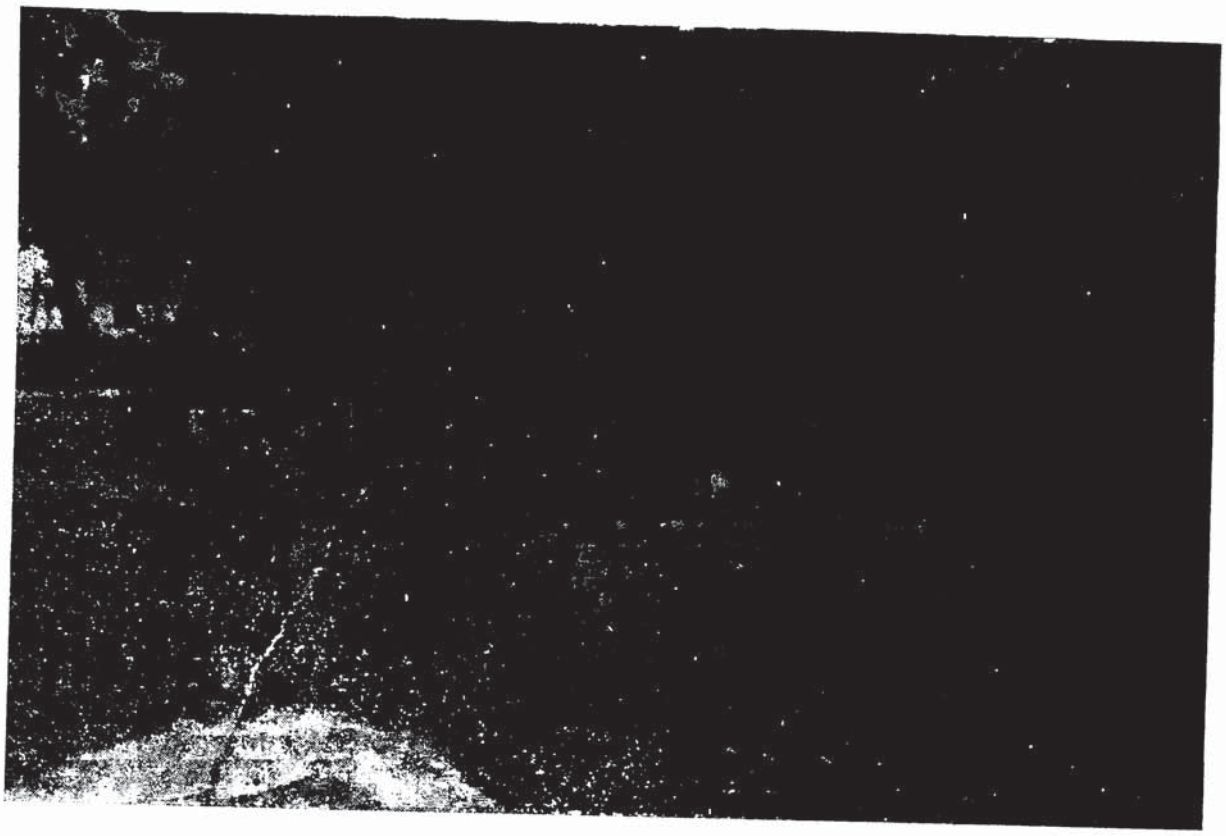
Το ποδόσφαιρο όμως είναι παρεξηγημένο. Ταυτίστηκε με το περιθώριο της κοινωνικής δραστηριότητας. Δεν είναι όμως έτσι τα πράγματα. Αποτελεί ως άθλημα σημαντική εκδήλωση της κοινωνικής δραστηριότητας. Γύρω από τις ποδοσφαιρικές ομάδες συσπειρώθηκαν διάφορες κοινωνικές ομάδες, εκφράζοντας μ' αυτό τον τρόπο κοινωνικές αντιθέσεις. Ας θυμηθούμε εδώ τη διαφορετική κοινωνική σύνθεση των φιλάθλων του Ολυμπιακού (εργατικά στρώματα του Πειραιά) και του Παναθηναϊκού (μεσαία στρώματα της Αθήνας), όπως και των ομάδων Λίβερπουλ (εργατική συνοικία) και Έβερτον (πλούσια συνοικία) στην Αγγλία. Ακόμη, οι ποδοσφαιρικές ομάδες ήταν ο πόλος συσπείρωσης για την επιβίωση μεταναστών (Πανιώνιος, ΑΕΚ, ΠΑΟΚ κ.λπ.) ή για τη διατήρηση της εθνοτικής τους ταυτότητας (ομάδες της Καταλωνίας στην Ισπανία, π.χ. Μπαρτσελόνα).

Το ποδόσφαιρο λοιπόν είναι παρεξηγημένο. Η διάσταση αυτή οξύνθηκε τα τελευταία χρόνια με την επαγγελματοποίηση και την είσοδο του χουλιγκανισμού στα γήπεδα. Ως άθλημα όμως είναι λαϊκή εκδήλωση και, θα τολμούσα να πω, είναι ένα λαϊκό δρώμενο με όλα τα τελετουργικά χαρακτηριστικά που έχουν αυτές οι λαϊκές εκδηλώσεις (ρογκατσάρια, βλάχικος γάμος κ.λπ.). Το ποδόσφαιρο περιμένει τους μελετητές να το ανασύρουν από την «ανυποληψία» και να το μελετήσουν ως ένα λαϊκό κοινωνικό δρώμενο.

Το φωτογραφικό αφιέρωμα λοιπόν στο ποδόσφαιρο της Πρέβεζας είναι μόνο η αρχή. Είναι μια προσπάθεια να συνδεθεί μέσα από ένα σοβαρό περιοδικό με την υπόλοιπη κοινωνία. Προσδοκούμε ότι η κίνησή μας θα βρει συνεχιστές.

Ε. Γρ. Αυδίκος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1939 ..... , Κώστας Δέδες, Κώστας Μπίτης, Βασίλης Τσαντούλας, Παν.Κεμέντζος

1947 Λάκης Λιοσάτος, ... , ... , Μενέλ.Μπιτζιλέκης, ... ,
Σκούμπουρας, Λέανδ.Ντίλιος, ... , Σπύρ.Πατρινός, ... , ...

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1948 Ἀγγ.Παλάντζας, Λέανδρ.Ντίλιος, Ντίνος Στρακαντούνας, Θόδωρ.Κανδηλιώτης, Λούλης Παππάς, ... , ... , Νίκος Λιοσάτος, Γιάννης Σαρδελής, Λευτέρης Λαγός

1949 Λέανδρος Ντίλιος, Βαγγέλης Μάρας, Ἄγγελος Παλάντζας, Γιάννης Σαρδελής, Λευτέρης Λαγός, Νίκος Λιοσάτος, Ντίνος Στρακαντούνας, ... , Γιώργος Κατωπόδης, Γιώργος Ράπτης, Σπύρος Πατρινός, Βασίλης Μέξης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1954 Σπ.Γκανάλας, Δαν.Αλαμάνος, Δημ.Σπυράκης, Λάκ.Λιοσάτος, Γιώργ.Κατωπόδης, Απ.Οικονόμου, Λευτ.Λαγός, Λευτ.Φιφής, Μάρ.Γερογιάννης, Βασ.Μέξης, Πάν.Γκανάλας

1955 Γ.Κατωπόδης, ... , Σπ.Γκανάλας, Δαν.Αλαμάνος, Δημ.Βατσίλας, Μάρ.Γερογιάννης, Λ.Λιοσάτος, Δημ.Γεωργίου, Π.Γκανάλας, Λευτ.Λαγός, Λευτ.Φιφής, Θωμ.Αρβανίτης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

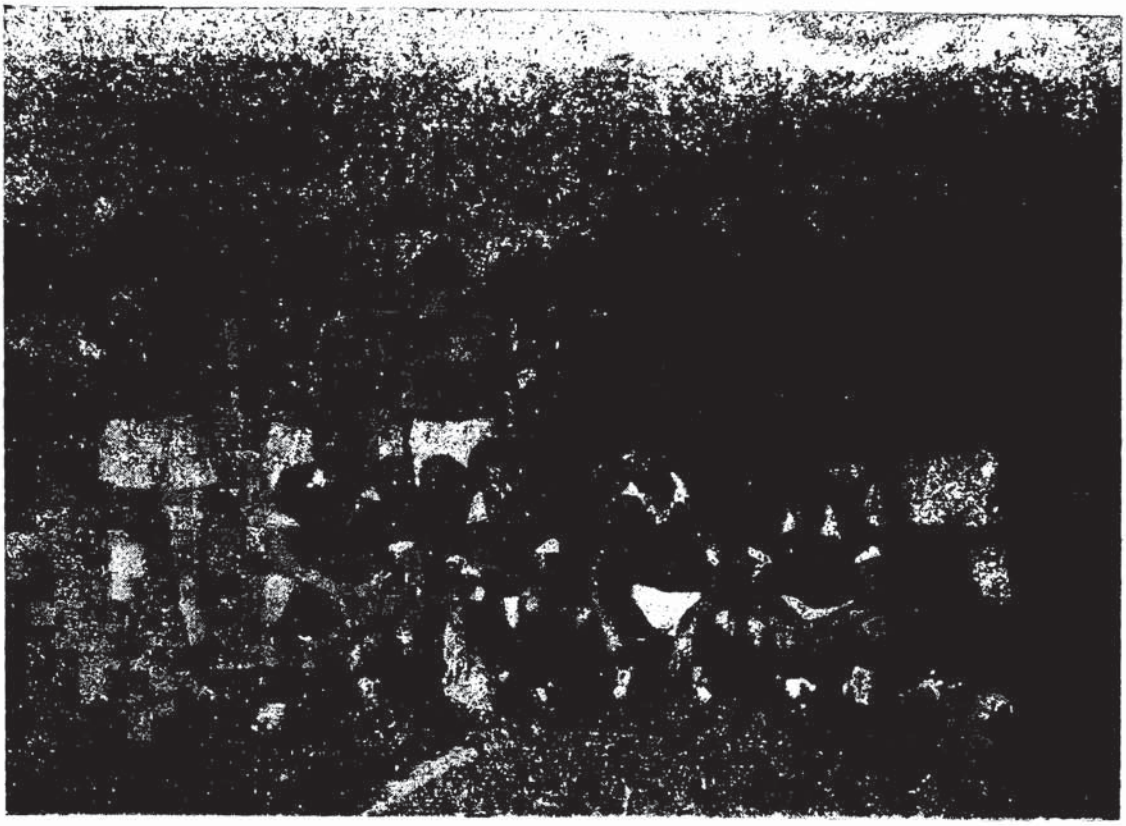

1956 Χριστόφορος Γιάννος, Παντελής Λελοβίτης, Λεωνίδας Μπαρκούζος, Ντίνος Σαγανάς, Γιώργος Μπασιούλης, Δημήτριος Λάππας, Στάθης Φλασκασοβίτης, Θωμάς Δημουλίτσας, Μιχάλης Πατέντας, Γιώργος Σκαμπαρδώνης, Χαράλαμπος Ζώτος

1958 Μιχ.Μάνος, Σπ.Μπαρκούζος, Παντ.Λελοβίτης, Δημ.Λάππας, Ανδρέας Λιόλιος, Κώστας Τσελέντης, Χριστόφ.Γιάννος, Μιχάλης Λογοθέτης, Θωμ.Δημουλίτσας, Γιώργος Μπασιούλης, Λεωνίδας Μπαρκούζος, Στάθης Φλασκασοβίτης, Γιώργος Σκαμπαρδώνης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

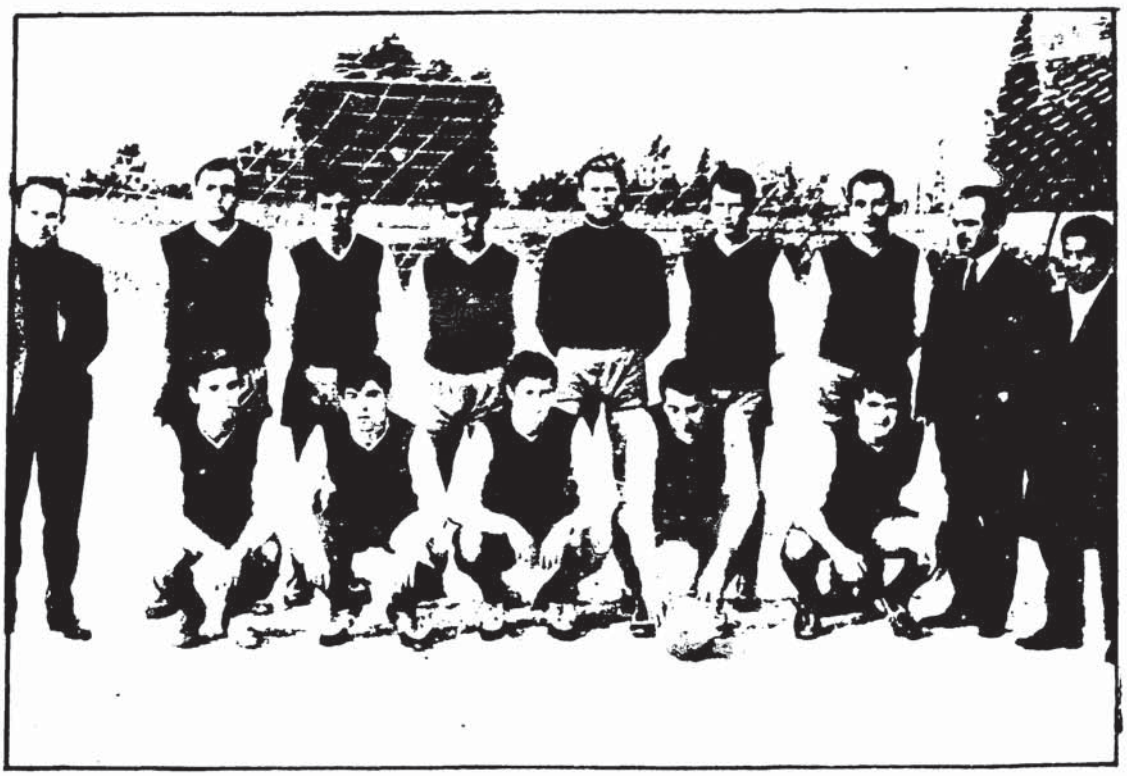

1960 Δαν.Αλαμάνος, Πάνος Νικολάρας, Κ.Τζίμας, Λάζ.Παμπουκίδης, Χρ.Παϊταρίδης, Π.Γκανάλας, Βαγγ.Μάρας, Φόρος Σόφης, Γ.Κατσαντώνης, Χαράλ.Κάντας, Ρήγ.Μπέκας

1961 Λεωνίδας Μπαρκούζος, Ντίνος Σαγανάς, Χριστόφορος Γιάννος, Χαράλαμπος Ζώτος, Γιώργος Σκαμπαρδώνης, Δημήτριος Λάππας, Κυριάκος Χουρίδης, Σπύρος Μπαρκούζος, Γιώργος Μπασιούλης, Θωμάς Δημουλίτσας, Ντίνος Παπαζαχαρίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1968 Βασ.Μέξης, Φόρος Σόφης, Στράτ.Μέξης, Λάζ.Παμπουκίδης, Σπύρ.Αραβαντινός, Δημ.Κετίκογλου, Λευτ.Δημουλίτσας, Γρηγ.Συγκιρίδης, Σπ.Πατρινός, Αντώνης Παχής, Αιμίλ.Μπαγιάστας, Πάνος Βαγγέλης, Χρήστος Παπαϊωάννου, Αντώνης Ζαπουνίδης

1970 Σπύρος Μπαρκούζος, Βασίλης Αργύρης, Σπύρος Τσιτσές, Γιώργος Παχής, Αντώνης Παχής, Σπύρος Αραβαντινός, Φόρος Σόφης, Χαράλαμπες Τσατσαρώνης, Κώστας Μπέκας, Κώστας Κουρουτσίδης, Φώτης Μπάος, Αντώνης Ζαπουνίδης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1971 Λάμπρος Σκούρας, Ανδρ.Σπυράκος, Κων.Παπαδημητρίου, Δημ.Τσάγκας, Πάνος Βαγγέλης, Γιώργ.Κουτρούμπας, Χρήστος Οικονόμου, Κων.Κωλέτσης, Κυρ.Χουρίδης, Κώστας Ντάβαρης, Πάνος Πλούμης, Βαγγ.Παφίλας, Κώστας Μπέκας, Βαγγ.Πάνης

Χριστοφόρου Ράπτη

ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΧΡΟΝΙΑ
1941 - 1949

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αισθητική και Παιδί (*)

του Γ.Καλακαλλά
επίκουρου καθηγητή Ε.Μ.Π.

Ουκ εστίν ουδέν ατυχίας ανθρωπίνης παραμύθιον γλυκύτερον εν βίω τέχνης. Επί του μαθήματος γαρ εστηκώς ο νους αυτόν λέληθε παραπλέων τας συμφοράς.
(Δεν υπάρχει στη ζωή των ανθρώπων γλυκύτερη παρηγοριά στη δυστυχία από την τέχνη, διότι, προσηλωμένος ο νους του ανθρώπου, χωρίς να το καταλάβει, παρακάμπτει τις συμφορές.)

Τούτος ο τόπος που περπατούμε, αποκαλούσε τον εικαστικόν λόγον, ιστορία σκωπώσαν, και έλεγαν, όσα δια του λόγου ακούγονται, δια της ζωγραφίας δείκνυνται. Καθιέρωναν λοιπόν, μια οπτική ομιλία που δεν ασχολείτο με τον καθημερινόν λόγον, αλλά με τις σχέσεις της ψυχής προς τα πράγματα.

Οι σχέσεις αυτές ήταν ή παραδοχές ή αποποιήσεις. Ο αρχαίος Ελληνικός κόσμος: η οπτική του ομιλία ήτανε παραδοχή. Ο Βυζαντινός κόσμος ήταν αποποίηση του ορώμενου, διότι κοιλάς δακρύων ο κόσμος ούτος, και ευαγγελίζεται τα επέκεινα του κόσμου τούτου, τούτη η διάλεκτος, η οπτική, προσδιορίζει τις σχέσεις, που είχε κάθε τόπος και κάθε εποχή για τη ζωή και τον κόσμο, άλλοτε φυσιολατρικός αρχαίος κόσμος, ελληνικός, άλλοτε μεταφυσικός Βυζαντινός κόσμος, άλλοτε νατουραλιστικός πραγματικός κόσμος, και ο σημερινός κόσμος η αποθέωση της ωφελιμότητας. Αντικείμενα, κατασκευές κ.λπ.

Προσωπικά για μένα η τέχνη είναι απεικόνιση των ιδεών και των αισθημάτων ενός τόπου και μιας εποχής, και όταν αλλάζουν οι ιδέες και τα αισθήματα αλλάζει και το περιεχόμενο της τέχνης.

Σήμερα υπάρχει ένα κίνημα, που ζητά την απομυθοποίηση της τέχνης, μα μπο-

(*) Ομιλία που έγινε στις 31-10-92. Ακολούθησε έκθεση γλυπτικής του ίδιου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρεί ο άνθρωπος να ζήσει με την σκληρή πραγματικότητα μόνο, δίχως όνειρα και ελπίδες;

Γι' αυτό και πιστεύω ότι αυτό που κατορθώνει με το έργο του ο καλλιτέχνης, είναι κάποτε απερίγραπτο. Τύποι οπτικοί καθώς είμαστε οι περισσότεροι, συνήθως προσέχουμε και εκτιμούμε την δραματική ενάργεια, την πλαστική δύναμη των καλλιτεχνικών συμβόλων, τη μουσική υποβλητικότητα των ίδιων των έργων τη δεχόμαστε, πολλές φορές όμως, σπάνια και δύσκολα τη συνειδητοποιούμε. Και όμως αυτό είναι το πιο άμεσο αποτέλεσμα της τέχνης. Την τέχνη πρέπει να την δούμε, να την αφομοιώσουμε και να την χαρούμε.

Όχι μόνο γιατί ο ρυθμός, και η ποιότητά της καθορίζουν τη συγκινησιακή καμπύλη που θα εγγραφεί μέσα στην εμπειρία μας, αλλά γιατί και οι όγκοι, τα επίπεδα, οι φόρμες, οι άξονες κ.λπ. είναι μουσικά στοιχεία απαραίτητα στην ολοκλήρωση ενός έργου. Η σύγχρονη τέχνη δοκίμασε να ελευθερωθεί από τα πανάρχαια δεσμά της. Και έκανε διάφορα ανοίγματα, έσπασε τα μέτρα και κατάργησε το συγκεκριμένο. Αλλά και αυτός ακόμη ο ελεύθερος ρυθμός στην τέχνη, που πολλές φορές μοιάζει σαν ασπόνδυλος, έχει τον δικό του ρυθμό και τον δικό του δυναμισμό, και επομένως κάτι από το αιώνιο πνεύμα της τέχνης που θα είναι πάντα αδελφωμένο με την ψυχή της δημιουργίας. Σήμερα γίναμε πολύ «εγκεφαλικότεροι» από άλλοτε και υποτιμούμε τις αισθήσεις και τις αξίες τους στην απόλαυση των καλλιτεχνικών συνθέσεων.

Υπάρχει ωστόσο μια χαρά του ματιού και εδώ δε μπορούμε να μην λογαριάσουμε την χαρά του ματιού ακόμη και στις πιο γεωμετρικές αφαιρέσεις της, γιατί από την ίδια τη φύση της η τέχνη, η οποιαδήποτε τέχνη διεγείρει κι «αδράχνει» όχι ένα τμήμα του ανθρώπου, αλλά ολόκληρο τον άνθρωπο.

Η μεγάλη αρετή κάθε άξιου καλλιτεχνικού έργου είναι ότι όλα τα συστατικά ή δημιουργικά στοιχεία (επομένως και τα μουσικά και τα ποιητικά και τα λογοτεχνικά), εναρμονίζονται και συγκλίνουν προς έναν και τον ίδιο σκοπό: Να δημιουργήσουν μια ορισμένη καλλιτεχνική διάθεση, να εισαγάγουν, να συνθέσουν και να δυναμώσουν έως ένα ορισμένο βαθμό το κύμα μιας συγκίνησης. Το πως ο δημιουργός επιδιώκει αυτό το συντονισμό των μέσων και το τελικό αποτέλεσμα της προσπάθειάς του είναι: να φτάσει η τέχνη να εκφράσει σε όλη της την ένταση και την λάμψη το δημιουργικό αίσθημα.

Η τέχνη είναι θεία ευλογία. Αλλοιώνει και τα πρόσωπα και τα πράγματα. Μεταμορφώνει ψυχικά, ανανεώνει και εξυψώνει το είναι του ανθρώπου και του δίνει μια νέα άγνωστη ώς τότε υπόσταση. (Αντιλαμβάνεται κανείς όλα αυτά, και εκτιμά την καλλιτεχνική δημιουργία όταν διεισδύει βαθειά στη μελέτη του έργου. Η τάση για την τέχνη παρουσιάζεται εκεί όπου υπάρχει διάσταση ανάμεσα στους καλλιτέχνες και στο κοινωνικό περιβάλλον που τους περιστοιχίζει.)

Τί προσδοκά ο άνθρωπος από την τέχνη και ποιά είναι η προσφορά της στον ψυχικό του κόσμο που από κει και πέρα είναι η ίδια η ζωή του; (Διότι, ας μη γελιόμαστε, και ο πιο απλός άνθρωπος έχει τις ευαισθησίες του. Πολλές φορές έχω ακούσει και έχω δει με τα μάτια μου να θαυμάζουν έστω ένα λουλούδι ή ένα ωραίο περιβάλλοντα χώρο, η οπτική τους αντίληψη ενεργοποιείται από κάτι που τους συγκινεί.)

Η τέχνη είναι ένα φοβερό και παράδοξο πλάσμα που ζει την δική της ζωή. Είναι ένα κομμάτι από την κινούμενη και απεριόριστη πραγματικότητα της ζωής, που

είναι δεμένο απάνω σε ένα σημάδι φαινομενικά ακίνητο και περιορισμένο.

Άλλοτε συμπυκνώνεται μέσα στο χώρο και δίδει ένα συμβολικό χαρακτήρα και άλλοτε πολλαπλασιάζει την ενέργεια μέσα της, με μια πληθώρα ζωής και μια φοβερή δύναμη. Δύναμη που ανανεώνεται και μπορεί να πει κανείς με αλλεπάλληλες εκρήξεις. Έτσι πρέπει να φαντασθούμε ότι ενεργεί μέσα στο είναι μας η τέχνη όταν την βλέπουμε και όταν την αφομοιώνουμε. Και τότε συνήθως την αναλύουμε με τον δικό μας τρόπο. Γι' αυτό πολλές φορές υπάρχουν εκρήξεις, μέσα μας, γίνεται ενεργοποίηση του ψυχικού μας κόσμου έως ότου εξαντληθεί ο δυναμισμός που μας πρόσφερε το έργο αυτό, για να υπάρξει πάλι κάτι καινούργιο στο προσκήνιο ώστε να αρχίσει και αυτό να εκτοξεύει τις δικές του δυνάμεις στον ψυχικό μας κόσμο. Και εδώ βλέπουμε ότι υπάρχει ένας καταιγιστικός βομβαρδισμός που έχει παράδοξα και θαυμαστά αποτελέσματα στη ζωή μας.

Άλλοτε διάφορα έργα ενωμένα αρμονικά μας δίνουν μια σωστή ενέργεια, και τότε έχουμε μέσα μας την εντύπωση πως μας δίνουν μια σωστή μουσική συγχορδία. Και έτσι το δέσιμο που γίνεται, του ενός έργου με το άλλο, αυτά μεταξύ τους αποκτούν μια δύναμη και έναν εμπλουτισμό.

Άλλοτε πάλι προκαλούνται συγκρούσεις ανάμεσά τους και έτσι το κάθε έργο πρέπει να είναι μόνο του για να δώσει αυτό το δυναμισμό που πρέπει. Και τότε υπάρχει ένας κόσμος λαμπρός που δεν διαλύεται.

Τώρα, εάν την τέχνη την πάρουμε ως ένα παιχνίδι, είναι μια πολύ σοβαρή πνευματική ασχολία αφού αποτελεί σταθμό στην κίνηση του ανθρώπου προς την ανώτερη σφαίρα των επιδιώξεών του.

Πολλές φορές στον οργανισμό μας υπάρχει ένα πλεόνασμα δυνάμεων. Είναι οι δυνάμεις εκείνες που συσσωρεύονται και που δεν τις χρειάζεται. Γι' αυτό, το παιχνίδι είναι ένας τρόπος να χρησιμοποιούνται οι δυνάμεις αυτές ώστε ο οργανισμός του ανθρώπου να βρίσκει την αρχική του ισορροπία. Και πάμε τώρα στις μικρές ηλικίες των παιδιών που το παιχνίδι είναι η χαρακτηριστική ενασχόλησή τους. Γιατί στην προκειμένη περίπτωση άλλοι φροντίζουν για όλα τ' άλλα, και ξοδεύουν τις δυνάμεις τους, που μένουν αχρησιμοποίητες, στο παιχνίδι. Βέβαια και όταν ενηλικιωθούν, πάλι παίζουν, και τότε για τον ίδιο λόγο: για να δαπανήσουν το πλεόνασμα των δυνάμεων.

Μπορεί να πει κανείς ότι η οργανωμένη ζωή των ανθρώπων με την πρόοδο του πολιτισμού αφήνει πολλές σωματικές και ψυχικές δυνάμεις αχρησιμοποίητες.

Ο τρόπος για να δαπανώνται οι σωματικές δυνάμεις, είναι, οι διάφορες αθλοπαιδίες, όσον αφορά όμως για τις ψυχικές και πνευματικές δυνάμεις, είναι οι διάφορες μορφές της τέχνης.

Επομένως η χαρά που προσφέρει η τέχνη είναι μια οργανική απόλαυση, είναι μια ηδονή του ψυχικού κόσμου.

Για να εξηγηθώ όμως, αυτό το παιχνίδι του περισσεύματος των δυνάμεων δεν ισχύει για τον καλλιτέχνη που δουλεύει τέχνες διότι εδώ ο δημιουργός ξοδεύει ζωτικότατες δυνάμεις, που αντιπροσωπεύουν όχι απλώς το περίσσευμα, αλλά το ίδιο το κεφάλαιο της ψυχικής και έως ένα βαθμό της σωματικής του ενέργειας, διότι εδώ μιλάμε περί αποτελέσματος της ποιότητας και όχι για την ενέργεια αυτή καθ' εαυτή.

Πιστεύω ότι, αυτό το περίσσευμα των δυνάμεων που έχουν τα παιδιά όταν φροντίσουν οι παράγοντες να το εκμεταλλευθούν καταλλήλως, θα έχουμε δημιουργήσει

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μια κοινωνία πνευματική, ευαίσθητη και δημιουργική, σε όλους τους τομείς.

Μεγάλο ρόλο σ' αυτό παίζει η διδασκαλία, η οποία δεν είναι, ούτε μοιάζει με χημική αντίδραση. Και εννοώ εδώ ότι δεν πρέπει να γίνεται χωρίς στόχο, να αγγίζει την παιδική ψυχή. Όποιο και να είναι το θέμα της διδασκαλίας πρέπει να μοιάζει πολύ περισσότερο με την φιλοτέχνηση ενός ζωγραφικού πίνακα ή ενός γλυπτικού έργου, ή ακόμα με την σύνθεση ενός μουσικού κομματιού. Στην διδασκαλία πρέπει να βάλεις όλη την καρδιά σου, να καταλάβεις ότι τίποτε δεν γίνεται με συνταγές, διότι τότε, χαραμίζεις την προσπάθεια σου, τους μαθητές σου, και τον εαυτό σου.

Μια από τις δυνάμεις που συνετέλεσαν πολύ στην δημιουργία του πολιτισμού μας είναι ασφαλώς η επιρροή των μεγάλων δασκάλων κάθε εποχής.

Γιατί, όταν τον μαθητή τον συνηθίσουμε να βλέπει σωστά, αμέσως η οπτική του αντίληψη αλλάζει και ενεργοποιεί όλο τον ψυχισμό του.

Είναι πολύπλοκη δουλειά το να διδάσκεις, μα ένα από τα κυριότερα καθήκοντα του δασκάλου είναι να κεντρίζει το ενδιαφέρον του μαθητή του.

Η μετάδοση είναι το ουσιώδες λειτούργημα του πολιτισμού. Χρειάζεται να διακρίνουμε την τέχνη ως γεγονός και την τέχνη ως περιεχόμενο.

Το παιδί επηρεάζεται από το περιεχόμενο της τέχνης μόνον όταν και αφού ξεπεράσει επιτυχώς την απορία που του προκαλεί το ίδιο το γεγονός της τέχνης.

Το παιδί αναπτύσσεται ψυχοδιανοητικά συνεχώς μέχρι την ενηλικίωσή του. Η επαφή του με το γεγονός της τέχνης αποτελεί μια τραυματική εμπειρία την οποία οφείλει να ξεπεράσει ως μέρος της πορείας του στην πλήρη ωρίμανση.

Πράγματι, ενώ το παιδί κοινωνικοποιείται, κυρίως, δια μέσου της επαφής του με γεγονότα και θεσμούς της κανονικής ζωής τα οποία ενσωματώνουν μέσα τους τους κανόνες της λογικής, η επαφή του με το γεγονός της τέχνης συνεπάγεται την οικείωσή του με κανόνες που δεν έχουν καμία σχέση με τους κανόνες της λογικής.

Οι αισθητικοί κανόνες, όπως γίνονται αισθητοί στην εμπραγματωμένη τους έκφραση, δηλαδή το ίδιο το αντικείμενο της τέχνης, δεν μπορούν, σε πρώτη τουλάχιστον φάση, να ερμηνευθούν από τους κανόνες της λογικής, οι οποίοι ωστόσο κανόνες είναι και οι μόνοι τους οποίους, την στιγμή τουλάχιστον της τραυματικής επαφής, το παιδί διαθέτει.

Για να ξεπεράσει το τραύμα, ο μόνος δρόμος που έχει το παιδί, είναι, να προσπαθήσει να προσεγγίσει το γεγονός της τέχνης όπως το ίδιο επιβάλλει, δηλαδή αυτόνομα χωρίς αναφορά σε εξω-αισθητικούς κανόνες που μοιραία δεν μπορούν να ερμηνεύσουν το αισθητικό.

Αν ακολουθήσει τον αντίθετο δρόμο, αν προσπαθήσει δηλαδή να συμβιβαστεί με το γεγονός της τέχνης με αναφορά σε εξω-αισθητικά κριτήρια, θα αποτύχει και θα παρερμηνεύσει «ναρκισσιστικά» αυτό που απαιτείται από την επαφή του με το γεγονός της τέχνης.

Το ερώτημα γιατί υπάρχει τέχνη δεν είναι δυνατό να απαντηθεί επιτυχώς μέσα από το πρίσμα της αρχής της σκοπιμότητας.

Και αυτό γιατί ενώ το γεγονός της τέχνης έχει σκοπό, δεν φαίνεται να έχει σκοπιμότητα. Η σκοπιμότητα προϋποθέτει την επίτευξη του σκοπού με την μεγαλύτερη δυνατή οικονομία. Η τέχνη όμως είναι ακριβή.

Το παιδί απαιτεί να κατανοήσει, στην αρχή τουλάχιστον, γιατί χρειάζεται, να κτίσουμε τον Παρθενώνα την ίδια στιγμή που μπορούμε να ικανοποιήσουμε τις

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θρησκευτικές μας ανάγκες και σε μια καλύβα;

Η οικοδομή του Παρθενώνα έχει βέβαια σκοπό (στο βαθμό που έχει αιτία), αλλά μπορεί να μην έχει σκοπιμότητα (η οποία νοείται εδώ ως έμφυτη με την αρχή της οικονομικότερης επίτευξης του όποιου σκοπού).

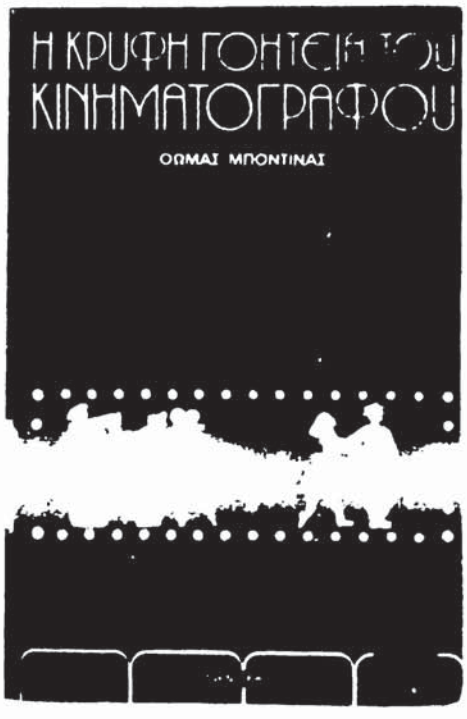
Αν το παιδί ερμηνεύει «ναρκισσιστικά» την επαφή του με το γεγονός της τέχνης, αν δηλαδή στην ερώτηση, γιατί υπάρχει τέχνη, στην οποία δε μπορεί να απαντήσει αν δεν αποφασίσει πρώτα να μπει στη λογική της τέχνης, και απαντήσει με τρόπο που αποφεύγει την ουσία της απάντησης, τότε θα αποτύχει να αποτιμήσει αυτό που επιδιώκουμε να αποτιμήσει από την τραυματική του επαφή με το γεγονός της τέχνης. Δηλαδή τη συμφιλίωσή του με την τέχνη και το αισθητικό του εγώ.

Γιατί επιδιώκουμε να συμφιλιωθεί το παιδί με την τέχνη και όχι το αντίστροφο, γι' αυτό και φέρνουμε το παιδί σε επαφή με την τέχνη ώστε τελικά να επουλώσει το τραύμα που θα προκαλέσει το γεγονός της.

Από τη στιγμή που το παιδί επουλώσει το τραύμα της επαφής με το γεγονός της τέχνης, μπαίνοντας στη λογική της, προσλαμβάνοντας τα δικά της κριτήρια, τότε ο δρόμος είναι ανοιχτός για την δικαίωση σε μια νέα zεστή μορφή σκέψεων, και μέσα από την επαφή με το περιεχόμενο πλέον της τέχνης.

Από τη στιγμή που το παιδί συμφιλιώνεται με το γεγονός της τέχνης - δέχεται δηλαδή ότι υπάρχει μια δραστηριότητα που έχει αξία αφ' εαυτή, οδηγείται κι ακολουθεί στο ερώτημά του τι μπορεί πια να θεωρηθεί σαν τέχνη. Τί είναι τέχνη και τί καρικατούρα;

Σε αυτό συνίσταται το ερώτημα του περιεχομένου. Μετά από το σταδιακό παιχνίδι με το έργο τέχνης, το παιδί θα μπορέσει σιγά-σιγά να δίνει εκείνες τις απαντήσεις σε αυτό το ερώτημα που θα δικαιώνονται από την σύμφωνη γνώμη εκείνων που εξαίρονται.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ
ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ β' ΕΤΟΣ 8ο ΤΕΥΧΟΣ 26 ΠΡΕΒΕΖΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

"ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΟΣ ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ"

Ιωάννινα, Αίθουσα Ε.Η.Μ., 27-28.9.91 = Πρέβεζα, "Θεοφάνειος", 28-29.9.91

Δήμος Ιωαννιτών • Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων • Δήμος Πρέβεζας

Συμπόσιο Υπερρεαλισμού..... Ν. ΛΟΪΖΙΔΗ
Πολιτική.....Π. ΝΟΥΤΣΟΣ
Φιλολογία.....Μ.Μ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ - Α. ΓΚΟΤΟΒΟΣ
Ιστορία..... Α.Γ.Κ. ΣΑΒΒΙΔΗΣ - Γ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ - Γ.Ε. ΚΟΜΠΙΛΑΣ
Λαογραφία..... Α. ΚΑΡΖΗΣ
Ντόπιοι Δημιουργοί..... Σ. ΝΤΟΥΣΙΑΣ
Πεζογραφία..... Θ. ΜΑΝΟΠΟΥΛΟΣ - Ζ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ
Ποίηση..... Α. ΝΤΟΥΣΙΑ - Ι. ΓΛΑΥΚΗ
Σημειολογία..... Γ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ
Οικονομία..... Γ. ΤΣΕΚΟΥΡΑΣ
Περιβάλλον..... Χ. ΣΜΥΡΝΙΩΤΗΣ

ΜΑΡΤΙΟΣ 92

ΠΡΕΒΕΖΑ 1945 1990
Οψεις της μεταβολης μιας επαρχιακης πολης
Βαγγελης Αυδικος

Βαγγελης Γρ. Αυδικος

ΠΡΕΒΕΖΑ 1945 1990

Οψεις της μεταβολης μιας επαρχιακης πολης

Λαογραφικη Εξεταση

Διδακτορικη Διατριβη

Εκδοσεις
Δημου Πρεβεζας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η Γνώση σαν η κύρια πηγή πλούτου και εξουσίας στις αρχές μιας νέας Ιστορικής Εποχής(*)

του Μ.Ν.Ράπτη

Με τις νέες παραγωγικές δυνάμεις, τις πρωτόγνωρες στην ιστορία της ανθρωπότητας και καταπληκτικά ταχύτατα εξελισσόμενες στα τελευταία 30 χρόνια, μπήκαμε σε μια νέα ιστορική εποχή. Από τα βασικά της χαρακτηριστικά είναι ότι η Γνώση αποβαίνει κύρια πηγή εξουσίας και πλούτου. Το θέμα της Γνώσης θα το εξετάσω από μια σκοπιά που ίσως προκαλέσει αντιδράσεις, οπωσδήποτε ευπρόσδεκτες ιδίως αν προέλθουν από ειδικούς πιο κατατοπισμένους από μένα σ' αυτό το τόσο σημαντικό αλλά και πολύπλοκο ζήτημα.

Στην αρχή ήταν ο Λόγος αλλά ποιός ακριβώς Λόγος; Τί σήμερα εννοούμε μ' αυτό, είναι μια άποψη του πράγματος για την οποία θα μιλήσω. Όλη η παράδοση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού μας, όλες οι αναφορές έως ακόμα πρόσφατα στον Λόγο κυρίως περικλείουν το ορθολογικό στοιχείο της σκέψης, του τρόπου δηλαδή με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον εξωτερικό κόσμο μας αλλά και τον εαυτό μας.

Όλη η παράδοση της αρχαίας φιλοσοφίας μας με κορυφαίους όπως ο Σωκράτης, ο Πλάτων, ο Αριστοτέλης έχει σαν κύριο αντικείμενό της την ανάπτυξη της Αλήθειας δηλαδή τη βαθύτερη φύση του Πραγματικού, εξωτερικού ή εσωτερικού.

Σ' αυτή την προσπάθεια, άλλοι φιλόσοφοι, κατατασσόμενοι στους ιδεαλιστές, τελικά κατέφυγαν και καταφεύγουν στην έννοια του Θεού, από την οποία πηγάζει, με τον οποίο ακόμα συνταυτίζεται ο Λόγος, όμως ο ορθολογικός Λόγος του οποίου έστω και μέρος είμαστε σε θέση να συλλάβουμε.

Άλλοι καταφεύγουν στον υλισμό, δηλαδή βγάζουν τελείως έξω από τη

(*) Ομιλία που έγινε στη Θεοφάνειο Αίθουσα Τέχνης στις 11-10-1992

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λειτουργία της αρθολογικής μας σκέψης οποιοδήποτε μεταφυσικό παράγοντα. Ολόκληρη η ακόμα ισχύουσα παράδοση του ορθολογικού Λόγου, η Καρτεσιανή ή και η Διαλεκτική του περισσότερο και από τον Ηράκλειτο εμβάθυνε ο Χέγγελ, ασπάζεται, (αν και τον τοποθετεί υλιστικότερα ο Μάρξ), στηρίζεται στην ικανότητά μας να επικρατούμε στο χάος των προσλήψεων δια των αισθήσεών μας και δια της λειτουργίας του εγκεφάλου μας, στον ορθολογισμό.

Όμως εδώ τώρα πρέπει να προσθέσουμε εντελώς πρόσφατα στοιχεία της γενικότερης έννοιας της Γνώσης που έχουμε σήμερα. Το ένα είναι ότι από τριάντα μόνο χρόνια ξέρουμε καλύτερα, βαθύτερα πώς λειτουργεί ο εγκέφαλός μας, κύριο σωματικό, υλικό στοιχείο της ορθολογικής σκέψης ενώ ταυτόχρονα από τα τέλη του περασμένου αιώνα, αρχές του δικού μας, ξέρουμε κάτι για το πώς επεμβαίνει στη σκέψη μας, στη γνώση του Πραγματικού, εξωτερικού ή του εαυτού μας η «σκοτεινή» ψυχή μας, δηλαδή το ασυνείδητο, οι αιτίες, οι επιπτώσεις του.

Πρόκειται για την ψυχανάλυση που θεμελίωσε ο ίδιος ο Φρόϋντ, ο οποίος κατασκεύασε μια σειρά από έννοιες, από concepts όπως λένε οι Γάλλοι, που δεν έχουν, όπως κάθε έννοια, απόλυτη ισχύ, είναι απλώς απαραίτητα εργαλεία μεταβατικής ιστορικής ισχύος για να συλλάβουμε καλύτερα, βαθύτερα μια όψη της πολυπλοκότητας του Όλου, του Πραγματικού.

Έτσι, συνοπτικά, σήμερα σκεφτόμαστε, προσεγγίζουμε την Αλήθεια, το Πραγματικό εξωτερικό ή εσωτερικό, δια τριών μαζί τρόπων. Διά των αισθήσεων, με την ειδική αντανάκλασή τους και επεξεργασία τους από τον εγκέφαλό μας, δια της ικανότητος του τελευταίου να δημιουργεί έννοιες ολοένα και πιο αφηρημένες που ωστόσο αντιποκρίνονται σε κάτι το πραγματικό, όπως π.χ. να έχουμε αναπτύξει την ειδική μαθηματική γλώσσα με την οποία και μόνον συλλαμβάνουμε το άπειρα μεγάλο ή το άπειρα μικρό, το Σύμπαν και την απειροελάχιστη Ύλη διαφανή ή «σκοτεινή» ή μη Ύλη του. Τέλος με μια ολοένα βαθύτερη πρόσβαση στο ασυνείδητό μας, μπορούμε κάπως να γνωρίσουμε καλύτερα τον εαυτό μας, καθοριστικούς παράγοντες της ατομικής διαγωγής και συμπεριφοράς μας. Άλλωστε η ψυχανάλυση, με τη θεωρία των μετατοπίσεων της Libido, βοηθεί π.χ. στο να κατανοήσουμε και τη δημιουργία της Τέχνης και τη διαίσθηση που τόσο ρόλο παίζουν στις ανακαλύψεις της ορθολογικής σκέψης και του τρόπου διακίνησης ιδιαίτερα της επιστημονικής σκέψης.

Όλα αυτά τα συνοπτικά εκθέτω και που χρειάζεται ειδική ανάλυση για να φθάσομε σε πιο κατανοητή αντίληψη της λειτουργίας της Γνώσης σύνθεση πολλών λειτουργιών, έχουν σκοπό να φτάσουμε στο πιο συγκεκριμένο αντικείμενο της σημερινής μου επέμβασης.

Ό,τι συμβαίνει από τριάντα κυρίως τώρα χρόνια είναι η βαθύτερη επανάσταση που γνώρισε η κοινωνία των ανθρώπων, οδηγούμενη ταχύτατα προς ένα άγνωστο μέλλον όπου κάθε ισορροπία, κάθε πέρασμα από την «αταξία» στην «τάξη» και τανάπαλιν, η «κατεψυγμένη γνώση», συλλογική όμως Γνώση της ανθρωπότητας, έτσι όπως μας την δίναν οι εξελίξεις της πληροφορικής και της αυτοματοποίησης, της γενικότερης μηχανοποίησης της υλικής παραγωγής αλλά και των υπηρεσιών, της παιδείας, της υγείας, των διασκεδάσεών μας ακόμα (τουρισμός κ.λπ.), είναι η βάση, ταυτόχρονα, δημιουργίας πλούτου και εξουσίας. Ως ακόμα πρόσφατα η εξουσία στηρίζονταν στη βία και τον αποκτούμενο δια της βίας και

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

διατηρούμενο από αυτήν πλούτο. Η βία βέβαια σαν στήριγμα της εξουσίας καθώς και ο συνεπαγόμενος πλούτος, εξακολουθούν να διατηρούνται και σήμερα σ' έναν κόσμο όπου οι αντιθέσεις, οι ανισότητες, οι συγκρούσεις συμφερόντων και συσχετισμού δυνάμεων κυριαρχούν και επιτείνονται.

Στον ιστορικό μας ορίζοντα δεν διαφαίνεται καμμιά Νέα Τάξη κοινωνικότερης, δημοκρατικότερης, πολιτιστικότερης ευαισθησίας. Αντίθετα, διαβλέπεται η συγκρότηση μεγάλων Συνόλων, όπως εκείνο των ΗΠΑ, Καναδά, Μεξικού με πρόθεση να συμπεριλάβει ίσως αργότερα ολόκληρη την Λατινική Αμερική, εκείνο μιας διευρυνόμενης - ώς πού δεν ξέρουμε ακόμα - Ευρώπης, εκείνο της Ιαπωνίας και των δράκων της γύρω της Ν.Α. Ασίας και του Ειρηνικού, εκείνο όμως επίσης της Κίνας των χιλίων διακοσίων εκατομμυρίων κατοίκων και ίσως, και μιας νέας μεγαλορωσικής επικρατείας γύρω από τη Ρωσική Δημοκρατία της πρώην ΕΣΣΔ.

Τα σύνολα αυτά είναι βασικά ανταγωνιστικά και οδηγούν τον κόσμο σ' ένα άγνωστο μέλλον. Όμως σ' όλα κυριαρχεί ολοένα και περισσότερο η ανερχόμενη πηγή πλούτου και πραγματικής δύναμης που είναι η Γνώση, καταρχάς η επιστημονική Γνώση η απορρέουσα από τις καταπληκτικά ταχύτατες εξελίξεις της αφηρημένης επιστήμης και τις ολοένα και συντομότερες μετατεχνολογικές της πραγματοποιήσεις. Αυτή η Γνώση ενσωματώνεται τώρα τόσο στην υλική παραγωγή, όσο και στις υπηρεσίες με πολλαπλά αποτελέσματα. Είναι πιο ευέλικτη, πιο πολλαπλασιαστική, πιο απεριόριστη, πιο διαδόσιμη, πιο δημοκρατική, πιο ανατρεπτική επίσης, θεσμών, συνθηκών, σχέσεων, τόσο σε σχέση με τη βία όσο και με τον πλούτο ακόμα της κλασικής βιομηχανικής εποχής που στηρίζονταν κυρίως στη φυσική δύναμη του ατομικού εργαζομένου και των μηχανών που κινούσε με τη μυϊκή του δύναμη ο εργαζόμενος είτε με μορφές ενέργειας όπως ο ηλεκτρισμός. Τώρα είναι η ενσωματωμένη «κατεψυγμένη» συλλογική Γνώση σε μηχανές και μηχανικά συστήματα που κινεί το κόσμο και τον εκσφενδονίζει διαρκώς και σε υψηλότερα φανταστικά όσο και αβέβαια νέα επίπεδα. Επομένως, πράγματι η Γνώση αποβαίνει η κατ' εξοχήν νέα μορφή και ουσία της δύναμης τελικά, της εξουσίας, της υπεροχής τόσο μιας χώρας, όσο και του ατόμου.

Στα εργοστάσια, στα σχολεία, στα νοσοκομεία, στις οποιεσδήποτε υπηρεσίες, οι παραδοσιακοί εκπρόσωποι της εξουσίας αλλά και του πλούτου, καπιταλιστές, καθηγητές, γιατροί, διευθυντές γραφειοκράτες βλέπουν τη δύναμη της εξουσίας τους να ελαττώνεται μπροστά στην ισχύ που αποκτούν αυτοί που προωθούν, κατέχουν, διαχειρίζονται τις νέες παραγωγικές δυνάμεις της πληροφορικής και της αυτοματοποίησης, εισαγόμενες παντού, γονιμοποιώντας, αναπτύσσοντας και νέες επιστήμες όπως η γενετική, η βιοτεχνική και άλλες που όλες τους τελικά εξαρτώνται από τις προόδους της πληροφορικής και της αυτοματοποίησης, δηλαδή τελικά της ενσωματωμένης σε μηχανές και συστήματα μηχανών Γνώσεις.

Οι επιπτώσεις αυτής της επανάστασης είναι τεράστιες ακόμα και στον καθαρό οικονομικό τομέα. Χρειάζεται σήμερα λιγότερο κεφάλαιο, λιγότερες πρώτες ύλες (αφού συνθέτονται και διαρκώς νέες πρώτες ύλες), λιγότερος χρόνος εργασίας, λιγότερος χώρος για μια διαρκώς αυξανόμενη παραγωγή.

Στον κοινωνικό τομέα που μας ενδιαφέρει ειδικότερα, οι επιπτώσεις του νέου ιστορικού γεγονότος που είναι η ενσωμάτωση της σκέψης, της γνώσης,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

από την αφηρημένη έρευνα και επιστήμη στην τεχνολογία της οικονομίας, των υπηρεσιών, είναι επιπτώσεις αμφιλεγόμενες. Αν δια της Γνώσης η εξουσία διατηρηθεί ή περάσει στα χέρια νέων προνομιακών μειοψηφιών, τότε όχι μόνο η κατανομή του αυξανόμενου πλούτου της αυξανόμενης αξίας συλλογικά πια παραγόμενης από τον «συλλογικό εργαζόμενο» θα διατηρείται άνιση, ανισότατη αλλά θα κινδυνεύει να δημιουργηθεί πλανητικός κόσμος δύο ακραίων ταχυτήτων, εξαιρετικά προνομιούχων και εξαιρετικά ανθρώπινα υποβαθμισμένων ακόμα και διανοητικά, είδος ρομπότ δίπλα σε καθαρά μηχανικά ρομπότ, στην υπηρεσία της εξουσίας.

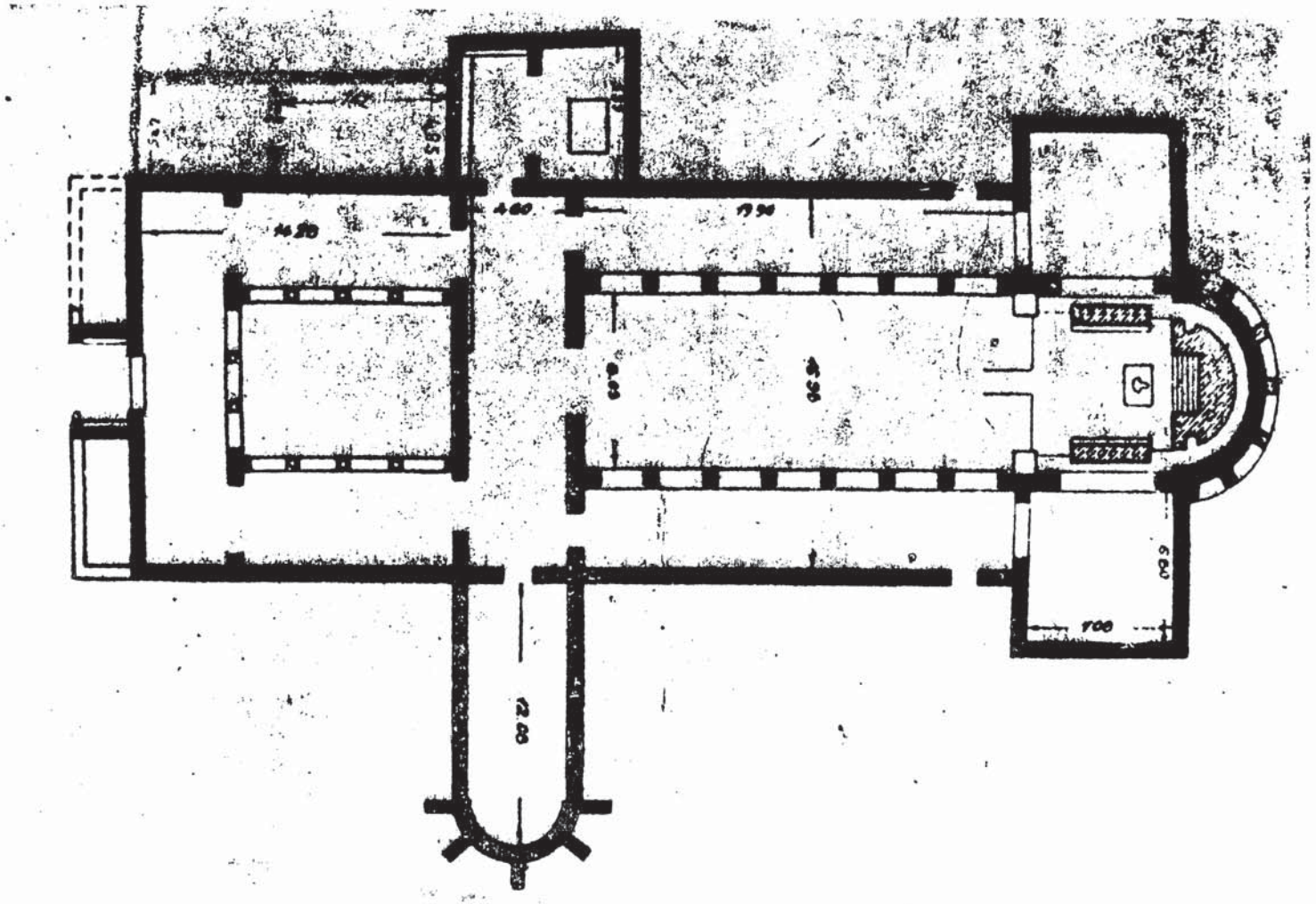
Όπως υπάρχει επίσης η δυνατότητα χωρίς να εξαφανισθούν γρήγορα όλες οι ανισότητες, να οδεύσουμε προς μια ανώτερη μορφή κοινωνικής, δημοκρατικής, πολιτιστικής τάξης πραγμάτων. Και οι δύο δυνατότητες θα παραμείνουν ανοιχτές για μια ολόκληρη ιστορική εποχή, αβέβαιου τελικού αποτελέσματος και είναι ακριβώς αυτή η αβεβαιότητα, πρωτόγνωρη στην ιστορία, που δημιουργεί και στο καθαρά φιλοσοφικό πεδίο, το απασχολούμενο με τη δημιουργία εννοιών ικανών να βάλουν κάποια τάξη στο χάος των ιδεών και να προσεγγίσουν ορθολογικότερα το Όλο στην πολυπλοκότητά του που δημιουργεί τώρα νέο μέγα θέμα υπαρξιακής μα διατάραξής μας.

Οι εξελίξεις είναι τόσο γρήγορες, τόσο πολύπλοκες, τόσο ασύλληπτες ώστε να έχουμε την αίσθηση ότι δεν είμαστε μια κύριοι καμμιάς βεβαιότητας και καμμιάς αποτελεσματικής μας επίδρασης στο γίγνεσθαι. Αυτό ηχεί σαν μουσική μελαγχολίας στα όρια της ματαιότητας και της απαισιοδοξίας, όμως ίσως πριν επιβληθεί νέα τάξη εξουσίας, αναδυθεί νέα τάξη ιδεών, φιλοσοφίας, ηθικής, αξιών που προσεγγίζει τους ανθρώπους συλλαμβάνοντας ότι η ζωή είναι μικρή και εφήμερη, οι στιγμές ευτυχίας της σύντομες, η μοίρα κοινή και ότι επομένως κοινό συμφέρον είναι να ζήσουμε τη ζωή μας όλοι όσο το δυνατόν πιο ευχάριστα, όχι σε βάρος του άλλου και γοητευόμενοι εκτός των άλλων και από το απλησίαστο άπειρο της γνώσης, αλλά διαρκώς με θεαματικά άλματα προσεγγιζόμενο, όπου ο καθένας μας αιώνιος Οδυσσέας στο ταξίδι της ζωής του βλέπει να αναδύονται διαρκώς καινούργια, εκθαμβωτικά άστρα στον χωρίς τέρμα διευρυνόμενο ορίζοντα της γνώσης.

Προσγειωνόμενος στην πραγματικότητα της χώρας μας θάθελα να προσθέσω και μ' αυτά να τελειώσω τα εξής: Υπάρχει απόλυτη ανάγκη να γίνει έγκαιρα καταληπτό το πόση σημασία αποκτά η Γνώση σαν κύρια πηγή πλούτου και εξουσίας και πόσο στον τομέα αυτό καθυστερούμε τρομαχτικά. Πόσο αναγκαίο είναι να αναβαθμισθεί η παιδεία, η μόρφωση και η διαρκής επιμόρφωση, η έρευνα, η διακομματική λειτουργία όλων αυτών και με βάση τέτοια αντίληψη και τέτοιο κριτήριο να μορφώσουμε τον πολίτη της αύριον και τη δημοκρατία της αύριον.

Χρέος όλων μας είναι να αφυπνίσουμε κυρίως τους νέους, να τους βοηθήσουμε να συλλάβουν τη σημασία της γνώσης και για το δικό τους ατομικό μέλλον και ταυτόχρονα εντάσσοντας την καθαρά επιστημονική και τεχνολογική παιδεία και ειδίκευση στα πλαίσια μιας γενικότερης, ουμανιστικής πανανθρώπινης παράδοσης, πλησιάζοντας έτσι πιο άρτια μια κοινωνία που θα ελαχιστοποιεί τον κίνδυνο δύο ταχυτήτων, πατρικίων της γνώσης και διαμέσου της εξουσίας και του πλούτου και πληβείων, εξαρτώμενων από τα εργαλεία και ίσως τελικά, ένα είδος ανθρώπινων ακόμα ρομπότ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

4. Νικόπολη, βασιλική Α (Α.Κ. Ορλάνδος)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΟ ΨΗΦΙΔΩΤΟ ΔΑΠΕΔΟ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΠΑΣΤΟΦΟΡΙΟΥ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ Α' (ΔΟΥΜΕΤΙΟΥ) ΤΗΣ ΝΙΚΟΠΟΛΗΣ

στα πλαίσια της Τέχνης των Πρώιμων Χριστιανικών Χρόνων

του Απ.Σ.Παπαδημητρίου

Στη Νικόπολη όσο μας επιτρέπουν οι μέχρι τώρα ανασκαφικές εργασίες διακρίνουμε εύκολα τις δυο φάσεις της Πολιτιστικής της Ιστορίας. Τη Ρωμαϊκή και εκείνη των πρώτων Χριστιανικών χρόνων. Το πέρασμα από τη μια φάση στην άλλη γίνεται, όπως φαίνεται, με τέτοιο τρόπο ώστε αλλάζει ριζικά ο χαρακτήρας της πάλαι ποτέ κραταιάς και αγαπητής πόλης του αυτοκράτορα Οκταβιανού.

Τα όρια της πόλης στενεύουν αφού η έκτασή της περιορίζεται. Έχουμε βασικές αλλαγές στην αρχιτεκτονική, ανεγείρονται καινούργια οικοδομήματα (Χριστιανικά) πολλές φορές παίρνοντας τη θέση των Ρωμαϊκών αρχιτεκτονημάτων[1]. Κατ' επέκταση και η τέχνη στη Νικόπολη, προσπαθώντας να εναρμονισθεί με το γενικότερο πνεύμα του Χριστιανισμού, υπόκειται σε αλλαγές. Έτσι, επί παραδείγματι, Ρωμαϊκές απεικονίσεις με κοσμικά θέματα αντικαθιστώνται με χριστιανικά[2].

Η Βασιλική Α' του Δουμετίου αρχιτεκτονικά ανήκει στον τύπο της Βασιλικής με εγκάρσιο κλίτος που εξέχει από τις δύο πλευρές, διαμορφώνοντας αριστερά τετράγωνο Βαπτιστήριο ενώ δεξιά μακρύ Σκευοφυλάκιο. Ο ναός είναι διακοσμημένος με ψηφιδωτά δάπεδα ενώ το συνολικό μήκος του είναι 56 μέτρα.

Το όνομα το πήρε από τον Αρχιεπίσκοπο Δουμέτιο Α' και το διάδοχό του Δου-

1 Νικ.Λάσκαρη, «Από τη Ρωμαϊκή στη Βυζαντινή εποχή», *Νικόπολις Α', Πρακτικά*, Πρέβεζα 1987, σελ. 214-215

2 Παρατηρούμε στη Νικόπολη το φαινόμενο επικάλυψης Ρωμαϊκών αναγλύφων με ψηφιδωτά (π.χ. η βάση του άμβωνα της Βασιλικής Αλκίσωνος) ή πολλές φορές αρχιτεκτονικά μέλη ναών της Ρωμαϊκής περιόδου να χρησιμοποιούνται στην ανέγερση Χριστιανικών ιδρυμάτων (π.χ. τα θωράκια της Βασιλικής Β' Αλκίσωνος).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μέτο Β', όπως μας μαρτυρεί η κτιτορική επιγραφή στο βόρειο παστοφόριο[3], αλλά και η επιγραφή στην είσοδο του αιθρίου της Βασιλικής[4]. Ο ναός ήταν αφιερωμένος στο μάρτυρα Άγιο Δημήτριο που εκείνη την εποχή με κέντρο τη Θεσσαλονίκη διαδίδεται η λατρεία του εκτός των άλλων και εδώ στη Νικόπολη αλλά και στο Σίρμιο της Σερβίας.

Ανασκαφές στη Βασιλική Δουμετίου πραγματοποίησε ο πρώτος ανασκαφέας της Νικόπολης Φιλαδελφεύς Αλέξανδρος. Αυτός πρώτος χρονολόγησε τη Βασιλική και τα ψηφιδωτά της στα μέσα του 6ου αι.[5] Αργότερα ο Σωτηρίου ασχολήθηκε με τη Βασιλική και με τα προβλήματα χρονολόγησής της και σε σύγκριση με τη Βασιλική Β' του Αλκίσωνος θεωρήθηκε εκείνη του Δουμετίου αρχαιότερη. Την τοποθέτησε χρονικά στο δεύτερο μισό του 5ου αι. μ.Χ.[6] Με τη μελέτη και ερμηνεία των ψηφιδωτών δαπέδων της ασχολήθηκε και ο Ernst Kitzinger[7]. Εξετάζοντάς τα εικονογραφικά και τεχνοτροπικά χρονολόγησε τα ψηφιδωτά και τη Βασιλική στο δεύτερο τέταρτο του 6ου μ.Χ. αι. Συμπίπτει δε η χρονική αυτή περίοδος με την πρώτη περίοδο της Βασιλείας του Ιουστινιανού. Με την άποψη αυτή συμφωνεί και ο Σωτ. Δάκαρης[8].

Ο Ιουστινιανός ήταν ένας από τους αυτοκράτορες του Βυζαντίου, που ως γνωστόν, παρουσιάζει πλούσιο έργο σε όλους τους τομείς. Στις ημέρες του, διεξάγοντα πόλεμοι με αποτέλεσμα η Βυζαντινή αυτοκρατορία να ανακαταλάβει παλιά της εδάφη φτάνοντας τα σύνορα στην αρχική τους θέση. Αυτό σημαίνει πολλά για τη Νικόπολη που παραδοσιακά προστατεύονταν από τη Ρώμη αφού υπήρξε ως Ρωμαϊκή αποικία. Χαρακτηριστικό βήμα στην πορεία του Χριστιανισμού αποτέλεσε η απόφαση του Ιουστινιανού να ελέγχει αυτός, άμεσα, τη Θρησκευτική εξουσία, περιορίζοντας την αυτονομία της Εκκλησίας.

Όπως αναφέρει ο G.Ostrogorsky «*η χριστιανική εκκλησία βρήκε στο πρόσωπο του Ιουστινιανού όχι μόνο ένα θερμό προστάτη, αλλά και τον δυνάστη της. Γιατί και ως Χριστιανός παρέμεινε Ρωμαίος*»[9].

Η Νικόπολη αυτή την εποχή παρουσιάζει μεγάλη ανάπτυξη. Τα ίδια τα μνημεία της αποδεικνύουν ότι έχουμε να κάνουμε μ' ένα από τα πιο αξιόλογα θρησκευτικά κέντρα αυτή την εποχή. Με την ανακατάληψη του Δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας από τον Ιουστινιανό, διαμορφώνονται οι επαρχίες της Νέας Ηπείρου με έ-

3 Η επιγραφή έχει ως εξής: «Ωκεανόν πε[ρίφαντ]ον απί, ριτον ένθα δεδορκάς *I* γαίαν μέσιον έχοντα σοφοίς ινδάλμασι τέχνης *I* πάντα πέριξ φέρουσαν όσα πνίει τε και έρπει *I* Δουμετίου κτέανον [μ]εγαθύμου Αρχιέρηος».

4 Η επιγραφή στο αίθριον (Α.Ε. 1917, σελ. 66) και Π.Α.Ε. 1916, σελ. 57: «Δομήτιος μεν ο πρώην τον σεβάσμιον κατεσκεύασεν οίκον *I* Δομήτιος δε ο νυν γε Ν πέων εκ ινου και της ιερωσύνης διάδοχος δυνάμι Χρ την πάσαν εκαλλιέργησεν τρίστων *I* ευφρόσυνος Μην εν τω νέω ως μαθητής του προτέρου πημαι Δημητρίου του μάρτυρος εκάτερος ευχαριστών τη προστασία».

5 Π.Α.Ε. 1916-1918 και Α.Ε. 1916, 1917, 1918

6 Α.Ε. 1929, σελ. 201, 207

7 Er. Kitzinger, «*Studies in Late Antique and Early Byzantine Mosaicw, I: Mosaics at Nicopolis*», DOP 6, 1951, σελ. 81Ι122

8 *Ηπειρωτική Εστία*, τόμ. 2, 1953, σελ. 795-802, Σωτ.Δάκαρη, «Τα ψηφιδωτά της Βασιλικής Α' Νικοπόλεως»

9 G.Ostrogorsky, «*Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*», τόμ. 1ος, σελ. 143

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δρα το Δυρράχιο και της Παλαιάς Ηπείρου με έδρα τη Νικόπολη[10].

Εξυπακούεται ότι από τη θέση της αυτή και μόνο απορρέει τόσο θρησκευτική εξουσία, όσο και οικονομική ευημερία και γενικά υψηλό κοινωνικό επίπεδο. Η ίδια η κεντρική εξουσία (Κωνσταντινούπολη) έδινε μεγάλη σημασία στη Νικόπολη[11].

Τα ψηφιδωτά τα χρησιμοποίησε πρώτη η κοσμική τέχνη. Γνωστά είναι τα ψηφιδωτά της Αντιόχειας και της Piazza Armerina. Η ίδια αυτή κοσμική τέχνη είχε διαμορφώσει εικονογραφικά θέματα αλλά και μοτίβα, όπως γεωμετρικά σχήματα, φυτικές έλικες, ζώα, αλλά και σύμβολα με αλληγορικές ερμηνείες. Υπήρχε δε και ιδιαίτερο εικονογραφικό σχήμα. Επί παραδείγματι, στα ιερά χρησιμοποιούσαν σκηνές θυσίας ενώ στα λουτρά χρησιμοποιούσαν θαλασσινά θέματα κ.λπ.

Όλο αυτό το πνεύμα της εικονογραφίας της Εθνικής Τέχνης δεν σβήνει αυτόματα με την εμφάνιση του Χριστιανισμού.

Όλη η θεματογραφία περνά με διάφορους τρόπους στην τέχνη των πρώιμων χριστιανικών χρόνων.

Τα ψηφιδωτά της Βασιλικής Δουμετίου είναι ένα τέτοιο παράδειγμα και ως προς τις λεπτομέρειες αλλά και ως προς το σύνολο της παράστασης.

Τα ψηφιδωτά δάπεδα στο ιερό, στο βόρειο και νότιο παστοφόριο φαίνεται να αποτελούν ένα ενιαίο εικονογραφικό θέμα. Ιδιαίτερα τα ψηφιδωτά των παστοφορίων έχουν διάταξη με «εμβλήματα» και ζώνες που τα περιτρέχουν έτσι ώστε να φαίνονται ενιαίο θέμα και από άποψη τεχνοτροπίας, ενώ οι επιγραφές (σώζεται μόνο στο βόρειο παστοφόριο) φαίνεται να ερμήνευαν το θέμα που απεικονίζονταν. Είναι ένα ψηφιδωτό δάπεδο χωρίς κάποιο αντίστοιχο παράλληλό του, αποτελεί δηλ. μοναδικότητα στη Βυζαντινή Τέχνη.

Έτσι η προσέγγιση γίνεται με μεγάλη δυσκολία. Ιδιαίτερα αυτό συμβαίνει με το ψηφιδωτό δάπεδο του νότιου παστοφορίου. Ένα μεγάλο μέρος, εκείνο δηλ. που ίσως θα μπορούσε να μας δώσει συνολική εικόνα του θέματος, στο κεντρικό «έμβλημα» του δαπέδου είναι κατεστραμμένο. Διακρίνεται τμήμα επιγραφής που δεν βοηθά ωστόσο στην ερμηνεία του.

Ο διπλός μαίανδρος και ποικιλόχρωμος περιβάλλει δυο ζώνες και το κεντρικό έμβλημα. Η πρώτη ζώνη μετά το μαίανδρο απεικονίζει ψάρια (όπως και του βορείου). Στο σύνολό τους γύρω στα εκατό, διαφορετικών μεγεθών, μαζί με υδρόβια φυτά και πτηνά. Όλα αυτά τα μοτίβα είναι απεικονισμένα μέσα σε βάθος που αποδίδει το νερό της θάλασσας. Στην ίδια ζώνη απεικονίζονται και νέοι ημίγυμνοι με διαζώματα, ο ένας από αυτούς προσπαθεί να πιάσει ένα υδρόβιο πτηνό, ταυτίζεται δε σύμφωνα με την επιγραφή, που υπάρχει πάνω από αυτόν, με τον ΟΦΕΛΛΥΡΑ ενώ ο άλλος ψαρεύει. Πάνω επίσης από αυτόν υπάρχει επιγραφή με το όνομα ΕΡΜΗΣ. Ονόματα, που όπως συμπεραίνει ο Αλέξ.Φιλαδελφέας[12], το πρώτο ίσως να προέρχεται από κάποιο εθνικό διήγημα ενώ το δεύτερο είναι παρμένο από την ελληνική μυθολογία. Διακρίνονται κι άλλοι έφηβοι που ψαρεύουν στην ίδια ζώνη.

Στη δεύτερη ζώνη, που είναι πλατύτερη από εκείνη των ιχθύων, απεικονίζονται

10 Παν.Αραβαντινού, «*Περιγραφή της Ηπείρου εις μέρη τρία*», Μέρος Α', σελ. 133, Ε.Η.Μ. 1984

11 Προκοπίου, «*Περί κτισμάτων Ιουστινιανού*», IV, 2: «Ανανεώσατο δε Νικόπολίν τε και Φωτικήν ...» και Νικ.Λάσκαρης, «Το πέρασμα από τη Ρωμαϊκή στη Βυζαντινή εποχή», σελ. 214, *Νικόπολις Α'*, *Πρακτικά*, Πρέβεζα 1987

12 Α.Ε. 1916, σελ. 68, Αλέξ.Φιλαδελφεύς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

6. Nikopolis, Doumetios-Basilika. Mittelbild des Mosaiks im südlichen Transeptflügel.

4. Nikopolis, Doumetios-Basilika. Detail der Rahmenzone des Mosaiks im nördlichen Transeptflügel.

δεκαέξι κύκλοι που την περιφέρειά τους τη σχηματίζουν κλαδιά και φύλλα κληματίδας χρώματος πράσινου και χαλκοπράσινου.

Η εικονογραφία αυτής της ζώνης είναι σκηνές κυνηγιού. Ανά δυο οι κύκλοι συμπλέκονται και έτσι διαμορφώνουν ένα θέμα, μια σκηνή κυνηγιού. Στον ένα κύκλο απεικονίζεται ο θηρευτής, στον άλλο το ζώο με το μισό σώμα σκεπασμένο αδέξια από φύλλωμα κληματίδας. Ο ψηφοθέτης φαίνεται να ενήργησε σύμφωνα με κάποιο πρότυπο, ίσως Ρωμαϊκό. Το προδίδει τόσο η απεικόνιση των γυμνών εφήβων, που δεν συμβιβάζεται σε καμμιά περίπτωση με το χώρο ενός χριστιανικού ναού όσο και οι σκηνές αλιείας με ψαράδες, με τη ζωοφόρο του ωκεανού συναντώνται σε ψηφιδωτά της Βορ. Αφρικής. Η απόδοση τέλος, με τέτοιο τρόπο, των ζώων είναι ένα στοιχείο της τέχνης καθαρά Ρωμαϊκών χρόνων. Ένα αγγείο στις Βρυξέλλες Ρωμαϊκών χρόνων με σκηνές αλιείας συνηγορεί στην άποψη ότι ο ψηφοθέτης της Νικόπολης χρησιμοποίησε πρότυπο κοσμικής τέχνης[13]. Παρόμοιες όμως σκηνές κυνηγιού συναντάμε και σε άλλες παλαιοχριστιανικές Βασιλικές του χώρου της Ηπειρωτικής Ελλάδας, όπως επί παραδείγματι στη Βασιλική Α΄ Αμφιπόλεως, στις Θήβες, άλλα και στην Κρήτη και στα Κύθηρα[14].

Στο κέντρο της τετράγωνης σύνθεσης του ψηφιδωτού δαπέδου του νότιου παστοφορίου απεικονίζονται δυο ανδρικές μορφές, που στο μεγαλύτερό τους μέρος είναι κατεστραμμένες, μέσα σε τετράγωνο πλαίσιο. Αυτό το θέμα αποτελεί το «έμβλημα» της ψηφιδωτής παράστασης. Είναι δε αντίστοιχο και συμμετρικό με εκείνο στο βόρειο παστοφόριο όπου απεικονίζονται καρποφόρα δέντρα και κυπαρίσσια.

Οι μορφές έχουν φυσικό μέγεθος και στέκονται κατ' ενώπιον. Φέρουν δε γενειάδα και πανοπλία, κρατώντας στα χέρια τους δόρυ, ενώ το κεφάλι τους δεν καλύπτεται από περικεφαλαία. Στο μέσον ακριβώς διακρίνεται ένα δέντρο, που χωρίζει τις δυο μορφές, πιθανώς πρόκειται για ελιά. Στο κάτω μέρος, στα πόδια διακρίνεται τμήμα ζώου χωρίς να μπορούμε όμως να διακρίνουμε την ταυτότητά του. Στο ύψος του στήθους των ανδρών υπήρχε οριζόντια επιγραφή η οποία δεν σώζεται. Μόνο δυο αποσπάσματα λέξεων, δυο στίχων (η επιγραφή φαίνεται πώς ήταν τετράστιχη) σώζονται [...ΜΟΝΑΣ] [...ΕΟΝΤΑΣ]. Υπάρχει δυσκολία ως προς την πραγματική ταύτιση των δυο ανδρικών μορφών και κατά συνέπεια να καταλάβουμε το ρόλο τους, τη θέση τους στην εικονογραφία της Βασιλικής Α΄ Δουμετίου της Νικόπολης. Οι έως τώρα ερμηνείες της παράστασης έχουν κάποιο αντίλογο αφού η μοναδικότητά της δεν μας επιτρέπει ασφαλή συμπεράσματα.

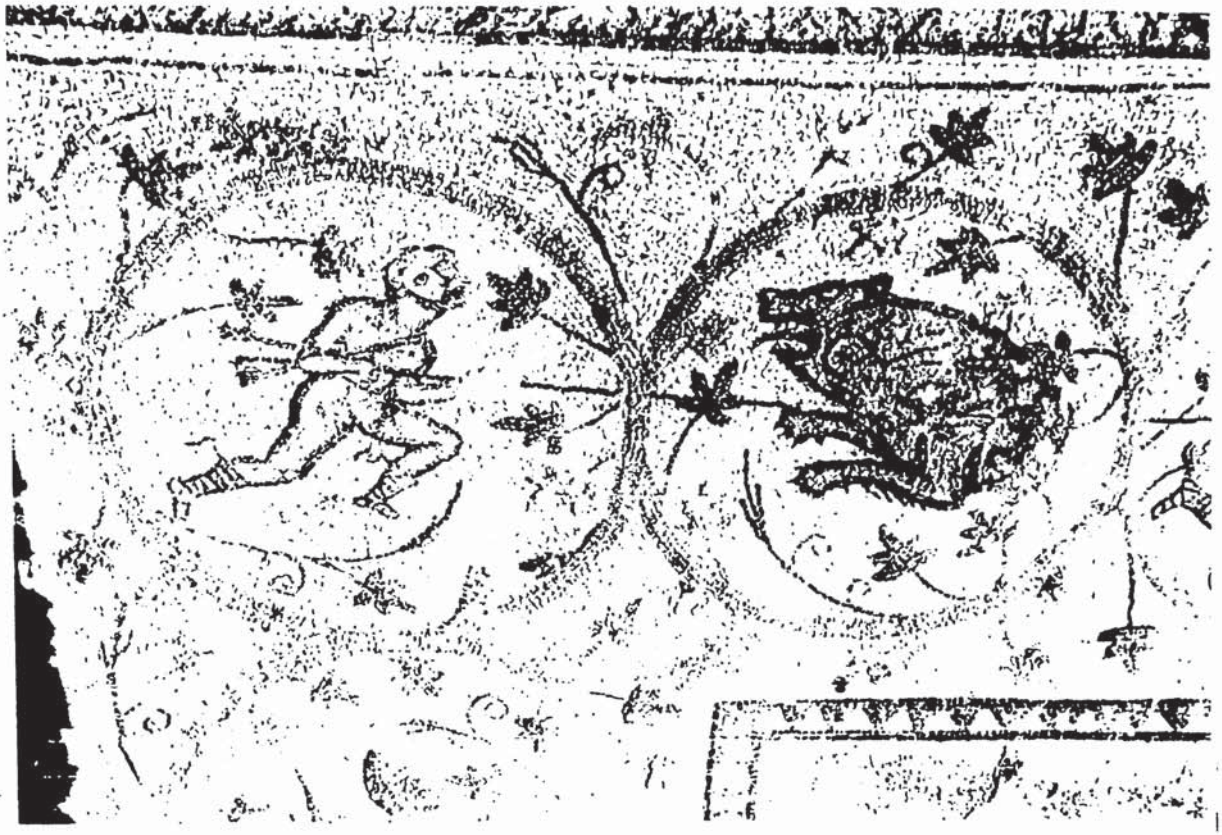
Στα χρόνια του Ιουστινιανού κυριαρχούν στο διάκοσμο των ψηφιδωτών δαπέδων τα «εμβλήματα» με κοσμολογικά ή γεωγραφικά θέματα. Η τεχνική των ψηφιδωτών δαπέδων με «έμβλημα» πρωτοχρησιμοποιήθηκε σε εργαστήρια της Περγάμου[15]. Την εποχή αυτή οι Χριστιανοί νοιώθουν την ανάγκη να υμνήσουν το Δημιουργό και τα

13 Σωτ.Δάκαρης, *Ηπειρωτική Εστία*, τόμ. 2, 1953, σελ. 796

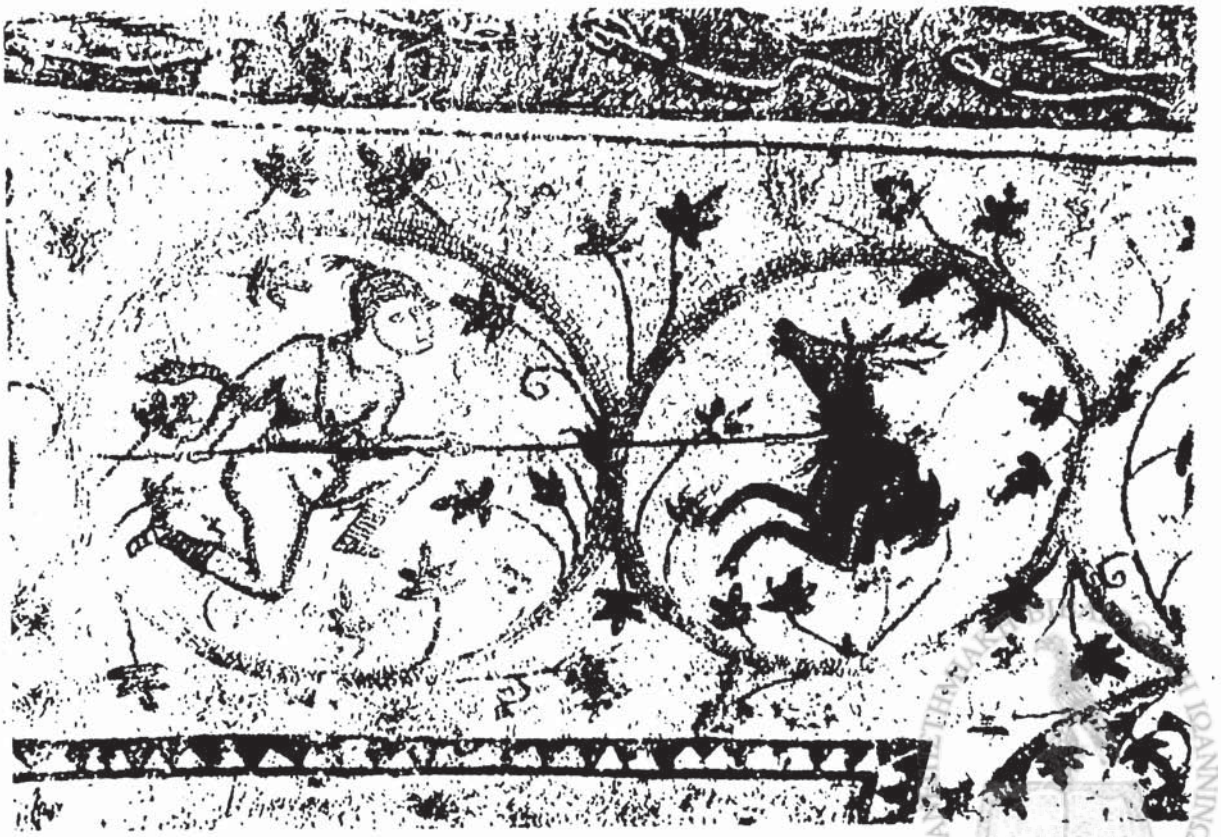
14 Στυλ.Πελεκανίδη, Παν.Ατζάκα, Ι, «*Σύνταγμα των παλαιοχριστιανικών ψηφιδωτών δαπέδων της Ελλάδας*», σελ. 19

15 Δημ.Πάλλα, «Το ψηφιδωτό», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 12, έκδ. 1968, στίχ. 1073, 1074. Λόγω δαπανηρότητας περιορίστηκε το θέμα στο κέντρο του δαπέδου. Εκεί χρησιμοποιούσαν περισσότερη δουλειά, ενώ τα δευτερεύοντα στοιχεία της διακόσμησης τα διαπραγματεύονται με μεγαλύτερες ψηφίδες. Αρχικά το ιδιαίτερο αυτό τμήμα με το βασικό θέμα το τοποθετούσαν σε μαρμάρινη πλάκα και κατόπιν το τοποθετούσαν στο δάπεδο. Γι' αυτό ονομάστηκε και «έμβλημα».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

9 Nikopolis, Doumetios-Basilika. Detail der Ranke im südlichen Transeptflügel

10 Nikopolis, Doumetios-Basilika. Detail der Ranke im südlichen Transeptflügel

δημιουργήματά Του, να εκφράσουν την ευγνωμοσύνη τους. Επηρεάζονται έτσι στην εικονογραφία από αντιλήψεις για τη γη και τον κόσμο που προέρχονται από τα Ρωμαϊκά χρόνια, από θεωρίες σαν αυτή του Ψευδο-Διόνυσου. Όπως αποδεικνύει ο Grabar η εκονογραφία των ψηφιδωτών της Βασιλικής Δουμετίου επηρεάζεται από ένα Συριακό ύμνο του 7ου αι. μ.Χ.[16]

Γενικότερα τα ψηφιδωτά έχουν σχέση με την αρχαία Ελληνική ποίηση και με την Ομηρική αντίληψη για τη γη και τον κόσμο. Η Ομηρική αντίληψη αντιλαμβάνονταν τη γη ως μεγάλο δίσκο, που τον περιβάλλει ο Ωκεανός. Η φράση της επιγραφής «όσα πνέει τε και έρπει» του βορείου παστοφορίου είναι Ομηρική (Οδύσσεια 18, 131, Ιλιάδα, 17, 447). Επίσης η τοπογραφία του Κοσμά του Ινδικοπλεύστη[17] αντιλαμβάνεται τη γη ως επίπεδη σχήματος ορθογώνιου να την περιβάλλει ο Ωκεανός από τις τρεις πλευρές. Στη Νικόπολη αντίθετα η γη περιβάλλεται και από τις τέσσερις πλευρές από ζωοφόρο του Ωκεανού. Εδώ (δηλ. στο βόρειο παστοφόριο) απεικονίζεται η γη συμβατικά με λίγα δέντρα και ζώα στο κέντρο. Βασικό ρόλο και στα δυο παστοφόρια παίζει η διακοσμητική διάθεση του ψηφοθέτη.

Τις δοξασίες λοιπόν αυτές τις αποδέχονται οι Χριστιανοί συγγραφείς που περνούν με τη σειρά τους στις εικαστικές τέχνες των πρώιμων Χριστιανικών χρόνων. Αποτέλεσμα αυτής της αποδοχής είναι και τα ψηφιδωτά του Δουμετίου.

Το νότιο παστοφόριο και αυτό με τη σειρά του απεικονίζει τον ωκεανό που περιβάλλει και από τις 4 πλευρές το κεντρικό «έμβλημα». Η επόμενη ζώνη είναι εκείνη που απεικονίζει σκηνές κυνηγιού. Τα πρώιμα Χριστιανικά χρόνια το κακό συμβολίζονταν με θηρία, επομένως οι σκηνές μας παραπέμπουν στην πάλη ανάμεσα στο καλό και το κακό. Οι μελετητές συμφωνούν ότι αποτελεί μέρος του ενιαίου θέματος που κοσμεί τα δυο παστοφόρια. Προκαλεί όμως ερωτηματικά ως προς τί απεικονίζει η σύνθεση. Ποιές είναι οι κεντρικές μορφές, ποιός ο ρόλος τους, ποιά η σημασία τους και η σχέση τους με την υπόλοιπη διακόσμηση του νότιου παστοφορίου, αλλά και συνολικά η σχέση τους με το βόρειο παστοφόριο.

Πρώτος ο Γ.Σωτηρίου προσπάθησε να ερμηνεύσει τις μορφές ως «*μεγάλας στατωτικάς προσωπικότητας, αδελφούς ίσως αριστοκρατικής οικογενείας - ως δεικνύει η ομοιότητα των προσώπων - εκ Νικοπόλεως καταγομένους, καύχημα και δόξαν της πόλεως και δωρητάς του ναού*[18]». Ο Αλέξ.Φιλαδελφέας απέδειξε ότι στέκει η άποψη του Γ.Σωτηρίου όσο κι αν ο τελευταίος προσπάθησε να την ενισχύσει συμπληρώνοντας την κατεστραμμένη επιγραφή που κρατούν αδέξια οι δυο ανδρικές μορφές ως: (τα ονόματα των δύο αδελφών) ΟΜΑΙΜΟΝΑΣ ΜΕΓΑ ΚΛΕΟΣ ΟΛΗΣ ΠΑΤΡΗΣ ΕΟΝΤΑΣ

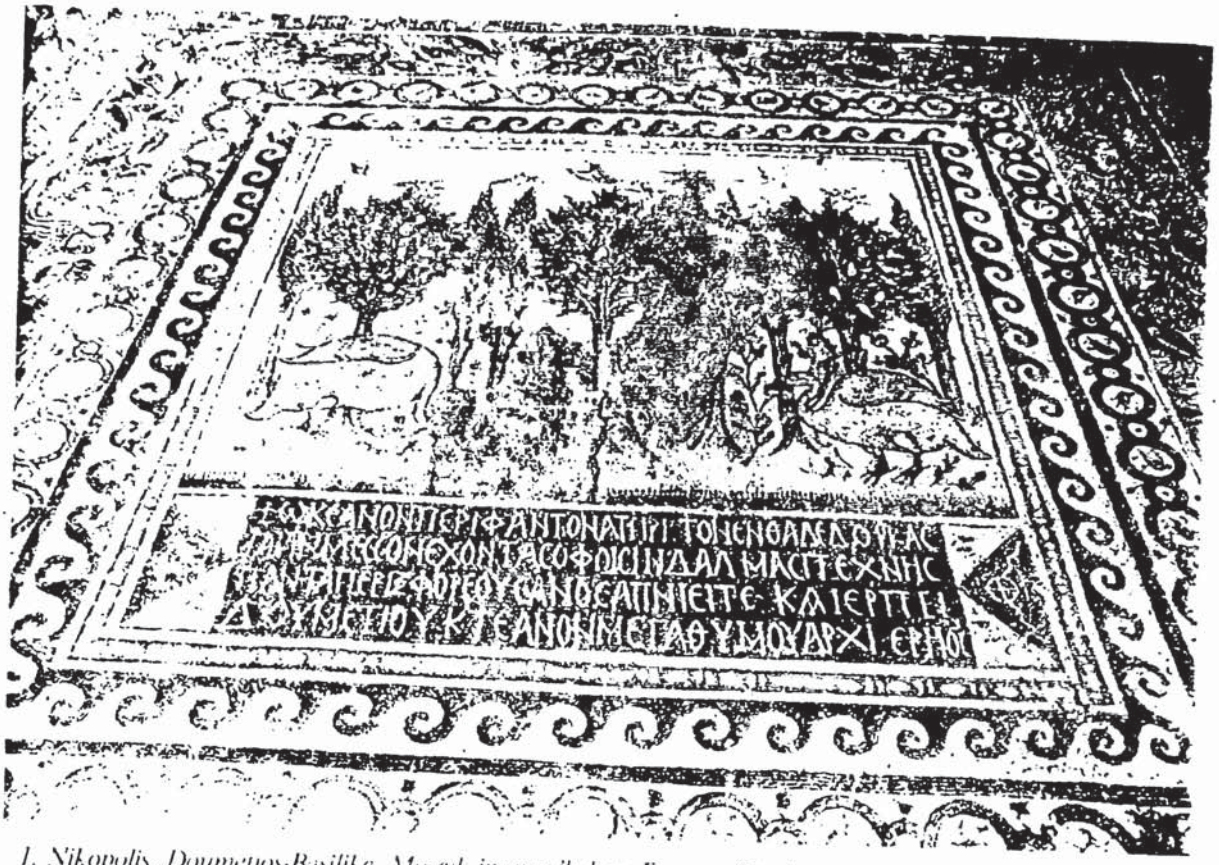
Μεταξύ άλλων ο Φιλαδελφέας σημειώνει: «*η συμπλήρωσις της επιγραφής είνε επίσης ατυχής και αυθαίρετος, διότι πρώτον μεν ο κ. Σωτηρίου εξέλαβεν ταύτην ως*

16 A.Grabar, «Le temognage d'un humme Syriaque sur l'architecture de la cathedrale d' Edessa au Vme siecle et sur la symbolique de l'edifice chetien», cah.arch. 2, 1974, σελ. 58-59 και E.Kitzinger, «Mosaics pavements in the Greek East and the Question of a "Rennaissanse" under Justinian», ACIEB, VI, 214 κ.εξ.

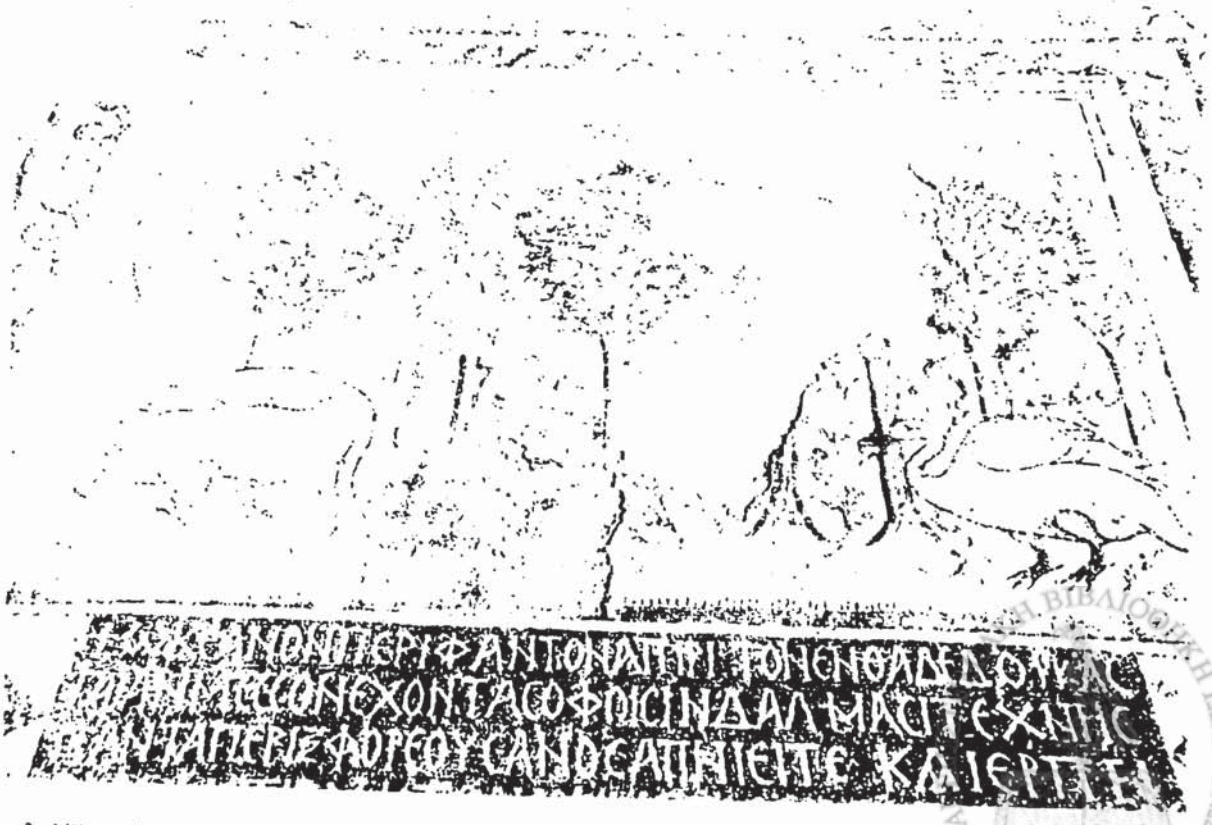
17 Το αρχικό χειρόγραφο του Κοσμά του Ινδικοπλεύστη ανάγεται στον 6ο αι., σώζεται σε αντίγραφο του τέλους του 9ου αι. στη βιβλιοθήκη του Βατικανού. W.Wolska, La topographie Chretienne de Cosmas Indicopleuste. Theologie et Science au Vme siecle, Paris 1962

18 Αλ.Φιλαδελφεύς, Α.Ε. 1916-1917, σελ. 72, σημ. 1

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1. Nikopolis. Doumetios-Basilika. Mosaik im nördlichen Transeptflügel.

2. Nikopolis. Doumetios-Basilika. Mittelbild des Mosaiks im nördlichen Transeptflügel.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

δίστιχον ενώ είνε τετράστιχος...[19]»

Ο Ernst Kitzinger με τη σειρά του προσπάθησε να εξηγήσει τις δυο ανδρικές μορφές και τη σύνθεση του ψηφιδωτού δαπέδου, ερμηνεύοντας το διάκοσμο σαν τον Παράδεισο. Σύμφωνα με την τοπογραφία του Κοσμά του Ινδικοπλεύστη, ο παράδεισος χωρίζεται από τη Γη και τον Ωκεανό.

Τις δυο κεντρικές μορφές ταυτίζει με τον Δίκαιο Ενώχ και τον Προφήτη Ηλία, που σύμφωνα με τη Βίβλο είναι τα μόνα ανθρώπινα όντα που δεν γνώρισαν το θάνατο, «*the first and most Famous of all Inhabitants of Paradise since the Fall According to the Bible, Enoch and Elijah are the ohly two human beings who have not known death*[20]». Ο Ενώχ και ο Ηλίας είναι τα δυο σημαντικά πρόσωπα μετά την πτώση των Πρωτοπλάστων, αναλήφθηκαν από το Θεό στον ουρανό και οδηγήθηκαν στον Παράδεισο. Συσχετίζει δε τα πρόσωπα με τις παραστάσεις κυνηγιού στη ζώνη που περιτρέχει το «έμβλημα».

Ο A.Grabar αντίθετα υποστηρίζει ότι η εικονογραφία του ψηφιδωτού δαπέδου του νότιου παστοφορίου είναι επηρεασμένη από την εικονογραφική παράδοση των Διόσκουρων. Οι μορφές κατά τον Grabar δεν μπορούν να ταυτιστούν με τον Ενώχ και τον Ηλία. Αντίθετα, κατά παράδοση οι Διόσκουροι απεικονίζονται πάντα κατ' ενώπιον ο ένας δίπλα στον άλλο. Εξηγούνται έτσι εκτός από την ομοιότητά τους, που είναι εμφανής, και οι φορεσιές τους και το ζώο στα πόδια τους αλλά και η ζώνη με τις κυνηγετικές σκηνές. Κατά το μεγάλο ερευνητή, αυτές οι σκηνές σχετίζονται με το μυθικό κυνήγι του Καλυδωνίου Κάπρου, που πήραν μέρος οι Διόσκουροι σύμφωνα με την παράδοση. Συμπίπτει εδώ η άποψη του Grabar με αυτή του Kitzinger ότι στο κέντρο της παράστασης στέκεται ο νικητής κυνηγός. Προκύπτει δε αυτό μετά από το συσχετισμό που έκανε ο Kitzinger με ένα μωσαϊκό της Αντιόχειας, που βρίσκεται στο Worcester στις ΗΠΑ, όπου και εκεί υπάρχει παρόμοιο θέμα[21].

Κατά τον Grabar λοιπόν η όλη σύνθεση, όπως και στο βόρειο παστοφόριο, απεικονίζει τον Ωκεανό να περιβάλλει το Σύμπαν, τον ορατό ουρανό με τους Διόσκουρους στο κέντρο που είναι σύμβολα του έναστρου ουρανού, «*tous le elements de l' iconographie du panneau sud se laissent rattacher a la tradition iconographique des Dioscures*[22]» και «*le mosaiste de Nikopolis a pu emprunter a l' iconographie des Dioscures, simultanement, les Figures des deux dieux et les scenes de chasses qui les entourent; les deux motifs Faisaient partie du mene sujet de l' iconographie de ces dieux*»[23].

---

19 ό.π΄, σελ. 72, σημ. 1

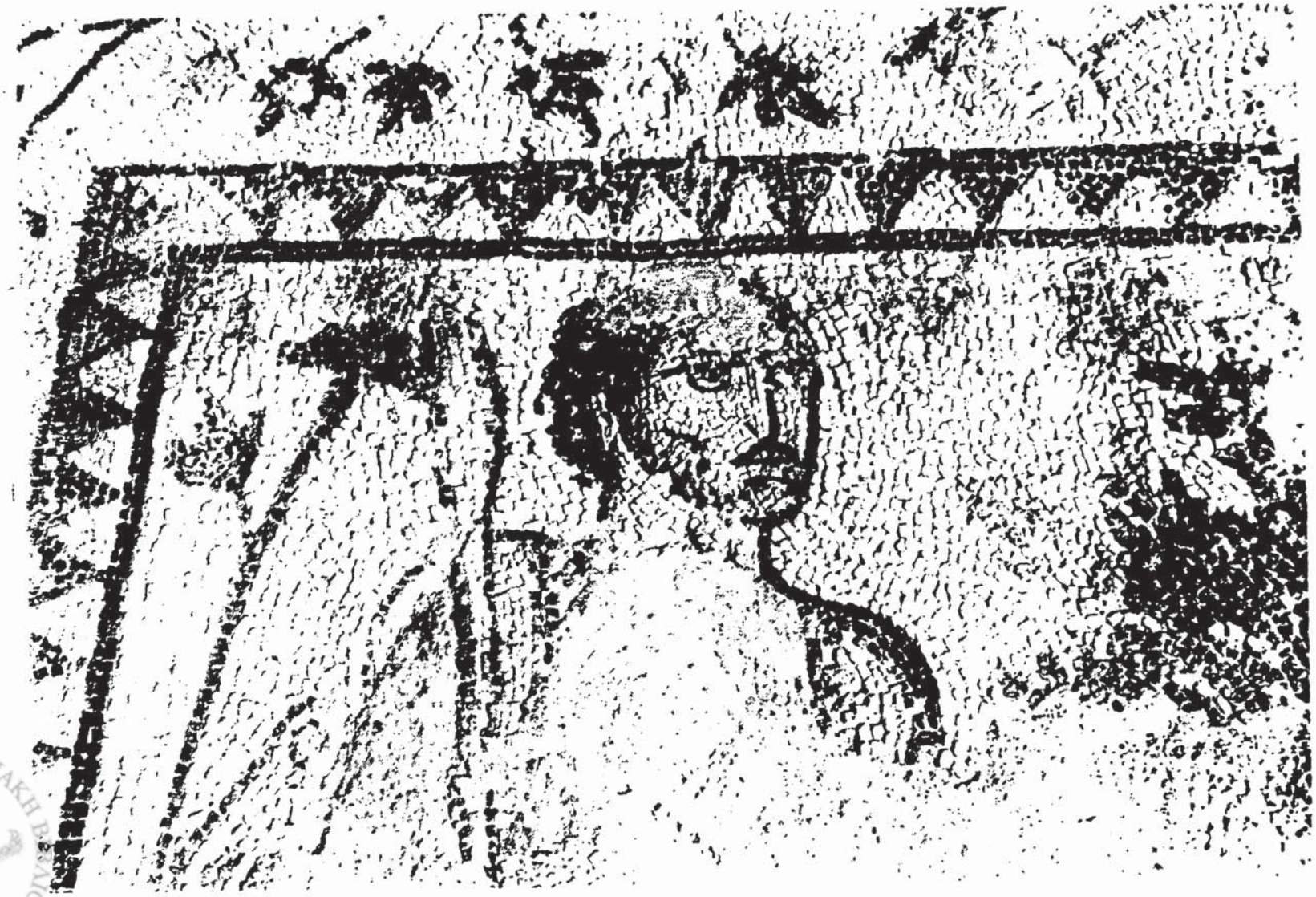
20 Ernst Kitzinger, «Studies on Late Antique and Early Byzantine Floor Mosaics of Nicopolis», D.O.P. 6, 1951, σελ. 84 κ.εξ., ιδιαίτερα σελ. 118 κ.εξ.

21 Νίκος Γκιολές, «Μνημειακή Χριστιανική Ζωγραφική», σελ. 28

22 «...όλα τα στοιχεία της εικονογραφίας του δαπέδου πλησιάζουν την παράδοση της εικονογραφίας από τους Διόσκουρους» A.Grabar, «Recherches sur le sources Juives de l'art paleochretien», cah.arch. 12, 1961, sel. 115 κ.εξ., ιδιαίτερα 142-149

23 «...Το ψηφιδωτό της Νικόπολης μπόρεσε να δανεισθεί από την εικονογραφία των Διόσκουρων τις μορφές των δύο θεών και τις σκηνές του κυνηγιού που τις περιβάλλουν. Τα δύο μοτίβα αποτελούν μέρος του ίδιου θέματος της εικονογραφίας των Θεών» ό.π. A.Grabar, «Recherches ... paleochretien», cah.arch. 12, 1961, σελ. 115 κ.εξ., ιδιαίτερα 1421149

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

7 Detail von Abb. 6.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χωρίς να αντιστρατεύεται τις απόψεις των Kitzinger-Grabar, ο Πελεκανίδης[24] υποστηρίζει ότι εδώ τη θέση των δυο ημίθεων, δηλ. των Διόσκουρων, παίρνουν ο μάρτυρας Δημήτριος στον οποίο είναι αφιερωμένος ο ναός και ο συνήθως συναπεικονιζόμενος με αυτόν Άγιος Γεώργιος. Τίποτε δεν πιστοποιεί βέβαια ότι πρόκειται για τον Άγιο Γεώργιο. Η συναπεικόνιση και μόνο με τον Άγιο Δημήτριο ως κύριο επιχείρημα δεν αποδεικνύει τίποτε.

Στην άποψη του Πελεκανίδη συνεισφέρει και ο Α.Ξυγγόπουλος με μια γνώμη που διατύπωσε σε σημείωμα του στην Α.Ε. του 1918[25].

Πολλά ερωτήματα ανακύπτουν αν υποθέσουμε ότι η άποψη αυτή είναι η σωστή. Είναι δυνατόν να είναι μορφές αγίων χωρίς να υπάρχουν αντίστοιχες επιγραφές με τη λέξη «άγιος» ή μπορεί να εικονίζονται, αν είναι άγιοι, χωρίς φωτοστέφανο. Η απεικόνιση των αγίων σε δάπεδα είναι σύμφωνη με το πνεύμα του Χριστιανισμού, ιδιαίτερα τα πρώιμα αυτά χριστιανικά χρόνια.

Ο Άγιος Δημήτριος είναι ένας ιδιαίτερα αγαπητός άγιος αυτά τα χρόνια. Μετά το μαρτύριό του η λατρεία του, όπως αναφέραμε, διαδίδεται και εδώ στη Νικόπολη, που παλιότερα υπήρξε Ρωμαϊκή επαρχία, με Ρωμαίους εποίκους. Οι κάτοικοι της Νικόπολης αναγνώρισαν στο πρόσωπο του Αγίου Δημητρίου τον προστάτη τους. Η φράση στην επιγραφή του αιθρίου της Βασιλικής του Δουμετίου «...*Δημητρίου του μάρτυρος εκάτερος ευχαριστών τη προστασία*»[26], αποδεικνύει ότι ο άγιος κατείχε ιδιαίτερη θέση στη λατρεία της πόλης είναι λίγο δύσκολο να παραδεχθούμε ότι δεν υπήρχε απεικόνιση του αγίου. Προσεγγίζοντας περισσότερο τη σύνθεση, μπορούμε να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα.

Η ομοιότητα των προσώπων των δυο ανδρικών μορφών δεν είναι απόλυτη. Ο Ξυγγόπουλος πρώτος και μετά ο Πελεκανίδης αποδεικνύουν ότι υπάρχουν διαφορές στην κόμμωση. Η μια μορφή φέρει μακριά κόμμωση, χαρακτηριστική για τον Άγ. Γεώργιο, ενώ η άλλη «*λείαν, επικαθήμενην επί του κρανίου και πίπουσαν ελαφρώς επί του μετώπου*» χατακτηριστικό του Αγ. Δημητρίου[27].

Η επιγραφή «άγιος» που εδώ ελλείπει από τη σύνθεση δεν είναι ασυνήθιστο φαινόμενο. Επί παραδείγματι οι μορφές του Αγ.Γεωργίου Θεσσαλονίκης (Ροτόντα) και οι προτομές σε δάπεδο στην Ακυλήιαν δεν φέρουν τέτοιες επιγραφές[28].

Η έλλειψη των φωτοστέφανων από τις δυο μορφές δεν σημαίνει αυτόματα ότι δεν πρόκειται για ιερά πρόσωπα. Αποτελεί συνήθεια των πρώτων χριστιανικών χρόνων[29]. Οι μικρογραφίες του χειρογράφου της Γενέσεως της Βιέννης είναι ένα τέτοιο παράδειγμα αφού καμμιά μορφή δεν φέρει φωτοστέφανο[30].

---

24 Στυλ.Πελεκανίδη-Παν.Ατζάκα, «Σύνταγμα των παλαιοχριστιανικών ψηφιδωτών δαπέδων της Ελλάδος», τόμ. Ι, σελ. 17

25 Α.Χατζή, «Εις Νικοπόλεως επιγραφάς», Α.Ε. 1918, σελ. 30-31

26 Βλ. ανωτέρω, σημ. 4

27 Στυλ.Πελεκανίδη-Παν.Ατζάκα, «Σύνταγμα των παλαιοχριστιανικών ψηφιδωτών δαπέδων της Ελλάδος», τόμ. Ι, σελ. 16-17

28 H.Torp, Mossaikene i St.Georg Rotunden, Oslo 1963, σελ. 27-29 * W.Volbach-H.Hirmer,«Frühchristliche Kunst», München 1958, πίν.124-12 * A.Gnirs, «Die christliche Kultanlage aus Konstantinischer Zeit am Platze des Domes in Aquileia», Jahrbuch des kunsthistorischen Institutes der K.K.Zentra-Kommission für Denkmalpflege 9, 1915, 40 κ.εξ.

29 Dalton, «Byzantine art and Archaeology», Oxford 1911, σελ. 682

30 ό.π. σημ. 25

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

8. Detail von Abb. 6.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τα ενδύματα ταιριάζουν με αυτά που συνήθως απεικονίζουν τους δυο αγίους. Όσο για την απεικόνιση ιερών προσώπων σε δάπεδα έχουμε αρκετά παραδείγματα. Σε ψηφιδωτό δάπεδο στην Ιερουσαλήμ υπάρχουν μορφές σε μια σύνθεση με τον Ορφέα που φέρουν φωτοστέφανο και επιγράφονται Θεοδόσιος και Γεωργία[31].

Η τέχνη των ψηφιδωτών δαπέδων της Βασιλικής Δουμετίου της Νικόπολης είναι αποτέλεσμα περιφερειακής καλλιτεχνικής έκφρασης. Το αποδεικνύει άλλωστε η φανερή ιδιομορφία στην απόδοση των ιδιαίτερων φυσιογνωμικών χαρακτηριστικών των προσώπων (αποδίδονται ως πωγωνοφόροι)[32], αλλά και η γενική εκφραστική ικανότητα του καλλιτέχνη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν είναι καθ' όλα αξιόλογος ψηφοθέτης.

Λόγω της καταστροφής του δαπέδου και εξ αιτίας της μοναδικότητάς του μόνο στη διαμόρφωση θεωριών μπορούν να προχωρήσουν οι ειδικοί.

Τα ψηφιδωτά της Βασιλικής Α' του Δουμετίου, ιδιαίτερα αυτά των παστοφορίων, όπως αναφέρει ο Δάκαρης «*αποτελούν μετάβαση απ' τα ρεαλιστικά θέματα της Αντιόχειας (4ος αι. μ.Χ.) στην αφαίρεση και το αυστηρό σχέδιο των ψηφιδωτών της Υπεριορδανίας (7ος αι. μ.Χ.)*[33]».

Η ύπαρξή τους μαρτυρεί τόσο το κοινωνικό όσο και το πνευματικό και συνάμα θρησκευτικό επίπεδο της Νικόπολης. Της Ρωμαϊκής αρχικά πόλης και αργότερα της Χριστιανικής. Προδίδεται η διαπάλη του παλιού με το καινούργιο συνθέτοντας τα εικονογραφικά στοιχεία από τον ελληνο-ρωμαϊκό κόσμο με στοιχεία εναρμονισμένα με το πνεύμα της νέας θρησκείας του Χριστιανισμού, που εξαπλώνονταν ολοένα και περισσότερο στον τότε γνωστό κόσμο. Η ιδιαίτερη αυτή σύνθεση τοποθετεί τα ψηφιδωτά αυτά δάπεδα στα σημαντικότερα της Βαλκανικής χερσονήσου.

Η κατάσταση διατήρησής τους σήμερα δεν είναι παρήγορη. Απαιτείται ουσιαστική μελέτη για τη διάσωσή τους, όπως διαπιστώθηκε από τους επιστήμονες στο Α' Συνέδριο για τη Νικόπολη[34].

---

31 ό.π. σημ. 29, σελ. 319, εικ. 295
32 ό.π. σημ. 25
33 *Ηπειρωτική Εστία*, τόμ. 2, 1953, σελ. 800
34 *Νικόπολις Α', Πρακτικά Α' Διεθνούς Συμποσίου για τη Νικόπολη*, Πρέβεζα 1987

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Α.Ε. 1916, Ανασκαφαί Νικοπόλεως υπό Αλ.Φιλαδελφέως, σελ. 67-72
2. Α.Ε. 1929 και Α.Ε. 1918, σελ. 30-31
3. Αραβαντινός Παναγιώτης, Περιγραφή της Ηπείρου εις μέρη τρία, Μέρος Α', έκδ. Ε.Η.Μ., 1984
4. Ηπειρωτική Εστία, τομ. 2, Σωτ.Δάκαρη, «Τα ψηφιδωτά της Χριστιανικής Βασιλικής Α' Νικοπόλεως», σελ. 795-802
5. A.Grabar, «Recherches sur les sources Juives de l' art paleochretien», cah. Arch. 12, 1961
6. Ern.Kitzinger, «Studies in late Antique and early Byzantine Mosaics, I: Mosaics at Nicopolis», D.O.P. 6, 1951, σελ. 81-122
7. Δημ.Πάλλα, «Το ψηφιδωτό», Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, τόμ. 12, στίχ. 1071 κ.εξ.
8. Στυλ.Πελεκανίδη-Παν.Ατζάκα, «Σύνταγμα των παλαιοχριστιανικών ψηφιδωτών δαπέδων της Ελλάδος», τόμ. I και II
9. Νίκος Γκιολές, «Μνημειακή Χριστιανική Ζωγραφική», 1983
10. Γ.Σωτηρίου, «Το ψηφιδωτόν δάπεδον του ανευρεθέντος ναού εν Νικοπόλει της Ηπείρου», Ιερός Σύνδεσμος 19, 1915, αρ. 254 (3-9), αρ. 255, (1-6)
11. Γ.Σωτηρίου, «Βασιλικαί της Ελλάδος», σελ. 159 κ.εξ.
12. Π.Φουρίκης, «Ηπειρωτικά Χρονικά», 1928, τόμ. Γ'

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΟ ΣΥΡΡΑΚΟ ΚΑΙ Η ΠΡΕΒΕΖΑ

του Γιώργου Μουστάκη

Από καιρό σκέφτηκα να γράψω για τους Συρρακιώτες της Πρέβεζας του περασμένου αιώνα και για τη συμβολή τους στην ανάπτυξη του λιμανιού της.

Δεν το τολμούσα όμως γιατί φοβόμουν ότι το γραπτό μου θα χαρακτηρίζετο τουλάχιστον ως υπερβολικό αν όχι ως μη αντικειμενικό.

Η διαφορά της κοινωνίας εκείνης των Συρρακιωτών της Πρέβεζας με τη σημερινή είναι μεγάλη και μπορώ να πω ότι η τωρινή δεν είναι συνέχεια εκείνης. Τον περασμένο αιώνα, οι Συρρακιώτες προέρχονταν κυρίως από την τάξη των Ραφτάδων, κατοικούσαν στο κέντρο της Πρέβεζας και είχαν στα χέρια τους το τυρεμπόριο της περιοχής, το εξαγωγικό εμπόριο του λιμανιού και πολλές άλλες δραστηριότητες, όπως τα σαπουναριά, για τα οποία έχω γράψει. Οι σημερινοί κατοικούν κυρίως εκτός τάφρου, στον Ελαιώνα, όπου εγκαταστάθηκαν μετά το 1924, που έγιναν οι απαλλοτριώσεις στη Λάμαρη, στην οποία κατοικούσαν από αιώνες τον χειμώνα και προέρχονταν από την τάξη των Κτηνοτρόφων.

Οι κάτοικοι της Πρέβεζας, και κυρίως αυτοί που έχουν εγκατασταθεί τα τελευταία χρόνια σ' αυτή και οι νέοι, αυτούς τους Συρρακιώτες γνωρίζουν και απ' αυτούς συμπεραίνουν.

Πόσο δυσκολεύει το ξεδίπλωμα της ιστορίας του Συρράκου και των Συρρακιωτών η σημερινή πραγματικότητα, το εκθέτει ο επικεφαλής της ομάδας του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών Δημήτριος Ψυχογιός, που μεταξύ άλλων σε βιβλίο του γράφει: «*Πηγαίναμε κει νομίζοντας πώς έχομε να κάνουμε με μίαν απλή κοινότητα κτηνοτρόφων, χρειάστηκαν πολλές επισκέψεις μέχρις ότου αρχίσουμε να καταλαβαίνουμε πώς είχαμε να κάνουμε με μία πολύ σύνθετη κοινωνία, με μία κοινότητα με έντονη κοινωνική διαστρωμάτωση, ποικίλες παραγωγικές δραστηριότητες, οξείες κοινωνικές συγκρούσεις*».

Διαφορετικά διατύπωσε την άποψή του ο κ. Δήμαρχος Πρέβεζας το καλο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καίρι που συναντηθήκαμε στο Συρράκο στις δυο βρύσες του παλαιού υδραγωγείου. Μου έδειξε την εντοιχισμένη πλάκα με το όνομα του μεγαλεμπόρου της Κέρκυρας και Ιταλίας Κ.Πάλιου, ο οποίος το 1875 πλήρωσε όλη τη δαπάνη για την κατασκευή του υδραγωγείου, με το οποίο πήγε το νερό στις πιο ψηλές συνοικίες του χωριού και μου είπε: «*Σήμερα ποιός ξέρει για Ραφτάδες και Κτηνοτρόφους; Το Συρράκο στην Πρέβεζα το εκφράζουν οι κάτοικοι του Ελαιώνα*».

Η απλουστευμένη αυτή θέση, που καταργεί την ιστορία του Συρράκου, είναι στα μέτρα των πολλών γιατί, όπως είπε πρόσφατα (29-10-90) ο Ακαδημαϊκός Μιχ. Σακελλαρίδης, «*Ο Ελληνικός λαός δεν έχει ή δεν θέλει να έχει ιστορική μνήμη*» και ότι «*η μνήμη του διαρκεί μέχρι τέσσερα χρόνια*». Έτσι δεν είναι παράξενο ότι Πρεβεζάνος Λυκειάρχης μου είπε ότι «*Συρρακιώτες κτηνοτρόφοι του Ακτίου, πριν πολλά χρόνια, είχαν τα καλύβια τους στον μεταξύ αγοράς και παραλίας της Πρέβεζας χώρο, εκεί τον περασμένο αιώνα έκτισαν σπίτια και βρέθηκαν κάτοικοι Πρεβέζης*».

Γεγονός είναι ότι πολλοί πιστεύουν ότι όλοι οι Συρρακιώτες ήταν παλαιά Κτηνοτρόφοι και αγνοούν τους Ραφτάδες, οι οποίοι από το 1700 επεκτάθηκαν και σε όλη τη Μεσόγειο. Αυτοί οι ορεσίβιοι κάτοικοι της Πίνδου, «*όπου ξαναγεννήθηκε ο Ελληνισμός*», κατά τον καθηγητή της Ιστορίας στο πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης Απόστ. Βακαλόπουλο, διέσχιζαν δυο φορές το χρόνο τις θάλασσες και πήγαιναν σε όλα τα λιμάνια, κυρίως της δυτικής Μεσογείου, όπου από τη δραστηριότητά τους συγκέντρωσαν πλούτο με τον οποίο έκτισαν δυο φορές το Συρράκο, ανέπτυξαν το πολιτιστικό, μορφωτικό, κοινωνικό επίπεδό τους και διέπρεψαν σε κάθε τομέα και εκδήλωση της Ελληνικής Ζωής, ήταν δηλαδή ό,τι ακριβώς δεν ήταν οι περισσότεροι Έλληνες κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας: μορφωμένοι, πολιτισμένοι και κοσμογυρισμένοι.

Από την κοινωνία αυτή προήλθαν στα χρόνια του Αλή Πασά οι τρείς γιατροί, Ιωάν. Κωλέττης, Ι. Παχούμης, Γ. Τσαπρασλής, που είχαν σπουδάσει στην Ευρώπη, οι δυο και μοναδικοί Ηπειρώτες πρωθυπουργοί, Ιωάν. Κωλέττης και Σπύρος Λάμπρου από τις Καλαρύτες, που είναι δίπλα από το Συρράκο και έχουν κοινή ιστορία, πατέρας της πρώτης Ελληνίδας υπουργού Λίνας Τσαλδάρη, συζύγου του πρωθυπουργού Παναγή Τσαλδάρη, οι τρεις ποιητές Γ. Ζαλακώστας, Κ. Κρυστάλλης, και Θ. Μπρίσκος, που γεννήθηκε και έζησε στη Μπαρλέτα της Ιταλίας, οι δυο διπλωμάτες πρεσβευτές, Ευγένιος Ζαλακώστας και Δημ. Μπίτσιος, που έγιναν και υπουργοί Εξωτερικών, ο Πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών και μεγάλος επιστήμονας Ιωάν. Τρικαλινός, ο κορυφαίος ενδοκρινολόγος ιατρός της χώρας καθηγητής Διον. Ίκκος και πολλοί άλλοι. Στον κοινωνικό τομέα, ο λογοτέχνης Χρήστος Ζαλακώστας, που μετά τον πόλεμο εκλέγονταν βουλευτής Αθηνών, στεφάνωσε τον φίλο του Βασιλιά Αλέξανδρο και έγινε σύγγαμπρός του. Τρεις από τις δέκα πρωτομές που τοποθετήθηκαν στο πάρκο των Ιωαννίνων είναι Συρρακιωτών.

Οι δε Έμποροι με την πείρα, που είχαν στο διεθνές εμπόριο, την εντιμότητα, που τους διέκρινε και τον σεβασμό, που ενέπνεαν, ήταν ικανοί να διαχειριστούν και διεθνείς υποθέσεις, που ήταν έξω από τις συνηθισμένες δραστηριότητές τους.

Γι' αυτό, όπως γράφει ο Ιωάν. Βορές στο βιβλίο του «Ο Μ. Ναπολέων και οι Αλβανοί», ο Αλή Πασάς, όταν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

θέλησε να αλλάξει στρατόπεδο στη διεθνή πολιτική δηλ. να αφήσει τους Γάλλους και να κλείσει συμμαχία με τους Άγγλους, στον έμπορο Γεώργιο Τουρτούρη, θείο του Κωλέττη ανέθεσε να βολιδοσκοπήσει τους Άγγλους και να διαπραγματευθεί σε πρώτη φάση.

Τους Συρρακιώτες, που διέπρεψαν τον περασμένο αιώνα τους συναντάς σε πολλά κείμενα. Όταν προ καιρού τέλειωσα το διάβασμα του βιβλίου του κ. Γεωργίου Ράλλη για τον Γεώργιο Θεοτόκη και με ρώτησε η γυναίκα μου τι γράφει, της απάντησα: «*Πολλά και μεταξύ αυτών ότι οι κόντηδες Θεοτόκοι ήταν φανατικοί οπαδοί, προστατευόμενοι και υφιστάμενοι των Βλάχων της Πίνδου*». Έκπληκτη μου είπε: «*Το γράφει έτσι;*» Της απάντησα: «*Όχι ακριβώς, αλλά ότι ο Ιωάννης Βαπτιστής Θεοτόκης, παππούς του κατ' επανάληψη πρωθυπουργού Γεωργίου, ήταν φανατικός οπαδός του Ι. Κωλέττη, ο θείος του Γεωργίου, Σπύρος είχε κηδεμόνα και προστάτη στην Αθήνα, όταν σπούδαζε στη σχολή Ευελπίδων, τον Παύλο Λάμπρου και ο υιός του Νικόλαος - που εκτελέστηκε με τους έξι το 1922 - κατά την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα (1904-1908) υπηρετούσε στην Πρεσβεία της Σόφιας με πρεσβευτή τον Ευγένιο Ζαλακώστα*».

Το Συρράκο είναι αρκετά γνωστό σε πανελλαδική κλίμακα, τέσσερις δρόμοι της περιοχής των Αθηνών φέρουν το όνομά του. Τα τελευταία χρόνια με την κατασκευή του δρόμου, το επισκέφθηκαν πολλοί και ορισμένοι δημοσιογράφοι το παρουσίασαν σε περιοδικά, όπως η *Γυναίκα* και οι *Εικόνες*, η δε τηλεόραση το παρουσίασε αρκετές φορές.

Με τις λαογραφικές εκδηλώσεις, του Αυγούστου 1990, που ήταν ιδέα και σε μεγάλο μέρος πράξη της κας Ερμηνείας Φωτειάδη, δόθηκε η ευκαιρία, σε πολλούς που το επισκέφθηκαν, να γνωρίσουν την παλαιά ζωή του Συρράκου, να γράψει ο τύπος και η ΕΤ1 να προβάλει σε δυο εικοσάλεπτα το ντοκυμαντέρ του Νέστορα Μάτσα για τις εκδηλώσεις αυτές.

Η ιστορία όμως του Συρράκου δεν έχει γραφεί, γιατί δεν βρέθηκε ένας λόγιος που να πονάει τον τόπο, να δώσει όλες τις ικανότητές του κι όλη τη φλόγα της ψυχής του και με τα γνωστά αλλά διεσπαρμένα ιστορικά στοιχεία και όσα άλλα ήθελε αποκαλύψει η ιστορική έρευνα να ιστορήσει το πρόσωπο και την φυσιογνωμία του.

Ο Κ. Κρυστάλλης, το επιχείρησε και με το έργο του έκανε το Συρράκο γνωστό σε πολλούς Έλληνες και παραμένει μέχρι σήμερα ο καλύτερος πρεσβευτής του. Χάθηκε όμως νέος, δεν ολοκλήρωσε το έργο του, το οποίο θα ήταν πολύ διαφωτιστικό γιατί είχε ικανότητες, έζησε πιο κοντά στα γεγονότα και τους ανθρώπους, όταν το Συρράκο βρισκόταν σε ένα οριακό σημείο της ιστορικής του διαδρομής και είχε φλόγα στην ψυχή του.

Έτσι σήμερα δεν υπάρχει ένα βιβλίο αντάξιό του να το διαβάσει κανείς και να κατατοπιστεί για την ιστορία του και το χειρότερο είναι ότι ύστερα από εκατό χρόνια φθοράς, παρακμής και εγκατάλειψης, το έργο της συγγραφής της ιστορίας του είναι ακόμα πιο δύσκολο γιατί με το χρόνο ιστορικά στοιχεία και θύμησες χάνονται και η ομίχλη καλύπτει πολλά.

Με αυτές τις σκέψεις και αυτούς τους προβληματισμούς αλλά και το χρέος, που νιώθω να δώσω μερικές ιστορικές πληροφορίες για τους Συρρακιώτες της Πρέβεζας του περασμένου αιώνα και την συμβολή τους στην ανάπτυξη του λιμανιού της, θεωρώ απαραίτητο, πρώτα να δώσω ορισμένα στοιχεία της ιστορίας του Συρράκου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΜΑΛΛΙΝΩΝ ΥΦΑΣΜΑΤΩΝ - ΡΑΦΤΑΔΕΣ

Από την αρχή οι γεωργοκτηνοτρόφοι Συρρακιώτες, όπως και οι κάτοικοι των άλλων χωριών του Μαλακασιού, για να αντιμετωπίσουν το χειμώνα, «τα χιόνια και τα τρομερά ψύχη», υποχρεώθηκαν να ασχοληθούν με την ύφανση χοντρών μάλλινων υφασμάτων.

Από τις αρχές του 17ου αιώνα, όσοι έμειναν μόνιμοι κάτοικοι στο Συρράκο, επεξέτειναν την υφαντική και έγινε η κύρια απασχόλησή τους. Το κάθε σπίτι έγινε και μια βιοτεχνική μονάδα, που δούλευε όλο το χρόνο το μαλλί.

Το φθινόπωρο ο άνδρας της οικογένειας πήγαινε τα υφαντουργικά προϊόντα της παραγωγής τους και τα πωλούσε σ' άλλους πληθυσμούς, στην αρχή στην περιοχή των Γιαννίνων και της Άρτας.

Η παραγωγή των μάλλινων υφασμάτων, που συνεχώς μεγάλωνε, πήρε διαστάσεις, όταν οι Συρρακιώτες έμαθαν τη ραπτική τέχνη, η οποία θεωρούνταν συνέχεια της προηγούμενης κατεργασίας του μαλλιού. Την έμαθαν όλοι και πωλούσαν πλέον τα προϊόντα τους ραμμένα.

Από την εργασία τους αυτή, οι μόνιμοι κάτοικοι του Συρράκου πήραν το όνομα Ραφτάδες, όπως οι άλλοι από την απασχόλησή τους ονομάστηκαν Κτηνοτρόφοι (πικράροι). Τότε στο Συρράκο υπήρχαν μόνο Ραφτάδες και Κτηνοτρόφοι. Οι Έμποροι, οι Αγωγιάτες (κιραντζήδες) και οι Τυροκόμοι είναι προεκτάσεις των δυο αυτών κοινωνικών τάξεων.

Τα στενά ανδρικά ρούχα και η τέχνη του ραψίματός τους ήλθε από τη δύση. Η παράδοση λέει ότι οι πρώτοι ράφτες του Συρράκου ήταν δυο νέοι από το χωριό Καταρράκτης της Άρτας, που έμαθαν την τέχνη στην Άρτα. Πιθανότερη όμως είναι η εκδοχή ότι Συρρακιώτες νέοι πήγαν στην Άρτα βοηθοί σε ραφτάδες και έμαθαν την τέχνη. Ο Ι. Λαμπρίδης γράφει για το θέμα αυτό: «*Βοηθοί των αδρανών Αρταίων εγένοντο ράπται, έμποροι και ιδιοκτήται πλοίων και κύριοι φορτίων*» και «*διεσπάρησαν εις πολλάς πόλεις, μέχρι των Ηρακλείων Στηλών*».

Η αναπτυξιακή πορεία των χωριών του Μαλακασιού απειλήθηκε το 1648, γιατί τη χρονιά αυτή έσβησε η εξουσία της Βαλιδέ Σουλτάνας και χάσανε την υψηλή της προστασία και την αυτονομία τους. Από το 1645 άρχισαν οι Σουλτάνοι λίγο-λίγο να αφαιρούν το φόρο της δεκάτης από τη Βαλιδέ Σουλτάνα και να τον διαθέτουν σαν αμοιβή σε διακεκριμένους πολεμιστές. Το Συρράκο ξεπέρασε εύκολα την κρίση αυτή στις σχέσεις του με το Οθωμανικό κράτος και συνέχισε την πορεία του χωρίς σοβαρές συνέπειες.

Για το Συρράκο και τις Καλαρύτες από την εποχή αυτή κύριοι παράγοντες ανάπτυξής τους ήταν η απρόσιτη και οχυρή θέση τους και η δυναμική που είχε αναπτυχθεί από τη μέχρι τότε πορεία τους. Επίσης η άριστα συγκροτημένη με δημοκρατικό τρόπο τοπική αυτοδιοίκηση και κοινοτικοί θεσμοί μέσα από τους οποίους διατήρησαν την ενότητά τους και την πολιτιστική τους κληρονομιά.

Το Μέτσοβο που ήταν πάνω σε δρόμο αντιμετώπισε προβλήματα, γι' αυτό πολλοί κάτοικοι το 1650 το εγκατέλειψαν. Μερικοί πήγαν στο Συρράκο, όπως μέλη της οικογένειας Ζαμάνη, της οποίας οι απόγονοι έμειναν για πάντα. Πολλοί Μετσοβίτες τότε, όπως γράφει ο Φάνης Μιχαλόπουλος (Νέα Εστία, 1940), πήγαν στη Μοσχόπολη της οποίας «*η βιοτεχνική κι εμπορική κίνησις της πόλεως αυξήθηκε καταπληκτικά*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

κι ιδίως αφ' ότου οι τολμηρότεροι κι εργατικότεροι κάτοικοι του Μετσόβου και του Σκαμνελίου της Ηπείρου εγκαταστάθηκαν στη Μοσχόπολη κι έκτισαν ιδιαίτερους δικούς τους οικισμούς, που τους ονόμασαν Μετσοβίτ μαχαλά και Σκαμνελίκ μαχαλά. Από την εποχή τούτη η Μοσχόπολη παίρνει μια ευρύτερη βιοτεχνική και εμπορική ανάπτυξη, που τον ακόλουθο αιώνα την έκανε πρότυπο κοινότητας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και ως βιομηχανικό και εμπορικό κέντρο ανέβηκε στη πρώτη θέση των πόλεων της Ευρωπαϊκής Τουρκίας».

Από τα παραπάνω βγαίνει το συμπέρασμα ότι τα τρία χωριά του Μαλακασιού είχαν αναπτύξει τη βιοτεχνία και το εμπόριό τους πρό του 1650.

Ύστερα από λίγα χρόνια το Μέτσοβο ξαναπήρε προνόμια και μπόρεσε να συνεχίσει την αναπτυξιακή πορεία του.

Τα υφάσματα που παράγονταν στα χωριά της περιοχής του Συρράκου ήταν πολλών ειδών. Κυριότερα ήταν: το φλοκάτο (βλάχικα σάρικα), το δίμητο, το κάλτσινο, ο σαμαράς και άλλα. Εκείνο όμως, που έδωσε τη μεγάλη ώθηση στην υφαντουργία και άνοιξε τις αγορές, πέρα από τον Ελλαδικό χώρο, ήταν το σκούτικο με το οποίο γίνονταν οι κάπες. Η κάπα για πολλά χρόνια έγινε το κύριο ένδυμα των ανθρώπων γιατί τους προστάτευε από το κρύο, τη βροχή και την είχαν στρώμα και σκέπασμα. Αρχικά το σκούτικο παράγονταν στα βλαχοχώρια του Ασπροποτάμου.

Για το ύφασμα αυτό έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον και οι ναυτικοί, που τότε ήταν όλοι ξένοι. Οι Ιταλοί ναυτικοί τους συνέστησαν να προσθέσουν την κουκούλα, έτσι η κάπα πήρε τη γνωστή της μορφή σε όλα τα μεγέθη, κάπα, καπότο, κοντοπάκι, φλοκάτη. Οι ναυτικοί χρησιμοποιούσαν το αδιάβροχο αυτό ύφασμα (σκούτικο) και για να προστατεύουν τα εμπορεύματα από τη βροχή.

Όταν οι Ραφτάδες, που δούλευαν στα παράλια μέρη, διεπίστωσαν τη μεγάλη ζήτηση του σκούτικου και της κάπας, ετόλμησαν και πήγαν οι ίδιοι στα λιμάνια της Ιταλίας, που το προϊόν τους ήταν ήδη γνωστό και περιζήτητο. Με τον καιρό πήγαν σ' όλα τα μέρη της δυτικής Μεσογείου. Ξεκινούσαν στις αρχές του φθινοπώρου και γύριζαν όλοι στο χωριό μέχρι του Λαζάρου για να γιορτάσουν με τις οικογένειές τους τις Άγιες ημέρες. Έτσι οι γιορτές της Παναγίας, του Πάσχα, αλλά και η λατρεία του Αγίου Νικολάου στην κεντρική εκκλησία του χωριού, είχαν ένα ιδιαίτερο λόγο για τους Συρρακιώτες.

Τον 17ον και 18ον αιώνα, όπως και στις αρχές του 19ου, που οι βλάχοι «του Πίνδου» ταξίδευαν δυο φορές το χρόνο στα πέλαγα της Μεσογείου η πειρατεία ήταν διαρκής κίνδυνος. Οι πειρατές από το Αλγέρι, το Τούνεζι και την Τρίπολη, πολλές φορές με την ανοχή ή και την υπόθαλψη του Διβανίου, προσέβαλαν, αιχμαλώτιζαν και λεηλατούσαν ό,τι μπορούσαν σε στεριά και θάλασσα. Κατά καιρούς πολλοί πειρατές ήταν χριστιανοί.

Η πειρατεία στα χρόνια αυτά είχε τέτοιες διαστάσεις, που πολλές φορές δημιουργούνταν σοβαρά διακρατικά προβλήματα, όπως, όταν ο Βενετός ναύαρχος Καπέλος καταναυμάχησε είκοσι πειρατικά πλοία στον κόλπο της Αυλώνας, απειλήθηκε σύγκρουση μεταξύ Βενετίας και Τουρκίας και τούτο γιατί πολλές φορές πίσω από την πειρατεία κρύβονταν και κρατικές πολιτικές (Π.Αραβαντινός, σ. 227).

Το 1684 ο Φρ.Μοροζίνης στάλθηκε από τη Βενετία, με αξιόμαχο στόλο, εναντίον των Οθωμανών πειρατών, που είχαν καταφύγιο τη Λευκάδα και κατέσφαξε εξακόσιους. Μετά κατέλαβε την

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Πρέβεζα και άρχισε την χρονιά αυτή ο δεκαπενταετής πόλεμος (1684-1699), στον οποίο πήρε μέρος και η Αυστρία.

Στο τέλος του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα, που το εμπόριο και η Ελληνική Ναυτιλία είχαν αναπτυχθεί, η πειρατεία είχε σημειώσει νέα έξαρση, εξ αιτίας των κρίσεων και των πολέμων. Ο Λήκ γράφει για την περίοδο αυτή: «*Η θαλασσοπορία εις μύριους εξετίθετο κινδύνους ένεκα της κολοσσιαίας πειρατείας. Ήταν δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς τον πειρατή από τον ειρηνικό ναυτικό, τον λαθρέμπορο από τον κουρσάρο, το πολεμικό καράβι από το λιστρικό πλεούμενο, τον αγαθό έμπορο από τον λιστή*». Για να αντιμετωπίσουν την πειρατεία οι Έλληνες ναυτικοί, αναγκάστηκαν να κατασκευάσουν πλοία εύδρομα, κατάλληλα και για πόλεμο, το δε Διβάνι τους επέτρεψε να τα εξοπλίσουν. Έτσι με σκληρούς αγώνες κατόρθωσαν να εξασφαλίσουν τις μεταφορές και παράλληλα από τις συγκρούσεις με τους πειρατές απέκτησαν πολεμική πείρα, χάρη στην οποία με τα σιτοκάραβά τους μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν, πολλές φορές νικηφόρα, την Τουρκική αρμάδα, να κυριαρχήσουν στο Αιγαίο και να συμβάλουν αποφασιστικά στην επιτυχή έκβαση την επανάστασης του Εικοσιένα.

Στάθηκα στην πειρατεία όχι μόνο γιατί ήταν ένας διαρκής κίνδυνος για τους Ραφτάδες και Εμπόρους του Μαλακασιού αλλά και για να γίνει αντιληπτό από ποιούς δρόμους πέρασε η ανάπτυξη του Συρράκου.

Από δυο λιμάνια ή σκάλες, όπως τις έλεγαν, γίνονταν η διακίνηση των εμπορευμάτων κατά τον 17ο και 18ο αιώνα στην τουρκοκρατούμενη Ήπειρο, τη Σαγιάδα και τη Σαλαώρα.

Πιο κοντά στο δρόμο των Συρρακιωτών ήταν η Σαλαώρα, μια ακατοίκητη ακτή στον Αμβρακικό, νοτίως της Άρτας. Ο γνωστός βιογράφος της Αγίας Θεοδώρας, στις αρχές του 16ου αιώνα, ονομάζει τη θέση αυτή ως λιμάνι. Από την έρημη αυτή θέση, στην οποία δεν μπόρεσε να στεριώσει άνθρωπος, διακινούνταν τα περισσότερα εμπορεύματα της Ηπείρου. Ο Αλή Πασάς, γράφει ο Π.Αραβαντινός στη χρονογραφία του (Β' τόμος, σελ. 145), εγκατέστησε εκατό χριστιανικές οικογένειες από τη Χιμάρα. «*Αι πλείσται εξωντώθηκαν διά το νοσώδες του τόπου*». Οι υπόλοιποι, όταν άρχισε ο αποκλεισμός του Αλή Πασά από τους Σουλτάνους, επανήλθαν στην πατρίδα τους.

Σύντομα όμως διαπίστωσαν ότι η σκάλα της Σαγιάδας, που ήταν απέναντι από την Κέρκυρα, τους εξυπηρετούσε καλύτερα, γιατί ήταν κοντά σε οικισμό, στον οποίο μπορούσαν να παραμείνουν, αυτοί και τα εμπορεύματά τους, όταν το ιστιοφόρο καθυστερούσε να έλθει ή δεν του επέτρεπαν ή επέτρεπαν οι καιρικές συνθήκες να απoπλεύσει. Επίσης μίκρυνε το θαλασσινό ταξίδι τους. Το σπουδαιότερο ήταν ότι οι Βενετοί υποχρέωναν όσους θα πήγαιναν στη Βενετία και σε άλλα λιμάνια της Αδριατικής, στα οποία κυριαρχούσαν, να περάσουν υποχρεωτικά από το λοιμοκαθαρτήριο της Κέρκυρας αυτοί και τα εμπορευματά τους. (Η Βενετοκρατία στη Δυτική Ελλάδα, Αστέριου Αρχοντίδη σελ. 98).

Στην πορεία τους προς την Ευρώπη, η Κέρκυρα ήταν ο πρώτος σταθμός αλλά και τόπος δουλειάς, γιατί εκτός από πρωτεύουσα των Βενετοκρατούμενων Επανήσων, ήταν μεγάλο πέρασμα των ιστιοφόρων πλοίων, που ανέβαιναν και κατέβαιναν την Αδριατική και είχε πιο τακτική συγκοινωνία με την Ευρώπη απ' ό,τι η Σαλαώρα και η Σαγιάδα.

Το 1695 ιδρύθηκε στη Σαγιάδα Γαλλικό προξενικό πρακτορείο και τα πλοία με Γαλλική σημαία, που φόρτω-

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ναν στη Σαγιάδα, δεν ήταν υποχρεωμένα να διέρχονται από την Κέρκυρα, το 1702 όμως το πρακτορείο μεταφέρθηκε στη Σαλαώρα. Από τα αρχεία των δυο αυτών προξενικών πρακτορείων ο ιστορικός ερευνητής μπορεί να αντλήσει χρήσιμα στοιχεία.

Από τις δυο αυτές σκάλες περνούσαν, δυο φορές κάθε χρόνο, οι Βλάχοι Ραφτάδες της Πίνδου.

Ο Συρρακιώτης πρώτος πρωθυπουργός της Ελλάδας Ιωάννης Κωλέττης

ΠΕΡΙ ΒΛΑΧΩΝ ΚΑΙ ΣΥΡΡΑΚΟΥ

Για την καταγωγή των Βλάχων έχουν γραφεί από πολλούς Έλληνες και ξένους πολλά και αντιφατικά. Κυρίως δυο είναι οι απόψεις: αυτή που υποστηρίζεται μεταξύ άλλων και από τους Κ. Παπαρρηγόπουλο, Ν.Βέη, Π.Αραβαντινό, Λ.Χαλκοκυνδύλη, Ι.Λαμπρίδη, Κατακουζηνό και είναι ότι οι Βλάχοι ήλθαν από τη Ρουμανία και εκείνη, που υποστηρίζεται κυρίως από τους Κ.Κούμα, Δ.Κεραμόπουλο, Μ.Χρυσοχόου, Τ. Κατσουγιάννη, Σ.Λιάκο και είναι ότι οι Βλάχοι είναι αυτόχθονες.

Ο Μετσοβίτης Τριαντάφυλλος Μπάρτας (στο περί εποίκων Ρωμαίων έργο, 1878) υποστηρίζει πως οι Βλάχοι της Ηπείρου και της Θεσσαλίας, είναι άμεσοι απόγονοι Ρωμαϊκών αποικιών, οι οποίες ιδρύθηκαν στη περιοχή της Πίνδου τρεις αιώνες πριν από τις Ρωμαϊκές στη Δακία.

Ορισμένοι Βλαχόφωνοι συντάχθηκαν με την άποψη αυτή για να αντιμετωπίσουν την εισβολή της τότε Ρουμανικής προπαγάνδας. Με τη θέση τους αυτή, χωρίς να το θέλουν, υποκίνησαν και έφεραν την Ιταλική προπαγάνδα και τις δυο βίαιες επεμβάσεις της Ιταλίας, το 1917 και το 1941.

Η καταγωγή των Βλάχων είναι ένα δύσκολο αμφιλεγόμενο και σκοτεινό ιστορικό θέμα, που το περιέπλεξαν ακόμα πιο πολύ και το έκαναν σκοτεινότερο οι κατά καιρούς προπαγάνδες και επεμβάσεις της Ρουμανίας, της Ιταλίας και τελευταία του ιδρύματος του Σερβορουμάνου επιχειρηματία στη Δυτική Ευρώπη, Κων/νου Ιωσήφ Δραγάν, που έχει την έδρα του στο Παρίσι και κανένας δεν ξέρει τι υπηρετεί.

Οι Συρρακιώτες, που πήραν μέρος σ' όλους τους Εθνικούς αγώνες για την απελευθέρωση της Ελλάδας και της Ηπείρου, κάτω από τις πιο δυσμενείς συνθήκες, όπως θα δούμε, δεν δέχονταν καμιά από αυτές τις απόψεις. Θεωρούσαν τους εαυτούς των Έλληνες και ήταν διαλλακτικοί απέναντι σε όλες τις προπαγάνδες, οι οποίες δεν κατόρθωσαν να τους αγγίξουν παρ' όλα τα υλικά και μορφωτικά μέσα, που τούς προσέφεραν.

Ενώ για την καταγωγή των Βλάχων διαφωνούν οι ιστορικοί, για τη γλώσσα όλοι τους συμφωνούν και δέχονται πως είναι λατινογενής δημοτική με πολλές δανεικές λέξεις από τους λαούς εκείνους με τους οποίους ήλθαν σε επαφή.

Για την προέλευση του ονόματος Βλάχος πολλά γράφτηκαν και πολλά ειπώθηκαν και υπάρχουν δυο απόψεις: εκείνων, που θεωρούν καθαρά Ελληνική τη λέξη δίχως ν' αποδεικνύουν την ετυμολογική της προέλευση και των σοβαρών ιστορικών ερευνητών, που με επιστημονικά επιχειρήματα αποδεικνύουν πως η λέξη Βλάχος είναι Γερμανική και σημαίνει τον Λατινόφωνο. Με τη λέξη welsch ή walachen ονόμαζαν οι Γερμανοί τους Λατινόφωνους (Κ. Κούμας, Ιστ. Ανθρ., τ. 12, σελ. 522, Βιέννη 1832 - Κ.Παπαρρηγόπουλος, Ιστ. Ελλ. Έθνους).

Το περασμένο αιώνα εμφανίστηκε η ονομασία Κουτσόβλαχος, που τη θέλουν μερικοί σαν νεοελληνική παραλλαγή, αλλά δεν είναι. Η λέξη είναι σύνθετη από το Τουρκικό κιουτσούκ = μικρή + Βλαχιά. Συμβαίνει κατά το δανεισμό των ξένων λέξεων, γράφει ο Γρηγόριος Πλάταρης (σημειωματάρι ενός Μετσοβίτη), ν' αγνοούμε την ακριβή τους σημασία και να δημιουργείται η πλάνη, που όταν είναι κοινή γίνεται κατάσταση. Αυτό έγινε και με το Κιουτσούκ = μικρή + Βλαχιά = Μικρόβλαχοι και όχι Κουτσόβλαχοι. Μικρή Βλαχιά ονομάζονταν τότε η Θεσσαλία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Το όνομα Βλάχος εμφανίζεται για πρώτη φορά απ' τον Κεδρινό το 976 μ.Χ. και με το ίδιο όνομα αναφέρονται από τους συγγραφείς σ' ολόκληρο το Μεσαίωνα κι αργότερα οι Βλάχοι.

Οι πρώτοι Βλαχόφωνοι συνοικισμοί με μορφή μόνιμης εγκατάστασης εμφανίστηκαν επίσης το 10ο αιώνα, όπως γράφει ο Πουκεβίλ (τόμος Β', κεφ. 6).

Ο Αδαμ. Αδαναντίου στη Μεγάλη Ελλ. Εγκυκλοπαίδεια γράφει ότι τον 7ο αιώνα στο θέμα της Παλαιάς Ηπείρου με πρωτεύουσα τη Νικόπολη αναφέρονται σαν σπουδαιότερες πόλεις μεταξύ άλλων, το Μέτσοβο, οι Καλαρύτες και η Πρέβεζα. Η πληροφορία του αυτή δεν είναι ακριβής, γιατί η μεν Πρέβεζα εμφανίζεται τον 13ον αιώνα, πολύ μετά την καταστροφή και ερήμωση της Νικόπολης, ο δε Ι.Λαμπρίδης στα Μαλακασιακά για την εγκατάσταση και προέλευση των Βλάχων γράφει: «*Ο Πουκεβίλ σημειών ότι το Μέτσοβον όπερ και εν τω χρονικώ των Ιωαννίνων τον 14ον αιώνα αναφέρεται, εθεμελιώθη υπό ποιμένων Βλάχων κατά τον 10ον αιώνα εις τόπους αγνώστους και ερήμους, δεν ημάρτησεν. ... Επειδή δ' οι Βλάχοι το πλείστον όντες δυσκόλως το θέρος εν Θεσσαλία διήρχοντο εικάζομεν ότι ευθύς απ' αρχής και εις τα δυσπρόσιτα της Ηπείρου όρη ούτοι απε-*

σύρθησαν και ανεξαρτήτως διήγον μέχρι του 1333, ότε υπετάγησαν εις Ανδρόνικον τον νεώτερον χάριν των ποιμνίων αυτών».

Ο Λπκ ανάγει στο 15ο αιώνα την παράδοση, που άκουσε στις αρχές του περασμένου αιώνα στις Καλαρύτες «Ματσούκι κασαμπάς, Καλαρύτη χωριό, Συρράκο πέντε σπίτια» ή «Κάστρο Βίλιζα = Ματσούκι, Καλαρίτη μαχαλάς, Σεράκο πέντε σπίτια». Ο Ι.Λαμπρίδης γράφει για το Συρράκο: «*Τω 1510 μόλις 30 πρίθμει οικογενείας κατά ανά σημείωσιν. Διό και το απομνημόνευμα <Σεράκο πέντε σπίτια>. Ηυξήθη όμως προϊόντος του χρόνου και εκ της μεταναστεύσεως ιδίως πολλών εκ Παληοχωρίου Σεράκου, μεθ' ου μέχρις 15 ετών μίαν και μόνην κοινότητα απετέλει, ως και εξ άλλων Ελληνικών μάλιστα κωμών, εις ο οφείλεται και ο πλήρης εξελληνισμός της κώμης ταύτης*». Ονόματα όπως Γιαννιώτης, Κατσάνος, επιβεβαιώνουν την άποψη αυτή του Ι. Λαμπρίδη.

Για τον εποικισμό του Συρράκου ο Κ.Κρυστάλλης γράφει: «*Εκ Παλαιοχωρίου, ης οίδε κατά ποίαν εποχήν και δια ποίαν αιτίαν, ανήλθον εις νυν Συρράκον οι πρώτοι αυτού κάτοικοι παρ' οις μετώκησαν και εκ των επισημοτέρων οικογενειών του Μετσόβου οι Ζαμαναίοι, όπως εις Καλαρύτας ων οι πρώτοι κάτοικοι είναι απόσπασμα των Ματσουκιωτών*».

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας αναπτύχθηκαν οικονομικά και πολιτιστικά εκείνες οι περιοχές, που τους παραχωρήθηκαν διάφορα προνόμια. Στην Ήπειρο προνόμια πήραν αμέσως με την κατάκτησή της από τους Τούρκους το 1430, τα Γιάννενα, τα δεκατέσσερα πρώτα χωριά του Ζαγοριού και από τα Βλαχοχώρια της Πίνδου, που τώρα η περιοχή τους λέγονταν Μαλακάσι, μόνο το Μέτσοβο, που ήταν πάνω στο δρόμο των Τουρκικών στρατευμάτων. Και τούτο γιατί ο στρατηγός Σινάν Πασάς στην αναφορά του προς το Σουλτάνο για την κατάκτηση της Ηπείρου ανάφερε και για τις διευκολύνσεις, που προσέφεραν στα στρατεύματά του στις δύσκολες κι' επικύνδυνες εκείνες διαβάσεις οι Μετσοβίτες. Ο Σουλτάνος με απεσταλμένο τους ευχαρίστησε και τους παραχώρησε ουσιαστικά προνόμια αλλά και το Αρματολίκι του Ζυγού.

Οι υπόλοιποι κάτοικοι του Μαλακασιού λόγω της οχυρής και απρόσιτης χώρας του κατόρθωσαν να διατηρήσουν την αυτονομία τους μέχρι το 1480, δηλαδή πενήντα χρόνια μετά την παράδοση της Ηπείρου στους Τούρκους ζούσαν ανεξάρτητοι.

Την χρονιά αυτή απεφάσισαν αυθόρμητα να υποταχθούν με τον όρο όμως να υπαχθούν απ' ευθείας στη Βαλιδέ Σουλτάνα, δηλαδή τη μάνα του εκάστοτε Σουλτάνου. Τα προνόμια αυτά διατηρήθηκαν μέχρι το 1648.

Ο Ι.Λαμπρίδης γράφει ότι, τόση ήταν η ισχύς της Βασιλομήτορος και του Κεχαγιά της, στην αυλή του Σουλτάνου, ώστε όχι μόνο καμμία αγγαρεία δεν επεβάλλετο στις κοινότητες του Μαλακασιού αλλά και η είσοδος παντός Οθωμανού απαγορεύετο. Επετρέπετο μόνον σε σπάνιες περιπτώσεις να πάει Οθωμανός στο Μαλακάσι, όπως για αυτοψία πτώματος από φόνο, ήταν όμως υποχρεωμένος όταν πέρναγε τα σύνορα των κοινοτήτων αυτών να σταματά και να πνάζει την σκόνη από τα πέταλα του αλόγου του. «*Η περιοχή του Μαλακασιού, ήταν διηρημένη σε 3 αυτοδιοικούμενες ομοσπονδίες: του Μετσόβου, του Συρράκου και των Καλαρυτών και διοικούνταν Δημοκρατικά*».

Στις κοινότητες αυτές, κατά την Τουρκοκρατία, σφυρηλατήθηκαν οι θεσμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης και με την εμμονή και εγκαρτέρησή τους στα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αυστηρά πάτρια ήθη και έθιμα, δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις να αναδειχθούν ηγετικά στοιχεία, προικισμένα με εντιμότητα, σύνεση, γενναιότητα και ευστροφία.

Τα χωριά αυτά με τη διαρκή πρόοδό τους δεν άργησαν να επιβληθούν υλικά και ηθικά στους περιβάλλοντες αυτά πληθυσμούς και να αναδειχθούν σε περιλάλητα κέντρα πολιτισμού.

Ο Κ.Παπαρρηγόπουλος (στο κεφ. Ε΄ τομ. ΣΤ΄, σελ. 123), που αναφέρεται στην οργάνωση του νέου Ελληνισμού-Κοινότητες, γράφει ότι οι ομοσπονδίες ήταν δύο:

«*Τα βλαχοχώρια ταύτα ήσαν διηρημένα εις δύο κοινοτικάς ομοσπονδίας, εξ ων της μίας μεν προΐστατο η κώμη καλούμενη Καλαρύτη, της δε ετέρας η Συρράκω. Έκαστον χωρίον είχε τους ιδίους κοινοτικούς άρχοντας, αλλά εξηρτάτο ή από της μιας ή από της άλλης των δύο κωμών, εκ των οποίων η Συρράκω είχε 42 χωρία εις αυτήν υποταγμένα. Μετήρχοντο δε τα χωρία ταύτα πολλήν εμπορίαν ναυτικών καπών και πολλοί των κατοίκων αυτών ήσαν επί τούτω διεσπαρμένοι εις όλας τας παραλίους πόλεις της Ευρώπης μέχρι και αυτών των Ηρακλείων Στηλών. Απεδήμουν όμως πάντοτε επί σκοπώ παλιννοστίας και επανερχόμενοι συναπεκόμιζον περιουσίας λόγου αξίας 100 και 200 χιλιάδων χρυσών, μετά δε των περιουσιών πολλά του πολιτισμού αγαθά, ιδίως δε βιβλιοθήκας πολυτίμους*».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΚΑΛΑ ΚΑΙ ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Η ξεχωριστή ανάπτυξη του Συρράκου και των Καλαρυτών, που ήταν από τους νεότερους οικισμούς του Μαλακασιού, οφείλεται στη δυσπρόσιτη και οχυρή θέση τους αλλά και στην ορεινή και άγονη γη τους, στην οποία μετακινήθηκαν οι Ματσουκιώτες και οι Παληοχωρίτες αν και προστατεύονταν από τη Βαλιδέ Σουλτάνα και παρ' όλα τα προβλήματα στην επικοινωνία τους και το βαρύ χειμώνα.

Λίγα χιλιόμετρα προ του Συρράκου και των Καλαρυτών, ο δρόμος ήταν πολύ στενός και περνούσε από τη σχεδόν κάθετη πλαγιά του βουνού και σε αρκετό μήκος ήταν κατασκευασμένη σκάλα στο βράχο, που έφτανε μέχρι την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου - Σιν Τζιώρτζου, όπως την ονομάζουν οι Συρρακιώτες -. Τώρα ο δρόμος παρακάμπτει τον Άγιο Γεώργιο και περνάει πιο χαμηλά, έτσι ένα μικρό κομάτι της σκάλας διασώθηκε. Προς τα κάτω του δρόμου γκρεμός εκατοντάδων μέτρων, προς τα πάνω η πλαγιά του βουνού έχει πολλές πέτρες, που κρέμονται. Εάν από κάποια αιτία κυλούσε ένα μικρό πετραδάκι, αυτό κτυπούσε άλλα και έφτανε ολόκληρα βράχια να περνάν πάνω από το δρόμο και να πέφτουν στο γκρεμό.

Ο Κ.Κρυστάλλης περιγράφει ως εξής τη διάβαση από το τμήμα αυτό του δρόμου: «*Ηρχίσαμεν την άνοδον οδού αποκρήμνου στενωτάτης εις διάστημα μιας περίπου ώρας, καθ' ην πεζοί και τρέχοντες προσείχομεν άνωθεν μεν όπως μη κυλισθή κανείς λίθος και μας κατασυντρίψη την κεφαλήν, κάτωθεν δε όπως μη παραπατήση ο πους και κατακρημνισθώμεν εις άβυσσον, χαίνουσα εις βάθος 300 και 500 μέτρων. Ο κρημνός ούτος λέγεται χαμένος, τουτέστιν απώλεια. Περί το τέλος δ' αυτού άρχεται η λεγόμενη Σκάλα, οδός λελαξευμένη εν είδει κλίμακος επί των βράχων και ανερχομένη ελικοειδώς εντός ημισείας και πλέον ώρας επί της κορυφής του Σπανού, ένθα το εξωκκλήσιον του Αγίου Γεωργίου*».

Για τον κίνδυνο, που διέτρεχαν οι διαβάτες από τη θέση αυτή έχω και τη δική μου εμπειρία. Δεκατριάχρονος πήγαινα στο Συρράκο, στη θέση αυτή κίνησαν οι πέτρες με τρομακτικό θόρυβο, που σου προκαλούσε μεγαλύτερο φόβο απ' ό,τι το σφύριγμα των Ιταλικών βομβών, που πολλές φορές το άκουσα κατά τους βομβαρδισμούς της Πρέβεζας το 1940. Τότε πέσαμε στην άκρη του δρόμου κάτω από τα βράχια του βουνού για να προφυλαχθούμε. Ευτυχώς πέρασαν λίγες δεκάδες μέτρα μακριά μας. Στη θέση αυτή λίγοι άνδρες μπορούσαν να σταματήσουν οποιαδήποτε στρατιωτική δυναμη. Γι' αυτό τα δυο χωριά όλες τις φορές πάρθηκαν από το Βορρά, το 1821, το 1912 και κατά τις εμφύλιες συρράξεις τον Οκτώβρη του 1943 και το Γενάρη του 1944. Όταν ο επισκέπτης φτάνει στον Άγιο Γεώργιο αντικρύζει ξαφνικά τα δυο χωριά. Συγκλονιστική στιγμή για το Συρρακιώτη και προπαντός όταν γύριζε από τα ξένα και δεν ήξερε πώς θα βρει τους δικούς του.

Ο Άγιος Γεώργιος δεν ήταν μόνο τόπος λατρείας, σε πολεμικές περιστάσεις γίνονταν και στρατώνας γιατί η θέση του ήταν στρατηγική αλλά και καταφύγιο από τις κακοκαιρίες του χειμώνα. Αντίθετα από τη μεσηβρινή σκάλα, από την άλλη μεριά στην Πουλιάνα ο δρόμος έκλεινε από το πολύ χιόνι. Γι' αυτό η εκκλησία στις πλευρές της έχει κλειστά χαγιάτια στα οποία υπήρχε στέρνα με νερό και η κοινότητα φρόντιζε να υπάρχουν καυσόξυλα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εκεί μέσα έβρισκαν καταφύγιο άνθρωποι και ζώα. Όταν διαπίστωναν ότι χρειάζονται βοήθεια για να ανοίξει ο δρόμος κτυπούσαν την καμπάνα ν' ακούσουν στο χωριό και να έλθουν για βοήθεια.

Ο Κ. Κρυστάλλης γράφει σχετικά: «*Το εξωκκλήσιον του Αγίου Γεωργίου έκτισαν προ δύο εκατονταετηρίδων οι Συρρακιώται και Καλαρυκιώται από κοινού, ως κοινόν προσευχητήριον διά τους ταξιδεύοντας εξ αυτών. Διότι τον Άγιον τούτον θεωρούσιν ως προστάτην της στράτας των. Επί της Επαναστάσεως όμως κατεδαφίσθη υπό των Τούρκων και ανεκαινίσθη κατόπιν. Σήμερον ο χαμηλός ναός του περικυκλούται υπό εστεγασμένης ευρυχώρου στοάς, επί της πύλης της οποίας υψούται το τετράγωνον υψηλόν κωδωνοστάσιόν του φέρον μέγαν ρωσικόν κώδωνα του οποίου οι ήχοι ακούονται μέχρι Πραμάντων. Την 23 Απριλίου πανηγυρίζουσιν ενταύθα φαιδρότατα οι Συρρακιώται και Καλαρυκιώται, ότε νεανίαι αυτών συνηθίζουσι και αδελφοποιούνται (γίνονται βλάμπδες, μπράτιμοι, αδελφοποιτοί). Τον δε χειμώνα οι μεν Καλαρυπώται μεταβαίνουσιν εις την κωμόπολίν των διά Δοβιτζιάνης (Προσηλίου) και Κηπίνης, μοναστηρίου υπό τους βράχους του Αγίου Γεωργίου, κεκαλυμμένου υπό χιονοστιβάδων, συνηθίζουσιν να κρούωσι τον κώδωνα του ναού, ον ακούοντες οι εν Συρράκω εξέρχονται διά πτύων και σκαπανών και ανοίγουσι την οδόν. Πολλάκις αναγκάζονται και οι Συρρακιώται να μη πλησιάσωσι τον Άγιον Γεώργιον διά αφθονίαν των χιόνων, αλλά κατέρχονται διά Κηπίνης εις Ιωάννινα, οπότε η οδός αυτή καταντά επιπονωτάτη. Ενιότε πίπτει τοσαύτη χιών, ώστε διακόπτεται εντελώς επί δύο και τρεις μήνες η συγκοινωνία Συρράκου-Καλαρρυτών και Ιωαννίνων ή Άρτης. Διότι εκτός του μεγάλου ύψους της είναι εκτεθειμένη πολύ εις τον άνεμον η ράχις του Αγ. Γεωργίου και ιδία εις τον βορράν. Ώστε οι κάτοικοί του λέγουσιν ότι ενταύθα συναντώνται και ερίζουσι την κυριαρχίαν οι άνεμοι πάντες και δεν απολείπει η ανεμοθύελλα, όπως εις τον Μαλέαν της Λακωνίας δεν απολείπει η τρικυμία ποτέ».*

Μου έλεγε ο Μήτρος ότι το 1930 Φεβρουάριο μήνα, μαζί με τον εξάδελφό του Κώστα και μια γυναίκα, πήγαιναν στο Συρράκο με τα πόδια, υπολόγιζαν να κοιμηθούν στο Χάνι του Τρίκα, το βρήκαν όμως κλειστό και συνέχισαν, έφτασαν στον Άγιο Γεώργιο ώρα μία τη νύκτα, εκεί φυσούσε τόσο δυνατός βορριάς, που αν περνούσαν όρθιοι τα λίγα μέτρα μπροστά από την εκκλησιά θα τους άρπαζε και θα τους έρριχνε στο γκρεμό. Ευτυχώς είχαν μαζί τους φακό και τριχιά με την οποία δέθηκαν, ο ένας μετά τον άλλον, έπεσαν στο έδαφος και σούρνοντας πέρασαν. Στην Πουλιάνα βρήκαν χιόνι, με κόπο πέρασαν γιατί είχαν πείρα από τέτοιες καιρικές καταστάσεις και ήταν νέοι. Όταν έφτασαν απέναντι από το Συρράκο, στη λεύκα, ο Μήτρος είδε να σβήνει το φως του σπιτιού του, που ήταν στην αρχή του χωριού και σε χρόνους παλαιούς ήταν της οικογένειας Μουστάκη.

Οι Συρρακιώτες και οι Καλαρυκιώτες συνήθιζαν να υποδέχονται τους ξενιτεμένους τους όταν γύριζαν στην είσοδο του χωριού και όταν πήγαιναν στο χωριό τους σημαντικά πρόσωπα τα προϋπαντούσαν στον Άγιο Γεώργιο. Από τον Ληκ μαθαίνουμε πώς τον υποδέχθηκαν οι Καλαρυκιώτες στο δεύτερο ταξίδι του το 1809 (την πρώτη φορά πήγε στις Καλαρύτες το 1805):

«*Ταξιδεύοντας προς τις Καλαρύτες έφτασε στις 29 Ιουλίου στο μοναστήρι του Άη-Γιώργη όπου έσπευσαν να τον προϋπαντήσουν οι Αρχές και οι πρό-*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

κριτοι της κωμόπολης με επικεφαλής τον κυρ Κ.Τουρτούρη, που εκπροσωπούσε ως κοτζάμπασης τον αδελφό του. Τους συνόδευε ο Αλβανός σούμπασης. Προπορεύονταν μια ορχήστρα γύφτων μουζικάντηδων. Οι Καλαρυκιώτες κουβαλούσαν ένα αρνί, κρασί, ψωμί και σα-λάτα. Το τραπέζι στρώθηκε αμέσως. Οι υπηρέτες άπλωσαν ένα πανί καταγής στη γαλαρία του μοναστηριού, έκοψαν το κρέας και το σκόρπισαν εδω κι εκεί. Μερικοί κάθησαν πάνω σε χαλιά, άλλοι στο λιθόστρωτο. Οι γύφτοι άρχισαν να παίζουν τα όργανά τους. Ήταν τέσσαρα νταούλια, δύο μεγάλα και δύο μικρά, δύο βιολιά, ένα είδος όμποε (κλαρίνο) ένα άλλο πνευστό και μια φλογέρα. Ύστερα από το γεύμα άρχισαν τα κλέφτικα τραγούδια. Αναφέρονταν στα ηρωϊκά κατορθώματα των Σουλιωτών και του Κατσαντώνη, που σκότωσε <τον περίφημο μπουλούκμπαση Βελιγκέκα>. Τα ηρωϊκά τραγούδια ακολούθησαν τα τραγούδια της αγάπης, που συνοδεύονταν με επιφωνήματα <πω, πω, πω>. Ύστερα σηκώθηκε ο Αλβανός σούμπασης κι έσυρε γυμνοπόδαρος το χορό».

Ο μεγάλος Ευεργέτης του Συρράκου Σπ.Μπαλτατζής (1849-1908), το θεματοφύλακα της ιστορίας των δύο κωμοπόλεων Άγιο Γεώργιο, που είναι απέναντι και πιο ψηλά από το Συρράκο με ευρύ ορίζοντα, διάλεξε για τόπο ταφής του. Στη διαθήκη του γράφει: «*Παραγγέλλω τον κληρονόμο μου να αποστείλει αμέσως τον λείψανόν μου εις το Συρράκο ίνα ενταφιασθή εις Άγιον Γεώργιον όπισθεν της εκκλησίας, ένθα από τούδε παρήγγειλα εις την κοινότητα χώρον, διά τον ιδικόν μου τάφον και του αδελφού μου Κων/νου όν εξέθαψα εκ Παλέρμου της Σικελίας ύστερον από δέκα επτά έτη. Επιθυμώ εκεί-θεν να επιτρώ του συμπολίτας μου κα-τά πόσο ευσυνειδήτως θα συμμορφούνται με τας θελήσεις μοι*».

Από την Αθήνα το λείψανό του μεταφέρθηκε μπαλσαμωμένο στον Ι.Ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου στην Πρέβεζα, όπου ψάλθηκε τρισάγιο. Ασπάστηκαν το νεκρό όλοι οι Συρρακιώτες και πολλοί άλλοι και από εκεί μεταφέρθηκε στο Συρράκο. Ετάφη στον Άγιο Γεώργιο και από τότε παραμένει βιγλάτορας του Συρράκου.

Νεαρός ο Σπ.Μπαλτατζής πήγε στο Παλέρμο της Σικελίας, στα δυο αδέλφια του πατέρα του, που ασχολούνταν με το εμπόριο των εσπεριδοειδών. Από εκεί πήγε στην Καλκούτα των Ινδιών, από την οποία εξήγαγε εσπεριδοειδή στην Αγγλία. Μετά από μικρό διάστημα πήγε στο Λονδίνο. Με μικρό δικό του κεφάλαιο εγκαταστάθηκε στην Οδησσό της Ρωσίας, εκεί έμεινε πολλά χρόνια, ασχολήθηκε με το εμπόριο των σιτηρών και εξελίχθηκε σε μεγάλο διεθνή έμπορο. Γύρισε στην Ελλάδα το 1899. Το σπίτι του στην παραλία της Πρέβεζας, (καφενείο Ολύμπια, γραφεία Ν.Δ., κουρείο Κίκερη) το άφησε κληροδότημα. Σπίτι του αδελφού του Κώστα ήταν το σημερινό κατάστημα Ν.Νίκα στην αγορά, από προίκα της γυναίκας του, που ήταν γένος Μουστάκη.

Από το Παλέρμο οι θείοι του, τον περασμένο αιώνα ήλθαν και εγκαταστάθηκαν στην Πρέβεζα. Έκτισαν οικοδομές και ασχολήθηκαν κυρίως, ό ένας με τις θαλάσσιες συγκοινωνίες και ο άλλος με τις χερσαίες, όπως θα δούμε. Απόγονοί τους από θυγατέρες, αγόρια δεν είχαν, τρισέγγονο του πρώτου είναι ο κ. Χαρίλαος Μάνος και δισέγγονος του δευτέρου ο κ. Ντίνος Φατούρος.

Ο Άγιος Γεώργιος και η σκάλα του ήταν κύριοι συντελεστές της ανάπτυξης των δυο κωμοπόλεων και αποτελούν ένα θεμελιακό κεφάλαιο της ιστορίας των. Ο κόπος και οι κίνδυνοι, που συ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νεπάγονται το πέρασμά τους, ήταν το τίμημα, που πλήρωσαν οι κάτοικοι του Συρράκου και των Καλαρυτών για την ασφάλεια τους, απαραίτητη προϋπόθεση για την αξιοθαύμαστη οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΙΔΡΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΣΥΡΡΑΚΟΥ

Το Συρράκο είναι κτισμένο σε μεσημβρινή και απότομη πλαγιά της Πίνδου ΝΑ των Ιωαννίνων, που το προστατεύει από τους ανέμους και τις καιρικές αλλαγές. Από τις τρεις πλευρές του το περιβάλλουν άγριες χαράδρες, που το οχυρώνουν. Με τις βροχές ή όταν λιώνουν τα χιόνια, στις απότομες αυτές χαράδρες, κυλάν τα νερά με ορμή και μεγάλο θόρυβο. Ο Ζαγορίσιος δάσκαλος Απ.Σακελλαρίδης, που έζησε στο Συρράκο την δεκαετία του 1870, στο ανέκδοτο έργο του γράφει:

Είναι απότομος ο τόπος
ένθεν κείθεν τα νερά,
εις τον ξένον φόβον φέρουν
χιόνια ψύχη τρομερά.

Ο επισκέπτης του Συρράκου, όταν φτάνει στη Φιντανίτσα, εντυπωσιάζεται από την άγρια ομορφιά του τοπίου, που είναι «ιδιαιτέρου φυσικού κάλους» και γι' αυτό πρέπει να διαφυλαχθεί, οποιαδήποτε θυσία κι αν απαιτηθεί.

Οι πρώτοι άνθρωποι, που ανέβηκαν και κατοίκησαν στη περιοχή του Συρράκου ήταν οι βλάχοι από το Παλαιοχώρι, γιατί δείγματα προηγούμενης ζωής δεν υπάρχουν.

Η περιοχή ήταν ακατοίκητη λόγω του μεγάλου υψομέτρου (1200-1300 μ.), του ορεινού, άγονου, δυσπρόσπου εδάφους και των κλιματολογικών συνθηκών, που επικρατούν τον χειμώνα.

Από την αρχή και σ' όλη τη χρονική περίοδο της ακμής του Συρράκου, μέχρι το 1886, τα δυο χωριά συναποτελούσαν μια κοινότητα, με το όνομα Συρράκο, στην οποία ανήκε όλο το βουνό από τον Άραχθο (γέφυρα Παπαστάθη) μέχρι τον παραπόταμό του τον Χρούσια (Καλαρύτικος). Η κοινοτική έκταση του Προσήλιου ήταν κάτω από το δρόμο Συρράκου-Παλαιοχωρίου. Όταν τα δυο χωριά χώρισαν, το Παλαιοχώρι, αποτέλεσε κοινότητα με το όνομα Παλαιοχώρι Συρράκου.

Από το Παλαιοχώρι, που διατήρησε την αρχική χωροταξική δόμησή του και τον τρόπο ζωής μέχρι τον αιώνα μας, μπορούμε να αντλήσουμε γνώση και με άλλα στοιχεία και πληροφορίες μαζί να συμπεράνουμε για τον εποικισμό του Συρράκου και για τον τρόπο ζωής των πρώτων Συρρακιωτών.

Οι γεωργοκτηνοτρόφοι Παλαιοχωρίτες κατοικούσαν μέσα στα αγροκτήματα τους και γι' αυτό το χωριό ήταν αραιοδομημένο σε τέτοιο βαθμό, που σε αρκετές περιπτώσεις χρειάζονταν ώρες πεζοπορία για να επικοινωνήσουν οι κάτοικοί του μεταξύ τους. Επόμενο ήταν οι Παλαιοχωρίτες να παν και στο οροπέδιο της Πουλιάνας, που τότε καλύπτονταν από δάση, να τα κάψουν και να καλλιεργήσουν το τόσο σπάνιο και απαραίτητο για την επιβίωσή τους χώμα.

Αργότερα, στα χρόνια της ανεξαρτησίας (1430-1480) και μέχρι την υποταγή του Μαλακασιού στους Τούρκους, οι κάτοικοι του Παλαιοχωρίου αντιμετώπισαν μεγάλες δυσκολίες να καλύψουν τα ελλείμματά τους σε δημητριακά για τη διατροφή τους από άλλα μέρη. Συγχρόνως αντιμετώπιζαν και θέματα ασφάλειας, γιατί ήταν το πλησιέστερο προς τα Γιάννενα βλαχοχώρι.

Τα χρόνια αυτά πολλοί Παλαιοχωρίτες αναγκάστηκαν να στραφούν προς την Πουλιάνα, ίσως από τότε και σ' άλλες θέσεις για να καλλιεργήσουν δημητριακά.

Τα πρώτα χρόνια οι καλλιεργητές και κτηνοτρόφοι της Πουλιάνας το φθινόπωρο κατέβαιναν στο Παλαιοχώρι γιατί ήταν αδύνατο να ζήσουν άνθρωποι το χειμώνα στην τοποθεσία αυτή.

Οι πρώτοι κάτοικοι, που αποφάσισαν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

να κατοικήσουν όλο το χρόνο στην περιοχή αυτή, αναγκάστηκαν να μετακινηθούν στην πλαγιά, που τους προστάτευε τον χειμώνα από τα πολλά χιόνια, τους βοριάδες και είχε πολλά νερά.

Η παράδοση λέει ότι η πρώτη εγκατάσταση έγινε στο πάνω μέρος της πλαγιάς στη θέση, που λέγεται «Πέντε» και μας θυμίζει τα «Πέντε σπίτια», που γράφει ο Ληκ. Δεν κατοίκησαν από την αρχή στο σημερινό κέντρο του χωριού, που προστατεύεται καλύτερα από τους καιρούς και έχει πολλά νερά γιατί ο τόπος ήταν όλο γκρεμνά και δάσος.

Έτσι σχηματίστηκε ο οικισμός του Συρράκου, ο οποίος σιγά σιγά αναπτύσσονταν και έφτασε τριάντα χρόνια μετά την υποταγή του στους Τούρκους, το 1510, να έχει τριάντα σπίτια.

Οι κάτοικοι του Συρράκου ζούσαν κυρίως από την καλλιέργεια και την κτηνοτροφία. Όπου συναντούσαν χώμα έκαιγαν τα δένδρα, έκτιζαν λιθότοιχους και έφτιαναν μικρά χωράφια. Σιγά σιγά έφτασαν μέχρι τους πρόποδες του Περιστεριού, στα Γαλαρόκαμπα, που έχουν υψόμετρο 1800 μέτρα. Σε κανένα άλλο μέρος του Ελλαδικού χώρου, δεν γίνονται καλλιέργειες σ' αυτό το υψόμετρο με τις χειρότερες καιρικές συνθήκες.

Τα μεγάλα δάση του Συρράκου καταστράφηκαν για τη γεωργία, αργότερα οι κτηνοτρόφοι αποτελείωσαν ό,τι είχε ξεμείνει και ο τόπος έγινε σπανός.

Οι πιο παλαιοί θυμούνται ότι κάτοικοι του χωριού πήγαιναν σ' ορισμένες τοποθεσίες και ξέθαβαν κορμούς καμένων δένδρων από το έδαφος.

Η κτηνοτροφία ήταν περιορισμένη. Τον χειμώνα κατέβαζαν τα ζώα στο Παλαιοχώρι, που είχε μικρότερο υψόμετρο και πιο ήπιο χειμώνα. Πολλοί κάτοικοι του Συρράκου διατηρούσαν στο Παλαιοχώρι τα σπίτια και τα χωράφια τους στα οποία κατοικούσαν το χειμώνα. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι για πολλά χρόνια, ώσπου η κτηνοτροφία αναπτύχθηκε και έγινε νομαδική, το Παλαιοχώρι ήταν το χειμαδιό του Συρράκου. Έτσι κύλησε η ζωή στο Συρράκο όλο το 16ο αιώνα.

Στις αρχές του επόμενου αιώνα σημαντικά ιστορικά γεγονότα, που συνέβησαν στον ευρύτερο χώρο της Ηπείρου επέδρασαν στη ζωή του Συρράκου αλλά και του συνόλου των χωριών του Μαλακασιού. Τα γεγονότα αυτά μέσα από την τραγικότητά τους δημιούργησαν τις συνθήκες, που συνέβαλαν στην ανάπτυξη της περιοχής και κυρίως του Συρράκου, των Καλαρυτών και του Μετσόβου.

Κορυφαίο γεγονός, που συνέβαλε σημαντικά να αλλάξει ριζικά η συμπεριφορά των Τούρκων στην περιοχή της Ηπείρου, ήταν η επανάσταση, που ξέσπασε τον Σεπτέμβριο του 1611. Αυτής ηγείτο ο Ηπειρώτης Διονύσιος, Μητροπολίτης Λαρίσσης και Τρίκκης, που είχε απομακρυνθεί από την θέση του, γιατί λίγα χρόνια πιο μπροστά (1600) είχε υποκινήσει άλλη επανάσταση στη Θεσσαλία. Μετά την αποτυχία και της δεύτερης επανάστασής του στην Ήπειρο και το μαρτυρικό του θάνατο, τον είπαν χλευαστικά, από φιλόσοφο, σκυλόσοφο και έτσι έμεινε στην Ιστορία.

Κατά την επανάσταση αυτή 1.000 περίπου γεωργοί και βοσκοί οπλισμένοι με ακόντια, τόξα, ρόπαλα και γεωργικά εργαλεία - 40 μόνο από αυτούς διέθεταν αρκεβούζια - έσφαξαν όσους Τούρκους συνάντησαν στα χωριά, μπήκαν στα Γιάννενα, έκαψαν το διοικητήριο του Οσμάν Πασά και σκότωσαν μερικούς Τούρκους.

Την άλλη ημέρα ο Οσμάν με λίγους ιππείς και με εξοπλισμένους Τούρκους της πόλεως αντεπιτέθηκε και διέλυσε εύκολα τα ανοργάνωτα «στίφη» των επαναστατών. Τότε η τρομοκρατία απλώθηκε τόσο μέσα στα Γιάννενα, ό-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σο και σε ολόκληρη την Ήπειρο. Αρκετοί σκοτώθηκαν, άλλοι σκλαβώθηκαν, πολλοί αναγκάστηκαν να αλλάξουν την πίστη τους και οι περισσότεροι απ' όσους επέζησαν σκορπίσθηκαν στα βουνά. Επίσης καταστράφηκαν πολλές εκκλησίες και μοναστήρια και δημεύτηκαν τα κτήματά τους. Τότε καταργήθηκαν και μερικά από τα προνόμια, που είχε παραχωρήσει στούς Γιαννιώτες το 1430 ο Σινάν Πασάς, όπως η εξαίρεση από το παιδομάζωμα και άλλα. Το 1622 μαρτυρείται και η πρώτη διενέργεια παιδομαζώματος στα Γιάννενα (τομ.Ι', σελ.328, Ιστ.Ελλ.Έθνους).

Οι Τούρκοι κατεδάφισαν μέχρι θεμελίων το μεγάλο μοναστήρι του Αγ. Δημητρίου στην περιοχή της Παραμυθιάς, γιατί ήταν το κέντρο των δραστηριοτήτων του Διονυσίου. «*Τα δε χωριά τα πέριξ αυτού έπαθαν ανυπόφορα δεινά και αποστερήσεις, εκτεθειμένα εις την διάκρισιν και αυθαιρεσία εκάστου Οθωμανού*» (σελ.223, Α' τομ., Π.Αραβαντινού).

Μετά και το δεύτερο επαναστατικό κίνημα του Διονυσίου, οι Τούρκοι γνώριζαν ότι οι επαναστάτες μητροπολίτες, αυτής της εποχής, είχαν επαφές με τη δύση, κυρίως με την Ισπανία, η οποία έδειχνε κάποιο ενδιαφέρον για την περιοχή της δυτικής Βαλκανικής. Γι' αυτό άλλαξαν πολιτική απέναντί των και φάνηκαν πολύ σκληροί.

Από την τρομοκρατία, που εξαπέλυσαν, πολλοί δειλιάσαντες και για να διατηρήσουν τις περιουσίες των εξώμοσαν. Οι ομαδικοί εξισλαμισμοί Ελλήνων χριστιανών, που σημειώθηκαν την περίοδο αυτή στην Ήπειρο είναι οι μοναδικοί σ' όλη τη διάρκεια της Τουρκικής κατοχής και περιορίστηκαν κυρίως στην περιοχή της Θεσπρωτίας. Πολλοί από τους εξισλαμισθέντες διατήρησαν τα Ελληνικά ονόματά τους, όπως οι δυο πιο επιφανείς οικογένειες Τούρκων της Πρέβεζας, οι Ντίνου και Καραμπέτσου οι οποίοι παντρεύονταν και Ελληνίδες, αυτό όμως δεν τους εμπόδιζε, με εξαίρεση τον Αλή Ντίνο, να είναι μισέλληνες.

Την ίδια εποχή επεκτάθηκε το απάνθρωπο παιδομάζωμα, του οποίου κυρίως σκοπός ήταν να εξυπηρετήσει την ανάγκη υποστήριξης της δυναστείας με αξιόμαχες και απόλυτα πειθαρχημένες στρατιωτικές δυνάμεις. Ο Π.Αραβαντινός για την αφαίμαξη του Ελληνισμού από το παιδομάζωμα γράφει: «*Εκ των χριστιανών τού παιδομαζώματος υπήρχε και ο περίφημος Ασλάν Πασάς, καταγόμενος εκ του Μονοδενδρίου χωρίου του Ζαγορίου, αρχηγός των ενδοξοτέρων Οθωμανικών οικογενειών, των εν Ιωαννίνοις και Αργυροκάστρω διαπρεπουσών και σήμερον*».

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό πόσο σοβαρή απειλή για το Ελληνικό Έθνος ήταν οι εξισλαμισμοί και το παιδομάζωμα, όχι μόνο για την αφαίμαξή του αλλά και για τούς ανθέλληνες του έφτιαναν.

Από αυτή την χρονική περίοδο, παράγοντας αταξίας και ανασφάλειας των Ελλήνων της Ηπείρου έγιναν και οι Αλβανοί, οι οποίοι ύστερα από την ηρωϊκή και μακροχρόνια αντίστασή τους, με ηγέτη τον θρυλικό Γεώργιο Καστριώτη, υποτάχθηκαν στους Τούρκους, εξισλαμίσθηκαν και ως μισθοφόροι συγκροτούσαν τα στρατιωτικά τους σώματα, μέχρι το τέλος της Τουρκοκρατίας.

Οι Αλβανοί, που έμαθαν να αποζούν από τα όπλα και τη βία, όταν γύριζαν από εκστρατεία λεηλατούσαν τις περιοχές απ' όπου περνούσαν και όταν δεν ήταν σε πόλεμο συγκροτούσαν συμμορίες.

Το κλίμα ανασφάλειας, που προκάλεσαν όλα αυτά τα γεγονότα, ανάγκασε πολλούς χριστιανούς να αποσυρθούν σε ασφαλέστερες περιοχές ή να

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

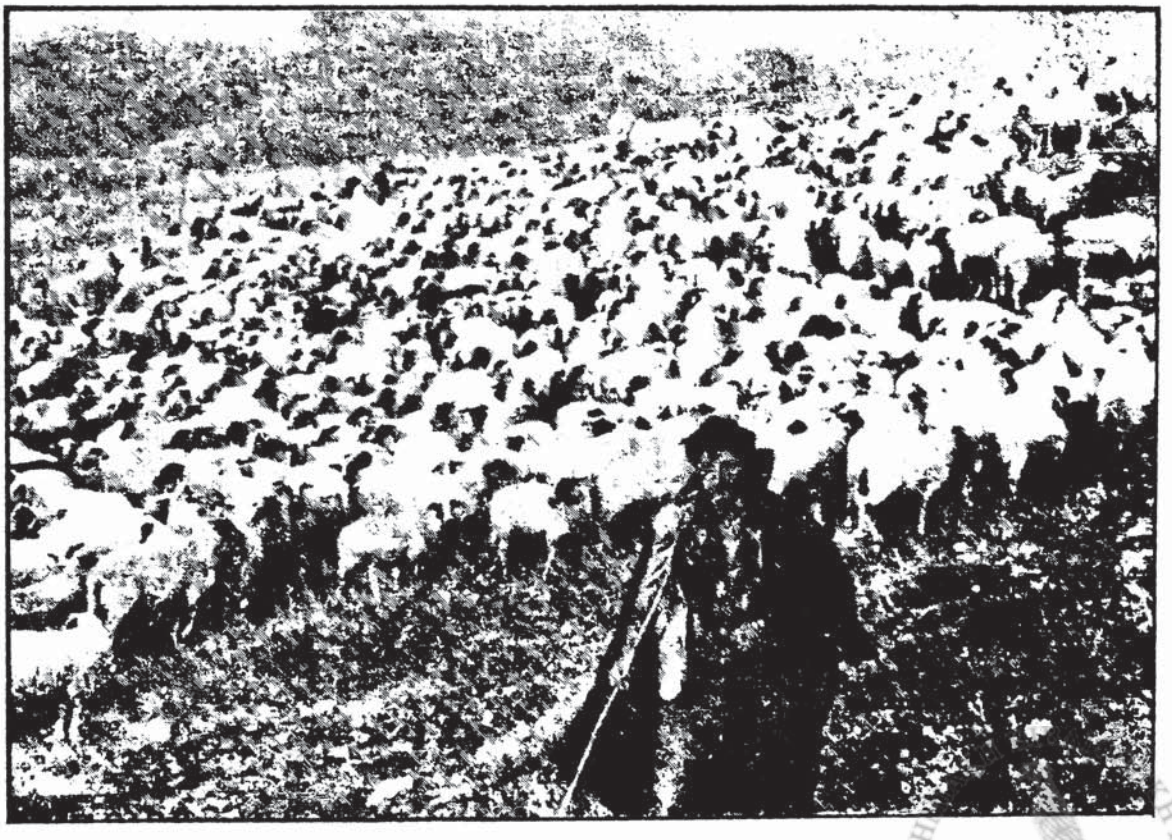
μεταναστεύσουν σ' άλλα μέρη. Αυτή την εποχή πολλοί κατέφυγαν και στα αυτόνομα ορεινά χωριά του Μαλακασιού, που είχαν την προστασία της Βαλιδέ Σουλτάνας.

Συνέπεια της συγκέντρωσης πολλών ανθρώπων στο Συρράκο, με την περιορισμένη και άγονη γη του, ήταν να δημιουργηθεί πρόβλημα επιβίωσης των κατοίκων του, που συνέχεια αυξάνονταν.

Για να αντιμετωπίσουν τη δύσκολη αυτή οικονομική κατάσταση, οι κάτοικοι του Συρράκου, αναγκάστηκαν να επεκτείνουν και να βελτιώσουν τους μέχρι τότε πόρους ζωής. Το πέτυχαν με μια βαθειά κοινωνική και οικονομική τομή η οποία δημιούργησε τις συνθήκες για ευρεία και μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη του Συρράκου.

Γύρω στο 1630, οι αγροτοκτηνοτροφικές οικογένειες του Συρράκου διασπάσθηκαν. Μέλη της ίδιας οικογένειας, πήραν όσα ζώα είχε η οικογένεια και ακολούθησαν το νομαδικό κτηνοτροφικό βίο ο οποίος τους έδινε τη δυνατότητα να τα πολλαπλασιάσουν. Τά άλλα μέλη της αυτής οικογένειας, που έμειναν στο χωριό ζούσαν από την καλλιέργεια και κυρίως από τη βιοτεχνία των μάλλινων υφασμάτων για την οποία άνοιξαν ευρείς ορίζοντες, όταν έμαθαν και να ράβουν τα υφάσματα, που έφτιαχναν.

Έτσι από τη διάσπαση αυτή της κοινωνίας του Συρράκου προέκυψαν οι δυο κοινωνικές τάξεις, των Κτηνοτρόφων και των Ραφτάδων.

ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ - ΝΟΜΑΔΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ο Μάμαλης απ' τ' Άγραφα στη Λεπενού τα πήγε.
Ο Θάνος τ' Ασπροπόταμου, του Μαλακάση ο Μπάρδας
κατέβηκαν για χειμαδιό στον κάμπο του Τρικκάλου.
Την Αλασσώνα εδιάλεξε του Σμόλκα ο Χατζημπύρος
Ο Κάγκαλος του Ζαγοριού στο Λούρο ξεχειμάζει
του Κουρμολιάσα ο τσέλιγκας, ο Γάκης ο Ψαλίδας,
της Βαλαώρας τα Ζεβρά τα βοσκοτόπια πήρε.
(Κ.Κρυστάλλης, Τραγούδια του χωριού και της στάνης)

Στη νομαδική κτηνοτροφία, οι Συρρακιώτες, μπήκαν πρώτοι, την ανέπτυξαν μαζικά και σε όλα τα χρόνια, που ακολούθησαν, είχαν τα περισσότερα ζώα.

Το Συρράκο, από τα νεότερα χωριά του Μαλακασιού, μέχρι τις αρχές του 17ου αιώνα, είχε τη μεγαλύτερη αύξηση πληθυσμού και το οξύτερο πρόβλημα επιβίωσης των κατοίκων του. Με το νομαδικό βίο των κτηνοτρόφων, που ήταν μια μορφή μετανάστευσης και τη νομαδική κτηνοτροφία αναπτύχθηκε ένας δυναμικός οικονομικός κλάδος, που συνέβαλε στην παραπέρα οικονομική ανάπτυξή του.

Στα άλλα δυο μεγάλα χωριά του Μαλακασιού, εκτός από τη βιοτεχνία των μάλλινων ρούχων και τη νομαδική κτηνοτροφία, αναπτύχθηκε και άλλη κύρια απασχόληση. Στις Καλαρύτες η αργυροχρυσοχοΐα και στο Μέτσοβο η ξυλουργία. Οι αργυροχρυσοχόοι των Καλαρυτών και οι ταλιαδόροι του Μετσόβου, ανέπτυξαν την τέχνη τους σε σπάνια καλλιτεχνικά επίπεδα και τα έργα τους αποτελούν σημαντικό κεφάλαιο της ιστορίας της Λαϊκής Τέχνης κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Οι Καλαρυκιώτες είχαν τόσο περιορισμένη προβατοτροφία, ώστε νοίκιαζαν το στανότοπο του βουνού τους Κουρμολιάσα σε Συρρακιώτες. Ο Κ.Κρυστάλλης γράφει για τον πατέρα της μάνας του: «*Του Κουρμολιάσα ο Τσέλιγκας, ο Γάκης ο Ψαλίδας*», και για τον αδερφό της: «*Τα γιδοπρόβατά του τάχε εκείνην την χρονιά στα βοσκοτόπια του Χόντζα, μεγάλα βοσκοτόπια κατά το Μέτσοβο. Εκατηφορήσαμε προς το ποτάμι του Μετσόβου κι εφτάσαμε το βράδυ στου Χόντζα*».

Οι Συρρακιώτες κτηνοτρόφοι από την αρχή κατέβηκαν στα πλούσια και θερμά λειβάδια της Άρτας και της Πρέβεζας, γνωστά από την αρχαιότητα για τα πολλά χορτάρια και τα καλοζωισμένα ζώα τους.

Όλοι οι άλλοι κτηνοτρόφοι από τη Γράμμοστα του Γράμμου, μέχρι τις Καλαρύτες κατέβαιναν στη Θεσσαλία, εκεί το χειμώνα τα ζώα δοκιμάζονταν, με επιπτώσεις στην παραγωγή τους.

Για την ποιότητα των λειβαδιών της Ηπείρου ο Ησίοδος γράφει: «*Υπάρχει μία Ελλοπίη πολύομβρος και καλολίβαδος πλούσια εις πρόβατα και ταχύποδα βόδια*». *Αργότερα ο Αριστοτέλης εις την «Ζώων ιστορία» του (βλ.ΙΙΙ, κεφ. XVI, σ.7) γράφει: «Αλλά η χώρα έχει πολλήν νομήν και διά κάθε περίοδον καταλλήλους τόπους. Πολύ μεγαλόσωμοι είναι οι βόες και τα πρόβατα τα οποία καλούνται Πυρρικά από το όνομα του Βασιλέως της Ηπείρου Πύρρου*».

Πολύ συνετέλεσε στην ανάπτυξη της νομαδικής κτηνοτροφίας και η αλλαγή της ιδιοκτησίας και της εκμετάλλευσης της γης, που έγινε στην Ήπειρο το 1635.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στην Οθωμανική αυτοκρατορία το τιμάριο υπήρξε το κύτταρο του πολιτικού στρατιωτικού και οικονομικού οικοδομήματός της και εξυπηρετούσε ένα βασικό σκοπό: τη συντήρηση του σπαχή στον οποίο παρεχωρείτο με τον όρο ότι ο κάτοχός του θα έσπευδε κατά τις διάφορες εκστρατείες να ενταχθεί στις τάξεις του ιππικού.

Όταν ο Σινάν Πασάς κατέκτησε αναίμακτα την Ήπειρο (1430), εκτός από τα προνόμια που έδωσε σε πολλές περιοχές, άφησε τα έσοδα από την εκμετάλλευση της γης, η οποία θεωρητικά ανήκε στον Σουλτάνο, στους χριστιανούς, που την κατείχαν από τα χρόνια του Βυζαντίου, τους λεγόμενους «Προνιάρους», με τους ίδιους όρους που την παραχωρούσαν και στους Οθωμανούς σπαχήδες. Αυτοί οι χριστιανοί Ηπειρώτες σπαχήδες, είχαν μεγαλύτερη σχέση με τη γεωργία και ενδιαφέρονταν για το γεωργικό εισόδημα.

Το έτος 1635 με αφορμή ένα επεισόδιο, που έγινε σε εκστρατεία στην Περσία όπου πήραν μέρος 12.000 Ηπειρώτες χριστιανοί σπαχήδες, το Διβάνι διέταξε να μη μπορεί κανείς χριστιανός σπαχής να νέμεται τα προνόμιά του, αν δεν εξισλαμισθεί. Έτσι ορισμένοι Ηπειρώτες σπάχηδες εγκατέλειψαν τα τιμάρια τους, άλλοι σκοτώθηκαν, οι περισσότεροι όμως εξισλαμίσθηκαν, απέκτησαν συνήθειες Οθωμανών και ασχολήθηκαν περισσότερο με το στρατιωτικό βίο.

Οι εξισλαμισμοί, το παιδομάζωμα, η ελονοσία, η τρομοκρατία, η λεπλασία και οι κίνδυνοι από την πειρατεία, που αυτή την εποχή ήταν σε έξαρση, σχεδόν εξαφάνισαν τους Ελληνικούς πληθυσμούς της υπαίθρου. Οι πεδινές εκτάσεις έμειναν ακαλλιέργητες και μεταβλήθηκαν σε λειβάδια. Η ερήμωση αυτή των κάμπων, έδωσε τη λύση στο πρόβλημα του υπερπληθυσμού του Συρράκου, εκτονώνοντάς το με τη μορφή του νομαδικού βίου. Οι δε ιδιοκτήτες των λειβαδιών Τούρκοι αγάδες, που σχεδόν όλοι τους ήταν εξισλαμισθέντες Έλληνες, απέκτησαν εισόδημα και φυσικό ήταν να δέχονται τους νομάδες κτηνοτρόφους ευνοϊκά.

Οι Συρρακιώτες στα πλούσια χειμαδιά της Νότιας Ηπείρου ανέπτυξαν την κτηνοτροφία τους και σε πολύ μικρό διάστημα δημιουργήθηκε πρόβλημα επάρκειας θερινών βοσκών. Άλλη λύση δεν υπήρχε παρά να βόσκουν με τη σειρά τον τόπο του Συρράκου και οι άλλοι να νοικιάζουν βοσκές σε χωριά, που δεν είχαν κτηνοτροφία. Όταν τα κοντινά χωριά της Πίνδου ανέπτυξαν και αυτά δική τους κτηνοτροφία κατά το παράδειγμα των Συρρακιωτών, πολλοί Συρρακιώτες, για να βρουν θερινές βοσκές για τα ζώα τους, αναγκάστηκαν να φύγουν σε τόπους μακρινούς και να ξεκόψουν από το Συρράκο, γιατί, όπως λέει ο έγκυρος εκφραστής της παράδοσης του Συρράκου Μήτρος Παπαδημητρίου, η κτηνοτροφία κατά τον 18ον αιώνα αναπτύχθηκε τόσο πολύ ώστε ήθελαν επτά χρόνια να περιμένουν για να πάρουν σειρά.

Από την πληροφορία αυτή βγαίνει το συμπέρασμα ότι οι Συρρακιώτες το 18ο αιώνα είχαν περίπου 200.000 πρόβατα, γιατί το βουνό, που είχε τότε το Συρράκο μπορούσε να ζήσει 35.000 πρόβατα. Ο μεγαλύτερος τσέλιγκας ήταν ο Μάμαλης, τον οποίο αναφέρει ο Κ.Κρυστάλλης και ο Μήτρος λέει ότι είχε 12.000 πρόβατα. Οι τρεις αδελφοί Μάμαλη ζούσαν στη Στερεά Ελλάδα και εκεί έμειναν για πάντα αυτοί και οι απόγονοί τους.

Σε παλαιό βιβλίο του Ι.Ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου του Συρράκου, όπως μου είπε ο Μ.Π., είναι γραμμένο χρηματικό ποσό με το οποίο η ενοριακή επιτροπή αγόρασε δώρο μια ταμπακιέρα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

και την πρόσφερε στον Αρχιτσέλιγκα Μάμαλη, όταν κάποτε επισκέφθηκε το Συρράκο, για να τον ευχαριστήσουν για δωρεά, που είχε κάνει στην εκκλησία.

Για τη μετανάστευση αυτή των κτηνοτρόφων τού Συρράκου ο Ι.Λαμπρίδης γράφει: «*Τοσούτον δ' πύξησεν ο πληθυσμός του Σεράκου περί τας αρχάς του ΙΗ' αιώνος, ώστε πολλαί των οικογενεκών αυτού υπερπληρωθείσαι και μη δυνάμεναι να ζήσωσι κατέλιπον (1713-1714) τας μονίμους αυτών θερινάς κατοικίας και πσπάσθησαν τον πλάνητα*». Επίσης γράφει ότι έφυγαν και για άλλη αιτία: «*Λέγεται επίσης εκ παραδόσεως ότι περί το έτος 1713 ικανοί εκ του πολυανθρώπου Σεράκου, προς αποφυγήν αποτίσεως φόρων τακτικών τε και ατάκτων, τον πλάνητα τούτον βίον πσπάσθησαν, διεσπάρησαν δε ου μόνον εις την Βόρειον Ελλάδα, αλλά και εις την Μικράν Ασίαν, Θράκην και Μακεδονίαν*».

Οι Συρρακιώτες κτηνοτρόφοι, που εγκατέλειψαν «τας μονίμους θερινάς κατοικίας», έφυγαν για πάντα από την Ήπειρο και σκόρπισαν σε πολλά μέρη, ζούσαν όλο το χρόνο ως νομάδες, όπως οι Σαρακατσανέοι και με τον καιρό έχασαν τη γλώσσα τους. Γι' αυτό υπάρχει κάποια σύγχυση ως προς την καταγωγή των τελευταίων. Όλες οι ανακοινώσεις, που έγιναν στο συνέδριο για τους Σαρακατσάνους (1-3 Οκτωβρίου 1983) στις Σέρρες, όπως και όσοι ιστορικοί έχουν γράψει, συμφωνούν ότι κοιτίδα των Σαρακατσάνων είναι η Ήπειρος.

Ο Δημ. Ψυχογιός γράφει: «*Δεν είναι τυχαίο λοιπόν, που αρκετές φάρες Σαρακατσαναίων ισχυρίζονται ότι κατάγονται από το Συρράκο. Είναι πιθανό πως η φήμη της μεγάλης κτηνοτροφίας, η σχετική φωνητική ομοιότητα των λέξεων <Συρράκο> και <Σαρακατσάνος> όπως και το πραγματικό γεγονός της προέλευσης ορισμένων μεγάλων οικογενειών Σαρακατσαναίων από το Συρράκο (Μασμαλαίοι, Μαλαμούληδες) μεγέθυνε αυτό το τελευταίο γεγονός*».

Η μεγάλη έξοδος των Συρρακιωτών Κτηνοτρόφων από την Ήπειρο έγινε μέχρι τα μέσα του 18ου αιώνα, γιατί προς το τέλος του με την ανάπτυξη του εμπορίου πολλοί έγιναν Αγωγιάτες, και σποραδικά συνεχίστηκε μέχρι τελευταία.

Λίγα χρόνια προ του Β' Παγκοσμίου πολέμου τα πρώτα ξαδέρφια της μάνας μου, Δημήτριος και Γιάννης Κ.Παπουτσής, πήγαν για χειμαδιό στη Βόρεια Εύβοια, κοντά στην Αιδηψό, στο πολλών χιλιάδων στρεμμάτων κτήμα «Αγία Βαρβάρα» του Συρρακιώτη Ζαλοκώστα. Για να φτάσουν από το Συρράκο στη Στυλίδα, από τη Θεσσαλία, ήθελαν δεκαέξι ημέρες πορεία. Από τη Στυλίδα περνούσαν τα πρόβατα με καΐκια στην Εύβοια. Αφού έκαναν αυτό το πήγαινε έλα μερικές φορές, έμειναν εκεί συνέχεια δεκαπέντε χρόνια, ώσπου άλλαξαν οι συνθήκες τη δεκαετία του πενήντα, γύρισαν στην Ήπειρο και την επιστροφή τους την πλήρωσαν πολύ ακριβά.

Γι' αυτό δεν πρέπει να μας φαίνεται παράξενο, πως έγινε το Νέο Συρράκο στο Κιλκίς ή γιατί ο πρώην Δ/τής της Τροχαίας Πατρών Δημήτριος Καραγιάννης, από το Παγγαίο, είπε ότι ο πατέρας του ήταν κτηνοτρόφος, καταγόνταν από το Συρράκο και μιλούσε Βλάχικα. Ή γιατί να αμφισβητήσουμε τον ισχυρισμό των κατοίκων του χωριού της Γκιώνας Μοσχοπηγή, που λεν ότι κατάγονται από το Συρράκο, αφού είναι γνωστό ότι στη Ρούμελη μέχρι και την Αττική κατέβηκαν πολλοί Συρρακιώτες;

Όταν ήμουν νέος διάβασα σ' ένα περιοδικό της εποχής εκείνης, στη σελίδα που έγραφε για τους «Βασιλείς των Ορέων» ότι ο λήσταρχος Νταβέ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λης, που έδρασε στην Αττική, ήταν κτηνοτρόφος Συρρακιώτης στην καταγωγή και ότι η οικογένειά του λεγόνταν Ντόντου (Ντόντος).

Πολλοί Συρρακιώτες κτηνοτρόφοι πήγαν στην Πελοπόννησο. Στην Καλαμάτα η οικογένεια Συρράκου (έχω γράψει για τον αξιωματικό Κώστα Συρράκο, με τον οποίο συνυπηρετούσαμε στον στρατό). Αρκετοί ήταν στην Γκούρα της Κορινθίας, όπως οι οικογένειες Γκόγκα και Λιάκου. Στη Ζαρούχλα, στο Χελμό της Αχαΐας, οι οικογένειες Γκόγκα και Κορδαλή. Επίσης στο Άστρος Κυνουρίας ήταν αρκετοί. Οι Γκογκαίοι ξέρουν για τη Βρύση πάνω από το Προσήλιο στον παλιό δρόμο που φέρει το όνομά των. Και είπαν σε Συρρακιώτη, με τον οποίο γνωρίστηκαν, ότι η προηγούμενη γενιά που χάθηκε μιλούσε βλάχικα.

Εάν είχαμε τη δυνατότητα να μάθουμε πόσοι Συρρακιώτες Κτηνοτρόφοι και Ραφτάδες, σε ποιά μέρη πήγαν κατά το 18ο και 19ο αιώνα, θα ξεδιπλωνόνταν μπροστά μας όλο το μέγεθος της Συρρακιωτοσύνης και θα διαπιστώναμε ότι είχε διαστάσεις πολύ μεγαλύτερες απ' ό,τι φανταζόμαστε.

Από την αρχή οι Κτηνοτρόφοι κατέβηκαν στα χειμαδιά κατά ομάδες, που απαρτίζονταν κυρίως από συγγενικές οικογένειες. Γενικά την εποχή εκείνη δεν υπήρχε δυνατότητα για κτηνοτρόφο να δράσει μεμονωμένα, όχι μόνο για λόγους ασφαλείας των ίδιων και των κοπαδιών τους, αλλά κυρίως δεν το επέτρεπε το τιμαριωτικό καθεστώς της γης, με τα μεγάλα τσιφλίκια. Γιατί ήταν υποχρεωμένοι το κάθε λειβάδι να το ενοικιάζουν από κοινού η ομάδα.

Κάτω από τις συνθήκες αυτές οι συγγενικές ομάδες μετεξελίχθηκαν, σ' ένα συνεταιριστικό παραγωγικό σχηματισμό, που δεν είχε κερδοσκοπικό χαρακτήρα αλλά προστατευτικό και αλληλέγγυο για όλους, είναι τα γνωστά μας *τσελιγκάτα* ή *στάνες*. Οι έννοιες της στάνης και του τσελιγκάτου είναι σχεδόν ταυτόσημες. Κατά κανόνα κάθε στάνη αποτελούσε και ένα τσελιγκάτο και κάθε τσελιγκάτο μια στάνη. Γι' αυτό και χρησιμοποιούνται αδιάκριτα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΜΑΛΛΙΝΑ ΥΦΑΣΜΑΤΑ - ΡΑΦΤΑΔΕΣ

Με τον καιρό η παραγωγή των μάλλινων είχε πάρει μεγάλες διαστάσεις, συμμετείχαν σε αυτή όχι μόνον οι οικογένειες των Ραφτάδων αλλά και των Κτηνοτρόφων, βέβαια με διαφορετικό τρόπο. Πολλές οικογένειες έφταναν υφάσματα ορισμένων ειδών και τα πωλούσαν με τον πήχυ στους Ραφτάδες, άλλες έπαιρναν σπίτι τους, από τους Ραφτάδες μια ποσότητα πλυμένων μαλλιών για ορισμένη επεξεργασία και πληρώνονταν με την οκά (στα χρόνια μας αυτή την εργασιακή σχέση την λένε «φασόν»), επίσης πολλές γυναίκες από την τάξη των Κτηνοτρόφων συμμετείχαν με ημερομίσθιο στο πλύσιμο των μαλλιών, μια δουλειά, που μόνο το καλοκαίρι μπορούσε να γίνει.

Το Συρράκο ήταν ένα εργοτάξιο, το κάθε σπίτι και μια βιοτεχνία παραγωγής ποικιλίας μάλλινων υφασμάτων με προέκτασή της στον τόπο που ράβονταν και πωλούνταν στον ξένο καταναλωτή. Οι Συρρακιώτες αγόραζαν το μαλλί άπλυτο από τα πρόβατα και το δούλευαν σε όλα τα επίπεδα, πλύσιμο, λανάρισμα, γνέσιμο, βάψιμο, ύφανση, ράψιμο και πούλημα, σήμερα θα το λέγαμε κάθετη παραγωγή και διάθεση του προϊόντος. Η ποικιλία υφασμάτων και χρωμάτων ήταν σημαντική. Η βαφή γίνονταν με το χρώμα διαφόρων φυτών, όπως ήταν το ριζάρι, το κρεμέζι, το πυξάρι και άλλα. Η βαφή χρειαζόνταν διαδικασία και προπαντός τέχνη.

Θαυμασμό προκαλούσαν τα πολύχρωμα υφαντά του αργαλειού, φλοκάτες, απλάδια, στρωσίδια, ντρουβάδες, δυσάκια, μαξιλάρια, καναποστρώσεις και μπάντες, που απεικόνιζαν ζώα. Τα κεντητά αυτά υφάσματα στον αργαλειό είναι τα δυσκολότερα και καλλιτεχνικότερα δημιουργήματα της υφαντικής τέχνης.

Δυστυχώς για τις δίδυμες πολίχνες (Συρράκο και Καλαρύτες), που κατέχουν σημαντική θέση στη νεοελληνική οικονομική, πολιτιστική και εθνική ιστορία, οι μελετητές δεν έχουν ασχοληθεί στο βαθμό που έγινε με τα Αμπελάκια της Θεσσαλίας, αν και τα δυο αυτά χωριά ανέπτυξαν περισσότερες δραστηριότητες και σε μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.

Στα Αμπελάκια οι υφαντουργικές εργασίες περιορίζονταν στο γνέσιμο και στο βάψιμο των κόκκινων βαμβακερών νημάτων, που τα πωλούσαν στις υφαντουργίες της Αυστρίας. Η διάρκεια της ακμής τους ήταν όση και της *κοινής συντροφίας* που συνέπηξαν (1780-1820). Πολλοί την είπαν συνεταιρισμό και γι' αυτό χύθηκε πολύ μελάνι. Ο Τάσος Βουρνάς όμως γράφει: «*Οι νεώτερες μελέτες και έρευνες αποδεικνύουν ότι η οργάνωση παραγωγής στα Αμπελάκια στηρίχθηκε στο σχήμα της ετερόρρυθμης εταιρείας, όπως λειτούργησε νομικά και ουσιαστικά στην Κεντρική Ευρώπη και ιδιαίτερα στην Αυστρία*». Ο Β.Σφυρόερας σε άρθρο του γράφει: «*Το εμπόριο των προϊόντων των Αμπελακίων, με την Αυστρία ιδιαίτερα, ευνοήθηκε από το γεγονός ότι τόσο στη Βιέννη όσο και στην Τεργέστη στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα είχαν αναπτυχθεί αξιόλογες Ελληνικές παροικίες, που μπορούσαν να διαθέτουν στην τοπική αγορά εμπορεύματα από την Ελλάδα*».

Ενώ οι Ηπειρώτες Ραφτάδες της Πίνδου άρχισαν να προεκτείνουν την βιοτεχνική τους δραστηριότητα και στη Δύση από τα μέσα του 17ου αιώνα, όπως μας πληροφορούν αρκετοί ιστορικοί συγγραφείς.

Η Όλγα Χατσιάρδη, στη μελέτη της για την Ελληνική κοινότητα της Τεργέ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στης γράφει: «*Όταν η Τεργέστη ήταν πολίχνη, ο πρώτος Έλληνας που εγκαταστάθηκε εκεί ήταν ο επανήσιος ο οποίος άνοιξε καφενείο, ο δεύτερος πάλι επανήσιος έμπορος ξυλείας και ο τρίτος ήταν Ηπειρώτης, που άνοιξε ραφτάδικο ειδικευμένο στα ρούχα και στις κάπες των ναυτικών*».

Ο Ι.Λαμπρίδης (Μαλ. 49) γράφει: «*Η προαγωγή του Ι.Στάνου, εκ Μετσόβου, μεγαλεμπόρου, εν Ενετία από του 1690 καταστάντος*».

Ο Π.Αραβαντινός (Α΄ τόμ., σ. 223) επίσης γράφει: «*Το 1705 εξήχθησαν καπότων βλαχικών δέματα 600*».

Ο Κερκυραίος Σπύρος Στούκης στο βιβλίο του «*Οι ξένοι εν Κερκύρα*» γράφει: «*Η συντεχνία των καποτάδων της Κερκύρας, της οποίας το επάγγελμα ήκμαζε τότε, βάσει συμφωνητικού του 1763 κατέβαλε εξήκοντα λίτρας μονέδα εις τους Κυβερνήτας της Παναγίας των Ξένων, ειδικώς δια τον καθ΄ έκαστον έτος (20 Ιουλίου) λαμπρότερον εορτασμόν του προστάτου της συντεχνίας προφήτου Ηλιού*».

Ο Ι.Λαμπρίδης γράφει: «*Την επισκευήν του εν Βερλέτη (Μάλτα) ναού της Παναγίας, ερημωθέντος τω 1656 ένεκα πανώλους, προυκάλεσαν (1789) έμποροι και τεχνίται εκ Συρράκου*».

Στα λιμάνια, που είχαν μεγάλη κίνηση, όπως της Κέρκυρας, Μάλτας, Βενετίας, Τεργέστης, Λιβόρνου, εργάζονταν πολλοί Ραφτάδες και συγκροτούσαν τις λεγόμενες «σκόλες» (συντεχνίες). Σε άλλα μέρη πήγαιναν δυοδυο και πολλές φορές ένας.

Οι Ραφτάδες από το ξεκίνημα και μέχρι την επιστροφή τους στο χωριό τους αντιμετώπιζαν πολλούς κινδύνους σε στεριές και θάλασσες, από ανθρώπους και κακές καιρικές συνθήκες, αυτοί όμως που δούλευαν απομονωμένοι σε μικρά μέρη αντιμετώπιζαν τους περισσότερους κινδύνους. Το 1821, με την καταστροφή των δυο χωριών και την εγκατάλειψή τους, οι Ραφτάδες πήραν τις οικογενειές τους στους τόπους της δουλειάς. Τότε πολλές οικογένειες βρέθηκαν στην Ιταλία, όπου στα μικρά μέρη δέχτηκαν πολλές πιέσεις και εκβιασμούς. Υπάρχουν χαρακτηριστικές αναφορές στη Μητρόπολη της Κέρκυρας, η οποία με τη σειρά της παραγγέλλει στην Παναγία των Ξένων όπως: «*Ο κ. Ιωάννης Μαντάκος εκ Καλαρυτών Ηπείρου ικετεύει να καταταχθώσι εις την αρθόδοξον ποίμνην της Ανατολικής του Χριστού Εκκλησίας τα τρία άρρενα τέκνα του, βαπτισθέντα εν Νεαπόλει Ιταλίας σκανδαλωδώς εις τα Λατινικά δόγματα*». Επίσης διά τον Νικ. Παρδάλη «*όστις αιτείται να βαπτισθώσι αι θυγατέρες του τας οποίας πναγκάσθη να βαπτίση ως καθολικάς εις εν χωρίον της Νεαπόλεως Ιταλίας*».

Οι Συρρακιώτες Ραφτάδες φημίζονταν για τη συνέπειά τους στις οικονονικές συναλλαγές και για την πίστη τους, αρχές οι οποίες συνετέλεσαν στην ανάπτυξη του Συρρακιώτικου εμπορίου κατά τον 18ο και 19ο αιώνα και τα ίχνη τους εύκολα διακρίνονται μέχρι σήμερα. Ο Κ.Κρυστάλλης γράφει σχετικά: «*Εις τας Ευρωπαϊκάς ταύτας αγοράς απήλαυον εξ αρχής μεγίστης τιμής και πίστεως. Λέγεται μάλιστα εκ παραδόσεως εν Συρράκω σήμερον, ότι εν Ισπανία οσάκις επρόκειτο τότε να σφραγίσωσι κατασχεμένον κατάστημα εσφράγιζαν τον τιθέμενον κηρόν διά της δακτυλήθρας του Συρρακιώτου καποτά*».

Γενικά η παραγωγή των μάλλινων απλώθηκε σε όλα τα βλαχοχώρια της Πίνδου και του Ολύμπου. Από τα χωριά αυτά οι μεγάλοι Ραφτάδες, που δούλευαν κυρίως στην Ευρώπη μπορούσαν να προμηθευτούν όσες ποσότητες ήθελαν για να συνεχίσουν την επεκτατική τους τακτική.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Γύρω στο 1800 υπήρχαν καποτάδικα με πολλούς εργαζόμενους και κατανάλωναν μεγάλες ποσότητες υφασμάτων. Για ένα μεγάλο Συρρακιώτη καποτά ο Κ.Κρυστάλλης γράφει, ότι σε μια μεγάλη πέτρα κοντά στη Βρύση (του Τσιώκου) στην ανατολική πλαγιά του Δρίσκου, ήταν χαραγμένη «επιτηδείως» η επιγραφή: «*Σπύρος Μπαρμπούτσης πέρασε με δέκα οχτώ καλφάδες 1808*».

Για το σκούπικο, με το οποίο γίνονταν οι κάπες, ο Ληκ, που επισκέφθηκε την περιοχή του Ολύμπου το 1809, γράφει: «*Στο Βλαχολίβαδο (800 σπίτια) όπως και στα γειτονικά χωριά Κοκκινόπουλο (200 σπίτια), Φτενά (100) και Νεοχώρι (20-30) είχε αναπτυχθεί η παραγωγή σκληρών μάλλινων υφασμάτων, σκουπών, για τις τσοπάνικες κάπες. Υφαίνονταν σε δύο χρώματα (μάυρο και άσπρο) κι είχαν τραχειά την εσωτερική όψη. Τα σκούπικα εξάγονταν στην Βενετία και το Τριέστι σε δέματα που τα αποκαλούσαν <ξύλα> (δύο πήχες μάκρος και τέσσερες ή τεσσεράμιση φάρδος). Οι Καλαρύτες εμπορεύονταν και τα σκούπικα του Λιβαδιού, ένας Βενετός έμπορος της Θεσσαλονίκης αναλάμβανε τη μεταφορά στη Βενετία και την παράδοσή τους στον Καλαρυτιώτη έμπορο της Αδριατικής με δυόμισι πιάστρα το φόρτωμα (140 ξύλα). Η ετήσια παραγωγή του Λιβαδιού ήταν 150-200 φορτώματα*».

Εκτός από τα Βλαχοχώρια, άλλη περιοχή, που ασχολήθηκε με τα υφάσματα και κυριάρχησε στην αγορά του Αιγαίου ήταν του Πηλίου, του οποίου η οικονομική και πολιτιστική ακμή, τα χρόνια εκείνα, οφείλονταν κατά κύριο λόγο στη βιοτεχνία αυτή. Κατά τον πρόξενο της Γαλλίας στη Θεσσαλονίκη Φέλιξ Μπωξούρ (1787-1789), το σύνολο της παραγωγής έφτανε τις 10.000 κάπες ετησίως και από αυτές 5.000 απορροφούσαν τα νησιά του Αιγαίου, η Συρία και η Αίγυπτος, 2.000 εξάγονταν στα λιμάνια της Αδριατικής κι άλλες 2.000 στα άλλα μεσογειακά λιμάνια. Η τιμή ανάλογα με την ποιότητα έφτανε τα 10-20 πιάστρα και ήταν γνωστές ως κάπες της Ζαγοράς.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΥΡΡΑΚΙΩΤΕΣ ΕΜΠΟΡΟΙ

Ο ορεινός και άγονος τόπος με τα πολλά χιόνια και την ασήμαντη γεωργική παραγωγή, ο αυξανόμενος πληθυσμός, η συνεχώς ανερχόμενη οικονομία, η διασπορά των Ραφτάδων σε όλα τα εμπορικά κέντρα της τουρκοκρατούμενης Βαλκανικής και της Ευρώπης και το καλό όνομα που είχαν αποκτήσει σε όλα τα μέρη, ήταν οι παράγοντες που συνετέλεσαν, να ασχοληθούν οι Συρρακιώτες με το εμπόριο και να διακριθούν σε διεθνές επίπεδο.

Οι Συρρακιώτες Ραφτάδες από τη δουλειά τους, ήταν βιοτέχνες και πραγματευτάδες, όχι μόνο γιατί ο κύκλος της δουλειάς τους ήταν εμπορικά πιο ευρύς από των σημερινών εμπορορραπτών, αλλά κυρίως, γιατί ο τόπος τους είχε πολύ μικρή παραγωγή. Η πρώτη τους δουλειά την άνοιξη ήταν να προμηθευτούν το μαλλί. Τις μεγάλες ποσότητες τις προμηθεύονταν από τα χειμαδιά της Αιτωλοακαρνανίας, της Άρτας, της Πρέβεζας, της Θεσπρωτίας αλλά και της Αλβανίας, που είχε καλές ποιότητες και μεγάλες ποσότητες. Η παραγωγή των προβάτων του Συρράκου ήταν περίπου 40.000 κιλά άπλυτο μαλλί ή 20.000 κιλά πλυμένο. Από αυτό κρατούσαν οι Κτηνοτρόφοι όσο χρειάζονταν για τις οικογενειακές τους ανάγκες και όσο ήθελαν να δουλέψουν οι ίδιοι. Το υπόλοιπο, που το πωλούσαν στους Ραφτάδες κάλυπτε ένα πολύ μικρό μέρος του μαλλιού, που επεξεργάζονταν στο Συρράκο.

Το κούρεμα των προβάτων και η αγορά του μαλλιού, γίνονται την άνοιξη στα χειμαδιά. Η εκτίμηση της ποιότητάς του κατά την αγορά ήθελε εμπειρία, γιατί και από το ίδιο κοπάδι προβάτων, το κάθε πουκάρι μαλλί έχει τη δική του ποιότητα, η οποία προσδιορίζονταν από τις λεπτές και μαλακές τρίχες, το λεγόμενο ρούντο, όπως και από τις μακριές, κοντές ή σκληρές, υπολογιζόταν όμως σοβαρά και η καθαρότητά του.

Η εμπορία του μαλλιού πήρε με τον καιρό μεγάλες διαστάσεις. Το μαλλί έγινε προϊόν εσωτερικού και εξαγωγικού εμπορίου, στέλνονταν κυρίως στη Βενετία, στην Αγκώνα, στη Γένοβα και το Λιβόρνο. Ο Φιλ. Μπωζούρ γράφει για την περίοδο 1787-1797: «*3.000 μπάλλες των 100 οκάδων εξάγονταν στη Μασσαλία και από εκεί περνούσαν στη Λαγκεντόκ, περιοχή της Γαλλίας με πρωτεύουσα την Τουλούζη*».

Αντικείμενο εμπορίας ήταν και τα φυτά, που χρησιμοποιούνταν για τη βαφή των μαλλιών, όπως το ριζάρι, το κρεμέζι και άλλα. Ο Λικ γράφει ότι το ριζάρι της Μάνης το αγόραζαν οι Καλαρυκιώτες. Ο Φιλ. Μπωζούρ γράφει ότι από την πεδιάδα της Βοιωτίας συγκεντρώνονταν 1.200 σάκοι των 100 οκάδων ριζάρι. Οι 700 καταναλώνονταν μέσα στην Ελλάδα, οι άλλοι 500 σάκοι εξάγονταν στο Λιβόρνο, την Τεργέστη και τη Μασσαλία. Επίσης 6.000 οκάδες κρεμέζι, από τις οποίες οι 4.000 εξάγονταν στη Γαλλία και Ιταλία.

Τα μάλλινα υφάσματα, τα μαλλιά, τα φυτά που χρησίμευαν για βαφές και τα ακατέργαστα δέρματα ήταν τα κύρια εξαγωγικά προϊόντα του προεπαναστατικού Συρρακιώτικου εμπορίου.

Η απασχόληση των κατοίκων του Συρράκου με τη βιοτεχνία των μάλλινων και η εξάντληση του εδάφους, από τη συνεχή καλλιέργεια των μικρών και επικλινών χωραφιών, συνετέλεσε στην εγκατάλειψη των μέχρι τότε γεωργικών απασχολήσεων. Μερικά χωράφια έγιναν βοσκότοποι, τα υπόλοιπα συνέχισαν να τα καλλιεργούν οι Παλαιοχωρίτες. Η παραγωγή τους ήταν πλέον ασήμαντη για την κωμόπολη του Συρρά-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

κου. Έτσι όλες οι οικογένειες του Συρράκου το καλοκαίρι προτού φύγουν οι άνδρες για τους τόπους της δουλειάς και τα χιόνια κλείσουν τους δρόμους, έπρεπε να εφοδιαστούν όλα τα απαραίτητα αγαθά για όλη τη διάρκεια του χρόνου και να τα αποθηκεύσουν στο καλάρι του σπιτιού τους. Κατ' αυτό τον τρόπο ξεκίνησε και αναπτύχθηκε μεγάλη εμπορική κίνηση γιατί οι Ραφτάδες επεξέτειναν τη δραστηριότητα τους αυτή και στον εφοδιασμό των γύρω ορεινών χωριών αλλά και άλλων περιοχών. Έτσι παράλληλα με τη ραπτική ανέπτυξαν και εμπορική δράση.

Σ' αυτά τα βλαχοχώρια, Καλαρύτες και Συρράκο, γράφει ο Ληκ, υφαίνονταν οι περίφημες μάλλινες κάπες, περιζήτητες στην Ιταλία και Ισπανία. Οι Βλάχοι επιδίδονταν με επιτυχία και στο εμπόριο. Μοιράζονταν με τους Έλληνες το εμπόριο των αποικιακών προϊόντων ανάμεσα στην Ισπανία ή Μάλτα και Τουρκία. Μερικοί ήταν καραβοκυραίοι και ιδιοκτήτες του φορτίου. Οι πλουσιότεροι κάτοικοι ήταν οι έμποροι που έζησαν πολλά χρόνια στην Ιταλία, στην Ισπανία ή στις κτήσεις της Ρωσίας και της Αυστρίας.

Στη μεγάλη ανάπτυξη και εξάπλωση σε διεθνή επίπεδα του εμπορίου συνέβαλε και το άριστο δίκτυο πληροφοριών που είχαν αναπτύξει. Με τον καιρό βελτίωσαν ακόμα πιο πολύ το αρχικό τους δίκτυο, που στηρίζονταν στις πληροφορίες του Συρρακιώτη ράφτη της κάθε περιοχής και ο οποίος σε πολλές περιπτώσεις γίνονταν ανταποκριτής ή και συνέταιρος.

Από την παρακάτω επιστολή διαπιστώνουμε, ότι προκειμένου να προχωρήσουν στις παραγγελίες σιταριού, πληροφορούνταν για τις αναμενόμενες σοδειές και τιμές στην Ισπανία, στη Ρωσία και το Παπικό κράτος. Ο Γεώργιος Δουρούτης από την Αγκώνα με την από 17-7-1806 επιστολή του, πληροφορεί τον Κ.Παράσχη στο Λιβόρνο για τις αναμενόμενες σοδειές του σιταριού και τις τιμές του.

«*Εις τας 14 του παρόντος σας εδώσαμε το ντετάλιο της νέας ρακόλτας, όπου είναι πλέον προκομένη από τα επέριση και καθώς στοχαζομέστε τον ερχόμενο Ιούλιο-Αύγουστο θέλει πάει εις σκούδα 7 εως 8 το ρούμπο (σ.σ. μέτρο σιταριού Αγκώνας), μάλιστα κάποιοι ποσιζέντηδες και μοναστήρια καταμπριτζισμένα - καταχρεωμένα - ετούτες τις ημέρες επούλησαν κάποιες παρτίδες ότο μόντε προς σκούδα επτά το ρούμπο, δίνοντες τα άσπρα ευθύς, θα τα περιλάβουν τον Αύγουστο μήνα. Αυτό το παζάρι γίνηκε διά την χρείαν των μετρητών όπου είχαν και μάλιστα η περίστασις όπου είναι, φοβούνταναι μόνο και πως δεν έχει τις τιμές των απερασμένων χρόνων και μάλιστα όπου γίνεται και αρκετό. Η αυθεντία σας όμως που ημπορεί και μέχρι τώρα να επήρατε καμμίαν περίληψιν από Ισπανία πως είναι η ρακόλτα και αλλού ξεχωριστά και τα παζάρια της Οντέσας και θέλετε πληροφορηθείτε εις τα πάντα. Όθεν αυτού μίλησε και με κυρ Θανάση γαμπρό μας αν και η ιδέα του αρέσει ας μιλήσει και του πατέρα του διά παρόμοια σπεκουλατσιόνε όντας το πράγμα φτηνό ημπορείτε να ριζικάρετε ένα κάρικο ρούμπα 800 ή και χίλια*».

Επίσης ώθησε τους Ραφτάδες προς την κατεύθυνση του εμπορίου και η πιο ασφαλής μεταφορά του κεφαλαίου τους με εμπορεύματα παρά με χρήμα. Γι' αυτό όταν επέστρεφαν στα χωριά τους μετέφεραν στην Ήπειρο προϊόντα που έβρισκαν σε συμφέρουσες τιμές στους τόπους που εργάζονταν. Αργότερα, όταν το Ελληνικό εμπόριο πήρε μεγάλες διαστάσεις, εκμεταλλεύτηκαν κατά τον καλύτερο τρόπο το πλεόνασμα του εξαγωγικού εμπορίου μεταξύ του Ελλαδι-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κού χώρου και της Ευρώπης, το οποίο ήταν τότε πολύ μεγάλο. Ο Φιλ. Μπωζούρ γράφει: «*Εξαγωγές προς Ιταλία 1.150.000 πιάστρα, εισαγωγές 644.000 πιάστρα, πλεόνασμα 566.000, προς Αυστρία-Γερμανία 1.544.550 πιάστρα, πλεόνασμα 3.118.450 πιάστρα*». Τράπεζες για να κατατεθούν και να διακινηθούν τα μεγάλα αυτά ποσά δεν υπήρχαν. Οι πεπειραμένοι βλάχοι έμποροι των μεγάλων κέντρων του εξωτερικού ασχολήθηκαν παράλληλα με τις τραπεζικές δουλειές και έδωσαν λύση στο σοβαρό πρόβλημα. Εκείνος που είχε να μεταφέρει χρήματα, τα έδινε σε ένα εμπορικό κατάστημα και τα έπαιρνε εκεί που ήθελε, από τον συνέταιρο ή τον αντιπροσωπό του καταστήματος. Γι' αυτή την δουλειά οι έμποροι εκείνοι πληρώνονταν ανάλογα με τις περιστάσεις και είχαν στη διάθεσή τους τα χρήματα για ένα χρονικό διάστημα.

Ο Κ.Κρυστάλλης γράφει σχετικά με τη δραστηριότητά τους αυτή: «*Η πίστις δε αυτή έκαμεν ακολούθως αυτούς ν' ανοίξωσι και τραπεζικά και εκεί εν τη πατρίδι των καταστήματα*».

Έτσι δημιουργήθηκαν στη δύση μεγάλοι εμπορικοί οίκοι για τους οποίους ο καθηγητής ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και πρώην πρωθυπουργός Σπυρίδων Π. Λάμπρου γράφει (Λόγοι και άρθρα 1872-1902, σελίς 518-520): «*Οι Καλαρυτώται μετά των Συρρακιωτών, των Μετσοβιτών και των κατοίκων του Ασπροποτάμου και του Ζαγορίου, κατέλαβον, ως διά νέων αποικιών, τας ακτάς της Μεσογείου, ιδρύοντες εμπορικούς οίκους εν Νεάπολει, Λιβούρνω, Γενούη, Σαρδηνία, Μελίτη, Βενετία, Τεργέστη, Αγκώνι και Ραγούζη*».

Η ανάπτυξη του ελληνικού εμπορίου άρχισε στα μέσα του 18ου αιώνα. Σταθμός στην ανάπτυξή του ήταν η συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774). Μετά τη συνθήκη αυτή, όπως γράφει η ειδική έκδοση της Εθνικής τράπεζας για τη ναυτιλία, «*οι Ρώσοι βρέθηκαν απροετοίμαστοι να εκμεταλλευθούν τις ευκαιρίες αυτές για την ανάπτυξη του εμπορίου τους, γιατί τους έλειπαν και το ανθρώπινο δυναμικό (έμποροι κ.λπ.) και η υλική υποδομή (πλοία-αποθήκες)*»

Οι Έλληνες εκμεταλλεύτηκαν τα προνόμια που παραχωρήθηκαν στους Ρώσους με τη συνθήκη αυτή και πήραν στα χέρια τους το Ρωσικό εμπόριο και τις μεταφορές. Άλλη μεγάλη ευκαιρία για την ανάπτυξη του Ελληνικού εμπορίου και της ναυτιλίας ήταν οι πόλεμοι του τέλους του 18ου αιώνα και της αρχής του 19ου (1789-1815). Κατά την περίοδο αυτή απομακρύνθηκε κυρίως από το χώρο της Τουρκίας το Γαλλικό εμπόριο και περιορίστηκε των άλλων χωρών. Η δε Βενετική Δημοκρατία έχασε τις Ελληνικές κτήσεις στο Ιόνιο και καταργήθηκε ως κράτος από τον Ναπολέοντα.

Το κενό αυτό που δημιουργήθηκε στο εμπόριο της Τουρκίας το κάλυψαν οι Εβραίοι, οι Αρμένιοι και κυρίως οι Έλληνες οι οποίοι ανέπτυξαν μεγάλες δραστηριότητες, κατά τις οποίες αναδείχθηκε το εμπορικό δαιμόνιο της φυλής.

Η Τουρκία, η οποία δεν είχε δικό της εμπόριο και κατά καιρούς δέχονταν ταπεινωτικές πιέσεις από τις μεγάλες εμπορικές χώρες, για να τους παραχωρήσει εμπορικά προνόμια, δέχθηκε ευχάριστα την εμπορική δραστηριότητα των ραγιάδων.

Η περίοδος αυτή συμπίπτει με τη διοίκηση μεγάλου τμήματος του Ελλαδικού χώρου από τον Αλή Πασά (1787-1822). Μέχρι τότε στη Βαλκανική κυριαρχούσε η αναρχία και η κατάσταση στην ύπαιθρο είχε γίνει απελπιστική. Φιρμάνι του Αυγούστου του 1785 ανέφερε: «*Από πνος χρόνου ερημούται η χώρα, οι δε κάτοικοι και οι ταξιδεύοντες ευρίσκονται εν απογνώσει συνεπεία*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

εμφανίσεως ληστών εις διάφορα μέρη των Βαλκανίων και εις το εσωτερικόν της Ρούμελης». Επιγραμματικά αναφέρεται στην κατάσταση αυτή το παρακάτω τραγούδι:

Πραγματευτής κατέβαινε
από τα κορφοβούνια
σέρνει μουλάρια δώδεκα
και μούλες δεκαπέντε
και κλέφτες τον απάντησαν
καταμεσής του δρόμου.

Ο Αλής ανέλαβε τη δίωξη των ληστών στην αυγή του αστισμού στην Ελλάδα και έφερε ασφάλεια σε τέτοιο βαθμό, ώστε ο Λ.Βύρωνας να γράψει στη μάνα του: «*Είναι περισσότερον κανείς ασφαλής εις το κράτος του Αλή Πασά ή εις τους δρόμους του Λονδίνου*». Τα Γιάννενα που είχαν παράδοση στο εμπόριο, στα χρόνια του Αλή έγιναν το μεγαλύτερο εμπορικό κέντρο του Ελληνισμού στη Βαλκανική και όπως έλεγαν ήταν τα πρώτα στα άρματα, τα γράμματα και τον παρά. Ο Αλή πασάς ενδιαφέρθηκε για την ανάπτυξη του εμπορίου και φρόντισε να επιλύονται οι διαφορές των εμπόρων δίκαια και σε σύντομο χρονικό διάστημα. Ο Κ.Κρυστάλλης διέσωσε το παρακάτω έγγραφο, διά του οποίου ο μεγαλύτερος υιός του Αλή, Μουχτάρ, διώριζε διαιτητάς προς επίλυση διαφοράς. «*Εδικός του Μπαλάου Πάλλη, Θεοχάρη Νικολάου, Νικολό Λουριώτη και Γιάννη Κώστα, βλέποντας το Μπουγιορδί μου να κυτάξετε την διαφοράν όπου έχει ο Σπύρος Μπαρτζώκας, Συρρακιώτης, με τον Χριστόφορο Γούναρη, Αρπινόν, και να την χωρίσετε αφιλοπροσώπως κατά το δίκαιον και να μου το κάμετε πραντέ με αναφορά σας, να τους τελειώσετε μίαν ώρα αρχήτερα. Εξ αποφάσεως Ιωάννινα, 15-2-1818, Μουχτάρ Πασάς*».

Η παρουσία των Καλαρυτινών και Συρρακιωτών στην αγορά του εσωτερικού και ειδικότερα στο παζάρι των Ιωαννίνων ήταν δυναμική και τούτο επισημαίνεται από τους «τιμαδόρους», τους αιρετούς εκτιμητές της φορολογικής κλίμακας του Βαρουσού, σε αναφορά τους στον Αλή Πασά το 1817, όπου σημειώνουν χαρακτηριστικά: «*Τον παλαιόν καιρόν οι Συρρακιώτες και οι Καλαρυκιώτες ήταν μπιστικοί και ραφτάδες και τώρα έγιναν οι καλύτεροι πραγματευτάδες, αυτοί έχουν την πραγμάτεια όπου τόσες είχαν οι Γιαννιώτες. Εχάθηκαν τα μαγαζιά του Κρομύδη, του Χατζηπολύζου, του Πατρινού, των Κολοβάτων και άλλων διαφόρων, που είναι γνωστά και τώρα έγιναν στον τόπο τους των Λαμπραίων, των Τουρτούρηδων, του Σγούρου και άλλων διαφόρων γνωστών*».

Όλες οι μαρτυρίες που ανάφερα, στις οποίες και αν ακόμα προστεθούν οι πληροφορίες του Πουκεβίλ και της εμπορικής εγκυκλοπαίδειας του Νικολάου Παπαδοπούλου, δεν επαρκούν για να μας δώσουν τα ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία με τα οποία θα σχηματίζαμε μια ολοκληρωμένη εικόνα για την έκταση, την οργάνωση του δικτύου και τα προϊόντα που διακινούσαν οι Καλαρυκιώτες και Συρρακιώτες Έμποροι προς το τέλος του 18ου αιώνα και τις αρχές του 19ου. Το μόνο εμπορικό αρχείο (1793-1841), που διασώθηκε από την εποχή εκείνη είναι του Καλαρυκιώτη Γεωργίου Δουρούτη, από το οποίο μπορεί να αντλήσει κανείς ενδιαφέρουσες πληροφορίες, κυρίως όμως για τη δράση των Καλαρυτινών Εμπόρων, και βρίσκεται στο Μουσείο Μπενάκη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ - ΣΥΡΡΑΚΙΩΤΕΣ ΚΙΡΑΝΤΖΗΔΕΣ

Άλλος κλάδος της οικονομίας, που αναπτύχθηκε στο Συρράκο, ήταν οι μεταφορές, οι οποίες συμπορεύονταν με το εμπόριο και είχαν κοινή τύχη.

Οι πρώτοι αγωγιάτες του Συρράκου ήταν μόνιμοι κάτοικοί του, γιατί οι ανάγκες του ήταν περιορισμένες και μπορούσαν να εξυπηρετηθούν από μερικές δεκάδες μουλάρια. Όταν όμως αναπτύχθηκε το εμπόριο, οι χερσαίες μεταφορές πέρασαν στα χέρια των Κτηνοτρόφων. Μερικοί μικρέμποροι ήταν και αγωγιάτες, όπως συνηθίζονταν στα βλαχοχώρια της περιοχής. Ο αγωγιάτης του Ληκ, από το κοντινό Ματσούκι, «*είχε επί επτά χρόνια μαγαζί με κάπες στο Κάδιξ* (της Ισπανίας) *και άλλα τρία στο Λιβόρνο* (της Ιταλίας)».

Οι Συρρακιώτες Κιραντζήδες, κυριάρχησαν στις χερσαίες μεταφορές της Ηπείρου για διακόσια χρόνια και πλέον, όχι μόνο γιατί ήταν κοντά στο εμπόριο Συρράκου και Καλαρυτών, αλλά και γιατί είχαν πολλά μουλάρια δικής τους παραγωγής, ήταν ικανοί, έντιμοι και πολλοί (βλέπε: Τυρεμπόριο το 19ο αιώνα, Γ.Μ.).

Οι Κιραντζήδες προέρχονταν από τις πιο ευκατάστατες κτηνοτροφικές οικογένειες οι οποίες διατηρούσαν πολλές φοράδες, αποκλειστικά για να γεννούν μουλάρια, με τα οποία συγκροτούσαν τα καραβάνια. Η οικογένεια Βαγγέλη διατηρούσε φοράδες στο λιβάδι τους στη Λάμαρη μέχρι το 1970. Τα μουλάρια ήταν μεγάλης αντοχής, λιτοδίαιτα και σταθερά στους ορεινούς δρόμους. Οι Κτηνοτρόφοι μπορούσαν να τα θρέψουν για ορισμένο χρόνο ανέξοδα στα χειμαδιά των τσελιγκάτων, που βρίσκονταν συνήθως κοντά στους δρόμους της μεγάλης κίνησης.

Στην Ήπειρο όπως και στην υπόλοιπη Ελλάδα στα χειμαδιά, οι Σαρακατσανέοι βοσκούσαν τα ζώα τους στις ράχες και οι Βλάχοι στα πιο πεδινά, που είχαν πολλά βαρκά μέρη, στα οποία βοσκούσαν τις φοράδες. Ο Λάζαρος Αρσενίου στο βιβλίο του «Τα τσελιγκάτα της Θεσσαλίας» γράφει: «*Επιπλέον τα τσελιγκάτα των βλάχων κτηνοτρόφων, εκτός από τα πρόβατα έχουν στα κοπάδια τους αγέλη από φοράδες*». Οι βοσκοί τους λέγονταν βαλμάδες. Γενικά μπορούμε να πούμε ότι οι Βλάχοι Κτηνοτρόφοι, ήταν αποκλειστικοί παραγωγοί μουλαριών και είχαν τις χερσαίες μεταφορές της Βαλκανικής στα χέρια τους.

Τα μεγάλα καραβάνια, που πήγαιναν στην Κεντρική Ευρώπη, κυρίως στη Βιέννη, Βουδαπέστη και Ρουμανία, τα συγκροτούσαν Βλάχοι Κιραντζήδες της ανατολικής Μακεδονικής Πίνδου και της Μοσχόπολης.

Οι Συρρακιώτες δούλευαν κυρίως στον Ελλαδικό χώρο γιατί το εξαγωγικό και εσωτερικό εμπόριο της Ηπείρου με την Αυστρία, διεξαγόνταν από τη θάλασσα μέσω Τεργέστης. Μετέφεραν από τους τόπους παραγωγής προϊόντα στα εμπορικά κέντρα, τα Γιάννενα, την Άρτα, το Αργυρόκαστρο, το Μέτσοβο, το Συρράκο, τις Καλαρύτες και σε άλλους τόπους κατανάλωσης. Στα Ηπειρωτικά λιμάνια μετέφεραν από τη Λειβαδιά, τη Θεσσαλία και Αλβανία προϊόντα που θα εξάγονταν, από εκεί έπαιρναν τα εισαγόμενα και τα μετέφεραν προς όλες τις κατευθύνσεις του Αλπασάδικου κράτους.

Τα καραβάνια αποτελούνταν από πολλά μουλάρια, πολλές φορές ξεπερνούσαν τα πεντακόσια ζώα. Τα συνόδευαν ένοπλοι για ασφάλεια και τα ακολουθούσαν ταξιδιώτες πεζοί ή καβαλαραίοι. Τα καραβάνια του Ελλαδικού χώρου δεν ήταν μικρά γιατί για να με-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ταφερθεί βαμβάκι δέκα τόννων από τη Λειβαδιά στο λιμάνι της Σαλαώρας χρειαζόνταν εκατό μουλάρια. Αρχηγός και ψυχή του καραβανιού ήταν ο αγωγιάτης με τα πιο πολλά ζώα, που έκλεινε τη συμφωνία με τον έμπορο και αναλάμβανε την ασφαλή μεταφορά, για την οποία καλούσε και άλλους αγωγιάτες. Πολλές φορές τον ακολουθούσαν και αγωγιάτες με εμπορεύματα άλλων εμπόρων ή και δικά τους. Ο ένας ήθελε κοντά του τον άλλον για λόγους ασφαλείας.

Στην Κατοχή τα καραβάνια αναβίωσαν. Με δεκάδες ζώα, πήγαιναν στα Γιαννιτσά της Μακεδονίας για καλαμπόκι. Το ταξίδι τους διαρκούσε δεκαπέντε ημέρες. Επίσης πήγαιναν για σιτάρι, στην ανατολική Θεσσαλία, στην περιοχή Συκουρίου, στο Γκούλμπερι του Φασούλα.

Πόσα ζώα είχαν οι Συρρακιώτες την εποχή του Αλή Πασά, κατά την οποία το εμπόριο της Ηπείρου ήταν στη μεγαλύτερη ακμή του, μου είναι άγνωστο. Εκείνο που γνωρίζομε είναι ότι τη δεκαετία του 1880, που τα Ελληνικά σύνορα ήταν στον Άραχθο και το εμπόριο της Ηπείρου βρίσκονταν σε παρακμή, ο Ι.Λαμπρίδης γράφει, ότι το Συρράκο είχε 3.000 μουλάρια και 1.000 φοράδες. Η πληροφορία του αυτή είναι ασφαλής γιατί την πήρα από τον Συρρακιώτη έμπορο των Γιαννίνων Σωτήρη Μπίτσιο.

Γράφει ο Φάνης Μιχαλακόπουλος: «*Τα καραβάνια έπαιζαν τον σπουδαιότερο ρόλο, ως μέσα μεταφοράς εμπορευμάτων και πλούτου και ως μέσα επικοινωνίας, πολιτισμού και προόδου στη νεοελληνική αναγέννηση. Όλο το διαμετακομιστικό εμπόριο της απέραντης τότε Τουρκικής Αυτοκρατορίας και γενικότερα της Ανατολής πέρασε σιγά-σιγά στα χέρια τους, όταν οι οδηγοί καραβανιών εξελίχθηκαν σε τολμηρούς και ριψοκίνδυνους εμπόρους*».

Στην προεπαναστατική περίοδο, οι Αγωγιάτες είχαν πιο στενές σχέσεις με τους μόνιμους κατοίκους του Συρράκου, απ' ό,τι οι Κτηνοτρόφοι. Όχι μόνο γιατί η δουλειά ήταν συμπληρωματική στο εμπόριο και εξυπηρετούσε τους Ραφτάδες, αλλά και γιατί οι Κτηνοτρόφοι ήθελαν χρόνια για να έλθει η σειρά τους, να βοσκήσουν τα κοπάδια τους στα βουνά του Συρράκου, είχαν αποστασιοποιηθεί από το χωριό και ζούσαν μέχρι το 1827-28 και το καλοκαίρι νομαδικό βίο στα βουνά.

Οι Αγωγιάτες είχαν επενδυμένο σε ζώα ένα σημαντικό κεφάλαιο, το οποίο τους διευκόλυνε, εάν τους δίνονταν η ευκαιρία, να αναπτύξουν αυτοί ή τα παιδιά τους άλλες δραστηριότητες, και έγιναν η γέφυρα από την οποία οι Κτηνοτρόφοι πέρασαν τον περασμένο αιώνα σε άλλες δουλειές.

Όπως από την τάξη των Ραφτάδων προήλθαν οι Έμποροι, έτσι από την τάξη των Κτηνοτρόφων προήλθαν οι Αγωγιάτες και δόθηκε διέξοδος στο πλεονάζον ανθρώπινο δυναμικό του Συρράκου και περιορίστηκε η μετανάστευση των Κτηνοτρόφων. Αργότερα, στα μέσα του περασμένου αιώνα, από την τάξη των Κτηνοτρόφων προήλθε η κοινωνική ομάδα των Τυροκόμων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΟ ΣΥΡΡΑΚΟ ΠΡΟ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΟΥ ΤΟ 1821

«Προς το ανατολικόν των Ιωαννίνων μέρος, σχεδόν 8 ωρών διάστημα προς τον Άραχθο ποταμόν υπό την δυτικήν υπώρειαν της Πίνδου όρους, κείτονται βλαχοχώρια λεγόμενα, κατοικημένα όλα από γραικούς, εξών 2 χώραι αις είναι επισημότεραι. Πρώτη η Καλαρύτη χώρα αρκετά μεγάλη και η Συρράκω. Οι κάτοικοι τούτων των χωρίων χάριν εμπορίου του κέρδους ευρίσκοντο σχεδόν διασπαρμένοι εις όλας τας παραθαλασσίους πόλεις της Ευρώπης μέχρι και αυτών των Ηρακλείων στυλών, εμπορευόμενοι τας εκ των σκουτίων συνεραμένας κάπας, τας προς χρήσιν των ναυτών».

Το απόσπασμα αυτό είναι από τη δεύτερη έκδοση της γεωγραφίας του Μελετίου, επαυξηθείσα και διορθωθείσα υπό Ανθίμου Γαζή του Μηλιώτου. Ο δάσκαλος του γένους Άνθιμος Γαζής, από τις Μηλιές του Πηλίου, δίδαξε και στις Καλαρύτες.

Όλα τα βλαχοχώρια κατοικούνταν από γραικούς (Graeci). Το γραικός είναι πανάρχαιο όνομα των Ελλήνων και έτσι αποκαλούνταν στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Ο Αριστοτέλης, (Μετεωρολογικά Ι, 352α), γράφει ότι κοντά στην Δωδώνη της Ηπείρου, «*ώκουν οι Σελλοί και οι καλούμενοι τότε μεν Γραικοί, νυν δε Έλληνες*». Τα χρόνια εκείνα κανένας δεν αμφισβητούσε την ελληνικότητα των Βλάχων της Πίνδου. Πολύ αργότερα η Ρουμανική και η Ιταλική πολιτική δημιούργησαν θέμα, για να εξυπηρετήσουν δικά τους συμφέροντα.

Το Συρράκο, πριν και μετά το 1821, ως κοινότητα είχε περισσότερους κατοίκους από τις Καλαρύτες, ως χωριό όμως είχε λιγότερους. Ο Σπύρος Τρικούπης, που έζησε το δράμα των Συρρακιωτών και Καλαρυτινών στο Μεσολόγγι, μετά το ολοκαύτωμα των δύο χωριών, γράφει στην ιστορία του ότι το Συρράκο είχε 720 οικογένειες και η Καλαρύτη 680. Ο Κ.Κρυστάλλης γράφει ότι στην εποχή του, που το Παλαιοχώρι έγινε ξεχωριστή κοινότητα (1886) το Συρράκο είχε 3.500 κατοίκους και οι Καλαρύτες 4.200.

Χωριά, όπως «οι δίδυμες αδελφές πολίχνες» με επτακόσιες οικογένειες το καθένα και μάλιστα χωρίς κανένα μουσουλμάνο κάτοικο, υπήρχαν ελάχιστα στον Ελλαδικό χώρο. Για να γίνει κατανοητό το πολυάνθρωπο των δύο χωριών προσφεύγω στο Μητροπολίτη Άρτας και Πρεβέζης Σεραφείμ, ο οποίος πολύ αργότερα, το 1884, γράφει ότι η Άρτα και η Πρέβεζα είχαν κάθε μια από επτακόσιες ορθόδοξες οικογένειες. Τα πληθυσμιακά στοιχεία του τα αντλούσε από τον αριθμό των ενοριτών των Ι.Ναών των δύο πόλεων.

Πιο μπροστά από την επανάσταση του 1821, με απόφαση του κοινοτικού συμβουλίου του Συρράκου, εκχωρήθηκε σε 17 ή 18 κτηνοτροφικές οικογένειες ο στανότοπος «Κελάρια». Οι οικογένειες αυτές με τον καιρό ίδρυσαν νέο χωριό, τη Μπουσβάλα, το σημερινό Βαθύπεδο. Με την απόφασή του αυτή το κοινοτικό συμβούλιο, έδωσε λύση στο πρόβλημα των μικρών και μεμονωμένων κτηνοτρόφων. Γιατί οι βοσκές του Συρράκου ήταν χωρισμένες σε στανότοπους με αμετάβλητα όρια και στον κάθε έναν μπορούσαν να βοσκήσουν τα πρόβατα μιας στάνης, στις οποίες ήταν παραδοσιακά ενταγμένοι όλοι οι κτηνοτρόφοι. Για τους μικρούς ελεύθερους κτηνοτρόφους, που τότε άρχισαν να ξεκόβουν από τις στάνες και να διαβιούν μόνοι τους στα χειμαδιά, δεν υπήρχε τόπος γι' αυτούς και καμιά στάνη δεν τους ήθελε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Άλλος σοβαρός λόγος, που η κοινότητα τοποθέτησε μόνιμα, αυτούς τους μικρούς και πολύ δυναμικούς κτηνοτρόφους στα Κελάρια, ήταν η προστασία της κτηνοτροφίας του Συρράκου από τους ζωοκλέπτες του Κράψη. Οι στάνες του Συρράκου, που δοκιμάζονταν στα Κελάρια, δέχθηκαν με ανακούφιση την απόφαση αυτή. Τα πρώτα μετά την επανάσταση χρόνια, με ένα ασκί μέλι, λέει η παράδοση, ο Τούρκος τους εκχώρησε τον «Σπανό», δυτική πλευρά της «Πρίζας», στον οποίο μπορούσαν να βοσκήσουν 1.000 περίπου πρόβατα. Συνολικά στον τόπο του Βαθυπέδου μπορούσαν να βοσκήσουν 3.000 με 3.500 πρόβατα. Οι Βαθυπεδιώτες μέχρι και σήμερα διατηρούν στενούς δεσμούς με τους Συρρακιώτες.

Για το όνομα του Συρράκου και την προέλευσή του έχουν γράψει πολλοί. Ο Αθ.Σταγειρίτης στα «Ηπειρωτικά» (έκδοση Βιέννης 1819), ονομάζει το Συρράκο «Σαράκον». Το όνομα αυτό, γράφει ο Κ. Κρυστάλλης «*επιβεβαιοί αφ' ενός την παράδοσιν, ότι ονομάσθη η κώμη αυτή ούτως εκ του αποκλειστικώς εν αυτή κατασκευαζομένου μαλλίνου υφάσματος <φλοκάτης>, ενταύθα αποκαλουμένου σάρικου ή σάρικα*».

Ο Π.Αραβαντινός (τόμος Β', σελ. 163, 1856), γράφει: «*Εικάζεται ότι η κώμη αυτή ανηγέρθη επί χωρίου μικρού ανήκοντος πρότερον εις γαιοκτήμονα Ιωαννίτην Συρράκον καλούμενον*». Για την άποψη αυτή ο Ι.Λαμπρίδης στα «Ηπειρωτικά μελετήματά» του γράφει: «*Ο άγιος Άρτης, αθλίως τον ειρημενον χρονογράφον αντιγράφων, σημειοί εν τω Δοκιμίω του, ότι του χωρίου ιδιοκτήτης ήν Ιωάννης τις και ουχί Ιωαννίτης*», θεωρεί την άποψη αυτή «*απίθανον, διότι τμαριούχος ιθαγενής επδρομέων εν τη εγκαταστάσει αυτών δεν γίνεται*». Ο Κ.Κρυστάλλης προσθέτει: «*Σημειωτεόν ενταύθα δι' αμφοτέρους τούτους ότι το Συρράκον και τα άλλα Βλάχικα και Ελληνικά χωρία της Πίνδου ουδέποτε εγένοντο ιδιοκτησία γαιοκτημόνων*».

Επικρατέστερη είναι η εκδοχή του Ι.Λαμπρίδη, που γράφει: «*Αμφοτέρων τα ονόματα είναι βλαχικά, και το μεν Σεράκου τόπου σημαντικόν όνομα είνε, πτωχείαν δηλούν και γυμνότητα. Το άγονον της κώμης ταύτης και η αρχική αυτής ασημότης και σμικρότης καθ' ους χρόνους ήκμαζε πόλις παρά το Ματσούκι, η δε Καλαρύτη ήν χωρίον την γνώμην ταύτην ενισχύουσιν*». Ο Κ. Κρυστάλλης αναφέρει: «*Επί δε της 17ης εκατονταερίδος αναφέρονται εν τη Δύσει έμποροι εκ Σεράκου και Καλαρύτης καταγόμενοι, Λπκ, Πουκεβίλ*». Την άποψη αυτή του Ι.Λαμπρίδη την δέχθηκαν και οι Κ.Κρυστάλλης και Λεωνίδας Κοντάκης, του οποίου το ανέκδοτο έργο έχει χαθεί. Σε κείμενα του περασμένου αιώνα, που έχω διαβάσει και μερικά δημοσιεύσει, οι Συρρακιώτες κοντά στο όνομά τους, πάντοτε, πρόσθεταν και το όνομα του χωριού τους και το έγραφαν «εκ Σεράκου».

Στην κτητορική όμως πλάκα του Ι.Ναού Κοιμήσεως της Θεοτόκου της Πρέβεζας, με χρονολογία 1872, κοντά στο όνομα του Συρρακιώτη επιτρόπου, είναι γραμμένο «εκ Σαρόκου». Τότε δεν είχε διατυπωθεί η άποψη του Ι. Λαμπρίδη και φαίνεται ότι από όσα είχαν γραφεί σχετικά με το όνομα του Συρράκου, του Αθ.Σταγειρίτη γίνονταν περισσότερο αποδεκτά.

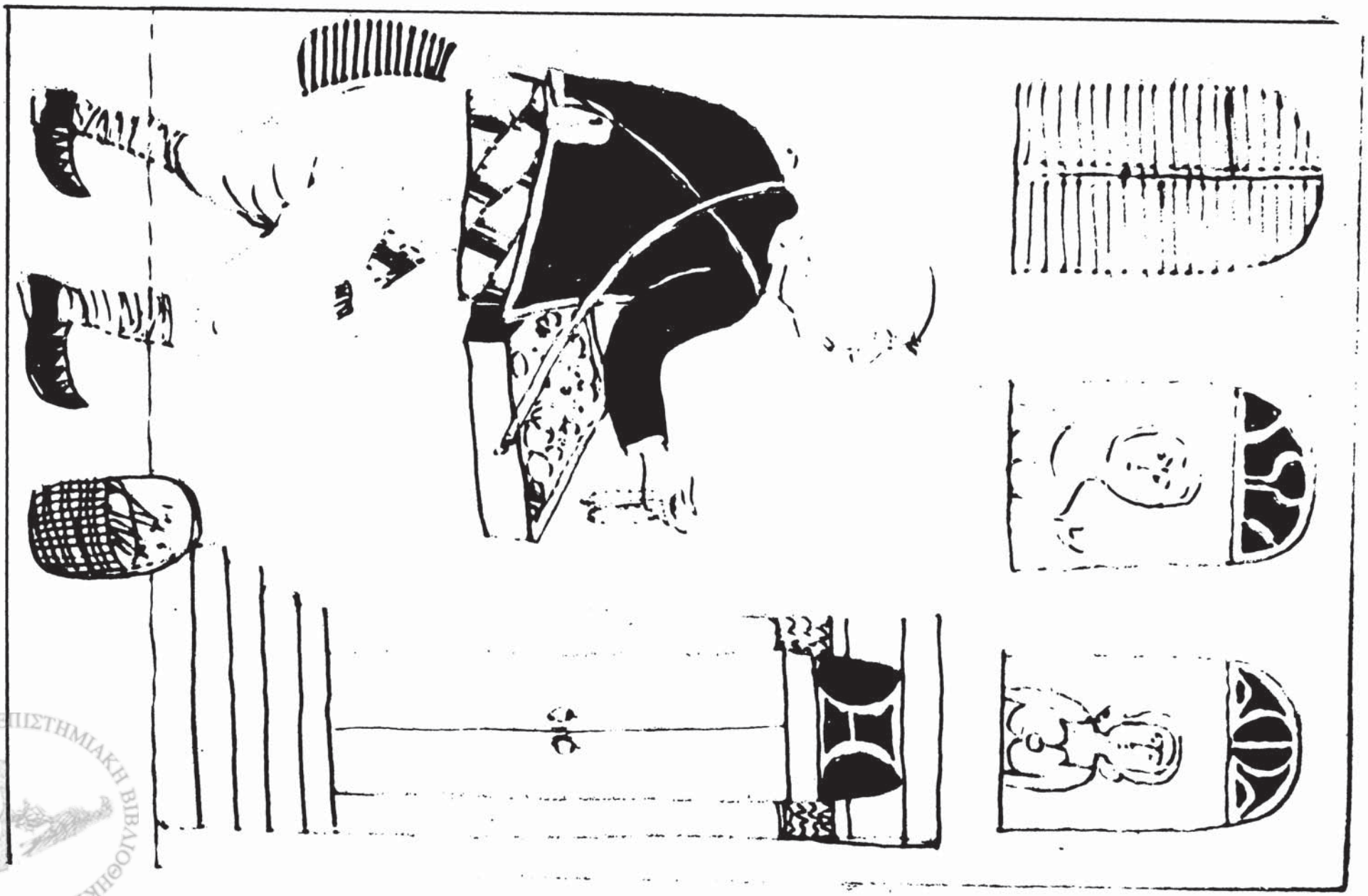
Σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας το Συρράκο ήταν χωριό ελεύθερο, δηλαδή δεν έγινε ιδιοκτησία κανενός Τούρκου. Μια εποχή, που ο Τούρκος ιδιοκτήτης του γειτονικού Προσήλιου ήθελε να το πουλήσει, το κοινοτικό συμβούλιο του Συρράκου έκανε διαπραγματεύσεις για να το αγοράσει. Η συμφωνία χάλασε για μικρή διαφορά. Εάν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

πραγματοποιούνταν η αγορά αυτή, θα ήταν μια πρωτόγνωρη επιθετική πράξη της τοπικής αυτοδιοίκησης από την οποία θα προέκυπταν νέες καταστάσεις. Χωριό ιδιοκτησία Συρρακιώτη υπήρχε. Ο Μητροπολίτης Σεραφείμ αναφέρει ότι το χωριό του κάμπου της Άρτας Τσαπραλή, πήρε το όνομα του Συρρακιώτη ιδιοκτήτη του. Τώρα το χωριό αυτό λέγεται Ακροποτάμιά.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΕΝΤΕ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

του Βαγγέλη Γρ. Αυδίκου
Λέκτορα Λαογραφίας
Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης

Αφορμή για το άρθρο αυτό στάθηκε η μελέτη του σημαντικού περιοδικού των Ιωαννίνων, της Ηπειρωτικής Εστίας, που αποσκοπούσε σε επισήμανση άλλου υλικού. Υπάρχει πλούσιο λαογραφικό υλικό. Το παραθύμι όμως υστερεί. Είναι λίγα τα δείγματα αυτού του είδους. Δημοσιεύονται τέσσερα παραμύθια από την συλλογή του Ιωάν.Ν.Νικολαΐδη (Η Χηνοβοσκού, Η Πετσένια, Ο Σιέμος, Η τίμια γυναίκα), ένα από την πολύπλευρη εργασία του Σπύρου Μουσελίμη για το Πόποβο της Θεσπρωτίας (Η Ροδοκόκκινη), ένα από το Δ.Σαλαμάγκα[1] (Η Ηλιουγέννα) και δύο από τον Παρασκευά Ι.Μηλιόπουλο (Ο Χριστός και τα τρία αδέρφια, Στοίχημα με τα ψέμματα)[2].

Από αυτά σχολιάζονται τα πέντε και ο τίτλος είναι δάνειο από τις δημοσιεύσεις του Νικολαΐδη και εδώ χρησιμοποιείται και με τη μορφή του ερωτήματος, που θα επιχειρηθεί να απαντηθεί μετά το σχολιασμό των παραμυθιών.

1 Δ.Σαλαμάγκας, «Η Ηλιουγέννα», *Ηπειρωτική Εστία*, 3 (1954), σσ. 286-288
2 Παρασκευάς Ι.Μηλιόπουλος, «Ο Χριστός και τα τρία αδέρφια», *Ηπειρωτική Εστία*, 9 (1960) σσ. 940-941. Παρασκευάς Ι.Μηλιόπουλος, «Στοίχημα με τα ψέματα», *Ηπειρωτική Εστία*, 10 (1961), σσ. 645-647.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1. Η Χηνοβοσκού[3]

Μια φορά κι' έναν καιρό, ζιούσαν τρείς κουπέλις, όμουρφις, σ' πρι μαργαριτάρ'.

Κάποια μέρα κάθουνταν κι' οι τρείς σμ' πόρτα τ'ς κι' ικεί π' κάθουνταν πέρασι του βασ'λόπλου καβάλα πάνου σ' ένα ουραίου άλουγου. Μόλις τούειδι η πρώτ' η κουπέλα είπε: «Νάπιρνα του βασ'λόπλου άντρα θα τόστρουνα τα σπίτια όλα μι ρούχου». Η δεύτερ' είπι κι αυτή: «Νάπιρνα του βασ'λόπλου άντρα θα τόφκιανα φαϊά π' να μην μπουρεί να τα φκιάν' άλλους κανένας». Κι' η τρίτη, η πιο μικρότερ' είπε: «Νάπιρνα του βασ'λόπλου άντρα θα τόκανα δυο παιδιά κι μια κουπέλλα, τ' άστρ', τουν αυγερινό, κι μ' πούλια».

Τ'ν ήκ'σι του βασ'λόπλου, κι' αποφάσ'σι αυτή να πάρ' για γυναίκα. Τ'ν αγάπ'σι κι' όλας γιατί ήταν όμουρφ' πουλύ. Τμ' πήρι λοιπόν στου παλάτ', τ' παντρεύφκι, κι' έγινε γάμους τρικούβερτους. Του βασ'λόπλου όμους είχε μια μάνα κακιά. Κι' η μάνα τ' αυτόν του γάμου δεν τουν ήθιλι. Αυτή είχε δόκ' του λόγου τ'ς σι μια μαμή να πάρ' γκουπέλλα τ'ς για νύφη. Γι' αυτό μόλις γίν'κι ου γάμους, η μά-να τ' μαζί μι τ' μαμή σκέφτουνταν τι να κάνουν για τ' βγάλουν απού τ' μέσ'.

Ύστερα απού λίγου καιρό γίν'κι πόλιμους κι του βασ'λόπλου έφκι να πάη να πολιμήσ'. Η γυναίκα τ' ήταν αγκαστρουμέν' κι' ήρθι η ώρα να γιννήσ'. Γένν'σι κι' έκανι τ' άστρ', του πρώτου του παιδί τ'ς, κι έλαμψι του σπίτ'. Μόλις τούειδαν η πιθιρά μι τ' μαμή φαρμακώθ'καν απού του κακό τ'ς. Αμέσους του πήραν του παιδί, τόθαψαν στον κήπου κι στ' σαρμανίτσα έβαλαν ένα σκ'λί.

Σκόλασι ου πόλιμους κι γύρ'σι του βασ'λόπλου στου σπίτ' του. «Τί έκανι μουρ' μάνα η νύφ' σ';», ρώτ'σι, μόλις κατέφ'κι απ' τ' άλουγου. «Σκύλα ήταν γιέ μ' κι σκυλί έκανι». «Ας είναι μούρ' μάνα, μας χρειάζιτι κι' αυτό, μας φ'λάει του σπίτ'».

Πέρασε καιρός πουλύς κι ξαναγίν'κι πόλιμους. Του βασ'λόπλου άφκι τ' γυναίκα τ' πάλι αγκαστρουμέν' κι' έφκι. Ήρθι η ώρα κι γένν'σι κι' έκανι γκουπέλλα, μ' πούλια, κι' έλαμψι του σπίτ'. Η σκύλλα η πιθιρά τ'ς τ' μπήρι πάλι, ν' έθαψι στουν κήπου, μαζύ με τ' μαμή, κι τσέβαλι στ' σαρμανίτσα ένα γατί.

«Τί έκανι η νύφ' σ', μάνα;» ρώτ'σι του βασ'λόπλου, μόλις γύρ'σι απ' τουν πόλεμου». «Τί ήθιλις να κάν', γιε μ'; Γάτα ήταν κι γατόπλου έκανι...». «Ας είνι, μουρ' μάνα, μας χρειάζιτι κι' η γάτα, μας πιάν' τα πουντίκια...».

Ου πόλιμους ακόμα δεν είχι σκουλάσ'. Κι του βασ'λόπλου αναγκάσκι κι πάλι να φύγ' κι' άφσι τ' γυναίκα τ' τρίτ' φουρά αγκαστρουμέν'. Γένν'σε τώρα η κακουμοίρα κι' έκανι τουν αυγερινό, του τρίτου του παιδί τ'ς, κι έλαμψι του σπίτ'. Η πιθιρά τ'ς του πήρι, τόθαψι στουν κήπου, κι τσόβαλι ένα φίδ'. Γύρσι του βασ'λόπλου κι ρώτ'σι πάλι τ' μάνα τ' μι λαχτάρα: «Τί έκανι η νύφ' σ', μουρ' μάνα;» «Φίδ'σα ήταν γιε μ' κι φίδ' έκανι».

Σπνουχουρήθ'κι του βασ'λόπλου πουλύ. Τρέχ' στ' γυναίκα τ' κι τ' μπάν' κι τ' δέρν'. «Έκανις σκ'λί - τ'ς λέει - σι σχώρισα, έκανις γάτα, σι σχώρισα, άμ' τώρα μι του φίδ' πώς να σι σχουρέσου; Έκανις του φίδ' να μας φάη κι' όλας; Τ' διώχν' αμέσους απού του παλάτ', τ' χουρίζ' απού γυναίκα κι γκάν χηνοβοσκού. Έτσ' ικείνου πούειθιλι η μάνα τ' γίν'κι. Αμέσως αυτή τόδουκι γυναίκα τ' γκουπέλλα τσ' μαμής κι γίν'κι πάλι γάμους τρικούβερτους.

Στουν κήπου πούθαψαν τα παιδιά φύτρουσαν τρία δέντρα, δύο κυπαρίσσια κι μια

3 Ιωάννης Ν.Νικολαΐδης, «Η Χηνοβοσκού», *Ηπειρωτική Εστία*, 4 (1955), σσ. 41-42.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μπλια. Τα δέντρα άξιναν κι μαγάλουναν μι τ'ν ώρα κι στου βασ'λόπλου άρισι να κάθτι κάτου απού τουν ίσκιου τ'ς κι να τρώι μήλα απ' τ' μπλια. Η μπλια όταν έρχουνταν αυτό κι' η χηνοβοσκού, χαμήλωνι τα κλαριά τ'ς κι τσόδνι μήλα, όταν έρχουνταν η μάνα τ' κι' η γυναίκα τ' ψήλουνι, ψήλουνι κι δεν μπορούσαν να τ' φτάκουν. Κατάλαβαν αυτές πως τα τρία δέντρα ήταν τα πιδιά κι θέλ'σαν να τα κόψουν. Αλλά του βασ'λόπλου δεν ήθιλι: «Γιατί, μουρ' μάνα, να τα κόψουμι - τσ' ήλιγι - αυτά είναι τόσου όμορφα κι στουλίζουν τουν κήπου μας!». «Όχι», μπέμνι η μάνα τ', «θα τα κόψουμι...».

Τάκουψαν τα δέντρα αλλά τ' σιγμή π' τάκουβαν γιόμ' σι ου τόπους αίμα κι τρεις σκαντζαλίθρις πιτάχτ'καν στουν ουρανό. Ήταν οι ψ'χούλες των πιδιών. Οι ψ'χούλες ανέφκαν ψ'λά, πέταξαν, πέταξαν κι πήγαν κι στάθ'καν σι μια ράχ'. Ικεί είχε χτίσ' ου θιος γι' αυτές ένα ουραίου παλατ' κι πήγαν κι έκατσαν.

Μια μέρα του βασ'λόπλου βήκι κυνήγ' κι πέρασι από κείνου του μέρους. Είδι του παλάτ', του θάμαξι απού μακρυά κι τράβ'σι κατά κει να ιδή ποιος μεγάλους άρχουντας κάθονταν μέσα. Τα πιδιά τούειδαν απού μακρά κι' αρρέντψαν να τον καλουσουρίσουν. Τόκαναν μεγάλ' περιποίησ' κι του μισμέρ του κράτ'σαν στου τραπέζ'. Ικεί πώτρουγαν του βασ'λόπλου κοίτazι τα τρία πιδιά, τα καμάρουνι κ' ήλιγι με το νου τ'. «Αχ, τέτοια πιδιά - ήλιγι - θα μ' καν' κι' η θ'κή μ' η γυναίκα. Μ' αυτή μώκανι τσ' γάτις, τα φίδια κι τα σκ'λιά...».

Όταν ήρθι η ώρα να φύγ' του βασ'λόπλου φχαρίστ'σι τα πιδιά κι τα προσκάλισι κι' αυτό να ρθουν στου παλάτ' τ'. Τα πιδιά δέχ'καν κι είπαν θα παν. Στου σπίτ' π' γύρισι του βασ'λόπλου είπι στ' γυναίκα κι στ' μάνα τ' τι συνέβ'κι. Αυτές κατάλαβαν ποια ήταν τα πιδιά π' κάθουνταν στ' ουραίου του παλάτ' κι αποφάσ'σαν να τα φαρμακώσουν όταν θα τσόκαναν τ'ν επίσκιψ'.

Ήρθαν τα πιδιά κι τα καλουδέχ'καν. Στρώθ'κι του τραπέζ' κι' έβαλαν απάνου ένα σουρό φαγητά. Η κουπέλλα όμως πούνταν περσότερου θειουτ'κή απού τα πιδιά, τσ' είπι πι να μη βάλουν τίπουτα στου στόμα τ'ς απού τα φαϊά π' θα τσ' έδ'ναν γιατί είχαν ρίξ' μέσα φαρμάκ'. Μαζύ τ'ς η ίδια είχι πάρ' κι' έναν κόκκουρα κι τουν είχι στου τραπέζ'.

Του βασ'λόπλου απόρησι σαν είδι τα πιδιά να μην τρών! - «Φάτι, τσ' έλιγι, γιατί δεν τρώτι; Δεν σας αρέσουν τα φαϊά;» - «Πώς να φάμι βασ'λιά μας;», ήλιγαν αυτά. «Τρώει ου κόκκουτους (=κόκκορας) λιμάζια (λεπτοκάρυα);» «Όχι, δεν τρώει». «Εμ' πως η γυναίκα καν' σκ'λιά, γάτις κι φίδια;». Του βασ'λόπλου δεν καταλάβινι γιατί η κουπέλλα τάλιγι αυτά κι' μπέμνι να φάν'. Τότι η κουπέλλα έδουκι σουν κόκκουρα να φάτι κι' αυτός αμέσως ψόφ'σι. Του βασ'λόπλου έμ'νι με το στόμα αν'χτό. «Εγώ θέλου - τ' λέει τότι η κουπέλλα - να φέρ'ς ιδώ τ' χηνοβουσκού». - «Τί τ' θέλ'ς πιδί μ' αυτή στου τραπέζ'; Είνι γεμάτ' ψείρις...». Η κουπέλλα μπέμνι, κι του βασ'λόπλου τσώκανι τ' χαρ'. Ήρθι στου τραπέζ' κι' η χηνοβουσκού, αφού πρώτα λούσκι, χτνίσ'κι κι' άλλαξι, κι' ήρθαν κι' η γυναίκα τ' κι' η μάνα τ', γιατί έτσ' θέλ'σι η κουπέλλα.

«Για πές μας τώρα τα βασανά σ'», λέει η κουπέλα στ' χηνοβουσκού όταν μαζεύτ'καν όλοι. Κι' η χηνοβοσκού αρχίν'κι: «Ήμασταν τρεις κουπέλες αδερφές κι' οι τρεις όμουρφις, σ' πρι μαγκαριτάρ'...». Όταν σκόλασι, ου βασ'λιάς κατάλαβι πως ικείνα τα πιδιά π' κάθονταν στου τραπέζ' ήταν τα θ'κά τ' τα παιδιά. Σκώτπι τα φ'λάει, τ' αγκαλιάζ', σκουτών' τ' γυναίκα τ' κι τ' μάνα τ' κι παίρν' πάλι γυναίκα τ' χηνοβοσκού. Κι' απού τότι έζ'σαν αυτοί καλά κι' ημείς ακόμα καλύτερα...

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σχόλια

Ανήκει στον τύπο AT 707, που συμπεριλαμβάνεται και στη μεταφρασμένη στα Αγγλικά συλλογή του Dawkins[4]. Πρόκειται για μια από τις πιο διαδεδομένες ιστορίες στον κόσμο[5] και ο παλιότερος τύπος, κατά τους Bolte-Povilka[6], ανήκει στον Ιταλό Straparola (16ος αι. μ.Χ.), από τον οποίο το πήρε η Mme d' Aulnoy (τέλη του 17ου αι. μ.Χ.). Η παραλλαγή της Ηπείρου εντάσσεται στο γενικό πλαίσιο των ελληνικών παραλλαγών, από τις οποίες συνήθως απουσιάζει το επεισόδιο των κατορθωμάτων που ζητάει η αδερφή από τον αδερφό της[7]. Μ' αυτή την έννοια η Χηνοβοσκού παρουσιάζει τα βασικά μοτίβα του παραμυθιού: αδερφές φτωχές, έκφραση επιθυμιών, γάμος της μικρότερης με το βασιλόπουλο, γέννηση παιδιών και αντικατάσταση από ζώα (σκυλί, γάτα, φίδι), απουσία του βασιλόπουλου στον πόλεμο, τιμωρία της γυναίκας, γνωριμία με τα παιδιά του, γνωριμία με τη γυναίκα του.

Η παραλλαγή όμως από την Ήπειρο παρουσιάζει και μερικές διαφοροποιήσεις. Η πρώτη φορά τον τίτλο. Επονομάζεται έτσι από το επάγγελμα, που ανέθεσε το βασιλόπουλο στη γυναίκα του μετά την απομάκρυνση από το παλάτι. Από μια περιορισμένη έρευνα μόνο σε μια παραλλαγή βρέθηκε ο ίδιος τίτλος, έστω και παραλλαγμένος, διατηρώντας όμως την επαγγελματική ένδειξη («Χηναρού»)[8]. Στην τελευταία περίπτωση συμφύρεται με το εισαγωγικό μοτίβο του τύπου AT 705[9]. Οι άλλες παραλλαγές συνήθως επικεντρώνουν είτε στον αριθμό των αδελφών («Οι τρεις αδελφές»)[10] είτε στην ομορφιά των παιδιών («Ο ήλιος και το φεγγάρι»[11],

4 R.M.Dawkins, *Modern Greek folktales*. At the Clarendon Press, Oxford 1953, σσ. 165-174. Για το παραμύθι αυτό βλ. Δέσποινα Μ.Δαμιανού, *Οι ηρωίδες των ελληνικών μαγικών παραμυθιών. Μια συμβολή στη μελέτη της λαϊκής αντίληψης για τη γυναικεία ομορφιά*. Παραμυθιολογική μελέτη, διδακτορική διατριβή, Γιάννενα 1989, σσ. 124-131.

5 Stith Thompson, *The Folktale*. The Dryden Press, Indiana 1970, σσ. 120-122.

6 Johannes Bolte und Georg Polivka, *Anmerkungen zu den Kinder und Hausmärchen der Brüder Grimm*, Leipzig 1915-1932, 2, σ. 391.

7 Βλ. Μ.Γ.Μερακλής, «*Σχόλια*», στο βιβλίο: Καλλιόπη Μουσαίου-Μπουγιούκου, Παραμύθια του Λιβισιού και της Μάκρης. Εκδόσεις Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 1976, σ. 266 και Άννα Αγγελοπούλου, *Ελληνικά Παραμύθια, Α: Οι παραμυθοκόρες*. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 1991, σ. 267. Το μοτίβο των κατορθωμάτων απαντάται - αναφέρω χαρακτηριστικά - στη συλλογή της Καλλιόπης Μουσαίου-Μπουγιούκου, ό.π. με αρ. 22 και τίτλο «Ντουνιά Γκιουζέλ», καθώς και στη συλλογή της Ελένης Δουνδουλάκη - Ουσταμανωλάκη, *Κρητικά παραμύθια* (επιλεγόμενα Μ.Γ. Μερακλής). Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1988, τ. Α, σ. 62-91 και τον ίδιο τίτλο.

8 Βλ. Γιώργος Ιωάννου, *Παραμύθια του λαού μας*. Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1990, σσ. 91-102.

9 Πρόκειται για το γνωστό μοτίβο του άκληρου ζευγαριού, που στην περίπτωση αυτή είναι παπάς και παπαδιά. Ο παπάς έφαγε το γκαστρόμηλο, που προοριζόταν για τη γυναίκα του, και γέννησε από το πόδι μια κόρη, χωρίς να το καταλάβει ο ίδιος, αφού είχε λιποθυμήσει από τους πόνους και, όταν συνήλθε, ένας αετός πήρε το νεογέννητο στη φωλιά του. Για το μοτίβο αυτό βλ. Δημήτριος Σ. Λουκάτος, «Πατήρ τίκτων», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών*, Αθήνα 1958-1959, σσ. 27-41.

10 Ελένη Αντωνίου-Αντωνάκου, *Παραμύθια στη Στερεάς Ελλάδας* (επιμέλεια-επιλεγόμενα Μ.Γ.Μερακλής). Εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα 1985, σ. 93-96.

11 Ό.π., σσ. 51-56.

«Τα χρυσά και τα χρυσουμπλιγγάτα»)[12].

Ένα άλλο εξάλλου στοιχείο διαφοροποίησης είναι ο ρόλος της μαμής[13] στα σχέδια της μάνας του βασιλόπουλου. Στις άλλες παραλλαγές η μαμή είναι απλώς ένα εκτελεστικό όργανο, που υλοποιεί τα σχέδια της κακής μάνας είτε γιατί είναι από τη φύση της μοχθηρή είτε γιατί της έταξε λεφτά η μάνα του βασιλόπουλου. Στην παραλλαγή όμως της Ηπείρου η μαμή έχει ρόλο στην πλοκή. Αποτέλεσμα και κίνητρο των πράξεών της θα είναι ο γάμος της κόρης της με το βασιλόπουλο. Οι δύο γυναίκες τα είχαν συμφωνήσει από πριν να παντρέψουν τα παιδιά τους και γίνονται πιο ρεαλιστικές οι ενέργειές τους. Έτσι, παρατηρείται ακόμη μεγαλύτερη εκκοσμίκευση[14] των κινήτρων, που εντάσσονται πλέον στο πλαίσιο των γνωστών κοινωνικών δομών και σχέσεων της υπαίθρου. Ενδεχομένως, ο άγνωστος παραμυθάς με την εισαγωγή του στοιχείου αυτού να αποβλέπει, υποσυνείδητα, στην εναρμόνιση με την κοινωνική κατάσταση, όπου οι γάμοι είναι υπόθεση των οικογενειών που αρραβωνιάζουν[15] τα παιδιά τους πολύ μικρά, στη λογική της παροιμίας «παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είναι μπαλωμένο».

Η ορθολογιστικοποίηση της περιγραφής αίρεται στη συνέχεια με τη μετάβαση σε μαγικά στοιχεία, γεγονός που αποτελεί ένα επιπλέον σημείο διαφοροποίησης της παραλλαγής. Αφορά την τύχη των παιδιών, τα οποία, σε άλλες παραλλαγές, σώζονται, γιατί τα λυπήθηκε η μαμή ή οι δήμιοι. Πρόκειται για ρεαλιστικό αφηγηματικό μοτίβο.

Αντίθετα, στη «Χηνοβοσκού» τα παιδιά σκοτώνονται από τη μάνα του βασιλόπουλου και τη μαμή και θάβονται στο κήπο, οπότε η επανεισαγωγή[16] των παιδιών στη δράση προϋποθέτει τη χρησιμοποίηση μαγικών στοιχείων. Στον τάφο των παιδιών φυτρώνουν δύο κυπαρίσσια και μια μηλιά. Πρόκειται για τα «συμπαθητικά δέντρα»[17] τα οποία εδώ μετασχηματίζονται. Δεν είναι εραστές αλλά αδέλφια.

12 Γιώργος Ιωάννου, ό.π., σ. 269-274 και Δημήτριος Λουκάτος, *Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα. Βασική Βιβλιοθήκη*, Αθήναι 1957, τ. 48, σσ. 132-136.

13 Η μαμή είναι βασικός βοηθός ενός κεντρικού αντιήρωα του παραμυθιού, της πεθεράς. Ανήκει στις υποτελείς φιγούρες, που συνήθως αναλαμβάνουν την εκτέλεση της «βρώμικης» δουλειάς (Βλ. Max Lüthi, *The European Folktale. Form and Nature*. Indiana University Press, Bloomington 1986, σ.16). Έτσι, προκαλεί εντύπωση η εξίσωση της βοηθητικής φιγούρας, της μαμής, με ένα βασικό αντιήρωα. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί με το επιχείρημα, ότι στη «Χηνοβοσκού» καταγράφεται η κοινωνική πραγματικότητα της παραδοσιακής αγροτικής κοινότητας, ιδίως της Ηπείρου, όπου η μαμή είναι βασικό πρόσωπο (Βλ. Μ.Γ.Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία, Β: Ήθη και έθιμα*. Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1986, σσ. 22-23).

14 Γενικότερα για το θέμα αυτό Βλ. Μ.Γ.Μερακλής, «*Ο ορθολογισμός στο ελληνικό παραμύθι*», Λαογραφία, 30 (1975), σσ. 11-16.

15 Βλ. Γιώργος Θανάτσης, *Αρραβώνες και γάμοι μικρής ηλικίας, λαογραφική εξέταση*, διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1983.

16 Για τους τρόπους ενσωμάτωσης νέων προσώπων στην πορεία δράσης του παραμυθιού, βλ. Β.Γ.Προπ, *Μορφολογία του παραμυθιού*, μετάφραση Αριστέα Παρίση. Εκδόσεις Μ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1987, σσ. 92-95.

17 Βλ. τη σπουδαία αναφορά του Μερακλή στο θέμα αυτό: Μ.Γ.Μερακλής, «*Τα θέματα της μεταμορφώσεως και της αποκαταστάσεως νεκρού ως ειδολογικά στοιχεία στη λαϊκή λογοτεχνία*», στο βιβλίο του: Τα παραθύμια μας. Εκδόσεις Κωνσταντινίδη, Θεσσαλονίκη (χ.χ.), σσ. 152-157.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το μοτίβο αυτό φωτίζει και την ολικότητα του προφορικού πολιτισμού, καθώς οι παραμυθάδες ήξεραν τα τραγούδια[18] αυτά και είχαν τη δυνατότητα να δανείζονται[19] μοτίβα για τη δημιουργία νέων παραλλαγών.

2. Η Πετσένια[20]

Μια φουρά κι' έναν καρό ζιούσε μια κουπέλλα όμουρφ' που είχι μείν' ουρφανή. Ολ' την μέρα θ'μόταν τ' μανούλα τ'ς κι' έκλιγι. Ικεί π' σκούπ'ζι, ήβρισκι γ' κουρδέλα τ'ς μάνας τ'ς, τ'ν έβανι κι τσούρχονταν ίσια-ίσια. «Ούι μανούλα μ'», ήλιγι κλαίγουντας, «ώς κι' η κουρδέλα σ' μ' κάν'». Τ'ν ήκ'σι μια μέρα ου πατέρας τ'ς πώλιγι αυτά κι τ'ς είπι πως θα μ' πάρ' γυναίκα τ'. «Πώς θα του κάν'ς αυτό, μωρέ πατέρα, γ' κουπέλα σ' θα πάρ'ς γυναίκα;».

Ου πατέρας τ'ς όμους ιπέμινι, κι' αυτή για να καρδίσ' καρό τούειπι: «Θα μι πάρ'ς γυναίκα αλλά πρώτα θα μ' φκιάκ'ς ένα φόριμα π' νάχ' τ' άστρα τ' ουρανού κι τ'ς γης τα χουρτάρια όλα κι νάχ' κι δέκα τσέπις γιμάτις φλουρί». Πιδεύ'κι ου πατέρας τ'ς καρό κι τ'ς τόφκιακι του φόρεμα. Τί να κάν' τώρα αυτή για να ξιφύγ' πάλι; «Δεν μπουρώ - τ' λέει - να του βάνου κάθι μέρα αυτό το φόριμα. Θέλω να μ' φκιάκ'ς κι' άλλου ένα σαν αυτό, αλλά κατώπρου». Ου πατέρας τ'ς έφυγι για να τ'ς φκιάκ' του καινούριου φόριμα αλλά αυτή πήρι του καλό του φόριμα, του ντυθ' κι' έφκι απού του σπίτ' κι πήγι σμ' πουλιτεία τ' μιγάλ'. Όταν έφτασι κει, έτριξι αμέσους σ' έναν πόφκιανι πιτσιά κι τούπι: «Θέλω να μ' κάν'ς ένα φόριμα απού πιτσί κι θα σι πληρώσου όσου-όσου». Αυτός τσόφκιασι του φόριμα, του ντύθ'κι αυτή πάνου απ' του καλό και κίν'σι κι πήγι στου παλάτ'. «Δε μι βάνιπ κι μένα εδώ να σας βουσκώ τ'ς κότις κι να τρώω ένα κουμμάτ' ψουμί;». Τ' λυπήθ'καν κι τ'ν έβαλαν να βουσκάπ τ'ς κότις κι του πουλλές φουρές μ' πείραζε, ντ' τσ'μπούσι στου μαγ'λου, ντ' τραβούσι απ' τ' αυτί κι μια μέρα ν' άμουξι κι' όλας.

18 Ο Μ.Γ.Μερακλής, «Ο ήλιος, το φεγγάρι και ο αυγερινός», στο βιβλίο του: *Πέντε λαογραφικά δοκίμια για τη γλώσσα και την ποίηση*. Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα 1985, σσ. 27-39 συσχετίζει το μοτίβο, που εμφανίζεται ως υπόσχεση της τρίτης κοπέλας στο βασιλόπουλο ότι θα του κάνει παιδιά που θα' ταν ο ήλιος και το φεγγάρι (AT 707), με αντίστοιχα μοτίβα του δημοτικού τραγουδιού. Για τη προσπάθεια επισήμανσης κοινών μοτίβων σε διάφορα είδη του προφορικού πολιτισμού βλ. Δημήτριος Σ.Λουκάτος, «Η σημασία του ήλιου στην ελληνική ζωή», *Ηλιακή Ενέργεια*, ΙΙ (1961), σσ. 3(101)-5(103), όπου ανιχνεύει το θέμα του στις παροιμίες και στα δημοτικά τραγούδια.

19 Ο Τσαγγαλάς αναδεικνύει την άποψη αυτή με τις επισημάνσεις του, που είναι προϊόν επιτόπιας έρευνας: «Ο Δημήτριος Β. Τσαγγαλάς ήταν από τους καλύτερους τραγουδιστές του χωριού. Τραγούδησε σε γάμους και γιορτές, όπου ήταν από τους πρώτους καλεσμένους. Ήταν όμως και καλός παραμυθάς. Από τον ίδιο κατέγραψα γύρω στα 600 δημοτικά τραγούδια και ένα μεγάλο αριθμό παραμυθιών, ευτράπελων διηγήσεων κ.λπ.». Κωνστ. Δ. Τσαγγαλάς, *Το δημοτικό τραγούδι και οι κοινωνικές του διαστάσεις*, Α, Ιωάννινα 1988, σ. 30 και 137. Πβ. Albert B.Lord, *The Singer of Tales*. Harvard University Press, Cambridge-Massachusetts-London 1981, σσ. 13-29, όπου εξετάζει το πρόβλημα της σύνθεσης στην προφορική παράδοση. Γ.Μ.Σηφάκης, *Για μια ποιητική του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1988, σσ. 67-70.

20 Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, «Η Πετσένια», *Ηπειρωτική Εστία*, 4 (1955), σσ. 42-43.

Στου διπλανό βασίλειου γίν'κι κάπουτι γάμους κι φώναξαν κι του βασ'λόπλου. Στου γάμου πήγι κι' η Πιτσένια μουναχή τ'ς. Βγήκι βέβαια απού του πιτσί κι φορούσι του καλό τ'ς του φόριμα μι τ' άστρα τ' ουρανού κι' ολα τ' άνθια τ'ς γης. 'Ολ' απόμ'καν μι του στόμα αν'χτό κι ρουτούσαν ποια νάνι αυτή η πιντάμουρφ' αλλά κανένας δε μπορούσι να δώκ' απάντησ'. Σι λίγου στήθ'κι ου χουρός κι μπήκι κι' η Πιτσένια στου χουρό κι χόριψι. Του βασ'λόπλου πούειταν κοντά τ'ς δεν κρατήθ'κι κι τ' ρώτ'σι πούθι είνι: «Απού τ'ς αμπουχτάς του χουριό», τ' λέει αυτή κι' αμέσως ρίχνει ένα πλόχειρου φλουριά απού ν' τσέπ' τ'ς. Όσου να τα μαζέψουν οι άλλ' αυτή χάθ'κι κι γύρ'σι στου παλάτι. Αργά τη νύχτα γύρ'σι κι του βασ'λόπλου στου παλάτ'. Βρήκι μ' Πιτσένια κι' άρχισε να τσ' μουλουγάει για του γάμου. «Κι νάγλιπις, μουρ' Πιτσένια, ήρθι στου χουρό κι μια πεντάμουρφ' αλλά δεν ξέρουμι από πού είνι». «Καλότ'χ' αυτή - λέει η Πιτσένια - κι' εγώ είμι πιτσένιους άνθρουπους».

Ου γάμους βάσταξι τρείς μέρις. Τ'ν άλλ' τ' μέρα πήγαν πάλι στου χουρό κι του βασ'λόπλου κι η Πιτσένια. «Από πού είσι;» την ξαναρώτ'σι του βασ'λόπλου ικεί π' χόριβαν. «Απού τ'ς μπάτσας του χουριό», τ' λέει αυτή κι ρίχν' πάλι τα φλουριά κι χάνιπ.

Τ'ν τρίτ' ημέρα γίν'καν πάλι τα ίδια. «Απού πού είσι», τ' ρουτάει πάλι του βασ'λόπλου στου χουρό. «Απού τ'ς τσιμπιάς του χουριό», λέει αυτή κι ρίχν' πάλι τα φλουριά. Αλλά του βασ'λόπλου τ' φουρά αυτή δεν τ'ν άφκη απού του μάτ' τ'. Τ'ν κυνήγ'σι τ'ν είδι πόμπινι σου πιτσί κι έτριξι κι ν' άρπαξι. Μ' πήρι γυναίκα τ' κι' έζ'σαν αυτοί καλά κι' ιμείς καλύτερα.

Σχόλια

Η «Πετσένια» είναι ελληνική παραλλαγή του τύπου ΑΤ 510 Β. Το παραμύθι αυτό απαντάται σε πολλές παραλλαγές στην Ελλάδα και συνδέεται με τις πρωτόγονες αντιλήψεις για τη μεταμόρφωση[21]. Διασώζεται η πυρηνική αντίληψη για την ύπαρξη ενός «ζωώδους περιβλήματος»[22], που επέτρεπε στα ζώα να αποκτούν ανθρώπινη μορφή. Στο παραμύθι του τύπου αυτού λοιπόν διατηρείται, έστω και ως σχήμα, ο φλοιός της πρωτόγονης σκέψης, που χρησιμοποιείται όμως για την προστασία της κόρης από την αιμομικτική διάθεση του πατέρα αλλά και ως μέσο ασφαλούς επανένταξης σ' ένα κοινωνικό σύνολο που θα την αποδεχθεί.

Η «Πετσένια» σε σχέση με τις υπόλοιπες παραλλαγές είναι συντομότερη και περικοκότερη. Δεν υπάρχει η πλοκή άλλων παραλλαγών, όπως συμβαίνει στα πα-

21 Με το θέμα αυτό ασχολείται και ο Lutz Röhrich, *Märchen und Wirklichkeit*, Wiesbaden 1964. Η μεταμόρφωση είναι πανάρχαια συνήθεια και χρησιμοποιούσαν από τους πρωτόγονους κυνηγούς, που φορούσαν δέρμα ζώου και μιμούνταν τις κινήσεις τους, προκειμένου να πετύχουν το στόχο τους. Αργότερα, αποκτά η μεταμφίεση γενικότερα γνωρίσματα και γίνεται με σκοπό την απόκτηση της κοινωνικής ταυτότητας, για διαφόρους λόγους. Στην «Πετσένια» και στις παραλλαγές αυτού του τύπου η μεταμόρφωση χρησιμοποιείται ως μέσο αιμομιξίας. Για τη μεταμφίεση βλ. Βάλτερ Πούχνερ, *Λαϊκό θέατρο στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια (συγκριτική μελέτη)*. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1989, σσ. 76-77, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

22 Μ.Γ.Μερακλής, «Το παραμύθι», στο βιβλίο του: Τα παραμύθια μας, ό.π., σ. 30.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ραμύθια «Η Ξυλομαρία»[23] και ο «Ο παπάς και η κόρη του»[24]. Στην «Πετσένια» η κοπέλα είναι ορφανή, χωρίς να αναφέρεται το επάγγελμα του πατέρα της, γεγονός που παρατηρείται και στην παραλλαγή της Σμύρνης, όπου όμως ο πατέρας της κοπέλας είναι παπάς. Αντίθετα στην «Ξυλομαρία» η κοπέλα είναι κόρη βασιλικού ζεύγους και φεύγει από το σπίτι της, γιατί αρνείται να παντρευτεί κάποιον που θα της υποδείκνυαν οι δικοί της. Πέρα απ' αυτά, η «Πετσένια» διαφέρει όσον αφορά το αντικείμενο που πείθει τον πατέρα της να την κάνει γυναίκα του αλλά και το χώρο όπου εμφανίζονται η κοπέλα με το καινούργιο ονειρεμένο φόρεμα, που θάμπωσε το βασιλόπουλο και τον έκανε να τη θέλει γυναίκα του. Έτσι, στην «Πετσένια» είναι η κορδέλα της μάνας, ενώ στο παραμύθι από τη Σμύρνη είναι το διαμαντένιο σκαρπίνι[25], κάτι που ισχύει για τις περισσότερες παραλλαγές.

Στο σημείο αυτό θα μπορούσαμε να εξετάσουμε στο συμβολικό επίπεδο την αιμομικτική σχέση, πέρα από τη θέασή της ως επιβίωση άλλων κοινωνικών μορφών, μια εξέταση που την κάνει ο Μερακλής[26]. Ο πατέρας οδηγείται στην απόφαση να παντρευτεί την κόρη του από τη διαπίστωση ότι της ταιριάζουν διάφορα αντικείμενα της συζύγου και μάνας. Αυτή η ταύτιση, ιδίως του παπουτσιού που είναι και πιο παραμυθιακό στοιχείο, εμπεριέχει την καχυποψία της παραδοσιακής αγροτικής σκέψης απέναντι στη μητριά[27] που συνήθως έρχεται ως ανατροπέας της οικογενειακής ηρεμίας. Επομένως, η αιμομιξία, έστω και στο συμβολικό επίπεδο, παρακάμπτει το πρόβλημα αυτό, αφού η κόρη έχει τα ίδια γνωρίσματα με τη μάνα. Στο φαντασιακό επίπεδο θα ήταν προτιμότερη μια τέτοια σχέση για την αδιατάρακτη λειτουργία της οικογένειας.

Ένα άλλο στοιχείο εξάλλου διαφοροποίησης της «Πετσένιας» από την παραλλαγή «Ο παπάς και η κόρη» είναι ο χώρος εμφάνισης της κοπέλας. Στην Πετσένια είναι ο γάμος ενός άλλου βασιλόπουλου, ενώ στην παραλλαγή της Σμύρνης είναι η εκκλησία. Στην πρώτη περίπτωση ο χώρος είναι ο κλασικός χώρος του παραμυθιού, ενώ στη δεύτερη έχουμε μετακύληση στο χώρο που για την αγροτική κοινότητα ήταν από τους πιο σπουδαίους για την τελετουργική συμπεριφορά της. Μ' αυτή την έννοια στην «Πετσένια» διατηρείται μοτίβο, που είναι πιο παραμυθιακό.

---

23 Ζωή Σπυροπούλου-Παπαδημητρίου, *Παραμύθια της Πελλοπονήσου (επιλεγόμενα Μ.Γ.Μερακλής)*. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1989, σσ. 44-50.

24 Κ.Π.Δερμετζής, *Παραμύθια της Σμύρνης (επιλεγόμενα Μ.Γ.Μερακλής)*. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1988. σσ. 29-46.

25 Το παπούτσι είναι το βασικό είδος, που χρησιμοποιείται για την ταύτιση και επιλογή προσώπων για το γάμο (Βλ. Άννα Αγγελοπούλου, ό.π., σ. 294). Η κορδέλα είναι λιγότερο παραμυθιακό είδος και παραπέμπει σε παρείσφρηση στοιχείου σε νεότερες εποχές. Γι' αυτό βλ. Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου, *Η ενδυμασία στη Ζάκυνθο μετά την Ένωση (1864-1910)*, διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα 1991, σ. 72.

26 Μ.Γ.Μερακλής, «Επιλεγόμενα», στο βιβλίο: Κ.Π.Δεμερτζής, *Παραμύθια της Σμύρνης*, ό.π., 130-137. Πβ. Μπρόνισλαβ Μαλινόφσκι, *Σεξουαλικότητα και καταπίεση στην πρωτόγονη κοινωνία*. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1976.

27 Μαρία Σακαλάκη, *Το απογορευμένο στους δεσμούς συγγένειας*. Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1984, σ. 55. Εξάλλου, ο ρόλος αυτός της μητριάς έχει καταγραφεί και στον παροιμιακό λόγο. Βλ. Δημητρίου Σ.Λουκάτου (επιμέλεια), *Νεοελληνικοί παροιμιόμυθοι*. Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1978, σ. 162:

Της μητριάς το φακιόλι έπεσε,
δεκοχτώ προγόνια σκότωσε

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

3. Ο Σιέμος[28]

Μια φουρά κι' έναν γκιρό ήταν ένας κλέφτ'ς π' τουν ήλιγαν Σιέμου. Ου Σιέμους είχ' ακούσ' πως η κουπέλα τ' βασ'λιά ήταν πουλύ όμορφ' κι θέλ'σι να μ' πάρ' γυναίκα τ'. Πάει λοιπόν μια μερα στ' γρηά π' κάθουνταν σ'ν άκρ' τ' χουριού κι τσ' λέει: «Γρηά, να πας στου βασ'λιά και να τ' πης να μ' δώκ' ντ' γκουπέλα τ' γυναίκα. Αμά δεν τ' δώκ' θα τουν σκουτώσου».

Σκιάχκι η γρηά, κίν'σι κι πάει στου βασ'λιά κι τ' λέει: «Βασ'λιά μ' ου Σιέμους θελ' ντ' γκουπέλα σ' γυναίκα». «Μ' αυτός είνι κλέφτ'ς - απαντάει ου βασ'λιάς -, σι κλέφτ' θα δώκου ντ' γκουπέλα μ' γυναίκα;». «Να τ' δώκ'ς, βασ'λιά μ', αλλοιώς ου Σιέμους θα σι σκουτώσ'».

Ου βασ'λιάς ήξιρι τι φουβερός κλέφτ'ς ήταν ου Σιέμους κι σκιάχτκι. Του σκέφκι κι' έτσ' του σκέφκι κι' αλλοιώς κι' απουφάσ'σι να παντρέψ' ντ' γκουπέλα τ' μι του Σιέμου.

Όταν ήφιρι ν' απάντ'σ' η γρηά στου Σιέμου, αυτός μάζιψι τα παλλικάρια τ' κι κίν'σι για του παλάτ' να κιράσ' τ' βασ'λουπούλα. Αυτή, σαν τουν είδι πώρχουνταν, πήρι του σπαθί τ' πατέρα τ'ς, στάθ' κι σ' γκουρφή απού τ' σκάλα κι τουν καρπρούσι. Κι' όταν πέρασι ου Σιέμους να μπη στου παλάτ' τουν χτύπ'σι μι του σπαθί στου κιφάλ'. Αλλά δε μπόρισι να τουν σκουτώσ' τ' πήρι μουνάχα μια πέτσα απού του κιφάλ'. Αυτός δεν είπι τίπουτα. 'Έδισι ντ' μπληγή τ', κέρασι τ' βασ'λουπούλα, μάζιψι τα παλλικάρια τ' κι έφκι.

Ύστιρα απού κάμπουσου γκιρό έστ'λι χαμπέρ' στου παλάτ' να τ'μαστούν γιατί θα πάεινι να πάρ' τ' βασ'λουπούλα. Έτσ' κι γίν'κα. Ου Σιέμους πήγι, τ' μπήρι κι ν' ήφιρι στα λημέρια τ'. Ήταν μισμέρ' κι' όταν έφτακαν ικεί δεν βρήκαν κανένα. Ου Σιέμους είχι στείλ' τα παλλικάρια τ' να μαζώσουν ξύλα για να ντ' ψήσουν. 'Ήθελε να ν' τμουρήσ' π' δεν τουν ήθιλι γι' αντρα τ'ς κι πήγε να τουν σκουτώσ' μι του σπαθί.

Έκατσαν κάτου απ' ώνα δέντρου κι τ'ς λέει ου Σιέμους: «Έλα να με ψηρί'ις». Ακούμπ'σι του κεφάλ' τ' στα γόνατά τ'ς κι' αυτή αρχίνκι του ψήρ'σμα. «Ούι, τ' λέει μια σταγμή πούειδι τ' μπληγή τ', τ' είνι έτσ' του κιφάλ' σ';». «Αυτό του κιφάλ' - λέει αυτός -, θα φάη του θ'κό σ' του κιφάλ'».

Σαν τάκ'σι αυτά η βασ'λουπούλα κατάλαβι τι ντ' μπρίμινι. Γι' αυτό μι τα χάδια τ'ς τουν έβαλι στουν ύπνου κι' απουγάλια-απουγάλια σ'κώθκι κι' έφκι κι πάει στ' γρηά στου χουριό. «Κρύψι μ' γρηά - τσ' λέει - γιατί θα μι σκουτώσ' ου Σιέμους. Κι' ιγώ άμα σουθώ κι πάου στουμ μπατέρα μ' θα σ' κάνου χίλια καλά. «Που να σι κρύψου μάτια μ' - λέει η γρηά - π' αν έρθ' ου Σιέμους κι σι βρη θα μι σκουτώσ' κι μένα». «Για κρύψιμι κάτου απού κείνου του σουρό τα ξύλα. Κι' αν έρθ' ου Σιέμους ισύ να τ' λες όλου κακά για μένα».

Με τα πουλλά η γρηά τ'ν έκρυψε. Σι λίγου έρχιτι κι ου Σιέμους. «Τι έπαθα, μουρ' γρηά - λέει - μι γελάσι η βασ'λουπούλα κι μ' ώφκι». «Ούι, μουρέ Σιέμου, πως σώφκι η αχλόρατ';». Κι' αρχίνκι η γρηά να λέη τα χίλια δύο για τ' βασ'λουπούλα.

Ικεί π' γκβέντιαζαν ου Σιέμους έρ'ξι τα μάτια τ' στα ξύλα. «Μουρ' γρηά, τ'ς λέει, κάτ' ταράζιτι ικεί στου σουρό». «Είνι τα πουντίκια, μωρέ Σιέμου», τ' λέει η

28 Ιωάννης Ν.Νικολαΐδης, «Ο Σιέμος», *Ηπειρωτική Εστία*, 2 (1953), σσ. 386-387.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γρηά.

Ύστερα από λίγου έφκι ου Σιέμους για να παη κι' αλλού να κ'τάξ'. Η γρηά έβγαλι τ' βασ'λουπούλα απού τα ξύλα κι τ'ς είπε: «Φεύγα τώρα γιατί θα ματάρθ' αυτός κι θα σι βρη κι θα μας σκουτώσ' κι τ'ς δυο».

Έφκι η βασ'λουπούλα κι πήγι αρέντα κι κρύφτ'κι σ' ένα δέντρου τουφουτό. Ικείν' τ'ν ώρα περνούσαν απού κεί δύο βασ'λόπουλα πούειχαν βγη για κυνήγι. Τα σκ'λιά μυρίστ'καν τ' βασ'λουπούλα κι πήγαν κάτου απ' του δέντρου κι' αλ'χτούσαν. Παν κι τα βασ'λόπουλα, κ'τάζουν κατά πάνου κι τ γλέπουν, ντ' γκουπέλλα να κάθητι στου δέντρου μαζουμέν'. «Κατέβα κάτου, τ'ς λένε, μη σκιάζισι». «Δε γκατβαίνου, λέει αυτή, σκιάζουμι απού του Σιέμου. Μι κυν'γάει να μι σκουτώσ'». «Ήμαστι μεις - λεν τα βασ'λόπλα - δε σι πειράζ' κανένας».

Μι τα πουλλά η κουπέλλα κατέβ' κι. Όταν τ'ν είδαν απού κουντά τα βασ'λόπλα τ'ν αγάπ'σαν, γιατ' ήταν πουλύ όμουρφ'. Τσ' ούειπι κι' αυτή ότ' ήταν βασ'λουπούλα κι τσ' μουλόισι τα χάλια τ'ς κι τα βασ'λόπουλα τ'ν αγάπ'σαν πρσότρου. Καλά, αλλά ποιό απού τα δύο θα ν' έπρνι γυναίκα; Γκβέντιασαν πολλή ώρα κι' απουφάσ'σαν να βάλουν κλήρου ποιος θα μ' πάρ'. Ου κλήρους έπισι στου μεγαλύτρου. Πήραν τ' βασ'λουπούλα, πήγαν στου παλάτ' κι κει έγινι ου γάμους, π' βάσταξι μέρις πουλλές. Νουνός ήταν του μ'κρότρου του βασ'λόπλου.

Η βασ'λουπούλα ζιούσι καλά μι τουν άντρα τ'ς, αλλά σκιάζουνταν ακόμα του Σιέμου. Ου άντρας τ'ς για να τ' φ'λάξ' απού του γκλεφτ' έβαλι δυο μιγάλα λιουντάρια στ' σκάλα τ' παλατιού κι' ικατό στρατιώτις γύρου-γύρου απού του παλάτ'. Ένα βράδ' όμους ου Σιέμους πήγι για να ν' αρπάξ'. Πρώτα έρ'ξι στ'ς στρατιώτις υπνουβότανου κι κοιμήθ'καν όλ'. Ύστερα έρ'ξι στα λιουντάρια απού ένα αρνί κι μπήκι στου παλάτ'.

Η βασ'λουπούλα κοιμόνταν μαζύ με τουν άντρα τσ'. Κατάλαβι του Σιέμου π' μπήκι, κι έκανι να κ'νίσ' τουν άντρα τ'ς για να τουν ξυπνήσ'. «'Αφ'στον, τ'ς λέει ου Σιέμους, δεν είσι γι' αυτόν, είσι για μένα». Τ'ν άρπαξι σ'ν αγκαλιά τ' κι κίν'σι να φύγ'. Ικεί π' κατέβηνι τ'ς σκάλις η βασ'λουπούλα είδι τα λιουντάρια π' ώτρουγαν τ' αρνιά κι τ'ς φουνάζ'. «Κρίμα στου φαΐ π' σας έδ'να, θα μ' αφίκιτι να μ' αρπάξ' ου Σιέμους;». Τα λουντάρια σαν άκ'σαν τ'βασ'λουπούλα ρίχτ'καν στου Σιέμου κι τουν κουμάτασαν. Έτσ' γλύτουσι η βασ'λουπούλα απ' του Σιέμου κι' απού τότις έζησι με τουν άντρα τ'ς καλά κι μεις ακόμα καλύτρα.

Σχόλια

Ο Σιέμος εντάσσεται στον ευρύτερο κύκλο του τύπου ΑΤ 956 Β. Βέβαια, η παραλλαγή από την Ήπειρο δεν παρουσιάζει την αφηγηματική ποικιλία της παραλλαγής που διασώζει η Καλλιόπη Μουσαίου-Μπουγιούκου[29] στα Παραμύθια του Λιβισιού και της Μάκρης με αριθμό 37 και τίτλο «Η βασιλοπούλα».

Παραλείπεται το μοτίβο με τον καμηλιέρη, όπως και το εισαγωγικό μοτίβο με την απομόνωση της βασιλοπούλας σ' ένα πύργο. Το περιβάλλον του Σιέμου είναι περισσότερο ρεαλιστικό και προσαρμοσμένο στην πραγματικότητα τη σύγχρονη. Ο

29 Καλλιόπη Μουσαίου-Μπουγιούκου, *Παραμύθια του Λιβισιού και της Μάκρης*, ό.π. Βλ. τα σχόλια του Μ.Γ.Μερακλή, που παρατίθενται γι' αυτό τον τύπο μετά τα παραμύθια (σσ. 274-275).

Σιέμος είναι κλέφτης[30] και εκβιάζει το βασιλιά να του δώσει την κόρη του, ειδάλλως θα διέτρεχε κίνδυνο η ζωή του. Πρόκειται για μοτίβα αφηγηματικά που ανευρίσκονται και στη δημοτική ποίηση και αποτελούν οικεία βιώματα για τους Ηπειρώτες ακροατές του παραμυθιού.

Από το παραμύθι λοιπόν απουσιάζουν τα μαγικά του στοιχεία, όπως είναι η μορφή του δράκου, αλλά και το καταληκτικό μοτίβο της αφήγησης, σύμφωνα με το οποίο η κοπέλα με καθοδήγηση του νεκρού δεσπότη παίρνει χώμα από τον τάφο του και ξυπνάει την κοιμισμένη με μαγικό τρόπο από το δράκο πολιτεία και έτσι σώζεται οριστικά η βασιλοπούλα. Η λύτρωση στο Σιέμο γίνεται πιο ορθολογιστικά. Τα λιοντάρια που ξεγελάστηκαν από τον κλέφτη με κομμάτια από κρέας, συνέρχονται ύστερα από τις φωνές της βασιλοπούλας και κατασπαράσσουν τον κλέφτη.

4. Η τίμια γυναίκα[31]

Μια φουρά κι' έναν γκιρό ένας πατέρας είχι τρεις κουπέλις. Αυτός ήταν πολύ πλούσιους, μα σαν πέθανι η γυναίκα τ' κι ύστερα φτώχινι. Μια Πασκαλιά, η μιγαλύτερ' η κουπέλα, πήγι κι τούειπι. «Πατέρα, ήρθι πασκαλιά, θέλου να μ' κάν'ς ένα φόριμα. Σι λίγου κα' η δεύτερ' η κουπέλα τ' πήγι κι τ' ζήτ'σι παπούτσια. Αυτός στινουχουριόνταν π' δεν είχι παράδις κι τ'ς ούλιγι: «Μα τί να σας τα κάνου, μωρές κουπέλες; Δεν έχου τίπουτα ου έρμους. Όταν είχα παράδις σας έφκιανα απ' όλα τα καλά. Τώρα δεν έχου. Φτώχηνα». Η μ'κρότερ' η κουπέλα πούνταν κι' η καλύτερ' κι' η ουμορφότερ' σαν ήκσι αυτά πήγι στουν πατέρα τ'ς κι τούειπι: «Μη στινουχουριέσι, πατέρα, πούλ'σι μ' ιμένα κι πάρι τουν αλλ'νών του φόριμα κι τα παπούτσια».

Ικείν' τη 'μέρα πρνούσαν απού του χουριό κατ' ιμπόρ'. Είδι κι' απόειδι ου πατέρας αναγκάστ'κι κι πούλ'σι τ' μ'κρότερ' γκουπέλα στ'ς ιμπόρ' κι μι' τσ'ς παράδις π' πήρι αγόρασι στ'ς άλλις ικείνα π' ζήτησαν. Οι ιμπόρ' πήραν ντ' γκουπέλα κι μπούλ'σαν σ' ένα καραβουκύρ'. Ου άντρας τ'ς, επειδή ήταν ήταν όμουρφ' κι καλή κι είχι όλις τ'ς χάρις ν' αγαπούσι πουλύ. Στου καραβ' τ' είχι κι ένα σύντρουφου κι ολουένα γκβέντιαζι μ' αυτόν για τ' γυναίκα τ' και ντ' μπένιβι... Μια μέρα λέει ου σύντρουφους τ': «Καλά τα λες όλ' αυτά, αλλ' αν σ' ξιγιλάσου ιγώ τ' γυναίκα τι θα ν' κάν'ς;». «Θα σ' δώκου του μ'σό του καράβ'», τ' απάντ'σι αυτός.

Αφού συμφών'σαν ου σύντρουφός τ' πήγι κι βρήκι μια γρπά πούειξιρι να ξιγιλάη τ'ς γυναίκας κι ν' έστειλι στ' γυναίκα τ' καραβουκύρ', αφού τσόταξι πουλλά. Πήγι η γρπά, τσούειπι χίλια δύο, αλλά δε μπόρισι ναν ξιγιλάσ'. Τότι η γρπά σουφίστ'κι αλλ' δκαουλιά. Μια μέρα πήγι στου χαμάμ πώκανι λουτρό η γυναίκα κι

30 Η περιοχή του Ζαγοριού, απ' όπου προέρχεται το παραμύθι, μαστιζόταν από τη ληστεία, που επιδιδόταν σε απαγωγές αρχοντισσών. Στην Ήπειρο είναι πασίγνωστο το δημοτικό τραγούδι «Βασίλ' αρχόντισσα», που αναφέρεται στο ιστορικό γεγονός της απαγωγής της ηρωίδας από τον κλέφτη Θύμιο Γάκη. Είναι φυσικό λοιπόν αυτή η οικεία εικόνα να αντικαθιστά το μαγικό στοιχείο, αφού το παραμύθι αποκτά και στοιχεία ρεαλιστικά, που αναγκάζουν το ακροατήριο να προσηλωθεί πιο πολύ στην αφήγηση.

31 Ιωάννης Ν.Νικολαΐδης, «Η τίμια γυναίκα», *Ηπειρωτική Εστία*, 2(1953) σσ. 387-388.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κρύφτ'κι μέσα σε μια καρσέλα π' τ'ς είχι ανοίξ' τρύπις πουλλές. Όταν ήρθι αυτή να κάν' του λουτρό τ'ς τ'ς είδι τα σ'μάδια απού του κορμί τ'ς κι τ'ς τράβ'ξι από μια τρύπα του μαντίλ' πάφκι απάνου σ' γκαρσέλα. Ολ' αυτά η γρηά πήγι κι τάειπι στου σύντρουφου τ' καραβουκύρ' κι τώδουκι κι του μαντήλ' πώκλιψι. Όταν τούειδι ου καραβουκύρ'ς κι άκσι κι τα σ'μαδια του κουρμιού τ'ς γυναίκας τ' πίστιψι πως η γυναίκα τ' τουν γέλασι κι απουφάσ'σι να τ' σκουτώσ'. Γι' αυτό τ'ν έστ'λι στουν γκήπου να κόψ' λιμόνια κι κουντά τ'ς έστ'λι κι ένα δούλου να τ' σκουτώσ'.

Όταν κατάλαβι η γυναίκα τι σκουπό είχι ου δούλους άρχασι να τουν παρακαλάη να μη τ' σκουτώσ'. «Σι λυπάμι, τ'ς λέει αυτός, αλλά τι να σ' κάνου; Έτσ' μι διάταξι ου αφέντ'ς μ'». «Θα φύγου σ' άλλουν τόπου, τ' λέει αυτή, κι δε θα μι ξαναειδή ου αφέντ'ς». «Μούειπι να τ' πάου κι σ'μάδια, λέει αυτός πάλι, αλλοιώς θα μι σκουτώσ' κι μένα». «Κόψι για σ'μάδ' του δάχτ'λόμ' κι σύρτου τ'», λέει η γυναίκα. Ου δούλους ήταν καλός κι τ' λυπήθ'κι. Τσέκουψι του μικρό του δάχτ'λου κι νάφκι κι' έφκι. Η γυναίκα ντύθ'κι ρούχα αντρικά κι πήγι σι μια πουλιτεία για να ζήσ'.

Μια μέρα σ' μπολιτεία ικείν' έτσ'λι ου βασ'ληάς μια διαταγή, αλλά κανένας δεν ήξιρι να τ' διαβάσ'. Η γυναίκα ήξιρι γράμματα κι όταν έμαθι για τ' διαταγή πήγι κι τ' διάβασι κι' όλας. Όταν ου βασ'ληάς πήρι ν' απάντησ' θάμαξι κι έστ'λι να φέρουν αυτόν τουν άνθρουπου π' ν' έγραψι στου παλάτ'. Πήγι ικεί η γυναίκα ντυμέν' αντρίκια κι ου βασ'ληάς τόσου πουλύ τ'ν ικτίμ'σι π' ν' έκανι μεγάλ' κι ν' έβαλι γραμματ'κό τ'. Ιπιδή όμους σαν άντρας π' ντύνουνταν ήταν κι πουλύ όμουρφους, τουν ιρουτεύτ'κι η κουπέλα τ' βασ'ληά κι ήθιλι να τουν πάρ' άντρα τ'ς. Αυτή δεν ήθιλι να παντρφτή αλλά μι τα πουλλά δέχτ'κι μι τ' συμφουνία να κουμούνται μι τ' γυναίκα τ' στου κριββάτ' σαν αδέρφια. Η βασ'λουπούλα τόσ' αγάπ' τούειχι π' δέχτ'κι κι έτσ' γίν'καν οι γάμ'.

Ύστιρα απού κιρό πέθανι ου βασ'ληάς κι γίν'κι βασ'ληάς η γυναίκα. Αμέσους βγάν' μια διαταγή κι φέρνουν στου παλάτ' τουν άντρα τ'ς τουν καραβουκύρ', του σύντροφό τ' κι τ' γρηά. Όταν ήρθαν ρουτάει η γυναίκα τ' γρηά, κι τ'ς λέει: «Τί έκανις μι τ' γυναίκα αφνού - κι έδειξι τουν άντρα τ'ς - θέλου να μ' πης ν' αλήθεια. Η γρηά σκιάχτ'κι κι διηγήθ'κι όλα τα καθέκαστα. Όταν τέλειουσι λέει αυτή: «Κόψι τ' γρηά κι κρεμάσι αυτόν τουν άνθρουπου. Κι εγώ είμι η γυναίκα σ', λέει στουν άντρα τ'ς, π' τράβ'σι όλ' αυτά πούηκσις». Έκανι ύστερα βασ'ληά τουν άντρα τ'ς, τ' βασ'λουπούλα τ' μπάντριψαν σ' άλλου βασ'λόπλου κι πόριψαν αυτοί καλά κι ημείς ακόμα καλύτερα.

Σχόλια

Η «τίμια γυναίκα» εμπεριέχει τον αφηγηματικό πυρήνα του τύπου AT 881, που κατά τον Μερακλή είναι «η ιστορία της τίμιας γυναίκας, η οποία μετά την αναχώρηση του συζύγου της σε ταξίδι γνωρίζει αλλεπάλληλες δοκιμασίες εξ αιτίας ανδρών που επιβουλεύονται την τιμή της»[32].

Η παραλλαγή της Ηπείρου ωστόσο παρουσιάζει βασικά σημεία διαφοροποίησης.

32 Μ.Γ.Μερακλής, «*Σχόλια στα παραμύθια*», στο βιβλίο της Καλλιόπης Μουσαίου-Μπουγιούκου, ό.π., σ. 270.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πριν απ' όλα δανείζεται το εισαγωγικό μοτίβο του τύπου ΑΤ 425 Α με το φτωχό γέρο που πρέπει να πωλήσει ένα από τα τρία κορίτσια του[33], για να ζήσουν οι υπόλοιποι.

Ένα άλλο σημείο διαφοροποίησης αφορά το πρόσωπο που την αγοράζει και κυρίως το είδος της δοκιμασίας της συζυγικής της πίστης. Ο αγοραστής λοιπόν είναι έμπορος, ενώ στο εισαγωγικό μοτίβο του ΑΤ 425 Α είναι ένας αράπης που ενεργεί ως εκπρόσωπος του χρυσοπράσινου αετού. Αυτή η διαφοροποίηση ρεαλιστικοποιεί το μοτίβο, ενώ η διαδικασία της συζυγικής πίστης συνδέει την παραλλαγή της Ηπείρου με την ακένωτη δεξαμενή της προφορικής παράδοσης[34], όπου συχνά η κρυφή θέαση του γυμνού κορμιού και η κλοπή χαρακτηριστικών αντικειμένων αποτελούν κοινούς τόπους για τη δοκιμασία της συζύγου ή για να την εκδικηθούν απογοητευμένοι διεκδικητές των αισθημάτων της.

Στην παραλλαγή εξάλλου της Ηπείρου η περιπέτεια της γυναίκας μετά την εκδίωξη από τον άντρα της, που πείστηκε από τα αληθοφανή σήματα, τελειώνει σύντομα. Μπαίνει στο παλάτι ως γραμματικός, αφού είναι το μόνο άτομο στο βασίλειο που μπορεί να διαβάσει διαταγή του βασιλιά. Στην «τίμια γυναίκα» λοιπόν η κατοχή της γραφής αποτελεί το εφαλτήριο για την κοινωνική άνοδο. Ο υπαινιγμός είναι σαφής[35]. Ταυτόχρονα, ως στοιχείο ανάπτυξης της τεχνολογίας επικοινωνίας[36] αποτελεί σημαντική καινοτομία για τις πρωτόγονες κοινωνίες αλλά και για τις παραδοσιακές αγροτικές κοινότητες, όπου περιβάλλουν την τεχνολογική πρόοδο με το μανδύα του θαυμασμού και ενσωματώνουν τη στάση τους στην προφορική παράδοση.

Αξιοσημείωτη όμως είναι και η μεταμφίεση που είναι συνήθης στη λαϊκή αφήγηση. Κυρίαρχη είναι η μεταμφίεση της βασιλοπούλας σε αγόρι[37] για να υπερασπιστεί το γέρο βασιλιά στα πεδία των μαχών. Στην παραλλαγή της Ηπείρου χρη-

33 Γ.Α.Μέγα, *Ελληνικά παραμύθια, σειρά δεύτερη*. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήναι 1990, σ. 105 και 225.

34 Αναφέρουμε το δημοτικό τραγούδι «Στοίχημα Διονύ και Χαντσαρλή», όπου ο πρώτος επιχειρεί να αποδείξει τη ματαιότητα της πίστης του δεύτερου στην όμορφη γυναίκα του (Βλ. Γ.Χρ.Χασιώτης, *Συλλογή των κατά την Ήπειρον δημοτικών ασμάτων*, εν Αθήναις 1866 (φωτ. ανατ.), σ. 142):

Κι ο Διονύς για μαρτυριά της έκοψε την κόσσα
της πείρε και αχ τα δάχτυλα όλα τα δαχτυλίδια
για να παν' του χαντσιαρλή σημάδια να του δείξη.

35 Προφανώς, στο μοτίβο αυτό αντανακλάται η κοινωνική πραγματικότητα της Ηπείρου, όπου η μόρφωση ήταν ιδανικό, αλλά και η ιδιομορφία της σχέσης της γυναίκας του Ζαγοριού με την τοπική κοινωνία και την παράδοση, με δεδομένο το γεγονός ότι οι άντρες απουσίαζαν για μακρό χρόνο. Τη σχέση αυτή υπογραμμίζει ο Λαζαρίδης: «Η γυναίκα του Ζαγοριού δεν ήταν μόνο η καλή συντροφος και μητέρα, δεν ήταν μόνο η καλή νοικοκυρά που έπλαθε τον κόσμο του σπιτιού και διαμόρφωνε το περιβάλλον σύμφωνα με την κληρονομημένη παράδοση, ήταν και η ίδια δημιουργός παράδοσης». Βλ. Κώστας Π.Λαζαρίδης, *Το πνευματικό Ζαγόρι στα χρόνια της Τουρκοκρατίας*, Γιάννινα 1969, σ. 41.

36 Jack Goody, Ian Watt, «*The Consequences of Literacy*», στο βιβλίο: Literacy in Traditional Societies (εκδοτική επιμέλεια Jack Goody). Cambridge University Press, Cambridge 1968, σσ. 27-68.

37 Ανήκει στον τύπο ΑΤ 514.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σιμοποιείται για τη δημιουργία ενός άλλου μοτίβου, που μπορεί να θεωρηθεί ένας λευκός γάμος[38]. Είναι ένας τρόπος που επιτρέπει στην εκδιωγμένη γυναίκα να γίνει βασιλιάς και να μετατραπεί στη συνέχεια σε βασίλισσα, αφού θα πάντρευε τη βασιλοπούλα με άλλον, και θα έκανε βασιλιά τον άντρα της.

5. Η Ροδοκόκκινη[39]

Τα παραθύμια δεν έχουν σωμό. Είναι νερόμυλος π' αλέθει χωρίς σταματημό. Γι' αυτό αφού πω και το παραθύμι της Ροδοκόκκινης σταματώ και δεν σας λέω άλλο.

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας βασιλιάς χήρος κι είχε μια κόρη πολύ όμορφη, τη Ροδοκόκκινη, που την έστελνε ταχτικά και μάθαινε γράμματα σε μια δασκάλα.

Μια μέρα λέγ' η δασκάλα στη Ροδοκόκκινη να πει του πατέρα της του βασιλιά να την πάρει γυναίκα, να τη θέλει και να την αγαπάει απ' όλα τα κορίτσια περισσότερο και να την έχει σαν παιδί της.

Η Ροδοκόκκινη το λέει του βασιλιά κι αυτός της δείχνει ένα παπούτσι της μητέρας της. Ό,τινης έρθει στο ποδάρι εκείνη θα πάρει γυναίκα.

Πέρασαν δυο τρίγια χρόνια κι ο βασιλιάς είδε ότι δεν μπόρεσε να ζήσει δίχως γυναίκα κι αποφάσισε να παντρευθεί.

Φόρεσαν το παπούτσι όλες οι γυναίκες του βασιλείου, πλούσιες και φτωχές, και δεν ήρθε σε καμιά. Το φοράει κι η δασκάλα και της έρχεται σα νάνταν δικό της. Την παίρνει γυναίκα και την κάνει βασίλισσα.

Κάθε πρωί η Ροδοκόκκινη λούζουνταν και πήγαινε στον καθρέφτη να ξεγγλίσει τα μαλλιά της και τούλεγε:

- Καθρέφτη, καθρεφτάκη, πές μου, ποιά είναι στον κόσμο ομορφότερη;

- Σαν τη Ροδοκόκκινη, απάνταε ο καθρέφτης, δεν είν' άλλη ομορφότερη.

Την ακούει η μητριά της, η βασίλισσα, λούζεται, χτενίζεται, βάνει πούδρες στο πρόσωπο και πάει και ρωτάει κι αυτή τον καθρέφτη.

- Καθρέφτη, καθρεφτάκη, ποιά είναι στον κόσμο ομορφότερη;

- Σαν τη Ροδοκόκκινη δεν είν' άλλη ομορφότερη, απαντάει ο καθρέφτης.

Λούζεται πάλε, βάνει τα καλά της και ξαναπηγαίνει στον καθρέφτη.

---

38 Στην προηγούμενη περίπτωση, το βασιλόπουλο-άντρας υποπτεύεται τη γυναικεία φύση του άλλου βασιλόπουλου και, καθοδηγούμενος από τη μάνα του, υποβάλλει τη βασιλοπούλα σε διάφορα αγωνίσματα, προκειμένου να αποκαλυφθεί η φύση της. Παντρεύονται, όταν γίνεται η αποκάλυψη. Στο μοτίβο αυτό της παραλλαγής από την Ήπειρο το βασιλόπουλο-γυναίκα, που βρίσκονταν στο παλάτι ως γραμματικός, παντρεύεται την ερωτευμένη βασιλοπούλα, αλλά έθεσε ως όρο να κοιμούνται στο κρεββάτι ως αδέλφια. Έχω την εντύπωση ότι και σ' αυτό το μοτίβο αντανακλάται η κοινωνική πραγματικότητα του Ζαγοριού, όπου ο γάμος για τις πιο πολλές γυναίκες ήταν σχεδόν λευκός, αφού έβλεπαν τους άντρες τους στο γάμο μόνο και έκαναν πολλά χρόνια να τους ξαναδούν. Βλ. Κώστας Π.Λαζαρίδης, ό.π., σ.40.

39 Σπύρος Μουσελίμης, «Η Ροδοκόκκινη», Ηπειρωτική Εστία, τεύχη 209-210 (1969), σσ. 443-448. Για τον τύπο AT 709 και την υπόθεσή του βλ. Stith Thompson, ό.π., σσ. 123-124 και Δέσποινα Μ. Δαμιανού, ό.π., σσ. 131-145.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

- Καθρέφτη, καθρεφτάκη, ποιά είναι ομορφότερη;

- Σαν τη Ροδοκόκκινη καμιά άλλη δεν είναι, αποκρίνεται ο καθρέφτης.

Δεν ήθελε να ξέρει η βασίλισσα για τη Ροδοκόκκινη και βουλήθηκε να την αφανίσει, για να μην είναι άλλη στον κόσμο ομορφότερη από δαύτη.

Μια μέρα πόλεμε ο βασιλιάς σε μακρινή χώρα τη δίνει κάποιων στρατιωτών να παν όξω στο δάσος να τη σφάξουν. Τους δίνει κι ένα ποτηράκι, να το γεμίσουν αίμα, να της το φέρουν, για να πιστέψει που τη σκότωσαν.

Η Ροδοκόκκινη παρακαλεί τους στρατιώτες να μη τη σκοτώσουν, να την αφήσουν να ζήσει στην ερημιά και τους ορκίζεται ότι δεν θα ξαναγυρίσει στον κόσμο. Τους λέγει ότι είναι κόρη του βασιλιά από την πρώτη γυναίκα κι η μητριά της από φθόνο θέλει να την χάσει.

Οι στρατιώτες τη λυπήθηκαν και δεν τη σκότωσαν. Έκοψαν μόνο το μικρό της δάχτυλο, γιόμισαν το ποτήρι αίμα και γύρισαν στη βασίλισσα.

Το δάσος που έμειν' η Ροδοκόκκινη ήταν απέραντο. Απλωνόνταν σε βουνά και κάμπους. Χάνουσουν να σ' απόλαγαν μέσα, ποτές άκρη δεν πύρισκες...

Περβάτησε, περβάτησε τρεις ολόκληρες μέρες η Ροδοκόκκινη και πού να σωθεί ο λόγγος. Κατακαμπίς βρίσκει έναν πλάτανο κουφαλιασμένο και μπαίνει μέσα. Την ημέρα έβγαινε κι έτρωγε χορτάρια και τη νύχτα, μ' ό,τι βασίλευε ο ήλιος τρύπωνε να μη τη φαν τα ζούδια.

Πέρασαν πολλά χρόνια. Τα ρούχα της σάπηκαν κι έπεσαν κομμάτια, έμεινε γυμνή.

Ένα βασιλόπουλο από γειτονικό βασίλειο, επειδής έκανε λιακάδα, πήρε κάμποσους στρατιώτες και τα καλύτερα λαγονικά και βήκε να κυνηγήσει στο δάσος. Παγανίζοντας τα λαγονικά έφτακαν στον κουφαλιασμένο πλάτανο. Οσμήθηκαν άνθρωπο μέσα κι έκατσαν γύρω και γαύγιζαν.

Με το ντουφέκι σηκωμένο το βασιλόπουλο ζυγώνει κι ετοιμάζεται να ρίξει όπου ακούει φωνή ανθρώπινη από μέσα.

- Μη με σκοτώνεις, είμαι άνθρωπος.

- Έβγα όξω, βιάζει το βασιλόπουλο.

- Δε βγαίνω, παρακαλεί, γιατί είμαι γυναίκα γυμνή.

Το βασιλόπουλο βάνει το μάτι του σε μια τρύπα και κοιτάζει μέσα. Έλαμπε το πρόσωπό της σαν άγγελος.

- Έβγα, της ξαναλέει, κι εγώ θα σε πάρω γυναίκα. Μη ντρέπεσαι.

- Δεν μπορώ να βγω γυμνή. Πήγαινε πρώτα στο παλάτι σου, κάμε μου μια στολή και φέρ' τη μου να την ντύσω και βγαίνω.

Τρεχάτο το βασιλόπουλο πηγαίνει στο παλάτι, φκιάνει τη φορεσιά και επιστρέφει.

Την ώρα που έλειπε το βασιλόπουλο η Ροδοκόκκινη βγαίνει και φέει.

Πάει, πάει, πάει, πέρασε τόπο πολύ. Σε μια λαγκαδιά βρίσκει τρία σπίτια έρημα και μπαίνει σ' ένα μέσα. Βλέπει τρία κρεββάτια, τρία πιάτα, τρία κουλιάρια, τρία πιρούνια, τρεις πετσέτες κι άλλα ειδίσματα για τρεις νομάτους. Ήταν σπίτια τριών αδελφών, οι οποίοι είχαν βγει για κυνήγι. Έστρωσε τα κρεββάτια, έπλυνε τα πιάτα, τα κουλιάρια, τα πιρούνια. Μαγείρεψε και το λαγό που εύρε κρεμασμένον, σκούπισε, πήρε και τη γούνα του μεγαλύτερου αδελφού, την έντυσε και κρύφτηκε κάτου από το κρεββάτι.

Γυρίζουν τ' αδέρφια από το κυνήγι και στο δρόμο λέν' ο ένας να στρώσει τα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κρεββάτια, ο άλλος να πλύνει τα πιάτα και ο μικρότερος να μαγειρέψει το λαγό. Μπαίνουν μέσα. Τί να δούν! Τα κρεββάτια στρωμένα, τα πιάτα πλυμένα κι ο λαγός μαγειρεμένος. Ψάχνουν δεξιά αριστερά, δε βρίσκουν τίποτε. «Ε, τότες», λεν, «κάποιος ήρθε και έφυγε. Αύριο δυο θα πάμε για κυνήγι κι ένας θα κάτσει να παραμονέψει».

Την άλλη μέρα τα δυο μικρότερα πήγαν στο κυνήγι και το μεγαλύτερο κρύφθηκε στ' άλλο δωμάτιο. Βγήκεν η Ροδοκόκκινη από το κρεββάτι, έστρωσε τα κρεββάτια, έπλυνε τα πιάτα, σκούπισε και κρύφτηκε στην ίδια μεριά. Το μεγαλύτερο αδέρφι την έβλεπε από την τρύπα της κλειδωνιάς. Δεν είδε όμως πού κρύφτηκε. Νόμισε ότι βγήκε όξω από την άλλη θύρα.

Το βράδυ ήρθαν τ' αδέρφια από το κυνήγι και τους μολόγησε όλα, πως έστρωσε, πως έπλυνε, πως σκούπισε και πως αναλήφθηκε χωρίς να την καταλάβει πού πάει.

- Αύριο, είπε το μεσιό αδέρφι, θα μείνω εγώ να παραμονέψω. Σεις σύρτε κυνήγι.

Κι αυτό έπαθε τα ίδια, είδε την Ροδοκόκκινη από την κλειδαρότρυπα, αλλά δεν κατάλαβε πού κρύφτηκε.

- Αύριο, παρακαλεί το μικρότερο, αφήστ' εμένα να φυλάξω.

Το πρωί έφυγαν οι άλλοι δυο κι αυτό τόπιασε απ' όξω πίσω τη θύρα. Βλέπει τη Ροδοκόκκινη να στρώνει τα κρεββάτια και να κάνει τις άλλες δουλειές και δεν παίρνει τα μάτια από την τρύπα ωσότου έρχονται τ' αδέρφια του από το κυνήγι.

- Μέσα βρίσκεται, του λέει, όξω δε βγήκε. Δε λαγάρισα όμως καλά αν είν' άντρας ή γυναίκα.

- Να χαλέψομε, λεν. Αν είν' άντρας θα τον κάνομε αδερφό, κι άν είναι γυναίκα θα την έχομε αδερφή. Χαλεύουν ολούθε και τη βρίσκουν.

- Μη σκιάζεσαι, της λέν όλα τ' αδέρφια, θα σ' έχουμε αδερφή. Της κάνουν μια φορεσιά που έλαμπε και την παραγγέλλουν όξω από το σπίτι δε θα βγεί. Μόνο όταν αγκουσεύονταν έβγαινε στο μπαλκόνι να ξεσκάσει.

Ας αφήσουμε τη Ροδοκόκκινη να κάθεται στο μπαλκόνι κι ας πάμε στη φθονερή βασίλισσα, την κακιά μητριά.

Η βασίλισσα με το χαμό της Ροδοκόκκινης πάει πάλε στον καθρέφτη και τον ρωτάει αν είν' άλλη ομορφότερη από δαύτη, κι αυτός της απάντησε:

- Σαν τη Ροδοκόκκινη δεν είν' άλλη ομορφότερη.

- Αχ η στρίγκλα, λέει, ακόμα ζει, και τρίζει τα δόντια.

Παίρνει κεντητές ζώνες και φέει από το παλάτι. Κάνει τον πραματευτή κι έρχεται κάτου από το μπαλκόνι που κάθουνταν η Ροδοκόκκινη και διαλαλεί.

- Κεντητές ζώνες για κυράδες. Ζώνες καλές!

Η Ροδοκόκκινη δεν τη γνώρισε γιατί είχε βγάλει τα βασιλικά σκουτιά κι είχε παλιά και φτωχικά και το πρόσωπό της είχε αλλάξει από την κακία της. Η βασίλισσα όμως τη γνώρισε.

- Κι εγώ θέλω να πάρω μια, φωνάζ' η Ροδοκόκκινη από το μπαλκόνι, αλλά πούθε νάρθω που τ' αδέρφια μου δεν μ' επιτρέπουν να βγω από το σπίτι.

- Κρέμασε ένα σχοινί, λέει εκείνη, κάτου και σου δένω τη ζώνα όπου θέλεις.

Παίρει τη ζώνα και μόλις τη ζώνει πέφτει κάτου πεθαμένη. Έρχονται τ' αδέρφια από το κυνήγι, τη βλέπουν ξάπλα στο μπαλκόνι και νομίζουν ότι κοιμάται. Της φωνάζουν, την τραβούν, καθόλου να κουνηθεί.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

- Ο Θεός μας την έστειλε, λεν, ο Θεός μας την πήρε, κι άρχισαν να την αλλάζουν, να τη βάλουν στην κάσα και να την πετάξουν στο ποτάμι, κι απ' εκεί να βγει στη θάλασσα, να τη βρει κανένας να τη θάψει, επειδής δεν εύρισκαν παπά να τη διαβάσει.

Εκεί που την άλλαζαν κι έβγαλαν τη ζώνα από τη μέση, η Ροδοκόκκινη αμέσως ζωντάνεψε. Τους μολόγησε πως πήρε τη ζώνα από την ξένη γυναίκα και μό,τι τη φόρεσε έπεσε νεκρή.

- Τώρα γλύτωσες, της λέν, άλλη φορά να μη δεχθείς να πάρεις το παραμικρό από ξένον άνθρωπο.

Αφού γύρισε η βασίλισσα στο παλάτι, πηγαίνει μπροστά στον καθρέφτη και τον ρωτάει ξανά, αν είναι άλλη στον κόσμο ομορφότερη.

- Σαν τη Ροδοκόκκινη δεν είναι άλλη ομορφότερη, απαντεί ο καθρέφτης.

Πηγαίνει κάτου από το παλάτι και φωνάζει:

- Σταφύλια, μοσχοστάφυλα!

Η Ροδοκόκκινη αστόχησε την παραγγελία των αδερφών και ζήτησε να της πετάξει μια ρόγα. Εκείνη της ρίχνει ολόβολο σταφύλι και μό,τι βάνει στο στόμα πέφτει νεκρή. Έρχονται τ' αδέρφια και τη βρίσκουν πάλε πεθαμένη. Της βγάζουν όλα τα ρούχα μήπως και τη φέρουν ξανά στη ζωή. Τίποτε. Αφού είδαν και απόειδαν, την αλλάζουν, την τοποθετούν στην κάσα και την ρίχνουν στο ποτάμι. Έβαλαν μέσα και πέντε χιλιάδες γρόσια. Όποιος τη βρει, να τη θάψει και ν' ανάφτει κάνα κερί τις Κυριακές και τα ψυχοσάββατα. Το ποτάμι την επάει στη θάλασσα και το κύμα την πέταξε στην ακρογιαλιά.

Ένας ψαράς που ψάρευε εκεί κοντά είδε την κάσα και πάει να πάρει τις σανίδες να βουλώσει τη βάρκα που έμπαζε νερά. Ξεκαρφώνει και τι να ιδεί! Κορίτσι πεντάμορφο πεθαμένο και γρόσια στο πλευρό. Μεταβαίνει σπίτι του, παίρει τ' άλογο και τη φορτώνει. Στο δρόμο από το κουντούλημα φέει η ρόγα από το λαιμό και η κόρη ζωντανεύει.

- Πώς είμαι έτσι και πού πάω, λέει.

- Μη φοβάσαι, της λέει ο ψαράς, πάμε σπίτι μου όπου θα σ' έχω σα δικό μου κορίτσι.

Η Ροδοκόκκινη στο σπίτι του ψαρά όταν γέλασε έβγαζε γαρούφαλα από το στόμα και τάδινε στη μάνα της, τη γυναίκα του ψαρά. Ένα βασιλόπουλο από άλλο βασίλειο έμαθε στο δείνα χωριό ένας ψαράς έχει μια κόρη που όταν γελάει βγάζει γαρούγαλα και πάει να τη δεί.

Όταν την είδε, μαρμάρωσε από την ομορφιά της κι είπε πως στις τόσες του ερχόμενου μήνα θα στείλει παπόρι να την πάρει για να την παντρευτεί. Γέλασ' η Ροδοκόκκινη. Έβγαλ' ένα γαρούγαλο και του τόδωσε σαν αρραβώνα.

Όταν ήρθε η διορισμένη μέρα, ήρθε το παπόρι και μπήκε μέσα η Ροδοκόκκινη, η γυναίκα του ψαρά και το μεγαλύτερο κορίτσι της. Στο δρόμο η γυναίκα του ψαρά μ' ένα πιρούνι βγάζει το μάτια της Ροδοκόκκινης και λέει στον καπετάνιο του παποριού:

- Εδώ μέσα είναι μια κοπέλα γκαβή και πού την πάμε χωρίς μάτια; Καλύτερα να την πετάξουμε στη θάλασσα.

Ο καπετάνιος την παίρει και τη ρίνει στα κύματα. Το καράβι αράζει κοντά στο παλάτι. Βγαίνει η γυναίκα του ψαρά με το κορίτσι της και παρουσιάζεται στο βασιλόπουλο. Καταλογιάζει εκείνο και δεν του μοιάζει σαν την κόρη που άφησε στο

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σπίτι του ψαρά.

- Ίσως, λέει με τη γνώση του, να χάλασε η όψη της από τα κύματα της θάλασσας. Τέλος πάντων τη στεφανώνει. Όταν ήθελε να γελάσει, έβανε με τρόπο στο στόμα ένα γαρύφαλο, τόβγαζε και τόδινε στο βασιλόπουλο για να πιστέψει πως είναι η ίδια.

Η Ροδοκόκκινη άμα έπεσε στη θάλασσα περβάτας σάμα νάπταν στη στεργιά και φώναζε για ν' ακούσει κανένας να τη σώσει. Την είδ' ένας ψαράς που ψάρευε και ζύγωσε κοντά της.

- Πάρε με, σε παρακαλώ, και θα ιδείς από μένα μεγάλο καλό, που θα ζήσεις και συ κι η φαμίλια σου.

Ο ψαράς την παίρνει στη βάρκα και την πηγαίνει σπίτι του. Γελάει η Ροδοκόκκινη και βγάζει δυο γαρούφαλα.

- Πάρτα, του λέει, και σύρε πούλα τα. Όποιος σου δώκει δυο μάτια, δόστα. Θα σου δώκουν χιλιαδαριές γρόσια, συ δε θα τα δώκεις. Ζήτα μόνο δυο μάτια.

Διαβαίν' ο ψαράς από την πόρτα του αλλουνού ψαρά που είχε πρωτοβρεί τη Ροδοκόκκινη και φωνάζει:

- Πουλάω δυο γαρύφαλα, δυο γαρύφαλα μαλαματένια!

Ήκουσε η γυναίκα του ψαρά από μέσα και βγαίνει.

- Πόσο τα πουλάς, τον ρωτάει.

- Δυο μάτια, κυρά μου.

- Θα τα πάρω, λέει με τη γνώση της, να τα στείλω της κόρης μου για να βγάζει γαρούφαλα από το στόμα άμα γελάει. Δίνει τα δυο μάτια της Ροδοκόκκινης που τα φύλαε στο κόρφο και παίρνει τα γαρούφαλα.

Βάνει η Ροδοκόκκινη τα μάτια στ' άδεια καύκαλα αλλά δε γλέπει. Πηγαίνει στην εκκλησιά και κάθεται σαράντα μέρες στα γόνατα παρακαλώντας το Θεό να ιδεί και είδε.

Ο ψαράς πουλώντας τα γαρούφαλα που έβγαζ' η Ροδοκόκκινη έγινε πλουσιότερος και από το βασιλιά.

Μια μέρα η Ροδοκόκκινη πηγαίνει σ' ένα παπουτσή και φκιάνει ένα ζευγάρι παπούτσια βασιλικά, πηγαίνει σ' ένα ράφτη και φκιάνει μια φορεσιά βασιλικιά, καπέλλο, κι όλα τα χρειαζούμενα της ντυμασιάς βασιλικά και σπαθί ολόχρυσο. Αυτή μπροστά σα βασιλόπουλο ντυμένη κι ο ψαράς υπασπιστής από κοντά μια το δίνουν και στο βασιλόπουλο που θα την έπαιρνε γυναίκα, κι είχε το κορίτσι του αλλουνού ψαρά. Μπαίνουν στο καφενείο που σύχναζε το βασιλόπουλο και πιάνουν τις καρέκλες και το τραπέζι που κάθονταν αυτοί. Έρχεται και το βασιλόπουλο με τον υπασπιστή του να πιει καφέ και βλέπει άλλο βασιλόπουλο. Χαιρετούνται και κερνιούνται σίδερο, πιοτό ακριβό που πίνουν οι βασιλιάδες. Το βράδυ το ντόπιο βασιλόπουλο παίρει μουσαφίρη στο παλάτι το ξένο. Πού αλλού θα πήγαινε από του βασιλόπουλου το σπίτι; Έπασαν τις κουβέντες.

- Είσαι παντρεμένο, ρωτάει η Ροδοκόκκινη το βασιλόπουλο.

- Μάλιστα, απαντάει εκείνο. Αυτή εδώ είν' η γυναίκα μου, και τη δείχνει με το χέρι. Όταν γελάει, βγάζει από το στόμα γαρύφαλα μαλαματένια. Είναι κορίτσι ενού ψαρά. Στο σπίτι της ήταν πολύ όμορφη, έλαμπε ο τόπος από ταύτη, κι όντας την επήρα χάλασ' η ομορφιά της. Σύ είσαι παντρεμένο;

- Όχι, αποκρίνεται η Ροδοκόκκινη, είμαι μόνο αρραβωνιασμένο.

Σ' ολίγο έβαλαν τραπέζι να φαν. Κάνοντας σταυρό ευχιέται το βασιλόπουλο:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

- Σ' υγεία, καλωσόρισες και καλά στέφανα.
- Ευχαριστώ, και στα δικά σου, ανταποδίδει η Ροδοκόκκινη.

Με το «και στα δικά σου» που τούπε η Ροδοκόκκινη, μπαίνει σε συλλογιά το βασιλόπουλο. Τί «δικά σου» του λέει, αφού είναι παντρεμένο; Την άλλη μέρα πάλε τα ίδια. Όπως έπιναν κρασί του λέει πάλε «και στα δικά σου».

- Γιατί μου λες «και στα δικά μου στέφανα», ρωτάει το βασιλόπουλο τη Ροδοκόκκινη, αφού είμαι παντρεμμένο;

Αυτή είν' η γυναίκα σου, του λέει. Ας βγάλει ένα γαρούφαλο. Γελάει εκείνη. Πού να βγάλει γαρούφαλα. Τα είχε σώσει.

- Αυτή δεν είναι η γυναίκα που θάπαιρνες, εξακολουθεί η Ροδοκόκκινη, και γέλασε. Και στο γέλιο απάνου βγάζει από το στόμα ένα γαρούφαλο και του το δίνει. Η γυναίκα που θάπαιρνες είμ' εγώ. Δεν είμαι βασιλόπουλο, είμαι βασιλοπούλα.

Κάθεται και μολογάει όλα τα πάθια της από την αρχή, πώς πέρασε με την κακή μητρυιά, με τη γυναίκα του πρώτου ψαρά, πώς την έριξαν στη θάλασσα και πώς σώθηκε από τον άλλο ψαρά.

Το βασιλόπουλο διώχνει αμέσως την πρώτη γυναίκα, κάνει λιανά κοψίδια τη μάνα της που είχεν έρθει να ιδεί την κόρη της και παντρεύεται τη Ροδοκόκκινη. Γένονται γάμοι και χαρές που κρατούν βδομάδες ολόκληρες.

Κι έζησαν εκείνοι καλά και μεις καλύτερα.

Σχόλια

Η Ροδοκόκκινη είναι παραλλαγή που εντάσσεται στον τύπο AT 709 και, κατά το Μερακλή, αποτελεί «αλλοιωμένη παραλλαγή του περίφημου στην Ευρώπη παραμυθιού για τη Belle au bois dormante»[40]. Ανήκει στον ευρύτερο κύκλο της ιστορίας της χιονάτης, της πριγκήπισσας, που καταδιώκεται από τη μητριά ή τις αδελφές της και έχει γνωρίσει ως αφηγηματικός τύπος μεγάλη διάδοση σ' όλο τον κόσμο.

Συνήθως, ο τύπος του παραμυθιού αυτού τιτλοφορείται με το όνομα της καταδιωγμένης βασιλοπούλας (Ροδοκόκκινη, Μαρδίτσα[41], Μυρσίνα[42], Η όμορφη Θεοχάριτη[43]). Ιδιαίτερα στην παραλλαγή της Ηπείρου ο τίτλος (Η Ροδοκόκκινη) συμπυκνώνει και καταγράφει τις αισθητικές αντιλήψεις για τη γυναίκα στην παραδοσιακή αγροτική κοινότητα, όπου το αισθητικό ιδεώδες την ήθελε στρουμπουλή, αφράτη και κοκκινομάγουλη, ένδειξη υγείας και καλοζωίας.

Η αφηγηματική εξέλιξη της «Ροδοκόκκινης» στηρίζεται στα βασικά μοτίβα του παραμυθιακού τύπου. Απουσιάζει η παραπέρα αφηγηματική πλοκή με τη μεταμόρφωση της βασιλοπούλας σε πουλί και δέντρο από τη μεταμφιεσμένη μητριά, όπως συμβαίνει στην παραλλαγή από τη Σκύρο[44]. Η αφηγηματική πλοκή στη «Ροδοκόκκινη» είναι πιο ρεαλιστική. Αυτό φαίνεται και από την τύφλωση της βασιλοπούλας

40 Μ.Γ.Μερακλής, «Σύντομα σχόλια στα Καρπαθιακά παραμύθια», στο άρθρο: Μηνά Αλ.Αλεξιάδη, «Καρπαθιακά παραμύθια». *Καρπαθιακές μελέτες*, τ. Α (1979), σ. 214 (5).
41 Γιώργος Ιωάννου, *Παραμύθια του λαού μας*, ό.π., σσ. 113-122.
42 Γ.Α.Μέγα, *Ελληνικά παραμύθια*. Βιβλιοπωλείον «Εστίας», Αθήναι 1990, σσ. 57-65.
43 Δέσποινα Μ. Δαμιανού, ό.π., σ. 16.
44 Γιώργος Ιωάννου, ό.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

από τη γυναίκα του ψαρά προκειμένου να παντρευτεί η κόρη της το βασιλιά, σ' αντίθεση με την παραλλαγή της Σκύρου (Η Μαρδίτσα), όπου η μητριά επιβουλεύεται τη θέση της και την αντικαθιστά με δόλιο τρόπο στο πλευρό του βασιλιά.

Ένα άλλο στοιχείο εξάλλου που ενισχύει την άποψη αυτή, είναι η τύχη της νεκρής βασιλοπούλας. Στην παραλλαγή της Ηπείρου τοποθετείται στην κάσα και ρίχνεται στο ποτάμι. Πρώτα βέβαια έβαλαν τα τρία αδέλφια γρόσια για το θάψιμο και τα μνημόσυνα[45]. Υπάρχει διάχυτη στην ενέργεια αυτή η μεταφυσική αγωνία της χριστιανικής θρησκείας, σύμφωνα με την οποία επιβάλλεται να τελεσθεί το τυπικό για την ανάπαυση της ψυχής. Αντίθετα, σ' άλλες παραλλαγές η νεκρή φυλάσσεται μες στο παλάτι, σ' ένα δωμάτιο ή σ' ένα μπαούλο[46]. Εδώ διασώζονται πρωτόγονες αντιλήψεις για τη μουμιοποίηση του νεκρού.

Ολοκληρώνοντας θα 'θελα να υπογραμμίσω δυο μοτίβα αξιοπρόσεκτα. Το ένα είναι το εισαγωγικό και αφορά τη δασκάλα ως πρόσωπο μοχθηρό. Είναι παράξενος ο ρόλος αυτού του σημαντικού προσώπου για την παραδοσιακή κοινότητα, αλλά ενδεχομένως σχετίζεται με τον τρόμο που σκόρπιζε στα παιδιά ως πρόσωπο που ήλεγχε τη συμπεριφορά τους μέσα και έξω από το σχολικό χώρο. Το δεύτερο μοτίβο είναι τα γαρύφαλα που βγάζει από το στόμα της η βασιλοπούλα. Πρόκειται για αισθητικοποίηση της εσωτερικής ομορφιάς[47] και αποτελεί από τα πιο όμορφα και συμβολικά μοτίβα της λαϊκής αφήγησης.

Για τα ηπειρώτικα παραμύθια

Και το επιμύθιο της περιδιάβασης στις 5 παραλλαγές της Ηπείρου.

Σε ποιό βαθμό μπορεί κανείς να αποδεχθεί το χαρακτηρισμό των παραπάνω παραμυθιών ως ηπειρώτικων; Η επιλογή του τίτλου (5 ηπειρώτικα παραμύθια) δεν υποδηλώνει θετική απάντηση στο ερώτημα. Αποτελεί προσχηματική επιλογή[48] και αυτό φαίνεται και από το γεγονός, ότι στη διαδικασία του σχολιασμού η προτίμηση στρέφεται στην έκφραση «Παραλλαγή Ηπείρου», που είναι και η ορθή.

Ασφαλώς και υπάρχουν στοιχεία της τοπικής ιδιομορφίας[49] της Ηπείρου[50] στα

45 Ο Λουκάτος σημειώνει: «Οι φροντίδες και τα μνημόσυνα είναι και μια μεσολάβηση των ζωντανών προς το Θεό». Δημήτριος Σ.Λουκάτος, *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1978, σ. 221. Γ.Α.Μέγα, *Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας*, τεύχος Α. Ανάτυπον εκ της Επετηρίδος του Λαογραφικού Αρχείου 1939, σσ.102-141. Ακόμη, βλ. το πολύ ενδιαφέρον έργο της Margaret Alexiou, *The Ritual Lament in Greek Tradition*. Cambridge University Press, London 1974.

46 Ο Stith Thompson, ό.π., σσ. 254-258, ασχολείται με το θάνατο και την ανάσταση στα παραμύθια.

47 Το μοτίβο αυτό είναι δανεισμένο από τον τύπο ΑΤ 403Α. Βλ. Μ.Γ.Μερακλής, «*Σχόλια στα παραμύθια*», στο βιβλίο: Καλλιόπη Μουσαίου-Μπουγιούκου, ό.π., σ. 256.

48 Όλοι οι μελετητές αναγνωρίζουν το διεθνή χαρακτήρα των παραμυθιών. Τα θεωρούν ως είδος που ενώνει τους λαούς. Βλ. Μ.Γ.Μερακλή, «Το ελληνικό παραμύθι», στο βιβλίο: *Τα παραμύθια μας*, ό.π., σ. 58.

49 «Στο παραμύθι αποτυπώνονται οι μικρές - αλλά πάντα ιδιαίτερα σημαντικές - λεπτομέρειες της περιφέρειας ενός εθνικού κέντρου», σημειώνει ο Μ.Γ.Μερακλής,«Το ελληνικό παραμύθι», *Διαβάζω*, 130 (1985), σ.13. Περισσότερα για τα τοπικά γνωρίσματα,

παραμύθια. Το πιο βασικό είναι η τοπική ιδιωματική γλώσσα[51], κάτι αναπόφευκτο, αφού η λαϊκή αφήγηση τότε μόνο αποκτά ύπόσταση και λειτουργικότητα, όταν μπορεί να υπάρξει αλληλεπίδραση και επικοινωνία ανάμεσα στον παραμυθά και το ακροατήριό του[52]. Για να υλοποιηθεί όμως αυτό, επιβαλλόταν η μεταγραφή του αφηγηματικού λόγου στον ιδιωματικό λόγο της περιοχής. Μ' αυτή την έννοια το παραμύθι εμπεριέχει και διασώζει τις γλωσσικές ιδιαιτερότητες κάθε κοινότητας και, κυρίως, κάθε γεωγραφικού διαμερίσματος, γεγονός που αποτελεί υψίστη πολιτιστική πράξη, αφού επιτρέπει την πολυεπίπεδη μελέτη των τοπικών ιδιομορφιών και των τοπικών κοινωνιών μέσα στο αυθεντικό περιβάλλον τους.

Συνεπώς, το πρόβλημα της μεθόδου καταγραφής των παραμυθιών και γενικότερα των ειδών λαϊκής αφήγησης (folk narrative) γίνεται κεντρικό θέμα για όσους, ερασιτέχνες και μη, ασχολούνται με τα είδη αυτά. Επιβάλλεται ο ερευνητής να καταγράφει το υλικό του στο γλωσσικό όργανο της κοινότητας αλλά και του παραμυθά. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνει να προσεγγίσει τη λειτουργία του αφηγηματικού λόγου σε συγκεκριμένο περιβάλλον, αλλά και την υφή του γλωσσικού οργάνου του αφηγητή, που σαφώς επηρεάζεται από την επαγγελματική και κοινωνική θέση του. Οποιαδήποτε λοιπόν προσπάθεια για μεταγραφή του κειμένου σε μια προγενέστερη ή καθολικότερη (κοινή δημοτική, όπως γίνεται στο τελευταίο παραμύθι) μορφή του γλωσσικού οργάνου αποτελεί παραβίαση της βασικής μεθοδολογικής αρχής για τη συγχρονική-λειτουργική μελέτη των κοινωνικών επιφαινομένων.

Έχοντας υπόψη αυτά, οι παραλλαγές της Ηπείρου που παρατίθενται ενσωματώνουν τον ιδιωματικό λόγο της Ηπείρου. Δεν μπορούν όμως να θεωρηθούν δημιουργήματα της Ηπείρου, όπως γενικότερα το παραμύθι δεν μπορεί να περιοριστεί σε μια περιοχή και ούτε μπορεί να του αποδώσει κανείς το χαρακτηρισμό του τοπικού πολιτισμικού προϊόντος[53].

Το παραμύθι λοιπόν της Ηπείρου εντάσσεται στη μεγάλη οικογένεια του παραμυθιού, μ' όλες βέβαια τις ιδιαιτερότητες που μπορεί να αποτυπωθούν στη μορφή και στο περιεχόμενο. Και θα ολοκληρώσουμε την παρουσία του με τα λόγια του Μερακλή, που ισχύουν και για τα παραμύθια της Ηπείρου: «Τα παραμύθια αποτελούν συγκινητική μαρτυρία του παρελθόντος για την αλληλοσύνδεση των λαών: οι διάφοροι παραμυθιακοί τύποι γνώρισαν, άσχετα με τον αρχικό τόπο της δημιουργίας τους, παγκόσμια διάδοση κι έγιναν κτήμα όλων των λαών»[54].

που ενσωματώνει το παραμύθι, Βλ. Μ.Γ.Μερακλή, «Το ελληνικό παραμύθι», στο βιβλίο: *Τα παραμύθια μας*, ό.π., σσ. 47-74.

50 Ο Μερακλής ασχολείται με τις ιδιαιτερότητες των ηπειρώτικων παραμυθιών. Βλ. Μ.Γ.Μερακλής, «Ο βασιλιάς με το δέντρο στην καρδιά (Ένα Ηπειρώτικο Παραμύθι)», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, Β (1980), σσ. 23-33 και Μ.Γ.Μερακλής, «Επιλεγόμενα», στο βιβλίο: Κ.Π.Δερμετζής, *Παραμύθια της Σμύρνης*, ό.π., σσ. 124-130.

51 Μ.Γ.Μερακλής, «Ο ήλιος, το φεγγάρι και ο αυγερινός», στο βιβλίο: *Πέντε λαογραφικά δοκίμια για τη γλώσσα και την ποίηση*. Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα 1985, σ. 10.

52 Για την αλληλεπίδραση του ενεργητικού και παθητικού φορέα, κατά τον C.W. Von Sydow, ως στοιχείου για τη λαϊκή δημιουργία βλ. Γιάννη Κιουρτσάκη, *Το πρόβλημα της παράδοσης*. Εκδόσεις στιγμή, Αθήνα 1989.

53 Αντίθετα, χαρακτηρίζεται από «κοινότητα θεμάτων, αλλά και τρόπων έκφρασης και ποιητικών μορφών». Βλ. Μ.Γ.Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία, Γ: Λαϊκή Τέχνη*. Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1992, σ. 39.

54 Μ.Γ.Μερακλής, *«Ο βασιλιάς με το δέντρο στην καρδιά»*, ό.π., σ. 23.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

Ο ποιητής των γαλάζιων πόντων (*)

της Γεωργίας Λαδογιάννη
λέκτορα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Η ποίηση, η θάλασσα, η ζωή των ναυτικών και το πάθος για ταξίδια μακρινά είναι η ζωή και το έργο του Νίκου Καββαδία. Παράλληλα όλα μαζί και το καθένα χωριστά είναι μια περιπέτεια. Περιπέτεια πνευματική, σωματική, αισθητική, ερωτική. Περιπέτεια που έχει μέσα της και πόθους εμπύρους και προσδοκίες βιωματικής πληρότητας.

Ο Νίκος Καββαδίας έχει γεννηθεί και έχει ζήσει, αλλά κυρίως μας έχει καταθέσει, την ασύνορη περιπέτεια του ανθρώπου εκείνου που θεωρεί τον εαυτό του κάτοικο του ανοιχτού Κοσμικού ορίζοντα. Γεννιέται, το 1910, στη Μαντζουρία, σε ένα χωριό κοντά στο Χαρμπίν. Πατρίδα η Κεφαλονιά. Προτού γνωρίσει τον κόσμο, γνωρίζει το ταξίδι. Το μεγάλο ταξίδι: το δρομολόγιο του υπερσιβηρικού, στην αρχή του 1ου Παγκοσμίου Πολέμου. Οι γονείς του Καββαδία με τον μικρό Νίκο, 4 έως 5 χρονών, ταξιδεύουν για να φτάσουν στην Κεφαλονιά. Σε λίγα χρόνια, πάλι ταξίδι: Κεφαλονιά-Πειραιάς. Μετά, ο Νίκος Καββαδίας θα ταξιδέψει μόνος του. Ασυρματιστής σε εμπορικά και επιβατικά καράβια. Για όλη του τη ζωή, από το 1929 ώς το χειμώνα του 1974. Τότε, φθάνει στην Αθήνα για να φροντίσει την έκδοση της τρίτης του ποιητικής συλλογής. Δεν προλαβαίνει. Το Φεβρουάριο του 1975 πεθαίνει ξαφνικά.

Σε μας, μένει η συγκομιδή 45 χρόνων ναυτικής ζωής: πραμάτειες της θάλασσας σε τέσσερα βιβλία, τα τρία ποιητικά: «Μαραμπού» (1933) το πρώτο, «Πούσι» (1947) το δεύτερο. Μεσολαβεί ένα πεζογράφημα, η «Βάρδια» (1954), και ακολουθεί, σε μεταθανάτια έκδοση, η τρίτη του ποιητική συλλογή «Τραβέρσο» (1975). Όλα κι όλα 52 ποιήματα. Μικρός ο αριθμός, αλλά όταν ταξιδεύεις στην αγκαλιά του πλέον απροσδόκητου θήλεως του πλανήτη, της θάλασσας, που ζώνει ολόγυρα τον στεριανό

(*) Ομιλία που έγινε στο Θέατρο της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, στα Γιάννινα, στα πλαίσια της Ναυτικής Εβδομάδας (5-7-1992)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κόσμο και ερωτεύεται αδιάκοπα και αδιάκριτα ενάερους και ουράνιους εραστές: πότε τον ήλιο και πότε το φεγγάρι. Άλλοτε το Σταυρό του Νότου ή το Άλφα του Κενταύρου κι άλλοτε το άστρο της Τραμουντάνας. Που δεν αρνείται το μουσώνα ούτε το γαρμπή. Το ίδιο και με τ' αγιάζι ή τον Βαρδάρη. Κι ακόμη, περισσότερο, όταν τη θάλασσα δεν τη βλέπεις με την οπτική του τουρίστα ή του περιηγητή, αλλά τη ζεις σωματικά, ως καϋμό και ως μέθη, νιώθεις μόνιμος πάροικός της, τότε το μεγαλύτερο μέρος των ποιημάτων δεν τυπώνεται σε βιβλία. Γράφεται οργανικά και εγγράφεται στη βιωματική ενδοχώρα του προσώπου, από όπου, πολύ συχνά, ξεσπάει μια νευρική κραυγή, που κατακάθεται στην επιφάνεια του κορμιού και δημιουργεί στίγμα εγχάρακτο, - ένα τατουάζ - μαρτυρία εξαιρετική, με τη γλώσσα της παρασταπκής τέχνης.

Μαραμπού, Πούσι, Βάρδια, Τραβέρσο: τέσσερα θαλασσινά λευκώματα, ημερολόγια των ωκεανοπόρων ναυτικών, ιστορίες της αένανης και ατέρμονης ναυτικής μετοικεσίας, αναφορές πλεύσεων και μετασταθμεύσεων, και πάνω απ' όλα μαρτυρίες καμινευμένων σωμάτων και ψυχών, αναλωμένων σε σισύφειες θαλασσομαχίες και σε δοκιμασίες πιθάσευσης της νοσταλγίας μιας σταθερής σχέσης με τη γυναίκα ή της επώδυνης μνήμης της μάνας. Ο Νίκος Καββαδίας μας ταχυδρόμησε από ενδιάμεσες επισταθμεύσεις ημερολόγια καταστρώματος και τα αρνητικά των τουριστικών καρτποστάλ, που εικονίζουν το ανθρώπινο τοπίο των λιμανιών της οικουμένης. Μας απέστειλε πορτρέτα ατομικά και πλήθους, ανθρώπων που ακροβατούν ανάμεσα στη θάλασσα και τη στεριά ή, καλύτερα, τη θαλασσινή στεριά, και που με τον ίδιο τρόπο ακροβατούν στις συνήθειες ζωής τόπων διαφορετικών, που τους χωρίζουν αποστάσεις και πολιτισμοί, για να καταλήξουν να συνθέσουν τον δικό τους κώδικα ζωής. Σκληροί οι ναυτικοί νόμοι, άτεγκτοι ακόμη και γι' αυτούς «που όλη στο νού τους κλείσανε τη ναυτική επιστήμη». Η «Μαύρη Λίστα» απειλεί, και όσοι τιμωρήθηκαν «από κούραση κι από πικρία γιομάτοι, / στις πολιτείες του μείνανε και δεν εξαναφύγαν».

Ένας άγραφος ηθικός κώδικας που έχει αιχμαλωτίσει την εμπειρία της ιστορίας, του ανθρώπου «των γαλάζιων πόντων»: από τον Οδυσσέα στον Κοσμά τον Ινδικοπλεύστη, και από τον Μαγγελάνο και το Μάρκο Πόλο ώς τους επώνυμους πιλότους, πλοηγούς και θερμαστές του Καββαδία: Ο πιλότος Νάγκελ, ένα γέρος θερμαστής από το Τζιμπουτί, ο πλοίαρχος Φλέτσερ, ο William George Allum. Και σε μια κάθετη τομή της ιστορίας, οι πλοηγοί του κοινωνικού οράματος: Federico Garcia Lorga, Guevara.

Το σκηνικό της ιστορίας αναπεπταμένο στον αέρα όλων των εποχών, όλων των γεωγραφικών συντεταγμένων και των αστρικών συμπλεγμάτων.

Ο λόγος πολυφωνικός, όπως πολύγλωσση είναι και η θάλασσα. Για αιώνες κατοικημένη από διαφορετικές φωνές και πολιτισμούς. Η θάλασσα δεν διακοσμεί το λόγο του Καββαδία. Τον οικοδομεί. Του προσφέρει την εικόνα του κόσμου, τη δομή της αίσθησης και την τεχνική της μεταγραφής της.

Οι τρεις ποιητικές συλλογές αποτελούν τους δείκτες μιας πορείας κλιμακωτής. Στην αφετηρία της (*Μαραμπού*) υπάρχει μια πανοραμική οπτική του οικουμενικού τοπίου και μια ανάλογη μακροκοσμική θέαση του ανθρώπου. Πρόσωπα, πράγματα και φύση συνιστούν τον ορίζοντα προσδοκιών μιας εφηβικής στην εκρηκτικότητά της ορμής να εγγράψει στην ατομική της επικράτεια το σύνολο της ζωικής εμπειρίας. Όμως η

κατάσταση της κοσμογνωσίας απαιτεί και την αμοιβή της. Το χρέος: η γνωριμία με πολλούς μικρούς θανάτους που αφήνουν ελάχιστη πίκρα αλλά την ίδια στιγμή και έναν τεράστιο χώρο ελεύθερο να απλωθεί το όνειρο:

Στην πλώρη αυτή κατάστρεψα
τον ήρεμο εαυτό μου
και σκότωσα την τρυφερή
παιδιάστικη ψυχή.
Όμως ποτέ δε μ' άφησε
το επίμονο όνειρό μου
και πάντα η θάλασσα πολλά
μου λέει, όταν αχεί.

(Η πλώρη μας)

Γυμνός από κάθε σκευή και αθώος σε κάθε πίστη επιχειρεί την πρώτη του έξοδο με τη συλλογή «Μαραμπού». Στο «Πούσι» η οπτική συστρέφεται και αμφιδρομεί ανάμεσα στο έξω και το μέσα. Διαπλέκονται η μετωπική αναπαράσταση και η προοπτική του βάθους. Η πλοκή τους εκκομίζει μια βαθειά εμπειρία αστάθειας ενός ακαθόριστου, βουτηγμένου στο «πούσι» παρόντος. Ισορροπία είναι η μνήμη. Η οπτική διαθλάται στη μνήμη, κομματιάζοντας το παρόν του χρόνου και του τοπίου:

Του Άλμπορ το φανάρι πότε θα φανεί.
Οι μαθήτριες σχόλασαν του ωδείου.
Φωτεινές ρεκλάμες της οδού Σταδίου.
Γέφυρα βρεγμένη σκοτεινή.
. . . . . .
Τζίντζερ, που κοιτάς με το γυαλί,
το φανάρι του Άλμπορ δεν εφάνη.
Βλέπω στο Λονδίνο εγώ τη Fanny
στο κρεβάτι του άλλον να φιλεί.

(Black and White)

Η αμφίβια αίσθηση της συλλογής «Πούσι» προσορμίζεται στον απολογισμό της αιχμαλωσίας, της εγκαθήλωσης στη ροή και την αστάθεια της συλλογής «Τραβέρσο». Είναι η «Σπουδή θαλάσσης» που ισοδυναμεί με μελέτη θανάτου ως απόσταγμα γνώσης και εμπειρίας όλων των εραστών της κατάκτησης. Από τον Οδυσσέα και τον Μεγάλο Αλέξανδρο ώς τους ναυτικούς της ναυκληρίας του ποιητή, κάθε «τραβέρσο», κάθε απόπειρα υπέρβασης της δοκιμασίας δημιουργεί, στην καλύτερη περίπτωση, σκιές και οπτασίες, όπως εκείνη της Fata Morgana. Συχνότερα όμως η προσπάθεια είναι μάταιη. Η αστασία και η διασπορά υποκαθιστούν τη σταθερότητα. Η εσωτερίκευση αυτής της «σπουδής» εκφράζεται με τα ρήματα του σώματος:

Στα όρτσα να προλάβουμε.
Τραβέρσο και προχώρα.
Να πάμε να ξοδέψουμε
την τελευταία ριξιά
σε κείνη την απίθανη
σ' όλο τον κόσμο χώρα
που τα κορίτσια τόχουνε
στα δίπλα ή στα λοξά.

(Σπουδή θαλάσσης).

Η προτεραιότητα του ανθρωπολογικού τοπίου συνεπιφέρει και την αναγωγή της θάλασσας σε στοιχείο αυτού του σκηνικού. Ο διάλογος δεν γίνεται μέσω της εικόνας, αλλά μέσω της ιστορίας της ανθρώπινης περιπέτειας που μορφοποιείται στην αρχετυπική φυλετική διαπάλη του άρρενος και του θήλεως. Η γενίκευση του ποιητικού λόγου εποπτεύει την ανθρώπινη Μοίρα, που ανασημασιοδοτείται από τα στοιχεία της μυθολογίας του ποιητή: Λόγος προς τη γυναίκα:

Βαμμένη. Να σε φέγγει
φως αρρωστημένο.
Διψάς χρυσάφι,. Πάρε,
ψάξε, μέτρα.
Εδώ κοντά σου, χρόνια
ασάλευτος να μένω
ώς να μου γίνεις Μοίρα,
Θάνατος και Πέτρα.

(Γυναίκα)

Η θάλασσα ως εικόνα και νόημα συνιστά μια εύγλωττη και αναγνώσιμη παρουσία στην ποίηση του Καββαδία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μέ τόν Λιβανέζο ποιητή G. Schéadé τό 1947.
(Παραχώρηση Τζένιας Καββαδία)

Ὁ ποιητής καί ὁ Αἰμ. Χουρμούζιος τό 195(
(Παραχώρηση Τζένιας Καββαδία)

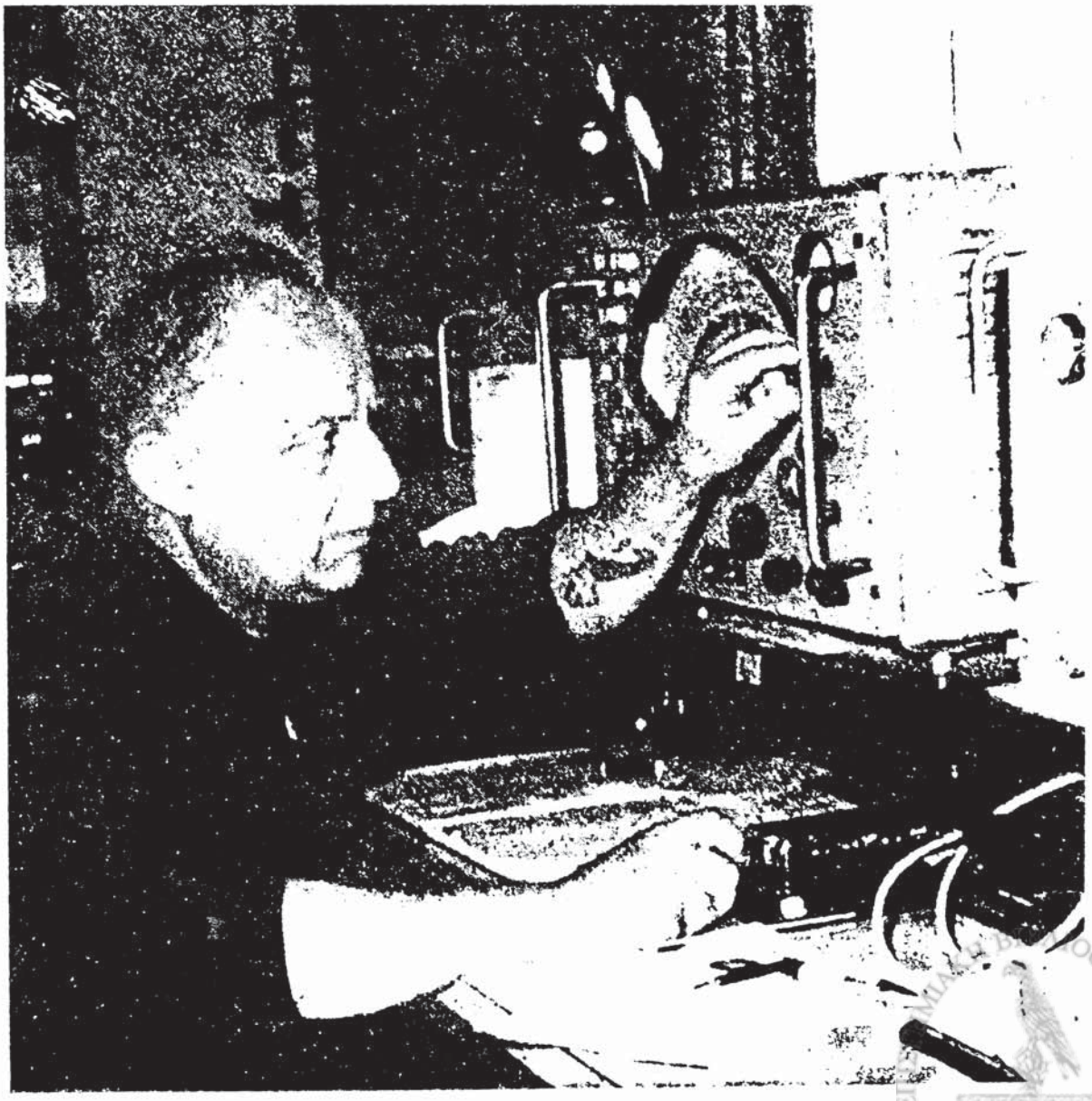

Ὁ ποιητής (δεξιά) μέ τό Θράσο Καστανάκη (στή μέση). (Ἀρχ. Μ. Χαριτάτου)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Αλλά δεν είναι μόνον αυτό. Διατρέχει και τις τεχνικές του ποιητικού μετασχηματισμού. Τεκμήρια: τα υλικά του ποιητικού σώματος, οι λέξεις και οι εκφράσεις, οι ονομασίες και οι χαρακτηρισμοί, οικοδομούν ανάγλυφα την αίσθηση. Η υιοθέτηση της επιστολικής επικοινωνίας, χειρονομία που υποδηλώνει την πλήρωση της στέρησης και την αναζήτηση της ανθρώπινης τρυφερότητας που προσφέρει μια κουβέντα με τους δικούς σου ανθρώπους: όλα τα ποιήματα και οι συλλογές έχουν παραλήπτες. Συγγενείς, φίλοι και ομότεχνοι του ποιητή προορίζονται για αποδέκτες των ποιημάτων-επιστολών, που, τις περισσότερες φορές, περιέχουν τον εσωτερικό μονόλογο του αποστολέα τους.

Στο «Τραβέρσο», ιδιαίτερα, χρησιμοποιούνται ακόμη περισσότερα στοιχεία μιας επιστολικής τεχνικής. Εκτός από τους παραλήπτες, σε κάθε ποίημα, δηλώνεται και η τοποχρονία της γραφής, δίδεται δηλαδή το χρονογεωγραφικό

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στίγμα της έμπνευσης και το περιβάλλον του διαλόγου: Ινδικός Ωκεανός 1951, Colombo 1951, Cocos Islands 1956.

Προφανής γίνεται και η σχέση αναλογίας ανάμεσα στον ασυρματιστή των καραβιών και το ναυτίλο ποιητή. Τα ποιήματά του εκπέμπουν τα μηνύματα του ποντοπόρου πληρώματος, από τους ανοιχτούς ορίζοντες στις κλειστές προοπτικές του εσωτερικού βάθους, από την ψυχική ορθοστασία στους πολύμορφους κλονισμούς. Κι ακόμη, όπως πολύγλωσσο είναι το μήνυμα, από ανθρώπους και τόπους, ανάλογα και η σύνθεσή του αναδεικνύεται πολυτεχνική. Ο ποιητής μαθητεύει στα εργαστήρια και άλλων τεχνών και προσκομίζει, στη σύνθεση των «ασυρμάτων» μηνυμάτων του, την εμπειρία των τεχνικών τους ή τα ίδια τα τεχνουργήματά τους. Η θητεία του στα εργαστήρια των αναπαραστατικών τεχνών φαίνεται να είναι η διαρκέστερη και η πλέον ευδόκιμη. Ειδικά η ζωγραφική τέχνη συνιστά ένα κυρίαρχο μοντέλο και προσδίδει μια εικαστική διάσταση στην ποιητική γλώσσα.

Πολλά ποιήματα (περίπου 22) θα μπορούσαμε να τα θεωρήσουμε ως εικαστικές ασκήσεις ή περιγραφές ζωγραφικών έργων. Στην πρώτη κατηγορία ανήκει μια μεγάλη σειρά πορτρέτων: αυτοπροσωπογραφία, Πιλότος, Νάγκελ, Πλοίαρχος Φλέτσερ, άπειρων γυναικών και ανώνυμων ναυτικών. Κατηγορία της ζωγραφικής είναι και η διάστιξη του σώματος, το τατουάζ, και ομότεχνη των ζωγράφων η «κεντήστρα στίγματος» που έχει το εργαστήριό της στο Αννάμ (Γράμμα στον ποιητή Καίσαρα Εμμανουήλ) αλλά και τις ίδιες δυσκολίες έχει η αποκρυπτογράφηση του συμβολισμού ενός τατουάζ, όπως συμβαίνει σε έναν πολυθεματικό πίνακα της σύγχρονης ζωγραφικής: «*την ανεξήγητη γραφή να λύσω πολεμώ*» (Λύχνος του Αλαδίνου).

Ταυτόχρονα, ζωγράφοι, σύγχρονοι και της Αναγέννησης, με τα έργα του δημιουργούν ένα απροσδόκητο διακείμενο: «ελαιογραφία του Γκόγια» (Ένα μαχαίρι), «του Chagall άλογα - τσίρκο του Seurat» (Μαρέα), η Guerniga του Picasso, οι νωπογραφίες του Τισιανού και του Τζορτζιόνε (Fresco), ο Πιζανέλο (Καραντί), ο Μοντιλιάνι (Θεσσαλονίκη). Τα ζωγραφικά κείμενα μετασχηματίζονται σε υλικά του νέου κειμένου το οποίο σχολιάζουν, το επεκτείνουν και από όπου αντλούν την αναστημασιοδότητή τους. Έπειτα οι συγκεκριμένες προτιμήσεις σε ζωγράφους και έργα αποκαλύπτουν δύο τεχνοτροπικές προτιμήσεις σε ζωγράφους και έργα που αντιστοιχούν και στις αφηγηματικές τεχνικές του Καββαδία: προτιμάται η ζωγραφική της αφηγηματικής εξιστόρησης του θέματος παράλληλα με εκείνη της οπτικής ανάμιξης και του κατακερματισμού. Και οι δύο τεχνικές συγκλίνουν στην εμφατική προβολή της πράξης. Η εστίαση στην πράξη, που με αυτό τον τρόπο προωθείται στο προσκήνιο, μαζί με τη συνδρομή του διαλόγου, ως μια δραστική τεχνική της ποιητικής του λόγου, συγκροτούν μια δραματική παράσταση που αν συμπληρωθεί από τις αλλεπάλληλες σκηνογραφικές αποδόσεις των εσωτερικών χώρων και του εξωτερικού τοπίου, η εντύπωση μιας σύνθετης αναπαραστατικής τέχνης και η θεατρική υφή γίνονται τα κυρίαρχα γνωρίσματα της ποίησης του Καββαδία.

Η ανάγνωση της ποίησης του Νίκου Καββαδία αποκαλύπτει τον ίδιο τον ποιητή-αναγνώστη του κόσμου. Ωστόσο, η διάρκειά της δεν βρίσκεται, νομίζω, στη λογοτεχνική μεταμόρφωση του κόσμου, αλλά στον τρόπο που εκφέρεται ο μυθοπλαστικός του λόγος, που αποδεικνύεται πολλαπλάσιος του κόσμου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΟΜΗΣ ΤΟΥ Κ.ΚΑΡΥΩΤΑΚΗ (*)

του Γιάννη Παπακώστα
καθηγητή Πανεπιστημίου Αθηνών

Η σημερινή εκδήλωση της αποκάλυψης της προτομής του ποιητή Κ.Γ.Καρυωτάκη αποτελεί συνέχεια μιας άλλης προηγούμενης πρωτοβουλίας που είχε αναληφθεί σ' αυτήν εδώ την πόλη. Εννοώ το Συμπόσιο που πραγματοποιήθηκε το 1986 για τον ποιητή με την πρωτοβουλία του λογίου δημάρχου της κ. Νίκου Γιαννούλη, ο οποίος τόσα πράγματα εξακολουθεί να παρέχει στην Πρέβεζα, και του τομέα της Νέας Ελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, την ψυχή του οποίου αποτελεί ο καθηγητής κ. Ερατ.Καψωμένος. Με την πρωτοβουλία των ίδιων αυτών παραγόντων βρισκόμαστε και πάλι σήμερα εδώ.

Η χειρονομία της στήσεως της προτομής αποτελεί πράξη δικαιοσύνης και σεβασμού απέναντι στην ιστορία την πνευματική και γενικότερα την πνευματική μας ζωή, γιατί ο Καρυωτάκης από τον τρόπο που έχουμε τη δυνατότητα να τον δούμε σήμερα, δεν ήταν μόνο ο απαισιόδοξος ποιητής των τριών συγκεκριμένων ποιητικών συλλογών, όπου μέχρι πρότινος περιορίζονταν οι μελετητές, αλλά κάτι ευρύτερο και πέρα απ' αυτές.

Έχει να επιδείξει ευαισθησία και τόλμη, συνδυασμένη με την κριτική στάση και δραστική παρέμβαση στα πολιτιστικά και κοινωνικά μας πράγματα.

Ήδη η τελευταία περίοδος της ζωής του, παράλληλα με την προσπάθεια για την αρτιότερη στιχουργική τεχνική, όπως αυτή εκφράζεται στη συλλογή *Ελεγεία και Σάτιρες*, χαρακτηρίζεται για τη στροφή του προς μια διαφορετική θεματική και ένα διαφορετικό κύκλο, τον οποίο ο Τέλλος Άγρας, πρώτος αυτός τον χαρακτήρισε *πολιτικό*.

(*) Τα αποκαλυπτήρια της προτομής έγιναν στα πλαίσια του Συμποσίου για τον ποιητή Γ.Σεφέρη, στις 25-1-992.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Υπήρξε μια παράλληλη πορεία στη ζωή του, γιατί ταυτόχρονα με την ποίηση, ο ποιητής δείχνει έμπρακτα και τα κοινωνικά του ενδιαφέροντα, εκδηλώνοντας έτσι τις ιδιαίτερες ανησυχίες του. Η συγγραφή ποιημάτων, επομένως, όπως είναι *Η πεδιάς και το νεκροταφείον*, που αναφέρεται ευθέως στην περίοδο της διακυβέρνησης της χώρας από τον Πάγκαλο ή το *Εις Ανδρέαν Κάλβον*, όπου επισημαίνει το πνεύμα του καιροσκοπικού και του ηθικού αμοραλισμού, αποτελούν μερικά δείγματα αυτής της στροφής. Και αποδεικνύεται από τούτη την άποψη ένας κατεξοχήν ρεαλιστής ποιητής, καθώς τα ποιήματα αυτά ακουμπούν πάνω σε συγκεκριμένες πολιτικές καταστάσεις.

Το ποίημα εξάλλου *Το άγαλμα της Ελευθερίας που φωτίζει τον κόσμο* με τον άκρως προφητικό του χαρακτήρα, αποδεικνύει το ενδιαφέρον και την έγνοια του ποιητή για τα γενικότερα πολιτικά μας φαινόμενα, αλλά και την οξύτατη κριτική του ματιά, με την οποία έβλεπε τον κόσμο. Σκέφτομαι πόσο εύστοχος υπήρξε ο Τίτος Πατρίκιος, όταν διατύπωσε την άποψη ότι ο Καρυωτάκης είναι ο πρώτος έλληνας ποιητής που «εισάγει *άμεσα* την πολιτική, ακόμα και τη διεθνή, στη νεώτερη ποίηση».

Αποδεικνύεται έτσι ότι η ανάμειξη του Καρυωτάκη στο συνδικαλισμό δεν ήταν μια πράξη ευκαιριακή και τυχαία, αλλά μια συνειδητή ενέργεια που επιβεβαιώνει την άκρα συνέπειά του.

Η ενέργειά του όμως αυτή δεν άργησε να τον φέρει σε αντίθεση με τη διοικητική εξουσία - και ιδιαίτερα με τον ανώτερο προϊστάμενό του υπουργό - πράγμα που τον έθεσε σε δυσμένεια.

Το αποτέλεσμα είναι γνωστό: διωγμοί και απογοητεύσεις. Οι διοικητικές ποινές άρχισαν με δυσμενείς αποσπάσεις από τη μία υπηρεσία στην άλλη μέσα στο υπουργείο Πρόνοιας, όπου υπηρετούσε, με κρατήσεις μισθού και τέλος με εξοντωτικές μεταθέσεις πρώτα στην Πάτρα και ύστερα στην Πρέβεζα.

Και υφίσταται όλους αυτούς τους διωγμούς σε μια περίοδο που πάει να ξεφύγει από το αδιέξοδό του και να ξανοιχτεί σε άλλους χώρους, οι οποίοι πολλές φορές δρουν απολυτρωτικά, απεγκλωβίζοντας το άτομο από τον προσωπικό του κλοιό. Κι ένας τέτοιος χώρος ήταν ο κοινωνικός, όπου ο ποιητής είχε αποφασίσει πια να παρέμβει δραστικά. Η ανάδειξή του σε Γενικό Γραμματέα της Ενώσεως Δημοσίων Υπαλλήλων Αθηνών καθώς και η σχετική αρθρογραφία του, όπως το *Ανάγκη Χρηστότητος*, το επιβεβαιώνουν.

Όλα αυτά όμως είναι και παράγοντες που επιτάχυναν και την απομάκρυνσή του από την Αθήνα.

Και βρισκόμενος στην Πρέβεζα πια, λίγο πριν από την αυτοχειρία του, γράφει και το περίφημο εκείνο πεζό *Η κάθαρσις*, το οποίο είναι ένα κείμενο δραστικό. Κείμενο που χαρακτηρίζεται για την έκδηλη οργή και την εκδικητική του μανία και που κατά κάποιον τρόπο αποτελεί την ύστατη κατάθεσή του και καταγγελία.

Καταγγέλεται η παραεξουσία και όλοι εκείνοι οι παράγοντες που κρύβονται πίσω από την Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων, η οποία διαχειριζόταν τα χρήματα για το σκοπό αυτό.

Της ίδιας επιτροπής ο Καρυωτάκης υπήρξε γραμματέας, πράγμα που του έδωσε τη δυνατότητα να αποκτήσει προσωπική αντίληψη για τις κάθε είδους οικονομικές ατασθαλίες. Μέσα δε από το κείμενο αυτό προβάλλει το κλίμα της εποχής και η νοοτροπία γενικότερα, προς την οποία έδειξε την αντίθεσή του.

Ιδού μερικά σημεία του κειμένου αυτού:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΑΘΑΡΣΙΣ

Βέβαια. Έπρεπε να σκύψω μπροστά στον ένα και,
χαϊδεύοντας ηδονικά το μαύρο σεβιότ - παφ, παφ,
παφ, παφ -, «έχετε λίγη σκόνη» να ειπώ «κύριε Άλφα».
Ύστερα έπρεπε να περιμένω στη γωνία, κι όταν αντίκρυζα
την κοιλιά του άλλου, αφού θα 'χα επί τόσα χρόνια
παρακολουθήσει τα αισθήματα και το σφυγμό της,
να σκύψω άλλη μια φορά και να ψιθυρίσω εμπιστευτικά:
«Άχ, αυτός ο Άλφα, κύριε Βήτα...»
Έπρεπε, πίσω από τα γυαλιά του Γάμμα, να
καραδοκώ την ιλαρή ματιά του.
Αλλά πρώτα πρώτα έπρεπε να μείνω στη σπείρα του
Δέλτα. Εκεί η ληστεία γινόταν υπό λαμπρούς, διεθνείς
οιωνούς, μέσα σε πολυτελή γραφεία: Θα εκέρδιζα
την εμπιστοσύνη όλων. Και, μια μέρα, ακουμπώντας
στο κρύσταλλο του τραπεζιού μου, θα έγραφα εγώ την
απάντηση: «Ο αυτόνομος οργανισμός μας, κύριε
Εισαγγελεύ...».
Έπρεπε να σκύψω, να σκύψω, να σκύψω. Τόσο που
η μύτη μου να ενωθεί με τη φτέρνα μου. Έτσι βολικά
κουλουριασμένος, να κυλώ και να φθάσω.
Κανάγιες!
Το ψωμί της εξορίας με τρέφει. Κουρούνες χτυπούν
τα τζάμια της κάμαράς μου. Και σε βασανισμένα στήθη
χωρικών βλέπω να δυναμώνει η πνοή που θα σας σαρώσει.

Τελειώνοντας θα θέλαμε να κάνουμε μια επισήμανση: Από ολόκληρο το έργο του Καρυωτάκη δεν προβάλλει από πουθενά μια αισιόδοξη πρόβλεψη και προβολή στο μέλλον. Η μοναδική αισιόδοξη πρόβλεψη παρατηρείται μόνο στο κείμενο αυτό, που γράφτηκε σ' αυτήν εδώ την πόλη.

Αλλά και η μεγάλη αντινομία! Ενώ ο Καρυωτάκης αισιοδοξεί για τους άλλους, ο ίδιος εν τούτοις οδηγείται στο θάνατο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΝΔΡΕΑ ΚΑΡΖΗ

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ 1991

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΛΕΥΚΟΣ

του Μ.Μ.Παπαϊωάννου
κριτικού λογοτεχνίας

Ο Καρυωτάκης δεν είναι μεμονωμένη περίπτωση. Δεν πρόκειται για τον καρυωτακισμό στην ποίηση, αλλά για το κοινωνικό φαινόμενο που δημιούργησε τον Καρυωτάκη και τον καρυωτακισμό. Ο Καρυωτάκης διαφέρει σε τούτο: μένει ώς το τέλος ασυμβίβαστος. Ο καρυωτακισμός περιορίστηκε στην ποίηση και δε συνοδεύτηκε από κύμα αυτοκτονιών, όπως είχε συμβεί με το «Βέρθερο» του Γκαίτε. Στη δεύτερη έκδοση της «Κρίσης» (1972) από τις εκδόσεις «Γαλαξίας» δίνονται τα παρακάτω στοιχεία για το συγγραφέα της, τον Αρκάδιο Λευκό: «*...γεννήθηκε στο Ρέθυμνο το 1905. Σπούδασε νομικά, δικηγόρησε στη Θεσσαλονίκη και υπηρέτησε ως δημόσιος υπάλληλος. Την «Κρίση» ακολούθησαν μια σειρά μυθιστορήματα που τον καθιέρωσαν ως έναν από τους πιο αντιπροσωπευτικούς συγγραφείς της γενιάς του Τριάντα: «Κίτρινο και γαλάζιο», «Δαίμονες και σταυροί», «Πίσω απ' τον ήλιο», «Συλλογή από μαχαίρια» (Κρατικό βραβείο πεζογραφίας 1970).*»

Με βάση αυτά τα στοιχεία που δόθηκαν όσο ζούσε - γιατί πέθανε εν τω μεταξύ - μπορούμε να θεωρήσουμε το μυθιστορημά του «Πίσω απ' τον ήλιο» (1968) ως αυτοβιογραφικό και μάλιστα ως απομνημόνευμα. Από αυτό το μυθιστόρημα μαθαίνουμε πως η ζωή του, τουλάχιστον στα παιδικά του χρόνια, ήταν μαρτυρική. Ο πατέρας του δικαστικός κλητήρας. Σκληρός στην εκπλήρωση των καθηκόντων του, αλλά και για την οικογένειά του. Η μάνα του καλότατη, αναγκάστηκε να μεγαλώσει μέσα σε μεγάλη φτώχια τα δύο αγόρια και τα δύο κορίτσια της. Ο πατέρας του έφτασε στο σημείο να σκοτώσει δύστροπους οφειλέτες του δημοσίου και μετά το φόνο, να φύγει για να μη συλληφθεί, αφήνοντας πίσω την οικογένειά του στο έλεος δυσμενέστατων συνθηκών.

Τον έπιασαν - για να είμαστε μέσα στα πράγματα - αλλά τον άφησαν με εγγύηση. Αυτός όμως το 'σκασε. Κάποιο βράδυ μπήκε σε μια βάρκα με πανάκι και

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βγήκε κοντά στα Χανιά. Είχε αφήσει τη γυναίκα του έγκυο εφτά μηνών στην πρώτη κόρη, τη Στέλλα. «*Και σε δύο μήνες η οικογένεια αποχτούσε την μεγάλη μου αδερφή. Στα χρόνια που ακολούθησαν, άλλα τρία παιδιά προστέθηκαν. Η Κρήτη, ήταν πολιτεία ανεξάρτητη και αυτά που γίνονται τώρα για την έκδοση ενός εγκληματία, απ'τη μια χώρα στην άλλη, δεν γίνονταν τότε. Ο πατέρας μου έκανε πάλι το δικαστικό κλητήρα. Η οικογένειά μου έζησε ήσυχα - τα μόνα χρόνια - ως το δεκατέσσερα (1914).*»

Και από κει όμως αναγκάστηκαν να φύγουν.

«*Αυτή τη φορά ο πατέρας μου δε σκότωσε, όμως έσπασε το χέρι ενός Κρητικού: Υπήρχε στα Χανιά, ένας πολύ ψηλός άνθρωπος, ο πιο ψηλός της πόλης. Γολιάθ.... τον παρονόμαζαν... Αυτός λοιπόν ο Γολιάθ είχε μαγαζί στη αγορά, που πουλούσε λάδια και σαπούνια. Είχε αναθέσει στον πατέρα μου δουλειές σχετικές με εκτελέσεις και πλειστηριασμούς, όπου όπως έχουμε πει, διακρινόνταν... Οι παραγγελίες έγιναν και ο πατέρας μου ζήτησε την αμοιβή του... Ο Γολιάθ θέλησε να τον καταχερίσει, αλλά ο δικαστικός κλητήρας με το βαρύ μπαστούνι του του έσπασε το μπράτσο του. Πάλι για να μη συλληφθεί, έφυγε για το Ρέθυμνο, το Ηράκλειο και από εκεί για τον Πειραιά.*»

Η μάνα με την πρωτοκόρη της τη Στέλλα αποφάσισαν να εγκαταλείψουν την Κρήτη και να γυρίσουν στο χωριό τους στη Λακωνία. Γλύτωσαν για λίγο καιρό από την τυραννία του πατέρα. «*Δεν έκανε, ούτε έλεγε αστεία ποτέ του, δε διηγήθηκε ποτέ του ένα ανέκδοτο, να κάνουμε γούστο, να γελάσουμε και μεις, να ξεθαρρευτούμε. Όλο τα μαθήματα, διάβασε λοιπόν! Διάβασε, είπα. Σε μένα τις πιο πολλές φορές. Τι τραβούσα ο δόλιος εγώ, το αγόρι το μεγαλύτερο. Πήγαινε εδώ... κάνε εκείνο. Από έξι εφτά χρονών. Και σα δεν έκανα σωστά, αυτό που με είχε διατάξει, έπεφτε η κατακεφαλιά! Πόσες να έχω φάει απ' το χέρι του το βαρύ, το σκληρό χέρι του... Που να θυμηθώ, πως να τις μετρήσω... Για τίποτα δεν το είχε να σηκώσει το χέρι και να μου καταφέρει στο πίσω μέρος του κεφαλιού το χτύπημα. Σαν ήταν μεγάλο το έγκλημά μου, να έχω σπάσει ένα γαλόνι με κρασί ή λάδι, να πούμε, που ξέφυγε από τα χεράκια ενός παιδιού εφτά χρονών, τότε έβγαζε τη ζώνη του και μ' άρχιζε. Μια, δύο, τρεις... δεκαπέντε. Έπεφτε η μάνα μου στη μέση, και η αδερφή μου αργότερα κι έτσι σταματούσε ο δαρμός!*»

Ο Σωτήρης, το πραγματικό όνομα του ήρωα του μυθιστορήματος και πιθανόν το πραγματικό όνομα του συγγραφέα, από τα οχτώ του χρόνια έκανε χρέη... δικαστικού κλητήρα. Όταν ήταν στα Χανιά ακόμα. Παρά ταύτα καλοσύνη καμιά από τον πατέρα του. Το καλοκαίρι τελείωνε μαζί και οι σχολικές διακοπές στην περιοχή του Γυθείου, όπου έμενε η οικογένεια κοντά στο συγγενολόϊ της μάνας. Ο πατέρας από τη Χαλκίδα όπου είχε καταφύγει ανέβηκε στη Θεσσαλονίκη. Εκεί τράβηξε κοντά του τη γυναίκα του και τα παιδιά του. Έτσι αρχίζει ο δεσμός του Αρκαδίου με την πρωτεύουσα του Θερμαϊκού. Ο πατέρας βρήκε δουλειά στη Γενική Διοίκηση αλλά η μοίρα ήθελε να ζουν «Πίσω απ' τον ήλιο». Είχε φτάσει το ένταλμα της σύλληψής του από την Κρήτη, για το χέρι του Γολιάθ. Τα κατάφερε να το σκάσει για το Βόλο. Η δυστυχία και πάλι φώλιασε στο σπίτι. Πάνω στον πόλεμο και στο Διχασμό βενιζελικών και αντιβενιζελικών. Η συνέχεια, η πείνα. Η μάνα να ξενοπλένει και η μεγάλη αδερφή, η Στέλλα, να φροντίζει τ' αδέρφια της.

Ο Σωτήρης, δώδεκα χρονών, πήρε το στραβό δρόμο. Διάβαζε αστυνομικά μυθιστορήματα, ίδρυσε τη συμμορία του «ο μαύρος όφις»! Το 1917 ήταν η πιο φριχτή

χρονιά. Από τα σπίτια όπου πήγαινε και ξενόπλενε η μάνα του, είχε μείνει ένα. Στο σπίτι που καθόντουσαν καθυστερούσαν πολλά νοίκια και τους βγάλαν. Ζούσαν από την ευσπλαχνία της γειτονιάς. «*Ήταν μια φιλενάδα της, γειτόνισσα, που μας λυπόταν και εκτός από την αμοιβή για την πλύση μας έδινε και τρόφιμα, ακόμα και παλιά παπούτσια και ρούχα των παιδιών της, για μας. Μια οικογένεια όμως με πέντε άτομα, δεν μπορούσε να τα βγάλει πέρα, με τον μοναδικό αυτόν πόρο. Τις πιο πολλές μέρες, δεν μαγειρεύαμε. Το μεσημεριάτικο γεύμα μας, ήταν ένας καφές - νεροκαφές - κάποιο ξεροκόμματο ψωμί - ψωμί να το πεις - και μιας πεντάρας... στραγάλια!*»

Αυτή η κατάσταση τον είχε κάνει σκληρό το Σωτήρη. Όλα τα βάσανα τα τραβούσε η μεγάλη αδερφή του, η Στέλλα. Οι άλλοι είχαν γίνει δύστροποι. Στα δεκάξι και στα δεκαεφτά της ν' ανταποκρίνεται στα δύσκολα μαθήματα του σχολείου και τις δουλειές του σπιτιού. Ένας ξάδερφός τους στρατιώτης αποθηκάριος στο λόχο άρχισε να τους βοηθάει με φαΐ από το συσσίτιο και κουραμάνα. Στο τέλος μείνανε και χωρίς σπίτι. Χρωστούσανε πολλά νοίκια. Ένας γνωστός τους από τα Χανιά χωροφύλακας, τους βρήκε ένα δωμάτιο σ' επιταγμένο τούρκικο σπίτι. Σ' αυτή τη στιγμή της δυστυχίας τους - στα 1917 - έδωσε σημεία ζωής ο πατέρας τους από το Βόλο, όπου ζούσε φυγόδικος. Τα είχε φτιάξει με μια παντρεμένη και τους ξέχασε. Τέλος η οικογένεια ενώθηκε πάλι. Όμως η Στέλλα δεν άντεξε την πείνα και την κούραση. Άρπαξε φυματίωση. «*Η αδερφή μου, το υπέροχο ανθρώπινο πλάσμα, που μας αγαπούσε και νοιαζόταν για όλους, ο πραγματικός αυτός άνθρωπος, καταδικάστηκε από τη βλακεία των γονιών της, σε θάνατο. Κι αυτός ήρθε ανάλγητος, ενάμισυ χρόνο αργότερα*».

Ο αυριανός συγγραφέας εκτός απ' το σχολείο - το Γυμνάσιο - ανέλαβε να πουλαέι ψωμί. Το ψωμί πουλιόταν με το δελτίο. Ο πατέρας, ειδικός σ' αυτά, είχε φτιάσει πλαστά δελτία. Το παραπανήσιο το πουλούσε σε άλλες οικογένειες με πολλά παιδιά στη διπλή τιμή. Αλλά η κατάσταση δεν άργησε ν' αναποδογυρίσει. Ο πατέρας πιάστηκε. Μείνανε πάλι μόνοι. Ο Σωτήρης παράτησε το σχολειό. Συνέχισε τη δουλειά με τα δελτία του ψωμιού. Αλλά τα μισά λεφτά τα κρατούσε και τα έτρωγε μόνος του!!! Έπεσε στην αλητεία. Έκλεβε. Η Στέλλα πέθανε. Ο πατέρας βγήκε από τη φυλακή. Αυτός ξαναπήγε στο Γυμνάσιο. Παίρνοντας το απολυτήριο κατέβηκε με τη μητέρα του στην Αθήνα και γράφτηκε στο Πανεπιστήμιο, στα νομικά. Σαν πήρε το πτυχίο, στρατεύτηκε. Μετά το στρατιωτικό, διορίστηκε έκτακτος στο Υπουργείο Γεωργίας (1927). Μπλέχτηκε και παντρεύτηκε. Αλλά η τύχη του και εδώ δεν του στάθηκε ευνοϊκή. Μα και στη συνέχεια, ώς το τέλος της, η ζωή του τον πότισε πολλά φαρμάκια, τον έκανε ιδιότροπο, φυγόκοσμο, να μισεί τους ανθρώπους και την αγάπη του γι' αυτούς να την αντικαθιστά με την αγάπη του για τα ζώα.

Με τα πρώτα του έργα ο Αρκάδιος Λευκός αποδίδει τη μεταπολεμική και τη μεταμικρασιατική ατμόσφαιρα ακριβέστερα, ίσως γιατί η πεζογραφία προσφέρεται περισσότερο στην ανάλυση. Πρωτοφάνηκε από τη «Νέα Εστία» το 1932 με τη νουβέλα του «Σε πόλεμο με τον εαυτό μου». Το 1934 κυκλοφόρησε στη Θεσσαλονίκη τη δεύτερη νουβέλα του «Κρίσις...». Ο ήρωάς του κινείται μέσα στο ίδιο κλίμα. Αλλά και στο μυθιστόρημά του «Κίτρινο και γαλάζιο» (1953) ο ίδιος ήρωας είναι, που διαρκώς βρίσκεται σε πόλεμο με τον εαυτό του, δηλαδή μονολογεί και μόνιμα αμφιταλαντεύεται. Είναι ο μικροαστός που ενώ τον συνθλίβει η μαύρη πραγματικό-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

τητα του μεσοπολέμου, αυτός έχει την πετριά του, να σώσει τον κόσμο, αυτός ένα άτομο ασύνδετο με τον περίγυρό του.

«*Ένα πρωΐ μου 'δώσαν τα παπούτσια στο χέρι*». Έτσι αρχίζει η πρώτη του νουβέλα. «*Η υπηρεσία που δούλευα πέντε χρόνια γραμματέας - δε χρειάζεται εδώ το όνομά της - διαλυόταν και για τούτο. Τότε που είχα διοριστεί το 'ξερα πως η Υπηρεσία ήταν προσωρινή και μια μέρα θα 'παιρνα δρόμο όπως κι οι άλλοι...*».

Όταν απολύθηκε ήταν εικοσιεφτά χρονών, παντρεμένος ένα χρόνο, με το διάδοχο στα σκαριά και χωρίς ψιλή στην τσέπη του. Η απασχόληση με τα προβλήματα του βίου του ήταν πολύ οχληρή. Είχε πεισθεί βέβαια από μόνος του πως ο δικός του προορισμός ήταν η αναμόρφωση του ανθρώπινου γένους. Είχε αφοσιωθεί λοιπόν στη λόξα του. Στη δεύτερη νουβέλα του «Κρίσις...», το 1934, δύο χρόνια μετά, ο ίδιος έκτακτος υπάλληλος που κινδυνεύει να τον απολύσουν, μ' ένα μισθό πενιχρό, με γυναίκα και παιδί.

Διεκτραγωδεί τα χάλια του, χάλια δημοσίου υπαλλήλου, αλλά δεν απελπίζεται γιατί δεν είναι φταίξιμό του, όπως του λένε οι άλλοι για να τον παρηγορήσουν. Φταίει η κρίση... Ναι, μα γιατί δεν φταίει για όλους η κρίση; Γιατί αυτός να έχει κουστούμι, που του κόλλησε πάνω του σαν προβιά και άλλοι... Με τη διπλή προσωπικότητα, του υπαλληλάκου από τη μία και από την άλλη του ονειροπόλου, που σκέφτεται να λύσει τα σύγχρονα προβλήματα του κόσμου, δίνει ωμά την πραγματικότητα του μεσοπολέμου και την άλλη όψη της που θα την αντικαταστήσει σύμφωνα με τα σχέδιά του.

Όμως ο Αρκάδιος είναι μικροαστός και η λύση που δίνει ανάλογη: τακτοποιείται με τη συνείδησή του. Τυπικά θα έπρεπε ν' αυτοκτονήσει, μα γιατί να το κάνει με το χέρι του; Διαλέγει τη φυγή κι αφήνει την ανθρωπότητα να δέρνεται αιώνια. Δεν αισθάνεται κανένα οίκτο γι' αυτήν: «*Και σιχαίνομαι και μισώ τους ανθρώπους! Άλλους σιχαίνομαι, άλλους μισώ. Είναι και κάτι λίγοι, συγκριτικά, που τους λυπάμαι. Είναι οι ανάπηροι, σωματικά και ψυχικά. Αλλά κι αυτούς, αν αποκτούσα τη δύναμη, θα τους έριχνα όμως στον Καιάδα! Να γλυτώσουν κι αυτοί απ' την τέτοια ζωή τους κι οι άλλοι που τους έβλεπαν. Άμα βγάλω τώρα όλους αυτούς, που συχαίνομαι, μισώ και λυπάμαι, τι μένει, ε; Μένει αυτό που πρέπει να μείνει. Οι λίγοι και - σχετικά - καλοί*». Παρακάτω επαναλαμβάνει: «*Μισώ τους ανθρώπους! Γιατί είναι κακοί και φθονεροί, κι άπληστοι και ακόρεστοι! Γιατί είναι άθλιοι στις σκέψεις τους και απαίσιοι στις πράξεις τους!*». Μισεί προ πάντων τους ανθρώπους, που όλους τους αιώνες τα καταφέρνουν να είναι στην εξουσία. Δεν είναι λοιπόν αυτή κοινωνία ανθρώπων. Είναι καιρός να καταστραφεί, για έναν βιβλικό κατακλυσμό! Και σα σε παραίσθηση: «*Και κάποια μέρα, θα καταστραφεί τούτο το Σύμπαν σας... Και θα 'ρθεί από μιαν άκρη του απέραντου χάους ένα άλλο Σύμπαν! Με άλλους Γαλαξίες και ήλιους και με άλλες Γήες - όχι σαν τούτην εδώ. Και θα έχει άλλους θεούς το καινούργιο εκείνο Σύμπαν. Πιο δίκαιους. Κι άλλου είδους ανθρώπους! Πιο δίκαιους ανθρώπους! Και θα έχει, προπάντων, έναν δίκαιο Νόμο, βασικόν. Να ζουν οι άνθρωποι εκείνης της άλλης Γης με το ίδιο ριζικό. Κι όλοι θα ζουν σε κείνην την καλή γη κάτω από τον ήλιο της λουσμένοι πάντα απ' τις χρυσές ακτίνες του. Και κανένας δε θα επιτρέπεται να 'ρει πίσω απ' τον Ήλιο, όπως σε τούτην εδώ την καταραμένη σας Γη!*»

Τα πουλιά μόνο λυπάται. Τα χελιδόνια και τους γλάρους και τα σπουργίτια. Και τα δέντρα, τ' αγαθά δέντρα, που πρασινίζουν τη μαύρη και κόκκινη γη: «*Θα πάω*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σε μια ερημιά, φωνάζει, θα πάω μέσα στη ζούγκλα, στην πιο βαθιά μεριά, όπου δε βρω πατημασιές ανθρώπων. Θα πετάξω εκεί τα κουρέλια που φορώ και θ' αφήσω τις τρίχες μου να μεγαλώσουν. Σαν ένα ζώο θα βρω μια σπηλιά, μια κουφάλα ενός δέντρου, θα σκάψω μια τρύπα κάπου και θα χώνουμε να κοιμάμαι τη μέρα... Θα πάψω να μιλώ και να σκέπτουμαι, θα περπατώ με τα τέσσερα και θα μπήγω κραυγές άναρθρες. Θα σκαρφαλώνω στα δέντρα και θα συνουσιάζουμαι με μαϊμούδες! Απ' τ' αγαθά σου ανθρωπότητα, που τόσο είχα ποθήσει, δε ζητώ πια τίποτα. Δεν έχω ανάγκη πια. Σαν αγρίμι θα ζήσω όσο μου μένει... Ε, και σαν έρθει κάποτε, αυτή η Δεύτερη Παρουσία, που δεν μπορεί να μην έρθει, οπότε και να 'ναι, ε, τότες ανθρωπότητα αμετανόητη, ξέρε πως τ' άγρια ζώα του δάσους θα 'ναι οι εκλεκτοί που θα βάλλει το Σύμπαν να βασιλέψουν από κει και πέρα πάνω στη Γη!...»

Ρίξε το όπλο και σωριάσου πρηνής,
όταν ακούσεις ανθρώπους.
Όταν ακούσεις ποδοβολητά
λύκων, ο θεός μαζί σου!

Καρυωτάκης

Μα δε θα χρειαστεί η Δευτέρα Παρουσία για να παραδώσει την εξουσία στα θηρία. Αυτές οι δυνάμεις που σε κάνουν να επικαλείσαι τη ζούγκλα, υπάρχουν και εργάζονται γι' αυτό το σκοπό, να ρίξουν την ανθρωπότητα στην αγριότητα. Να, ο φασισμός! Το μήνυμα το είχε δώσει στην ώρα του ο Πέτρος Πικρός στο μυθιστόρημά «Ο άνθρωπος που έχασε τον εαυτό του». Ο καπιταλισμός αποχτηνώνει τον άνθρωπο. Τον σπρώχνει να τρώει τον εαυτό του. Θολώνει και το νου των συγγραφέων, για να μη μπορούν πίσω απ' το κακό να δουν τις κοινωνικές δυνάμεις που το προκαλούν. Ο διάσημος Γάλλος μυθιστοριογράφος Λουί Φερντινάν Σελίν είχε πάθει ένα είδος ιδεολογικής αχρωματοψίας. Απ' αυτή την πάθηση πάσχουν και οι σύγχρονοι αναθεωρητές του μαρξισμού. Τι φασισμός τι κουμμουνισμός. Ο Σελίν έβλεπε μόνο την κοινωνική κόλαση. Προέρχονταν από αγροτική οικογένεια και ως γιατρός που υπόφερε για να σπουδάσει πρόσφερε τις υπηρεσίες του δωρεάν στη φτωχολογιά. Ανθρωπιστής ως επιστήμονας, αλλά ιδεολογικά το κόκκινο το σύγχιζε με το μαύρο. «*Ο Σελίν, έλεγε ο Μπαρμπύς,*» γράφει στο βιβλίο της *Προσωπικότητες που γνώρισα* η Λιλίκα Νάκου, «*είναι ένας μεγαλοφυής, με το παραμίλημα του οραματιστή και την πνοή του θαυματουργού.*» Ο Σελίν βλέπει τον κόσμο σα μια κόλαση αδικίας και σκληρότητας που είναι ώριμη να χαθεί από το πρόσωπο της γης. Και σ' αυτήν μέση στην Κόλαση που βράζουμε όλοι, μέσα στην κακία και την απονιά, λυπάται μόνο τα παιδιά και τα ζώα, για τα οποία βρίσκει μέσα του θησαυρούς τρυφερότητας.. «*Με λένε αναρχικό, έλεγε ο Σελίν. Μα τί άλλο μπορεί να είναι κανείς μέσα σ' αυτόν τον κόσμο;*»

Ο Αρκάδιος Λευκός παρουσιάζει κάπως τα ίδια συμπτώματα μα λιγότερο επώδυνα. Δεν τον απασχόλησε η κόλαση του πολέμου. Καταπάστηκε με τις λεπτομέρειες του δημοσίου βίου, όπως η γραφειοκρατία. Τη γυναίκα συμβία την αντιμετώπιζε σαν υποχοντριακός και δεν αποκλείεται να είχε καταντήσει από νωρίς ψυχοπαθής, όπως είπαμε, σε όλα τα μυθιστορήματά του ο πρωταγωνιστής είναι μόνιμα ο ίδιος, ακέραιος, αδέκαστος, ονειροπόλος, δημιουργός νέας κοσμοθεωρίας. Στο «Δαίμονες και σταυροί», ο Θεοφάνης Γκράτσης, προϊστάμενος της Περιφερειακής Υπηρεσίας του Υπουργείου Ανασυγκροτήσεως, μηχανολόγος με βαθμό τμηματάρχη Α', είχε

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

έρθει στην πόλη Ρ. - τελευταία μετάθεση απ' την Αλεξαντρούπολη. Ετοιμάζεται να βγει από το σπίτι για να πάει στο γραφείο του. Η γυναίκα του βασανισμένη απ' τις συνεχείς μεταθέσεις, τις μεταφορές και τα ξαναστησίματα του νοικοκυριού τους τον παρακαλεί να μη ξανασυγκρουσθεί με το νομάρχη, τους τοπικούς κομματάρχες, τους βουλευτές της επαρχίας για τα ρουσφέτια. Τη διαβεβαίωνε πως θα προσέχει. Αλλά δεν εξαρτόταν μόνο απ' αυτόν. Όταν του ζητούν παρανομίες για τους φίλους της κυβέρνησης, χωρίς να το θέλει, φτάνει στην άρνηση και στη σύγκρουση με συνέπεια τη νέα μετάθεση. Και δω ο ήρωας του μυθιστορήματος βάλθηκε να διορθώσει το κράτος, να το σώσει από το ρουσφέτι. Αυτός, ένας ακέραιος υπάλληλος μέσα σε χιλιάδες άλλους συναδέλφους, πρακτικότερους απ' αυτόν, φιλοτιμήθηκε να κατορθώσει τα ακατόρθωτα. Όσο κι αν είχε απελπιστεί από τον κατατρεγμό των βουλευτών και των υπουργών, δεν εννοούσε ν' αλλάξει, ώσπου το κακό έφτασε ώς την παραπομπή του σε επιτροπή για απόλυση. Τότε κυριολεκτικά τα έχασε. Δεν είχε κανέναν να του συμπαρασταθεί, να τον σώσει από την καταστροφή. Αλλά δε λείπει ο «από μηχανής θεός». Αυτόν τον έχει πάντοτε στη διάθεσή του ο μυθιστοριογράφος Αρκάδιος, για να τον βγάζει από το αδιέξοδο. Στο τέλος συμβιβάζεται ο άτεγκτος, ο ασυμβίβαστος, ο μονόχνωτος.

Σ' ένα από τα κεφάλαια του «Δαίμονες και σταυροί» ο Αρκάδιος ενημερώνει περισσότερο καθαρά για τις φιλοσοφικές και πολιτικές του απόψεις: Φταίει η αστική Δημοκρατία. *«Αυτή εκτρέφει, επιτρέπει να εκτραφούν, τέτοια τέρατα (Νιάρχοι, Ωνάσηδες), δράκοντες που καταντούν να γίνουν οι πλούσιοι, οι υπερπλούσιοι δηλαδή! ... Έτσι λέμε, αυτό περιοριζόμαστε να κάνουμε, συνέχισε ο Θεοφάνης. Να τους μουντζώσουμε... μόνο. Κι αυτοί σκοτίστηκαν, ξέρεις... Είπα πως φταίει η αστική δημοκρατία, η αστική κοινωνία. Εγώ είναι γνωστό, δεν ανήκω σε κανένα κάπα κάπα, η σίγμα σίγμα ή οποιοδήποτε άλλο γράμμα επαναλαμβανόμενο. Άλλωστε... «ειρήσθω εν παρόδω», κι αυτοί έννοια σας, κι αυτοί προς τα εκεί βλέπω να βαδίζουν. Κι αυτοί άρχισαν να τους φτιάνουν του πλούσιούς τους! Μάλιστα βίλλες κι αυτοκίνητα διπλά, και παραθερισμοί στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας, γούνες και διαμαντικά και μεγάλοι μισθοί! Ναι, ναι, πήραν δρόμο κι αυτοί. Φυσικά οι πλούσιοί τους, που λέμε, είναι καλλιτέχνες του θεάτρου, του κινηματογράφου, οι συγγραφείς, οι αρχιμηχανικοί, οι μεγάλοι τους επιστήμονες και λοιποί. Οπωσδήποτε όμως, μια που οι πολλοί κι εκεί, δεν έχουν ακόμα ένα σπιτάκι της προκοπής, δικό τους, το να έχουν μερικοί δύο κατοικίες, απ' τις οποίες η μια βίλλα στην εξοχή και κούρσες και τα ρέστα, είναι για μένα απαράδεκτο! Κατηγορούσαν τόσα χρόνια τους άλλους και τώρα βαδίζουν κι αυτοί «επί τα ίχνη!»...»*

Το συμπέρασμα του είναι: ούτε δεξιά, ούτε αριστερά, ούτε κέντρο. Αυτές οι παλιοκοινωνίες θα καταστραφούν. Και έρχεται το ερώτημα: Τί χρειάζεται; Κάθαρση, Καιάδας, Σπάρτη! Ζωή καθαρά σπαρτιατική! Λύσεις του καφενείου. Παντού, σε όλες τις σελίδες του, παραμένει ο απροσάρμοστος μικροαστός, που δραπετεύει από το στενάχωρο περιβάλλον του με το ονειροπόλημα. Στις πιο δύσκολες στιγμές της ζωής του ελπίζει να καταφέρει κάποτε να ξεφύγει τον κλοιό και έστω με άσπρα μαλλιά και με πόδια, που ίσως θα τρέμουν, θα πάει εκεί στις όχθες του Αμαζονίου να πλανιέται, όσες μέρες θα του έχουν απομείνει, μέσα στην ερημιά και στη *λευτεριά*, το πιο μεγάλο, το ανεκτίμητο αγαθό των ανθρώπων τούτου του πλανήτη!...

Στη νουβέλα «Σε πόλεμο με τον εαυτό μου» (1932) ο ήρωάς του μέσα στη βαθύτατη κρίση του μεσοπολέμου αντιδρούσε κάποτε με τη συμμετοχή του στο κομ-

μουνιστικό λαϊκό κίνημα. Από αυτή τη λύση κάποια αδυνατισμένη απήχηση έμενε στη δεύτερη νουβέλα του «Κρίσις...» (1934). Όμως στα άλλα του μυθιστορήματα η ονειροπόληση κατέληγε στην αποφυγή των ανθρώπων. «Στη συλλογή από μαχαίρια» σε μια εξιστόριση της πορείας του ανθρώπου μέσα στο χρόνο από την εποχή των Φαραώ ώς τα σήμερα κρίνει ότι «*οι άνθρωποι απέτυχαν, πέρα για πέρα, στους περισσότερους τομείς*». Και απαριθμεί τις εκδηλώσεις της αποτυχίας: «*Η παντοδυναμία του μεγάλου κεφαλαίου κι η σημερινή διαίρεση σε δύο κόσμους, που κι οι δύο βρίσκονται καθισμένοι πάνω σε αναρίθμητους μεγατόνους πυρηνικών βομβών. «Αναφέρεται μ' επιμονή στα εγκλήματα του Βιετνάμ, της Μέσης Ανατολής και σε άλλα. Οι πράξεις αυτές, οι πέρα για πέρα αντιανθρώπινες βαρύνουν όλους αυτούς που κυβερνούν τις τύχες της Αμερικής. Βαρύνουν όλους τους κατοίκους της χώρας αυτής - ομιλητικούς της μειοψηφίας και σιωπηλούς της πλειοψηφίας -. Κι ακόμα δε βαρύνει μόνο αυτούς. Βαρύνει όλους τους κατοίκους της Γης, όλους τους ανθρώπους... Όλοι είναι υπεύθυνοι για τα τέρατα που βγαίνουν, κάθε φορά, με ανθρώπινο σχήμα.*» Κοντά σ' αυτές τις αγριότητες προσθέτει τα ναρκωτικά, την έκλυση των ηθών κ.ά. Παραθέτει γνώμες άλλων σοφών που ρίχνουν την ευθύνη σε δικαίους και αδίκους αδιάκριτα, χωρίς να καταδικάζουν συγκεκριμένους εγκληματίες.

Ενώ όμως τα ψέλνει για τα καλά τους εφοπλιστές και στο μεγάλο κεφάλαιο - οποία αντίφαση καταπληκτική - το μυθιστόρημά του «Πίσω από τον ήλιο», που αναφέρεται στους ανθρώπους τους καταπιεσμένους, τους αδικημένους, τους πεινασμένους, που δεν έχουν στον ήλιο μοίρα, το αφιερώνει στον Ωνάση: «*Το βιβλίο τούτο χαρίζεται στον Αριστοτέλη Ωνάση, τον Έλληνα με τον μεγαλύτερο εμπορικό στόλο στον κόσμο, που θα προσφέρει γενναιόδωρα στην πατρίδα μας ένα πολεμικό πλοίο με τ' όνομά του!!*». Το «Δαίμονες και σταυροί», με το οποίο καταγγέλει τη σαπίλα του κράτους, το κράτος της ολιγαρχίας, του ρουσφετιού, της γραφειοκρατίας το αφιερώνει «*στη μνήμη του μεγάλου Γεωργίου Αγγέλου Βλάχου*», στον «κατ' εξοχήν» άνθρωπο των πολιτικών παρασκηνίων, των κυβερνητικών μαγειρείων.

Ο Αρκάδιος Λευκός είναι ένας συγγραφέας δυνατός, θα έλεγα πολύ δυνατός, έχει φαντασία, δίνει τους μύθους του με αληθοφάνεια, κάθε μύθος του είναι διαφορετικός από το μύθο του προηγούμενου μυθιστορήματος του, σε κάθε νεότερο μυθιστόρημα του παρουσιάζει βελτίωση στην απόδοση του μύθου. Όταν συγκρίνεις τα πρώτα με τα τελευταία, τα πρώτα τα βρίσκεις αρκετά αδόκιμα.

Όλα τα μυθιστορήματα ή νουβέλες του ξεχωρίζουν μέσα στη νεοελληνική πεζογραφία με την πρωτοτυπία του μύθου τους και εντελώς προσωπικό, γοργό γράψιμο. Το «Δαίμονες και σταυροί» - ο πρωταγωνιστής του από τους ασταμάτητους διωγμούς του από τους «δαίμονες» (βουλευτές, νομάρχες, υπουργούς) γίνεται προληπτικός και βγαίνοντας από το σπίτι του κάνει σταυρό για να μην του τύχει και νέα αναποδιά - το ζημιώνει η έκτασή του, αλλά το σώζει η εφευρετικότητα με την οποία ξεσκεπάζει τη γραφειοκρατία, τη ρουσφετολογία που παίρνει και δίνει και μετατρέπει το δημόσιο υπάλληλο σε μηχανάκι του πολιτευτή.

Ο κεντρικός ήρωας όλων των μυθιστορημάτων του, ας το ξαναπώ, είναι ο ίδιος ο συγγραφέας, ο Αρκάδιος ο ίδιος, ο ιδιότροπος, ο αδιόρθωτος, το στραβόξυλο. Ένα πρόσωπο με το οποίο διαρκώς συγκρούεται είναι η γυναίκα, η σύζυγός του, η προσωποποίηση του ρεαλισμού στην αντιμετώπιση των καθημερινών προβλημάτων της οικογενειακής ζωής. Συντηρητική, πάντα επίμονη να τον προσγειώσει. Αυτός πάει να σώσει την Ελλάδα και τον κόσμον όλο ένα άτομο μεμονωμένο, φυγόκο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σμο, ένας μισάνθρωπος. Τα παθήματά του του δίνουν να καταλάβει πως η θεραπεία του κακού δε σηκώνει ρομαντισμούς, ουτοπικές λύσεις. Αυτός όμως επιμένει. Με την «Παράβαση» στη «Συλλογή από μαχαίρια» είναι σα να το ομολογεί αυτό κι ο ίδιος ο συγγραφέας που... διαφωνεί με τον ήρωά του!!! Αλλ' ακριβώς η «Παράβαση» αποκαλύπτει την αφέλεια του Αρκαδίου, του «μετά Χριστόν Προφήτη», του ουτοπιστή σε χρόνια που δεν σηκώνουν ουτοπίες.

Για τη διόρθωση των ανθρωπίνων προτείνει στη θέση των ώς τώρα πολιτευμάτων τις «*Ηνωμένες Πολιτείες της Γης*», την παγκόσμια κοινότητα. «*Θα διοικείται από τους μεγάλους των πέντε Ηπείρων και από τοπικά συμβούλια. Η ιδιοκτησία καταργείται. Το χρήμα καταργείται. Οι καπιταλισμοί και οι μαρξισμοί καταργούνται.*» Το σημερινό Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) τον ονομάζει Ο.Χ.Ε. (Οργανισμό Χωρισμένων Εθνών). Αλλά για να στήσει τις Ηνωμένες Πολιτείες του θα χρειαστεί «*να καταστραφεί από τη ρίζα του ό,τι έφτιαξε ο άνθρωπος μέσα σε χιλιετίες, να γυρίσει πίσω χιλιετίες προόδου, για να σωθεί από την κακή χρήση των καταχτήσεών του*». Μαζί με τα ξερά, θα πάνει, φυσικά και τα χλωρά. Αλλά δε γίνεται αλλιώς. Δεν είναι δυνατόν να ξεχωριστούν. Δεν λείπουν βέβαια οι Ηρόστρατοι στην εποχή μας, που προ πολλού έχουν αναλάβει να εξαφανίσουν και το παραμικρό ίχνος ζωής από τον πλανήτη μας. Μα αν είναι να εμποδιστεί το έργο της καταστροφής, στα πρώτα που πρέπει να γίνουν περιλαμβάνεται η διαφύλαξη αυτών των «χλωρών» του ανθρώπινου πολιτισμού. Χωρίς αυτή την υπεράσπιση των καταχτήσεων του ανθρώπου από την εμφάνισή του στη γη ακόμα, η σωτηρία της ζωής είναι αδύνατη. Όσο ο πολιτισμός ανεβαίνει και απλώνεται σε όλους τους ανθρώπους και προ παντός στις πλατιές μάζες, τόσο και η πρόληψη της καταστροφής είναι πιο σίγουρη.

Το παραλήρημα του Αρκάδιου παίρνει τεράστιες διαστάσεις. Φτάνει να επικαλείται την επιστροφή στην κατάσταση του ζώου. Όσο και να δικαιολογείται ο πανικός από τις αιτίες που τον γεννούν και από τις φριχτές δοκιμασίες στην κοινωνική ζωή, μια τέτοια επίκληση καταντάει εξωφρενισμός. Βέβαια δεν είναι ο μόνος στην παγκόσμια και την ελληνική λογοτεχνία που παραλογίζεται. Όμως είναι περίπτωση ενδεικτική. Κανείς άλλος στην πεζογραφία μας του μεσοπολέμου και στη συνέχεια, δεν έχει εκφράσει με τόση ενάργεια τον πανικόβλητο μικροαστό διανοούμενο. Κι αυτό του δίνει μια θέση στην ιστορία της λογοτεχνίας μας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΑΣΙΛΗΣ Γ. ΝΙΤΣΙΑΚΟΣ

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ

ΟΔΥΣΣΕΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο κ. ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Διήγημα

του Γιώργου Καβάγια(*)

Εργαζόμουν, κάποια εποχή, σ' ένα γραφείο παραγγελιών. Τί γραφείο δηλαδή! Δύο άτομα είμαστε όλοι κι όλοι: Ο παραγγελιοδόχος, που είχε αυτοαναγορευτεί σε κ. Διευθυντή και εγώ, που έπαιζα το ρόλο του παιδιού και όλες τις δουλειές.

Καθόμουν, όταν δεν έτρεχα έξω για θελήματα, στο γραφειάκι μου, απέναντι από το δικό του μεγαλοπρεπές γραφείο και απαντούσα στα τηλεφωνήματα, όταν εκείνος έλειπε. Αν δεν έλειπε πάλι, πάλι εγώ σήκωνα κατά κανόνα το τηλέφωνο, διότι συχνά ο κ. Διευθυντής παρίστανε τον απουσιάζοντα, μη θέλοντας να μιλήσει σε κάποιους.

- Ρώτα ποιός τηλεφωνεί, μου έλεγε συνωμοτικά.

- Δεν ξέρω αν είναι εδώ, απαντούσα. Μια στιγμή να δω... Ποιος τηλεφωνεί παρακαλώ; ... ά, ο κ. Παπαδόπουλος... Και κοιτούσα τον κ. Νίκο.

Οπότε, ή αυτός σήκωνε το ακουστικό της δικιάς του συσκευής ή μου έκανε νοήματα, να πω ότι λείπει. Μέ είχε δε συμβουλέψει, να μη λέω «κάπου πήγε» διότι κατά την άποψή του, το «κάπου πήγε» είναι ύποπτο! Προτιμότερο να λέω «πήγε σε μια

(*) Ο Γιώργος Καβάγιας γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Πρέβεζα. Είναι βετεράνος οπερατέρ του ελληνικού κινηματογράφου, με πλήθος ταινιών στο ενεργητικό του. Είναι δημιουργός και μιας ταινίας κινουμένων σχεδίων. Σκηνοθέτης ταινιών μεγάλου και μικρού μήκους. Δάσκαλος φωτογραφίας στη Σχολή Σταυράκου. Μανιώδης φωτογράφος με πολλές διακρίσεις.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δουλειά», πράγμα που υποδηλώνει επαγγελματική απασχόληση, ακούγεται πιο σοβαρό!

Γνώριζα καλά ότι με εκμεταλλευόταν. Μισθός αστείος, χωρίς ΙΚΑ και δώρα. Έμενα προσωρινά, από ανάγκη, μέχρι να βρω κάτι καλύτερο.

Η τσιγγουνιά του παροιμιώδης. Τα γραφεία μας βρισκόντουσαν στο δωμάτιο που προορίζονταν για σαλόνι, στο διαμερισμά του, στο κέντρο της Αθήνας. Γεροντοπαλίκαρο, πάνω από 70 αλλά καλοστεκούμενος. Πάντα καλοντυμένος, διατηρούσε τη μανία του να ξεχωρίζει με το ντύσιμο. Φορούσε μονόκλ όταν ήθελε να διακρίνει μακριά ή να διαβάσει. Όχι τόσο διότι πίστευε στην παράδοση που ήθελε τους παλιούς αριστοκράτες με μονόκλ αλλά η πρεσβυωπία του, απαιτούσε γυαλιά και αφού το ένα μάτι του ήταν τελείως άχρηστο, σκέφτηκε να μην ξοδευτεί για σκελετό και δύο κρύσταλλα, αφού το ένα θα του ήταν άχρηστο. Βολεύτηκε λοιπόν με λιγότερο από τα μισά. Δηλαδή με μονόκλ.

Είχε αδυναμία στις γυναίκες και στα γλυκίσματα. Η μόνη διαφορά ήταν ότι, αναλογικώς, πλήρωνε πολλά για τα γλυκίσματα και λίγα για τις γυναίκες, οι οποίες, απ' όσο ήμουν σε θέση να γνωρίζω, ήτανε κατά κανόνα νέες και νόστιμες μέχρι ωραίες. Τους έδινε πιο πολλές υποσχέσεις απ' όσα ξόδευε σε χρήματα για χάρη τους. Κι αυτές αποζημιωνόντουσαν με το να διατηρούν κρυφές ελπίδες για μετά θάνατο (δικό του φυσικά), ανταμοιβή. Μέχρι να τις διώξει.

Τις γυναίκες τις έχωνε στην κρεβατοκάμαρη, βέβαια. Τα γλυκά τα έχωνε και τα κλείδωνε στη ντουλάπα της κρεβατοκάμαρης!

Υπήρχε και τρίτο μόνιμο πρόσωπο, στο διαμέρισμα! Η Τασία η υπηρέτρια, μια γριά ξεκουτιασμένη, ξερακιανή κι αδύνατη σα παστός μπακαλιάρο, που κάθε Κυριακή έβαζε τα καλά της, τα σκουλαρίκια της και το κολιέ με τα μαργαριτάρια ιμιτασιόν και πήγαινε επίσκεψη σε κάποιους συγγενείς της, πάντα.

Τον μισούσε, γιατί της φερότανε άσχημα κι όταν εκείνος έλειπε, αυτή ερχότανε στο γραφείο και μου αράδιαζε τα τελευταία του κατορθώματα, πότε για τη μικρή που έφερε το προηγούμενο βράδυ και τους άκουγε από το δικό της δωμάτιο, που γελούσαν σαν να γαργαλιώνται και πότε για τη ζάχαρη άχνη και τα τρίμματα που βρήκε σκορπισμένα στο χαλί, μπροστά στη ντουλάπα που κλείδωνε τα γλυκά του. Αυτή τη φορά, σίγουρα είχε φέρει κουραμπιέδες.

Της Τασίας δεν της έδινε ποτέ γλυκά. Ούτε και σε μένα. Και μάλλον ούτε και στις γκόμενες. Μοναχοφάγης καθώς ήταν, ένιωθε ιδιαίτερη ηδονή να τα τρώει μόνος του.

Ένα πρωί που αυτός έλειπε και καθόμουνα γλαρωμένος λόγω ζέστης, χωρίς να κάνω τίποτε, χτύπησε το τηλέφωνο. Το

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σήκωσα και μόλις είπα εμπρός, ακούω γυναικεία φωνή:

- Γειά σου Νικάκη μου, τι κάνεις;

- Τον κύριο Νίκο θέλετε; λέω. Δεν είναι 'δω.

- Άστα αυτά, αφού γνώρισα τη φωνή σου, λέει παιχνιδιάρικα αυτή.

- Ποιά φωνή μου, λέω ελαφρώς ξαφνιασμένος και κάθε άλλο παρά κολακευμένος. Εγώ είμαι ο υπάλληλός του. Ο κύριος Νίκος λείπει.

- Έλα τώρα Νίκο, άσε τ' αστεία, επέμενε αυτή, πάντα με παιχνιδιάρικο τόνο, που ωστόσο μέσα του διέκρινα μια υποψία συγκρατημένου θυμού. Και συνέχισε: Αφού ξέρω πως είσαι εσύ και καλά που σε βρίσκω, γιατί ξανατηλεφώνησα άλλες δύο φορές κι έλειπες. Δε στο είπε η Τασία;

- Μα σας λεω, δεν είμαι 'γω αυτός που νομίζετε, είπα λίγο απότομα. Εμένα με λένε Γιώργο και...

- Νίκο, σταμάτα την κοροϊδία, μ' έκοψε αυτή. Ο τόνος της φωνής της άρχισε να βαραίνει και συμπλήρωσε: Αρκετά κράτησε η πλάκα... Έλα σε παρακαλώ.

- Μα σας είπα... σας βεβαιώνω...

Μεσολάβησε σύντομη σιωπή και τέλος εκείνη είπε με δραματικό πια τόνο:

- Νίκο, γιατί μου τα κάνεις αυτά τελευταίως;

- Εγώ; Δεν κάνω τίποτα... δηλαδή, δεν είμαι εγώ... Της είπα λίγο αμήχανος.

Άκουσα κάτι σα λαχάνιασμα κι ίσως λυγμό και η γυναίκα ακούστηκε σαν έτοιμη να κλάψει. Είπε με δυνατή αλλά σπασμένη φωνή:

- Καταλαβαίνω... θέλεις να με ξεφορτωθείς και γι' αυτό, έ;

Και με τόνο αναπάντεχα άγριο, πρόσθεσε:

- Αλλά δεν θα γλυτώσεις εύκολα από εμένα, κωλόγερε... Κι έκλεισε απότομα το τηλέφωνο.

Απόμεινα με το ακουστικό στο χέρι και σκεφτόμουν αν έπρεπε να ανησυχήσω, λες και απειλούσαν εμένα ή να συγκινηθώ από το λυγμό της. Πάντα με συγκινούσαν οι γυναικείοι λυγμοί, έστω κι από το τηλέφωνο, τουλάχιστον στο πρώτο στάδιο.

Καθώς έκλεινα το τηλέφωνο, ξεπρόβαλε στην πόρτα η Τασία. Σίγουρα καθότανε απ' έξω και άκουγε, κατά τη συνήθειά της. Μπήκε στο δωματιο.

- Τασία, της λέω, μια κυρία επέμενε πως εγώ ήμουνα ο κύριος Νίκος αλλά έκανα ότι δεν ήμουν αυτός.

- Α, θα ήταν η Λιλή, που τα έχει μαζί της τώρα. Ήταν εδώ ψες και μάλιστα τους άκουγα που γελούσαν και αυτή έλεγε...

- Άσε, άσε, δεν θέλω να μάθω, λέω, κόβοντας τη φόρα της Τασίας, γιατί την είδα που ετοιμαζότανε να μου δώσει αναφορά, ως συνήθως, χωρίς να ρωτήσει αν μ' ενδιέφεραν αυτές οι ανδίες.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Και για να τη στρέψω σε άλλη απασχόληση, της ζήτησα τη χάρη να ανοίξει το παράθυρο, να μπει λίγος αέρας. Εκείνη την εποχή, δεν υπήρχε ακόμα το νέφος. Όμως τα αυτοκίνητα, στο κέντρο της Αθήνας, κυκλοφορούσαν πολλά, ακόμα και στις παρόδους, σαν αυτή όπου βρισκόμαστε. Έτσι, μόλις άνοιξε το παράθυρο, μαζί με το αεράκι που φύσηξε, μπήκε κι ο θόρυβος των αυτοκινήτων.

Η Τασία έσκυψε απ' το παράθυρο και επιθεώρησε από το δεύτερο πάτωμα όπου είμαστε, το δρόμο.

- Σ' ευχαριστώ Τασία, είπα. Δροσίστηκα λιγάκι. Αν δεν ήτανε και η φασαρία από τα αυτοκίνητα...

- Είδες; μ' έκοψε η Τασία, για να πει κι αυτή το λόγο της; Μέχρι αργά τη νύχτα, περνάνε συνέχεια. Παλιότερα δεν είχε κίνηση. Κάπου και που κανένα αυτοκίνητο. Αλλά τελευταία δεν σταματάνε να περνούν.

Και με περισσότερο ύφος, συμπλήρωσε:

- Ο δρόμος τώρα έχει γίνει διαπεραστικός!

Δε μπόρεσα να μην γελάσω. Τέτοιες κοτσάνες σερβίριζε ταχτικά. Όπως όταν δύο μέρες πρίν, μου ανέπτυσσε τη θεωρία της για το πώς πρέπει να χρησιμοποιείται το απορρυπαντικό και ότι οι άλλοι δεν ξέρουν να το... διαχειριστούνε!... Κι άλλη φορά, μου έλεγε για έναν ψυχοπαθή: «Είναι τρελός αλλά δεν ενοχλεί. Είναι ανενόχλητος. Τόπαθε από τη μεγάλη μόρφωσις!»

Παλιότερα δε, με είχε πληροφορήσει, ότι ο κύριος Νίκος κάνει χειμώνα-καλοκαίρι μπάνιο με κρύο νερό, επειδή είναι τάχα χειμερινός κολυμβητής, ενώ στην πραγματικότητα, αυτό γίνεται για οικονομία. Γι' αυτό ανάβουν σπανίως το... θερμοσύμφωνο!

Τέλος πάντων, η Τασία δεν εδωσε σημασία στο γέλιο μου, διότι βιαζότανε να μου ανακοινώσει κάτι σπουδαίο:

- Θα φτιάξω μπακλαβά, μου είπε με εμπιστευτικό ύφος.

- Ωραία, είπα τάχα ενθουσιασμένος, γιατί ήξερα πως στη μαγειρική έπαιρνε μηδέν.

- Δεν έχω ξαναφτιάξει, πρόσθεσε και συμπλήρωσε με αθώα σιγουριά:

- Αλλά ξέρω πώς γίνεται.

Της ευχήθηκα καλή επιτυχία κι έφυγε από το δωμάτιο.

Σε λίγο άκουσα περίεργους θορύβους από την κουζίνα. Κι επειδή το πράγμα συνεχίζονταν, ένιωσα την περιέργια να δω τι κάνει. Πήγα εκεί και τι βλέπω; Η Τασία άνοιγε φύλλα για το μπακλαβά. Αλλά πώς; Μη υπάρχοντος πλάστη, είχε αφαιρέσει από ένα ντουλάπι το θυρόφυλλό του, το είχε ακουμπήσει κάπου κι εκεί πάνω άνοιγε τα φύλλα, χρησιμοποιώντας για πλαστάρι για στραβή γκλίτσα που υπήρχε για ντεκόρ στο χώλ. Το ζυμάρι, πολύ πηχτό, αρνιόταν να στρώσει και δεν φαινόταν να επιμένει σ' αυτό η Τασία. Έτσι, τα φύλλα στην τελική τους μορ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φή, είχανε γύρω στα τρία χιλιοστά πάχος, όσο μια λεπτή σόλα. Η δε καρυδόψυχα που είχε αγοράσει, ήτανε τόσο λίγη, που μόλις έφτασε για μια στρώση. Την έβαλε λοιπόν ανάμεσα στα δύο κάτω φύλλα και από πάνω πόστιασε τα υπόλοιπα, έξι-επτά ακόμη.

Όταν τελείωσε με την ταχτοποίηση στο ταψί, ανασηκώθηκε, μου έριξε μια θριαμβευτική ματιά κι άνοιξε το φούρνο. Με μια θεαματική κίνηση, σήκωσε το ταψί και το φούρνισε. Έβαλε το θερμοστάτη στο φούλ και είπε με αυταρέσκεια:

- Θα γίνει ένας μπακλαβάς, θαύμα!

Αυτά συμβαίνουν όταν δεν υπάρχει επίγνωση, κάτι που θυμίζει μεν των πολιτικών τις επαγγελίες, οι οποίες ποτέ δεν πραγματοποιούνται! Όμως, στην περίπτωση των τελευταίων, δεν υπάρχει το ελαφρυντικό της απουσίας επίγνωσης.

Θα είχε περάσει πάνω από μισή ώρα, όταν στη μύτη μου έφτασε μια βαριά μυρουδιά. Κάτι καιγότανε. Έτρεξα στην κουζίνα και βρήκα την Τασία να έχει ανοίξει το φούρνο από τον οποίο βγαίνανε καπνοί και να προσπαθεί να πιάσει με μια πατσαβούρα το ταψί για να το τραβήξει έξω. Έβηχε κιόλας! Κατάφερε τελικά να το βγάλει και να το ακουμπήσει πάνω στα μάτια της κουζίνας. Όταν διαλύθηκε λίγο ο καπνός, αποκαλύφθηκε ο μπακλαβάς μαυροκόκκινος και ίσιος σα χώμα πατημένο από οδοστρωτήρα.

- Άρπαξε λίγο, είπα με συγκατάβαση.

- Δεν πειράζει, έκανε με ύφος η Τασία. Όταν τραβήξει το σιρόπι, θα γίνει ωραίος.

Σε μια κατσαρόλα, ετοίμαζε κανα δυό κιλά σιρόπι, που θα το άδειαζε στο ταψί.

- Το απόγευμα θα είναι έτοιμος, είπε με σιγουριά.

Την άφησα στο δημιουργικό έργο της και πήγα στο γραφείο.

Ήρθε η ώρα που σχολούσα και έφυγα, ξεχνώντας να ρωτήσω πως πάει ο μπακλαβάς, αν ρούφηξε καθόλου σιρόπι. Είχα ξεχάσει και τη Λιλή, όπως σίγουρα ονομάζονταν, κατά την Τασία, η κυρία που τηλεφώνησε. Πεινούσα κιόλας.

Ξαναγύρισα στις πέντε, αγουροξυπνημένος, γιατί τον είχα πάρει λίγο μετά το φαγητό.

Από το παράθυρο ακούγονταν μακριά, κραυγές πλήθους και δοκιμές μεγαφώνων. Παραμονές εκλογών ήτανε και μια μεγάλη συγκέντρωση ετοιμαζότανε στην κοντινή πλατεία, όπου θα μιλούσαν υποψήφιοι κάποιου μεγάλου κόμματος. Τα προβλήματα του έθνους θα ετίθεντο επί της πλατείας και οι ομιλητές θα... θα... θα επρότειναν τις σωτήριες, κατά τη γνώμη τους, λύσεις. Μέσα στο διαμέρισμά μας, τα δικά μας προβλήματα, γύρευαν κι αυτά τις λύσεις τους, ο μπακλαβάς, οι γκόμενες

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του κυρίου Διευθυντή κι άλλα. «Ένα... δύο... τρία...», έλεγε η μεταλλική φωνή που έβγαινε από τα μεγάφωνα. «Ένα... δύο... τρία...»

Ο κύριος Νίκος, είχε μόλις σηκωθεί κι έκανε ντους. Κατόπιν ζήτησε τον καφέ του και την ώρα που τον έπινε άρχισε να ντύνεται για έξω. Δεν τόλμησα να του πώ «κάτι γρήγορα η βραδυνή έξοδος», γιατί δε σήκωνε λόγια. Έφυγε κατά τις έξι. Δεν του είπα τίποτε για το τηλεφώνημα. Μάλλον ξέχασα.

Σε λίγο, μπήκε η Τασία στο γραφείο, κρατώντας το ταψί. Το ακούμπησε μπροστά μου και με ύφος κάπως λυπημένο, μου είπε:

- Μ' απασχολεί που δεν τραβάει το σιρόπι. Τί θα κάνουμε;

Είχα συμμετάσχει και εγώ, κατά την Τασία, στην υπόθεση του μπακλαβά και δεν μπορούσα να αποχωρήσω βέβαια, στο τελικό στάδιο. Το πρόβλημα ήτανε μεγάλο. Έπρεπε να πω τη γνώμη μου. Κοίταξα το ταψί και είδα ένα πράγμα που έμοιαζε μάλλον μ' ένα κομμάτι σανίδα, μιάμιση σπιθαμή πλάτος επί δύο μήκος, που επέπλεε στο άφθονο σιρόπι.

Σήκωσα τα μάτια και είδα την Τασία να με κοιτάει μ' ένα δειλό χαμόγελο, ενώ άκουγα έξω τη βοή του πλήθους να μεγαλώνει. Από τα μεγάφωνα ακουγόντουσαν συνθήματα.

Ξανακοίταξα το ταψί και μου ήρθε να βάλω τα γέλια. Συγκρατήθηκα όμως και με επίσημο ύφος, ζούληξα με το χέρι του τη μία άκρη της σανίδας, ως που ακούμπησε στον πάτο και σκεπάστηκε με το σιρόπι. Όμως η άλλη άκρη επέπλεε. Άφησα τη βυθισμένη πλευρά και πίεσα την αντίθετη προς τα κάτω, ώσπου πήγε στον πάτο, αλλά τώρα βγήκε στον αφρό η άλλη πλευρά. Και κάθε φορά που πατούσα το ένα άκρο, σηκωνόταν το αντίθετο. Και όταν άφησα τελείως τον μπακλαβά, βγήκε όλος στον αφρό, ακριβώς όπως θα έκανε μια σανίδα. Και στο άγγιγμα, τον ένιωθα σκληρό σα ξύλο.

- Εγώ λέω να τον κόψουμε, να τον δοκιμάσουμε, είπε με αισιοδοξία η Τασία.

- Κόψε τον, συγκατένευσα, περίεργος να δω πώς θα ήτανε μέσα.

Η Τασία σήκωσε το ταψί και πήγε στην κουζίνα.

Σε λίγο ακούστηκε το κουδούνι της εξώπορτας. Η Τασία πήγε ν' ανοίξει και την άκουσα να λέει ότι «δεν είναι μέσα ο κύριος». Μια γυναικεία φωνή έλεγε κάτι και η Τασία απαντούσε. Δεν ξεχώρισα τί λέγανε, διότι μιλούσαν συγχρόνως, αμέσως μετά δε, ακούστηκε θόρυβος βημάτων, κροταλιστός, σαν από παπούτσια ψηλοτάκουνα και έκανε την εμφάνισή της στο γραφείο, μια μάλλον ωραία κοπέλα, γύρω στα εικοσιπέντε.

- Πού είναι ο Νίκος; Ρώτησε με απότομο ύφος.

- Δεν είν' εδώ, είπα. Και μάλλον δεν θα ξανάρθει.

- Τί δεν θα ξανάρθει, πήγε ταξίδι; Ρώτησε θυμωμένη η κο-

πέλα.

- Όχι. Εννοώ ότι θ' αργήσει μάλλον να γυρίσει.

- Θα τον περιμένω, είπε εκείνη αποφασιστικά και θρονιάστηκε στην πολυθρόνα του κ. Διευθυντή πίσω από το γραφείο του.

Σκέφτηκα ότι θα τον γνώριζε καλά, για νάχει τόσο θράσος. Σε λίγο, άνοιξε την τσάντα της με νευρικές κινήσεις και κάτι έ-ψαξε μέσα. Την έκλεισε. Κατόπιν, κάτι ταχτοποίησε πάνω στο γραφείο. Τα χέρια της βρισκόντουσαν σε διαρκή κίνηση. Χω-ρίς να με κοιτάζει, είπε σα να μιλούσε στον εαυτό της:

- Αυτό δε θα μου το κάνει εμένα. Ποιά κορο'ϊδεύει; Ακούς λέει, δεν είμαι εδώ. Αυτό εννοούσε όταν μούλεγε ότι λείπει. Εγώ γνώρισα τη φωνή του... Αυτός ήτανε.

Κατάλαβα, παρόλο που μιλούσε ασυνάρτητα, ίσως από το θυμό της, πως ήταν η γυναίκα του τηλεφώνου. Γύρισα προς την Τασία που στεκότανε στην πόρτα. Αυτή με κοίταξε και σήκωσε τους ώμους.

- Μήπως σας λένε Λιλή; ρώτησα δειλά το κορίτσι κι αμέσως κατάλαβα πως έκανα γράφα, γιατί αφενός είδα αμέσως τα μάτια της να παίζουν και μια αστραπή «δεν είναι...». Ήταν όμως αργά.

- Λιλή τη λένε την καινούργια γκόμενα; είπε αυτή με θυμό. Και συνέχισε με άγριο τόνο: Ώστε έτσι, ε; Καλά το κατάλαβα... ο κωλόγερος... θα μου το πληρώσει όμως, που με κορο'ϊδευε. Ποια θέση,λέει, που θα μου έβρισκε στον ΟΤΕ. Ψέματα ήτανε, όσο να γίνω φιλενάδα του. Και τώρα η Λιλή, ε;

Σηκώθηκε όρθια κι εξακολούθησε να βρίζει. Προσπάθησα να την ηρεμήσω, λέγοντάς της ότι κάποια παρεξήγηση έγινε και θα ήτανε καλυτερα να έρθει κάποια ώρα που θα είναι εδώ ο κύριος Νίκος, να του τα πει, γιατί τώρα τσάμπα θυμώνει και συγχίζεται. Δήλωσε ότι δεν πρόκειται να πάει πουθενά και θα τον περιμένει, έστω κι αν ξενυχτήσει εδώ. Ξανακάθισε στην πολυθρόνα.

Στο μεταξύ η Τασία, μιά και υπήρχε γλυκό, αποφάσισε, τηρώντας το έθιμο, να τρατάρει την επισκέπτρια, δείχνοντας έτσι και τη συμπαθειά της.

Πήγε στην κουζίνα, να ετοιμάσει το κέρασμα. Αλλά αντιμετώπισε δυσκολίες. Ήρθε λοιπόν και ζήτησε ενισχύσεις. Τί να έκανα, άφησα την όμορφη κοπέλα, που η παρουσία της απέναντί μου, έστω και συννεφιασμένη, μου προκαλούσε βαθιά ευχαρίστηση, γιατί από καιρό, ίσως και λόγω αφραγκίας, είχα στερηθεί τη γυναικεία παρέα.

Η Τασία είχε προσπαθήσει να κόψει το μπακλαβά, αλλά αυτός πρόβαλε τόση αντίσταση στη δημιουργό του, που η τελευταία κόντεψε να σπάσει τα χέρια της. Διαπίστωσα ότι με το

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μαχαίρι του φαγητού δε γινότανε. Έτσι, χρησιμοποιώντας το μαχαίρι του ψωμιού, που με τα δόντια που έχει, μοιάζει με πριόνι, κατάφερα αφού στήριξα το μπακλαβά κάθετα, ακριβώς σα να έκοβα σανίδι, να κόψω μερικά κομμάτια, παρόλο που θρυμματίζονταν στα κοψίματα. Τα ενδιάμεσα φύλλα, είχανε μείνει άψητα, ένα παχύ, σκληρό ζυμάρι.

Προσπάθησα ευγενικά, να αποτρέψω την Τασία από σίγουρη γελοιοποίηση. Όμως είδα πως ματαιοπονούσα και για να μην την πικράνω, την άφησα να κάνει ότι θέλει.

Γύρισα στο γραφείο, κάθισα κι εξακολούθησα να χαζεύω την κοπέλα. Όσο την κοιτούσα, τόσο την έβρισκα και πιο όμορφη. Τι κάνει η φτώχεια, σκέφτηκα. Είχε καστανά, γλυκύτατα μάτια. Τα μαλλάκια της, λίγο σγουρά και μάλλον κοντοκομμένα, έπεφταν με αφέλειες στο μέτωπο. Το στήθος της δεν ήταν μεγάλο αλλά, τοβλεπα στητό και μάλλον σφιχτό και λιγουρευόμουν. Ρε τον κωλόγερο, σκέφτηκα, χρησιμοποιώντας τη δική της έκφραση, έφαγε καλά.

Ξαφνικά, γύρισε τα μάτια της πάνω μου, με κοίταξε λίγο και χαμογέλασε. Το πρόσωπό της φωτίστηκε κι έγινε ακόμα πιο όμορφο.

- Γιατί με κοιτάτε έτσι; ρώτησε με τσαχπίνικο ύφος.

- Πώς σας κοιτάζω; είπα και ένιωσα μια ταραχή στο στομάχι

- Να, σα να θέλετε να με τρυπήσετε με το βλέμμα.

- Εγώ; Εσείς με τρυπάτε με το βλέμμα, είπα χαμογελώντας αμήχανα και τα πόδια μου μούδιασαν. Θα μπορούσα να ερωτευτώ αυτό το κορίτσι, σκέφτηκα. Και επιστρατεύοντας όσο κουράγιο μου έμενε, συμπλήρωσα:

- Σας θαυμάζω, γιατί είστε πολύ όμορφη.

- Ευχαριστώ, είπε φανερά κολακευμένη. Και σα να θυμήθηκε: Με σας μίλησα το πρωί στο τηλέφωνο;

- Ναι, απάντησα κάπως διστακτικά.

- Νόμισα... Είπε με απολογητικό ύφος. Ζητώ συγνώμη, αν είπα κάτι άσχημο. Ήμουνα συγχισμένη, δεν ήξερα τι έλεγα...

- Δεν πειράζει, είπα γλυκά. Εξάλλου δε θυμάμαι τί ακριβώς είπατε. Το μόνο που μ' ενόχλησε ήταν ότι δεν με πιστεύατε.

- Λυπάμαι πολύ, έκανε και χαμήλωσε τα μάτια.

Ένιωσα δυνατή παρόρμηση να πάω κοντά της, να την αγκαλιάσω, να την παρηγορήσω, ξεχνώντας ότι μέχρι λίγο πριν, το ίδιο έκανε κι ο «κωλόγερος», ο συχαμένος. Μ' έβγαλε από την αμηχανία μου η είσοδος της Τασίας. Κρατώντας το δίσκο με τα τρία πιατάκια και τρία νερά, πήγε πρώτα στην κοπέλα. Ύστερα, άφησε στο γραφείο μου τα δικά μου. Κάθησε κι αυτή σε μια καρέκλα, ακούμπησε το δίσκο με τα δικά της, στα γόνατα και είπε.

- Τον έφπαξα σήμερα και δεν ξέρω ακόμα αν πέτυχε!

- Ευχαριστώ, είπε η κοπέλα και σηκώνοντας το ποτήρι, αφού

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ευχήθηκε στην υγειά μας, ήπιε όλο το νερό μονορούφι. Ύστερα, προσπάθησε να κόψει τον μπακλαβά.

Ο μπακλαβάς, μετά από προσπάθεια, κοβότανε ή μάλλον έσπαγε και γινόταν ακανόνιστα κομματάκια. Τέλος πάντων, σχεδόν συγχρόνως, η κοπέλα κι εγώ, μασήσαμε την πρώτη μπουκιά. Ήταν σα να έτρωγα ξυλοτέξ βρεγμένο. Αλλά μη θέλοντας να προσβάλλω την Τασία, πήρα μια έκφραση ικανοποίησης και μασώντας, είπα:

- Μμμμ, ωραίος είναι.

Ακριβώς όμοια έκανε και το κορίτσι. Και μου χαμογέλασε με νόημα. Συνεννοούμαστε καλά. Η Τασία χοροπήδησε ενθουσιασμένη στην καρέκλα της:

- Πολύ χαίρομαι που σας αρέσει, φώναξε.

Στο μεταξύ, έξω η φασαρία μεγάλωνε. Κάποιος έβγαζε λόγο. Οι συγκεντρωμένοι επεμφημουσαν κάθε λίγο και λιγάκι, διακόπτοντας τον ομιλητή.

Μασούσα αργά και δυνατά, αποφασισμένος να υποστώ το μαρτύριο ως το τέλος, χάριν της Τασίας. Το ίδιο και η κοπέλα, πράγμα που μ' έκανε να την εκτιμήσω πιο πολύ.

- Και πώς είναι το όνομα σας, είπα, περίεργος να μάθω κι άλλα γι' αυτήν.

Πριν προλάβει ν'απαντήσει, πετάχτηκε η Τασία:

- Χαρά τη λένε...

Η Χαρά, έριξε μια ματιά στην Τασία και συμπλήρωσε:

- Χαρά Κοριλάκη.

- Χαίρω πολύ, είπα σοβαρά. Γιώργος Σκαλίδας.

Και άδραξα την ευκαιρία να την αγγίξω, επί τέλους. Σηκώθηκα, πήγα κοντά της και δώσαμε τα χέρια. Το άγγιγμά της, μου ράγισε την καρδιά. Αυτή χαμογέλασε χωρίς ν' ανοίξει το στόμα και έκλεισε μια στιγμή τα μάτια καθώς μου έσφιγγε το χέρι. Η έκφρασή της είχε κάτι που με συγκίνησε. Κοιταχτήκαμε, ενώ τα χέρια μας εξακολουθούσαν να είναι ενωμένα. Τέλος, την άφησα για να πάω πίσω στο γραφείο μου, με διάθεση να της πιάσω κουβέντα. Όμως η φασαρία απ' έξω χαλούσε την ατμόσφαιρα. Ακουγόντουσαν ομαδικές κραυγές με συνθήματα και η φωνή του ομιλητή από τα μεγάφωνα από την οποία όμως, το μόνο που ξεχώριζες ήταν κάθε λίγο και από ένα «θα». Το πράγμα καταντούσε ενοχλητικό. Γι' αυτό, πριν ξανακαθήσω πίσω από το γραφείο μου, έκλεισα το παράθυρο.

- Είστε χωρίς δουλειά, απ' ό,τι κατάλαβα, είπα.

- Είμαι απόφοιτος της Παντείου, έκανε με μια έκφραση δυσαρέσκειας. Αλλά όσο κι αν προσπάθησα, δεν μπόρεσα να βρώ ή να στεριώσω σε κάτι. Αφήστε που όπου πήγαινα, σχεδόν αμέσως μου ριχνόντουσαν. Αν έμπαινα στον ΟΤΕ, θα τέλειωνε το πρόβλημα. Όμως ο κύριος Νίκος (τόνισε το κύριος, ειρωνικά), με κορόϊδεψε και αυτός. Κι όταν του τα είπα μια μέρα, με

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αποπήρε και δε με συγχώρεσε γιατί του έβγαλα γλώσσα, λέει...

Εδώ πετάχτηκε η Τασία για να σχολιάσει με το δικό της τρόπο:

- Αυτός παιδί μου, ποτέ δε συγχωρεί. Είναι ασυγχώρητος!

Η Χαρά και εγώ, ανταλλάξαμε χαμόγελο με νόημα. Αυτή συνέχισε:

- Εγώ πάλι, λέω αυτά που θέλω να πω, έξω από τα δόντια...

Μιλήσαμε έτσι, για ώρα πολλή. Μου είπε κι άλλα για τη ζωή της. Της είπα και εγώ τα δικά μου. Γνωριστήκαμε. Κοντεύαμε να ξεχάσουμε τον κύριο Νίκο και τα τωρινά. Μιλούσαμε με ειλικρίνεια. Τα σύκα, σύκα και τη σκάφη, σκάφη. Η αθυροστομία της, την έκανε στα μάτια μου πιο χαριτωμένη, πιο επιθυμητή.

Η Τασία, θρονιασμένη στην καρέκλα της, δεν έφυγε στιγμή. Προσπαθούσε να μη χάσει τίποτε απ' όσα λέγαμε.

Ξαφνικά, η συζήτηση διακόπηκε. Ακούσαμε το κλειδί να γυρίζει στην εξώπορτα και ο κύριος Νίκος μπήκε, έκλεισε την πόρτα και προχώρησε μέσα.

Απόρησα, γιατί ήξερα πως όταν ξεπόρτιζε το βραδάκι, γύριζε πολύ αργά. Κάτι θα συνέβηκε, σίγουρα.

Η Τασία, στο μεταξύ, πετάχτηκε όρθια αλλά δεν πρόλαβε να φύγει.

Εκείνος στάθηκε στην είσοδο του γραφείου ξαφνιασμένος, προσπαθώντας να συνειδητοποιήσει την κατάσταση. Είδε πρώτα την Τασία, με το δίσκο ακόμα στα χέρια, να στέκεται τρομαγμένη. Ύστερα τη Χαρά που δεν είχε κουνήσει από τη θέση της. Η γλυκειά έκφραση που είχε πριν το πρόσωπό της, είχε φύγει. Τον κοίταγε με ένα άγριο βλέμμα που με τρόμαξε. Ωχ, σκέφτηκα, η καταιγίδα ξεσπάει όπου νάναι. Η Τασία επωφελήθηκε για να εξαφανιστεί.

Ο κύριος Νίκος, προχωρούσε βλοσυρός στο γραφείο του, έριξε εκεί πάνω τα κλειδιά του και πέταξε μια βαρύγδουπη «καλησπέρα».

Η Χαρά, κοιτάζοντάς τον, χωρίς να κουνηθεί, είπε και αυτή ένα εξίσου βαρύ «καλησπέρα»... Ένιωθα την ατμόσφαιρα να ηλεκτρίζεται και τους δύο απέναντί μου να μοιάζουν σα γάτες που στέκονται ακίνητες και τάχα αδιάφορες, αλλά έτοιμες να κατασπαράξουν η μία την άλλη.

- Έχουμε και γλυκό; είπε ο κύριος Νίκος, βλέποντας το πιατάκι με το μισοφαγωμένο μπακλαβά, πάνω στο γραφείο του. Είδε και το δικό μου.

- Τασία, φώναξε γυρνώντας προς την πόρτα.

- Αμέσως, ακούστηκε η Τασία και μπήκε στο δωμάτιο.

- Τί γλυκά είν' αυτά, στα πιατάκια; τη ρώτησε.

Η Τασία τα χρειάστηκε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

- Ε, να, είπα να κάνω μπακλαβά που δεν είχα ξανακάνει και κέρασα τα παιδιά...

- Και πήρες υλικά με τα λεφτά που σου δίνω για να ψωνίζεις, έ; της είπε εκείνος αυστηρά.

- Όχι κύριε, εγώ τα πήρα, με δικά μου λεφτά, απάντησε η Τασία με φοβισμένη έκφραση.

Ο κύριος Νίκος δεν έδωσε σημασία στη δήλωση της Τασίας ότι θυσίασε δικά της λεφτά.

- Δε σου έχω πει να με ρωτάς, πριν κάνεις ο,τιδήποτε; την κατακεραύνωσε.

- Μα σας είπα, δε σας ζημίωσα, τόλμησε να πει η Τασία.

- Με ζημίωσες με το ηλεκτρικό που έκαψες για να τον ψήσεις. Μπακλαβά να φτιάξεις στο σπίτι σου, άμα θέλεις.

- Μα δεν έχω άλλο σπίτι, εδώ μένω, είπε με παράπονο εκείνη.

- Κι επειδή μένεις εδώ, μπορείς να σκαρώνεις πίσω από την πλάτη μου συνωμοσίες;

- Συνωμοσία, που έφτιαξα μπακλαβά; Κύριε ελέησον, έκανε η Τασία και σταυροκοπήθηκε.

Σκέφτηκα πως, αν ο μπακλαβάς που φάγαμε, μας αρρώσταινε, με τέτοια χάλια που είχε, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σαμποτάζ. Αλλά συνωμοσία, όχι. Μάλλον ατύχημα θα το λέγαμε, αφού η Τασία δεν είχε τίποτε εναντίον μας. Ο κύριος Νίκος, δεν επρόκειτο να φάει, σίγουρα.

- Φύγε από εδώ, να μην σε βλέπω, είπε της Τασίας.

- Καλά, καλά, φεύγω, έκανε εκείνη και χάθηκε μέσα.

- Κι εσύ τί θέλεις εδώ; είπε γυρίζοντας απότομα στη Χαρά.

- Μήπως δεν θέλεις να βλέπεις ούτε κι εμένα; είπε εκείνη περιπαικτικά και σηκώθηκε.

- Δεν είπα αυτό... Γιατί ήρθες; της είπε αυστηρά.

- Για να δω ώς πού φτάνει η ασυνειδησία σου, του απάντησε κοφτά εκείνη. Και για να δώσεις μια εξήγηση.

- Εξήγηση για τί πράγμα; ρώτησε αυτός και το σωστό του μάτι μισόκλεισε.

- Που μ' αποφεύγεις, φώναξε αυτή.

- Δεν ξέρεις τι λες. Και δεν έχω να σου δώσω καμμιά εξήγηση, είπε κι αυτός κι έκανε πως τακτοποιεί κάτι πάνω στο γραφείο του.

Από το δρόμο ακουγόντουσαν κραυγές και σειρήνες. Ώχ, σκέφτηκα, πάστηκαν, οπαδοί και αντιφρονούντες. Κοίτα σύμπτωση.

Η Χαρά, έκανε ένα βήμα μπροστά και φώναξε μισοκλείνοντας τα μάτια από θυμό.

- Ε, βέβαια, έκανες το κέφι σου, με βαρέθηκες...

Και πρόσθεσε με πληγωμένη περιφάνεια αλλά με επιθετική διάθεση και δυνατή φωνή:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

- Βρήκες και τη Λιλή τώρα, εγώ περιπτεύω.

- Ποια Λιλή, φώναξε κι αυτός τάχα απορημένος. Και πρόσθεσε: Ποιός σου τα είπε αυτά;

Και ασυναίσθητα, γύρισε προς την πόρτα, σαν να σκέφτηκε ότι η Τασία τα σφύριξε στη Χαρά.

- Ποιά Λιλήπη; Φώναξε πιο δυνατά η Χαρά και έκανε ακόμα ένα βήμα προς το μέρος του. Είχε φτάσει τόσο κοντά του που τα πρόσωπα τους σχεδόν έγγιζαν.

- Με περνάς για βλάκα; Του πέταξε; Εγώ δεν είμαι στραβή σαν εσένα για να μην βλέπω. Κωλόγερε, που σούδωσα τα νιάτα μου ρε και συ τί μούδωσες; Τίποτα.

Αυτός οπισθοχώρησε λίγο, αλλά η Χαρά τον ξαναπλησίασε, προβάλλοντας επιθετικά το πρόσωπό της.

- Με κορόϊδεψες, απατεώνα, ούρλιαξε έξαλλη κι ετοιμάστηκε να του ριχτεί.

Όμως η σύρραξη, που τη θεωρούσα πια αναπόφευκτη, δεν άρχισε, γιατί αντήχησε ξαφνικά το κουδούνι της εξώπορτας και μας έκανε όλους να αναπηδήσουμε.

Γυρίσαμε προς τα 'κει και είδαμε την Τασία να την ανοίγει και να οπισθοχωρεί, καθώς μια νέα, νόστιμη και κάπως ευτραφής γυναίκα, μπήκε με φόρα και προχώρησε κατευθείαν στο γραφείο.

Από ώρα ένιωθα την επιθυμία να ανοίξω το παράθυρο, να δω τι συμβαίνει έξω, στο δρόμο, διότι ακουγόντουσαν φωνές και θόρυβοι ποδοβολητών και σπασιμάτων. Όμως αφ' ενός δεν τολμούσα να το κάνω γιατί μπορεί να έτρωγα κατσάδα και αφ' ετέρου δεν ήθελα να χάσω στιγμή από τα γεγονότα που εξελίσσονταν μπροστά μου ραγδαίως και απ' ό,τι διαφαινόνταν, όδευαν προς τη δραματική κορύφωση του ήδη προβλεπόμενου φινάλε.

Πλήν όμως, η είσοδος του νέου προσώπου, ανέτρεψε τις προβλέψεις ή μάλλον περιέπλεκε περισσότερο τα πράγματα, καθώς πριν προλάβω ν' αναρωτηθώ ποιά μπορεί να είναι η νέα γυναίκα, που το ύφος της μαρτυρούσε θυμό και επιθετική διάθεση, προετοιμάστηκα για νέα, δραματική κι αυτή, σκηνή.

- Εδώ είσαι παλιόγερε! φώναξε η νεοεισελθούσα μόλις είδε τον κύριο Νίκο. Νόμιζες πως δεν θα ερχόμουνα, έ;

Ο κ. Διευθυντής φάνηκε να τα χάνει προς στιγμή. Εκείνη εξακολούθησε να φωνάζει ενώ τον πλησίαζε, με καθαρά απειλητικές διαθέσεις:

- Με παράτησες στη μέση του δρόμου κι έφυγες, νομίζοντας πως θα γλύτωνες έτσι εύκολα. Ααα δέ θα σ' άφηνα έτσι. Πήρα ταξί κι ήρθα, για να στα πω. Τί με νόμισες; Για καμμιά πουτάνα, που επειδή της πήρες ένα βραχιολάκι, θα κάτσω να δέχομαι και να κάνω τα καπρίτσια σου; έ; Να, πάρε το βραχιόλι σου και βάλτο εκεί που ξέρεις, φώναξε και ανοίγοντας την

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τσάντα της, έβγαλε ένα βραχιόλι και το πέταξε πάνω στον κύριο Νίκο, ο οποίος τραβήχτηκε ενστικτωδώς για να μη το φάει στα μούτρα. Αυτή συνέχιζε να φωνάζει:

- Ακούς εκεί, την ώρα που οδηγούσε, να θέλει να του...

Πήγε να μας περιγράψει τα καπρίτσια του κυρίου Νίκου, αλλά αυτός διέκοψε, προς μεγάλη λύπη της Τασίας που τρελενόταν να ακούει τέτοια, για να έχει υλικό, να βρίζει μετά μόνη της.

- Λιλή βούλωστο, της φώναξε άγρια αυτός.

- Να το βουλώσω; Αμ θα το φωνάξω να το ακούσουν όλοι, διεστραμμένε...

Πριν προλάβει να συνεχίσει, επενέβη η Χαρά, με φωνή γεμάτη απειλή:

- Αυτή είναι η Λιλή, έ κύριε;

- Εσύ ποιά είσαι, φώναξε η άλλη.

- Εγώ είμαι η πριν από σένα μάλλον και αυτά που του λες λίγα είναι, είπε η Χαρά επικροτώντας. Και γυρνώντας στον κύριο Νίκο, που καθώς τον είχαν βάλει στη μέση, φαινότανε να τάχει τελείως χαμένα, του φώναξε σηκώνοντας το χέρι:

- Τα ίδια ζητούσες κι από μένα γεροπαραλυμένε, που κάνεις το γόη, γιατί βρίσκεις εμάς, τις φουκαριάρες, τις απροστάτευτες και μας κοροϊδεύεις... Κωλόγερε!

Και όσο φώναζε, τόσο άψωνε και με την τελευταία λέξη, του έδωσε ένα χαστούκι κι ετοιμάστηκε για δεύτερο. Αυτός της άρπαξε το χέρι αλλά αυτή του το άστραψε με το άλλο. Αυτός την αγκάλιασε για να την εξουδετερώσει. Όμως δεν υπολόγισε τη Λιλή, η οποία παρασυρμένη ίσως και από τη Χαρά, σήκωσε την τσάντα της και την κατέβασε με δύναμη στο κεφάλι του. Και μη αρκούμενη σ' αυτό, άρχισε να τον κλωτσάει στα πόδια. Αυτός, άφησε τη Χαρά και προσπάθησε να πιάσει τη Λιλή. Η Χαρά, μόλις ελευθερώθηκε και καθώς αυτός της είχε γυρίσει την πλάτη, τον άρπαξε από το λίγα μαλλιά του κι άρχισε να ταρακουνάει το κεφάλι του πέρα δώθε, βρίζοντας.

Ο αγώνας ήταν προφανώς άνισος, γι' αυτό κρίνοντας δίκαια, αποφάσισα να κάνω το διαιτητή, ξεχνώντας τις αδικίες που είχα υποστεί από τον «κωλόγερο».

Όρμησα λοιπόν ανάμεσα και προσπάθησα να τους ξεμπλέξω, έτσι που είχανε γίνει μαλλιά κουβάρια. Δεν ξέρω όμως πως έγινε και καθώς τραβούσα τη μία από τις κοπέλες για να την απομακρύνω, που ξέφυγε το χέρι και τούδωσα μια σφαλιάρα που, φαίνεται, στάθηκε χαριστική βολή. Το κακό είναι ότι πριν μισολιποθυμήσει, είδε πως εγώ τον χτύπησα.

Τέλος πάντων, όταν τον είδανε να μισοκλείνει τα μάτια, να ταλαντεύεται και να ξαπλώνει στο πάτωμα, οι κοπέλες τα χάσανε κάπως και τραβήχτηκαν.

- Λες να τα κακαρώσει; είπε η μία, δε θυμάμαι ποια.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

- Και νάχουμε τραβήγματα; συμπλήρωσε η άλλη.

Τον σήκωσα και τον καθίσαμε σε μια καρέκλα. Άρχισε να συνέρχεται.

- Κακό σκυλί, ψόφο δεν έχει, είπε η Χαρά.

- Κακόχρονο, έκανε η Λιλή και μαζεύοντας την τσάντα της, ταχτοποίησε το φόρεμά της και λέγοντας «σας τον αφήνω, να τον χαίρεστε», τράβηξε προς την έξοδο και βγήκε χτυπώντας δυνατά την πόρτα.

Η Χαρά, έσιαξε το μαλλιά της και με κοίταξε μ' ένα άγριο χαμόγελο, μαλλον γκριμάτσα, σα να έλεγε «καλά του κάναμε».

Ο κύριος Νίκος με κοίταξε και είπε με κακία στην αδύνατη φωνή του:

- Απολύεσαι, για να μάθεις να βαράς τον προϊστάμενό σου.

Άκου τον αχάριστο, σκέφτηκα. Δεν έφτανε που του δούλευα για πενταροδεκάρες και τώρα που πήγα να τον σώσω από σίγουρο λυντσάρισμα, με διώχνει. Μούρθε να του κοπανίσω μια γροθιά, σωστή αυτη τη φορά, αλλά συγκρατήθηκα. Ένιωσα την αγανάκτηση να με πνίγει. Χωρίς να πολυσκεφτώ, είπα:

- Δεν πας στο διάολο, κωλόγερε.

Τον είδα να γουρλώνει τα μάτια και να πιάνει την καρδιά του. Ωχ, σκέφτηκα, έχει γούστο να μας μείνει. Πήρα το ποτήρι με το νερό από το γραφείο του και του το πέταξα με δύναμη στο πρόσωπο. Αναπήδησε και ξανάρθε στο φυσικό του.

Χωρίς να πω τίποτα άλλο, πήγα μέσα και αποχαιρέτησα την Τασία. Όταν ξαναβρέθηκα στο χώλ, είδα τη Χαρά να στέκεται στην εξώπορτα, κρατώντας το θυρόφυλλο μισάνοιχτο. Ήταν φανερό ότι περίμενε εμένα.

- Πάμε; μου είπε.

- Πάμε, της απάντησα και την έπιασα από το χέρι.

Έριξα μια τελευταία ματιά προς τα μέσα. Ο κ. Διευθυντής, είχε σηκωθεί και κάτι σκάλιζε τάχα, στα χαρτιά του πάνω στο γραφείο του.

Πιασμένοι χέρι-χέρι κατεβήκαμε από τις σκάλες και βρεθήκαμε στο δρόμο.

Τα πράγματα εκεί, είχαν ησυχάσει. Λίγος κόσμος πηγαινοέρχονταν, σχισμένα πανώ ήταν πεταμένα κάτω, φέιγ-βολάν άσπριζαν στην άσφαλτο και τα πεζοδρόμια.

Δεν ακουγόντουσαν μεγάφωνα ούτε φασαρία. Η συγκέντρωση είχε διαλυθεί.

Περιττό να πω ότι τάφτιαξα με τη Χαρά. Ενώσαμε τις φτώχιες μας και τις ελπίδες για κάποιο καλύτερο μέλλον, ξεχνώντας πολύ γρήγορα το πρόσφατο παρελθόν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΦΟΝΙΚΟ ΣΕ ΠΑΜΠ

Διήγημα

του Θωμά Μανόπουλου

Έτρεχε χωρίς να κοιτά πίσω του - κατευθύνονταν προς τη λίμνη - άκουγε το λαχάνιασμα κι ένοιωθε το λαιμό του να καίει. Όχι, όλος έκαιγε και μόνο τα χέρια ένοιωθε υγρά, αμέτοχα και κρύα. Τον εμπόδιζαν, γι' αυτό χωρίς να κόψει ταχύτητα, όταν έφθασε σ' ένα φωτιστικό στύλο, τα σήκωσε ψηλά. Το κίτρινο φως πέρασε μέσ' απ' τη σάρκα του και τον τύφλωσε. Σταμάτησε, πέρασαν δευτερόλεπτα χωρίς να μπορεί να συνειδητοποιήσει αυτό που είδε. Προσπάθησε ν' ανοίξει τα δάχτυλα του δεξιού χεριού σα να 'θελε να ξεφύγει από κάτι σιχαμερό. Το τίναξε χωρίς επιτυχία και με το αριστερό έκανε μια νέα προσπάθεια να σπάσει το συμπαγές. Τότε έπεσε το μαχαίρι με το παγωμένο αίμα πάνω στους πάγους του δρόμου. Έμειναν τα χέρια που δεν ήθελε να τα βάλει στο στόμα του να τα χουχουλιάσει. Κρύωναν και προσπάθησε να τα τρίψει στο μπουφάν αλλά αυτά κόλλαγαν και σκάλωναν σα ξερόκλαδα.

Τα σταύρωσε, τα 'βαλε κάτω από τις μασχάλες και πήρε βαθειά ανάσα έτοιμος να συνεχίσει.

- Από δώ, βλέπω αίματα, ακούστηκε μια φωνή πίσω του.

Τον κυνηγούσαν κι ήταν πολλοί, ακούγονταν τα παπούτσια τους που έσπαγαν με θόρυβο τους πάγους. Κοίταξε φοβισμένος τριγύρω και μπήκε σ' ένα στενάκι που οδηγούσε στην αντίθετη κατεύθυνση που είχε τώρα.

Η πόλη περνούσε μπρος του μουγγή και ξυλιασμένη απ' το

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βραδυνό αγιάζι. Ο παγωμένος αέρας ερχόντανε κατά κύματα μέσ' απ' τα παγωμένα και μισοσκότεινα σοκάκια. Μια σκιά στο βάθος, δίπλα στα σκουπίδια παραμιλούσε. Τίποτ' άλλο δεν ακουγόνταν, ένοιωσε μέσα του ρίγος και σαν από αντίδραση σκέφτηκε:

«Καλά έκανα που άλλαξα δρόμο. Δεν έπρεπε να πάω στη λίμνη. Η λίμνη είναι παγίδα που σε ρουφάει».

Πήρε κι ανηφόρισε άλλο σοκάκι φαρδύτερο αλλά νόμισε πως άκουσε από μακριά σειρήνα περιπολικού και σταμάτησε ν' αφουγκραστεί.

Όχι, ένας βάτραχος κόαζε ξυλιασμένα.

- Όχι, δεν είναι αυτοί, μονολόγησε κι άρχισε πάλι να τρέχει. Η ανηφοριά μεγάλωνε, το τρέξιμο γινόταν ολοένα και πιο δύσκολο. Δυο φορές γλίστρησε στον πάγο που είχε κάνει το δρόμο γυάλινο. Τη δεύτερη φορά που έπεσε έβαλε το αριστερό του χέρι για να κρατηθεί κι ο καρπός του στρίφτηκε. Άκουσε τον καρπό του χεριού κι όταν σηκώθηκε το ένιωσε μουδιασμένο κι απειθάρχητο.

- Έσπασε, έσπασε, επαναλάμβανε και κείνη ακριβώς τη στιγμή άκουσε βήματα που σέρνονταν στο δρόμο. Τραβήχτηκε σε μια εσοχή και προσπάθησε να κρυφτεί. Τα βήματα πλησίαζαν και αυτός που πονούσε δάγκωνε τη γλώσσα και με τη χούφτα κρατούσε το στόμα. Βογκούσε υπόκωφα και το κεφάλι του ανεξέλεγκτο χτυπούσε στον τοίχο. Δεν μπορούσε να μείνει άλλο εκεί, βγήκε από την κρυψώνα του ουρλιάζοντας και σχεδόν άγγιξε το γέροντα που τράβαγε ένα καροτσάκι χωρίς ρόδες.

- Εγώ θα φτάσω, φώναζε κι έτρεχε με το αριστερό χέρι στο κατόπι.

Ό,τι χρειαστείς θα το ζητήσεις από το Βραστερό. Έτσι του είχε πει ο Μεγάλος που τόσο θαύμαζε, μόνο που έπρεπε να βγει από την πόλη πριν ξημερώσει.

- Εμένα πρέπει να φροντίσουν, είπε λαχανιασμένα και σκέφτηκε τους δικούς του.

- Εγώ κουβαλούσα τα μεγάφωνα στα κατσάβραχα για ν' ακούνε οι κατσαπλιάδες τη φωνή του Μεγάλου. Θυμήθηκε τα λόγια του και χαμογέλασε ευχαριστημένος. Σίγουρα θα τον βοηθήσουν οι δικοί του, δεν είχε καμιά αμφιβολία, του χρωστούσαν και δυο μηνιάτικα... Όλα θα πάνε καλά, Παντελή, είπε και καθάρισε με το καλό χέρι το πρόσωπό του από την πάχνη.

Ό,τι έγινε, έγινε, εγώ δεν φταίω, η κουφάλα η λαντζέρισσα η Μαρία που τα βρήκε με το μικρό, όταν αυτός έτρεχε στα κατσάβραχα. Τα 'καμε καλά με το μικρό κι έμεινε ο Παντελής χωρίς γκόμενα. Αυτά σκέφτονταν και ξεφώνισε:

- Αυτή η παλιοκουφάλα την έβγαλε καθαρή. Σταμάτησε γιατί μπροστά του ήταν το σταυροδρόμι πριν από το μεγάλο περιφερειακό δρόμο. Παρακολούθησε για λίγο τα φώτα ενός φορτηγού

και μπήκε στον αγροτικό, παράπλευρο του περιφερειακού δρόμου. Πλησίαζε, σε λίγο θα ήταν κοντά στους δικούς του ανθρώπους.

Πίσω έμεινε ο μικρός που προσπάθησε με τα χέρια να κλείσει την τρύπα που του άφησε ο φίλος του ο Παντελής καθώς τράβηξε το μαχαίρι από την κοιλιά του. Όσα που πρόλαβε να τον κοιτάξει κι είδε τα μάτια του κολλητού του πιο ψυχρά κι απ' το μαχαίρι.

- Παντελή, πρόλαβε να πει και, καθώς έπεφτε, όλα έγιναν ένα απέραντο Λούνα Παρκ. Εκεί που τον είχε πάει η Μαρία κι ήταν η πρώτη φορά από τότε που κατέβηκε απ' το χωριό. Δεν είχε ξαναχτυπήσει λιοντάρια ηλεκτρονικά ούτε τίγρεις. Με το θόρυβο του κέρματος αυτά ξεπρόβαλαν μέσ' από οθόνη άγρια, τρομακτικά, αιμοβόρα κι' αυτός τα σημάδευε και πατούσε τη σκανδάλη. Τα σαρκοβόρα ξανάρχονταν κι ο πόνος που του 'χε μπει από την κοιλιά προχωρούσε σα δηλητήριο στο υπόλοιπο κορμί. Διακλαδίζονταν σαν κηλίδα μελάνης πάνω σε λεία επιφάνεια και τρέμοντας από τον πόνο πατούσε την σκανδάλη κι έπεφταν οι τίγρεις κι έρχονταν τα λιοντάρια και δεν μπορούσε ν' αφήσει τη σκανδάλη για να διώξει την τεράστια μύγα που έφερνε γύρες πάνω απ' το κεφάλι του και βούιζε. Νύχτωνε από παντού κι η Μαρία τον πήρε απ' το χέρι. Πόσο μαλακό ήταν το χέρι της, ζαλίζονταν και πιο πολύ όταν κάπνισε μεσ' τα χαλάσματα του κάστρου το τσιγάρο που του 'δωσε η Μαρία. Οι σκιές των χαλασμάτων πλήθαιναν και οι πέτρινοι όγκοι που μετακινούνταν έφερναν γύρω μαζί μια καφεπράσινη μύγα που συνεχώς μεγάλωνε και τον πλησίαζε.

Η μουσική σαν πολύχρωμο σεντόνι σκέπασε τα λιγοστά κι αδύναμα φώτα που αναβόσβηναν μέσ' στον καπνό. Δεν γνώριζε κανένα, μόνο η Μαρία που του κρατούσε το χέρι και με το ρυθμό της μουσικής τον πλησίαζε τόσο που του 'παιρνε το λιγοστό αέρα. Τα μάτια του διαστέλλονταν κι ήθελε να μπει μέσα της, να συντριβεί και ν' ανασυντεθεί. Εκείνη το κατάλαβε κι όταν η μουσική την ξανάφερε κοντά του άφησε το χνώτο της στο πρόσωπό του. Μια μάσκα που όσο κρύωνε στερεοποιούνταν και τον παραμόρφωνε. Κι αυτός ο κρύος αέρας από πού έρχεται, αναρωτήθηκε. Έπρεπε να φράξει την καταραμένη τρύπα. Έβαλε πάλι τα χέρια στην κοιλιά και τα δάχτυλα δεν έκλειναν. Μέσα από εκεί πέρναγε σφυρίζοντας ο παγωμένος αέρας. Ο Παντελής, ο ξάδερφός του, τον άρπαξε με τόνα χέρι και με τ' άλλο έσπρωξε τη Μαρία που κύλισε στο δάπεδο ώσπου χτύπησε το κεφάλι της στη σιδερένια βάση του σκαμπό και γέμισε αίματα. Δεν μπορούσε να κάνει τίποτα γιατί το χέρι του Παντελή τον έσερνε στην έξοδο.

- Ξάδερφε Παντελή, πρόλαβε να φωνάξει κι ύστερα όλα έγιναν ένα απέραντο Λούνα Παρκ, με την καταραμένη χοντρόμυ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

για που εφορμούσε στα βλέφαρά του.

Ο Παντελής με το χέρι να μη θέλει να τον ακολουθήσει κατάφερε να φθάσει στον ξενώνα που ήταν ο Βραστερός. Εκείνος έκανε πως δε γνώριζε κανένα Μεγάλο.

- Δώστε μου τα δυο μηνιάτικα που μου χρωστάτε, του είπε ο Παντελής και αφού τα πήρε συνέχισε: «Έλιωσα τα πόδια μου στα καταράχια για να κουβαλάω τα κολομεγάφωνα». Φεύγοντας τον χτύπησε το Βραστερό για να μην τηλεφωνήσει στην αστυνομία. Είχε αρχίσει να αχνοφέγγει όταν βγήκε πάλι στο δρόμο. Έβαλε το σπασμένο χέρι στην τσέπη του μπουφάν και άρχισε να τρέχει χωρίς να έχει σκεφτεί πού θα πήγαινε. Ο χωματόδρομος που περπατούσε ήταν γεμάτος λακούβες με βρώμικο παγωμένο νερό. Μύριζε άσχημα. Άφησε το χωραφόδρομο και μπήκε στα χερσοχώραφα. Περπάτησε πολύ, το παντελόνι του σκίστηκε από τ' αγκάθια των θάμνων. Σταμάτησε γιατί μπροστά του κι εντελώς ξαφνικά πρόβαλε μια πολιτεία πολύχρωμη, γεμάτη καθρέφτες. Αναγκάστηκε να κλείσει για λίγο τα μάτια κι όταν τα ξανάνοιξε πρόβαλε ξανά η ίδια εικόνα. Πλησίασε με τα μάτια θαμπωμένα. Μέσ' απ' το φως της αυγής αποκαλύπτονταν ο κόσμος που είχε ονειρευτεί. Δεν βλέπει τα χιλιάδες γιοντίκια που σέρνονται στους ελικοειδείς δρόμους ούτε τους γλάρους που εφορμούν. Νοιώθει τόσο οικεία καθώς το βλέμμα του πλανιέται στα γήπεδα του γκόλφ, τα δάση για την ιππασία. Μα μπροστά του ό,τι ποθεί η ψυχή και στο βάθος η μαρίνα με τα σκάφη ιστιοπλοΐας.

- Ω, Θέε μου, σ' ευχαριστώ είπε και ξεροκατάπιε. Δεν ήθελε να λιποθυμήσει τώρα, ήθελε να τα δεί όλα και παρόπ τρέκλιζε άρχισε ν' ανεβαίνει ένα λοφίσκο. Δεν τα κατάφερνε. Τα πόδια του βούλιαζαν. Έκανε ακόμια μια προσπάθεια και βούλιαξε περισσότερο.

- Δεν θα τα καταφέρω, ψέλλισε και χάνοντας τις αισθήσεις δεν πρόλαβε να δει τον ορίζοντα που είχε γεμίσει με χιλιάδες πεινασμένα όρνια και που κατευθύνονταν πάνω του.

Ήταν μια φορά δυο σερβιτόροι που είχαν μια μακρινή συγγένεια. Ο πιο μεγάλος σέρβιρε τα φαγητά και ο μικρότερος πήγαινε τα σερβίτσια και την κανάτα με το νερό. Ήταν χωρικοί στην καταγωγή και μένανε σε μια νοικιασμένη καμαρούλα στην οδό .....

- Ανόητε, ανόητε, φώναξε ο εισαγγελέας αναψοκοκκινισμένος μπρος στα βλακώδη και απλανή μάτια του γραμματέα του.

- Αυτή εδώ είναι έκθεση δημοτικού και μάλιστα καθυστερημένου παιδιού...

Ο γραμματέας τράβηξε την αναφορά και την πέταξε στο καλάθι μουρμουρίζοντας απειλές. Στο καινούργιο χαρτί άρχισε να γράφει:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Περί την τρίτην πρωινήν συνεπλάκησαν έξωθι νυκτερινού κέντρου διασκεδάσεως (ΠΑΜΠ) ..... Ο δράστης συνελήφθη εις κρυσφήγετον εντός της χωματερής...

- Με τις μετατάξεις μου κουβάλησαν εδώ όλους τους βλάκες, μονολογούσε ο εισαγγελέας και κοίταξε έξω απ' το τζάμι που έτρεχε ο βοριάς κυνηγώντας τις νιφάδες του χιονιού παραμονές Θεοφανείων.

Δημήτρης Ελ. Ράπτης

Δημήτρης Ελ. Ράπτης ΤΟ ΚΑΝΑΛΑΚΙ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

ΤΟ ΚΑΝΑΛΑΚΙ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

Μεταβολές στην πολιτισμική συμπεριφορά των κατοίκων μιας Ηπειρωτικής Κοινότητας στην Εικοσαετία 1965-1985.

Γιάννινα 1991

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΠΥΡΟΥ Β. ΝΤΟΥΣΙΑ

"ΕΚΤΕΛΕΣΗ"

"ΕΚΤΕΛΕΣΗ" ΠΡΕΒΕΖΑ 1992 ΣΠΥΡΟΥ Β. ΝΤΟΥΣΙΑ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠ' ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΚΡΥΟΠΗΓΗΤΩΝ
ΠΡΕΒΕΖΑΣ

ΠΡΕΒΕΖΑ 1992

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΑ ΚΡΙΑΡΙΑ

του Σπύρου Ντούσια
συνταξιούχου δάσκαλου

- Εσείς οι τρείς, ο Ηρακλής, ο Σπύρος κι ο Χριστόφορος θα πάτε στην Παναγία, θ' ανεβείτε από την πίσω μεριά του τέμπλου, απ' εκεί που ξέρετε και θα μου φέρετε το εικόνισμα της γιορτής των Βαΐων. Θα το βγάλετε με προσοχή απο το εικονοστάσι, θα το τυλίξετε μ' αυτό το πανί που σας δίνω και θα γυρίσετε να με βρείτε εδώ στον Αη-Βλάση.

Αυτή την εντολή έδωκε ο παπαδάσκαλος στα τρία παιδιά της έκτης τάξης, ύστερ' απ' το σχόλασμα τ' απογευματινού μαθήματος.

Ήθελε ο παπάς, την Κυριακή των Βαΐων να λειτουργήσει σ' αυτή την εκκλησιά κι ήθελε το εικόνισμα για το προσκυνητάρι, ν' ασπάζονται οι χριστιανοί βλέποντας το Χριστό «επί πώλου όνου», να μπαίνει θριαμβευτής στα Ιεροσόλυμα και την εκκλησιά στρωμένη δάφνες, που κουβαλούσαν από την παραμονή της γιορτής με κανίστρες στα κεφάλια τους οι νιόνυφες του χωριού.

Ο ήλιος κόντευε να βασιλέψει.

Ούτε στα γύρω βουνά, και τα κοντινά και τ' απόμακρα, ούτε στον ουρανό, θα μπορούσες να βρισκες μια ατόφια γραμμή, ένα πλέριο χρώμα, μια στιγμή όμοια με την άλλη.

Οι κοκκινωπές μπερδεμένες ανταύγειες του δειλινού ετοιμάζονταν να σμίξουν με το γκρίζο ημίφωτο του σούρουπου που θαρχόταν σε λίγο η σειρά μου.

Στην ησυχία και στο μάκρος της μέρας που ξέφτυνε, ηλιοζυμωμένη θαμπόφεγγε η βραδυνή δροσιά.

- Και να προσέχετε μην πέσετε απ' τη σκάλα στο ανέβασμα. Οι δυο θα κρατάνε καλά τα ποδάρια της και ο άλλος με πολλή προσοχή θ' ανέβει. Ν' ανάψετε και τα καντήλια. Λάδι όσα δεν έχουν θα ρίξετε και τα σπίρτα θα τα βρείτε κάτω από

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τη μπαγκόστρωση στο προσκυνητάρι.

Προσέχετε ακόμα μη βάλετε καμιά φωτιά και μη βάλετε κακό στο νού σας. Στο σπίτι του Θεού, φόβος δε χωράει.

Συγκαλυμμένα *τους πεθαμένους* υπαινίσσονταν ο παπάς. *Στο νεκροταφείο* ήταν η εκκλησία της Παναγίας.

Τις άγιες μέρες που έρχονταν τις καρτέραγαν με μεγάλη θεοσέβεια στο χωριό. Τη νηστεία τη φύλαγαν σχολαστικά. Τετάρτη, Παρασκευή, ούτε λάδι. Κάθε Κυριακή στην εκκλησιά.

Τη μεγάλη εβδομάδα όλοι στο ποδάρι. Να κονομήσουν αρνιά, κατσίκια, να βάψουν αυγά κόκκινα, να ετοιμάσουν κάνα καινούργιο ρούχο όσοι μπορούσαν και να μπαλώσουν και καθαροπλύνουν τα παλιά οι φτωχότεροι.

Θάχαν τάχα όλοι στο χωριό αρνί να ψήσουν; Θάχαν την ίδια χαρά, για τη μεγάλη γιορτή της Χριστιανοσύνης; Αλήθεια ποιός είπε, πώς οι γιορτές είναι το ίδιο χαρούμενες για όλους;

Ξεκίνησαν τα τρία παιδιά για την εκκλησιά της Παναγίας.

Μ' όλο που τους είπε ο δάσκαλος «να μη βάλουν κακό στο νού τους», τί άλλο κακό εκτός από τους βρυκόλακες μπορούσαν να βάλουν; Σε νεκροταφείο θάμπαιναν, το φόβο τον είχαν.

Έτσι πήραν το λίγο ανηφορικό δρομάκι για την Παναγία. Η κουβέντα τους, ώσπου να φτάσουν, γύρω από τους πεθαμένους.

Έφτασαν στο κουλούρι της εκκλησίας, ανέβηκαν από ένα μισογκρεμισμένο κομμάτι του πιο ψηλά και αγνάντεψαν στο εσωτερικό.

Ανάμεσα απ' το βαθύσκιωτο δίχτυ των πουρναριών, σφιχτοδεμένων σ' ένα πυκνό σύμπλεγμα κλωναριών και φύλλων, φαίνονταν που και που η πορφυρένια δύση μιανού κουρασμένου ήλιου, που βυθίζονταν σιγά σιγά πίσ' απ' το γυμνό βουνό του «Ζαραδήμα».

Σιγά σιγά απ' τους θάμνους, απ' τα «Σιαδάκια» κι απ' την «Καθάρα» ανέβαινε το νυχτερινό μισοσκόταδο, που το δυνάμωνε πιο πολύ το σύμπλεγμα των δέντρων του νεκροταφείου. Μόνο οι ψηλοκορφές των δέντρων και των βουνών ήταν ακόμα λουσμένες στις κοκκινοκίτρινες αχτίδες του ήλιου.

Η κουρασμένη γη άρχισε να νυστάζει. Το μουντό παραπέτασμα τ' ουρανού άρχισε σιγά σιγά ν' απλώνεται πάνω της. Ο Ηρακλής, ο Σπύρος κι ο Χριστόφορος κάνουν το σταυρό τους και προχωρούν για την εκκλησιά.

Φτάνουν μπροστά στην πόρτα της, σηκώνουν το χέρι ψηλά και πίσω από ένα πέταβρο (σανίδι) της αστρέχας (οροφής), που άφηνε κάποιο κενό, βρίσκουν και παίρνουν το κλειδί - το 'ξεραν κι απ' άλλες φορές -, το στριφογυρίζουν δυο φορές στην κλειδωνιά, σπρώχνουν την πόρτα π' ανοίγει διάπλατα και λυτρωμένοι απ' το φόβο των βρυκολάκων μπαίνουν μέσα στη μισοσκότεινη εκκλησιά...

Και τότε...

Ποδοβολητό ξαφνικό, βρονταριό, σωστός χαλασμός, σεισμός ακούστηκε από μια γωνία κοντά στο δεξιό αναλόγιο του ψάλτη προς το ιερό.

Μόνο που δεν έπαθαν συγκοπή τα παιδιά. Τους διαπέρασε ένας τρομερός φόβος, που δεν άφησε ανεπηρέαστη και τη θεοφοβούμενη ψυχή τους. Ένιωθαν τους χτύπους της καρδιάς τους μέχρι απάνω, στο βαθούλωμα του λαιμού.

Έμειναν ξεροί. Μέσ' απ' το ιερό στο βάθος πρόλαβαν να διακρίνουν δυο ζευγάρια γυαλιστερά σημάδια, να τους κοιτάζουν. Τους φάνηκε σαν να εκτοξεύουν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

απάνω τους κάποιες καταστροφικές ακτίνες, που τους λύγιζαν τα γόνατα και τους παρέλυαν ολοκληρωτικά.

Πετάχτηκαν έξω. Πήραν καθαρό αέρα, μαζεύτηκαν σε μια άκρη απ' το κουλούρι ψηλά για να 'ναι έτοιμοι να πηδήσουν στην ανάγκη και φεύγοντας να γλυτώσουν απ' το κακό που το 'χαν εντοπισμένο μέσα στο ιερό.

Κοιτάζοντας με ερευνητικές ματιές προς το μέρος της εκκλησίας, προσπαθούσαν ν' ανακαλύψουν από κάποιο εκδηλωτικό εξωτερικό φαινόμενο την αιτία. Τί ήταν αυτό;

Άρχισαν κάτι να λένε για το γεγονός, αλλά οι λέξεις απ' το φόβο τους, τους είχαν παρασύρει. Μιλούσαν πολύ γρήγορα για να συμπληρώσει ο ένας τον άλλο και δεν πρόφταιναν να βάλουν τελικά σε τάξη τις σκέψεις τους. Έφτασαν σε σημείο να χάσουν τη σιγουριά τους. Και στην ώρα, συμπτωματικά, κάτω απ' το θαμπό σχεδόν ουρανό πολλές κουρούνες κλωθογύριζαν μ' επιμονή κι έκαναν με τη συμπεριφορά τους πιο τραγική τη στιγμή. Κακό σημάδι κι αυτό.

Τί θα κάνουν τώρα; Να φωνάξουν κάποιο γείτονα; Να κατεβούν στο μεσοχώρι που ήταν κι ο Αη-Βλάσης, να βρουν τον παπά και να του πουν «το και το δάσκαλε, εμείς δεν ξαναμπαίνουμε στην Παναΐα», το θεωρούσαν άναντρο.

Ήθελαν να κάνουν τον άντρα, αλλά κάτω απ' την προσποιητή μάσκα του άντρα, φαίνονταν η δειλία του παιδιού.

Τί κάνουμε τώρα;

Σκέφτηκαν λίγο και κατέληξαν. Η πεποίθησή τους, που εκφράζονταν στους πιο ζωντανούς τόνους της νιότης τους, σύντριψε τις αμφιβολίες και το φόβο και τους οδήγησε τελικά στην απόφαση.

- Θα πάμε σιγά σιγά απ' την πίσω πόρτα του γυναικείου. Θα μπούμε μέσα στις μύτες απ' τα ποδάρια μας, ας ήταν και ξυπόλητα, και θα προσπαθήσουμε να εξακριβώσουμε την αλήθεια.

Αυτό έκαναν. Προχώρησαν με μεγάλη προφύλαξη. Πέρασαν κάτω από δυο κυπαρίσσια που στέκονταν ορθοστημένα, σιωπηλοί φρουροί της γαλήνης του νεκροταφείου, πέρασαν το πεζούλι που ξεκούραζε πότε πότε τη νιότη και τα γηρατειά, τους σταμάτησε για λίγο το αναποδογυρισμένο ξυλοκρέβατο που στέκονταν μ' ανοιχτή την πόρτα του, σαν να περίμενε κάποιον άλλον που 'χε σειρά για τον άλλο κόσμο, αλλά το ξεπέρασαν.

Έφτασαν στην εξώπορτα του γυναικείου, την έσπρωξαν σιγά σιγά, ήταν ξεκλείδωτη και μπήκαν μέσα. Όλο σταυρούς συνέχεια. Έφτασαν σ' ένα μικρό παραθυράκι που 'βλεπε τ' αντρίκιο και το Ιερό και σκίζοντας το μισοσκόταδο με τα ολάνοιχτα τρομαγμένα μάτια τους είδαν.

Τι είδαν αλήθεια;

Δυο ζευγάρια μάτια πάλι γυαλιστερά μ' ακαθόριστο χρώμα, φοβερά, έτσι τους φάνηκαν, καρφωμένα πάνω τους, σαν να κολλούσαν βεντούζα στο πρόσωπό τους, να το μετράνε, να το ξεσχίζουν, να το γυαλίζουν, χωρίς να τους αφήνουν ούτε και μια δευτερόλεπτη ευκαιρία να σκεφτούν σωστά.

Ξαναβγαίνουν όξω, για να βάλουν τάξη στο μυαλό τους.

Καινούργια απόφαση.

- Θα ξαναμπούμε και ό,τι γίνει. Να γυρίσουμε πίσω είναι ντροπή. Τί θα πει ο δάσκαλος; Τί θα πει ο κόσμος που θα το μάθει; Ντροπή.

Έπεπα όσο πέρναγε η ώρα, ο φόβος δίπλωνε. Η νύχτα όλο και ζύγωνε. Ήταν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

και το νεκροταφείο, βλέπεις, ζωντανό στο μυαλό τους και στα μάτια τους.

Η πιο καλή λύση κοντά στο Θεό.

Και το τόλμησαν.

Ξαναμπήκαν μέσα στο γυναικείο. Άκουσαν ένα δυνατό φτέρνισμα σαν φοβέρα απ' το βάθος του Ιερού και σταμάτησαν.

- Τι είναι τούτο πάλι;

- Ξέρω κι εγώ; Πάμε τώρα σιγά σιγά και θα ιδούμε.

Και δος του σταυρούς, «όπλον κατά του διαβόλου, τον σταυρόν ημών δέδωκας» ο ένας και το «Πάτερ ημών», ο άλλος. Τα ξέραν αυτά απ' τους γονέους τους.

Και προχωράνε.

Φτάνουν στην πόρτα που χώριζε τ' αντρίκιο απ' το γυναικείο. Μπροστά και λίγο δεξιά προς τα μέσα, ήταν το τραπέζι των επιτρόπων με τα κεριά.

Απλώνουν το χέρι και παίρνουν ένα. Βρόντηξε ο δίσκος, πουφ, πουφ, δυο τρεις φορές απ' το Ιερό, «Πάτερ ημών» «εν χορώ» κι οι τρείς τους, φτάνουν στο προσκυνητάρι. Σηκώνουν τη μπαγκοστρώση, παίρνουν τα σπίρτα και τσαφ, ανάβουν το κερί.

Έφεξε μέσα.

Παίρνουν και μια λαμπάδα για καλύτερα, δυναμώνει η φέξη και το βλέμμα τους καρφώνεται στο ιερό και βλέπουν.

Δυο μεγάλα κριάρια με κέρατα διαβόλου, έτσι τους φάνηκαν απ' το φόβο τους, ζυγαριασμένα με μια τριχιά δεμένη στα κέρατα τους, κι ακίνητα, σταματημένα από ανάγκη, γιατί τρομαγμένα κι αυτά απ' την πρώτη φορά που μπήκαν τα παιδιά μπαίνοντας στο Ιερό, βρέθηκε το ένα απ' τη μια μεριά της Αγίας Τράπεζας και τ' άλλο από την άλλη, έτσι που δεν μπορούσαν να κουνηθούν.

Τα παιδιά συνήλθαν. Είδαν ότι δεν ήταν ούτε ξωτικά, ούτε βρυκόλακες.

Ήταν δυο αθώα ζώα, που ποιός ξέρει πώς βρέθηκαν εκεί.

Αυτό θα το ξεκαθάριζε ο παπαδάσκαλος όταν θα του το 'λεγαν.

Ξαναβρήκαν όλο το θάρρος τους τώρα, μπήκαν στο Ιερό, πήραν με προσοχή τη σκάλα για να μη τα τρομάξουν, ανέβηκε ο ένας στο εικονοστάσι ψηλά στην κορυφή του τέμπλου, κατέβασε την εικόνα και την τύλιξαν στο σεντόνι.

Ξανάβαλαν με την ίδια προσοχή τη σκάλα στη θέση της, άναψαν τα καντήλια και μ' αναμμένη τη λαμπάδα ξαναβγήκαν απ' το γυναικείο στο ελεύθερο αγέρα, γλυτωμένοι τώρα κι απ' τα ξωτικά κι απ' τους βρυκόλακες.

Η εικόνα που κρατούσαν στα χέρια τους, ήταν ο φύλακας άγγελός τους.

Ενθουσιασμένοι, γιατί κατάφεραν ύστερ' από μια τέτοια δοκιμασία να πετύχουν εκείνο που τους ανάθεσε ο δάσκαλός τους, γύρισαν με γρήγορο βήμα στην εκκλησιά του Αη-Βλάση.

Ο παπάς διάβαζε ακόμα.

Κάθησαν σ' ένα στασίδι και περίμεναν να τελειώσει.

Κάποτε τελείωσε.

Έβγαλε το πετραχήλιο ο παπάς, το δίπλωσε κανονικά, βγήκε στην Ωραία Πύλη, με το «δι' ευχών...», είδε τα παιδιά στο στασίδι και μ' αυστηρή φωνή τα παρατήρησε:

- Γιατί αργήσατε; Πού χαζεύατε τόση ώρα; Για παιχνίδια σας έστειλα εγώ ή για δουλειά; Δε σας είπα να 'ρθείτε γρήγορα;

Με μισόλογα τα παιδιά, άρχισαν να διηγούνται στον παπά την περιπέτειά τους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο παπαδάσκαλος άκουγε με προσοχή, πηγαινοέρχονταν με βήμα νευρικό, κάτι μουρμούριζε και συνόδευε τα μουρμουρητά του, που δεν ξεχώριζες λόγια, με νευρικές χειρονομίες, που όλο και τις συνήθιζε.

Ήταν άνθρωπος που πάν' απ' όλα είχε σαν ιδανικό την καταπολέμηση της ανθρώπινης ατέλειας με την έκταση των ηθικών δυνάμεων του ανθρώπου, για τη δημιουργία του χριστιανού ανθρώπου και μιας ανώτερης χριστιανικής ζωής για όλους. Όπλα του για την επιτυχία του σκοπού του, το δασκαλίκι και το παπαδιλίκι του. Δεν μπορούσε να χωνέψει ο νους του, πως ανθρώπινα χέρια τόλμησαν αυτή τη βέβηλο πράξη, να κλείσουν τα κλεμμένα σίγουρα κριάρια μέσα στην εκκλησία.

- Και βρήκαν την εκκλησία να κρύψουν τους καρπούς αυτής της ανόσιας πράξης!! Μέρες χρονιάρες!!!

Μονολογούσε και γυρόφερνε για να καταλήξει σε κάποιο συμπέρασμα.

Η θέλησή του τη στιγμή εκείνη, διαβρωμένη απ' την αβεβαιότητα της κατάληξης σε κάποια σωστή απόφαση, κυριαρχούσε αδύναμη μπροστά στο γεγονός.

Όποια λύση κι αν εξέταζε, την έβλεπε αρκετά επικίνδυνη αναφορικά με την απήχηση που θα 'χε στο χωριό γενικά η πράξη αυτή και την αντίδραση των ανθρώπων του.

Έδιωξε τα παιδιά για τα σπίτια τους κι ο ίδιος κάθησε σε μια καρέκλα και κάτω απ' το φως των καντηλιών σκεπτόταν και δεν κατέληγε πουθενά.

Θεωρούσε και τον εαυτό του υπεύθυνο, γιατί ύστερ' απ' την τόση ολόψυχα ανυπόκριτη προσφορά του και σαν δάσκαλος και σαν παπάς χρόνια πολλά, τόσα που οι περισσότεροι χωριάτες ώς κάποια αρκετά μεγάλη ηλικία είχαν περάσει απ' τα χέρια του, και να βρεθεί χωριάτης άνθρωπος να κάνει αυτή τη διπλή αμαρτία;

Φορτωμένος με πολλές έγνοιες και με θολωμένο το μυαλό, έσβησε τα δυο λιανοκέρια στο μανάλι, έκλεισε την εξώπορτα και τράβηξε για το σπίτι του.

Δεν είπε τίποτα στην παπαδιά του.

Έπεσε να κοιμηθεί νωρίς κι είπε στη πρεσβυτέρα του να τον ξυπνήσει πολύ πρωί. Ο ύπνος όμως δεν ερχόταν. Ανάκατες σκέψεις κλωθογύριζαν στο θολωμένο μυαλό του.

Ένας κόκορας της γειτονιάς σημαδιακός, λάλησε παράκαιρα.

- Τί; Χάραξε κι εγώ δεν κατάλαβα πώς πέρασε η νύχτα; Μονολόγησε ο παπάς ξαφνιασμένος.

Όχι. Ο ταλαίπωρος αυτός κόκορας της γειτονιάς, παρ' όλο που το κεφάλι του ήταν καταπληγωμένο απ' τα τσιμπήματα (ραμφίσματα) των ερωτικών του αντιζήλων, πιστός στο καθήκον, όπως έκανε πρώτος αυτός πάντα, σίγουρα προμηνούσε αλλαγή του καιρού κι όχι το ξημέρωμα.

Για πολύ ο κόκορας εξακολουθούσε να λαλεί και να χτυπάει ενοχλητικά τα φτερά του, τόσο ενοχλητικά που τελικά ξαγρύπνησε τελείως τον παπά, που συνέχισε να σκέφτεται και να μη βρίσκει άκρη πουθενά.

Έφερνε στο μυαλό του ορισμένους που 'χαν κάποιο όνομα στο χωριό και πιθανόν να τόλμησαν τέτοια πράξη, αλλά δε σταμάταγε με σιγουριά σε κανέναν.

- Ο τάδε... ο ψηλός, ο λίγο σκυφτός με το σοκολατένιο χρώμα και τα κατσαρά μαλλιά, με τα μεγάλα ξεκρέμαστα χέρια και ποδάρια, με το ντρίλινο πουκάμισο, το στενόμακρο κεφάλι και την καμπουριαστή μύτη, μην είν' αυτός;

Μπα, δε μπορεί να 'ναι αυτός. Φτωχός μπορεί να 'ναι, αλλά είμαι σίγουρος, δεν κάνει τέτοιες δουλειές.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

- Μην είν' ο άλλος, ο γεροντότερος, ο μερακλής; έτσι τον έλεγαν. Είχε κάποιο προηγούμενο. Λες να ξανάρχισε; Μα τώρα έχει γίνει ένας άνθρωπος γλυκός, ανοιχτόκαρδος, χαμογελαστός κι ευχάριστος τύπος, προ πάντων όταν δεν σκέφτονταν τίποτε σοβαρό, γιατί όταν ήταν σκεφτικός και τον έτρωγαν βασανιστικές σκέψεις, το μέτωπό του γιόμιζε ρυτίδες, τα φρύδια του σούφρωναν, τα μάτια του χαμήλωναν και έπαιρνε ύφος αυστηρό, γιομάτο αγριάδα.

- Όχι, ούτε αυτός. Αυτός τελευταία έδειχνε μια ξεχωριστή αδυναμία στις γυναίκες. Είχε μείνει κι ανύπαντρος ο άνθρωπος. Ζήλευε όμως τους νιούς, που κύπταζαν κι έτρωγαν με τα μάτια τους τις νιές, γαλβανισμένοι από το ανυπόμονο πάθος τους και σκέφτονταν τον εαυτό του, με τη μισοσβησμένη φλόγα, που του άφηνε περιθώρια για σκέψεις κι όνειρα μόνο, και για διάφορα πονηρά σχόλια, τα πιο πολλά αρκετά κακόβουλα. Συνειδητοποιούσε όμως ο καημένος με τη γρήγορη φαντασία του, πόσο τραγικό είναι αλήθεια, να 'σαι περασμένος και να αισθάνεσαι το σώμα σου να γερνάει, να παγώνει, ν' αδυνατίζει και να φχαριστιέσαι να πιάνεις κάτι ζεστό και νέο.

- Όχι, δεν είναι κι αυτός. Αμ ο άλλος; Εκείνος με την ψηλή κορμοστασιά, το μελαχροινό δέρμα και το περήφανο παρουσιαστικό του και την ισόρροπα κατανεμημένη αθλητική ευρωστία του; Μπορεί. Μπορεί να 'ναι αυτός. Αυτός τις περισσότερες μέρες λείπει απ' το χωριό και κανένας δεν ξέρει το χαμό του. Με πολλές δουλειές ανακατεύεται. Μπορεί να σκέφτηκε: «Μέρες χρονιάρες. Ο κόσμος ύστερ' απ' τη νηστεία θα λαιμαργήσει για κρέας. Θα σφάξω τα κριάρια, θα πουλήσω εύκολα το κρέας και θα τα κονομήσω. Ποιός θα ενδιαφερθεί να ρωτήσει πούθε αγόρασα εγώ τα σφαχτά. Και στο κάτω κάτω, τί τον μέλλει; Κι αν μου μείνει κρέας, θα το πουλήσω στο γειτονικό χωριό».

Έκανε και το χασάπη πότε πότε ο άνθρωπος. Τι χασάπης! Για να σφάξει ένα πρόβατο ή γίδα, ρώταγε τον καθένα πόσο κρέας θα 'παιρνε. Κι αν δεν έβγαινε να καλύψει τα υπολογισμένα κιλά (οκάδες τότε) του ζώου, δεν του 'βαζε μαχαίρι.

Σ' αυτόν σταμάτησε το μυαλό του παπά. Θα ξημέρωνε και θα 'βλεπε.

Ο πρωινός κόκορας, τώρα, χτύπησε τις φτερούγες του σαν γιομάτος θυμό και πέταξε κακαρίζοντας με θόρυβο ανασηκώνοντας μαχητικά το φτέρωμά του.

Σηκώθηκε και ο παπάς. Ντύθηκε και πήρε το δρόμο για την εκκλησία της Παναγίας.

Η άνοιξη είχε αρχίσει να κυριαρχεί πάνω στον κρύο λασπόκαιρο. Στα δέντρα ανάμεσα στα γυμνά κλαριά διακρίνονταν πια τ' ασημοπράσινο χάραμα των φύλλων, που τυλιγμένα ακόμα στα μπουμπούκια τους, βιάζονταν ν' ανοίξουν.

Τα τρυφερά σαν πτυχωτή φούστα τυλιγμένα φύλλα της μοναδικής καρυδιάς του νεκροταφείου, που αναπαύονται ακόμα στο χειμωνιάτικο ντύσιμό τους καλοθρεμμένα απ' τις φροντίδες των κατοίκων που δεν ήταν αυτής της ζωής ψυχές, μαζί με τα μυριστικά των φτωχών μνημάτων, όλα έδιναν το σήμα της άνοιξης.

Άνοιξε ο παπάς την πόρτα της εκκλησιάς σπρώχνοντάς την, ξεκλείδωτη την είχαν αφήσει τα παιδιά φεύγοντας, κι ο ίδιος ξαφνιάστηκε κι ας ήταν προετοιμασμένος γι' αυτό, απ' το θόρυβο των κριαριών, που τρομαγμένα πάλι, χάθηκαν ζευγαρωμένα στο βάθος του ιερού.

Μπήκε μέσα, διάβασε ήρεμα τα δικά του, άναψε κεριά και καντήλια και τελικά ασχολήθηκε με τα κριάρια.

Τα πλησίασε με το μαλακό, δεμένα ήταν άλλωστε, τα χάιδεψε και τα 'βγαλε

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

έξω στο προαύλιο της εκκλησίας.

Τα ξεμάκρυνε λίγο πιο πέρα και τα 'δεσε από ένα μικρό φτελιά, ξαναμπήκε στην εκκλησιά κι αποδιαβάστηκε.

Μέσα σ' όλα έκανε και τους συλλογισμούς τους μπροστά στο Θεό.

«Θέε μου, γιατί να γίνονται ακόμα τέτοιες πράξεις; Βέβαια η ζωή είναι μια πλοκή και σύμπτωση γεγονότων και το αποτέλεσμα αγώνων και διεργασιών που γίνονται κρυφά μέσα μας, ακόμα και σκέψεων που δεν τις εκφράζουμε και που βάζοντάς τες στο βάσκανο της λογικής, άλλες τις δεχόμαστε και άλλες όχι.

Γιατί να μην είμαστε ακόμα σε θέση να διακρίνουμε και να δεχόμαστε μόνο το καλό, αντί για το κακό;

Έχουμε βέβαια μέσα μας και δυνάμεις και αδυναμίες, που τις περισσότερες τις κληρονομήσαμε απ' τους πατεράδες μας, τους παππούδες μας κι απ' τους προγόνους μας γενικά.

Τις αδυναμίες γιατί δεν τις αποβάλλουμε; Πόθους που ασυνείδητα ξυπνούν μέσα μας και μας σπρώχνουν στο κακό, γιατί να μην τους εξουδετερώνουμε;

Τάχα η φτώχεια μας σπρώχνει στην αμαρτία; Τάχα η φτώχεια είναι δοσμένη; Ή μήπως τη δημιουργεί η ανισότητα των ευκαιριών του καθένα μας ν' αγωνιστεί με ίσους όρους και η ανικανότητα του χαρακτήρα του κι ακόμα η τεμπελιά του;

Όμως δυστυχώς, η φτώχεια είναι μια πραγματικότητα. Θα παλέψουμε όμως Θεέ μου γι' αυτόν τον κόσμο. Θα πρέπει ν' αλλάξουμε την νοοτροπία του σημερινού κόσμου. Αλλά για ν' αλλάξει κανείς την τάξη του κόσμου, να φέρει την ισότητα, όπως τη δίδαξε ο Χριστός μας, την κοινωνική δικαιοσύνη κι ελευθερία, πρέπει ν' αλλάξουμε οι ίδιοι οι άνθρωποι.

Κι εγώ, ταγμένος στη δούλεψή Σου Θέε μου, θα κάνω το θέλημά Σου».

Βγήκε απ' την εκκλησιά ο παπάς, μάζεψε το σεγγούνι του και το 'σφιξε στο μεσοζώναρό του, πήρε τα κριάρια και τα τράβηξε για το μεσοχώρι.

Στο δρόμο ο μπάρμπα Πάνος τον σταμάτησε.

- Α, α παπά! Πού τα βρήκες αυτά πρωί πρωί; Για σφάξιμο τα 'χεις;

Και με την αντίστροφη του δεξιού χεριού του, σφούγγισε τη μύτη του που 'χε μουσκέψει και στη συνέχεια σφούγγισε το χέρι του στο πίσω μέρος της μπουραζάνας του.

Τις πιο πολλές φορές χειμώνα καλοκαίρι η μύτη του έσταζε. Ίσως κάποια παθολογική αιτία και όχι συνήθεια, του ανέβαζε τα υγρά απ' το φάρυγγα, κι αυτά εισχωρούσαν αργά στα ρουθούνια του, ακολουθούσαν τη διαδρομή π' οδήγαγε στις δυο εξόδους της καμπυλωτής μύτης του κι αφού μαζεύονταν λίγα λίγα κρεμασμένα, τελικά βάραιναν, ξεκόβονταν κι όσα δεν πρόφταινε ο άνθρωπος να σφουγγίσει όπως μπορούσε, έπεφταν προς τα κάτω. Μ' ένα δυνατό φύσημα τελικά μισοσκυμμένος, τα κάρφωνε στη γή.

Έλεγαν, πως όταν ήταν μικρός στο σχολείο στα παιχνίδια, τον έλεγαν «μυξιάρη», οι συνομήλικοί του. Μεγαλώνοντας όμως, σοβαρεύτηκαν όλοι και δεν ξανακούστηκε αυτό το παρατσούκλι.

- Κατέβα στον καφενέ μπαρμπα-Πάνο και θα τα μάθεις όλα. Θ' ακούσεις περίεργα πράγματα.

Κι ο μπαρμπα-Πάνος ακολούθησε τον παπά για να μάθει τα περίεργα πράγματα.

Μπροστά ο ένας, πίσω ο άλλος, περαξενεμένοι όσοι έβλεπαν τον παπά να

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σέρνει ζυγαριασμένα τα δυο κριάρια, έφτασαν στο βακούφικο το μαγαζί.

Πολλοί χωριάτες μαζεμένοι μουαμπέτιζαν (συζητούσαν).

Έδεσε ο παπάς τα κριάρια στην κουμπλόρα τη βακούφικη που 'κανε εξαιρετικά αχλάδια στον καιρό της, κάθησε σ' ένα ξύλινο σκαμνάκι κι άρχισε να μολογάει, αφού πρώτα παράγγειλε ένα μέτριο καφέ στον καφετζή.

- Το και το, χωριανοί μου. Αν δε το 'βλεπα με τα μάτια μου, δε θα το πίστευα. Είναι ντροπή για το χωριό μας. Κλέφτης δικός μας τα 'βαλε εκεί κι όχι ξένος. Βάνει ο νούς σας ποιος είναι; Διπλή αμαρτία. Απ' τη μια μεριά η κλεψιά κι απ' την άλλη η ιεροσυλία κι η βεβήλωση ιερού χώρου. Γιατί το 'κανε αυτό; Από φτώχεια; Όλοι φτωχοί είμαστε. Πρέπει να σηκωθούμε και να το ρίξουμε στην κλεψιά; «Ου κλέψεις», χωριανοί μου. Έχει κανένας από μας τόσα πολλά για να τον λέμε πλούσιο; Κι αν κλέψεις από πλούσιο ή από τσέλιγγα που 'χει πολλά γιδοπρόβατα και δεν του κοστίζει και τόσο αν χάσει δυο ή τρία σφαχτά, κι αυτό δεν είναι κλεψιά; Αλλά θα το πω κι αυτό κι ας είναι κακό. Κλεψιά γίνεται πολλές φορές δυστυχώς μ' άλλη μορφή απ' εκείνους που 'χουν τα μεγάλα κεφάλαια, τους πολύ πλούσιους, που αποχτάνε τα πλούτη τους σε βάρος της δουλειάς των φτωχών, όπου είχαμαν κι εμείς εδώ τους αφεντάδες επί τουρκοκρατίας. Και μάλιστα η κλεψιά αυτή δεν τιμωρείται, γιατί φαίνεται αληθοφανής και κα-λύπτεται από μια αστική νομιμότητα κι ας υποσκάπτει και ξεθεμελιώνει με τον τρόπο της το κοινωνικό οικοδόμημα, κι ας γίνεται τροχοπέδη στην πολιτιστική εξέλιξη και στην κοινωνική δικαιοσύνη. Αυτοί όλοι είναι παραβάτες της εντολής του Θεού. Ο ίδιος ο Χριστός τους καταδίκασε όταν έλεγε γι' αυτούς:

«Ευκοπότερον εστί κάμιλον δια τριμαλιάς ραφίδος εισελθείν, ή πλούσιον εις την βασιλείαν των ουρανών». (Ευκολότερο είναι να περάσουμε ένα χοντρό σχοινί, ένα παλαμάρι στην τρύπα βελονιού, παρά να μπει πλούσιος στη βασιλεία των ουρανών, δηλαδή στον Παράδεισο).

Η κλεψιά πρέπει να τιμωρείται πολύ αυστηρά και τον κλέφτη πλούσιο ή φτωχό η κοινωνία πρέπει να τον περιφρονεί κι οι νόμοι της Πολιτείας πρέπει να 'ναι τέτοιοι, που ο κλέφτης να σκέφτεται τις συνέπειες της κλεψιάς του και να μην ξανακλέψει ποτέ στη γή του, να γίνει χριστιανός άνθρωπος. Οι αρχαίοι πρόγονοι μας δεν έλεγαν: «Ο πηλός αν μη δαρή, κέραμος ου γίνεται;». Θέλει σκληρή τιμωρία ο κλέφτης, χωριανοί μου κι ακόμα να τον πείσουμε να βρεί τον ίσιο δρόμο του Θεού.

Ήταν και δάσκαλος, όπως είπαμε, ο παπα-Βασίλης Ντούσιας.

- Δε σας λέω άλλα. Τώρα όλοι μαζί να βρούμε μια λύση. Τί θα κάνουμε τα κριάρια; Μην ειναι χωριάτικα; Δικά μας;

Κι ας μας βοηθήσει ο Θεός να βρούμε τη σωστή λύση, να κάνουμε τη σωστή πράξη και να 'χουμε πίστη, γιατί μόνο η δυνατή πίστη στο Θεό στηλώνει, κάνει δημιουργικό τον άνθρωπο και τον οδηγεί σε σωστές λύσεις, σε σωστές πράξεις.

- Όχι, όχι, δεν είν' απ' το χωριό μας. Τα σημάδια την κριαριών είναι ξένα. Δεν είναι δικά μας σημάδια, μ' ένα στόμα οι χωριάτες.

- Τότε σκεφτείτε, ποιά λύση θα βρούμε.

- Να τ' απολύσουμε όξω απ' το χωριό κι ας πάνε μόνα τους να βρούνε το κοπάδι τους. Θα το βρούνε αυτά, είναι νοητά αυτά, πρότεινε κάποιος.

- Όχι, όχι, αυτό δεν είναι σωστό. Μπορεί να τα φάνε τα ζουλάπια, να βρούμε άλλη λύση.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ένας καλοθρεμμένος γέροντας παραφωνία στο χωριό, θρεμμένος, όχι βέβαια απ' την καλοπέραση και το έχος του, αλλά μάλλον από κάποια βιολογική ανωμαλία, γιατί το μούτρο του πλατύ και πλαδαρό δεν είχε το χρώμα της υγείας, μ' ένα κλειστό μαύρο πουκάμισο, με λίγο γουρλωτά μαύρα μάτια και μ' ένα στόμα μεγάλο με πεταγμένο όξω το κάτω χείλι, που εκεί στήριze το τσιγάρο του άβγαλτο απ' το στόμα του, είπε κι αυτός την κουβέντα του:

- Εγώ λέω, γνώμη μου είναι και να με συμπαθάτε, εγώ λέω, να πάρουμε τα κριάρια, να τα σφάξουμε και να μοιράσουμε το κρέας στις οικογένειες που θα δυσκολευτούν αυτές τις μέρες να το κονομήσουν.

Βλέπεις ο κλέφτης τα 'κρυψε για λόγου του, αλλά ποιός ξέρει, μπορεί ο Θεός να τα 'φερε έτσι, για να βοηθήσουμε αυτές τις οικογένειες. Αυτό λέω εγώ, τη γνώμη λέω, αυτό είναι το καλύτερο να κάνουμε. Από τι να τ' απολύσουμε και να τα φάνε οι λύκοι, καλύτερα να τα φάνε οι άνθρωποι...

- Δεν είναι σωστή η γνώμη σου, τον διέκοψε ένας μεσόκοπος. Φορούσε ένα μάλλινο αργαλίσιο παντελόνι με σακουλιασμένα μπαλωμένα τα γόνατα που γυάλιζαν απ' την πολυκαιρία και ρίχνοντας τις μυωπικές ματιές του ολόγυρα για να τους καλύψει όλους και προφέροντας «κατά φύσιν» ελαφρά το ρο σαν γάμα, επανάλαβε:

- Δεν είναι σωστή η γνώμη σου. Εγώ λέω να φωνάξουμε το δραγάτη, να τον παρακαλέσουμε, άλλωστε έχει υποχρέωση απ' το νόμο, να κρατήσει τα κριάρια με ευθύνη του στο σπίτι του ή ας τα ρίξει σε κάποιο ντόπιο κοπάδι, αυτός ας κανονίσει, να ειδοποιήσει τους δραγάτες των γύρω χωριών, ποιος προβατάρης έχασε δυο κριάρια και να βρεθεί έτσι ο νοικοκύρης τους. Εγώ αυτό βρίσκω σωστό. Ας μάθει κι η αστυνομία. Ας κάνει κι αυτή τη δουλειά της απ' τη δική της πλευρά. Όμως ο κλέφτης να ξέρετε δύσκολα θα βρεθεί.

- Σωστά, σωστά, συμφωνάμε, αυτό να γίνει, όλοι μαζί.

- Να πω κι εγώ τη γνώμη μου; Πετάχθηκε όρθιος ένας πολύ νέος στην ηλικία.

- Να την πεις, γιατί όχι, ο λόγος είναι δικός σας τώρα παιδί μου, εσείς τροχάτε κάθε μέρα το μυαλό σας με τη γνώση, να την πεις.

- Συμφωνάω απόλυτα με την άποψη να αναλάβει ο αγροφύλακας κατά πως είπαταν. Έχω ακούσει όμως πως άμα κοινοποιηθεί η περίπτωση αυτή στα γύρω χωριά ή δεν ξέρω ώς που, περάσει ορισμένο χρονικό διάστημα και δε φανερωθεί νοικοκύρης, τότε βγαίνουν τα κριάρια στη δημοπρασία. Κι αν φτάσουμε ως εκεί, τότε χτυπάμε εμείς την δημοπρασία, τα παίρνουμε αφού συμφωνήσουμε στη μικρότερη τιμή, βάζοντας ο καθένας ανάλογα με τη δυναμή του όσα χρήματα χρειαστούν, τα πληρώνουμε και κάνοντας την καλύτερη πράξη του προτάθηκε γρηγορότερα, τα σφάζουμε και μοιράζουμε το κρέας στις οικογένειες που 'χουν τόσο ανάγκη, ας μην είναι και γιορτινές μέρες. Αν βέβαια δεν βρεθούν οι νοικοκυραίοι τους. Ο αγρονόμος θα μας βοηθήσει.

- Σωστή κι αυτή η γνώμη σου παιδί μου, έτσι να γίνει.

Ήρθε ο δραγάτης, παρέλαβε τα κριάρια κι η υπόθεση έκλεισε.

Όμως ποιός ήταν ο κλέφτης; Όλοι κάποιον έβαζαν με το νού τους κι είχαν κάποιο προαίσθημα πως θα φανερωθεί. Κι αυτό το προαίσθημά τους έδειχνε το ίδιο πρόσωπο κι ας μην είχαν προσυνεννοηθεί γι' αυτό. Αν τους ονόμαζες το πρόσωπο αυτό, σίγουρα θα συμφωνούσαν όλοι:

- Αυτός είναι.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αλλά τα προαισθήματα δημιουργούνται μέσα μας βαθιά, εκεί που το μυαλό μας δε φτάνει. Γι' αυτό δυστυχώς και χωρίς να το θέλουμε, μας οδηγάνε πολλές φορές σε συμπεράσματα και σε πράξεις ακόμα, όχι σωστές.

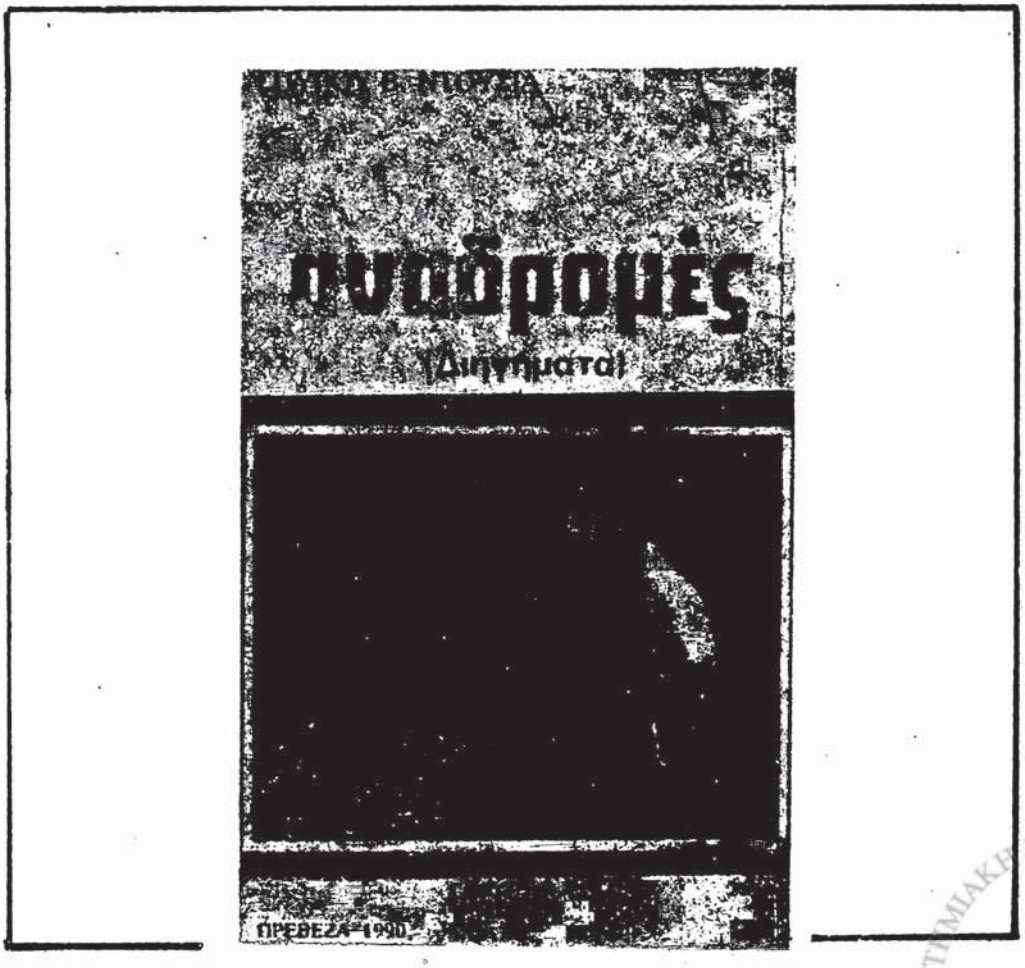
Μεσημέριασε. Ένας, ένας άρχισαν οι άνθρωποι να φεύγουν για τα σπίτια τους.

Κι ο μπακάλης, ο Λαμπράκης, με μαλλιά που 'πεφταν μισοκατσαρωμένα στο μέτωπό του, που το χώριζε στα δυο μια φουσκωμένη φλέβα, κλείνοντας τα μαγαζί του ψιθύρισε επιγραμματικά:

- Ας το βρεί απ' εκεί που δεν το καρτερεί. Ο κλέφτης, ο ανεπρόκοπος. Κακομοίρης θα 'ναι σ' όλη του τη ζωή.

Κάποιον φαίνεται είχε βάλει στο νού του. «Ο κλέφτης κι ο ψεύτης τον πρώτο χρόνο χαίρεται», συνέχισε. «Τέτοια στάνη, τέτοιο μαξούλι», που λέει ο λόγος του κόσμου.

Κι έκλεισε με βρόντο την πόρτα του μαγαζιού του.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Για να γνωρίσουμε την 'Ηπειρό μας

ΣΤΗΝ ΚΟΝΙΤΣΑ

του Βασ.Κ.Μάργαρη
συνταξιούχου δάσκαλου

Η Κόνιτσα, προφυλακή της Ηπείρου προς τη μεριά της Αλβανίας, βρίσκεται εβδομήντα περίπου χιλιόμετρα βορειοδυτικά των Ιωαννίνων. Χτισμένη στους πρόποδες του Βουνού Γυμνάδι, στα μακρυνά αντερείσματα του Σμόλικα και της Τραπεζίτσας, δεσπόζει - βίγλα πραγματική - του εύφορου κάμπου, που πλαισιώνει από τα δυτικά και νότια την περιοχή της. Τα βουνά τούτα καθώς και τα γειτονικά τους Γκαμήλα και Γράμμος, τα βουνά τούτα της βόρειας Πίνδου, που κυκλώνουν σαν πανύψηλα τείχη απ' όλες τις μεριές, έξω απ' τη νότια, την κονιτσιώτικη γη, προστατεύουν και από τους βορεινούς αγέρηδες την πόλη και το μικρό της κάμπο.

Η ιστορία της Κόνιτσας, ιδίως πριν την Τουρκοκρατία, μας είναι σκοτεινή. Ο Πουκεβίλ, στηριζόμενος σε κάποιο σχετικό χωρίο της 'Αννας Κομνηνής, την ταυτίζει με τη μεσαιωνική Γλαβινίτσα, ενώ σύμφωνα με το Μελέτιο το Γεωγράφο, στην Κόνιτσα βρισκόταν η βυζαντινή Βελλά. Ο Λικ, ο 'Αγγλος περιηγητής του 19ου αιώνα, τοποθετεί στη θέση της την Ερίβοια. Στα χέρια των Τούρκων η περιοχή έπεσε, σύμφωνα με την παράδοση, στα χρόνια του Σουλτάνου Μουράτ (1421-1451), πατέρα του Μωάμεθ του Πορθητή. Ο Ισαήμ, ο πρώτος Ηπειρώτης αρνησίθρησκος, που ασπάστηκε τον Ισλαμισμό - από το γειτονικό Λεσκοβίκ - συνέτεινε οπωσδήποτε με τις δραστηριότητές του στην εκτούρκεψη του τόπου.

Παίρνουμε απ' την ηπειρωτική πρωτεύουσα το δρόμο της Κόνιτσας. Αφήνουμε πίσω μας το γιαννιώτικο κάμπο, το φορτωμένο με καλοκαιρινό καρπό, με καλαμπόκι, σιτάρι κι οπωροφόρα δέντρα, και φτάνουμε, μετά τις πρώτες ανηφόρες της Περιβλέπτου[1], στις Καρνές[2]. Δίπλα μας, σκουροπράσινος, ο επιβλητικός όγκος του Μιτσικελιού, ο γιομάτος πουρνάρι κι ασφάκα ώς τις κορυφές του. Το Μιτσικέλι, το τρανό τούτο βουνό, που ξεκινώντας απ' το Δρίσκο φτάνει ως πάνου, τα υψώματα της Γκραμπάλας, κοντά στην Τύμφη και τα σύνορα του Ζαγοριού, σ' ένα πλάτος

1,2 Χωριά του λεκανοπεδίου των Ιωαννίνων

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πενήντα περίπου χιλιομέτρων - το βουνό, που συντροφεύει τα Γιάννινα - ήταν κάποτε πυκνά δασωμένο. Δάση μεγάλα σκέπαζαν τις τεράστιες πλαγιές του, δάση με δρεις, ελάτια και καστανιές, καταλύματα φυσικά των θηρίων και των αγριμιών της πλούσιας τότε ηπειρωτικής πανίδας. Οι Τούρκοι όμως, επειδή είχαν γεμίσει κλέφτικα λημέρια, τους έβαλαν φωτιά και τα ρήμαξαν. Η λέξη εξάλλου «Μιτσκέλ» σλαβικά σημαίνει «αρκουδοφωλιά». Και αρκουδοφωλιές μόνο στα ισκιωμένα, πυκνά δάση των βουνών συναντούμε. Μαρτυρία τούτη πικρή και τεκμήριο του ολοζώντανου και πανέμορφου κάποτε βουνού. Τώρα στο μεγαλύτερό του μέρος στέκεται πανύψηλο και φαλακρό, σαν πελώριο ιστορικού θηρίου κεφάλι, που το 'χει ρημάξει κυριολεκτικά η κασίδα. Κι όμως από 'κείνη την τρανή συμφορά, που το σημάδεψε, πολλά θα μπορούσαν να ξαναγίνουν για να πρασινίσει.

Φεύγουμε από τα κράσπεδα του Μιτσικελιού, τραβάμε προς βορράν, προς την Βελλά. Να, δεξιά μας κιόλας η Γκραμπάλα, στην κορφή της οποίας ο στρατός μας, κατά τον πόλεμο του σαράντα είχε αντιτάξει σφοδρότατη άμυνα, συντρίβοντας τις πάνοπλες στρατιές του Μουσολίνι. Η μεραρχία «Φερράρα» τότε, καθώς κι η τεθωρακισμένη μεραρχία, που προσπάθησε να «σπάσει» το Καλπάκι, υπέστησαν από την άμυνά μας πραγματικά σφοδρή ήττα. Η απόκρουση τούτη των Ιταλών καθώς και η πανωλεθρία τους - κατά το ίδιο χρονικό διάστημα - ψηλά στη φούρκα του Σμόλικα, υπήρξαν η πρώτη νίκη της Ελλάδος, η πρώτη νίκη τη απειλουμένης από τον 'Αξονα Ευρώπης κι έπαιξαν οπωσδήποτε το θετικό τους ρόλο στην πορεία του πολέμου: εμψύχωσαν τη μουδιασμένη Ευρώπη κι έδωσαν κουράγιο στους λαούς της ν' ανασυνταχθούν και να ξεκινήσουν πιο τελεσφόρον αγώνα εναντίον των Γερμανών και των συμμάχων τους ψηλά στα βουνά και στα πεδία των μαχών. Η δύναμη του ανθρώπου δε βρίσκεται στα πράγματα που έχει παρά στο βάθος του, μέσα του. Η μικρή Ελλάδα συνέτριψε τότε έναν πραγματικό Γολιάθ. Τον συνέτριψε γιατί είχε επίγνωση του δίκιου της και τούτο την έκανε παντοδύναμη.

Στο Καλπάκι, στην κορφή ενός επιβλητικού λόφου, θωρούμε το μπρούτζινο ανδριάντα του Στρατηγού-Φρουρού του πολέμου. Απέναντί μας, ώς πέρα τον Κασιδιάρη - το κατάφυτο από δάση βουνό - που μας κλείνει το δυτικό ορίζοντα, και μέχρι πάνω τη Νεμέρτσικα, κατά το βορρά, απλώνεται το Πωγώνι με τα χωριά του, τα χωριά του τα τρυπωμένα μέσα στις λαγκάδες και τα ριζά των ηπειρωτικών τούτων βουνών, στις ράχες και τα καμποτόπια. Κοντά στο Καλπάκι βρίσκεται και η μονή της Βελλάς. Χτισμένη πριν από το 1700 κατά πάσα πιθανότητα, δίπλα στα ερείπια την βυζαντινής πόλης Βελλά, που ήκμασεν ως έδρα επισκοπική κατά τον 13ο αιώνα, παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον, τόσο για τις ζωγραφιές των Ελλήνων φιλοσόφων και τις άλλες αγιογραφήσεις στο εσωτερικό του ναού, όσο και σαν αρχιτεκτόνημα. Παρατηρούμε τις φιγούρες και τις σοβαρές όψεις των φιλοσόφων, τις φτιαγμένες σύμφωνα με τα δεδομένα της βυζαντινής τέχνης, τη συγκρατημένη γραμμή τους, τα πλούσια χρώματα, τις πτυχώσεις των ρούχων...

Η βυζαντινή τέχνη, κράμα επιρεασμών ριζικά διαφορετικών βάσεων - περσικών, συριακών και περισσότερο ελληνικών - και με τους περιορισμούς, που το καινούργιο πνεύμα, που την ενέπνευσε - το χριστιανικό - της επέβαλε, τόσο στην φόρμα όσο και στο περιεχόμενο, κατόρθωσε, παραταύτα, σχετικά γρήγορα όχι μόνο να δημιουργήσει δικό της ξεχωριστό ύφος μα και να φτάσει συγχρόνως στα ύψιστα επίπεδα της παγκόσμιας ζωγραφικής τέχνης, δημιουργώντας κορυφαία μεγαλουργήματα του πολιτισμού. Οι 13ος και 14ος αιώνας ήταν η εποχή της δημιουργι-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

κής της έκρηξης, κατά την οποία η βυζαντινή ζωγραφική - κι ώς την επόμενη εκατονταετηρίδα - έφτασε στο απόγειό της. Μορφές εξέχουσες καλλιτεχνών, όπως του Πανσελήνου, του Θεοφάνη Στρελίτζα, του Θεοφάνη του Έλληνα, παρουσιάζονται τότε και σφραγίζουν με το δυνατό κι εμπνευσμένο τους έργο, τη βυζαντινή τέχνη, δίνοντάς της καινούργιες - πραγματικά - διαστάσεις. Κι αργότερα η βυζαντινή τεχνοτροπία ήταν αυτή, που στάθηκε ο πρώτος δάσκαλος ενός από τους μεγαλύτερους ζωγράφους όλων των εποχών - του Greco - κι αυτή τον οδήγησε να βρει το μοναδικό, το ανεπανάληπτο ύφος του - ένα ρωμαλέο ύφος γεμάτο έξαρση και πνεύμα - στάθηκε η μακρυνή αφετηρία του εξπρεσιονισμού και της σύγχρονης ζωγραφικής.

Η τοποθεσία της Βελλάς είναι πολύ ειδυλλιακή: στα πόδια της ρέει ο βαθύσκιωτος Καλαμάς, με τις καταπράσινες πηγές του λίγο πιο πάνω, ενώ η μονή, πλαισιωμένη από βλάστηση, βρυσομάνες και περιβόλια, δεσπόζει ενός θαυμαστού τοπίου, στο οποίο περισσεύουν οι καταπράσινοι γήλοφοι και τα πυκνά ζαρώματα της γης, μα που θα μπορούσε παραταύτα, να ήταν πολύ περισσότερο καλλιεργημένο.

Μπαίνουμε, πιο πάνω, σε μια κλεισούρα με στροφές. Σκαρφαλώνουμε (με το αυτοκίνητο, που αγκομαχά) στη Βίγλα. Βουνά παρουσιάζονται μπροστά μας, η φύση αγριεύει. Βλέπουμε τριγύρω μεγαλοπούλια να φτεροκοπούν, σαν άρχοντες, αργά-αργά και να ζυγιάζονται στους ουρανούς. Τα θωρούμε να γροικούν λαίμαργα τον περίγυρο, μ' ένα μάτι σαν αστρίτη, έτοιμα να χυμήξουν σε κάποιο ξεμοναχιασμένο πρόβατο, σε κάποιο μικρό ζώο που βόσκει αμέριμνο στις πλαγιές. Τα σαρκοβόρα τούτα όρνια, τα γεράκια, οι αετοί, έχουν την τακτική τους: αφού «ματάξουν» το (σίγουρο) θύμα τους, ορμούν κατόπι σαν αστραπή κι αρπάζοντάς το με τα δυνατά τους νύχια, σηκώνονται ψηλά και τ' αφήνουν να πέσει και να γκρεμοτσακιστεί σε βράχια και σε χαράδρες. Πάνε τότε και το καταβραχθίζουν με την ησυχία τους. Στ' απόκρημνα κι επικίνδυνα «περάσματα» των κοπαδιών γυροφέρουν (σαν οι γλάροι πίσω απ' τα καράβια) μην τύχει και γλυστρήσει κάνα πρόβατο στο γκρεμό, να ορμήσουν να το κατασπαράξουν.

Η σκληρή πάλη για την επιβίωση, που σφυραλάτησε μέσα στις άπειρες χιλιετηρίδες της προϊστορίας τα είδη, δίνοντάς τους συνάμα τη θαυμαστή ποικιλία στον πλανήτη μας, πλάθει και διαμορφώνει συνεχώς και σύμφωνα με τη θεμελιακή αναγκαιότητα ενός επίπονου επιτρεασμού της φύσης πάνω στα όντα, την κληρονομική ουσία του ενόργανου κόσμου, που μέσα απ' το πρίσμα του ατέλειωτου χρόνου που κυλά, δεν μένει ποτέ σταθερή. Μας φαίνεται τέτοια γιατί τη βλέπουμε με το μάτι της στενής ανθρώπινης διάρκειας. Πράγματι η φύση είναι η μάνα της κληρονομικότητας. Το περιβάλλον. Η σκληρή πάλη, που αναγκαστικά κάνουν τα μεγάλα σαρκοβόρα μα και τα μικρά, τα όπλισε με ρωμαλέο κορμί και δυνατή κι άγρια ψυχή. Έδωσε στον αητό και το λιοντάρι τη σωματική δύναμη και το σθένος και τα 'κανε βασιλιάδες. Τα μη σαρκοβόρα, που δεν αντιμετωπίζουν παρόμοιες αντιξοότητες στον αγώνα αυτόν, είναι ως επί το πλείστον ανίσχυρα σωματικά και (περισσότερο) ψυχικά. Κατά παρόμοιο μάλιστα τρόπο μπορούμε να πούμε πως ο πολλαπλασιασμός των ειδών σχετίζεται, ίσως (βρισκόμενος σε αντίστροφη αναλογία με το σωματικό τους μέγεθος) με τους κινδύνους, που αντιμετωπίζει η επιβίωσή τους και τη σωματική τους μικρότητα: Όσο πιο ανίσχυρα - μικροσκοπικά - τα ζώα και τα φυτά τόσο και περισσότερους απογόνους τη φορά (και περισσότερες φορές στον κάθε τους κύκλο) δημιουργούν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στην Ήπειρο το ταξίδι είναι ένα συνεχές σφυροκόπημα αιφνιδιασμών: βουνά τρανά, δασωμένα, χαράδρες, κάμποι και γιαλοί. Τούτο ακριβώς είναι και το μυστικό της σπάνιας ομορφιάς. Η έντονη και εντυπωσιακή εναλλαγή του χώρου, η αδρή ποικιλία του. (Πίσω από κάθε λόφο, από κάθε στροφή κρύβεται κι ένας ολόκληρος κόσμος). Κι ο άνθρωπος που 'ναι πλασμένος για την αναζήτηση, νοιώθει να θέλγεται απ' τη γραφικότητα ενός τέτοιου κόσμου και να βρίσκει τον εαυτό του περισσότερο στα δύστροπα σκαμπανεβάσματα της γης - στα βουνά και τους λόφους της - παρά στην πλαδαρή πεδιάδα, τη γιομάτη νύστα, που δεν έχει να του προσφέρει (καθώς δεν του κρύβει) τίποτα.

Βρισκόμαστε στην κορυφή της Βίγλας: μπρος μας - κάτω από τα πόδια μας - ο καταπράσινος κάμπος της Κόνιτσας, ο φορτωμένος με πλούσιο, μελωμένο καρπό - ροδάκινο, πετροκέρασο και πεπόνι - και στις εσχατιές του - πέρα - στους πρόποδες του βουνού Γυμνάδι, η Κόνιτσα, που λιάζεται οκνά στο ζεστό πρωϊνό ήλιο του καλοκαιριού. Ο κάμπος τούτος είναι ευτυχισμένος σα μικρό παιδί. Χρόνια και χρόνια με συντροφιά το Βοϊδομάτη και τον Αώο - τ' αδέρφια του - που κατεβαίνουν πάνου απ' τα ψηλά βουνά, χρόνια και χρόνια παίζουν τρελλά και κυνηγιούνται. Τρυπώνουν σαν φίδια θεόρατα πίσω απ' τους γήλοφους οι δυο τους, μες στα πυκνά κλαριά και τα βυθώματα. Καμώνεται αυτός πως δεν τους βλέπει, ψάχνει, καραδοκεί, ορμά να τους αδράξει δήθεν μα κάνοντάς του χίλια στριψίματα, χίλιες κόνξες, του ξεγλιστρούν αυτοί με τα γλιτσιά τους σώματα και του ξεφεύγουνε και παν...

Στις παρυφές των τεράστιων κορφών, που τον πλαισιώνουν και τον προστατεύουν απ' τους ψυχρούς χειμερινούς αγέρηδες - της Γκαμήλας, του Μπουραζανίου και των λοιπών γειτονικών βουνών - τριγύρω του, ο κάμπος τούτος έχει βιγλάτορες πιστούς - μάτσο χωριά - που ζουν απ' τα χρυσά γεννήματα του: την Κλειδωνιά, τη Μελισσόπετρα, τ' Ανδονοχώρι, το Μολυβδοσκέπαστο (με το αρχαίο μοναστήρι της Παναγιάς), το Μάζι.

Πίσω μας, οι μουντές κορφές του Τομάρου - στο βάθος - και του κοντινότερου Μιτσικελιού, η Βελλά και τα δασώδη υψίπεδα του Πωγωνίου. Δεξιά μας, το βουνό της Γκαμήλας, πανύψηλο, τιτανικό, προβάλλει μπρος μας σα θηρίο - σχεδόν το πιάνουμε - είναι έτοιμο, θαρρείς, να πέσει και να καταπλακώσει τον κόσμο! Θωρούμε με δέος τους φοβερούς του «πύργους» - τους «πύργους» του Πάπιγγου - κέρβερους που φύγανε το Ζαγόρι κολοσσιαίους ψηλά από τα κεφάλια μας, με το Πάπιγγο, τρυπωμένο - κάτου - στα πέτρινα σκέλια τους. Δίπλα σχεδόν, χάσκει θεόρατος και μεγαλοπρεπής, με τις θαυμαστές ορθοπλαγιές του, που διαβρώνοντας βαθειά ως τα έγκατά του τη σκληρή σάρκα του βουνού, φτάνουν μέχρι πέρα - το κεντρικό Ζαγόρι - ο Βίκος, το ξακουστό φαράγγι. Ακριβώς εδώ - στην έξοδό του - μέσα σε μια φύση μακαριστή, προικισμένη με μια σπάνια ομορφιά, βρίσκεται η παραδεισένια κοιλάδα του Βοϊδομάτη.

Κατεβαίνουμε στο δρόμο της Βίγλας (θωρούμε από 'δω, κατά βορρά - μακρυά - τη φιγούρα του Γράμμου, με τις κορφές της τυλιγμένες σ' άσπρα παχειά σύννεφα και παρακάτω τ' αρβανίτικα αγριοβούνια, (με τη Νεμέρτσικα και Λεσκοβίκι - κοντά μας), φτάνουμε στο Βοϊδομάτη. Μπρος μας, ο καταφορτωμένος κάμπος - στραπές δέντρων παρελαύνουν και παρελαύνουν -, η Κλειδωνιά. Φορτηγά πηγαινοέρχονται στα περβόλια να γεμίσουν ροδάνικο και πεπόνι και τραβούν για τις πόλεις. Η επιστήμη τα τελευταία χρόνια κάνει θαύματα: κατόρθωσε να αυξήσει τη γεωργική πα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ραγωγή σε μεγάλα μέτρα. Το κατόρθωσε όμως, επεμβαίνοντας στους προαιώνιους ρυθμούς της φύσης. Της μάνας μας φύσης, που μόνη αυτή ξέρει πως να τρέφει και να προστατεύει σοφά τα παιδιά της. Δυστυχώς, εμείς παραμερίζοντας τη μάνα μας στο έργο της τούτο, προτιμήσαμε τη μητριά μας...

Βρισκόμαστε κάτω απ' το μεγάλο πέτρινο γεφύρι της Κόνιτσας. Θαυμάζουμε το επιβλητικό του τόξο, που σηκώνεται τολμηρό, με πολλή μαστοριά, απ' τα ρείθρα του Αώου και στεργιώνει στο σπουδαίο έργο. Καμωμένο στα μέσα του 19ου αιώνα από τον πρωτομάστορα της Πυρσόγιαννης Γούσια Φρόντζο, έδωσε ζωή στην πόλη τούτη και την περιοχή της, που τον καιρό εκείνο βρισκόταν σε ξεχωριστή εμπορική ακμή. Χρόνια και χρόνια, πράγματι, η Κόνιτσα ήταν το κέντρο μιας μεγάλης ζωντανής περιοχής και στο ξακουστό της στην Ήπειρο παζάρι συγκεντρώνονταν πλήθος απ' το Λεσκοβίκι, το Ζαγόρι κι απ' τη Μακεδονία ακόμη και τη Θεσσαλία, που πουλούσε τις πραμάτειες σε ντόπιους και ξένους, που το επισκέπτονταν. Ξακουστά ήταν και τα βυρσοδεψεία της Κόνιτσας και τα κτηνοτροφικά της προϊόντα. Ψηλά στα βουνά της, στους καταπράσινους βοσκοτόπους, έβοσκαν εκατοντάδες χιλιάδες κοπάδια γιδοπρόβατα, που έδιναν με τις πρώτες ύλες τους - δέρμα, μαλλί και γάλα - ζωή στην οικονομία του τόπου.

Το γεφύρι είναι παράγων πολιτισμού - τούτο ισχύει για προφανείς λόγους περισσότερο για τον παλιό καιρό - κι εδώ στην Ήπειρο, όπου οι κλεισούρες και τα ποτάμια ξεφυτρώνουν σε κάθε γωνιά του εδάφους, το χτίσιμο των γεφυριών, στα δύσβατα τούτα μέρη, ήταν θέμα επιβίωσης για τον ντόπιο πληθυσμό. Γι' αυτό ακριβώς στο χώρο τούτον έχουμε τα περισσότερα αλλά και τα ωραιότερα γεφύρια. Δημιουργικό πραγματικά έργο το γεφύρι του παλιού καιρού, ήταν από τα δυσκολότερα, με τα οποία καταπιάνονταν οι μάστοροί μας. Με γη σαθρή, που δεν θεμελιώνονταν εύκολα (προκειμένου μάλιστα περι των πολύτοξων γεφυριών η στερέωση των θεμελίων ήταν μεγάλο κατόρθωμα), με χτίσιμο εξίσου δύσκολο, συνιστούσε το παραδοσιακό γεφύρι σπάνιο αρχιτεκτονικό άθλο. Ο πρωτομάστορας, που μόνος σήκωνε το βάρος όλων τούτων των αντιξοοτήτων, το βάρος του σχεδίου και του χτισίματος του γεφυριού, έπρεπε πραγματικά να 'χει στόφα προικισμένου και σοφού ανθρώπου. Όμως αυτός ο τόπος, που έβγαλε πληθυσμούς ολόκληρους μαστόρων - μαστόρων, που γέμισαν με τα έργα τους τα Βαλκάνια και την Ελλάδα - έβγαλε και σπουδαίους πρωτομαστόρους. Μαστορομάνες μεγάλες ήταν στα παλιά χρόνια η Κόνιτσα και τα Τζουμέρκα. Πράγματι, αυτές οι δύο ηπειρωτικές περιοχές τροφοδοτούσαν τη χώρα μας με μαστόρους, που μάθαιναν την τέχνη τους και στους άλλους: στους Ρουμελιώτες, Μωραΐτες κ.λπ. Οι καλύτεροι Μωραΐτες μαστόροι - οι Λαγκαδιανοί - είχαν δασκάλους τους Ηπειρώτες. Μαστοροχώρια της Κόνιτσας ήταν η Βούρμπιανη, η Πυρσόγιαννη, η Μόλιστα, η Φούρκα, η Καστάνιανη, το Κεράσοβο κ.λπ. Οργανωμένοι σε συνάφια, οι ξωμάχοι τούτοι των ορεινών μας οικισμών, γυρίζουν την Ελλάδα και το εξωτερικό, μιλώντας μάλιστα και συνθηματική μεταξύ τους γλώσσα, τα κουδαρίπικα. Γύριζαν στα ξένα, χτίζοντας σπίτια κι εκκλησιές, σχολεία και γεφύρια κι αποτυπώνοντας στην πέτρα με μεράκι και γνήσια, συχνά, τέχνη, αυθόρμητα κι ατόφια, τις πίκρες τους και τους καημούς, τις ελπίδες και τα κρυφά τους όνειρα. Με το απελέκητο αίσθημά τους - το γνήσιο - πελεκούσαν στις πόρτες, τα παράθυρα και τους καταπέτρινους τοίχους το κορμί της χολιασμένης πατρίδας.

Κοιτούμε, μπρος μας - απ' το γεφύρι - το φαράγγι του Αώου να ξανοίγεται α-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νάμεσα απ' τις φοβερές ορθοπλαγιές της Γκαμήλας και της Τραπεζίτσας - μεγαλοπρεπές, παραδεισένιο - και να χάνεται στις κατάπυκνες κλεισούρες του Δίστρατου και του Βρυσοχωρίου (Κονιτσοχώρια κοντά στα σύνορα της Μακεδονίας), στο βάθος, μακριά. Θωρούμε κι αφουγκραζόμαστε από 'δω το τραχύ και θορυβώδες ρέμα του ποταμού, που διασχίζει ορμητικός τη χαράδρα από πάνω, τα βουνά του Ανατολικού Ζαγοριού και φτάνει - πειθήνιος - κάτω απ' το γεφύρι, κοντά μας, στην άκρη του κάμπου. Σε λίγο θα σμίξει με το Βοϊδομάτη και το Δρίνο στην Αλβανία, θα πλουτίσουν στα διάβα τους και μ' άλλες τρανές φλέβες νερών, θα θεριέψουν, θα ποτίσουν κάμπους και πόλεις παλιές (την Κλεισούρα, την Πρεμετή, το Σελένιτσε, το Τεπελένι) θα κρατήσουν και θα κρατήσουν σφιχτά κοντά τους. Κατόπιν, θα τραβήξουν - ένα κορμί - προς την κοντινή θάλασσα.

Μια χλωρίδα και μια πανίδα καταπληκτική κοσμούν τις καταπράσινες πλαγιές του φυσικού τούτου ντοκουμέντου - του σπάνιου - ώς τα ψηλά βουνά, πάνω, της Βωβούσας (Ζαγοροχώρι κοντά στο Μέτσοβο), ένας βιότοπος πολύτιμος, που πρέπει να προστατευθεί πάση θυσία. Στα δάση του, τα σκαρφαλωμένα στις πανύψηλες κλιτείς του, τα γιομάτα μαυρόπευκο, ρόμπολο κι οξιά, ζουν αγριοκάτσικα κι αρκούδες, ζαρκάδια, λύκοι και αγριόγατες. Πραγματικός θρίαμβος της φύσης, μια περιοχή αμόλυντη, που, θαρρείς, πετάχτηκε τώρα δα από τη ζεστή μήτρα της γης. Πανίδα και χλωρίδα σοφά ταιριασμένες, δάση, κορφές και βρυχηθμοί αγριμιών, μουγκρίσματα, κρωξίματα και φλοίσβοι και φύλλων θροϊσμοί, βουητά και βρυσομάνες, μια φαντασμαγορία και μια μουσική, που μόνο τ' άγιο ένστικτο τ' ουρανού μπορεί να δημιουργήσει.

Βλέπουμε δεξιά, στο βάθος στο φαράγγι - σαν αετοφωλιά - γραπωμένο σ' ένα θεόρατο βράχο, το μοναστήρι του Στομίου κι απάνω, στα ύψη, στην κορφή του βουνού - κορώνα - τη γρανιτένια μύτη της Γκαμήλας, σε 2.500 μέτρα υψόμετρο, να βιγλίζει, σα Δίας, τον ορίζοντα. Δεν είναι πολλά σ' ολόκληρη την Ευρώπη μέρη παρόμοιου φυσικού κάλλους και σωστά έπραξε η Πολιτεία, που χαρακτήρισε την προικισμένη τούτη γωνιά της Ηπείρου «Εθνικό Δρυμό». Μέσα στον παράξενο κόσμο μας, το διαρθρωμένο κατά τρόπο ανεπιθύμητο από τους πάντες, (που, παραταύτα, τον δεχόμαστε - δίκην θεϊκού κλήρου - χωρίς σχεδόν αντίσταση), περιοχές σαν την παραπάνω - στους χρόνους της παγερής τεχνοκρατίας μας - δεν είναι απλώς καταφύγια ζωής μα κάτι τραγικότερο: μέσα στο σπίτι της, καταφύγια της (ίδιας της) φύσης.

Μπαίνουμε στην Κόνιτσα. Σπίτια καινούργια και παλιά - ανάκατα - μπουχαρήδες, που καπνίζουν, φράχτες κι αυλές με δέντρα και λουλούδια, ξωμάχοι, ένας κόκορας μας καλωσορίζει σε μια πόρτα. Φτάνουμε στο κέντρο. Βαθύσκιωτα πλατάνια, μαγαζιά, κόσμος. Παζάρι σήμερα στην Κόνιτσα και κατέβηκαν τα χωριά απ' το Σμόλικα, το Γράμμο και το Μπουραζάνι να ψωνίσουν. Μας κάνει εντύπωση στην αγορά η παραδοσιακή αρχιτεκτονική, που προσπαθούν να διαδώσουν τα δημόσια κτίρια της Κόνιτσας. Στέγες όμορφες, στρωμένες με βουνίσιες σταχτιές πλάκες της περιοχής, τοίχοι ολοπέτρινοι, συχνασιά και καμάρες και γραφικά σιδερόπλεκτα παράθυρα. Παράδειγμα ενός μέτρου, που μπορεί να μας οδηγήσει στο ν' αποκτήσουμε και στη χώρα μας ένα ύφος στο σχέδιο του χτισίματος, (όχι το ίδιο μα) στηριζόμενο στις ζεστές φόρμες του παρελθόντος, στις ατόφιες σαν τη φύση κι αβίαστες μορφές, που επεκράτησαν αιώνες στον τόπο τούτο, δίνοντας υπόσταση και ζωή στο σπίτι, στο γεφύρι, στην εκκλησία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η Ήπειρος είναι η γη των ευεργετών. Η πρωτεύουσά μας, κυρίως, βρίθει πλήθους έργων - προσφορών σημαντικών των μεγάλων ανδρών, της γεμάτης πέτρα χέρσας τούτης περιοχής της χώρας μας. Στο κέντρο της Κόνιτσας βρίσκεται η «Αναγνωστοπούλειος Σχολή». Πρόκειται για επιβλητικό κτίσμα - προσφορά του περιφανούς ζαγορίσιου Μιχαήλ Ανάγνος (Αναγνωστόπουλου) στη βασική παιδεία των αγροτόπαιδων της Ηπείρου. Ξεκινώντας απ' το Πάπιγγο του Ζαγοριού στα μέσα περίπου του περασμένου αιώνα, και μετά από φιλοσοφικές σπουδές στην Αθήνα, κατά τις οποίες διέπρεψε, ο Αναγνωστόπουλος φτάνει, με προτροπή του παγκοσμίου κύρους ανθρωπιστή και φιλέλληνα Σάμουελ Χάου, στη Βόρειο Αμερική, όπου ύστερα από μια γοργή σταδιοδρομία ανόδου, γίνεται γενικός διευθυντής του περίφημου Ινστιτούτου Perkins για τυφλούς και κωφαλάλους. Σαν διευθυντής της Σχολής Perkins ο Ανάγνος, με τις ικανότητες και τη θέληση, που τον χαρακτηρίζουν, συμβάλλει, περισσότερο από κάθε άλλον στον κόσμο, στη λύση προβλημάτων, που σχετίζονται με την παιδεία και τη διαβίωση των ενδεών τούτων συνανθρώπων μας, κρινόμενος δίκαια από τους ξένους ως «ο κορυφαίος διεθνώς εκπαιδευτής» τους. Βελτιώνει, έτσι, και τελειοποιεί το εκπαιδευτικό σύστημα των τυφλών και κωφαλάλων, ιδρύει καινούργιες σχολές και αφιερώνεται με πάθος χρόνια και χρόνια στην προώθηση των σοβαρών τους ζητημάτων. Τίποτε, πράγματι, δεν μπορεί να εμποδίσει μια αποφασισμένη και φλογερή καρδιά. Μια μεγάλη, μια δυνατή ιδέα θα σε φέρει οπωσδήποτε στο στόχο σου αλλά πάντα με τη συνδρομή του πάθους. Όμως ένα ρωμαλέο συναίσθημα, μια σπουδαία και πάλλουσα καρδιά καμμιά δύναμη δεν μπορεί ποτέ να καταπνίξει. Το πάμπτωχο κι ορφανό παιδί του Ζαγοριού ένιωσε μες στην καρδιά του - τη γεμάτη πόνο - τις καρδιές των δυστυχισμένων πλασμάτων και το φως της - βάλσαμο παρήγορο - έπεσε και μαλάκωσε κάπως τη φρικτή κι άγρια σκοτεινιά, που τις τυλίγει.

Η περιοχή της Κόνιτσας έβγαλε μαστόρους. Έβγαλε όμως κι αγιογράφους. Επισκεφτόμαστε τον Αη-Γιώργη, ένα μοναστήρι παλιό, σε μια γραφική ειδυλλιακή, με ίσκιους και νερά τοποθεσία στα κράσπεδα της πόλης. Μπαίνουμε στη μικρή εκκλησία, αμίλητοι, σχεδόν εκστασιασμένοι - πούναι γεμάτη από εικόνες και αγιογραφίες Χιονιαδιτών ζωγράφων. Οι Χιονιάδες, χωριό σκαρφαλωμένο ψηλά στις βόρειες ανατολικές κλιτείς του Γράμμου, είχαν, κατά τους χρόνους της σκλαβιάς, παράδοση στη ζωγραφική. Παρουσιάζονται τότε οικογένειες ολόκληρες ζωγράφων, όπως οι Πασχαλάδες, οι Μαρίνηδες, καθώς και μεμονωμένοι άλλοι Χιονιαδίτες, που ιστορούν πλήθος από εκκλησιές όχι μόνο στο χώρο της Ηπείρου μα και στη Θεσσαλία, Μακεδονία κι αλλού. Ο 18ος αιώνας, κυρίως, είναι ο αιώνας της ακμής της χιονιαδίτικης ζωγραφικής. Γιατί τότε παρουσιάζονται και οι περισσότεροι Χιονιαδίτες αγιογράφοι. Η χιονιαδίτικη Τέχνη, που δεν περιορίζονταν μόνο στην αγιογραφία (ναού και φορητών εικόνων) μα και στο κόσμημα και στη διακόσμηση του ενδύματος, δημιούργησε εντέλει κάποια δικά της χαρακτηριστικά, που δίκαια οι ειδικοί μιλούν σήμερα για χιονιαδίτικη σχολή αγιογραφίας και ζωγραφικής.

Περπατούμε στα γραφικά στενά της Κόνιτσας και βλέπουμε στα παλιά σπίτια, στα παλιά μεγάλα της αρχοντικά την ιστορική της φυσιογνωμία. Τότε που η πόλη ήταν το κέντρο μιας σημαντικής περιοχής κι ένα σεβαστό αρχοντολόι του δυνάστη (μπέηδες, καϊμακάμηδες κ.λπ.) και οικογένειες-τζάκια, που 'χαν ριζώσει εδώ λόγω της μεγάλης ακμής της, της έδιναν το ξεχωριστό στίγμα της. Τότε η Κόνιτσα αριθμούσε 8.000 κατοίκους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Με σφριγηλό εμπόριο, σπουδαίες σχολές και σπουδαίους και σοφούς δασκάλους, όπως τον Κοσμά το Θεσπρωτό, το Γ.Μόστρα κ.ά., συμμετείχε και τούτη στη μεγάλη άνθηση - πολιτισμική και οικονομική - της Ηπείρου, που έκανε στους χρόνους της δουλείας την άγονη αυτή περιοχή την πλέον γόνιμη και καρποφόρα του ελληνισμού στις επιστήμες, την παιδεία και τα πλούτη. Να, το σπίτι της Χάρκως (της μάνας του Αλή-Πασά), που υψώνεται επιβλητικό σαν πύργος και δεσπόζει ακόμη στην κορυφή της Κόνιτσας. Το αρχοντικό του Χουσεΐν Μπέη - πιο κάτω - πνιγμένο στους κισσούς, το τζαμί του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή, στην άκρη της πόλης. Ένας κόσμος σκυθρωπός και σιωπηλός, ένας κόσμος, που κρύβει, πράγματι, μέσα του πυκνότητα ζωής, φορτώματα πόνου, πίκρα συσσωρευμένη, εξάρσεις, άγος. Ένας κόσμος χθεσινός και σημερινός...

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΝΙΚΟΥ Β. ΚΑΡΑΤΖΕΝΗ

ΟΙ ΝΟΜΑΔΕΣ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΟΙ ΤΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

(Οι άνθρωποι των αετοκορφών, της αυγής, του ήλιου και των καταιγίδων)

ΑΡΤΑ 1991

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

EX LIBRIS
WALTER KIRCHNER

EX LIBRIS

Μικρή προσέγγιση σε μια άγνωστη τέχνη

του Άκη Παράσογλου

Στις μέρες μας όλο και πιο σπάνια συναντάμε ξεχασμένα έργα τέχνης μέσα από τα οποία μπορούμε να εκτιμήσουμε έναν ολόκληρο κόσμο εικαστικής ομορφιάς. Κι ακόμα τα έργα αυτά να δέχονται σημειολογική διάκριση, έτσι ώστε να μας επιτρέπουν μια σοβαρότερη πρόσβασή μας, τόσο στην κανανόηση του ρόλου που τα κατέστησε αυτόνομους φορείς τέχνης, όσο και της διαλεκτικής τους ερμηνείας, να μετέχουν ως μη παραλειπόμενη Αλήθεια στις ζωντανές (λειτουργικές) μορφές της σημερινής κουλτούρας.

«Ξανα-ανακαλύπτοντας» ύστερα από αιώνες το βιβλιόσημο (ex libris) διαπιστώνουμε ότι σαν ιδιαίτερο θραύσμα (stückchen) του εικαστικού ψηφιδωτού ορίζεται επακριβώς από τις συντεταγμένες της παραπάνω εισαγωγικής θεώρησης.

Σαν ξεχωριστή αντίληψη τέχνης - μέσα από την τέχνη - παραδίδεται στο όραμα του ιδανικού του, και στοιχειοθετεί μια παρουσία status στην «Τεχνική της παραγωγής» (Produktionstechnik) της εποχής του. Η εμφάνιση του ex libris (λατ. liber) έρχεται και υποκαθιστά το απλό μονόγραμμα των ευγενών του ΙΕ' αι. Στην αρχή ως οικόσημο τεκμηριώνει το κτήμα του ιδιοκτήτη. Προοδευτικά όμως και ανεπηρέαστα από τις συνθήκες που το επέβαλαν «ανανεώνεται» χωρίς ν' αναιρέσει το ρόλο που εξαρχής υπηρετούσε.

Δηλαδή: Απορρίπτει τον πρώϊμο μονογραμματικό του τύπο και αποδεσμευμένο από τον αυστηρά εραλδικό του χαρακτήρα, προσεγγίζει νέες συνθετικές-αισθητικές προοπτικές. Αποκτά μια χαρισματική τυπολογία, μια μεταφορική «αρμονιστική» λειτουργικότητα και, με θεωρητικό οπλισμό πλέον τη δομούμενη αισθητική αυτάρκεια, αυτοδηλώνεται «ολοκληρωμένο έργο τέχνης» κατατάσσοντας έτσι την οντότητά του στο επίκεντρο της ιστορικής του αξίας.

Σε μια υπέρβαση της μορφής (ωραίο) η θεώρηση της ουσίας (περιεχόμενο), κα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θώς ενηλικιώνεται, ακολουθεί το ρυθμό (λειτουργία) που αποτελεί τη φύση του. Είναι και κατ' ανάγκη η φύση της δικής του λειτουργίας.

Η παράλληλη πορεία του με την άνθηση της τυπογραφίας, τσιγκογραφίας, μεταξοτυπίας και άλλων γραφιστικών τεχνών, του επιτρέπει να εξελιχθεί πάνω σε νέες σταθερές πηγές τεχνικής και έμπνευσης καθιστώντας έτσι τη μορφή του σε όλο και πιο ευφάνταστο δείγμα μιας πρώτης τάξης «μικρο»-γραφικής τέχνης.

Τα βιβλιόσημα αυτά - που έχουν μέγεθος περίπου τριπλάσιο των κοινών γραμματοσήμων - επικολλούνται στα καλύμματα, τις ράχες ή την εσωτερική πλευρά των βιβλίων. Ακόμα δε τυπώνονται παράλληλα με το βιβλίο.

Φέρουν τη μνεία «ex libris» ή «ex-libris». Κάτω δε από αλληγορικές παραστάσεις διανθισμένες με μονογράμματα, συμβολικά συμπλέγματα (ανθρώπων, ζώων, φυτών ή αντικειμένων), το όνομα του βιβλιοκατόχου. Όπου ο τελευταίος με υπονοούμενες φράσεις - συνήθως -, σκωπτικά ρητά, παροιμίες καθώς και βιβλικά τσιτάτα γνωστοποιεί στο κοινό την προσωπικότητά του, το επάγγελμα, τις όποιες σεξουαλικές τάσεις του, το alter ego του.

Είναι αυτονόητο πως το «λυκαυγές» του ex libris συμπίπτει ιστορικά με την εμφάνιση της νεοσύστατης αστικής τάξης (ΙΕ' αι - ΙΖ' αι). Συνεπώς αποτελεί μέρος της πολιτιστικής αντίληψης και κληρονομιάς της.

Παράλληλα μπορεί να θεωρηθεί ένα ακόμα δείγμα ελιτιστικού υπαινιγμού με κατεύθυνση την ολοένα ανταγωνιστική εμπλοκή των αστών προς τη διαμορφούμενη διάρθρωση μιας νέας φαινομενολογίας, όπου ο ιδιωτικός προστατευτισμός θα παρήγαγε νέα μοντέλα κουλτούρας.

Σ' αυτή την περίπτωση η ιδιωτική πρωτοβουλία θα συντηρούσε στο εξής την πορεία του πολιτιστικού εξελιχτισμού αλλά ταυτόχρονα θα στήριζε την «esthétes» παράδοσή της στην οργανική ολότητα της τέχνης.

Η περίπτωση του βιβλιόσημου δεν θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση. Έτσι ως συμπρωταγωνιστής μιας εικαστικής αντίληψης αποτελεί και αυτό μέρος μιας αμφίδρομης σχέσης, όπου στις νέες τάσεις και συνθήκες περί την τυπογραφική τέχνη και ιδιοκτησία, προσάγει την ταπεινή παρουσία του ως «άλλοθι» στους κανόνες που το δημιούργησαν από τη μια και της υπηρεσίας που καλείται να υπηρετήσει, ως σύμβολο ιδιοκτησιακής σχέσης του διανοούμενου αστού, από την άλλη.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το ex libris είναι ένα αντικείμενο (ταυτότητα), μέσα σ' ένα άλλο αντικείμενο (βιβλίο). Εξ ορισμού είναι ένα επί παραγγελία καλλιτέχνημα με την εξής όμως διαφορά: Δεν καλείται με αποκλειστικό προορισμό τη διακόσμηση κάποιου νοητού εσωτερικού χώρου (εσώφυλλο), αλλά εκτίθεται σαν συνεπικουρούμενο στοιχείο τεκμηρίωσης ενός απείρου χώρου. Εκείνου της μη περασμένης γνώσης.

Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι ενώ οι βιβλιοφιλικές τάσεις των ευγενών ήταν αυτές που το επινόησαν σαν καθαρή κτητική σήμανση, την ευρεία του διάδοση τη χρωστά, κατά το μεγαλύτερο μέρος, στην τυπογραφία.

Η τέχνη της τυπογραφίας ήταν αυτή που σαν ιστορική «αλληλεγγυότητα» το απο-ηγεμονοποίησε και το διευκόλυνε στην παραπέρα κοινωνικο-πολιτιστική του καταξίωση. Τυπογραφία σήμαινε *πολλαπλά αντίτυπα στο προσιτότερο κόστος αναπαραγωγής*. Έτσι λυτρωτικά ανανεωμένο, χωρίς περιοριστικά κοινωνικά taboo, εγκαταλείπει τον «πλασματικό» του ρόλο προσδιορίζοντας ολοένα περισσότερο α-ταξικά ένα αναρίθμητο πλήθος των όπου την γη βιβλιοκτητόρων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Θα ήταν σοβαρή ασφαλώς παράλειψη αν δεν αναφέραμε και έναν επί πλέον ιστορικό παράγοντα. Εκείνον της οργάνωσης και ανάπτυξης των Κεντρικών Βασιλικών και Αστικών Ταχυδρομείων Αγγλίας-Γερμανίας, αντίστοιχα (ΙΖ' αι-ΙΗ' αι). Συνηγορούσης της ευκολότερης τώρα ανταλλαγής σχέσεων, ταχύτερης σύσφιγξης διαφορετικών πληθυσμών, αποστολής εμπορίου καθώς και της ανόδου του εμπορίου και των τεχνών, προσφέρεται στο ex libris μια θαυμάσια συγκυρία εξάπλωσης και μετεμφύτευσής του σε όλα τα γεωγραφικά μήκη και πλάτη. Η κυοφορούσα αλήθεια του μικρού μεγέθους του εντάσσεται στη συμπαντική υπηρεσία.

Από αυτό το σημείο και πέρα η πράξη-τέχνη (αλήθεια) μετουσιώνεται για τη σκέψη (βιβλίο) και η σκέψη για την αλήθεια. Όπως είναι φυσικό στην εξέλιξη αυτή των νέων κοινωνικών σχέσεων και δεδομένων, το ex libris εγκαταλείπει τα στε-νά όρια της Γερμανίας του ΙΕ' αι. μεταναστεύοντας μέσα σε βιβλία, ταχυδρομικούς σάκκους ή επιστολές σε Ιταλία, Γαλλία, Σουηδία, Αγγλία. Τον επόμενο αιώνα αυτός ο «χάρτινος πρέσβυς» της αισθητικής αποκτά λάτρεις από τη Ρωσία ώς τη Β.Αμερική, όπου εκεί ξεχνιέται - για άγνωστο λόγο - σχετικά γρήγορα.

Το γεγονός της μεσολάβησής του στις σχέσεις διαφόρων εθνικών πολιτισμών, βιβλιοφίλων-δημιουργών αυτοκαθορίζει το ρόλο του ως «δρώσα αιτία» στη διυποκειμενική επικοινωνία της γνώσης. Η τέχνη είναι «κοινωνία» με την κοινωνία, αλλά και «κοινωνία» των μονάδων κοινωνίας με τον κόσμο και τον εαυτό τους. Σαν μια τέτοια διαλεκτική προέκταση το ex libris πέρα από το καθαρά τυπογραφικό-καλλιτεχνικό γεγονός, λειτουργεί σ' ένα επίπεδο, ιδεορεαλιστικού δεσμού σ' όλο τον κόσμο. Δεσπόζει σαν σήμανση έκτασης, έκφρασης και διάστασης στη δομή της εποχής του. Συνθέτει ένα άρτιο υλικό που κατατίθεται στον σύγχρονο ιστορικό της βιβλιοτεχνίας, της εθνολογίας, της όποιας άλλης συμπληρωματικής σχετικής μελέτης.

Το ex libris έχει ενότητα, συνεπώς νόημα και σκοπό που όμως ο τελευταίος δε βρίσκεται σε απόλυτη συστοιχία ούτε στον ορθολογισμό των ρητών του, σε καμιά δε περίπτωση στην καταγωγή του, αλλά στο βάθος του καθαρού συστατικού της λειτουργικότητας και της ιστορικότητάς του.

Αναπόφευκτα, βλέποντας τις χιλιάδες αυτές των βιβλιοσήμων, οδηγούμαστε αυτόματα στο συμπέρασμα ότι μέσα στη διαδικασία μετάβασής του από την απόρριψη του εραλδικού του τύπου, ώς την παραγωγική του συστηματοποίηση - αναπτύσσεται πάντα σε μια καθαρά εξαρτώμενη σχέση προσφοράς-ζήτησης.

Ευτυχώς που στην περίπτωσή μας το «σύμπλεγμα» της ιδιωτικής κηδεμονίας δεν αποβαίνει αρνητικά ως προς την ποιότητα - όπως κατά κανόνα συμβαίνει κατά τη δοσοληπτική σχέση παραγγελιοδότη-καλλιτέχνη - αλλά λειτουργεί θετικά εκ των ένδον ως «ιδανικό» συνδυάζοντας ατομική φαντασία και υποκειμενική κατανόηση. Αισθητική χάρη και ασυμβίβαστη νομοτέλεια. Ηθική αναίδεια και αισθητική πραγματικότητα.

Διάσημοι καλλιτέχνες όπως οι: Dürer, Franz, Stuck, Heinrich, Vogeler, Klinger, Kübin, Kirchner κ.ά. (Γερμανία), Α. Κραφτένσκο, Νι. Ι. Μιτρεχίν (Ρωσία), Cocten, Picasso (Γαλλία), ασχολήθηκαν με τη χάραξη ή ζωγραφική των ex libris, συμβάλλοντας με τη φήμη τους και την προσωπική μανιέρα τους στην ακμή αλλά και την καταξίωσή τους μέσ' από τους αιώνες μέχρι σήμερα.

Έτσι που αυτή η μικρή γκραβούρα μπορεί να χαρακτηριστεί σαν μια από τις πλέον ενδιαφέρουσες σελίδες της βιβλιογραφικής τέχνης. Αναντίρρητα δε μπορεί επί πλέον να παραμείνει έργο εθνικής παρακαταθήκης, διαφόρων πολιτιστικών επο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χών και τεχνοτροπιών.

Το ex libris επιμένει στο ηθικό του πρότυπο. Δεν απεμπολεί την παραδοσιακότητά του, αλλά αντιθέτως, ενσωματώνοντας πρόθεση και επιθυμία (ισοδύναμα), υπερβιώνει των αιώνων. Η καθ' αυτή αισθητική αναζήτηση, πέρα από όρια σχολών και τεχνοτροπίας, αποκαλύπτει μια συνειδητότητα πολλαπλότητας που συντελεί στο εσωτερικό δυναμικό του έτσι που να αναδεικνύει τη χάρτινη υπόστασή του, σε έργο-σύμβολο (Symbolkunstwerk).

Όχι λοιπόν το βιβλιόσημο πράξη «Ανόητη», όπως εξ ορισμού διατυπώνει περί τέχνης ο William Blake. Αλλά πράξη «Νοητική» (καλή τέχνη) με τη διάσταση που αντανακλάται μέσα από τη μετα-φουνξιοναλιστική θέση του William Morris.

Το ex libris δεν απορρέει ως προϊόν-αντικείμενο θέας (άνευ κυρίου), αλλά «έργο τέχνης» αγαθό και χρήσιμο. Και σαν τέτοιο, σαν δεσμός δηλαδή ανάμεσα στη χρησιμότητα και την ομορφιά, προσφέρει το μέγιστο, ως «οικείο».

Προσωπικά πιστεύω ότι η διαλεκτική αναζήτησή του, αρχίζει, από το προσωπικό «Εγώ» (Ich), προς το απρόσωπο «Εκείνο» (es), γιατί στο μικρόκοσμο του προσωπικού (Εγώ) του βιβλιοκτήτορα υπάρχει το μυστήριο και το δέος της Άπειρης Γνώσης του «Εκείνου», στην περίπτωση αυτή, του βιβλίου.

Σ' ακολουθία με τα παραπάνω η κατανόηση του βιβλιοσήμου-αντικειμένου, σε πρώτη σχέση με τον «βιβλιόφιλο-κτήτορα», κατανοείται σφαιρικά και καθορίζεται σαν ένα γεγονός τόσο διαχρονικού όσο και πολιτιστικού μορφώματος που ανάγεται στην ανθρώπινη φροντίδα για την ύπαρξη. Κυοφορείται δε, μέσα από την αγωνία της Γνώσης, την ομορφιά της Ζωής, του παράφορου ερωτισμού, της αγωνίας του Τέλους, σαν μια άλλη προδρομική μελέτη θανάτου.

«Οι ορθοί φιλοσοφούντες αποθνήσκειν» (Φαίδων, 67ε).

Το ex libris, άρρητα δεμένο με την εποχή του, μετά από έναν πρώτης σημασίας ρόλο στα έντυπα και τις βιβλιοθήκες, ακολούθησε υποταγμένο το τέλος της ευαισθησίας που χάθηκε ανεπιστρεπτί.

Παράλληλα όμως πρέπει να αναφέρουμε ότι με την εξελισσόμενη υπερπαραγωγή και την επαγγελματική άποψη της (αντ)-αλλαγής, η αρχική σημασία του τυπώματος ενός βιβλιοσήμου χάνεται, ακολουθώντας και εδώ τους νόμους της ζήτησης-παραγωγής, που συνεπάγεται με την όποια προχειρότητα και κακογουστιά.

Ύστερα από μια λαμπρή τροχιά 4 αιώνων, πληρώνοντας το ρητό της φιλοσοφικότητάς του, φθίνει ολοένα, ώσπου στις αρχές του αιώνα μας, εξαφανίζεται (πλην ολίγων εξαιρέσεων) ζώντας πια στη σφαίρα των συλλεκτικών ενδιαφερόντων, της εμπορευματοποίησης των μεταπρατικών ημερών μας και της στοργής των πιστών μελετητών του.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πολιτισμικές ΜΟΡΦΕΣ

ΑΡΙΘ. ΤΕΥΧΟΥΣ 3
ΣΕΠΤΕΜΒΡΗΣ 1991
ΙΩΑΝΝΙΝΑ
ΤΙΜΗ ΔΡΧ 300

ΕΚΔΟΣΗ
ΟΜΑΔΑΣ
ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ
ΦΟΙΤΗΤΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

700
ΧΡΟΝΙΑ
ΠΡΕΒΕΖΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ